



Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A: 9585

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT



Digitized by Google

N O V A
A C T A
E R U D I T O R U M
A N N O
M D C C L X X I .

publicata.

Cum Serenissimi Electoris Saxoniae Privilegio.

LIPSIAE

Prostant apud IO. FRID. GLEDITSCHII et
LANCKISII heredes.

Venduntur etiam Romæ apud PAGLIARINOS; Venetiis apud IO. BAPT.
ALBRIZZIUM; Bononiae apud LAELIUM della VOLPE; Parisiis apud
BRIASSONUM; Ultraiechi apud ABR. van PADDENBURG, IO. BROEDE-
LETUM, et P. MORTIER; Lugduni Batavorum apud LUCHTMANSIOS;
et Amstelædami in SCHREUDERI officina.

M D C C L X X I .

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

D. CAROLVS. ANDREAS BEL



Praefandi causam etsi nullam videmus, Lector; nam neque commendare, quae hoc Actorum Volumine scripsimus, aut aequum, aut necesse est, neque sunt magnopere, qui instituti nostri rationes, easdem ab integro paene Saeculo, ignorent: tamen obtemperandum putavimus veteri consuetudini, ut ne prodiret Actorum annus, in cuius limine non defungeremur gratiarum agendarum officio, quod nobis et Lectorum humanitas, qua excipi et probari adhuc studia haec nostra videmus, et summorum virorum mittendis ad nos libris suis liberalitas, imponunt. Augent haec, et auctura sunt omni tempore, alacritatem nostram; neque eveniet facile,

facile, quod e longinquo audimus vaticinari hominum quoddam genus, quod nos ridemus et contemnimus, intereant propediem *Acta Eruditorum Lipsiensia*, quibus perpetuitatem spondet et amor litterarum, et laborum patientia, ad quam natura et arte facti sumus. Sed tarde procedunt tamen *Actorum Collectores*? ita est omnino; sed neque habet magnam commendationem celeritas, quae omni tempore bonis litteris multa mala intulit. Nobis id certum atque constitutum est, quo adhuc tramite incessimus, spreto malevolorum vocibus et criminationibus, et posthac incedere, dareque operam, ut *Lectores nostri* intelligant, etiam qui lente incedant, sed certo gressu, festinare. Ita animatos, non deseret nos *Tua benevolentia atque humanitas, Lector, quin exhilarabit etiam imposterum, atque bene merendi de republica studium nostrum liberaliter tuebitur.* Vale.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Ianuarii Anno MDCCLXXI.

S. CONCILIORVM NOVA ET AMPLISSIMA
collectio IO. DOMINICI MANSI, Archiepiscopi
Lucensis, Tomus XI. XII. XIII.

Florentiae, 1765. 1766. 1767. fol.

Complectitur huiusce collectionis Tomus XI. Seculi VII. annum 53. usque ad 87. in quod tempus incidit concilium universale VI. Constantinopoli habitum, et Synodus Quini Sexta. Acta hac pertinentia omnia reperiuntur inde a pag. 190. usque ad 1023. suntque repetita ex collectione conciliorum ab Harduino olim e libro scripto bibliothecae Patrum e Societate Iesu edita. Additamenta, quibus Coleti editio collectionis conciliorum adaucta est, maximam partem sunt e Mansi supplementis desumpta. Accesserunt praeter haec et alia, ut Agathonis Pontif. decretalis, qua ii, qui voti causa Romam ad Basilicam divi Petri proficisci cuperent, soluti hoc quasi religionis nomine dicuntur, si hoc praemeditatum iter ad monasterium Medhamstedense susceperint cuius Abbas hac ipsa decretali Pontificis Legatus per omnem Britannjam constituitur.

Haec illius monasterii veluti praerogativa, videtur occasionem mutandi nominis praebuisse; nam hodie Petroburgum

A

gum

gum usurpatur. Deinde accesserunt etiam quidam canones in Synodo aliqua Hibernica facti, et iam a Martenio Anecdotorum tomo IV. editi. Occurrit in his canonibus primum vocabulum *arream*, cuius in antecedentibus nulla fit mentio. De eius significatu videri potest Glossarium recens editum Cangii sub hac voce, qui et ipse l. c. hos canones edidit. Subiacet vero huic novo vocabulo notio poenae ecclesiasticae, ductumque est ab obsoleto verbo *arung*, quod est remissio, quoniam fortasse hae poenae vel plane remitti, vel commutari cum aliis, ex arbitrio presbyteri, poterant. Denique commemoratur Synodus, Romae a Joh. V. pontif. habita, qua pontifici ius et potestas Episcoporum ecclesiae Turritanae inaugurandorum tribuitur. Fragmentum subscriptionum, quod e Sambuci aliquo libro scripto, Seldenus in notis ad Eutychiei historiam, et inde Labbeus in actis conciliorum edidit, quodque ab utroque ad concilium Nicaenum primum relatum est, illud igitur subscriptionum fragmentum Mansius noster recte assignat temporis concilii Constantinopolitani tertii, sequutus in hoc Harduini coniecturam admodum verosimilem, qui et ipse sic statuit. esse illud cum epistola aliqua, a patribus huius concilii ad Agathonem pontif. data, coniungendum. Addidit auctor in fine singulorum huius collectionis tomorum Baluzii capitularia regum Francorum, et quidem sic, ut singula capitularia secundum seriem temporum responderent conciliis iis, quae in unoquoque tomo continentur. Cuius rei etsi affert causas non illas quidem nullius pretii, erunt tamen quibus illae non admodum probabiles videantur. Quibus enim iam sunt Baluzii capitularia et hic iterum emenda ab Mansio obtruduntur, ii fortasse se speciose deceptos conquerentur; cum contra alii, qui ea adhuc desiderant, nec conquirere propter insignem operis raritatem potuerunt, hoc veluti munusculo offerendo gratum fecisse iure quodam suo videri possit.

Tomus XII. complectitur Seculi VII. a 87. usque ad Seculi proxime sequentis eundem annum, quo Concilium Nicae-

Nicaenum habitum est, cuius acta omnia in fine huius tomus collecta reperiuntur. Pag. 217. occurrunt multi canones Hibernici, partim a Dacherio in Spicilegio, partim a Martenio Anecdotorum tomus IV. collecti, qui addi collectioni conciliorum univetsali possunt. Quod autem hos Canones ad Seculi VII. finem Mansius posuit, in eo sequutus est Dacherium, qui et ipse l. c. illuc esse referendos censuit. Pag. 249. sunt duae Gregorii II. Pontif. decretales, quibus augeri collectio illorum potest. Pag. 282. collectae, et suis quaeque locis additae reperiuntur Pontificum epistolas omnes ad Carolum Martellum, Pipinum, et Carolum M. scriptas, quarum nonnullas Labbeus edidit. Eas desumpsit auctor e Muratorii script. rer. Ital. adiectis simul illius notis. Zachariae ad Bonifacium epistolis, quae reperiuntur p. 312. adspersit Mansius notas Harduini, Sirmondi, et Pagi, aliquas etiam suas. Docte et copiose disputat pag. 355. seq. de Synodis in Italia, Franco-Gallia, et Germania, a Bonifacio et Zacharia pontifice habitis, quorum et epistolas hac de causa scriptas commemorat. Pag. 413. seq. continentur Egberti Excerptiones, cum copioso et utili super his Mansii praefamine. His adiecta est collectio canonum poenitentialium Anglo Saxonice scriptorum, cum versione illorum antiqua latina.

Edidit olim Mansius, in supplemento ad Labbei concilia, aliquod Poenitentiale e Martenii Anecdot. tom. IV. cui in libro scripto, unde Martenius sumserat, nomen auctoris non erat additum. Hoc Mansius l. c. dixit esse Bedae, quem constat scripsisse eiusmodi Poenitentialia. Quibus autem fundamentis hanc coniecturam superstruxerat Mansius, ea omnia postea sunt a fratribus Ballerinis everfa et disiecta. Repetit Mansius illud ipsum Poenitentiale huius tomus pag. 418. veteremque opinionem contra Ballerinos firmare novis rationibus conatur, quae adeo ipsi videbantur probabiles, ut vel nomen Bedae huic Poenitentiali cum fiducia

praeponeret. In quo boni et cauti critici officio satisfecisse nobis propterea non videtur, quoniam res tamen est controversa, et in dubitationis alea versatur. Repetit tandem e Muratorii Script. rer. Ital. cum adiectis ipsius notis, Capitulare aliquod Caroli M. p. 893.

Tomi XIII. materia est intra angustias temporis admodum brevis inclusa, etenim continet annum Seculi VIII. 87. usque ad 14. sequentis. Acta Concilii Nicaeni II. maximam libri partem assumunt. Quod Concilium a Labbeo ad a. 802. sub nomine Alcinensis editum est, id Mansius hoc tomo, mutato quem ibi tenet loco, posuit ante Concilium Foroiulienae, quod est Seculi VIII. a. 91. habitum. Nimirum in illo libro scripto, unde Labbeus primum sumsit hoc Concilium, scriptum erat, *Concilium habitum fuisse Alcini sub nomine regis*. Haec est veluti basis, cui superstructa est opinio, quae illud ad a. 802. refert. Sed Mansius in alio, eoque antiquiore bibliothecae Vaticanae libro scripto, reperit illa verba sic expressa, *Concilium habitum esse alti sub nomine regis*. Hanc veram et certam lectionem firmat et chronologicis rationibus, veluti hoc, Carolum ibi *regem* appellari, non *imperatorem*. Atqui si illud Concilium esset anni 802. insigniretur profecto Carolus nomine imperatoris, quippe iam tum Romae a Pontifice coronatus. Et si enim facile concedimus, fuisse interdum imperatores etiam post coronationem Romanam regis nomine appellatos, tamen Carolo, certo constat, id numquam accidisse. Hinc patet, hoc concilium saltem non esse ad a. 802. referendum. Pag. 921. reperiuntur dictatus Paullini Patriarchae Aquilegensis, pertinentes ad refutandos errores circa baptismum, quibus homines istius tractus fuerant obnoxii. Valde sunt hi dictatus memorabiles propterea, quod Mansius eos h. l. primus in lucem protraxit e libro scripto Salisburgensi perantiquo. Pag. 1025. continentur canones Concilii dioecesanii, cuius nomen ibi expressum non est. Hos primus reperit

perit Frobenius Forsterus, Abbas coenobii Ratisponensis, quod a divo Emmeramo usurpatur, eruditissimus, in instrumta quae ibi asservatur bibliotheca, notisque illustravit, quas et Mansius l. c. adiecit. In fine conciliorum, temporis Caroli M. respicientium, addidit Mansius p. 1073. quaedam illius aliorumque decreta ad causas ecclesiasticas pertinentia, in quibus Carolus nomine vel regis, vel imperatoris commemoratur. Quamvis autem non certo constet, quo anno fuerint a Carolo publicata, hoc tamen inde elici potest, illa, in quibus occurrat nomen regis, esse ante annum 800. ponenda. Denique in hac Conciliorum collectione pag. 1095. primum edita reperitur epistola canonica Leonis IV. digna illa quae legatur, ad Christianorum illius temporis superstitiones recte cognoscendas.

IGNATIi LUDOVICI BIANCHI, CLERICI REGULARIS, Dissertationes tres: 1) Diss. Physica, de communicatione affectuum inter mulierem praegnantem et foetum: II.) Diss. Physico Theologica, de remedio aeternae salutis pro parvulis in utero clausis, sine Baptismate decedentibus: III.) Diss. Theologica, pro parvulis extra uterum sine Baptismate in recepto, aut martyrio decedentibus, nullum excogitari deservire, que potest aeternae salutis remedium: Cum appendice apologetica, praesertim adversus P. BLASIIUM, Mon. Camaldul.

Venetius, MDCLXX. apud Francisc. Sanfoni,

Alph. 3. in 4.

Titulum Libri latinum posuimus, nam est et alius Italico sermone, quemadmodum Opus totum pagina una latine, italice altera scriptum est; sine dubio ut haberent ma-

trēs Venetae, latinae linguae expertes, quae uterum gella-
rent; Canonici regularis super foetu suo consilia. *Prima*
Dissertatione, quae est de communicatione affectuum inter
mulierem praegnantem et foetum, exponitur modus quo ef-
formantur in nobis sensationes, imaginationes, passiones,
(utimur verbis auctoris;) modus quo nutritur, augmenta-
tur, perficitur foetus in utero. Ex his praemissis deduci-
tur modus, quo datur communicatio affectuum mulieris
praegnantis in foetum; atque sub finem difficultates quae-
dam diluuntur, motae ab iis, qui persuadere sibi non pos-
sunt, istarum rerum quidquam a matre ad embryonem
posse derivari. *Altera Dissertatio* inscripta est, de remedio
salutis pro parvulis in utero clausis sine Baptismate deca-
dentibus. Tributa est in Propositiones sex, quarum sum-
mam hic descripsimus: *Propos. I.* Pueri (sine dubio infan-
tes dicere A. volebat; nam Bambini italice dixit,) in utero
clausi existentes, sunt vere nati. *Propos. II.* pro Parvulis
in utero clausis morientibus debet esse remedium aeternae
salutis. Scholastica taediosa, atque minime necessaria dispu-
tatio, quae profecto non debebat virum gravem distingere.
Videte sagacitatem hominis, Lectorea. *Praeparatio Baptis-
mi*, inquit, *nequit esse remedium aeternae salutis pro his parvu-
lis*, nam potentia omnis eo utendi est ablata. *Orationes dici*
nequeunt remedium aeternae salutis pro his parvulis. Iam igitur
Propos. III. determinatur remedium aeternae salutis
pro his parvulis. Profecto non erat opus tua determinatio-
ne, Vir plurimum reverende, in causa ea, quam ipsi Deo re-
liquendam nemo sanus dubitaverit. Sed audiamus reme-
dium hoc. *Oblati mortis parvuli, in fidei ac baptismi con-
testationem, Deo porrecta a matre praegnanste nomine filii, tan-
quam eiusdem propria, qua filius per vocem matris (sub ora-
tionis formula) deprecetur Deum, ut si forte mortem sit in
utero subiturus, dignatur Deus excipere eius mortem in contesta-
tionem fidei, ardentisque voti, eo lavacro regenerari in utero,
quo regeneraretur extra uterum.* Quae nugae! quae rheo-
riatio

ricationes! Si hoc non est nebulam in pariete fingere, quid fat fatimur nos non intelligere. Aequae absurdae sunt *difficultates*, ut vocat, motae a quibusdam sibi, cum primam hanc dissertationem ederet, quam, ut parceretur chartae innoxiae, aequum erat sepultam iacere. *Propos. IV.* habet Formulam oblationis, nomine infantis in utero clausi a matre Deo porrigendam. Haec ita habet: *Respice, Domine Deus, ad infantulum, quem tu in utero meo generari voluisti: quoniam per carnalem istam generationem, communi originis peccati labre coinquinatus, in regnum tuum, nisi spiritualiter renascatur, introire non potest; ipsemet infantulus, qui ut puer nescit loqui, te deprecatur Deum O. M. per me matrem suam, ut si forte ex concursu occursumque causarum naturalium, quas tu nec impedire nec immutare teneris, mortem in utero meo sit subiturus, te, inquam, per me matrem suam infantulus iste deprecatur, ut sicut infantes, ab iniquo Herode occisi, tui praeconium, non loquendo sed moriendo confessi sunt, ita eius mortem excipias in confessionem verae fidei, et in contestationem ardentissimi desiderii, eo regenerari iuvacro, si fieri posset, in utero, quod tunc Ecclesiae consignasti, ut regeneraretur extra uterum.* Quam haec puerilia sunt, ab Auctore, magno conatu, ex Suarezio, et similibus nugatoribus, proposita et commendata. *Propos. V.* hanc opinionem, Ecclesiae sensui non esse oppositam, sed consentaneam ei esse, integris 22. §§phis demonstrare satagit, tanto verborum atque inanum ac futillum distinctivum Scholastico-theologicarum apparatu, ut miremur vehementer, si quis, cui non est in calcaneo iudicium, haec sine taedio, et cum voluptate aliqua legere sustineat. Miseros homines, qui talibus ineptiis in Jesuitarum et Monachorum scholis innutriti, garrere audent deinceps de rebus, super quibus soli sapientiae atque bonitatis divinae relinquendum iudicium est. Sed habet ea res et aliud bonis quam maxime litteris, grave incommodum: Nimirum, abducuntur speculationibus istis inanibus ingenia non mala ab omni ea disciplina, quae ad veram sapientiam recto tramite ducit, atque

atque sensum sine sensu discunt et prostentur illam *κενολογίαν*, quae tot Saeculis barbariem humano generi intulit, et, magno doctorum talis stultitiae commodo, quod imprimis quaerebatur, tuta est. Sed pergamus, ne peius quid calamo effluat. *Propos. VI.* solvuntur nonnullae difficultates, tam absurdis sophisticationibus, ut contentionem hominis miseris, qui, tamquam a Deo in consilium adhibitus, divinae bonitati limites summa confidentia tales constituit, ut per eum Deo non liceat misereri infantum in utero, propterea quod baptisati a clerico non sint. Quasi vero oeconomia gratiae divinae pendeat a remediis cerebriis Theologi Scholastici, qui de salute et damnatione quasi pro imperio pronuntiat, cum deberet potius profiteri in rebus talibus ignorantiam suam, Deique bonitati infinitae atque misericordiae mortuos in utero infantes relinquere. Igitur supervacua est omnis illa ex Patribus Ecclesiae, ex Thoma Aquinate, Bonaventura, et aliorum nugivendulorum testimoniis, coacervata argumentatio. Nebula in pariete.

Tertia Dissertatio ita inscribitur: *Pro parvulis extra uterum decedentibus, sine Baptismate in re suscepto, aut martyrio, nullum excogitari decernique potest aeternae salutis remedium.* Toto animo exhorruimus, fatemur enim, cum haec legeremus: *nullum excogitari, nullum decerni posse salutis remedium &c.* Quis tu es, qui excogitare qui decernere remedia salutis audeas, quae Dei beneficium est, et a sanctissimo eius decreto contingit hominibus? Igitur a Scholasticae Philosophiae subtilitatibus pendebit Deus? igitur ille, sine cuius misericordia nemo adultorum potiri salute potest, crudelissimo consilio tuo, verende Canonice, misellos infantes, nulla sua culpa *εβαπτυσ*, aeternis suppliciis mulctet? Sed mittamus haec, quae una cum *Appendice apologetica*, quam attexuit auctor, legant et concoquant qui poterunt; nam et latinitate A. usus est ea, quae possit a lectione absterrere. Profecto, qui se illi opposuit, *Blasius*, Monachus Camaldulens

dulensis Ravennas, quem Blanchus confutasse sibi visus est, multa istius Sophismata detexit, quae etsi incurrunt in oculos, etiam hebetum, tamen, propter dignitatem Clerici regularis, videntur esse aliquid, quod non sunt. Sed manum de tabula.

*P. VIRGILII MARONIS OPERA, VARIE
tate lectionis, et perpetua adnotatione illustrata, a CHR.
GOTTL. HETNE: accedit Index
uberrimus.*

TOMVS SECVNDVS Aeneidis Libri I – VI. 2 Alph.
Lipsiae, sumptibus Casp. Fritsch. 1771.

A cres doctissimi Editoris conatus in Virgilio carmine interpretando nati iam, edito priori Tomo, plausuque faventium excepti, nec nostra suffragatione destituti, in altero quoque exornando expoliendoque pari efficacitate felicitateque elaborarunt. In quibus persequendis urget propositum, consiliumque antea captum constanter retinet. Quod quale sit nuper commemoravimus. Verbis Poetae, ut, quod in quoque loco verum sit, iudicetur, lectiones varietas subiicitur: in notis autem et interpretatione, primum paraphrasi et circumlocutione luculenta id efficitur, ut quid poeticum, quid soluti sermonis sit, pateat legentibus, deinde quid ornate vel pulchre dictum, quid eruditum antiquitate, quid ingeniosum vel inventione, vel imitatione sit, indicandis narrationum fontibus, Graecorumque, scriptorum locis verbisque similibus commemorandis et demonstrandis, ostenditur. Ex hoc studio, quod ab superioribus interpretibus fere neglectum quaeritur, imprimis censeo cupit; in quo genere quanquam plurima praestitit, tamen nondum ipse sibi satisfacit, sed indagantium diligentiae multa adhuc relicta fatetur, praesertim si quis, quod optat, ex Silii, Valerii Flacci,
B Lucani,

Lucani, Statii, Claudiani Aufonii comparatione ea colligere possit ac velit, quae non tam ad similitudinem dictorum, quam potius vel ad totius carminis indolem ac ingenium, vel ad mutuam in singulis partibus cum rerum tum verborum illustrationem, valeant et transferenda sint. Suo exemplo doctus, quippe indignabundus saepe sibi evenisse ut aliquem locum pulchrum esse praedicaret, causam pulchritudinis non perspectam haberet, obscuram nonnullorum de magnitudine et elegancia ingenii Poetae suspicionem removere annititur, notis, quibus vera pulchritudo splendescere debeat, demonstratis, modoque, quo magnitudo metienda spectandaque sit, indicato, denique in omni indagatione, praecundo, hortando, monendo, ut qui sequantur habeant ad alios quoscumque Poetas, etiam recentiores, tractandos exemplar praestantissimum. Agnoscimus studium, quo tam subiectae observationes, quam in longiori quaestione tractanda si quae essent altius ab origine repetenda, excursus numerosi singulis libris adnexi, elaborati reperiuntur; laudamusque vel adolescentum, vel etiam magistrorum causa, nec aegre ferinus, quod vel consilio, vel decursu operis rapiente, nonnumquam ad vulgaria descendat. Satius putat, veram sententiam docuisse, quam refutandis falsis quorundam explicationibus laudem quaevisse. Sic dissimulato Burmanni errore, Aen. 2, 237. *mediaeque mimans illabitur urbi*, explicat, et in Praefat. pag. 6. scribit: „monui verbo, plerumque nulla alia re, quam vera interpretatione subiecta; quae si cui otiosa vel levis visa fuerit, antequam de eius inutilitate pronuntiet, alios velim interpretes et commentatores evolvendos sibi esse putet“

In subsidiis non alios adeo multos interpretes adhibuit, nedum omnes, sed ex antiquis, praeter Servium potissimum, Donato quidem in grammaticis et rhetoricis argutiis fere occupato praefendum, admonitus ab Ruhnkenio, Iulium Pomponium Sabinum: e recentioribus, ad criticam

ticam partem instruendam, Pierii, Heinſii, et Burmanni copiiſ; ad interpretationem et ſententiam reperiendam, Corda inprimis, tum quoque Germano Valente Guellio, Trappio, et Wartono uſus eſt.

Cum autem in ea, quae primum edita fuerat, parte, de Carminis Bucolici indole Georgicorumque ratione accurate et eleganter diſſeruiſſet, huic quoque, quae nuper prodiit, diſputationes duas, alteram de Carmine epico, alteram de rerum in Aeneide tractatarum inventione, praemiſit magna diligentia conſcriptas, magnoque libro ornamento futuras, quarum ſummam, excerptis rerum quae tractantur generibus, exhibere viſum eſt.

Com Virgilius, ut conſtat, carmen epicum ſcripſerit, quid ſit epicum carmen primum docetur. Eſt igitur narratio omnibus numeris abſoluta et perfecta, ſive narrationis genus praecantiffimum, et virtutibus quas id capere poteſt omnibus inſtructum, ad admirationem movendam valens, et eius excitandae cauſa ſuſceptum et compoſitum. Iam, miramur ea potiſſimum, quae cum rerum civilium varietatibus, quae cum populorum ſalute coniuncta ſunt, quae ad haec obtinenda a ſingulis hominibus magno animo, inter magnorum periculorum discrimina, acta geſtaque ſunt; ergo carmini epico, non tam miracula naturae quam huius generis facta tractanda competunt: cumque admirationem magnam efficiat, deos audire loquutos, conſilia agitare, immiſcere ſe rebus humanis, plurima ipſorum conſilio et prudentia facta legere, non tam ceterarum rerum, quam e temporibus heroicis, quibus deorum interventu res geſtae vulgo creditae fuerunt, petitarum, argumenta huic carmini propria ſunt. Iam admiratio rei varia eſt, modo cum admiratione, modo cum ſuavitate quadam permixta; quae verocum terrore et gravi animorum perturbatione coniungitur vehementiſſima eſt. Ad hanc excitandam etiam Tragicus affectus valent; ſed propterea carmen epicum, et drama,

non est ut quidam opinati sunt, pro uno eodemque habendum. Differt epicum carmen ab dramate primum amplitudine, latius enim patet, nam est narratio per causas et consilia exposita. Deinde ab eo differt ipsius narrationis indole, quae in carmine epico omnes, quascunque bona narratio complectitur, virtutes habere debet. Vulgaria quaedam, quae praecipui promiscue solent, hic scionter omitruntur. Excitata semel in animis admiratio ut graviter sentiat, ut perfundat totos, ut denique non cito extinguatur, sed diu perduret, poeta curare debet. Primum aliqua rerum notio obicienda lectori, nam plenior ad exitum reservanda; deinde per varias ambages modo admovendus propius, modo longius abducendus, stupente novitate varietateque rerum animo. Convertitur ad Homericum Carminis cum Virgiliano comparationem oratio. Quae aetas cuiusque forebat ea uterque in tractando opere sequitur. Naturam magis sequitur Homerus, ingeniique et animi impetum: Virgilius ea tempora nactus, quibus arti pariter ac ingenio sui spectatores extractoresque essent, magis artem, his ut gratum faciat, sequitur. Tractando non minus, quam deligendo argumento laudem Poeta reperit. Nam cum rerum omnino Troicarum vicissitudo antiquitatis celeberrimam partem tenet; tum vero heroum ab Ilio redeuntium errores conversionem attulerunt rerum Graeciae, Asiae, Italiaeque magnam. Ipsum vero si spectes principem heroem Aenean, qualis quantusque is habendus? quo genere? qua fortuna? quo nomine? qua virtute? Nec minus ob cultum bene delecto argumento additum laudandus. De quo possent infinita dici, sed ut orationi modus sit, ad haec tria omnia rediguntur: ad Homericam imitationem; ad elegantiores phantasmatum orationisque habitum; denique ad orationis dignitatem et ornatum. Ipsam Aeneidis formam ex Homero descriptam constat. Imitatio Virgiliana Homeri, cum in opere universo extat, tum in locis singulis, hoc est insignioribus, carminisque luminibus, rerumque orationisque

nisque ornamentis, quorum vix ullum ex sua inventione protulisse, omnia ex imitatione vel Homeri, vel alicuius poetae Graeci traxisse videtur, conspicitur. Neque hoc imitandi studium simulatum est, sed professum, neque indignum Poetae, non enim humile, tum vero naturale primumque ei qui aliquem auctorem diligenter lectum totum imbiberit, neque a Latinorum scriptorum qui se totos ad Graecorum exemplar conformabant, more alienum, communeque adeo cum reliquis Poetis. De illo in Dissertatione pag. 29. ita scribit: „Est enim imitatio haec nequaquam servilis illa et affectata, cuiusmodi ab ingenio exili et ignavo proficisci solet; neque in alterius poetae verbis, modis, et figuris variandis, turpiter ingenii vires attrivit poeta, sed ubi occurrerat aliquid ab alio cogitatum vel inventum, statim rem suam fecit, et Homericum phantasmate tactus animus, tanquam scintilla idoneo fomite excepta, statim flamma correptus incaluit, et magno incendio exarsit, hinc novae rerum formae, nova genera, novae interdum naturae.“ Indoles orationis hoc habere cognoscitur, quod in simplicitate mirabili dignitatem servat et gravitatem. „Certe, scribit in eadem dissertatione p. 31. poetici ornatus elegantis nec affectati praestantissimum et unicum exemplar esse arbitror carmen Virgilianum; in hoc sermonis poetici genium primo constitutum, et ad certa rerum principia ac regulas exactum deprehendere, et troporum ac figurarum naturas et inversionum rationes descriptas, et ad legem redactas, discere licet. Quae ipsa res animadversa me adduxit, ut in sermone Virgilii poetico enarrando et explicando operam collocarem accuratorem, quam in ullo alio Scriptore, recte consumi a me posse putem.“ Quod ipsum tamen non tam inventionis acuminis, quam imitationis sagacitati est tribuendum, quippe poetis graecis, Callimacho, Apollonio, Nicandro, Arato, poetici sermonis exemplar habentibus. In extrema dissertatione quorundam hominum, quibus tota carminis indoles tollitur, opinionibus occurritur, nominatim Spencii aliorumque,

de consilio carminis, quod allegoricum et politicum esse volunt, unde pro Aenea Augustum substituunt, et poetam civibus, erepta libertate moestis et sollicitis, novum principem amabilem reddere et commendare studuisse sciunt. In cuius opinionis stultitia vanitateque commemoranda et refutanda, insigni lenitate utitur vir humanissimus. Cui sane quisque iure indignetur, adeo nihil quod verum sit habet, quin etiam specie veritatis omni destituitur. Tum respondeatur iis, qui minorem multo characterum numerum ac varietatem in Virgilio reperiri, et inferiorem Aeneam Achille et Ulyse arguunt. Versus denique ad rerum sonum exprimendum apti naturales magis habendi sunt, quam quaesiti, certe in re tantilla poetam, praesertim graviorum cura occupatum, laborasse probabile non est.

Ergo demonstrato ingenio Poetae quale fuerit, quam non tam fecundum in excogitandis novis rerum generibus, vel audax ad suscipienda intentata aliis, quorum esset successus dubius, sed natum factumque ad priorum inventa rudia et inchoata perficienda, unde tandem poeta fabulam, hoc est narrationem, non-fictam sed veram, et eius tam copiose instruendae materiam receperit, ut clarius ingenium poetae, qui subministratis sibi copiis magna cum iudicii sagacitatis usus fuerit, perspiciatur, disquisitione altera, *de rerum in Aeneide tractatarum inventione* disseritur. Qui de Aeneae in Italiam adventu, obscuram aliquam famam sequutum Poetam credunt, falluntur. Nam ea res narratur a multis, quo ipso celebritas famae cognoscitur. Fundus vero narrationis est apud Homerum Il. Y, 307. in quibus Aeneae eiusque posteris regnum promittitur, sed quo id in loco fuerit inter veteres non convenit. Quidam in Thracia, nonnulli in Arcadia, alii in Sicilia, alii denique in Italia ponunt. Cum unusquisque Graecorum populus originem suam ad aliquem clarum auctorem referret, orta est sententiarum diversitas: Poeta sequutus est eam famam, quae tandem praeter ceteris

ceteris vera credita est. Homeri locum legentibus facile est intelligere, sermonem esse de eo regno, quod in antiqua Troia sit, ubi Priamus regnavit. Credibile videtur hoc factum fuisse, sed mox novas turbas in novo regno coortas, novarum migrationum causas dedisse: quo sumto; ceteri qui circumstrepunt dissensus componi facile posse videntur. Interea licet hinc cognoscere, copiam rerum narratarum Poetae pro materia carminis fuisse. Neque vero istae narrationes in omnibus discreparunt, sed habuerunt quaedam etiam quae communi consensu ferrentur. Quin etiam illud, quod per praedictionum ambages, vaticiniorumque flexus, totius operis decursus praecipitur, non excogitatum a Poeta, sed opportune oblatum, sapienter et commode in usum conversum putari debet: Phrygia, auguriorum omninoque vaticinandi artis sedes antiqua et domicilium, unde egressi Troiani, necessario multas huius generis fabulas in Graeciam Italiamque adferre debuerunt. Maxima vero in deducendis coloniis oraculorum erat auctoritas, quod vel ex uno Herodoto constat. Haec sapienter Poeta ita est complexus, ut callide semper ab obscuris et incertis ad certiora et firmitiora oracula procederet, et novis stimulis lectorum cupiditatem incitaret. —

Atque haec fere, similibus locorum in quibus de oraculis Aeneae datis occurrit mentio, commemoratione, pari diligentiae quam doctrinae testificatione, in altera hac Disquisitione, tum etiam in Excursibus nonnullis, exponuntur.

HISTOIRE DE LA MAISON

de Brunswic, &c.

I. e.

Historia domus Brunswicensis: TOMVS I.

Genevae, 1767. una cum dedicatione ad regem Magnae
 Britanniae, praefatione, et indice: 15 $\frac{1}{2}$ plagulis
 in 8. mai.

Ita sunt homines Franco-Gallici plerumque partium studiosi, ut, cum de rebus suis vel loquuntur, vel scribunt, veluti perpetui popularium suorum praecones, cum invidia aliarum nationum compareant, eosque vel tum, cum male egisse satis luculentis testimoniis constat, ad coelum usque laudibus extollant; contra cum de exterorum, in primis Germanorum, virtutibus, aut dicendum, aut scribendum est, sollicitè anquirunt taxandi materiam, easque ad vitiorum usque humilitatem deprimunt. Ita solent vitia suorum in virtutes, virtutes exterorum in vitia convertere. Ab hoc scriptorum Franco-Gallicorum more propemodum constante laudabiliter discessit, et popularibus suis pudorem incussit noster Malletus, cuius libellum Franco-Gallicae scriptum hic recensendum nobis sumimus. Professionem enim, communem illam omnibus propemodum historicis, probatam a paucis, quam statim in praefatione edidit, *primum nimirum et maxime necessarium historici munus esse, ut recte et veritati convenienter scribat*, hanc igitur professionem factis probavit.

Historia, quam doct. auctor hoc primo Tomo tractat, est illa quidem diuturno Eccardi Leibnicii, Scheidii, aliorum studio, ita bene et copiose elaborata, ut arctius illam contrahenti non adeo magna favoris aucupandi fiducia relicta

liſta eſſe videatur; manet tamen auctori noſtro ſua laus, qui, quae iſti tanti viri uberius exponeret, eorum neceſſariam ſummam breviter et uno veluti oculo contemplandam lectoribus ſuis ſiſtit. Repetit hiftoriam domus Brunſuicenſis inde ab antiquiſſimis temporibus. et deſinit cum morte Henrici Leonis, quae contigit ſeculi duodecimi anno nonageſimo quinto. Omnia in hoc Tomo redacta ſunt in trium capitum anguſtias, quorum primum (p. 1 — 20.) eſt de origine domus Brunſuicenſis, et Marchionum inde ab Eſteo uſque ad Albertum Azonem II. Secundo capite (p. 21 — 25.) agitur omnino de domo Welfica, initoque Alberti Azonis II. cum filia haerede Welfica coniugio. Tertii capitis materia ita ampla et cognitu digna auctori noſtro viſa eſt ut illius tractatio ducentis propemodum paginis contineatur, et ſola Henrici Leonis hiftoria maximam libri partem (a p. 83 — 124.) efficiat. Complectitur autem omnino hoc caput hiftoriam auctorum gentis Welficae iunioris, ſeſe invicem excipientium. Incipit (p. 26 — 39.) a Welfo IV. quem ſequitur Welfus V. (p. 40 — 52.) inde pergit ad Henricum Magnanimum (p. 53 — 82.) finit tandem omnem orationem depiſto Henrico Leone, cuius hiftorian, ut ſupra monuimus, omnium uberrime propoſuit. Haec eſt materia, quam tractat, hoc Tomo Malletus noſter, et in qua explicanda eius oratio verſatur. Iam, ut lectores noſtri intelligant, quomodo illam perſequutus ſit, per partes videbimus; quamquam in hoc erimus paullo breviores, uberrimam illius cognitionem ipsis lectoribus tanto magis reliſturi, quanto maiorem inde ſuavitatem percepturos ſperamus. Primi capitis initium facit annus 1040. circa quod tempus Albertus Azo II. Marchio Italicus matrimonio ſibi iunxit Canizam, antiquioris domus Welficae filiam haeredem, in qua vera et certa illius gentis hiftoria incipit. Cuius rei prolixius explicandae cauſſa deſcribit cap. I. Azonis II. potentiam atque dignitatem multis verbis, repetens maiores ipſius inde ab Adelberti I. tempore, qui floruit Se-

C

culo

culo decimo. Cap. II. commemorat Cuirizae, Azonis II. coniugis, maiores, quorum initium facit a Welfo I. neglectis fabulosae antiquitatis temporibus, unde repeti origines domus Welficae ab aliis scriptoribus solent. Tertium caput tam largam habet rerum ubertatem, ut minutam illarum commemorationem schedarum nostrarum angustiae non capiant. Igitur pauca tantum inde delibabimus, quae digna esse nostra vel cognitione, vel admonitione videantur. Pag. 27. narrat auctor, Welfum IV. ab Henrici IV. Imperatoris partibus, quibus antea beneficiorum multitudine ab Imperatore invitatus faverit, discessisse duplicem ob causam, quod et malis malorum amicorum consiliis patulas aures praebuerit, et suum aliquod in hac re spectaverit commedum. Henrici Nigri filius primus, Conradus nobis videtur dignus fuisse, cui a Malleto (p. 50. in fine) si non rerum gestarum, nominis certe memoria aliqua poneretur. Welfi VI. qui et *rerum praeclare gestarum* multitudine, et Mathildinarum terrarum, a Frid. I. Imperatore acceptarum, possessione posteritati inclaruit, obiter tantum mentionem A. fecit p. 52. coniungens uberiorem illius et Welfi VII. filii cognitionem cum Henrici Magnanimi et Henrici Leonis historia. Recte dicit auctor (p. 506.) marchionatum Austriacum seculo undecimo fuisse ipsam ducatus Bavarici partem ei subiectam, et anno demum, 1156. a Bavaria seiunctum esse, propriique ducatus formam induisse. Inde debet errorem p. 74. commissum emendare, cum dicit, Leopoldum, marchionem Austriacum, anno 1339. fuisse ducis Bavarici *vicinum*. Pag. 95. quaerit, Auctor, quare non Henricus Leo comes datus sit militibus iter religiosum (cruciatam vulgo vocant,) in Palaestinam facientibus. Quae difficultas suboriri haesitanti profecto non potuisset, si intellexisset, bellum contra Venedos et ipsum fuisse nomine expeditionis cruciatae insignitum. Erat enim in comitiis Francofurtanis omnis militum cruciatorum copia in tres divisa acies, quarum prima in Palaestinam, altera in Hispa-

Hispaniam contra Saracenos, tertia contra Venedos dirigebatur, in qua et Henricus Leo principem locum obtinebat. Quamquam igitur Henricus dux nunquam est in Palaestina profectus, interfuit tamen peregrinationi, religionis causa contra Venedos susceptae, atque adeo illius pars magna fuit. Bene et copiose auctor noster (p. 138. seqq.) enumerat causas ortarum inter Welfos et Gibellinos turbarum. Multa quidem possemus alia, vel reprehendendi, vel commendandi causa dicere, sed nolumus lectoris molestiam creare, hoc tantum veluti corollarium addituri, annorum numeros, et libros, e quibus A. sua sumit, esse in margine notatos. Ceterum, quamquam in hoc libro quaedam reperimus, unde patria hominis Franco-Gallici haud difficulter agnosci possit, (veluti illud, quod p. 29. dicit, Rudolphum, ducem Suevicum, esse a Germanis *Imperatorem* creatum:) malimus tamen benigne interpretando adiuuare auctoris conatum, quam severe vituperando repellere. Habet enim liber et integritatis, et iucunditatis commendationem adeo magnam, ut illius continuationem serio et cum certa futuri favoris promissione, ab auctore flagitemus.

EMENDATIONES IN SUIDAM:

in quibus plurima Veterum Graecorum loca — cum explicantur, tum emaculantur. Scripsit IO. TOUP, A. M.

*Ecclesiae S. Martini cum Capella de Loo, in agro
Cornubiens. Rector.*

PARS I. Lond. 1760. PARS II. 1764. PARS III.
1766. in 8.

Dignus est Suidas, cui emendando atque castigando operam dent Viri in legendis graecis Scriptoribus multum versati, idonea atque iusta linguae graecae scientia instructi,

structi, artis criticae non expertes, et in ea exercenda triti, reliquisque dotibus praediti, quibus doctissimum huius libri auctorem ornatum esse cognovimus. Quis enim est, quin sciat, Lexicon Suidae esse opus praestantissimum: et cum praestantiam libri utilitate, quam inde artes et literae bonae, et per has homines ceperint, (ut recte quidem fit,) metiri soleamus, multis anteponendum, quod ex eo, veluti e copiosissimo armario, omnia ea, quibus vera doctrina contineatur, quibusque ea acquirenda adiuvetur, et acquisita amplificetur, depromi queant. Si quis ad interiorem linguae graecae scientiam adspirat, ei, ut Suidam adeat, auctores sumus. Hic reperiet, quo haec cupiditati satisfacere possit. Inter plurima enim bona, quae in Suida extant, eminent Scholia ab eius quidem ingenio non profecta, sed a veteribus illis Grammaticis graecis facta, et ex horum Commentariis in Scriptores graecos, ab eo in Lexicon suum translata. Neminem vero, literarum graecarum peritum, fore existimamus, qui neget id, quod usum ac experientiam, omnium rerum optimam magistram, ipsum docuisse speramus, in graeci sermonis interioris scientiae praesidiis Scholia illa, quorum auctores graece doctissimos fuisse constat, ponenda esse, imo in his principem locum obtinere, ita, ut, qui ea in legendis graecis Scriptoribus assidue consuluerint, inde magnas sibi copias atque opes linguae graecae collegisse, perspectum atque cognitum habeamus. Quae Scholia etiamsi ad nos pervenissent, opera Suidae non accedente, id tamen laudi eius nihil detrahit. Nam Suidas viris harum litterarum haud ignaris copiam fecit, ut cum illa Scholia in fontibus suis corrupta et depravata essent, in rivulis contra, a Suida inde ductis, saepe meliora sani oraque reperirentur, pristinam iis integritatem atque sanitatem ope eius restituere possent. Nec haec sola est dos Suidae, ut linguae graecae amatores ex eo hanc eius discendae sitim restringere queant. Quam multa potissimum ei insunt, quae ad historiam literariam pertineant, ita ut qui huic parti doctrinae vacare

vacare velit, eius usura carere non possit? Nec quemquam rerum intelligentem inficiaturum putamus, nullum prope- modum literarum genus offendi, ad quod Suidas non pro- fit. Etiam ex eo peti poterunt quae ad historiam ecclesia- sticam, Patrum historiam literariam, eorum scripta, et lin- guam qua hi usi fuerint, quae ad Criticam et Philologiam sacram requirantur. Deprehenduntur enim in Lexico Suidae glossae tum e libris divinis N. T. tum e Versione graeca V. T. quae quam multum faciat ad interpretandos et intelligendos libros N. T. satis iam constat. Quare non est quod miremur, Cl. Toupium in emendando Suida, et, occasione data, in corrigendis aliis graecis Scriptoribus, etiam eo consilio ad N. T. libros pervenisse. Qua in re etsi saepe quidem feliciter versatur, saepe tamen nimiae au- daciae accusandus esse nobis videtur. Pauca quaedam ex- empla commemorabimus, e quibus ratio, quam in emen- dando N. T. sequatur, appareat.

In loco *Marc. 3, 20. 21.* interpretes ei non satis- faciunt, qui verba *οἱ παρ' αὐτῷ* interpretati sunt, ac si in textu legerentur verba *οἱ παρ' αὐτῶ*. Textum vitiatum esse iudicat. Cui ut medeatur, MSS. consulit. Ab his Yere destitutus, in nonnullis tamen eorum reperit *περὶ αὐτῷ*; quam lectionem amplectitur, ita ut post artic. *οἱ* inserat *Φαρισαῖοι*. Coniicit itaque, totum locum sic legi debere: *καὶ ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι περὶ αὐτῷ, ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν, ἔλεγον γὰρ, ὅτι ἐξέστη. Καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καταβάντες ἔλεγον, ὅτι Βεελζεβὺλ ἔχει.* Hanc in rem sibi fa- vere existimat v. 6. ubi etiam verba *καὶ ἐξῆλθον οἱ Φαρισαῖοι* habeantur, et *Matth. 21, 45. 46*. Fatendum est, *τὸς παρ' αὐτῷ* non significare posse eos, qui apud eum erant; nec his verbis indicari discipulos quod in praecedd. nomina Aposto- lorum commemorata erant, ideoque hic omitti poterant, et e v. 20. et 31. patet, Jesum fuisse in domo quadam cum discipulis; quare *ἐξῆλθον* non potest ad Jesum eiusque disci- pulos

pulos pertinere. Praestat igitur, ut cum Vulgato intelligantur necessarii atque propinqui Christi; quod requirere videtur partic. *ἢ*. v. 31. quae docet, Marcum transire h. v. ad ea, de quibus v. 21. loqui coeperat. In v. 31. autem *οἱ ἀδελφοὶ* et *ἡ μήτηρ αὐτοῦ* commemorantur. Nec destituit nos hic usus loquendi Graecorum, quibus *οἱ παρὰ τινος*, ut Raphelius ad h. l. demonstravit, dicuntur qui cum aliquo sunt coniuncti quocunque modo, ita ut discipuli Christi his verbis exprimi possent, si contexta admitterent. Praeterea etiam h. l. Syrus utitur vocabulo, quod *τῷ συγγενεῖς* Graecorum respondet. Quibus cogitatis non opus esse arbitramur, cum Cl. Touppio recipere *περὶ αὐτῶ*, et post-artic. *οἱ* indere *φαισαῖοι*; quod ultimum si fieret, verba *περὶ αὐτῶ* supervacua forent. Ceterum v. 20. vult pro *μήτε*, ut Alex. Cod. habet, poni *μηδὲ*, quod praeter Alex. etiam in aliis reperitur.

Joh. 19, 29. legit pro *ὑσσώπω*, *ξυσῶ*, et credit errorem inde ortum esse, quod prima litera omissa fuerit. Quod si hostile militare intelligi debet, quod facillimum et rei aptissimum esset, emendatio Camerarii facilius videtur, qui mutavit *ὑσσῶ* l. *ὑσσῶτῶ* l. *ὑσσῶ τῶ*.

In artic. *πορνεία, ἡ εἰδωλολατρία*, qua glossa sine dubio Sacer codex petitur, recte defendit Aët. 15, 20. Iectionem in libris editis obviam, *τῶν εἰδωλῶν καὶ τῆς πορνείας*, contra Bentleyum. Inter *πορν.* et *εἰδωλολατρ.* intercedit aliquid coniunctionis, 1 Cor. 10, 7. 8. et auctor libri Sap. 14, 12. dicit, *ἀρχὴ πορνείας, ἐπίνοια εἰδωλολατρίας*.

In artic. *σπερμολόγος* addit Aët. 17, 18. verbis *δυνάμειδα γινῶναι*, partic. *ἢ*, ut 21, 34. *μὴ δυνάμεικος γινῶναι τὸ ἀσφαλὲς* &c. ut sensus sit: nondum plane perspicere possumus, quam doctrinam tradas, quare te in iudicium producamus, ut sensus dictorum tuorum nobis ibi a te planius aperiatur. Servata lectione vulgari, idem sensus existit, si modo interrogatio in propositionem sive interrogatione mutetur.

Aët. 19,

Act. 19, 27. in vulgari lectione difficultas oritur, quod τὰ: κινδυνέει — ἔλθῃν — λογισθῆναι, sequantur verba μέλλειν τε καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἢν &c. κινδυνέει μέλλειν &c. est insolens, nec satis recte se habens constructio. Cod. Alex. ut etiam doctissimus Tourpius dicit, habet μέλλει τε καὶ καθαιρεῖσθαι τῆς μεγαλειότητος, et privabitur maiestate sua, μέλλει etiam in aliis Codd. μεγαλειότητος in pluribus, et δε pro τε in multis reperitur. Cl. Tourpius ita vult legi: μέλλει δε καὶ καθαιρεῖσθαι τῆς μεγαλειότητος αὐτῆς, ἢν &c. privabitur autem et ipsa sc. Diana maiestate sua. Recte, ut nobis quidem videtur. Nam in praeced. sermo fuerat de periculo, quod quaestui artificum a doctrina Apostolorum immineret.

Act. 27, 14. Cl. Tourpius pro εὐροκλύδαν, habet εὐροκλύδαν, fecutus MS. Petavii. Quod vocabulum et Analogiae convenit, et, ut etiam auctor bene docet, in Etym. M. in τυφάν occurrit. Praeter Wetstenium nemo, quod quidem miramur, hunc locum hic usurpavit, neque hic ipse eo sic usus est, ut Criticum se profitentem decebat. Nam servavit in Edit. sua εὐροκλύδαν, quamquam Ed. Comelin. et prior apud Calliergum, εὐροκλύδαν haberet. In eodem versu interpretes fugit, quo, in verbis ἔβαλε κατ' αὐτῆς ἀνεμος, τὸ αὐτῆς pertineat. Cl. Tourpius ad voc. προθέσεως v. 13. referendum esse iudicat: deiecit de eo sc. proposito ventus. Qua in re accedimus ad eius sententiam.

In loco 1 Cor. 11. 10. idem facere conatus est, quod iam multos fecisse notissimum est. Etenim, cum viderent aliqui, verba ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς desiderare eiusmodi vocem, quae velamen et tegmentum notaret, tamen eos lateret, hanc vim atque potestatem vocabulo ἐξῆσια subiectam esse, confugerunt ad emendationem. Ita Iac. Godofredus putavit legi debere ἐξῆβίαν, de quo vid. Zorn. Biblioth. antiqu. exeget. p. 138. Quae emendatio sane speciem quandam habet, quia in MSS. β et σ facile permutantur. Certe si vestigium

stigmum eius aliquod in Codd. et in Interpretibus antiquis esset, nobis magis probaretur, quam emendatio Cl. Toupii, qui pro *ἐξουσίαν* substitui vult *ἐξουσία*, h. e. cum foras in concionem prodit. Sed cum Apostolus de conventibus Christianorum sacrorum causa habitis, et de ornatu corporis, quo iis interesse debeant, loquatur, non videmus, quomodo *ἐξουσία* hic locum habere possit. Verba h. v. ultima, *διὰ τῆς ἀγγέλης* mutat in *διὰ τῆς ἄλλης* propter multitudinem hominum, qui eam conspiciunt. Sed hoc supervacuum esset, si *ἐξουσία* recte se haberet.

Dum Cl. Toupins in artic. *καθ' ἑαυτοῦ* *θέλων* corrigit, et loco huius Part. *ἐλθὼν* collocat: idem Col. 2, 18. facit, et legit: *μηδὲς ὑμᾶς καταβραβεύεται ἐλθὼν ἐν ταπεινοφροσύνῃ*, coll. Matth. 24, 5. Addi poterant Matth. 7. 15. 1 Cor. 2, 1. Hoc iam Iunio in mentem venerat. Sensus facilis eo gignitur, nec phrasis ab usu loquendi N. T. abhorret. Sed non est necessarium. Nam *θέλων* aut plane hic redundat, quod genius graecae linguae fert, in qua Particip. *θέλων*, ut et *φέρων*, ita interdum ponuntur, ut prorsus nihil valeant; aut coniungendum est cum verbis *ἐν ταπεινοφροσύνῃ*, et respondet Hebraeorum verbo *וְעָרַב*, cui apud eos iungitur Substant. cum Praefixo *וְ*. *וְ* *וְ* vertunt *θέλων ἐν τινί*, h. e. delectari aliqua re ita, ut eam expectas. Sic 2 Sam. 13, 26. *ὅτι ἠθέληκα ἐν σοί*, non amo te. *θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ* igitur h. l. est affectator modestiae.

1 Tim. 4, 9. doctiss. auctor cum Grotio, post *καλυόντων γαμῶν* vult legi *καλυόντων ἀπέχεσθαι βραμάτων*, nixus loco Act. 27, 43. et multis aliis locis, quae e Scriptōribus graecis affert. Est quidem haec anthihesis Graecis familiaris, sed an Paulus ea hic usus fuerit, de hoc dubitari potest. Modus loquendi potius est exquisitior: Nam e verbo *καλύειν* debet per Synesim intelligi *καλυόντων*. Cuius Synesios exempla dant Beza ad h. l. et Dorvillius ad Charit. p. 324.

1 Tim. 5,

I Tim. 5, 4. non placet ei vulgata lectio, τον ιδιον οικον ευσεβειν, mavult legi: τον ιδιον οικον οικειν, ευσεβειν. Phrasis ιδιον οικον οικειν est bona. Sed quis non videt, tum ευ vel καλως desiderari. Nam ιδιον οικον οικειν significat tantum rem suam familiarem administrare, quod bene et male potest fieri. Quare semper sibi adiunctum habet ευ, καλως, aut κακιως, et quidem tum potissimum, si ratio rei familiaris administrandae praescribatur, aut de modo rei familiaris administratae iudicetur, ut duo a Cl. Toupio ex Aeschine et Dione Chrysoft. laudata loca docent; quorum posterior potest servire loco Pauli explicando. Καλως δ' οικον διαχεισθαι — δικαίως δ' επιμελεσθηναι γονιων, όπως τε διασπινυσι θεος.

I Tim. 5, 13. mutat μανθάνουσι περιερχόμεθα τις οικίας in λαθάνουσι, quod μανθάνουσι non possit iungi Participia, Sed nova lectio non profert sensum bonum atque idoneum. Cur clam in domos irrepant? Hoc est eorum, qui alios corrumpere student, 2 Tim. 3, 6. quod alienum est ab h. l.

Versus, quem Paulus laudat, φθίμεν εθνη &c. ex omnium sententia e fabula quadam Menandri sumtus est; quod nec Cl. Toupius negat. Sed docet, Menandrum non parentem huius versus esse, sed hunc e Tragoedia quadam Euripidis repetisse. Clemens enim Alex. Strom. I. p. 350. eum vocat versum tragicum, et Socrates Hist. Eccl. III. 16. diferte dicit, Euripidem auctorem eius esse. Poetae saepe e tragicis versus mutuabantur: partim ut his versibus, si ab indole ingenioque Comoediae et hominum in ea loquentium non abhorrerent, aut in proverbía fere abierant, ornatum fabulis suis conciliarent; partim ut iis recitandis spectatoribus risum moverent, quod Aristophanes saepe fecit.

Verbum εγχεμβώσασθαι, apud Petrum I Ep. c. 5, 5. occurrens Suidas duobus exemplis illustrat. Cl. Toupius

D

plura

plura addit. Mali atque ieiuni interpretes, etymologiam h. v. conſectantes, emphafin in ea quaeſivere. Sed temere. Κομβός gr. eſt pallium item εγκομβωμικα apud Long. Paſt. L. 2. unde εγκομβώσασθαι idem quod ενδύεσθαι, Col. 3, 10. Differunt ita, ut ενδύεσθαι melius fit quam εγκομβώσασθαι. Quidam veterum barbarum eſſe duxerunt, nec graecum, ut patet e loco Suidae, ex Photii Epift. 156. ſumto, ubi Photius hanc calumniam ab illo verbo defendit.

Gloſſa κατ' εμῶ ὄμνον, eſt, ut iam Cuſaubonus obſervavit, e Pl. 102, 8. translata, et addita interpretatio videtur e Commentario quodam in Pſalmos petita eſſe: γέγονα ὄρκος — κατὰ γὰρ τῶν ἐμῶν ὄμνίσει συμφροσῶν — Verba: εἰ γὰρ ἦν κείρος σύκων A. pro Gloſſa agnoſcit.

In artic. πέταυρον explicatur h. v. etiam βάθος, quod Criticos offendit. Cl. Toupius oſtendit, Suidam eo Proverb. 9, 18. ſpectaſſe, ubi verba: πέταυρον ἄδου ſunt, i. q. c. 14, 12. πυθμὴν ἄδου. Hic potuiſſet commemorare Aqu. Sym. Theod. qui in hoc loco Proverb. etiam βάθος ἄδου habent. — Sed credimus ſufficere iſta, ut intelligant Lectores noſtri, quae Auſtor Suidae emendando atque ad eo augendo, protulerit, utque poſſint de praeſtantia libri iſtius hoc facilius iudicare.

ANIMADVERSIONES AD PLATONIS PHAE-
donem et Alcibiadem ſecundum. Adiuncti ſunt excuſus in
quaefiones Socraticas de animi immortalitate, cum ſumma Phae-
donis, auſtore IO. CHRIST. GOTTLBER,
Aſt. M. et Reſtore Annaemontano.

Lipſiae, apud Weidmanni heredes et Reichium.

1771. 8. plag. 14.

Cum multa diligentia Cl. Editor collegit, quidquid horum dialogorum lectoribus, cum ad rerum, tum verborum
ntelli-

intelligentiam adiumento fore videretur. Et quamquam aliquoties modeste professus est, se studiosae graecarum literarum iuventuti scripsisse, tamen spondemus, reperturōs etiam in his animadversionibus viros doctos quod cum voluptate atque utilitate legant. Nam qui ita scribit, ut vel tenuissimas quaestiones examinet, et ubique cum studio magno exquisitam doctrinam demonstrat, omninoque veram harum literarum tractandarum rationem sibi perspectam esse declaret, is nonne etiam idoneus fuerit provectoribus ingeniis alendis et delectandis? Sed ipsarum animadversionum exempla per classes recensere placet. Iam cum prima interpretis lex sit, de dubiis atque corruptis locis differere, ab hoc genere ordiamur, praesertim cum nullum horum dialogorum locum, in quo haeserint viri docti, Cl. Editor praetermiserit. Id tantum monemus, cum, in conscribendis animadversionibus in Phaedonem, usum esse textu prioris editiones Fischerianae (Lips. 1760.): sed in Alcibiade tractando alteram Basileensem secutum esse,

Difficilior est locus Phaedonis c. 47. ubi Socrates in priorum physicorum libris notionem boni atque mali cupide quidem, sed frustra se quaesivisse dicit, quod his verbis expressit: Ἀπό δὲ Σαυμασῆς ἐλπίδας (reperendi aliquid) ψυχρόμην φερόμενος, quae Cl. Editor, ut nobis quidem videtur, recte vertit: *Hac igitur spe abripiebar* sc. ad legendum. Sequuntur haec: Ἐπειδὴ προῖων καὶ ἀναγινώσκων ὄζω — quae quidem nec vinculo particulae superioribus nexa sunt, nec perspicua apodosis ad illud ἐπειδὴ refertur. Itaque post aliorum studia, in hoc loco corrigendo vel interpretando collocata, etiam Cl. Gottleberus suspicatus est, pro ἐπειδὴ legi posse σπουδῇ δὲ, *studiosa lectione ulterius progressus video.* Causas ceterarum interpretationum improbandarum repetere nunc non licet. In eodem Phaedone c. 39. haec leguntur: Οἰκτρὸν ἂν εἴη, εἰ, ὅστις — λόγῳ βεβαίῃ, — ἔπειτα τῆς ἐκπεσῶν ἀπορῆς — μὴ ἑαυτὸν τις αἰτιῶτο. - Hic ἀπορῆ mutata

ri vult in ἀπορία, ut iam ἐκπεσόν et αἰτιώτο nexa sint. Quodsi mentem viri doctissimi rectè cepimus, hanc ἀπορίαν et causas eius explicant ea. quae sequuntur, διὰ τὸ παρεγγί-
 νεσθαι — — Per occasionem Platonicam in Alcib. loci (p. 119.) alius e Symposio (p. 176. ed. Bas. 2.) corrigi-
 tur, nam πρὸ ὁδοῦ βουλευόμεθα mutandum esse docet in πρὸ
 δ' + ὄ β. ex Hom. Il. 2, 224. ut et in hoc Alcib. loco rectè
 legitur. In Phaëdonis c. 66. etiam κατέκλαυσε defendi
 posse putat, et cum eo Xenoph. Symp. 3. p. 132. ἐκάθισσε
 κλαίοντας confert, favet tamen coniecturae Stephani, κατέ-
 κλαυσε. Contra ea Stephanum deseruit, qui in Alcib.
 (p. 231.) ἐκδεδουέναι defendere instituerat, cui Cl. Gott-
 leberus lectionem Aldinae, ἐκδεδουέναι, sententiam deponere,
 praefert.

Interpretationum exempla haec collegimus. Phaëdo-
 nis locum obscuriorem c. 6. ἴσως θάνατον φανέται, εἰ τὰτο
 μόνον (semet ipsum occidere) ἀπλῶν ἐστὶ — — sic vertit
 Cl. Gottleberus, ut Stephano visus fuerat accipiendus:
*Mirum videri tibi posset ex meis dictis, αὐτοχειρίαν simpliciter
 non licere, et convenire hominibus, ut αἴα (sc. iis conveniunt,)
 velut, melius esse non nunquam et non nullis mori, quam vivere.*
 De ceteris interpretationibus ex idoneis causis dubitat. In
 Alcibiade (p. 231. ed. Bas.) haec leguntur: αὐτὸ καὶ πέναν
 καὶ ψυχὴν — ἀντέχεσθαι ταύτης τῆς ἐπισήμης — ὅσα περὶ ἂν
 μὴ πρότερον ἐπεριάζον τὸ τῆς ψυχῆς: quae Cl. Editor ita interpre-
 tatur, ut ante ὄντα intelligat τοσούτω μάλλον, tum sic vertit:
*idque eo magis, (sc. quaerenda haec scientia,) quo magis ἀπ-
 πνως πῶς ante vento quasi secundo adspirat studio rectè vivendi,
 quam scientiam illam consecutus sit.* Facilis sane haec ra-
 tio, sed id restabat, an ψυχὴ ἐπεριάζουσα esset ἀσπιδιαν, hoc
 est, an navis posset dici ἐπεριάζειν, cum proprie ventus sit
 ἐπεριάζων. Verba, quae hunc ipsum locum sequuntur,
 οὐ μικρὸν βίον θάνατον, pro corruptis quidem habet, neque tā-
 men sine libris scriptis corrigi posse putat. Ad Phaëdon.
 c. 3. ἀπορον partim e synonymo, partim ex aliis Platonis lo-
 cis

cis et Grammaticis graecis, monet esse *mirum*, non, *absurdum*. Eodem loco mirati sumus, V. Cl. cum verum agnosset, in eo non acquiescisse: viderat enim, in Paulino loco 1 Cor. 10, 11. *τέλη* esse *finem*, et tamen putavit, *τέλη* esse posse veluti duas V. et N. T. extremitates, quae tanquam in confiniis fuissent tempore Apostolorum. Quod nobis aequè incommodum videtur, ac illa nonnullorum opinio, qui Ebr. 9, 26. *συτέλειαν αἰώνων* duorum *τελῶν* confinia et concursum esse volunt. Facerent ne hoc in profano scriptore interpretando? Sed ad rem redeamus. Verborum plurimum notiones, a Philosophis in usum scholarum receptae, ut *ἀπλῆς*, *δόξα*, *ἴδος*, *ἰδέα*, et alia, quibus Phaedo abundat, breviter et accurate finitae sunt. Ad c. 4. Phaedonis obiter illustratur, et a Menagiana correctione vindicatur, Plutarchi cum illud (de aud. poet. imit.) *νομίζων μύθος*, *metro adstringere*, collectis variorum locorum exemplis, in quibus *νόμος* esset genus carminis. Sed illud agendum erat, ut verbi *νομίζων* plura proferrerentur, exempla.

Quae praeterea aliquid lucis egebant ex historia, velut Oedipi (p. 116.), Archelai (p. 121.), et eorum qui sub initium Phaedonis nominantur, haec una cum iis, quorum intelligentia ab rituum antiquorum cognitione pendet, suis locis ita descripta sunt atque enarrata, ut, qui ipse doctrina, libris, et tempore destitutus sit, acquiescere hoc labore Viri Cl. posse, eique gratias agere debere videatur. Rursus Platonium dicendi genus, praesertim quatenus propriam huic scriptori a tropis atque allegoriis elegantiam habet, accurate diiudicavit, modumque huius venustatis indagandae atque sentiendae ostendit. Quo plures denique Latinorum atque Graecorum Platonem imitati sunt, qui hactenus etiam Homerus scriptorum solutae orationis dici potest, eo magis et hoc tractavit Cl. Editor, cum sine dubio imitandi certissimum praesidium sit, videre quid, et quo modo, alii scriptorem illustrem ac bonum imitati sint.

Septem excursus in singula quaedam Phaëdonis loca, maxime destinati sunt examinandis argumentis quibus Plato vel animum esse immortalem docuit, vel sensus fallaces, vel animi hoc in corpore vitam superioris cuiusdam reminiscen-
 tiam: quae non solum Pythagorica potius sunt, et a Platone doctrinae ostentandae causa inserta, quam Socratica, utilia, et vera; sed ad ipsam quoque rem intelligendam parum profunt. Praesertim ergo concludendi fraudes, vel in festinando, vel in dissimilitudine eorum quae ut similia dicuntur, Cl. Editor detexit, omninoque per totum libellum diligenter monuit, si qua argutius, quam verius dicerentur. Confecit praeterea Phaëdonis summam uberiorem (p. 142 — 155.), ut in usitata dialogi digrediendi frequentia et multitudine eorum, quae per occasionem dicuntur, haberent lectores continuatum velut filum, quod cogitando sequerentur, quoque ducti devia facilius animadverterent. Neque tamen vel de excursibus illius, vel de hac dialogi summa, diligentius exponere nunc licet: intelleximus vero, Cl. Editorem subtilem esse disputatorem. Adiecit denique *Brevem de dialogo Platonico institutionem* (p. 155 — 173.), quam legisse neminem poenitebit, in primis cum non meris praeceptionibus constet, aut observationibus, sed, quidquid dictum est, est exemplis Platonice illustretur. Latinae dialogorum versiones, una cum Dacieriana et germanica Cl. Kochleri, consultae et examinatae sunt, nec cetera recentiorum studia erga Platonem ingrato animo neglecta, praesertim ubi philosophus quidam Berolinensis rationem Platonice cum recentiorum placitis coniunxit, aut prisca illis substituit. Auctor, dum haec scribimus, a re-
 ctura ludi Annaebergensis avocatus, Scholam provincialem Misnensem regendam, principali decreto optemperaturus, suscepit. Quod ei munus vehementer atque ex animo gratulamur.

DE

DE L' AUTORITÉ DU CLERGE, &c.

h. e.

*De auctoritate Cleri, et potestate Magistratus civilis circa
exercitium functionum Ministerii ecclesiastici. Auctore*
Parlamenti Advocato.*

Amstelædami, Partes duæ, 1766, octonis.

Summa prioris huius libri partis est hæc, ut auctor ex principis philosophiæ et litterarum sacrarum demonstret, Deum, inde ab initio rerum omnium, destinasse homines vitæ sociali. Horum vel singulorum, vel omnium, saluti prospici non potest, nisi dirigantur ad commune bonum vel ab uno, vel a pluribus, quibus reliqui pareant. Hinc mutua utriusque partis officia intelliguntur. Potestati principum subsunt omnia, in quibus externa vis locum habet. Est vero et alia quædam societas hominum fidelium, cuius finis est æterna felicitas per fidem in Christum consequenda. Hæc fides pertinet tantum ad animum, cui Deus ipse liberum arbitrium concessit, quique adeo non potest ulla vi cogi. Est vero etiam aliquis externus cultus in quo, quoniam non attingit essentiam religionis, innovari ex unius cuiusque magistratus voluntate multa possunt. et ad quem cives, si nolint ordini bene constituto morem genere, per vim adigi possunt. Internus Dei cultus, qui fit animo, i. e. intellectu et voluntate, exemptus est potestate civili, solique Deo per fidem et pietatem præstatur, ad quam per verbum divinum excitandam et confirmandam doctores ecclesiæ constituti sunt. Horum igitur, et totius ecclesiæ munus, tantum est in docendo, non in cogendo, quoniam animus humanus natura sua liber est nec ullo modo cogi potest. Hinc intelligitur, verum dominium esse, nisi in magistratibus civilibus,

bus, non posse. Contra haec aëclae curiae Romanae, ad defendendam potestatem ecclesiasticam, afferunt verba Christi: Quicquid ligaveritis in terra &c. it. Si ecclesiam non audit &c. Dirimunt praeterea doctores ecclesiastici quaestiones fidei et morum, et qui iis nolunt dicto audientes esse, eos excommunicant. His bene respondet auctor noster, eiusmodi homines, propter grave aliquod scelus ab ecclesia excommunicatos, poenam divinam inde a tempore commissi flagitii iam commeruisse. Quid? quod Paulus ad Tit. III, 11. clare dicit, hominem haereticum sua sponte incurrere in iram et poenam divinam, quoniam disertis scripturarum sacrarum placitis sese praefractorie opponat. Homines tum demum puniuntur, cum constat, eos libere peccasse, nec poena excommunicationis eorum libertatem tollit. Doctores ecclesiae nemini, nisi volenti, poenam irrogare possunt. Nam si v. c. quis, ex ipsorum voluntate ab ecclesia arcendus, tamen se immisceat coetui Christianorum; non potest inde repelli, nisi vi civili. Per poenam tantum corpus cogi potest, animus nullo modo. Hinc nec poenae metus quemquam cogit. Tota obedientiae notio evanesceret, si quis ad eam praestandam ulla vi cogeretur. Deus adeo ipse non vult quemquam vi sua ad fidem et obedientiam adigere, multo minus illa coactio, locum in doctore ecclesiae habere potest. Non miscenda est hoc loco necessitas obligationis et exsequutionis. Quemadmodum illa ab unoquoque agnosceretur, ita haec a nemine vi extricari potest. Ast nonne Petrus et Paulus diserte in litteris sacris dicuntur punivisse Ananiam et Elymam? Nonne haec exempla aperte favent potestati ecclesiasticae? Minime vero. Primum enim miracula, illis temporibus usitata, in ecclesia, neminem coegerunt ad religionem Christianam suscipiendam; multi potius, et in primis Pharisei, cognitis iis illi tanto magis resistunt. Deinde haec vis miraculorum patratorum dudum desit, quippe ecclesiae non omni tempore necessaria sunt. Nulla igitur potestas, quae proprie

proprie dicitur, nullum imperium aut dominium relictum est ecclesiae doctoribus, in quo coactio locum habere possit. Cum porro magistratus politicus a Deo sit ad conservandam huius vitae ordinem constitutus, debet sane illico insurgere adversus violatores aut turbatores illius. Contra doctorum potestas est mere spiritualis, eiusque obiectum est aeterna felicitas. Ad hanc nobis, dum vivimus, aditus patescit per fidem in Christum et vitae sanctitatem, cuius studium doctores ecclesiae in omnibus hominibus excitare et confirmare per verbum divinum debent. Ipse Jesus Christus professus est, se non venisse in hanc terram, ut homines in hac iam vita iudicaret, sed die demum extremi iudicii. Qui igitur potest sibi ecclesia aliquam arrogare potestatem, quam auctor ipsius Jesus Christus, dum esset in his terris, nunquam exercuit? Huius rei uberius explicandae causa auctor dicit, bona spiritualia proprie pertinere ad universam ecclesiam, eaque ecclesiae iussu distribui a doctoribus, doctoresque adeo ipsos muneris functi rationem reddere ecclesiae debere. Romani contra doctores, ademta ecclesiae bona, in primisque potestatem clavium, transferunt ad pontificem, utentes vel potius abutentes ad hanc rem loco Matth. XVI, 18. 19. quem tamen et patres ecclesiae, nominatim Augustinus, et Scholastici doctores non de uno, sed unitate, i. e. non de Petro uno, sed de ecclesia universa interpretantur. Huius explicationis veritas patet ex Joh. XX, 19. ubi Christus omnibus discipulis Spiritum Sanctum, et cum eo potestatem regni coelestis tribuit. Non igitur arbitrio pontificis Romani subsunt omnes ecclesiae. Concilium universale repraesentat omnem ecclesiam, cui Deus, ipso Bellarmino non negante, infallibilitatem promisit. Recte igitur patres Concilii Basileensis, contra pontificem Romanum, Concilio universali, i. e. toti ecclesiae, primas partes in decidendis fidei controversiis, vindicaverunt.

E

Magistra-

Magistratus civiles acquiescere debent in externa civium obedientia, si vel maxime eorum animi non consentiant cum ea. Contra doctores ecclesiae, ab hominibus vere Christianis multo meliorem exigunt obedientiam, nimirum internam, quae oritur ex amore in Deum, et ex perspicua cognitione officiorum. Cum his pulcherrime conspirat et ratio humana, et litterae sacrae; (vid. ad Rom. XIII, 1. seq. 1 Petr. V, 1. 1 Tim. II, 1. 2.) omnium maxime autem Christi ipsius exemplum Joh. XVIII, 36. Luc. XII, 14. Potest igitur aliquis esse civis in his terris, qui non sit Christianus; Christianus autem non, nisi sit idem civis. Essentia hominis Christiani est in fide, per quam intelligit, hanc terram non esse veram ipsius patriam, ad coelum potius sibi omni studio contendendum esse. Civis igitur solus, qua civis, habet aliquod ius in has terras, non Christianus; huic veluti hospiti migratio per hunc mundum in coelum conceditur. In hac allegoria reliqua auctoris oratio procurrit.

Potestas spiritualis tantum ad animum pertinet; qui quoniam est cum corpore adspectabili coniunctus, sequitur, et membra ecclesiae esse visibilia. Animae humanae nihil percipere possunt sine externis actionibus. Omnis autem vis spiritualis est in docendo, sine quo fides in illis gigni aut confirmari nullo modo potest. Vid. ad Rom. X, 14. Porro ecclesia, boni ordinis causa, certis quibusdam regulis gubernari debet, quemadmodum omnes reliquae societates. Hoc aliter fieri non potest, nisi accedente ministerio corporis externo. Etiam, si civis officio suo satisfacere non potest nisi per intellectum, tamen propterea intellectus ipse non est potestati civili subiectus. Ita nec corpus hominis Christiani subest potestati spirituali, hanc solum ob causam quoniam omnia per illud veluti per instrumentum agit. Hinc efficitur, totum hominem externum, ne doctorem quidem ipso excepto, parere magistratui politico in omnibus rebus debere,

debere, quae fiant externis actionibus, etiam si sint cum ipsa religione coniunctae. Etenim quis negat, eiusmodi actiones externas, religionis causa susceptas, habere aliquam cum ordine et tranquillitate publica coniunctionem? Quam si quis turbet, aut turbare videatur, in eum sane potest recte inquirere magistratus civilis, boni ordinis servandi causa a Deo ipso constitutus, cui soli rationem muneris non recte administrati reddere tenetur.

Iam quibus finibus circumscribenda sit potestas civilis, auctor docet. Si Deus hominem in hac terra constituit, ut, dum vivat, bonis illius fruatur: sequitur, ea bona, proprie pertinentia ad societatem civilem, non posse ab illa ad societatem spiritualem s. ad ecclesiam transferri. Utrique Societati sua veluti portio a Deo tributa est, civili terrestrium, ecclesiasticae spiritualium bonorum fruitio. Constat porro inter omnes rerum publicarum peritos, unicuique bonorum possessori solvendum esse aliquod tributum, unde consuli securitati publicae possit. Quantum autem singuli pendere debeant, id nemo poterit melius, quam ipse princeps, definire, quoniam ipse solum habet optimam necessitatum communium peritiam. Nam si velimus ea in re unicuique arbitrium relinquere, haut scio an partium studio locum faciamus; ditissimus enim quisque satis tenuem conferret pecuniolam.

Hanc disputationem auctor transfert ad bona ecclesiastica. Doctor ecclesiasticus fruitur redditibus, non quoad est ecclesiae aliqua pars. Christus discrete noluit Apostolos suos lucrum aut divitias huius vitae docendo quaerere. Ab initio rerum Christianarum alebantur doctores arbitraria liberalitate eorum, quos docebant. Postea quam vero doctrina Evangelii latius propagata esset per totum imperium Rom. et ibi veluti suam sedem invenisset, assignabantur iis certi quidam agri, et alia bona immobilia, e quorum redditibus vivere possent. In quibus donationibus Principes saepe

mero. ultra necessitatem, et cum communis boni detrimento progressos esse, quis nescit ex historia ecclesiastica? Cum vero constet, finem omnium, in quocunque imperio legum, esse hunc, *ne quid respublica capiat detrimenti*, cui adversari ne ipsi quidem principes possint: facile intelligitur, eiusmodi donationes, inconsiderate factas, ab ecclesia revocari ad communem utilitatem, si necessitas ita ferat, iure quodam suo posse. Nec privilegia ipsa, certas ob causas quibusdam vel personis vel bonis concessa, videntur principum potestati aliquid detraxisse; possunt enim ab iisdem tolli, causis, propter quas data erant, cessantibus. Huius rei multa occurrunt in historia ecclesiastica exempla. Vid. August. ep. 48, coll. cum eiusd. Tract. VI. in Ioh. Hincmari locus, quem auctor noster ex epistola 41. excitavit, admodum perspicue hoc docet: *Si per iura regum possidentur possessiones, non possunt ut regi de ecclesiasticis possessionibus obsequium non exhibeant*. Et sic per multas paginas procurrit auctoris oratio, qua docet, homines ecclesiasticos subiectos esse legibus civilibus, nec contra eas assurgere, sine rerum novarum suspitione et poena, illos posse.

Progreditur auctor posthaec ad varia conventuum ecclesiasticorum genera. Convenitur 1) in aedibus sacris religionis publice exercendae causa, cuius summa est in precibus publicis, in docendo et discendo, et in usu Sacramentorum. Cum vero constet, precum formulas in cultu Dei publico non omnes esse a Christo aut Apostolis, earumque adeo aliquas interdum admodum fuisse impias, et innumeris rixis in ecclesia locum fecisse: necesse est, ut eae a magistratu politico examinentur, deligantur, et praescribantur, ne redeant illae infelices contentiones, quibus olim et ecclesiae et securitati publicae pessime fuit consultum. Doctores ecclesiae populum erudire aliter non possunt, nisi per externa quaedam signa, i. e. per verba, quae ipsis non sunt divinitus suggesta, in quibus adeo vel error, vel etiam impietas locum

locum facile fortitur. Historia quidem ecclesiastica tristissima continet talis improbitatis exempla. Fuerunt enim homines ecclesiastica, qui contra diserta Scripturarum S. placita, falsa religione captas plebis mentes velut furialibus stimulis ad omne scelus, et ad omnem libidinem adversus magistratus agerent; qui concitatae multitudinis manibus armatissima ministrarent contra principes, quibus et ipsi doctores, et populus ab illorum ore pendens, obsequium debebant, rationi et litteris facris convenientissimum. Quamquam autem ab initio principes strenue et cum felici successu vim et auctoritatem suam opposuerint isti res novas molientium furori; tamen postea ab ipsis civibus suis, maligna pontificum et cleri Romani suggestione, relictæ, cedere communi illius temporis superstitioni cogebantur. Adeo verum est, quod dixit scriptor vetus: *Nihil in speciebus fallacius est, quam prava religio. Ubi deorum numen præceditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini iuris aliquid immixtum violemus.* Quoniam igitur doctores in institutione populi multas turbas movere possunt, facile intelligitur, si quid doceatur, quod obsit securitati publicæ, id impediri a magistratu politico et posse, et debere.

2) Altera conventuum ecclesiasticorum species est in Conciliis, in quibus quaestiones controversæ, et religionis, et disciplinae externæ, dirimuntur. Horum auctorum pontificem Romanum esse non posse, tum antiqua historia, tum res ipsa declarat; quippe nullo pollet imperio. Imperatores, assumpta religione Christiana, non solum convocaverant universæ ecclesiæ doctores ad concilium, verum etiam illud vel ipsi præsentem, vel per legatos suos gubernaverant; prævia aliqua oratione deliberandi initium fecerant, ut omnia bene et ordine fierent curaverant, sola rei controversæ quaestione doctoribus relicta. Disiuncto autem in varias partes, et inter multos diviso imperio Rom. horum omnium arbitrium ad pontifices pervenit voluntate Principum, quorum successores, si volent, illius iuris, proprie ad

se pertinentis, vindicias postulare merito possunt. Magistratus civilis interesse et praeesse conciliis propterea debet, ut ne quid saluti et securitati publicae contrarium decernatur, ut decretis ipsis sua auctoritas concilietur apud cives, ut discant ab ipso principe eorum aequitatem, utilitatem, et necessitatem iis obediendi, et quae sunt alia eiusdem generis.

3) Tertia conventuum ecclesiasticorum species, secundum auctorem nostrum, est cleri Franco-Gallici. Quorum institutorum causas et historiam, accurate copioseque enarratam lectorum nostrorum studio vehementer commendamus.

4) Iam pervenit auctor ad quartam conventuum ecclesiasticorum partem, i. e. ad monasteria, quae et ipsa una cum hominibus ibi degentibus sunt potestati civili subiecta, quoniam vota, quibus ad vitam separatam, ad coecam aliquam obedientiam soli pontifici Rom. praestandam adstringuntur, nec religioni, nec naturae sunt consentanea, neque adeo ullo modo sunt cum salute aeterna coniuncta. Diligenter igitur magistratui politico cavendum est, ne ista collecta turba monachorum tranquillitati publicae noxam afferat, et, subnata periculi iusta suspicione, puniendi sunt eodem modo, quo ceteri cives turbulenti. Monasteria porro ipsa, si necessitas ita ferat tolli, et cives, quo minus illorum votis sese alligent, a principe prohiberi certis legibus possunt, quibus migratis et ipsa vota fiunt irrita. Quae iam dicuntur de potestate principis, ordinem aliquem ecclesiasticum, antea vel per errorem, vel noxa eius nondum satis cognita, receptum, iterum tollendi, quomodo haec disputatio transferatur ad Jesuitas Franco-Gallicos, et quibus de causis, (commemorantur autem quatuordecim,) sint e Gallia eiekti, ea omnia perlegisse neminem poenitebit.

Posthaec auctor progreditur ad poenas ecclesiasticas, quas propterea negat esse posse externas, quoniam ecclesia ipsa, quatenus efficiat aliquam societatem spiritualem, tota sit interna, nulla polleat potestate externa. Excommunicationis

tionis ecclesiasticae vis omnis pertinet tantum ad animum, non ad corpus, et illa, quae dicitur excommunicatio ipso facto, repugnat prorsus praeceptis Christi, exemplo Apostolorum et Canonum. Quoniam vero, qui excommunicatur, ex opinione hominum, omnem fidem et bonam famam in societate humana amittit, propter hanc ipsam causam Principis est, iudicare de criminis intenti vel veritate, vel falsitate. Quaeritur, an et princeps excommunicari, i. e. bonis ecclesiae spiritualibus indignus censeri possit? Potest vero, salva ipsius potestate civili, cui si cives, vel coeca quaedam superstitione rapti, vel hominum ecclesiasticorum auctoritate decepti, sese subtrahant, sane pessimum ab utraque parte committetur flagitium. Etenim talis poena ecclesiastica plane non tollit externam et naturalem parentum et filiorum, principum et subditorum, coniunctionem.

An magistratui civili etiam in doctrina publica aliqua potestas relicta est? Praemissis iis, quae supra de hac quaestione disputata sunt, auctor respondet, principes invigilare debere doctrinae, non quidem quoad ea pertineat ad fidem, sed quoniam habeat et habere possit aliquam cum reipublicae vel utilitate, vel noxa, coniunctionem. Videndum igitur est, ne perverse et impie docendo, rixae et turbae moveantur in societate civili. Sic et Christus coram Platone, Paulus coram Felice et Agrippa, Iustinus Martyr et alii ecclesiae doctores coram Imperatoribus, defenderunt doctrinae suae integritatem, qua cognita demum publice recepta est.

Disciplina ecclesiastica inseruit ordini externo, continetque ritus unicuique religionis sectae proprios. Qui uti non sunt legibus divinis praescripti, ita, si e re communi videatur, aboleri, mutari, et emendari a Principibus iure quodam suo possunt.

Altera huius libri pars prope tota absolvitur disputatione longe copiosissima de potestate magistratuum circa dispen-

dispensationem communionis totius ecclesiae bonorum, i. e. sacramentorum, quorum auctor noster secundum placita religionis suae septem constituit, singula per partes percurrens. Baptismus non nisi homini adulto usu rationis praedito, negari propter certas aliquas causas potest: quae si sint iniustae, canonibus ecclesiasticis contrariae, aut animum hominis ecclesiastici ira et odio aestuantem prodant, facile intelligitur, eiusmodi libidinem coerceri poenis civilibus et posse, et debere. Interdum et testes, in baptismo liberorum advocati, arcentur a munere sacro. Quae res cum bonae ipsorum famae aliquam maculam iurat, sane et ipsa erit a magistratu politico diiudicanda. Confirmatio, quae sensu ecclesiastico sic dicitur, nec omnino necessaria est; nec negata arrodit famam civium. Hinc potest illius usus sacerdotum arbitrio relinqui, nisi fortasse inde aliquid reipublicae incommodum suboriatur. Sacramentum poenitentiae et absolutionis natura sua non est adstrictum potestati civili; manifeste impii merito illius beneficio exuuntur, dummodo id privatim fiat, nec contemptui illorum civili occasionem suppeditet. Libido tamen sacerdotum iustis limitibus circumscribenda est, ne, quod saepe factum est, abutantur sua potestate, et istius poenae onere innocentes maligne affligant. Talibus improbitatis exemplis admoniti principes, studiose inquirent in eorum causas, quarum integritate cognita, iustas ab sacerdotibus poenas sumere debent. Usus coenae dominicae publicus nemini negari potest; sacerdotis est, peccatorem de gravitate sceleris admonere, indignum declarare beneficiis divinis; potest ei dicere, sibi melius consultum fore, si usu sacrae coenae abstineat tam diu, donec ad meliorem frugem redisset, ut ne indignitate sua iram et poenam divinam adversus semet ipse sollicitet. Qui si tamen, neglectis his admonitionibus, accedat ad aram, non potest inde vi arceri ab sacerdote. Nam nec Christus Iudam ab usu sacrae coenae removit, quanquam bene animi improbitatem cognovisset, et Paulus graviter obiurgat impios

impies, iisque abstinere suadet sacra coena, iudicio indignitatis Christianis relicto. Praecepta canonum veteris ecclesiae vitam viventibus inhonestam, veluti histrionibus &c. omnino interdixere usu coenae dominicae; foeneratoribus contra, hac diserte addita cautione, *si sint confessi et conuicti*. Idem dixit Yvo Carnotensis ep. 86. qui vixit seculo undecimo. Quid? quod canones vetustissimae ecclesiae, homines morituros, quanquam iudicio ipsarum legum ecclesiasticarum nondum dignos, tamen privari isto beneficio diserte noluerunt; quod ipsum postea canone Concilii Nic. XXX. confirmatum reperitur. Habemus peculiare Caroli M. capitulare, quod *hortatu omnium fidelium suorum, et maxime episcoporum ac reliquorum sacerdotum*, legis civilis vim et auctoritatem recepit, in quo, morti proximos extrema unctione, absolutione, et viatico impertiendos esse, diserte praecipitur. Quibus canonibus repugnare sacerdotes sine metu poenae civilis propterea non possunt, quoniam magistratus canonibus ipsis auctoritatem parare, civium bonam famam defendere, tranquillitati denique publicae prospicere, iure quodam suo tenentur. Hanc disputationem auctor prope totam transtulit ad extremam unctionem.

Per ordinationem sacerdotibus tribuitur aliqua dispensationum bonorum spiritualium, quae proprie ad ecclesiam pertinent, potestas, coniuncta tamen cum officiis huic muneri respondentibus. Ne igitur homines indigni huic muneri praeficiantur, ecclesiae; ne turbas excitent in societate civili, magistratibus cavendum est. Ecclesiae nomine non modo sacerdotes, verum etiam reliqui unius cuiusque loci Christiani comprehenduntur. Quoniam vero ecclesiae bona, quibus administrandis sacerdotes destinantur, ad omnes omnino Christianos pertinent, facile intelligitur, munus sacerdotale, nisi consentientibus omnibus, conferri nemini posse. Atque hoc sic, inde ab Apostolorum temporibus, per multa secula valuit. Quae res cum paulatim successu tem-

poris mutaretur, factum est, ut ius sacerdotum creandorum ab ecclesia ad episcopos perveniret. Quemadmodum vero ecclesia ipsa noluerit indignos huic muneri admoveri, ita nec illius vicariis, i. e. episcopis licet, contra canones aliquem creare sacerdotem, et, si appareat eorum aliquod partium studium aut cupiditas, principes tenentur illi sese auctoritate sua opponere. Multa, quae in sequentibus bene dicuntur de ordinationibus sacerdotum Franco-Gallicorum, eorumque finibus publice constitutis, de coelibatu clericorum non necessario, et aliis eiusmodi rebus, ea igitur omnia hic brevitate causa silentio praetermittimus.

Matrimonium dupliciter spectari potest, ut sit vel sacramentum, cuius originem auctor noster modo Christo, modo ministris ecclesiae tribuit; vel contractus civilis, qui, augendae societatis humanae causa initus, locum habere sublato sacramento potest. Hinc illius arbitrium pertinet ad potestatem civilem, nec possunt sacerdotes quemquam sine gravi poena ab illo arcere. Matrimonium enim, inde ab initio receptae per imperium Romanum religionis Christianae, per aliquot secula, nullam habuit cum potestate ecclesiastica coniunctionem. Justinianus ab initio coniugia, consensu utriusque partis, coram aliquot testibus declarato, rata volebat esse, et disertè dicit (l. XXIII. §. 7. cod. de Nupt.) hunc fuisse priorum temporum morem. Postea ortis inde quibusdam incommodis, matrimonia hominum illustrium fieri voluit antecedente contractu, in quo de dote nuptiarum causa danda stipularetur. Honestioribus aliis praecepit, ut adirent templum aliquod, ibique coram sacerdote et tribus quatuorve clericis consensum declararent. Huius consensus testimonium sacerdos scripta aliqua epistola exhibebat, cuius verba sollempnia ipse praeivit Justinianus. In ceteris vilioris conditionis hominibus, veluti opificibus, rusticis, militibus, &c. solus consensus aliquot testibus confirmatus sufficiebat. Commemoratur auctor e Codice et Novellis multas impera-

imperatorum leges, ante et post Justiniani tempora factas, e quibus apparet, matrimonia tum temporis mere fuisse civilia. Leo imperator, qui vixit circa finem seculi noni, primus nuptias sacrae benedictionis testimonio ratas fieri secundum leges civiles declaravit; addit tamen et ipse, hoc ab usu priscorum temporum recedere. Quam maligne clerici, ad stabiliendam suam potentiam abusi sint hac constitutione, et quam ei vim tribuerint, longum foret ab auctore repetere. Relinquimus haec omnia lectoribus.

In recensendo huius libri capite ultimo, tanto poterimus esse breviores, quanto sunt res, quae ibi tractantur, eruditis notiores. Eius summa est de necessitate clericorum finibus civilis potestatis circumscribendorum. Explicatur igitur primum malignae clericorum artes, quanto opere bonis hominum infidiati sint, quibus modis decimas ad se rapuerint, quibus fraudibus induti sese in haereditates aliorum insinuaverint, qua ratione, et ob quas causas se matrimoniis immiscuerint. Deinde docet auctor, quomodo per iurisdictionem contentiosam, pervenerint eo auctoritatis, ut omnium rerum arbitri et iudices fierent. Denique insignis audacia hominum ecclesiasticorum adversus principes et magistratus insurgentium copiose ex historia ecclesiastica demonstratur, unde demum efficitur, istam tam impotentem libidinem merito esse atque fortiter a potestate civili coercendam.

Ceterum, et lingua, et scribendi genus liberius, prodit scriptorem Franco-Gallicum, et simul suppeditat causas, quare hic liber pontificem et clerum Romanum tam male habuerit. Veritas omni tempore odium peperit; tamen propterea reticere non debet.

*ADRIANI KLUIT VINDICIAE ARTICULI δ, η, τδ,
in Novo Testamento Pars prior, Tomus tertius, seu postremus,
sistens illustrationes et emendationes receptae quam vocant
Novi Testamenti Lektionis, cum generales, tum speciales
Articuli δ, η, τδ.*

Traiecti ad Rhen. apud Abrah. a Paddenburg

1771. plag. 18. in 8.

QUAM salubris et fructuosa sit accurati interpretis, in observandis ac iudicandis singulis linguarum veterum legibus, et partibus earum vel miniquis, diligentia, magna cum sua laude, nec minori lectorum utilitate, nuper docuit Auctor harum tractationum doctissimus quarum nunc tertiam partem accepimus, eamque primariam, ac inter ceteras praecipuam, qua, quem usum superioribus libellis disputata in N. Test. locis intelligendis habeant, copia exemplorum uberri- ma declaratur. Nam cum priori libello de Analogia, hoc est de legibus usurpandi Articuli in universum disseruisset, in altero vero quasdam cautiones hac in re tenendas subiie- cisset: addidit ecce tertium illius, quod diximus, argumenti, quod ipsi quidem tribus tractare placuit capitibus quorum primo in N. Test. plurima loca istarum observationum ope posse explicari ostenditur: Secundo, esse in N. T. loca utrius- que generis, in quibus articulus perperam sit vel positus vel neglectus, ostenditur. Tertium caput defensionis huius operae causa adiectum, studium exereendae in N. Test. interpretatione Critices, et per rei naturam cum licitum, tum necessarium esse demonstrat, et Belgarum maxime exemplo usurpandum comprobat.

Sed singula capita percurrendo, quae occurrant potio- ra videamus. Ergo priori capite instituit Auctor demon- strare, multa, quae contra Analogiam videantur esse,

si minime adversari, quin potius eam oppido potenter adiu-
vare. Docetur maximam vim nonnumquam inesse vocibus
sine articulo positis, v. g. in voce *αὐτῆς* Act. 13, 21. 22. *αὐτῆς*
Act. 13, 23. unde articuli absentia vindicatur multis locis, in-
primis Luc. 2, 11. c. 24, 19. Phil. 3, 26. repudiato Wolfii in
Curis Philol. decreto, non semper Articulum positum ad de-
monstrandum valere, neque omissum demonstrandi vim ab-
olere. Huc refertur illud quod dupliciter legitur *ὡς αἰνῶντων*
αὐτῶν et *ὡς αἰνῶντων αὐτῶν*; huc illud, quod in N. T. *ὡς Θεοῦ*
saepe sine articulo ponatur, Matth. 27, 54. quare in editione
Elseviriana Luc. 4, 10. articulum perperam addi, Manuscrip-
torum codicum auctoritate tollendum. Hinc adseritur,
ὡς μονογενοῦς πατρὸς πατρὸς Joh. 1, 14. parum recte explicari
ab interpretibus qui particulam *ὡς* affirmandi notione su-
mant, cum, quod de formula *ὡς ἀληθῶς*, idem significante,
quod *ὄντως*, observet Dorvillianus in Aristophanis Plutum
Scholiasta, ab huius aequae ac alterius loci Act. 17, 22. *ὡς δι-*
σπιδαιμονοῦς rationibus plurimum abhorreat; nam etiam ibi
ὡς consuetam et familiarem sibi notionem; quasi, tanquam, re-
tinere. Attendendum autem esse verba ipsa Johannis non
eo valere, ut absolute Christus Dei filius praedicetur, sed com-
parative respectu primogenitorum inter Judaeos. Salma-
sianae et Casaubonianae, de omisso vel adiecto articulo vocis
φάτις Luc. 2, 7. lites, leves illae et inanes, exiguae observa-
tionis monitu componuntur. Quaestionibus variorum di-
versis, et scissis interpretum de gallo, quo audito Petrus levi-
tatis suae admonitus resipuit, sententiis, occurritur, et ex
verbis ipsis *ἀλέκτορος ἰσχυροῦς* Matth. 26, 74. Marc. 14, 68. de-
monstratur, aliquem ex genere pullorum, quos Romani, Au-
spiciorum capiendorum causa, caveis inclusos alere, inque
provincias et castra secum ferre solent, gallum denotari.
Adiungitur discrimen inter dicendi formas, *κατὰ ἑορτήν*, et
κατὰ τὴν ἑορτήν; quarum illa festa omnino singula, hac Pascha-
tos festum solum designari, docetur, et vera locorum Matth.
27, 15. Marc. 15, 6. Luc. 23, 17. explicatio traditur. Turn

ἢ κατ' ἄκρον αὐτῶν ἐκκλησία 1 Cor. 16, 19. et Coloss. 4, 15. quid indicet, nempe Christianorum in Asia domatim dispersorum coetum, adicitur. In extremo capite nova, et parum ut arbitramur probabilis, obscuri mulcorumque explanationibus sollicitati loci 1 Cor. 15, 19. explanatio proponitur haec, βαπτίζεσθαι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, esse immergi malis calamitatibusque gravissimis propter mortuorum curam ac sepulturam, qua illius temporis Christiani prohibebantur.

Sequitur Caput secundum, quo docemur multa dari in N. T. editionibus loca, in quibus articulus vel ex analogia, sive legibus illius usurpandi, vel ex Missis, vel ex utroque simul, corrigi debeat. Nusquam autem plura huius aberrationis exempla, quam in Apocalypsi Johannea existant ex causis, quae commemorari possunt, potissimum his. Duo sunt omnino veteres editiones primariae, Erasmiæ et Complutensis, quae quum octennio ante absoluta, anno demum 1522. prodierit, prior edita est Erasmiæ 1516. Erasmus autem in Apocalypsi unum tantum codicem, eumque mutilum et mancum, et e Latina interpretatione restituendum adhibuit, et ex male Latinis utcumque Graeca supplevit. Ergo omnes si articuli prima causa negligentia et incitia usurpandi articuli, quae in Erasmo fuit; quod demonstratur plurimis ex Apocalypsi exemplis, quae commemorare longum foret, vid. a pag. 633—639. Huic proxima causa est quae reperitur in adliteratione, hoc est quum eadem syllabae in duabus vocibus se sequuntur. Vid. Apoc. 6, 14. c. 15, 2. 1 Cor. 12, 20. &c. In quo eleganter fit, quod de verbis Hebr. 12, 15. μήτις ῥίζα πικρίας ἀνω φύσσα ἐνοχλή observatur, comparando Deut. 29, 18. ubi legimus μήτις ἐστὶν ἐν ὑμῖν ῥίζα ἀνω φύσσα ἐν χολῇ καὶ πικρία, ea sic restituenda videri, μήτις ἐν χολῇ ἢ. Ceterum vox ὄρατος quoties occurrit, quoad articulum rectissime legitur, praeter unum locum Act 3, 21, ἐν δεξιῶν μὲν δεξασθαι, ubi τὸν iam dudum excidit. Succedunt intrusi perperam articuli exempla. Ut 1 Joh. 5, 20. ubi

ubi δ ζωή male pro ζωή: Luc. 10, 6. δ υἱὸς ἰσραήλ, insipienter inserto a Bezae sedulitate articulo, pro υἱὸς ἰσραήλ legitur. Ergo vir doctus comparationem articuli cum Hebraico praefixo ך, quo fere in interpretandis huiusmodi locis recte uti videmur, non videtur agnoscere, nec respicere: 2 Petr. 1, 21. *ant* οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι legendum, aut ἅγιοι Θεοῦ. Hinc ἐλεκτή κερία 2 Joh. 1. explicatur, et *Κυρία* nomen esse proprium monetur. Absolvitur autem caput hae observatione, vocem Θεός et ὁ Θεός quoties occurrat, numquam in Articulo fallere, nisi excipiatur 1 Tim. 3, 16. Θεός ἰσραηλῶν ἐν σαρκί; ubi si vera et integra vox Θεός, ex Analogia, quod nemo quantum meminimus ex interpretibus monendum putavit, δ addendum fuerat.

Jam correctionum et emendationum in interpretando vo Testamento instituendarum laborem etsi refugiat plurimorum ignavia sordidaeque, et superstitio adhibendum esse neget, quum peritorum iudicium defendat et commendat, idque tanto consensu fiat hisce temporibus multorum, ut qui modo via ac ratione aliquid hoc in genere tentet, ei, ne molestos experiat sibi qui dicendae sententiae ius habent, vix sit tutendum: tamen Auctori excusandi sui studii causa tertium caput adiungere placuit, illius, quod supra docuimus, argumenti. Quod quidem trium tractatur sectionum distributione, quarum prima de variis Lectionibus in univrsum agit, deque earum origine. Qui receptam acriter lectionem iactant falsae opinionis arguuntur; Whitbii potissimum, qui lectionem textus hodierni in omnibus defendi posse affirmabat, sententia, spernitur et reiicitur, erroris convincitur, demonstraturque, tot discrepantiis ubique circumsonantibus receptam lectionem obrundi et paene nullam esse, omninoque de ea sic disputatur, ut, quod Caesar olim de republica iactasse fertur, id auctorem de Recepta-Lectioe sensisse existimes, eam esse appellationem modo, sine corpore, ac speciem. Secunda sectione magnam in indagandis veris lectionibus inesse
difficul

difficultatem, Belgarum Interpretum, in hoc iudicij saepe fal-
 forum, exemplo comprobatur: tertia denique, in quibus ii hae-
 serunt, loca, ad diligentius examen revocantur.

Duorum adhuc locorum mentio facienda est, quae ex-
 tremo secundo capite restituantur. Alter Luc. 23, 54. *ἡμέρα
 ἢν παρασκευή, καὶ σάββατον ἐπέφασκε*, emendando per — *πα-
 ρασκευῆς σάββατον ἐπέφασκε*. Alter paullo difficilior 1 Cor.
 7, 34. secus quam in editis est, suadente tamen Codd. lectio-
 ne, sic constituitur: *πῶς ἀρέσει τῇ γυναικὶ καὶ μεμερίσαι καὶ ἡ
 γυνὴ ἢ ἀγαμος καὶ ἡ παρθένος μεριμανᾶ*, ita ut *ἡ γυνὴ ἢ ἀγαμος*
 sit pro simplici *ἡ ἀγαμος*, sicut Apoc. 21, 9. *ἡ γυνὴ ἢ νύμφη*,
 pro *ἡ νύμφη*, Luc. 2, 15. *οἱ ἀνδρες οἱ ποιμένες*. In quibus, ac
 ceteris quae tractantur locis, quorum vix minimam partem
 commemoravimus, an verum viderit, et aliquid effecerit co-
 nando, eorum qui volunt, facultatemque habent, esto iudi-
 cijum. Quantum nos arbitramur id factum est in plerisque, di-
 ligentiae certe, acuminisque laude defraudandum non puta-
 mus. Caeterum libri, quam non Latina, ut titulus promit-
 tit, sed Belgica lingua conscriptus sit, lectio, non omnibus
 promiscue patet.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Februarii Anno MDCCLXXI

PENSÉES THÉOLOGIQUES, &c.

i. e.

*Observationes theologicas, quas spectant ad temporum nostrorum
depravationem atque errores.*

Lutet. Paris. MDCCLXIX. Alph. 1 plag. 8. octonis.

Huius libri admodum utilis summa dirigitur contra libidinem eorum, qui temeritate atque impietate armati, adversus religionis Christianae sanctissima dogmata insurgunt, eaque et dictis impugnant, et factis tollunt. Quorum cum sit magnus numerus in ea ipsa urbe, ubi auctor vivit, necesse putavit, partim sibimet ipsi, partim aliis, qui nondum sunt istorum hominum fraudibus irretiti, hoc libro consulere, ut ita cavere discant praesentis temporis periculum. Totum librum auctor circumscriptit finibus viginti capitum, quae uti tractant res satis notas et ubique obvias, ita singula commemorare non est necesse, nisi in quibus recedit a communi ecclesiae Romano-Catholicae opinione. Omnia, quae ab auctore dicuntur, sunt vel e scripturis, vel e patribus ecclesiae, (quorum multa loca cum delectu admodum utili

G

comme-

commemoratur, vel e libris aliorum theologorum petita. Ipsa adeo ea, quae in Baylii, Ruffavii, atque Voltarii libris, inter prava multa interdum bene dicta reperiuntur, sua fecit auctor, usus ipsorum pugionibus, adversus religionem Christianam hostiliter directis, ad defendenda illius placita castissima. Capite VIII. quod est de discrimine potestatis ecclesiasticae atque civilis, auctor dicit, subesse quidem potestati clavium omnia ecclesiae, membra, inde a regibus usque ad infimae conditionis homines; neque enim posse principibus, haereos primis reis, contra ipsa scripturae verba immunitatem et veluti praerogativam aliquam concedi prae reliquis hominibus; cautionem tamen ex exemplo Pauli esse adhibendam, ne, quod nobis per se liceat facere, id semper utile et ab omni periculo alienum conseamus. Melius igitur A. tranquillitati publicae consultum putat, principem aliquem haereticum cum ecclesia coniungi, quam ab illa per excommunicationem divelli. Constantium enim ipsum, quanquam fuerit Arrianus, sectamque suam contra orthodoxos acerrime defendezit, nunquam tamen nec a Liberio, nec ab Anastasio, nec ab Osio, fuisse ab ecclesia remotum. Ceterum, cum vis excommunicationis tantum sit spiritualis, facile intelligitur, nullam potestatem pontificibus relictam esse in externa principum excommunicatorum bona. Nec pravi principum mores, apostasia, haereses &c. solum cives a fide illis praestanda; repugnat enim disertis religionis Christianae praeceptis, quibuscum et veteris ecclesiae doctores consentiant. Doctrinam eorum, qui contendunt, principes certis de causis, veluti haereos, tyrannidis, aut impietatis, posse a civibus, neglecta iurisiurandi religione, occidi, hanc igitur doctrinam diris devotionibus execratur, deletam ex hominum memoria cupit, atque ipsi religioni Christi et humanae naturae contrariam declarat. Porro negat, pontifici Rom. summum atque ab omni erroris periculo alienum, in rebus fidei, arbitrium. Nam Christus omnibus omnino Apostolis, sive toti ecclesiae, securitatem ab

erro-

erroribus prouisit, non uni Johanni, Petro, aut Andreae, Ceterum, quae de visibili rerum ad fidem pertinentium iudice, i. e. ecclesia, dicantur, ea et opinionibus hominum Romano-Catholicorum respondent, et molestum auctoris laborem produunt. Nam in definienda nozione ecclesiae, cuius aliquam partem facit pontificem Rom. multae apparent difficultates, e quibus se expedire cum reliquis ecclesiae Rom. doctoribus non potuit. Haec autem omnia consulto praeter mittimus.

Caput, de religione in uniuersum, multa bene et utiliter dicta continet. Deum esse, probavere multi ex consensu omnium populorum, illius aliqua saltem cognitione pollentium. Cuius argumenti vis ut infringeretur, exorti sunt quidam, qui dicerent, in America repertos fuisse homines feros, sine cultu divino, sine religione et legibus, in silvis degentes. Ab horum autem moribus, auctor respondet, admodum ridiculum est, duci conclusionem ad hominum naturam. Quis enim, cum videt homines quosdam mutos, coecos, surdos, aut aliis naevis insignes, putet, reliquos homines natura sua esse surdos, coecos, mutos &c.? Idem iam dixit Porphyrius de Abilinet, animal. *Ex gentibus illis effertis et inhumanis non oportet ab aequis iudicibus conuictum fieri naturae humanae.* Duodecim sunt argumenta, quibus auctor veluti fundamentis divinam religionis Christi originem superstruit, e quibus repetemus unum, quod nobis omnium maxime arrisit. Religio Christi, neque ad solos eruditos, neque ad solos *idiotas* pertinet, cum contra religio gentilis alia sit philosophorum, alia vulgi. Illa, philosophorum religio longe superat captum plebis, haec tacite rideatur a philosopho. Religio Christi, ad maiora et digniora asurgit, quam philosophorum de Deo et virtute placita; et tamen haec a paucis intelliguntur, illa omnibus hominibus, doctis atque indoctis, plana est atque perspicua. Capite XI. de doctrina Christi, quaerit auctor, annon fortasse ipsa sit cum sermone mutata, cum constet, theologos hodiernos lon-

ge aliis verbis de ea disputare, quam veteris ecclesiae doctores, solere. Hanc quaestionem absoluit negando, quoniam doctrina non sit in verbis, sed in sensu. Qui si potest verbis novis, accuratioribus, et clarioribus effici, uti illis sine periculo innovatae doctrinae ecclesia potest. Caput XII. est de mysteriis, complectiturque uno in loco, veluti in brevi summa, collecta praesidia adversus impetum hostium religionis omnium firmissima, nisi quod auctor secundum religionis suae dogmata etiam transsubstantiationem mysteriorum nomine comprehendit. Capiti XIII. de haeresibus, multa huc pertinentia bene inspersa sunt. Cautè atque diligenter circumspiciendum est, ne fortasse hominibus innocentibus haeresium crimina intendamus; nec in hac re debemus verosimilitudinem, sed firmam et omnibus numeris absolutam certitudinem quaerere. Augustinus ita aliquo loco, cuius et auctor mentionem facit: *Malevolae, inquit, animae dulciter sapit, quod pessime suscipitur. — Omnes, aut patre omnes, amamus, nostras suspiciones vel vocare, vel existimare cognitiones.* Haereticorum opiniones tantum abest ut omnes sint falsae, ut earum potius magna pars convenire cum litteris sacris possit. Turpiter igitur sese dant aliorum irrisioni, qui gratiam divinam per se operantem, cum firma pietatis atque verosimilitudinis fiducia statuentibus, aliquam invidiae maculam adspargere conantur, hac induci orationis fallacia, quoniam haeretici idem dixissent. Doctrinae Christianae placita certa atque extra omnem dubitationis aleam posita, diligenter sunt ab opinionibus hominum doctorum controversis discernenda, in quibus uberiore cognitione opus est, quae interdum omnium optime paratur manuis atque liberis scholae disputationibus. In omnibus autem eiusmodi quaestionibus, amor principem locum tenet. Ita certo constat in ecclesia, de gratiae divinae ad omnes verae pietatis actiones necessitate. Modus autem, quo Deus istius suae gratiae viam in animos humanos exferat, nondum est ita ab omnibus difficultatibus expeditus, ut nulli amplius dubita-

dabitationi locus sit; relinquatur igitur scholarum uberiori atque liberiori disquisitioni. Omnium optime autem versatur auctor in capitibus de prophetiis atque miraculis. Quae cum sint res facti, nitanturque testimoniis historicis, diligenter inquirendum est in eorum vel veritatem, vel falsitatem, ne vel coeca quadam temeritate abrepti certa abiiciamus, vel superstitione aut credulitate acti incertis et falsa fidem habeamus, inter quae duo vitia media via incedere difficillimum est. Historia omnis nititur testimoniis historicis, in quibus certitudo locum habere potest. Stultum igitur, atque ab omni vitae communis experientia alienum est, ab religionis hostibus negari veritatem miraculorum, in scriptura commemoratorum, his solis de causis, quoniam illa non ipsi viderint, aut non ubique sint obvia. Etenim resum, insolenter factarum testimonia historica si sint critice atque accurate diiudicata, habent parem certitudinem cum iis, quae quotidie in rerum natura accidunt.

Ex hac epitome huius libri videbunt lectores nostri, sua sponte, dignum esse, qui totus perlegatur, praesertim cum praeter utilitatem et brevitatis habeat aliquam commendationem. Ceterum, ne aliquid praeteriisse videamur, liber ipse sermone Franco-Gallico conscriptus est.

TENTAMINA JURISPRUDENTIAE

rationalis. de iure puniendi divino, et humano. Auctore
H. GOODRICKE.

Groeningae, 1766. octonis.

Habent libri in Batavis editi fatum propemodum communi, ne, ut tum demum nostrorum hominum oculis obviant, cum eorum memoria apud populares propemodum tota intercepta esse videtur. Huius libri, quem iam teneamus in manibus, eadem est ratio. Maluimus tamen illius

G 3.

aliquam

aliquam noticiam huic loco adspargere, quam tacita praetermissione negligentiae suspicionem apud lectores nostros commovere, praesertim cum quaedam in illo libro reperimus quorum cognitione eos imbuere vel maxime cupimus.

In praefatione defendit auctor scribendi genus, quod minus est, et paullo acerbius stringit calamum adversus eos, qui in rebus talibus bonae Latinitatis studium exigere solent. Quae vox querula et satyrica si prorupisset ex ore obscurorum illorum nostri temporis virorum, qui non solum ipsi cane et angue peius evitant scribendi elegantiam, et illius paullo studiosiores acerrimo odio prosequuntur, verum etiam aliis paulatim hunc sensum superstitionis plenum instillant, ab his igitur malignis probatae Latinitatis obtrektoribus si provenisset haec oratio, sane non adeo mireremur; sciremus enim, ipsos de linguae Latinae castitate, propter illius ignorantiam, aliter iudicare non posse. A scriptoribus vero Baravis, quorum plerique olim quidem fuerunt elegantes Latinarum veterum et spectatores et sectatores, haud facile quis expectaverit tam malignum de ea re iudicium. Ergo ne res dogmaticae plane non capiunt Latinae linguae elegantiam? nec explicari, nisi oratione barbara, possunt? Male igitur fecisti, bone Cicero, quod de re dogmatica, de officiis, bene Latine scribere ausus es! Temere item tu, Quintiliane, qui praeceptis bene et ornate explicandis instruere futuros oratores adgressus es! Omnem, quam, dum viveretis, tanto studio aucupati estis, et per multa secula omnium doctorum suffragiis secure tenuistis, eleganter scribendi laudem, hodierni scriptores vobis denegabunt. Adspergamus hic aliquid, veluti *ἐν παροῖσι*, de bonae Latinitatis notis, quoniam eae vulgo ab anxiiis quibusdam nostrae aetatis scriptoribus non satis recte intelligi videntur. Clamant enim, et diram veluti crucem imprecantur iis, in quorum scriptis deprehendant aliquam voculam usum Ciceronis aut Livii non probatam. Erit igitur, ex illorum

rum sententia, scriptoris bene Latini nomine censendus is, qui in scribendo utitur verbis non nisi iis, quibus usi sunt scriptores singuli in suo genere optimi, eius aetatis, qua lingua Latina omnium peritorum consensu fuit florentissima; quique verbis et singulis, et cum aliis coniunctis, i. e. phrasibus, eandem subiicit notionem, quam iis probati auctores tribuerunt tum, cum de eadem re loquerentur. Hae notae si solae sufficerent ad dirimendam hanc quaestionem, facile possemus, dum intra vitae scholasticae angustias inclusi tenemur, bene scribendi gloriam adipisci. Etenim, si vel maxime non omnes boni auctores in scholis explicentur, (in bene constitutis autem tractabuntur plerique,) possemus tamen, dum ad scribendum accedimus, ad lexica recurrere, in quibus omnia probatae auctoritatis vocabula collecta reperiuntur. Atqui hoc volunt hodierni ignorantiae patrones, quorum libri sunt illi quidem verbis Latinis conscripti, phrasae tamen tota ita scæcet Germanis, ut intelligi, nisi a lectoribus linguae vernaculae adhaerentibus, non possint. Hi igitur, quoniam vident, aliquam saltem linguae Latinae cognitionem necessariam esse ei, qui hodie doctus vel esse velit, vel videri: eam omnem artis lexicorum limitibus circumscribunt, et affectas suos, quos nolant ultra magistri eruditionem sapere, ad eas veluti ad instructos sapientiae thesauros amandant, unde petere scripturi, quicquid velint, possint. Severi, atque elegantes Latinae linguae arbitri, castitatem longe maiorem solent exigere ab iis, qui initiari his sacris, et ad instam illorum cognitionem adspirare laudabili quodam conatu cupiunt. Ut quaeque natio diversa utitur lingua, ita diverso modo sensa animi profert unde dignoscitur altera ab altera potest. Haec *idiomata* ita arte sunt unicalque linguae adstricta, ut ad verbum transferri in aliam linguam non possint, nisi quis se turpiter dare peritorum animadversioni et risu velit. Linguae Latinae, quemadmodum et aliarum linguarum, indoles, non est in singulis verbis, sed in toto orationis habitu, in apta et naturali

singula

singularum propositionum combinatione et conformatione, in tropis huic linguae propriis et assumendis, et persequendis; in usu adiectivorum quibusdam substantivis veluti perpetuo adhaerentium; in participiis frequenter adhibendis, et ita orationi universae innectendis, ut et brevitati et perspicuitati consulatur, in collocazione verborum numerosa, qua orationi conciliatur; aliqua gravitas Romanae nationi propria; in multis denique aliis rebus, quas sentire magis et imitari, quam certis praeceptis explicare harum rerum periti possunt. His dotibus elocata oratio si prodeat in conspectum elegantium spectatorum, sine dubio probabitur, nec potest non largam habere pulchritudinis commendationem, si vel maxime hic et illic adpersa sit vocula, Ciceroni, Livio, aut alii aureae aetatis scriptori non usurpata. Nam vivida posteriorum temporum ingenia in omnibus disciplinis excogitaverunt res veteribus incognitas, quibus deinde usus imposuit nomina notionibus exprimendis accommodata. Haec vocabula sunt vel plane recens cusa, vel habent saltem significationes usu veterum scriptorum non probatas. Obibunt tamen et ipsa, si sint ad analogiam linguae Latinae conformata, vicem antiquorum verborum. Quid igitur? Utrum scribendo explicaturi ideas, quarum in ignoratione veteres Romani versabantur, omnino abstinemus a verbis, quibus usus hominum doctorum ex quocunque genere Romanam veluti civitatem donavit? An orationem, qua notiones nostrae aetatis exponimus, ita alligabimus priscis vocabulis, ut ab illorum imperitis plane non, a peritis vero nonnisi cum aliqua molestia possit intelligi? Haec *κακοζηλία* pariter scribendi genus affectatum, quo nihil potest esse intolerabilius. Potest unusquisque, nostra quidem sententia, salva linguae puritate adhibere nova vocabula, diuturno hominum doctorum usu probata, si modo sit reliqua oratio in eas, quas supra attigimus, virtutes induta. Quod nisi velimus concedere, nec Lactantius erit scriptoris bene Latini nomine censendus;

nam

nam in ipsius libris bene multa reperiuntur, quae aerea illa aetas plane ignoravit. Hinc intelligitur, nec eorum sententiam stare posse, quae rebus cognitionis elegantiam orationis accommodari posse neget. Horum refutandorum causa sufficit commemorare, libros ex hoc genere, in hac ipsa Academia scriptos a viro venerabili, quem libenter cum honoris praefatione nominaremus, nisi hunc impetum ipsius viri modestia intra animi angustias cohiberet. Hi libri dudum sunt cum plausu eruditorum excepti, commendabunturque perspicuitatis et elegantiae nominis tam diu, donec esse desierint, qui de his rebus iudicare cum fiducia intelligentiae possint. Ceterum rogamus lectores nostros, ut, quod paullo fortasse uberius de lingua Latina disputavimus, id nostro illius commendandae atque studio amanter concedant.

Iam redibimus in viam, unde digressa est nostra oratio. Omnem librum Goodrickius dispescit in duas partes, quarum altera est de iure puniendi humano, nititurque securitate societatis humanae; altera agit de iure divino puniendi homines peccatores, quod intelligitur ex arcta coniunctione Dei creatoris, conservatoris et moderatoris rerum humanarum, cum naturis intelligentibus, et inde oriunda ipsius in homines potestate. Deus in puniendis hominibus duo spectat, partim ut ipsorum saluti consulatur, et peccatis futuris caveatur, partim ut divinae et legi et iustitiae satisfiat. Hanc alteram partem uberius explicat auctor, repudiatis tamen verbis tropicis, quibus ea res cum detrimento perspicuitatis explicari vulgo solet. Iustitiae Dei violatae satisfiat per poenam ab eo praestandam, qui peccavit, vel per aliquid quod poenae loco consistat. Jam quaerit auctor, utrum ratio humana sibi soli relicta possit, an per verbum divinum, intelligere necessitatem Dei peccata vel puniendi, vel aliud quid deprecandi, quod magnitudini illorum respondeat. Reiectis argumentis eorum, qui id fieri posse aiunt,

H
auctor

auctor rem aliis uberius cogitandam relinquit, nec eam vel audacter affirmare, vel temere negare audet. Quaestionem alteram, an, negata hac divina puniendi necessitate, eam, si non semper, aliquibus certe in causis, agnoscere homo suo arbitrio expositus possit, hanc igitur quaestionem affirmat propterea, quod ista necessitas non sit nec physicae, nec morali Dei perfectioni contraria. Cum hac quaestione naturali quodam vinculo coniuncta est tertia, de necessitate satisfactionis Christi. Hanc vere contigisse, multis et perspicuis litterarum sacrarum dictis probatur. Necessitatem vero illius ita conatur defendere, quod ea pertineat ad actiones Dei liberas, quas omnes dicit esse moraliter necessarias; inde enim, quod Deus sibi satisfieri per Christum voluerit, idque etiam vere contigerit, facilem esse conclusionem ad moralem istius satisfactionis necessitatem. Addit et alias rationes, e notionibus sanctitatis, iustitiae, et bonitatis divinae petitas. Quibus uberius explicatis concludit tandem, Deum non posse ex arbitrio hominibus peccata et poenam illa comitantem condonare, nec ex illius attributis, veluti iustitiae, poenae necessitatem omnibus in causis deducendam commode videri. Dicit enim, e notione iustitiae divinae nondum sequi, Deum semper debere, omnibusque in causis, peccata punire. Amplius progreditur auctor, necessitatem satisfactionis e commodis illius, et poenarum consilio, demonstraturus. Quod cum multo sit laxius extendendum, quam ad meram peccatoris emendationem, sane hanc Deus nec solam, nec semper potest spectare, cum hominibus veniam peccatorum concedit. Deinde haec poenarum sumendarum necessitas et inde intelligitur, quod alias nec legi ipsi, nec eius auctori, suus honos, sua auctoritas conservari potest. Noluisse Deum hominibus peccata sine satisfactione remittere, patet ex multis scripturarum sacrarum locis. Cuius rei quaedam debent esse causae, quarum investigatio est veluti saluberrimum animi humani pabulum. Has auctor refert ad cognitio-

nem

nem peccatorum, et ad reliqua commoda e satisfactione Christi oriunda, in quibus uberius explicandis omnis liber absolvitur. Cetera, quae insunt in hoc libro, bona, ipsi lectoribus delibanda relinquimus, quos totum librum perlegisse tantum abest ut poenitere possit, ut eius potius commendatione nos magnam apud eos gratiam inuros speremus.

ORATORUM GRAECORUM
Volumen tertium, Aeschini omnia complectens. Editionem curavit IO. IAC. REISKE.

Lipsiae, typis Sommesi: 1771. Alph. 2.
 plag. 6. in 8.

Cum huius operis tomos duos priores indicavimus, satis videmur de omni eius consilio et institutione dixisse. Quod autem illo tempore nobis non fuit integrum, de ipsis animadversionibus Reiskianis exponere, cum non nisi graeca Demosthenis in manibus haberemus, unde non nisi conjecturas quasdam et emendationes excerpere potuimus, id in hoc volumine licebit, quod singulis locis adiectas interpretum omnium animadversiones continet.

Occurrunt autem in hoc tomo Aeschini orationes et epistolae, cum integris notis Wolfii, Brodaei, Jurini, et Taylori, quae non, ut in Taylori editione, ad calcem operis reiectae, sed ipsi singularum paginarum textui subiectae sunt, interpositis ubique Reiskianis. Sequuntur pag. 649. epistolae, cum iisdem notis, quas editio Anglica habet: tum p. 703. notulae Salmasii ad Aeschinem, p. 705. supplementa annotationum Marlandi, quae Cl. Reiskius ex schedis Taylori, a Cl. Askewio missis, hic protraxit, p. 709. accessio ad notas Reiskii, quae posita in notis partim confirmantur,

firmantur, partim retractantur: cetera, quae fortasse omiſſa ſunt, aut mutatione egent, in iudiciis exponuntur. Primus edidit p. 713. ſcholia ex apographo Oxoniendi, Ultraieſtino, et Tayloriano, (Taylorianum vero idem Aſkewius cum ceteris ſchedis miſit,) non magnum tamen pretium iis ſtatuit, certe tanti ea eſſe negat, quanti a plerisque facta ſint, qui ea paſſim commemorant. Libellus variarum lectionum p. 770. continet, quidquid Taylorus in ſchedas retulerat e Todd, Lockerano, Harleiano, Meadino, Bernardino, Coiſliniano, et quatuor Pariſiſis: neque enim omnes Taylorus editioni ſuae inſeruerat. Similiter epistoſularum varias lectiones e duobus codicibus exceperat Taylorus, quos tamen non deſcripſit. Accedunt lectiones e cod. Helmſtadienſi, quem Cl. Reiskius primus tractavit, tractandoque reperit, optimum omnium Aeſchinis codicum eſſe, ac tantum ei pretium ſtatuumdum, ut propemodum nobiliſſimus omnium, quotquot uſquam terrarum hodie exſtant, (p. 772.) nominandus videretur. Antiquus non eſt, ſed nitide in membrana, una eademque manu, quaſi eodem die, ſcriptus a Georgio Chryſococca, in uſus Auripſae, qui ſeculo XV. medio vixit. Praeter orationes et epistoſas Aeſchineas, inſunt epistoſae Iſocraticae, cum quae vulgo edi ſolent, tum ea, quam Hoefchelius ad Photium edidit: ſequuntur epistoſae Socraticorum, a Leone Allatio editae, et Dionyſii Halic. libellus de vita Lyſiae. Specimen codicis aeri inciſum Cl. Editor p. 380. exhibuit. In hoc quidem tomo lectiones ex oratione in Timarchum reperiuntur; ceteras enim tomo ſequenti reſervavit.

Jaun vero de notis Reiskianis breviter exponemus, quarum maxima quidem pars in iudicandis variis lectionibus, coniecturisque ac deſenſione earum lectionum, quas Cl. Editor ex ingenio recepit, verſatur; neque tamen deſunt, quae ſenſum *περιφρασεως* aut uberiore explicatione illuſtrant, de ritibus antiquis, quatenus verborum interpreta-
tio

tio inde pendet, agunt, omninoque difficiles locos notant. Cum ergo p. 83. quidam dicuntur Pittalacum *μασιγῆσαι τοῖς ἐξ ἀνδρῶπων πληγαῖς*, pro quo Wolfius et Palmerius *πληγαῖς ἐξ ἀνδρῶπων*, *ισχυμαται*, poni voluerunt, defendit vulgatam lectiōnem, et *verbera, quanta maxima infligi possunt*, interpretatur, pluribusque locis Dionysii Halic. hoc dicendi genus illustrat. In formula testimonii p. 75. Misgolas de Timarcho dicit: *κατὰ τὴν γνώσιν μοι τὴν πρὸς αὐτὸν πολυμῶν ὡ δέλιπον*. Hic Cl. Reiskius, particula *κατὰ* sublata, verba reliqua, *πολυμῶν τὴν γνώσιν μοι τὴν πρὸς αὐτὸν*, sic interpretatur, *qui contractam mecum familiaritatem officiorum assiduitate percolit*. Praeterea *μαῖτι τὴν μοι*, quam *μοι τὴν*; alteram lectiōnem *μῆ* minus exquisitam iudicat, ac *δέλιπον* pro *δέλιποι* posuit. Quae p. 79. notantur, *τηλίαν* esse tabulam, in quam tali e fritillo coniciantur, ea Scholio confirmantur: *ἢ τηλία, σαῖς ἢ κυβεοτικῆ*, ac his rursus simillima sunt, quae Etymol. M. habet. Rursus p. 62. *ἐπιγράψαι τοῖς πράκτορσι* defendit, (Taylorus enim *ἐγγράψαι* maluerat,) verbisque hunc sensum inesse iudicat: quaestorem, cum nomina aerarii facti in tabulas publicas referat, aut exactori consignata tradat, una cum potestate exigendi, dici *ἐπιγράψαι*: sed haec in indice Demostheneo pluribus se demonstraturum pollicetur. *Συνδικῶν τῶ δημοσίῳ* p. 45. ut p. 47. *συνδ. τ. δήμῳ*, Wolfius verterat: *publicae causae patronum esse*: quae interpretatio nobis quidem semper vera visa est, praesertim cum apud Demosth. de cor. c. 42. invenissemus, *σύνδικον ὑπὲρ τῶν ἱεροῦ τοῦ ἐν Δήλῳ*, suffragiis populi creatum, eiusque munus *λέγειν, agere causam*. Cf. Budaei comun. ling. graec. p. 109. Iuribus autem sic acceperat: *esse e numero iudicum, qui e populo sorte ducuntur*, sive, *una cum populo iudicare*. Quod cum vix probari possit, Cl. Reiskius aut *δημῶ* legi vult, id quod facile concedimus, aut adeo, *μηδὲ διοικησῶ τῶν δημοσίων μηδὲν*, quo tamen, si locum Demosthenis recte comparavimus, non opus videtur. Pag. 47. ubi multa interdicta sunt ei; qui scortis masculis usus est, sequitur:

ἐάν δέ τις ταῦτα (quae interdicta sunt) ποιῆ, quae verba cum satis perspicua videantur, non erat fortasse, quare Cl. Editor mallet: ἐάν δ. τ. παρὰ τ. ποιῆ. Vulgatam lectionem, τοῖς ἐμαῖοις συγκαθίεναι, mutavit, ex auctoritate Aldinae editionis, in συγκαθίεναι (sc. ἐκυτὸν), demittere se (in periculum): negat enim, Graecos dicere συγκαθίεναι. Locuta p. 56. καὶν πάνυ κακῶς, καὶν ἀπλῶς λέγειν, laborare censet glossinate, ideoque cum κακῶς sit inornate, iciume, tollendum arbitratur illud καὶν ἀπλῶς. Pag. 53. edidit, ἂν ὀλίγω πρότερον ἐν τῷ λόγῳ ἐπεμνήσθην, nam verba ἐν τῷ λόγῳ, haecenus ab editoribus omissa, sed in duobus codicibus a Taylora reperta, restituenda putavit Aeschini, qui et alibi sic locutis est. Habet ea Helmstadiensis etiam liber. Ibidem revocavit ἐκείνοι μὲν γε, quod Wolfus in ε. μ. γὰρ mutarat; significat autem, ac illa quidem. Cod. Helmstad. nec γέ, nec γὰρ habet. E coniectura posuit p. 73. ἐκείνο γε οὐ δέδια, μήποτε με δύνανται ἀφαιεῖσθαι τὴν ἀληθειαν. Sed antea edebatur: ἐκ. γε οὐδεμῆποτε δύν. ἀφ. τ. ἀλ. Helmstad. habet, οὐδέποτε et δυνήσονται, quae haud dubie vera lectio est: illud quidem nunquam poterunt, eripere mihi id, quod verum est, extirpare veri vestigia. Similiter e sua opinione posuit: ὡς δὲ παρῆναι ἐπὶ τὸ βῆμα, cum παρῆναι in hac re solemne verbum sit. Verum nonne παρῆναι ἐπὶ τὸ βῆμα eodem modo potest intelligi, cum alesset, ut pro tribunali diceret. Pag. 101. monetur interdum ab Aeschine cum dici ψῆφον δίδομαι, qui in causa sit, cur de eo in suffragia eatur; de quo nobis tamen aliquid dubitationis superest. Recte recepit p. 109. et 110. συνδεκάζειν et δεκάζειν pro δικ. quod iam Taylorus restituendum esse viderat. P. 116. illa occurrunt: ἢ φύσει ἢ τούτοις αἰεὶ ἐπέθυμει — — — καὶ ἀπεφύετο εἰς τὸ καθ' ἡμέραν ἔθεσ, auferebatur ad quotidianos mores. Wolfus, probante Taylora et Jurino, ediderat καὶ μὴδὲν ἀπεφ. in quo Reiskium ab iis recessisse laetamur, adeo planæ et bona est vulgaris lectio. P. 127. docet, quo anno Timarchus sit-accusatus. Cum enim anno ante, quam accusatus est, fuerit

βυλευτής

βουλευτής, Archonte Nicophemo, quo munere βουλευτοῦ non nisi semel per omnem vitam fungi Athenis lieuit, sequitur, eum ao. 1. Olymp. 105. accusatum esse: nam Nicophemus ao. 4. Olymp. 104. Archon fuit. P. 385. in orat. contra Gesiphontem legitur ἐν τῷ ὄντως λάχη προεδρεύειν, ubi Taylorus viderat, ὄντως non commode positum esse; sed Cl. Reiskius simile iudicat superioribus, ἐκ τοῦ δικαιωτάτη τροπῆ λαχόντες, et interpretatur, δικαίως λάχη. Fuerit ergo ὄντως, ipsa rō, sorte, non malis artibus. Corruptus est locus p. 396. εἰ τις ἐστὶ μέτριος ἐπὶ τῶν τὰ παράνομα γραφόντων, nam ἐπὶ redundat: cum autem sit in omnibus libris, Reiskius Cel. lacunam, quae videtur, ita explet: εἰ τις ἐστὶ μέτριος ἐπικουρῶν τῶν τ. π. γρ. Sed fortasse ἐπὶ ortum est ex ἐπι, modo tales dici amplius possunt μέτριοι. P. 406. τὰ γέγρα, quae Sacerdotes accipiunt, refert ad praecipuum quendam reditum, qualis hodiernum sodalitarum capitibus et praesidiibus concedi solet. Bis occurrit, τραγαδοὶ γίνονται, p. 431. et 541. de fabulis, quae eduntur, pro quo, in altero saltem loco; τραγαδίαι γίνονται poni nequit, quod sane foret lenius. Itaque Reiskius Cel. hanc loquendi formam soloecismis Aeschinis adnumerat.

Sed satis exemplorum: Pauca reliqua sunt de praefatione et sequenti tomo. Multis ergo in praefatione descripta Aldinam editionem, ductam e codice, qui nunc Florentiae servatur, et de quo Bandinus in catal. MSS. Flor. T. 2. col. 336. egit. Stephanus, qui Aldinam recudendam curavit, etiam aliis usus est praesidiis, quae describuntur, adiecta de Stephano sententia, quae non magis ad laudem eius; quam reprehensionem pertinet. Et hanc Stephanianam editionem Cl. Reiskius nunc accurate repeti voluit, praeterquam iis locis, ubi e coniectura, vel codicibus, aliquid mutandum censuit. Alter tomus, praeter indices graecitatis, legum locorum, rerumque, Wolfianam versionem operum Aeschinis continebit, vitamque Oratoris, ab eodem Wolfio

Wolffio scriptam, cum Matthaei disputatione de Aeschine, et Taylori prolegomenis ad Demosthenem et Aeschinem, quae in Schedis saepe memoratis ex Anglia missa sunt. Paginae singulis adscriptae sunt paginae et versus Stephanianae, quam in indicibus consiciendis secutus est. Suas annotationes, quas meditato scribi potuisse fatetur, humanitati lectorum commendat.

SAXONIS GRAMMATICI HISTORIAE DANICAE Libri XVI. et recensione Stephani Joannis Stephani, cum prolegomenis et lectionis varietate; edidit CHRISTIANUS ADOLPHUS KLOTZIUS.

Lipsiae, sumptibus Hollianis 1771. in 4. maj.

Quem modo nuper veteranum militem in Apollinis Romani castris gloriosam militiam desudantem vidimus, *Klotzium*, ecce! non infeliciori ille impetu ausus est, de gentium septentrionalium historia mereri, et praecclare quidam. Mirum profecto, Graecarum pariter ac Romanarum Musarum deliciis adfuetum virum, non exhorrescere paulum horrida ista barbarie, qua prima septentrionis historia obscuratur. Sciunt harum rerum periti, quibuscum difficultatibus ei luctandum sit, qui in excutiendis fabellis ab ultima repetitis antiquitate, in bene digerendo rerum gestarum ordine, in diiudicando vero et falso, et in perspicuendo populorum, quos altum premit silentium, ingenio non sine fructu elaborare velit. At vicat haec impedimenta, multiplex variaque materia exercitatum *Klotzii* ingenium. Quo solo duce et comite, novam ipse ingressus provinciam, novum nomini sub decus addidit. Debet ei gens Danica non solum novam patrii scriptoris editionem, ab innumeris, quibus ante scatebat, mendis expurgatam; sed, quod maius est,

est, uberrimam de vita, Scriptis, et ingenio Saxonis, commentationem, accepit, qua non sine iure gloriari potest. Quae, quanti sit pretii, aequi lectores iudicent. Commemorabimus iis potiora doctissimae disputationis capita, quam totam perlegisse neminem poenitebit. Vindicas Cl. Klotz. eam Saxoni laudem, quam clarissimo hoc ingenii sui monumento apud posteros consequutus fuit. Cuius sive prudentiam spectes, gravitatem, orationisque elegantiam, qua res memoratu dignas explicuit; sive antiquitatis cognitionem, locorum hominumque scientiam, aptam totius operis dispositionem, miramque illius iucunditatem, clarissimumque in narrando candorem, non timeas eum in numero locare illorum; qui palmam in hoc scribendi genere aliis praeriperunt. Non ea sunt Saxonis ornamenta, quae evanescant, aut emoriantur comparatione meliorum. Recessit enim, immortalis operis auctor, ab aequalium studiis macilentis, suamque aetatem ingenii praestantia superesse videtur. Sed, quid multa de Saxone praefamur, cuius opus tot annorum admiratione celebratum, saepiusque fuit editum? quo in explicando sic versatos viros doctos constat, ut in Livio solent, Thucydide, Sallustio, aliis. Utinam aetatis nostrae ingenium minus deflexerit a severis illis maiorum legibus, nec delictis nugarumque ineptiis tempus fallere, quam gravioris doctrinae studio animum emendare, ingenium acuere, rerumque scientia augere malit! quo facto evanesceret profecto multorum doctrina umbratica, qui delibato leviter solidioris eruditionis fonte, sapere sibi videntur, triumphum ante praelia canentes. Ad Saxonem iam revertimur, vitaeque eius scriptorem luculentissimum. Quo in recensendo, nescimus, quid primum laudemus, quid miremur. Allicit animum suavis illa dictionis elegantia, quae Romanam venustatem spirat; abripimur sollertissimi ingenii acumine; miramur lectionis divitias amplissimas. Multi quidem Saxonis fata attigerunt. Praeter eos, qui universam septentrionis historiam, literarum inprimis

fata atque vicissitudines complexi sunt, breviter egerunt de viro omnium laude dignissimo *Gul. Caveus* *), *Aubertus Miraeus* **), et *Elias Dupinius* ***). Copiosior reliquis omnibus fuit *Stephanus Ioannes Stephantus*, is qui historiae Danicae novam editionem divulgavit. Hunc ante decem annos excepit *Ioh. Benedictus Carpzovius*, qui libello doctissimo Saxonis vitam enarravit ****). Utroque libro ita se usum esse profitetur Cl. *Klotzius*, ut quaecumque ab iis mutuata sumserit, tribueret nomini illius, cuius eruditioni illa deberentur. Ex communibus tamen fontibus plurima, quae attulit, hausit; qui cum omnium oculis expositi sint, omnibus pateant, cuique inde haurire, aut rivulos quosdam derivare licet. Quae de patria Saxonis agitata fuit controversia, eam ex livore atque odio exortam putat Cl. *Klotz*, ideoque facile componendam. Nam qui, ut persuaderet hominibus, non satis rerum harum gnaris, in Germania inter Saxones nostrum natum fuisse, Saxonem Joannem de Saxoniam appellat, *Joannes Magnus*, Upsalensis Episcopus, accerrimus fuit Danici nominis hostis. Quam impudentiam iure castigavit *Petrus Parvus Rosfontanus*, qui plura eiusdem viri mendacia refutavit. Constat enim inter omnes, in antiquis Daniae monumentis nomen *Sachse* occurrere, nomenque istud Danicae genti ab antiquissima memoria satis notum et familiare fuisse. Plura quidem huius rei argumenta petere potuisset Cl. *Klotz*, e cognatione illa vetustissima Danicae gentis cum Saxonibus, Germaniae populo.

*) Scriptor. Eceles. Histor. litter. n. 398.

**) Bibliotheca eccles. p. 194.

***) Nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclesiast. T. IX. pag. 195.

****) in Diff. historico litteraria, de vita, eruditione, et scriptis Saxonis Grammatici &c. Helmstädtii 1762. habita.

pulo. Nec defuisset hic materia, quamplurimos septentrionalium Scriptorum argutos errores redarguendi. Quamvis enim multa de prima utriusque gentis stirpe disputaverint viri docti, largam tamen reliquerunt segetem iis antiquitatum scrutatoribus, qui falcein ei immittere velint.

Qui, si ad integros fontes accedere, atque haurire velint, facile possent

— — *novas decerpere flores,*

Insignemque — capiti petere inde coronam,

Unde prius nulli velarint tempora Musae.

Saxoni vero Daniae vindicato, Sialandia insula, ex mente *Quenstedii*, patria tripuitur. Atque etiam Sialandici cognomen habet Saxo in quibusdam huius operis editionibus. Quum autem nostro *Longi* quoque sit cognomen, studuerunt nonnulli generis nobilitatem Saxoni dare, illiusque natales e nobili apud Danos Langiorum familia deducere. Quibus adversantur alii, qui causam cognominis a proceritate corporis repetendam contendunt. Maiorem tamen veritatis speciem eorum opinio prae se ferre videtur, qui nobili loco ortum Saxonem dicunt. Ipse enim in praefatione operis dicit, maiores suos sub Waldemaro I. stipendia fecisse, et parentem avumque fidiis bellici laboris operibus castrensium coluisse militiam. Quicquid harum rerum sit, non ausim in hac conjecturarum varietate certi aliquid definire. Nec eget profecto his ornamentis illius viri nomen, qui sibi meritisque veram nobilitatem debet. Quis enim fortunae lusus in verae laudis parte aliqua ponat? honorificentius *Grammatici* nomen retulit noster ab aequalibus, uti moris fuit antiquo aetate nomina dare viris a locis ubi nati, ab artibus quas professi erant, aliisque a rebus. Quod quidem cognomen tribuisse Saxoni librarios, vel recensitores librorum veterum,

fata atque vicissitudines complexi sunt, breviter egerunt de viro omnium laude dignissimo *Guil. Caveus* *), *Aubertus Miraeus* **), et *Elias Dupinius* ***). Copiosior reliquis omnibus fuit *Stephanus Ioannes Stephanus*, is qui historiae Danicae novam editionem divulgavit. Hunc ante decem annos excepit *Ioh. Benedictus Carpzovius*, qui libello doctissimo Saxonis vitam enarravit ****). Utroque libro ita se usum esse proficitur Cl. *Klotzius*, ut quaecumque ab iis mutuata sumferit, tribueret nomini illius, cuius eruditioni illa deberentur. Ex communibus tamén fontibus plurima, quae attulit, hausit; qui cum omnium oculis expositi sint, omnibus patèant, cuique inde haurire, aut rivulos quosdam derivare licet. Quae de patria Saxonis agitata fuit controversia, eam ex livore atque odio exortam putat Cl. *Klotz.* ideoque facile componendam. Nam qui, ut persuaderet hominibus, non satis rerum harum gnaris, in Germania inter Saxones nostrum natum fuisse, Saxonem Joannem de Saxonía appellat, *Joannes Magnus*, Upsaliensis Episcopus, accerrimus fuit Danici nominis hostis. Quam impudentiam iure castigavit *Petrus Parvus Rosfontanus*, qui plura eiusdem viri mendacia refutavit. Constat enim inter omnes, in antiquis Daniae monumentis nomen *Sachse* occurrere, nomenque istud Danicae genti ab antiquissima memoria satis notum et familiare fuisse. Plura quidem huius rei argumenta petere potuisset Cl. *Klotz.* e cognatione illa vetustissima Danicae gentis cum Saxonibus, Germaniae populo.

*) Scriptor. Eccles. Histor. litter. n. 398.

**) Bibliotheca eccles. p. 194.

***) Nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclesiast. T. IX. pag. 195.

****) in Diff. historico litteraria, de vita, eruditione, et scriptis Saxonis Grammatici &c. Helmstädi 1762. habita.

pulo. Nec defuisset hic materia, quamplurimos septentrionalium Scriptorum argutos errores redarguendi. Quamvis enim multa de prima utriusque gentis stirpe disputaverint viri docti, largam tamen reliquerunt segetem iis antiquitatum scrutatoribus, qui falcem ei immittere velint.

Qui, si ad integros fontes accedere, atque haurire velint, facile possent

— — *novas decerpere flores.*

Insignemque — capiti petere inde coronam,

Unde prius nulli velarint tempora Musae.

Saxoni vero Daniae vindicato, Sialandia insula, ex mente *Quenstedii*, patria tripuitur. Atque etiam Sialandici cognomen habet Saxo in quibusdam huius operis editionibus. Quam autem nostro *Longi* quoque sit cognomen, studuerunt nonnulli generis nobilitatem Saxoni dare, illiusque natales e nobili apud Danos Langiorum familia deducere. Quibus adversantur alii, qui causam cognominis a proceritate corporis repetendam contendunt. Maiorem tamen veritatis speciem eorum opinio prae se ferre videtur, qui nobili loco ortum Saxonem dicunt. Ipse enim in praefatione operis dicit, maiores suos sub Waldemaro I. stipendia fecisse, et parentem avumque fidissimis bellici laboris operibus castrensium coluisse militiam. Quicquid harum rerum sit, non ausim in hac coniecturarum varietate certi aliquid definire. Nec eget profecto his ornamentis illius viri nomen, qui sibi meritisque veram nobilitatem debet. Quis enim fortunae lusus in verae laudis parte aliqua ponat? honorificentius *Grammatici* nomen retulit noster ab aequalibus, uti moris fuit antiquo aeo nomina dare viris a locis ubi nati, ab artibus quas professi erant, aliisque a rebus. Quod quidem cognomen tribuisse Saxoni librarios, vel recensitores librorum veterum,

rum; *Cosp. Barthius* existimat. *Daniel Heinfus* contra, ipsum arbitratum Saxonem hoc sibi nomen imposuisse, ut sua auctoritate, suo exemplo restitueret pristinam dignitatem nomini honorifico. Honorificentissimam enim personam sustinuisse olim Grammaticum, vastamque rerum scientiam Grammatici munus nomenque complexum fuisse, vel indocti intelligunt. In definiendo anno Saxonis natalitio, non una eademque omnium est opinio. Constat tamen, floruisse iam (sive edidisse ingenii specimina non improbabilia; florere enim non est nasci,) anno salutis recuperatae MCL, vel ut alii volunt MCLVI, quae tempora, subtilibus rationibus subductis accuratius definit laudatus *Carpzovius*, cui quoque hac in re, Cl. *Klotzius* suffragatur. Quae ad iuventutem Saxonis, magistrorum, institutionem spectant, ea incognita nobis sunt omnia. Credunt quidem nonnulli, Saxonem Parisiis literis operam dedisse, quia seculo duodecimo Cimbri et Dani, literarum addiscendarum causa, Galliam frequentaverint. Quorum in numero nostrum fuisse, dubitat Cl. *Klotzius*. Neque credo, inquit, eo tempore, quo Scholasticorum nugae vigeant ubique, atque etiam Parisiis fervebat disputationum frivolarum ardor, Saxonem idoneum dicendi magistrum in Gallia reperire potuisse. Suis ille ingenii viribus nisus, summum procul dubio fructum retulit ex arcta quam cum antiquis Latii Scriptoribus contraxerat familiaritate. Facile carent indolis felicioris ingenia magistrorum vocibus, et quibus venustatem naturae favor adipiravit, ii statim in consuetudinem elegantiorum hominum se insinuant, illorumque ad similitudinem se componunt. Quem vero magistrum Parisiensem non contemnere poterat Saxo, Livius cinctus, Virgiliis, Horatiis? Sacrarum vero literarum studium, illum fuisse amplexum, inde patet, quod in Episcopatu Lundensi *Capitularis*, (sit venia verbo, licet barbaro, usu tamen satis trito,) et mox Ecclesiae cathedralis Roschildensis *Præpositus* fuit constitutus. Cuius dignitatis testem affert *Stephaniaus* codicem antiquum

tiquum bibliothecæ Hafniensis; quo *Ottonis Sparlingii*, viri alias non indocti, nugæ, facile refelli possunt. Quod munus quum gereret Saxo, missus fuit ab *Abfolone*, Episcopo Roschildensi, a MCLXI. Parisios, ut inde Monachos in Daniam secum abduceret, qui pravorum mores monachorum Eskilsionensium corrigerent. De anno, quo sit mortuus, dissentunt viri eruditi. Proximè *Klotzio* a veritate abesse videtur eorum opinio, qui mortuum esse putant scriptorem nostrum a. MCCVIII. septuagenario maiorem. Quamquam vero anno MCXX. sacro ordini uxorum consortium pontificium edictum eriperet, toto tamen eo Seculo sacerdotes, notante *Erico Pontoppidan*, uxores in matrimonia duxerunt. Inde *Huifeldi* narratio de duobus Saxonis filiis, Petro, Lundensi Præposito, et Septimio, Canonico Roschildensi, nemini videbitur suspecta. Finita hac de Saxonis vita domestica narratione, properat auctor ad ipsam historiam Saxonis Danicam, cuius primum editiones, post argumentum, recenset. Conscribendæ historiæ patriæ consilium ceperat Saxo auctore *Abfolone*, magno illius aevi viro, de quo multa adducuntur. Isto in opere conficiendo viginti annos consumpsit, dignum illud redditurus posteritatis laude. Mortuo interea *Abfolone*, inscripsit illud Saxo nomini *Andree Sunonis*, *Abfolonis* in munere gravissimo successoris. Delituit diu præstantissimum opus, tenebris oppressum. Primus illud edidit *Christiernus Pitraeus*, ecclesiæ Lundensis Canonicus, qui non sine magnis sumptibus operis codicem sibi paravit. Tradidit ille typis describendum exemplar *Jodoco Badio Ascensio*, cuius opera prodit demum Saxo Parisiis a. MDXIV. forma chartarum maiore. Titulus, quem editio illa præfert, hic est: *Danorum regum heroumque historiæ, sive elegantis a Saxone Grammatico, natione Sialandico, nec non Roschildensi ecclesiæ Præposito, abhinc supra trecentos annos conscriptæ, et nunc primum litteraria serie illustratæ, tersissimæque impressæ.* Plura in fronte operis non leguntur. Extrema vero voluminis pagina hæc exhibit:

bet: *Hactenus Saxo Grammaticus Sialandensis, vir disertissimus. Quae accurata diligentia impressit in inclita Parrhisorum Academia Jodocus Badius Ascensus Ltibus Martii MDXIV. supputatione Romana.* Praefixae sunt tres epistolae huic editioni. Prima Lagonis, qua ad edendum Saxonem-Christiernum hortatur; altera Christierni, qua se lubentem volentemque hoc negotium suscepisse Lagoni nuntiat. Tertia Badii ipsius ad Lagonem. Sequitur tabula, qua reges Daniae regnaverunt serie eosdem exhibens, cui additus est *rerum et nominum praecipue illustrium historiae Daniae index, serie literaria collectus.* Narrationis ipsius argumenta breviter indicata sunt in margine voluminis. Haec editio repetita fuit a. MDXXXIV. Basileae a *Joanna Oporino, consilio Joannis Sphyrastii, Basileensis.* Tertium in lucem edita fuit *Historia Danica Francofurti ad Moenum. Prodiit ibi ex officina Wecheliana a MDLXXVI. hoc sub titulo: Danica historia, libris XVI. annis abhinc trecentis quinquaginta, summa verborum elegantia, magna sententiarum gravitate, intermixtis aliarum quoque gentium historiis conscripta, auctore Saxone Grammatico, Sialandico — Dano, historico laudatissimo, et, quod ea aetate omnino mirandum, tam verbis, quam rebus politissimo. Cum indice rerum memorabilium locupletissimo.* Praefuit huic editioni *Philippus Lonicerus*, qui tamen nihil aliud egit, quam ut epistolam praefigeret ad Consulem Francofurtanum. Redarguit eius negligentiam *Stephanus*, qui editionem istam innumeris mendis scaterere dicit. Tandem omnium vicit diligentiam *Stephanus Johannes Stephanus*, in Academia equestri Sorana eloquentiae et historiae Professor, regii historiographi titulo exornatus. Placet hic ingenuus *Klotzii* animus, qui ab invidiosorum quorundam depravatis moribus adeo abhorret, ut immortaliter de Saxone meritum fuisse *Stephanium* palam profiteatur. Huius igitur *Stephanii* cura, sumtus liberaliter praebentibus aliquot regni Danici proceribus, immo ipso rege *Christiano IV.* non exiguam pecuniae vim offerente, prodijt splendida

didā Saxonis edito, forma maiore, hoc titulo: *Saxonis Grammatici historiae Danicae libri XVI. Stephanus Joannis Stephanius summa studio recognovit, notisque uberioribus illustravit. Sorae, typis et sumptibus Joach. Moltkenii, 1644.* Altera quasi voluminis pars annum sequentem praefert, atque prolegomena notasque continet, quarum iam specimen ediderat Stephanus a MDCXXVIL. Lugduni Batavorum. Quam editionem, licet multum Stephanus de ea gloriatur, scatero dicit Cl. *Klotzius* innumerabili errorum copia; quibus membra orationis distinguuntur signa, tam vitiose posita esse, ut saepe, quid Saxo dicere voluerit, nescias, diuque fatiges animum lectioni intentum. Quo loco admonitus, novae editionis rationem breviter explicat. Apponamus ipsa, quibus utitur, verba. Operis, inquit, exscribendum tradidi Stephanianum exemplum, a me quam diligentissime correctum. Tot me credo vitia sustulisse, ut eorum numerus iniri nequeat. Praesertim rectius positis distinguendi sermonis signis, implicitum antea, et subobscurum plurimorum locorum sensum, me clariorem et faciliorem reddidisse arbitror. Quoties Stephanus in animadversionibus consueturas suas commemoravit, eas subiunxi, atque etiam diverbias aliarum editionum lectiones, ab eo notatas, addidi. Pluribus vero, de lectionum varietate sententiam dicere nolui. Nihil enim mihi aliud propositum fuit, quam luculentam Saxonis editionem adornare, quae copiam faceret omnibus cognoscendae, et toties in illo laudatae a viris doctis, elegantiae et facundiae. Atque maiora praestitit quam quae se praestitisse fatetur, doctissima in Saxonem commentatione, qua in recensenda iam pergimus. Quem modo ob negligentiam aliquam reprehenderat, illius doctrinam defendendam sibi sumit contra Cl. *Gebharti* iniurias, qui animadversiones Stephanianas parum utiles appellat, in historia Danica, haud ita pridem conscripta. Placebit lectoribus copiosum de meritis Stephanii iudicium, quod hic intexit.

Inter

Inter *Dukeros, Barthios, Casaubonos, Lippios, Stephanio* locum dare nullus dubitat. Neque tamen omnia ei in *Stephanio* placent. Vehementer inprimis improbat illam animi imbecillitatem, quae se lubenter credulam praebet, sibi que verba dari facile patitur. His Saxonis editionibus adiungit cum interpretes illius, tum alios qui illustrandam sibi sumserunt historiam Danicam, aut particalam aliquam magni operis evulgaverunt. Quibus expositis, ipsam illius historiam quam accuratissime examinat, eiusque singulas partes diligentissime considerat. Nec cum iis consentit, qui uno verbo, et oraculo quasi e tripode dicto, fidem Saxonis damnant, ipsumque ad vilem hominum turbam reiciunt, nec qui nimis laudibus opus eius ad coelum usque efferunt. Media incedit via, nec liberioris censurae veritate operis minui praestantiam arbitratur. Vessime, fatetur, *Oporinum* de Saxone nostro iudicasse: inter medii temporis historicos haud scio, an quisquam alius, quantum ego iudicare possum, hoc Saxone Grammatico, Danicarum rerum Scriptore, excellat magis; quive cum veterum etiam quolibet, sive dictionis elegantiam spectes, sive rerum consiliorumque ac eventuum varietatem requiras, conferri melius possit. Negat, truncatum hoc opus aliqua parte ad nos pervenisse. Summam totius operis, quam illud continet, enarrat, fontesque indicat, e quibus rerum scientiam hauserit Saxo. Hos ipse Saxo commemorat in praefatione operis. Consuluisse se ait titulos antiquos, faxis ac rupibus inscriptos, poetarum carmina, quibus res magnifice gestas antiqui Dani cecinerunt monumenta Islandorum. Multa denique addit se didicisse ex *Absolone*, operis huius auctore et fautore prudentissimo. Quos fontes parum candide examinasse dicit *Thorm. Torfaezum*, et, qui cum sequuti sunt, *Holbergium*, et nuperrime *Malletum*, facundum scriptorem. Quam de ipsis fontibus copiosam instituit disquisitionem, eo valet, ut quantum his reprehensionibustribuendum sit appareat. Dexterrimum hic invenit Saxo causae suae patronum.

Acutif.

Acutissime, ut solet, Cl. *Klotsius*, Danum nostrum ab illatis iniuriis vindicat, licet aliquod partium studium in eo animadverti non diffiteatur. Quo in laudando ne ipse coeco viri amoris studioque partium plas, quam veritati, dedisse videatur, libere reprehendit, quae reprehensionem merentur. Improbatur totam narrationem, quam de gigantibus Saxo protulit; errorem pio ex animo ortum, quo abreptus dicit, Christo nato in universo terrarum orbe pacem viguisse; fabulas de Cypro insula; et quae de vi Musices narrat, quae, credit, mentis sanitatem ereptam fuisse adeo regi Erico, ut ille furore accensus arma caperet, et quatuor milites interficeret. Huc etiam refert, quae de Wilhelmi sacrario mire everso, cinerumque violatoribus punitis, de maris colore mutato, de dracone castode thesauri, narrat, et quae huius generis sunt alia prodigia.

Multa sane occurrunt apud Saxonem, quae cum praeter naturae vires acciderunt, tum quorum causam longa aliam reddet Philosophus quam Saxo. Durissima tamen, et iniquissima est *Becani* sententia, qui hac de causa Saxonis historiam minus habere veritatis dicit, quam Ariosti Orlandum. Mitior est et verior *Klotzii* nostri sententia, qui summa cogitationum facta, ita statuit: in antiquioribus rebus secutum esse Saxonem non satis certos ubique auctores; quo propius ad sua tempora accedat, eo maiorem auctoritatem illius esse; quae de sua aetate dicat, ea fide et laude summa digna esse, potissimum ideo, quia multa ab Absolone accepit, quae aliorum scientiam fugerant. Ipsarum quoque fabularum istarum, quas malevoli tantopere reprehendunt, usum non exiguum esse, una cum *Sheringhamio*, arbitratur. Utinam exstarent in Germania illa carmina, quae collegisse dicunt Carolum Magnum! Ultimo tandem loco differit Cl. Auctor de scribendi genere, quo usus est Saxo. Certatim quasi laudatum fuit illud ab omnibus, qui recte de Latini sermonis elegantia iudicarent; aut, ut fit, sibi ipsi non male iudicare

care viderentur, quodque ab aliis acceperant id repeterent. Nota satis sunt *Erasmii*, *Ludovici Vives*, *Caspar Barthii*, *Conringii*, *Vossii*, aliorum, praecleara de dictione Saxonos iudicia. Fufius vero auctor noster Saxonis Latinitatem examinat. Accepit ille e *Martiano Capella* verba quaedam, atque a *Valerio Maximo* formulas interdum quasdam, quae maculae pulchrum corpus deformant. In carminibus tamen religiosius sermonis puritatem observavit, quam in sermone soluto. Contraxit eius oratio sordes quasdam eorum, quibus linguae latinae nitor obscuratus fuit, temporum. Huc pertinet verborum inter se coniungendorum ratio, exemplis bonorum scriptorum contraria, certe aliena ab optima aetate. Coniunxit etiam Saxo adverbia et praepositiones sic, ut mensiatur licet haec coniunctio veterum exemplum, plane tamen ab ea abhorreat. Prae reliquis huc referendae sunt formulae quaedam dicendi, e quibus intelligitur, quantum obfuerit optimo ingenio pravae aetatis contagio. Quae quidem omnia allatis exemplis illustrantur. Juvabit multos Romanae dictionis amatores, hanc quoque commentationis particulam attento animo perlegisse. Non enim trita iam, aut quae se sponte ubique offerunt, hic inveniunt, verum eas animadversiones, quae auctorem non degustasse leviter literarum scientiam, sed plenis epotasse haustibus, luculentissimo documento comprobant. Dicavit auctor splendidissimam hanc Saxonis editionem Serenissimo Danorum regi, a quo, dignum meritis, retulit praemium. Donavit ei rex Serenissimus numum aureum, cui maius pretium addunt regii, quos exhibet ille, vultus, quam ponderis gravitas. Prima numi pars regiam ostendit faciem, his interclusam verbis: *Christianus VII. D. G. Dan. Norv. V. G. Rex*; altera vero duplicem coronam duobus cornubus, Amaltheis distinctam, honorificentissima haec cum inscriptione: *Pro Meritis MDCCLXXI.* in una parte, artificis legitur nomen *Adzer*. Quae dum scribimus, virique ingenium feracissimum miramur, heus! tristissimus advenit nuntius. Horret animus

animus inopinatam referre, calamitatem, quae eripuit Germaniae, quo iure ea superbiebat, ornamentum. Occubuit ante diem, Graecarum pariter ac Romanarum litterarum omnisque antiquitatis stator atque vindex acerrimus. Trigessimum tertium aetatis annum vix egressus ultimo huius anni die, (cuius memoria luctuosissima apud posteros futura est,) satur conviva rebus mortalibus excessit. Satis quidem literis et gloriae vixit, non satis sibi. Non omnis mortuus est, multaque pars ipsius vitabit Libitinam. Proxime memoriam Klotzianam inferemus.

DE FUTURORUM ET PRAESENTIUM

Historia: Auctore CAR. ANDR. BELIO, P. P. O.

Poes. in Acad. Lipsens.

Et si omnium artium et disciplinarum natura, ambitus, fines, leges denique, quibus regendae sunt, si quidem certa ex illis et perpetua utilitas haurienda sit, partim a docto et sapiente vetustate; partim inde a renatis literis ab eruditissimis atque ingeniosissimis viris, quorum praeceptis et scriptis demuo illustrata est Europa, ita constituta sunt, et quasi fixa, ut nihil paene addi iam posse videatur: redeunt tamen saepe nimis ea tempora, in quibus de singulis generis huius quaestionibus, non secus ac si nunquam dictum fuisset, iterum praecipendum est. Est hoc a diversis viis, quas in eruendo vero atque pulchro ingenium humanum sequitur, sine omni dubio repetendum. Alii enim, ubi perfecta artium et librorum exemplaria sibi proposita cernunt, quae difficulter aequare, nedum superare, sibi liceat, speciem aliquam magnitudinis aut pulchritudinis comminiscuntur, quae in quibusdam doctrinae et descriptionis partibus valere possit; in iis autem, quibus ipsi attribuerent student, alieno loco posita intelligitur. Hunc in modum *Seneca*, Philosophus, eloquentiam romanam, in qua vix erat ulterius progrediendi

grediendi locus, *dulcibus vitis*, ut appellat *Quintilianus*, locupletavit, atque adeo mutavit, *rerumque pondera minutissimis sententiis*, sed quae parum acutis vehementer placere possint, *frangere* instituit. Rursus alii, minora iam atque angustiora ingenia, cum eas cernunt artium formas unice coli et amari, quae cum praestantiore mentis acie, singularem quandam contentionem, lectionem, assiduitatem non interruptam, neque inveniendi tantum ornandique peritiam, sed maxime deligendi iudicandique solertiam desiderent, *omissis summis his dotibus*, in tenuissimis rudimentis et exercitationibus subsistunt, eaque levitate cum nonnullo lepore sectanda, fastigium se artis conscendisse existimant. Et conscenderunt omnino; sed ut isti nostri circumforanei, in quibus populus studio stupidus animum occupat. Ita poeseos divinus spiritus, a permultis, hac ipsa aetate, ad canoras fabellas, ludendique artificia, detrusus est. Neque aliter fere cum Philosophia agi coepit, quae, postquam magnorum virorum adiuta acumine, admirandos inter homines progressus fecit, sensim ad compendiorum, ut vocant, vilitatem delapsa est, iamque indignis locis, (apud adolescenses nimirum, facie magis, quam facetiis ridiculos,) et fordidam induta vestem, habitat, cum dominandum ei in omnes scientiae ditiones esset.

Sed maxime historicam artem ea fata prefferunt, ut ab imperitis dubitari possit, sintne unquam probabiles illius regulae edicae, aut exempla egregia ad posteritatem transmissa. Nam primum cum Romani imperii, litterarumque romanarum honore, ea fere omnis conciderat. Non iam vera et fide digna narrabantur, sed incredibilium rerum immensa seges; non ea, quae comperta esse poterant scriptoribus, sed omnis omnium Saeculorum, a mundo condito, historia; non eximia hominum acta, et semper memoranda, sed quae aeterna oblivione tegi praestabat; nec simplici oratione, pura, et candida, sed turgentibus verbis, et barba-

ra obscuraque declamatione. Restituta bonarum litterarum auctoritate, cum vix inventi essent pauci quidam, qui feliciter Thucydidis, Polybii, Livii, et Taciti artem praeclaram, scriptis exprimerent, ut *Sleidanus* noster, ut *Thuanus*, et his quodammodo similes; ortum est subito genus historicorum, quod compilando, locis auctorum innumeris excitandis, conquirendis rebus minutissimis, et annotationum silva extruenda, ad immortalitatem consequendam male diligens grassaretur. Hanc operosam industriam, parum ingenii referentem, cum, aliis gentibus, inprimisque Germanis nostris, non profus iniuria, obiecissent Francogalli, ipsi quidem, quod sibi soli pulchri et nitidi viderentur, historiae scribendae rationem elegantiores, sed multo illam alieniorem a veritate, protulerunt, calami stris et fuco, et nescio quibus orationis pigmentis placituras, neque abstinentem omnino a fictionum audacia, et imaginibus ac comparationibus vel ingeniosis, vel plane ad risum movendum aptis. Haec lues, cui etiam *aridiora*, nullo auctore proposita, neque umquam edenda, debemus, nata est potissimum cum *Varillao*, illo tot sermonum et gestorum inventore *); sed in gratissimam deinde speciem mutata est a multis in eadem gente scriptoribus. Sic illi, cum historiam contaminarent, nostri eandem verius quidem et severius exposuere; sed intra methodum et fines parum decoros coarctatam. Plena omnia compendiorum; historia scissa in innumeras particulas, et perpetuam, qua continetur, connexionem, et dignitatem simul suam amisisse visa, in elementis adumbrandis et recoquendis occupati, qui non modo ultra ea sapiebant, sed etiam splendidis operibus, ad historiae legem efformandis,

K 3

memoriae

*) Infaustae artis primum fere specimen, in Opere, cui titulum *Anecdotes de Florence* fecit edidisse videtur. Aemulum eius, sed aliquanto moderatiorem, dicere possis *Mainburgium*.

memoriae rerum gestarum, et prudentiae incrementis, et honori patriae, et vero etiam suo, consulere potuissent. Alii, qui sibi non minus historici viderentur quam ceteri, vitam illustris viri aut feminae multis voluminibus complexi sunt, a magnis et fama dignissimis rebus, ad provinciae, aut urbeculae ignobilis historiam descenderunt; aut de quibus viri graves et docti, in maioribus libris, breviter et luculenter disseruerant, ea argumenta dissertatiunculis quibusdam suis, non clariora reddiderunt, sed fastidiosa. Denique, receptis in historiam pravis Gallorum argutiis et coloribus, pusillum a nonnullis reputari coepit, proferre res quemadmodum gestae sunt, et parce de illis iudicare. Itaque iam hoc inter praecipuas historici virtutes numerant, a fidelissimis rerum scriptoribus dissentire, non testes curare, sed suam de modo, quo res gerendae erant, vel gestae sunt, sententiam, omniaque libidini et temeritati suae, in proferendis iudiciis, permittere; neque, ubi erat pyrrhonismo historico opus, ut in antiquissima populorum atque perpetua traditione, dubitare, sed audacter potius, et, quo quisque est ingeniosior, hoc decernere imperiosius. Tale quid nuper, Lecho ex historia Polona eliminando, ausus est *Schlözerus*, Vir cetera doctissimus; de qua tamen re, alio loco, atque uberius dicere constitui, traditionis in historia auctoritatem investigaturus.

Tandem igitur eo perventum est, ut artis historicae praecepta, quasi adhuc nulla fuerint; exponi inculcarique vel ipsis litterarum studiosis, et historiae, quod ipsi putant, gnaris, debeant. In quibus illud non postremum est, imprimisque neglecta historiam, quae non e fontibus limpidiſſimis ducatur, sed rivulorum e subsidiis quibusdam et sequioris aetatis collectionibus, omni fide carere. Hoc si sequaris, minime abhorre licet vel a rusticitate quadam, vel ab inepta et credula garrulitate eorum scriptorum qui principes auctores rerum medio aevo Christiano gestarum censentur;

cessentur; quamquam sint et inter hos, pro captu illorum temporum, viri disertissimi et accurati, in quibus nisi alia, veritatis certe studium, quantum pro superstitione Saeculi esse poterat, imitandum fuerit. Ex eo genere clarissimus scriptor, *Otto Frisingensis*, alia omnia mihi nuper quaerenti, suggestit consilium quaestionis hoc tempore agitandae: *sint aliqua futurorum et praesentium historia?*

Multa in *Ottone* decora generis, vitae, ac studiorum fuerunt, quibus Saeculum XII. nobilitatum est, cuius anno LVIII. diem suum obiit. Neque placet in hunc locum referre, quae post *Radevicum* *), *Canonicum Frisingensem, Ursifus*, cui probandam *Otonis* editionem debemus **), *Gerh. Jo. Vossius* ***), et *Jo. Alb. Fabricius* ****), de eo memoriae prodiderunt. Sed ab hoc *Ottone* profectum est *Chronicon*, cum vulgaribus ex hoc genere compilationibus minime comparandum. Nam ab O. C. ad A. Saeculi sui XLVI. res in orbe gestas ita persequitur, ut incorrupta veritate, praesertim in temporum suorum historia, iudicio non infirmo, et orationis puritate, longe ante plerosque eius aetatis *chronographos* emineat. Illud autem prorsus singulare est, quod cum *Libris VII. prioribus acta Orbis* praecipua narrasset, et ea quoque, quibus ipse interfuerat, postremo demum *Libro, seu VIII. ultima humani generis fata, adventum Antichristi, resurrectionem mortuorum, iudicium*

extremum,

*) *Radevicus* Contin. *Oton. Frising.* L. II. c. XI. p. 296. ed. *Basil.* 1569.

**) *Ursifus* in *vita* *Otonis* Tom. I. *Scr. rer. Germ.* praefixa.

***) *Vossius* de *hissor. latin.* L. II. c. LIII.

****) *Fabricius* *Bibl. lat. med. et inf. aet.* L. XIV. Vol. V. p. 551. sq.

extremum, coelestisque pariter curiae et poenarum inferni aeternas vicissitudines, referat. Nec fatis habet ea tradere, sed quaestiones addit, ingenii ostentandi causa, non illepidas: v. c. qua aetate, quo sexu vel forma resurgant mortui? an monstruosi et abortivi resurrecturi sint? de novissima tuba; quomodo ignis in inferno ardeat et non luceat? et his similia plura.

Apparet, virum bonum, vel Saeculo suo, vel muneri ecclesiastico, quod gerebat, hoc tribuisse, ut historiam in theologicas de rebus futuris disputationes desinere iuberet. Ac ipse quidem operam dedit, ut hoc lectoribus excusaret, a quibus obiici sibi posset, *quasi tot alternantium malorum historicis narrationibus, verba eius profero* *) , tam ardua et arcana scripturarum documenta non digne commisceamus. Sed defensionem, cum e solis libris divinis petat, qui et ipsi mortalium rebus mysteria et secreta Dei adiunxerint, nemini hoc tempore satisfecerit. Non poenitet hoc loco observasse, historiam, cum Saeculis illis obscuris, ac propemodum barbaris, cum reliqua doctrina liberali, in potestate Theologorum univ ersa fuerit, multa ab horum scientia et vitae genere contraxisse, quae ab illius natura paullo alieniora essent. Quod si caveri nullo modo posset, cum a Theologis occupatur historia, statuendum videretur cum *Jo. Davide Koelero*, doctissimo viro, sed asperioris iudicii, prorsus illos ab hac arceandos esse. Sed illud potius diligenter curandum est, ut historicae et theologicae scientiae fines iustis terminis secernant.

Ne frustra hoc scrip sisse videar, meminerint Lectores, fuisse superiore aetate, et hac nostra superesse quamplurimos, qui futurorum quandam historiam, certissimo, ut opinantur, teste nixam, proderent. Huius cognoscendas causas, a divino Apostolo litteris mandatam volunt revelationem,

*) *Otto Frising.* in Prologo L. VIII. pag. 156.

offensione, coniuncta cum significatione contumeliae et ingrati animi, mutua inter utrumque populum bella, ad inter-
necionem usque gerenda, expectari facile poterant, propaga-
tis tam insignibus odiis ad ultimos nepotes.

Sed minus quaerendum est, quid fieri potuerit, atque
intelligi, quam quantum in futuris intellexerint viri sapien-
tes, et historicae doctrinae consulti. Huius rei non pauca
exempla, ex omni aetate, servata sunt: clarissimum autem
fere *Josephus*, eximius gentis Judaicae historicus, praebuit.
Qui cum belli iure in Vespasiani potestatem pervenisset, qui
tum imperator legionum romanarum Iudaeos debellabat,
futurum illi praedixit, ut intra breve tempus, et ipse, et post
eum Titus filius, imperio potirentur in univ[er]sum orbem
romanum. Tenebat hoc eo tempore Nero, nec credibi-
le videbatur, delatum illud iri ad familiam Flaviam, neque
nobilitate insignem, neque opibus et potentia, omnium mi-
nime ad Vespasianum, longo terrarum intervallo Roma dis-
iunctum. Sed viri prudentes facile colligebant, esse illum
inter paucissimos, quibus populus exercitusque Romani, tot
iam pessimorum Principum taedio capti, salutem et omnia
sua committere tuto possint. Itaque, etsi Neronem conse-
cuti sunt Galba, Otto, Vitellius; tamen ista Caesarum turba,
non multis mensibus, vagata potius in imperio, quam stabili-
les adepta sedes, locum brevi post capessendae dignitatis
Vespasiano, et maiori patre filio, aperuit. Atque ego qui-
dem non sum nescius, Josephum videri voluisse hanc futuro-
rum notitiam ab ipso Deo accepisse, cuius ipse tantum inter-
pretem et nuncium ad Vespasianum egerit. Nec desunt,
qui, in reliqua viri laudatissima fide atque dexteritate hoc
etiam loco existiment, eum mendacii atque fraudis non sine
iniuria

*) *Josephus de bello Jud. III. 3.* Eadem habent Scriptt.
Romanor. *Suetonius Vespas. c. 5.* *Dio Cassius Exc.*
Xiphil. LXVI. 1.

iniuria accusari posse. . . Ac profecto grave est, nec ferendum, eos omnes Scriptores, qui humanis quaedam maiora et divinae ad homines voluntatis exstantiora indicia, referunt, tamquam suspecta et superstitiosa tradentes abiicere; etsi in reliqua operis parte dubitari non possit, eos vera et explorata litteris consignasse. Sed tamen huic quoque Saeculo dandum est nonnihil haecenus, ut si male credulum neget, homini Judaeo divinam super successione Caesarum Romanorum revelationem contigisse, et quam iactaverit, ceteris fabulosis gentis eius somniis adscribendum putet: superfit via probabilis, quam ille ad cognoscendas instantes has vices ingredi potuerit. Alterutrum eligent, quicumque firmo gaudent in historia inspicienda iudicio.

Sit autem hoc vel maxime cum aliis documentum quoddam eius perspicaciae, quam historiae periti in futuris rebus cernendis obtinere queant: hinc tamen quaestio nascitur, utrum hae tales eorum coniecturae, veri licet simillimae, et maxime cum factis quae narrantur coniunctae, locum in Operibus eorum iure quodam suo exposcant? Mihi quidem aut rarius eum desiderare videntur, aut omnino nunquam. Nam cum anteaucti temporis res complectatur historia, harum causas atque origines, connexionem, et secutas inde per orbem vicissitudines, investiget, satisfecisse muneri suo tum videtur, cum ea ad aetatem Scriptori proximam deJuxerit. Sagacitatis autem illud genus ostentare, ut quae aliquando iisdem ex rebus oritura sint fata hominum et populorum, retlegantur curiosius, non iam historici est, sed eius, qui experimenta facere velit prudentiae, legenda historia et contemplanda comparatae. Fuerint forte occasiones nonnullae, per quarum opportunitatem proponi historica haec, si ita fas est dicere, vaticinia possint: sed caute deligendae, nec nisi aptissimis quaerendae historiarum locis, ut brevibus verbis significantur illa potius, quam exponantur. Nam praeter ea, quae de natura historiae dicta sunt,

verendum est, ne concessa eiusmodi venia nimis cito abutantur ii, qui cum ad historiam non multorum annorum diligentiam, doctrinam, et intelligendi iudicandique firmitatem adferant, tamen in ea regnare, decretoriiis sententiis ferendis, et coniectandi licentia, iam etiam ad futura pertingente, audeant. Quod his temporibus magis, quam olim, cayendum est, quibus Historia multis scientia est earum rerum, quas ipsi veras esse cupiant, non didicerint, et quae in summa levitate ingenii luxuriantis gignitur.

Neque illud praetereundum est, vel maxime probabilem futurorum eventuum providentiam, quae verissima analogia nitatur, et consiliorum inter se legibus conspirantium similitudine, tamen fallacem esse posse, Adeo verum est illud *Horatii* *):

Prudens futuri temporis exitum

Caliginosa nocte premit Deus,

Ridetque, si mortalis ultra

Fas trepidet; —

qui locus expressus est ex illo *Theognidis* **):

Πηγματος ἀπήκτε χαλεπώτατόν ἐσι τελευτήν

Γινῶναι, ὅπως μέλλει πῆτο θεός τελέσαι

*Ορφνη γὰρ τέταται. —

Nimirum cum stabili omnia tramite et ordine fieri tibi persuadeas, nec fortuitos casus, animorumque humanorum mutationes, tristes principum iras, et fluxas amicitias, in rationes referre possis, ea prodeunt in mortalium rebus, quae nulla arte, non dicam praevideri, sed ne cogitari quidem ante potuerant. Nihil aliquando potentius erat imperio Romano,

*) *Odar.* III, 29, 29. sq.

**) *Sent. Elegiac.* v. 1073. sq.

mano, firmato per tot Saecula, victore omnium gentium, et quibusvis hostibus, semper ut videbatur sustinendis pari. Tamen idem, paucis post florentissimam Augusti aetatem Saeculis barbararum gentium impetus adeo non tulit. ut his meliori sua parte succumberet. Rursus Hispanici imperii ea gloria, is metus per Europam fuit Carolo V. regnante, ut principatum inter Christianos, quem obtinebat, quam diutissime videretur conservaturum esse. Eodem tamen Saeculo amissus est, cum filius gentem libertatis studiosissimam incaute adoriretur. Maneat igitur futurorum historia cogitatione potius, et animo conclusa, quam litterarum monumentis imbecilli coniecturae stylo imprimenda. Permitti etiam Poetis potest, qui, cum vates non immerito dicantur, praefagam instantium fatorum mentem non raro carminibus exprefferunt, ut *Horatius* loco pulcherrimo *):

Barbarus, heu! cineres insisit victor, et urbem

Eques sonante verberabit ungula:

Quaeque carent ventis et solibus ossa Quirini,

(Nefas videre,) dissipabit insolens.

Et loco non minus claro *Seneca* **):

— *Venient annis*

Secula seris, quibus Oceanus

Vivacula rerum laxet, et ingens

Pateat tellus, Tiphysque novos

Detegat orbis; nec sit terris

Ultima Thule.

Itaque ille, si placet, Romam a Gothis captam spoliatamque, hic novi orbis repertorem Columbum, ante oculos ha-

L 3

buerit:

*) *Epod. Od. XVI. v. 11. sq.*

***) *Medea v. 379. sq.*

buerit: historia timidior, neque fidem habens, aut haberi postulans, nisi iis, quae ipsa viderit atque cognoverit, non nescia quidem falli, sed tamen tutissima ingreditur.

Tanto igitur libentius et securius, cum futura ipsi negata sint, in praesentibus subsistet? Ne hoc quidem. Neque praesentium historia, hoc est eorum, quae nobis inspestantibus gesta sunt, et quorum, ut ille aiebat, ipsi pars magna fuimus, ita certa est et expers dubitationis, quam vulgo putant. Satis scio, hanc historiae partem plerumque omnium verissimam existimari: hinc coaevorum rebus ipsis in historicis Scriptorum testimonia longe anteponi iis, qui aliquanto post vixerunt; denique optari a multis, ut commentarii de rebus gestis tum edantur, cum maxime fervent, et cognosci ab omnibus possunt. Sed minuendas esse has historiae praesentium laudes, non levibus ductus causis existimo.

Illud quidem ultro largior, cuique, Saeculi et temporis sui acta, quam optime perspecta esse; hinc illa plerisque placens opinio, nihil minus difficultatis habere, quam narrationem de rebus iis, quas vivendo Scriptor attigerit. Sed primum, ne illud memorem, etiam talibus in rebus saepe inter se discrepare relationes, multa traditionibus rumoribusque tribui, fierique facile posse, ut ei, qui patriae fines numquam reliquit, non spectato aliquo muneris gradu confisit, longiusque a splendida principum virorum vita abest, ut huic, inquam, permulta ex iis, quae se superstite et procul intente gesta sunt, non satis tamen comperita sint, multisque partibus obscura maneat: hoc igitur ut mittam, quanvis in se magnum, post rerum gestarum fidem, multo maiorem historiae curam, causae factorum, et arcani fontes, ex quibus manarunt, desiderant. Scire enim, et in litteras referre, quae acciderunt, memoriae est, et infimi laboris; causas autem noscere iudicii munus, et sapientiae augendae comparatum. Jam ista in causis rimandis diligentia, non raro per tenebras, certe in dubia luce errat, etiamsi eos, in quibus

quibus illae quaerendae sunt, perpetuo ante oculos habeat. Constat enim, vera hominum consilia, motusque animorum, ea praesertim, quae ad res magnas gerendas impellant, ita plerumque dissimulari, ut alia omnia intelligant ii, qui externam quamvis speciem, praeconi ad credendum, arripunt. Legibus, foederibus, amicitiae demonstrationibus, reipublicae administrandae modo, bellis gerendis, iisque omnibus quae vitam humanam quodammodo illustrant, honestissimae optimaque causae praetextuntur; ut nihil horum sine boni communis studio susceptum, nihil virtute, inprimisque amore generis humani, vacuum videatur. Mox ubi extrema hominum clarorum dies disiecit nebulam illam, quae velati incesserant, apparent dirae facies, ut est apud Poetam, hoc est, callidiora et noxia consilia, machinationes testae, et adhuc vix coniectura adsequendae, multa propriae utilitati, familiae, amicis tributa, mandata, colloquia, rerum gerendarum subsidia, et quis apparatus illum omnem recenscat, qui facta hominum vel praecedat, vel comitatur, neque tamen ut ipsa in conspectum publicum prodit? Norunt historiae periti, quantum ex litteris principum et illustrium virorum, ex legatorum relationibus, aliisque post facta auctorum editis monumentis, ad causas rerum gestarum intelligendas, postera aetas decerpserit. Illud inprimis, quod in omni historia observasse prodest, levissimis minimisque de causis gravissimas in orbe mutationes nasci, in praesentibus rebus raro animadvertimus, sed in anteaetis ostendit tandem *aetas*, quae, quidquid sub terra est, in apicem proferre vere dicitur. Ingentem illam conversionem, quam feminae nobilissimae, *Anna*, M. Brit. regina, disceptatio intempestiva, rebus Europae paene universis, sub huius Saeculi initia attulit, quae factum est, ut servaretur Gallia, foederati Angliae desererentur, haec autem a se ipsa paene deficeret, et contraria salutis suae placita adoptaret: hanc igitur conversionem, quam pauci eo tempore cognitam habuere, nostro quis est qui ignoret? Haec ipsa belli, quo vix defuncta est Europa, histo-

ria,

ria, plures aliquando causas, et vix privatae irae sufficientes, nunc autem obscuriores, referet, quibus exasperatum, variisque amplificatum est vicissitudinibus, ut adeo, res actas a paucissimis accurate cognosci, fatendum sit.

Sed cum his coniunctum est alteram, quod praesentium rerum historiam describi prohibet. Fieri enim vix potest, ut illius scriptor, singularibus studiis suis in eos, quibuscum vivit, nil omnino obsequatur, nec quidquam vel amori, venerationi, et grato animo, vel metui aut odio concedat. *Rarum temporum felicitatem iam Tacitus dixit, ubi sentire quae velis, et quae sentias dicere liceat.* Verum haec libertas si abfuerit, adulandi indignum officium exsequetur, non veritatis, quae est temporis fides, ministra erit historia. Sin ea gaudeas, facilior erit ad alia peccata lapsus. Sunt enim quae ipsi passi sumus; sunt quae patriae nostrae laeta aut tristia evenerunt; adsunt causae, propter quas nobis ille in sinu fovendus est, hic horrorem membris incutis: quae omnia quantum sinceræ historiae obsint, non opus est ut quemquam admoneam. *In recentibus his odiis, ut eiusdem Taciti verbis utar, in hoc admirandi aestu, quo ad heroes et praeclaros nostri aevi viros colendos rapimur, adeo a scribenda historia abstinendum est, ut etiam caveri putem oportere, ne inflammatis animis ima summis miscere liceat, et audacter fallere posteros.* Ne iam illud commemorem, quod exemplis confirmari satis potest, sibi suisque pericula non contemnenda eos concivisse, qui de rebus sua memoria gestis fideliter ac libere traderent. Scripsere inter alia de his, a quibus deinceps proscripti sunt. Plerisque igitur, qui hanc scribendi materiam recentissimam sumunt, idem accidit, quod de antiquis quibusdam historicis *Herodianus* *) iudicat: *ἔσι δ' οἱ πρὸς ἔχθραν ἢ μῖσος τυράννων, κολακίαν τε ἢ τιμὴν βασιλέων, πόλεως τε καὶ ἰδιωτῶν, εὐτελεῖ καὶ μικρὰ ἔργα,*
λόγων

*) *Historiar. Lib. I, cap. 1.*

λόγον ἀρετῆς, δόξῃ παρὶδουσαν τῆς ἀληθείας μέγιστον. Haec incommoda et delicta vix aliter effugerit historiae novissimae scriptor, quam ieiuna narrationum diversarum compilatione, quas relationes illae quotidianae de rebus novis offerunt. Hoc autem ipso, de dignitate historici deiectus, locum duntaxat inter laboriosos collectores, aut plumbeos descriptores, tuebitur.

Denique idem suadet historiae nostris oculis usurpatae natura et ambitus. Hunc profecto non capiunt, qui illum sua tantum aetate definiunt, plenam ita et perfectam adumbrationem rerum gestarum annis non multis se complexuros sperantes. Neque enim ea solum, quae non interrupta serie, et continuato quodam nexu gesta sunt, inter se conspiciant, unamque quasi scenam conficiunt; sed plurima etiam ex iis huc referenda sunt, quae maiori temporis intervallo seiuncta, tamen ex iisdem causis et vicibus derivari possunt. Hos rerum eventus, et ad rempublicam, ad religionem, ad litteras fructus, qui se tardius saepe, et nepotibus demum spectandos exerunt, nisi historiae studiosus intueatur diligentius, *disiectas membra historiae*, et ieiunas particulas tenebit, non succo abundans corpusculum. Ex quo rursus intelligitur, recentis memoriae historiam vix accurate et perfecte tradi posse, sed doctae esse posteritati relinquendam.

At ista ratione sectanda, dixerint forte nonnulli, firmis subsidiis, et praesipuo fidei robore, historiam privari cum ab ea aequalium tempore scriptorum relationes arcen-
tur. Facile quidem huic incommodo viri candidi et sapientes medebuntur. Nam ut praeteream, non omnem praesentis historiae in commentarios colligendae assiduitatem reprehendi, multaque referri in litteras posse, quae sine cuiusquam odio aut invidia dici queant; duplex superest via, qua de nostrae quoque aetatis historia bene mereri liceat. Altera, ut eam fideliter descrip-
tam, sed post fata demum nostra publicandam, servemus; cuius instituti exemplum pulcher-

M

rium,

rimum, meritoque imitandum, praebuit *Gilbertus Burnet* *): altera, ut non tam ii, qui res gestas ipsi spectarunt, quam qui proxime ad horum tempora pertigere, residente iam aestu animorum, mortuisque primariis fabularum actoribus, ad eas se describendas accingant. De utraque via, non pauca opportune hoc loco dici possent; sed ea video in aliam occasionem reiicienda esse.

CONSTANTINI FRANCISCI DE CAUZ,
in Academia Roboretana Quirini, de cultibus magicis, eorumque perpetuo ad ecclesiam et reipublicam habitus,
Libri duo.

Vindobonae, 1767. 4.

Est nostra aetas ferocissima librorum, qui stultas, atque universo generi humano noxias de magia opiniones, ex animis hominum plebeiorum radicitus evellere conantur. Adeo tamen alte mentibus humanis insident, atque sese fraudibus suis insinuare solent istae superstitiones, ut, qui post tot laudabiles virosum doctorum conatus eas iterum scribendo oppugnet, is praecleara quadam opera de generis humani felicitate atque tranquillitate mereri velle videatur. Atque hoc ipsum profitetur auctor doctissimus initio libri, se nimirum, humanitatis sensu acri percussum, accessisse ad hunc laborem, non iucundum quidem illum, verum utilissimum; tum ecclesiae, tum vero etiam reipublicae. In praefatione sistitur nobis ab auctore doctissimo brevis historia eorum, qui de magia scripsere, quae in libro ipso aliquanto copiosius exposita reperitur.

Primus contra sagas processus institutus est seculo quarto decimo medio, qui mos deinde per ducentos annos duravit. Io. Wierus, Ducis Cliviensis archiater, in favorem qua-

*) *History of his own Time*, Lond. 1724. 1734. Vol. 2. in fol.

quarundam muliercularum, quibus tum temporis magiae crimen impingebatur, primus excogitavit discrimen magorum (praestigatorum,) et fagarum, quod auctor noster libro I. c. 2. satis bene refutavit. Dimidio seculo post, Godelmannus, Jctus Rostochiensis, eodem usus est discrimine. Communis tamen atque infelix illius temporis opinio de magis, quae iudicum mentes coeco quodam impetu invasit, retro pepulit, atque in nihilum redegit utriusque conatus. Successu paullo prosperiore P. Spee, triginta post annos, huic irruenti malo opposuit librum, quo effecit, ut infelix fagarum iudicium a quibusdam principibus legibus abrogaretur. Sub initium nostri seculi Christ. Thomasius eandem stultitiam scriptis suis satis feliciter oppugnavit, nondum tamen plane devicit. Etenim A. seculi nostri XXI. prodiit volumen apprime magnum de coniuratione spirituum, a Floerkio, Jcto Jenensi, editum. Post hunc edidit Hieron. Tartarottus peculiarem librum de nocturno Lamiarum congressu, occasionem scribendi nactus a miseria aliquot mulierum ob magiae crimen combustarum. Eum refutavit Maffeus libello Italico: *Artes magicae dissolutae*: quo libro multos praestigiarum patronos adversus semet ipse concitavit. Alterum librum ipsi opposuit Tartarottus, quo sententiam pristinam uberius defenderet. Respondit iterum Maffeus, in libro de arte magica in nihilum redacta, Veronae, 1754. Maffei systema sequuti sunt P. Jordanus et Sterzingerus, in libellis hac de re scriptis. Hoc nostrum opus dispescitur in duos libros, quorum alter explicat historiam opinionum de magia primum inter Graecos et Romanos, deinde inter Christianos, atque docet, omnem magiam esse inter fraudes humanas referendam. Alter liber tradit 1) quomodo e stultis de magia opinionibus paulatim enatus sit peculiaris processus fagarum: 2) auctoris super hac re consilia ad iuris prudentiam legislativam pertinentia. Additur in fine nova Mariae Theresiae constitutio, una cum auctoris nostri illustrationibus et explicationibus,

de magia inter Israelitas repetuntur ex eorum commemoratio-
ne in Assyria, Chaldaea, et Aegypto.

Pepulit religio Christiana e mentibus ipsius sectatorum
omnem de magia superstitionem, quam postea haeretici
Gnostici iterum docuere. His perversis opinionibus oppo-
suerunt Imperatores Christiani, et Concilia. Antiquissimum,
in quo magiae fit mentio, concilium est Eliberitanum, in Hispa-
nia seculi IV. anno 5. habitum. Canon VI. et LXII. huc perti-
nent. In illo occurrit nomen maleficii, quod quidam immutare
in veneficium conati sunt. Alterum tamen alteri, monente
auctore nostro, in legibus ut synonymum substituitur. Cete-
rum verbum maleficii sumtum est ex Exod. VII. 11. versio-
nis vulgatae. Extant adhuc in Codice, Constantini, Constanti-
ni, Valentiniani, Valentis, Gratiani, aliorum contra maleficia
leges. Insequentibus temporibus occurrunt multa concilia,
veluti Laodicenum a. 363. Ancyrantum &c. quorum
canones omnem magiam declarant pro falsa opinione et
errore paganorum. Quid? quod eum, qui tales praestigi-
as veras putet, fidem adeo perdidisse perhibent. Seculo
V. Chrysostronus, Philastrius &c. scriptis et orationibus
magiam oppugnaverunt. Extant multae leges contra praestigi-
atores, Seculo VI. et VII. factae. In primis huc referen-
da est lex Rotharis, regis Longobardici, quae vetat, quem-
quam interfici magiae reum, hac addita causa, quoniam ta-
lia et per se fieri nequeant, nec credi ab hominibus Christia-
nis debeant. Eodem modo Jo. Damascenus Operum Tom.
I. p. 471. pugnat adversus tales stultas opiniones, easque
haereticas, et Christiana religionem indignas pronunciat.
*Quid sunt; inquit Bonifacius, opera diaboli? Haec sunt:
Idololatria, veneficia, incantationes et sortilegos exquirere, strig-
as et fictos lupos credere. Qui talia faciunt, digni sunt morte,
et regnum Dei non consequentur.* Atque omnino omnes ve-
teris ecclesiae patres ignorant pactum magorum cum malo
quodam genio initum. Carolus M. peculiaribus legibus praesti-

praestigiatōres sacerdotibus erudiendos tradi iussit. Agobardi, qui vixit Seculo IX. libellus de grandine et tonitru totus est adversus superstitionem de potestate diaboli et praestigiatōrum in tonitru opinionem directus. *Tanta*, inquit aliquo loco, *iam stultitia oppressit miserum mundum, ut nunc sit absurdae res credantur a Christianis, quales nunquam antea ad credendum poterat quisquam suadere paganis, creatorem omnium ignorantibus.* Parum tamen profecit bonus ille Agobardus, libello suo adversus communem sui temporis superstitionem. Etenim brevi post Hincmarus suscepit magiae patrocinium, quemadmodum idem primus fuit, qui iudicia Dei per aquam hominibus suae aetatis commendaret, tanquam optimum veritatis scutum; quanquam ei multi, veluti Rhabanus, in hac re contradixerint. Latius in dies serpsit hoc malum. Nam Seculo X. sagae iam comburi coeperunt, frustra viris quibusdam eruditis contra nitentibus. Seculo XII. Colomanus, rex Hungariae decreto vetuit, ne in sagas inquireretur, quoniam nullae essent. Seculo XIII. coeperunt homines furialibus superstitionis stimulis acti, eo usque progredi, ut diabolum adeo ipsum in subsidium rerum magicarum advocarent, credentes, sagas ope mali genii tam mirabilia patrare. Primum exemplum pacti formalis, inchoati inter sagam et diabolum, narratum legimus a Caesario Heisterbacensi, quem deinde Vincentius Bellovacensis, et alii, sequuti sunt. Adeo tamen illo tempore homines metuebant Judaeos, ut ne ipsi quidem eruditi, veluti Thomas Cantipratanus, et Albertus M. de his fictis pactis iudicare publice auderent, sed, quaesiti a discipulis, caute dissimularent, nec quidquam certi definirent. Cum igitur fraudulenta notio pactorum inter sagas et diabolos initorum sese paullatim animis humanis insinuavisset, omnis insolentia coepit magiae nomine censeri atque damnari. Adjuvit eam superstitionem ius Romanum et canonicum male intellectum, una cum inquisitione adversus haereticos a 1216. coepta. Ipsum tamen iudicium contra sagas institutum,

tutum, hoc tempore nondum pertinuit ad inquisitores, sed ad iudices ordinarios. Seculo quarto decimo Johannes XXII. pont. bulla quadam, (quam vid. ap. Petr. Binsfeld de confess. malefic. p. 612.) hunc processum amandavit ad iudices competentes, sagasque puniri voluit praeter bonorum confiscationem, quam de iure merentur haeretici. Circa medium huius seculi magia haereseos nomine haberi coepit. Hinc exorta, sive potius excogitata est peculiaris secta strigarum, quarum iudicium pertinebat ad inquisitores haereticae pravitatis. Vergente eo Seculo ad finem, peperit sollicita hominum superstitio, redacta in formam artis magia, adeo insana dogmata, ut universitas litterarum Parisina condemnare ea cogeretur. Processus contra sagas bulla Innocentii VIII. (1484.) quem deinde sequutus est Leo X. Hadrianus VI. Sixtus V. Julius II. Clemens V. inquisitoribus confirmatus est, consentiente et defendente ipsos Maximiliano imperatore. Tandem, in medio circiter Seculi XVI. sublata inquisitione ipsa, et iudicium hoc in Germania ad iudices competentes rediit. Carolus V. imperator in constitutione criminali a. 1532. Ratisponae facta, confirmavit processum contra sagas. Illius interpretes, dici non potest quantopere somniaverint in ea interpretanda, et quam multas in illam intulerint absurdas opiniones de magia, quibus deinde P. Spee, et alii, felici cum successu obviam ivere. Eorum tamen conatus laudabiles multum impederunt Jcti, in primis Carpozovius, Jurisconsultus Saxonicus. Eventu multo feliciore, (quippe praeparatis iam superioribus libris hominum ingeniis,) hunc processum oppugnavit Christ. Thomafius et alii, quorum scripta, et inde enata utilitas, hic multis verbis commemorantur. Omnium diutissime haec tanta superstitio permansit in Italia atque Hungaria. viamque aperuit a. 1755. legi, Imperatricis sapientissimae, ne quis sacerdos sese quaestioni de magia, obsessione &c. immisceat, sed eam magistratui civili relinquat, qui tamen nec ipse suo arbitrio tales lites componere potest, sed ad Imperatricem iubetur referre.

- Capite

Capite V. auctor docet, opinionem de magia parum firmis superstructam esse fundamentis, ortamque e fanaticismo esse. Defendunt magiam illius patrum duobus exemplis scripturarum sacrarum (Exod. VII. 1. Reg. XXVIII) Quibus recte respondet auctor noster, una cum Tertulliano et omnibus bonis interpretibus: in priore loco non commemorari magos, quales supersticio humana sibi paulatim finxerit, sed praestigiatores, qui difficilibus nugis suis hominum oculis facere solcant. Atque omnino probari non potest, magiam esse rem veram, hac sola de causa, quoniam in scripturis sacris illius fiat mentio. Nam Deus Israelitis magiae cultum interdixit propterea, ut ne assumendis paganis superstitionibus paulatim ad ipsum paganismum inclinarent. Alterum locum auctor ita explicat, ut dicat, Samuelem mortuum volente Deo apparuisse, diabolumque male a quibusdam interpretibus in subsidium eius historiae advocari. Consideranti contextum loci, atque in primis illius mulierculae trepidationem, haec interpretatio non absurda videbitur. Iam auctor examinat sententiam Maffei et Tartarotti, qui putant, patres ecclesiae docuisse, diabolum ipsum per magos ante Christum natum tam mirabilia patravisse, post Christi vero tempora ipsi hanc vim ademptam esse. Iam negandum non est, patres interdum ita de magia loqui, ac si eam veram putavissent. Verum sciendum est, ipsos talibus in locis, aut *κατὰ ἀνθρώπων* de magia disputavisse, aut diserte declarasse, se nec scire, nec defendere magiae veritatem; eiusque rei causa auctor multa loca ex Eusebio, Augustino Lactantio, Tertulliano, aliis, commemorat, unde hoc clarissime patet. Nimirum, patres ecclesiae disputaturi contra superstitiones gentilium, totum paganismum vocare opus atque imperium diaboli solebant. Christus igitur, qui illius tollendi causa in has terras venerat, quid miram est, si eodem loquendi modo magiae, tanquam parti paganae superstitionis, finem fecisse a patribus ecclesiae dicatur? Quid igitur? An dicemus, ipsos magiam statuisse immediato diaboli interuentu effici? Nullo modo.

Pacti

Pacti inter diabolum et magum initi notionem talem, qualem coeca medi aevi superstitio sibi finxit, ignorant omnes. Jam auctor argumentis philosophicis impugnat opinionem de pactis magorum cum diabolo, eorumque possibilitatem negat propterea, 1) quoniam vis obligandi in utramque partem locum habere non possit, nec cuiquam liceat, de re aliena pacisci. Unde facile intelligitur, nec hominem, nec diabolum, fidem habere tali pacto posse. 2) Deinde cum pactum intelligi, nisi inter praesentes, atque aliquo modo coniunctos, non possit, facile apparet, praesentiam diaboli necessariam esse ad tale pactum incundum. Quis autem, nisi cui deest mens sana in corpore sano, putet diabolum inuitatum ab aliquo homine, aut citatum, isti voluntati tam comiter obediturum et repente appariturum? Nec Dei permissio, nisi cum magna stultitiae significatione, in subsidium huius rei advocari potest propter multas causas, quas hic ab auctore repetere non est necesse, in primis autem propterea, quoniam factum ipsum historice falsum est. 3) Denique haec opinio tota obest religioni Christianae, cuius auctor nos specialia de diabolis ignorare iustis de causis voluit, impedit tranquillitatem animi, atque Christianam fiduciam in Deum, et opplet mentes superstitioso malorum geniorum metu, qui est magnum verae pietatis impedimentum. Tanto magis debent viri eruditi huic irruenti superstitioni obviam ire, quae toti religioni Christianae ruinam minatur, atque etiam reipublicae multa atque magna affert incommoda. Explicit totus liber cum definitione magiae hae, eam esse accessum animae ad diabolum, cum spe aliquid ab ipso accipiendi, quae notio et cum priscis legum latoribus, et cum ecclesiae patribus, optime videtur convenire.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Martii Anno MDCCLXXI

ESSAI DE TRADUCTION LITTÉRA-
le et énergique, par le Marquis de SAINT SIMON.

Sive

Specimen Versionis litteralis et accuratae.

Harlemi, 1771. pl. 13. in 8.

Consilium, quod ill. A. de Franco Gallica versione præstantissimorum quorundam poematum anglice et italice scriptorum cepit, neque superfluum, neque inutile prorsus esse videtur. Specimen enim versionis illius, quæ hoc volumine de *Homine Popiano* proponitur, ita comparatum est, ut laudari recte, atque aliis elegantissimi huius carminis versionibus anteponi, omnino mereatur. Quod quidem ita se habere, et multis, si opus esset, exemplis illustrari, et ex ipsa carminis anglici comparatione demonstrari luculentius posset. Sed ne prolixiores, quam par est, in enarrandis huius versionis virtutibus simus, in eo tantum elaborabimus, ut veram huius speciminis indolem paulo curatius indicemus, ac deinde præstantiam istius versionis præ illa, quæ paucis abhinc annis, in collectione variorum Popii operum gallicæ translatorum, Lipsiæ edita, cel. Silhouetteo ad-

N

scribi.

scribitur, exemplis aliquot satis evidentibus comprobemus. In praefatione eruditissima ill. A. statim nos edocet, se novam ac rectam, versionis qualiscunque viam ac rationem, ex instituta inter pictorem ac translatoem comparatione, reperisse, sibi que ipsi hanc regulam, quam omnes in versione aliqua sequi debeant, in hoc opere suscepto semper ante oculos posuisse. Quemadmodum enim is, qui imaginis pingendae exemplum meditatatur, ex sententia Simonii, in eo omnem collocare debet operam, ut accuratam imaginis propositae similitudinem efficiat, easdem lineas ducat, atque colores adhibeat eosdem; sic etiam primum ac praecipuum translatoris officium in eo positum esse ait, ut mentem auctoris non solum recte repraesentet, sed et sensum verborum, quibus ille usus est, omnem, in versione sua, eiusmodi vocabulis et loquendi generibus, quae eandem habent vim ac potestatem, accurate interpretetur. Quae quidem in re, quum eadem nos ipsi sentiamus, verum omnino vidisse acutissimum Simonium existimamus. Nullo enim modo, uti opinamur, versio accurata dici ea meretur, quae non ad hanc regulam ab A. traditam conficitur. Attamen difficilius esse, quam Simonius noster sibi imaginatur, ea, quae praeceptis recte finiuntur; re ipsa statim perficere, experientia edocti censemus. Eam enim linguarum naturam atque indolem esse constat, ut multa sibi propria habeant, quae aliis in linguis nullis plane verbis exprimi possint; vel non eodem adhibeantur sensu. Quae quum negari nequeant, facile etiam adparet, eiusmodi versionem, quae verbis ac phrasibus alterius linguae accurate respondeat, non semper locum habere posse, sed liberiore nonnunquam interpretationem esse instituendam. Superari quidem hanc difficultatem, quam A. ipse animadvertit, ea ratione posse existimat, si in versione aliqua, ubi verba linguae nostrae desint, vel nova plane fingamus, vel ex aliis linguis in usum nostrum transferamus. Neque negamus fieri hoc posse in iis linguis, quae tamquam filiae, a communi matre ortae, et

et affinitate quadam inter se ita coniunctae sunt, ut una alterius verbis ac dictionibus locupletari commode queat. At enim, quemodo subsidium isthoc, alias utilissimum, ad eas adhiberi linguas sine summa difficultate possit, quae plane diversae sunt, nulloque nexu inter se copulatae, non adparet. Sed mittamus de his dicere, quae iam ab aliis luculenter disputata sunt, et ad ipsam potius Simonii versionem oratione prosa adornatam, veniamus. Atque hoc loco, quod lubentissime dicimus, eum invenimus interpretem, qui omnibus aliis palmam omnino praeripuisse videtur. Non solum enim praestantissimum Popii carmen, quod raro in Gallis observamus, recte intellexit, mentemque poetae veram adsecutus est Simonius; sed etiam ipsa auctoris verba, quantum per ingenium utriusque linguae fieri potuit, presso pede insecutus est, et sensum carminis anglici tam accurate expressit, ut Anglum philosophum gallice loquentem adhuc eundem esse audiamus. Quod ut exemplo quodam confirmemus, locum ex Ep. III. desumptum diligenterque translatum, describimus: „O insensé! Dieu n'a t il travaillé que pour ton bien, ton plaisir, ton amusement, ta paresse, ta nourriture? il a fait le fan léger pour ta table, mais avec la même bonté il a couvert de gazons fleuris les montagnes, qui doivent le nourrir. Est ce pour toi, que l'aloüette s'élève dans les airs, et qu'elle les remplit de son chant? c'est le plaisir qui déploie ses ailes. Est ce pour toi, que la linotte tire de si tendres sons de son gozier? c'est l'amour que'elle ressent pour un oiseau de son espèce, ce sont les plaisirs qui font naître les sons. Le coursier bondissant, que tu montes pompeusement, partage avec son maître le plaisir et la fierté: les semences, qui couvrent les plaines, sont-elles pour toi sèlil? les oiseaux du ciel réclament le grain qui leur appartient: est ce toi qui recueille toute la moisson d'une abondante année? une partie paye, et avec raison, le bœuf qui l'a gagné: le porc, qui ne laboura point, et qui n'obéit point a ta voix, vit aussi du travail de

ce maître de tout. " Sic tota fere huius carminis versio, eadem diligentia elaborata est. Paucis tantum in locis, quod mirati sumus, a regula quam sibi ipse praecripserat, transferendo, discessit Simonius, liberiosemque potius interpretationem quam versionem verbis adstrictam exhibuit. Sic e. g. ab initio statim Ep. I. in verbis: „how *System into System runs,*“ explicatis per „comment la révolution d' un astre s'entremêle aux révolutions d' autres astres,“ vocabulum *System*, gallica etiam lingua, eodem sensu unitatum retineri, vel ita ut p. 16. factum est; per *l'ordre de l'univers*, explicari significantius potuisset. Sed fortasse, ne nimis anxius in verbis singulis haesisse videretur, data opera haec ita interpretatus est Simonius. Neque hoc eo consilio a nobis dictum volumus, ut laudibus huius versionis aliquid detrahamus, sed ut attente nos eam legisse demonstramus: summam eius praestantiam agnoscimus, eamque omnibus aliis versionibus praefendam esse putamus. Ea enim quae Silhouetto tribuitur versio, neque verum carminis Popiani sensum ubique repraesentat neque accurata diligentia, ac naturali orationis pulchritudine, quam Simoniana prae se fert translatio gloriari potest. Quod ut dilucidius adpareat, unum alterumve utriusque versionis inter se collatae exemplum proferemus. Audiamus primo Silhouettum Ep. I. v. 77–90. ita gallice transferentem: „Le ciel cache à toutes les créatures le livre du destin, excepté la page qui leur est nécessaire, celle de leur état présent: il cache aux bêtes ce que l'homme connoit, à l'homme ce que connoissent les esprits; autrement, qui pourroit, ici bas, supporter son existence? Sa volupté condamne aujourd' hui l'agneau à la mort; s'il avoit ta raison, bondiroit-il et se joueroit-il sur la plaine? Content jusqu' au dernier moment, il broute le pâturage fleuri, et lèche la main qui s' élève pour l' égorger. O ignorance de l' avenir, qui nous est charitablement donnée, afin que chacun puisse remplir le cercle, que lui a marqué l' Etre suprême! Dieu de tous, il voit d' un
ocul

Seul égal un héros mourir, et un passereau tomber; les at-
 mes se confondre, ou les cieus se bouleverser, une bulle
 d'eau, ou un monde s'éclater.* At enip, quantum haec
 discodant a mente Popii, versio Simouii declarat, quae ita se
 habet: „Le ciel cache a toutes les créatures le livre du de-
 stin, il ne laisse voir a chacune, que la page de son état
 actuel; il cache aux bêtes ce qui concerne les hommes, aux
 hommes ce qui concerne les esprits; qui pourroit sans ce-
 la souffrir d'être ici bas? l'agneau, qu'aujourd'hui ta gour-
 mandise (riot) condamne à la mort, voudroit-il, s'il avoit
 la raison, jouer et bondir jusqu'à la fin? Satisfait, jusqu'au
 dernier moment, il patûre l'herbe fleurie, et lèche la main
 levée pour repandre son sang. O ignorance de l'avenir l
 que tu nous es favorablement accordée, pour que chaque
 être puisse remplir le cercle que lui trace Dieu. Quel
 être voit avec la même indifférence, qu'a Dieu pour toutes
 choses, pétir un héros, ou mourir un Moineau; un atôme,
 ou l'ordre de l'univers (Systems) se détruire, une bulle
 d'eau, ou bien un monde se dissoudre.* Praeterea etiam
 Silhouettus verba saepe nonnulla immo integros nonnun-
 quam versus omisit, ita ut lacunae eiusmodi sensum plane
 mutilum et imperfectum relinquunt. Sic apud eum Ep. L
 v. 149-190 ita proponuntur: „Vous prétendez, que la fe-
 licité humaine est la grande fin de la nature; mais pouvez-
 vous nier qu'elle ne s'en écarte? Et pourquoi l'homme
 ne s'en écarteroit il pas aussi? Cette fin n'exige pas
 moins un cours régulièrement alternatif de pluie et de
 beau tems, qu'une régularité constante dans les desirs de
 l'homme; un printems éternel, et des cieus sans nuages,
 que des hommes toujours sages, calmes, et tempérés. Si
 des pestes, ou des tremblemens de terre, ne détruisent pas le
 vrai dessein de Dieu dans l'ordre de la nature, pourquoi
 l'existence d'un Borgia, ou d'un Catilina, le détruiroit-elle?
 C'est de l'orgueil que jaillissent nos raisonnemens &c.* Quae

omnia Simonius, et multo quidem accuratius, hunc in modum transfudit: „Si le bonheur du genre humain est la grande fin de la nature, et que néanmoins la nature s'en détourne, pourquoi l'homme feroit-il moins? d'autant plus qu'un cours constant d'ouragans, de chaleurs excessives, aussi bien que de desirs immodérés des hommes, tendent à cette fin; qu'on voit aussi peu de printems éternels et des cieux constamment sans nuages, que d'hommes toujours sans passions et sans alterations. Si les pestes, et les tremblemens de terre, ne dérangent point l'ordre établi par les cieux, pour quoi donc Borgia, ou bien un Catilina le feroient-ils? Qui fait, si celui-là seulement, dont la main forme les éclairs, soulève l'antique Océan, dispose les tempêtes sur les ailes des vents, ne remplit pas le coeur d'un César d'une orgueilleuse ambition, et ne lâche pas le fils d'Ammon sur terre, comme un fleau du genre humain? C'est de l'orgueil, où de l'orgueil, que naissent nos raisonnemens &c.

Ceterum habet etiam haec versio quo se mirifica typorum nitore, et singulari chartae splendore, imprimis commendat, excitetque desiderium, plura huius generis specimina legendi. Cuius rei quum spem facere videatur Simonius, non possumus non quin eum vehementer rogemus, ut reliquas Popii Epistolas morales, aliaque Anglorum Italorumque carmina lectu dignissima, eodem modo convertat, sibi que persuadeat, se hac opera et civibus suis, et exteris, harum litterarum cultoribus, gratissimum esse facturum. Igitur etiam nos, qui ill. Simonii beneficio primum Volumen debemus, quod grati agnoscimus, avidè expectamus alterum, et quotquot secutura sunt, ut eo frequentior nobis occasio, praeclara Auctoris merita litterariae reipublicae exponendi atque commendandi, suppeditetur.

GOTHŌ.

GOTHFREDI LEIBNITII OPERA OMNIA

*Nunc primum collecta, in classes distributa, praefationibus
et indicibus exornata, studio LUDOVICI*

DUTENS.

Genevae, Tomi VI. MDCCLXVIII. in 4to.

Suntibus Fratrum de Tournes.

Gratulamur. nobis atque universo eruditorum orbi, magnoque cum plausu et gratiarum actione excipimus hanc operum Leibnitianorum collectionem, dudum iam virorum doctorum desiderio expetitam. Fuit enim Leibnitius noster, non modo philosophus, quo acutiorem tota ignorat Germania; verum etiam omnes doctrinae partes ita versavit, ut, cum alii in uno tantum genere excelleret, ipse in omnibus ac singulis fere princeps haberetur, atque aequales suos longe post se relinqueret. Atque omnino si Saxonia praeter Leibnitium nullum alium haberet, quem opponere excellentibus exterorum ingeniis eruditionis copia posset, hic solus sufficeret, quo gloriari adversus illos sine partium studio liceret. Dignus igitur est, cuius memoria ad feram usque posteritatem conservata vigeat, atque omnibus eruditionis aemulis commendetur. Posuit Leibnitio, Dutensius monumentum aere perennius, atque, dici non potest, quantopere sit de tota eruditione meritis, quod illius libellos sparsim editos, magno studio atque impensis collectos, in unum corpus redegerit. Accessit insuper operi, per se iam desiderabili, etiam externa quaedam commendatio per typorum atque chartae elegantiam.

Primum propositum operum Leibnitianorum iunctim edendorum Dutensius debet viris doctis, quorum habemus Miscellanea physico-mathematica Societatis regiae Taurinensis. Ab his enim allectum se ad hanc operam, atque adiutum etiam misisse, proficitur. Accepit etiam a multis

a multis aliis Germaniae, Franco-Galliae, atque Italiae viris
 eruditis, multos Leibnitii libellos, in primis epistolas, quae
 vel nondum essent typis descriptae, vel certe non comme-
 moratae reperiuntur in scriptorum Leibnitianorum indici-
 bus. In primis laudatur cum multa grati animi signifi-
 catione benefica opera Bruckeri et Gottschædii, a quibus
 dum viris dicit se multos libellos, frustra alibi quaesitos, ac-
 cepisse. Maiora aliorum scriptorum opera historica, a Leib-
 nitio iunctim edita, veluti Scriptores rerum Brunsvicensium,
 Codex Iuris gentium diplomaticus, Accessiones historicae,
 Origines Guelficae, et alia, locum habere in hac recenti col-
 lectione non poterunt. Bene tamen consuluit nobis Du-
 tensius, quod praefationes utilissimas, illis operibus adiun-
 ctas, huic collectioni inseruit. Toti operi praemissa sunt
 quaedam scripta ad Leibnitium pertinentia, ut ipsius elogi-
 um a *Fontenellio* conscriptum, deinde vita Leibnitii e *Bru-
 ckeri* historia philosophica repetita, denique *Kotthotti* dis-
 putatio de philosophia Leibnitii Christianae religioni haut
 perniciofa. Opus ipsum descriptum est in VI Tomos, qua-
 ternis, quorum *primo* continentur scripta theologica, *altero*
 philosophica, *tertio* mathematica, *quarto* historica, antiqua-
 ria, atque iuridica, praeter libellos quosdam philosophicos;
duobus postremis philologica atque etymologica. Singulis
 tomis atque partibus singulae praefixae sunt praefationes,
 ab ipso Dutensio profectae; praeter eam quae est Tô-
 mo III. quaeque Bonium, professorem iuris Taurinensem,
 auctorem agnoscit. Praeterea unusquisque Tomus prae se
 fert peculiarem indicem libellorum singulorum, in quo ad-
 menitum est de ipsorum editionibus.

Primi Tomi praefatio illis opposita est, qui persuade-
 re discipulis voluerunt, Leibnitii quaedam placita philoso-
 phica, ut de libertate hominum, origine mali, et bonitate Dei,
 adversari religionis Christianae praeceptis. Eadem cantile-
 na hodie dum ulque ad taedium centies decantatur a mult-
 tis,

is, quibus hanc praefationem in primis legendam commendamus. Inest in hoc tomo nobile opus, quod vulgo notum est sub nomine Theodicae, e versione latina a. 1739. una cum animadversionibus huiusce editionis, partim philosophicis, partim dogmaticis, quibus carere nemo potest, qui librum ipsum recte cupiat intelligere. Praeterea insunt etiam multae epistolae theologiae, de concordia inter ecclesiam Romano-Catholicam et Protestantium stabilienda. scriptae a Leibnitio, Bossueto, Molano. Desumptae sunt omnes ex operibus posthumis Bossueti. (Paris. 1753.)

In altero Tomo sunt multae memorabiles epistolae, hoc loco primum in lucem publicam protractae, quarum lectio neminem facile poeniteat. Scriptae sunt a Leibnitio ad *P. des Bosses*, Iesuitam Parisinum, explicantque res metaphysicas, atque omnino plenae sunt utribus iudiciis atque praeceptionibus. Inter alias pag. 271. occurrit aliqua Leibnitii epistola, in qua, cum laetitiae significatione haut exigua, illi Iesuitae gratias agit pro indice propositionum in collegio doceri prohibitarum a superioribus. Ingenue fateatur, sibi eiusmodi indices esse admodum gratos propterea, quod inde artem diligenter atque *auxiliis* de rebus dogmaticis dicendi et scribendi omnium optime discere possit. Eodem ex genere sunt epistolae ad *Bourguetum*, philosophiae Leibnitianae studiosissimum, quas Dutensius acceptas refert Catio, academiae Rothomagensis secretario. Scripsit hic Bourguetus multos ad Leibnitium epistolas, atque etiam defensionem philosophiae Leibnitianae, quarum editionem separatam Dutensius nobis promisit. Finem huius tomi efficit Scheidii Protogaea, e Leibnitii chartis edita, cuius lectionem commendamus omnibus theologiae studiosis. Tomus V. continet maximam partem epistolas philologicas varii generis, e quibus, uti bene iudicavit Dutensius, omnium maxime apparet diffusa Leibnitii eruditio. Earum argumentum pertinet ad philosophiam, mathematicam, gram-

O

ticam,

ticam, criticam, historiam ecclesiae atque eruditionis. In-
 fant etiam quaedam, quanquam non ita multae, epistolae ad
 huc ineditae. *Ultimus Tomus* habet duas partes, quarum
 altera est philologica, altera etymologica. Illa comprehen-
 dit apparatus oppido magnum epistolarum lectu dignissima-
 rum, quarum pleraequae hic primum publici iuris fiunt, at-
 que datae sunt ad Thomam Burnetum, Bourguetum, atque
 Iesuitam des Bosses. Dicit non potest, quantopere nobis
 placuerit atque profuerit illarum lectio, et quam multa in-
 sint in iis, quae in usum convertere futurus theologus possit.
 De interpretatione scripturarum sacrarum tam accurate iu-
 dicat Leibnitijs, ac si ipse ex professo theologus aetatis suae
 clarissimus fuisset, nec praeter theologiam ullum aliud stu-
 dium excoluisset. Atque ab his virtutibus commendantur
 omnes ipsius epistolae, unde exempla repetere propter
 hanc ipsam causam nolimus. Utitur praeterea scribendi
 genere facili, eleganti, perspicuo, atque accurato, quibus
 praefidijs hodierni scriptores nostri prope omnes misere de-
 stituuntur. Ceterum, quoniam epistolae ita sunt a Du-
 tensio dispositae, ut, quae v. c. huic tomo insertae reperiu-
 tur, eae pari iure propter argumenti, quod tractant, simili-
 tudinem, in alium referri posse videantur: tamen nec ipsa
 descriptio, qualis est ab editore facta, merae est libidinis, et
 nititur praeterea necessitatis quadam lege, a qua recedere
 nemo sine reprehensionis nota potest. — Plura commen-
 dando Operi hic addere, et Leibnitijs nomen vetat, maius
 nostra commendatione, et doctrina lectorum nostrorum,
 qui nobis non morientibus, quid hoc Opere respubl. litte-
 raria proficiat, intelligunt. *Tournesius*, a longo inde tem-
 pore, bono litterarum sumtus impendentibus, gratiae debentur
 non leves, quod et huic Operi procudendo tam libera-
 lem operam impenderint, quam alii, Romanensibus libris, et
 Seculi crepundijs divulgandis, consecrant: ut elegantes ho-
 mines reddant, scilicet.

ANI-

ANIMADVERSIONES AD LEXICON

N. T. Schöttgenianum.

Auctore

M. IO. CHR. GOTTLBER.

Et si *Christianus Schöttgenius*, Vir longe doctissimus, edendo in Novum Foedus Lexico, adolescentibus litterarum sacrarum studiosis viam ad recte intelligendos libros sacros munit, eoque praeposteram quorundam rationem, imperite graecae dictionis puritatem ex scriptoribus atticis, et, quo nil ineptius videtur, ex poetis defendentium, afferendis hebraicis verbis formisque, collata cum iis praesertim versione τῶν ἑ, animaduertit, ut manifeste pateret, dictionem graecam ex asse respondere hebraicae: periti tamen harum rerum semper iudicarunt, esse adhuc multa in hoc libro, quae parum accurate, vel falso posita, correctione, et, post tam praeclaras Criticorum recentiorum in graeca lingua observationes, additamentis indigeant. Quibus eruditorum votis nuper respondit Vir doctrinae magnae, inque his litteris excellens, *Io. Tob. Krebsius*, illustris Moldani Rector longe celeberrimus, et, quae felicitatis meae summa est, Praeceptor meus olim fidelissimus, cui harum litterarum amorem debeo, qui hanc clavem plurimis locorum difficultium interpretationibus, aliisque observationibus, ita auxit, ut eruditissimorum virorum tulerit puncta. Absolutus etiam sine dubio, omnibusque numeris perfectus hic liber factus esset, nisi Vir excellens, tam multis aliis laboribus distractus, et ad recensendam eum, tam angustis temporis limitibus circumscriptus fuisset, ut ipse fatetur, et ex Bibliotheca Theologica magni *Ernestii* intellexi. (T. V. p. 841.) Equidem videri possim paulo arrogantior, quod in alienam, ut aiunt, messem, falcem immittere audeam; nec is ego sum, qui tantum Virum monere possim

aut velim; multis rationibus tamen facile spero, fore, ut has observationes, quas in lectione veterum scriptorum in schedas conieceram, quod ad firmandas quasdam verborum significationes, vel suppleendas subinde lacunas facere viderentur, Vir celeberrimus, pro sua erga me benevolentia et amore, aequi bonique sit consulturus.

Τηρεῖν] omiſſa est *inſidioſe obſervandi* poteſtas, huic verbo ſubiecta Joh. 15, 20. quam notavit *Sarravius*, ut dicitur ex *Colomeſi κειμ. litt. p. 65*. Sumi loco laudato τὸ τηρεῖν in ſequiorem partem, ſuadet orationis contextus. Praedicat enim optimus Servator, ſortem diſcipulorum eandem apud Judaeos fore, atque ſuam. „*Si me, ait, in verbis meis inſidioſe obſervarunt, et vos pariter verborum laqueis capere tentabunt.* Simplex poſitum pro παρατηρεῖν, quod haeſi occurrit Marc. 3, 2.

Σπείρα] reprehenditur hic *Beza*, quod hoc vocabulum verterit *legionem* Act. 10, 1. et 21, 31. Sed in mea N. T. a *Beza* vulgata editione, anni MDLXXXII. converſum eſt in utroque loco, voce *cohortis*.

Εὐροκλύδων] etſi haec vox hac ſcriptura eſt in vulgatis edit. addi tamen poteſt, meliorem lectionem eſſe εὐροκλύδων, ut *Toupius* in *em. ad Suid.* ex MS. Petavii et loco *Etymol. M. in τυφών*, vult legi, probante *Ven. Erneſtio* *Bibl. Theol. T. VIII. p. 24.*

Εγκομβάομαι] verbis: *magnam vulgo Emphaſin &c.* adici poteſt: inter verba εγκομβ. et ἐνδύομαι haec ſola differentia intercedit, ut hoc ſit elegantioris, illud vulgarioris uſus. Graeci enim, veluti *Plato, Dionyſus Hal.* aliique adhibent, τὸ ἐνδύο. eleganter de hominibus et rebus, v. c. *αὐτομάτη; ταρκύνιον.* (L. XI. 689.) ut et *Clav. sub voce ἐνδύο.*

Αἰών] n. 5. — Gal. I. 4. αἰών ἐνεσὼς προηρόδῳς mundus praefens. Non ſatis latine et perſpicue; potius: improbi

probi Judaei, a fide Christiana alieni, qui vocantur *σκολισί γενεά* Act. 2, 40. *Beza* ad I. c. *Seculum vocat depravatissimam illam hominum vitam, et miserrimam conditionem erga Christum.* Locus ad Eph. 2, 2. ubi *αἰὼν τῶ κόσμῳ τῷ τῷ*, explicatur: *Seculum* huius mundi, cui opponatur mundus futurus, h. e. tempora N. T. cum potius intelligendi sint mores, seu consuetudo vivendi paganorum, qui voce *κόσμος* denotantur, *αἰὼν* respondet τῷ ἡῖν i. e. constitutae ac certae actionum sereri.

Εὐρίσκω] addatur: *εὐρίσκειν παρὰ τῷ Θεῷ χάριν* (Luc. 1, 30.) (ἸΠ ΝΥΣ) diligere, amari a Deo. Quis dicat: invenire gratiam apud Deum, nisi qui verbum de verbo inepte reddat? v. I. Sam. 20, 3. *οἶδεν ὁ πατήρ σε, ὅτι εὐρίσκει χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς σε.*

Κερδαίνω] moneri possunt, opinor, multi, in loco I. Petr. 3, 1. *κερδηθήσονται*, vulgo quidem putari esse futurum in Coniunct. sed negari a graece doctis hominibus, hoc tempus existere: ideoque esse, qui legi velint *κερδηθήσονται*, cum quibusdam codd. MSS. veluti Alex. Laud. 2, Cant. 2. v. *Kuster* in *Milliano Testam.* ad h. l. Diligenter id monuit, ex Obs. Misc. Nov. T. III. *celeberrimus Fischerus*, in animadv. super *Welleri Gramm.* p. 174. ubi simul exempla laudantur, *ἴνα, ὅπως, ἄν*, cum indicativo iungi. Pertinent et huc I. Cor. 13, 3. *καυδήσωμαι ἐν βληθήσῃ* Matth. 5, 25. *δώσει* Joh. 17, 2. dorice pro *δώσει*, nisi malis codd. quosdam audire, qui habent *δώσει*.

Σαμαρείται] „*urbs nota — a radice Ἰσραήλ.* Scribendum est, ni fallor, hanc urbem sic appellatam a *Schaemer*, montis possessore, in quo exstructa fuit: v. I. Reg. 16, 24. „*Omri emit montem Schomron a quodam Schaemer, duobus argenti talentis, aedificavitque montem, et vocavit nomen civitatis, quam aedificavit, ad nomen Schaemer, qui dominus fuerat Schomron.*

Διὰ] cum Genitivo denotat causam efficientem. Recte; nam et sic Plato, illustri in loco adhibet, in *Timaeo* p. 41. ed. Steph. Creator huius universi alloquitur Deos iuniores ita: Θεοὶ Θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργός, πατήρ τε ἔργων, αἱ δὲ ἐμὰ γενόμενα. Qui locus admodum similis est Joanneo c. 1, 3. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, et furores Aëri, eiusque adfectorum, praeclare compescit.

ἴσημι] ad locum Matth. 14, 15. Βδέλυμα ἕρημώσεως — ἐσῶς, vel moneri potest: multos velle legi ἐσῶς; quoddam sit in MSS. et sic esse receptum in Testamento *Mililio-Kustleriano*; vel ἐσῶς etiam Grammaticorum legibus defendi posse. Participia enim, passionem significantia, designant in neutro in ω. *Phavorinus*: ἐσῶσα, ἀντὶ τῆ ἐσαυῖα, μεμῶσα ἀντὶ τῆ μεμῶϊα. Μετοχῆ γὰρ αἱ δεχόμενα παθος, ποιοῖσι τὸ δηλοῦν διὰ τῆ ὡσα, καὶ τὸ ὑδέτερον διὰ τῆ ω. αἱ δὲ μὴ, διὰ τῆ ὡσα καὶ ο. Plato quoque in *Timaeo* p. 46. Steph. ed. παρὰ τὸ καθεσῶς ἔδος; cf. et *Olear*. Obs. in Matth. 73. p. 687.

Μεγιστῶνες] utantur hac voce *Sunt*. Cal. 9. *Tacit.* A. XV, 27.

Μάγοι] Quinam fuerint, potest etiam intelligi ex *Xenoph. Cyrop.* Lib. IV. p. m. 84. 88. v. et *Plat. Alc.* α. p. 222. *Bal.* 2.

Ἐπειδύτης] „amiculam, indusium; et loco Joh. 31, 7. laudato: fuit vestis superior, quam *Judaei* super tunicam s. interulam gestarunt. Nescio an satis accurate; indusium enim, sive subucula (*Hierat.* Ep I, 1. extr.) est ὑποδύτης, ἐπειδύτης est superaria, tunica χειτῶν, et ὑποδ. est χιτωνικός. v. *Moerid.* conf. et *tel. Fisch.* in praefat. ad *Pal.* Man. pag. 17.

Παραδειγματίζω] ad locum Matth. 5, 19. nolens illam publicae ignominiae exponere „scilicet ut illam palam dimit-

teret, repudio mittendo, ex lege Moſis cf. Matth. 19, 7. notat hoc verbum omnis generis contumeliam publicam; veluti per theatra virgis caedi; quod eſt *θεατρῖζεν* et *καταδερματίζεν*; ut notavit *Casaub.* ad *Suet.* Aug. 45. p. 125. Quod genus contumeliae et verbo *catamidiandi*, apud *Spartian.* in *Hadr.* XVIII. exprimitur, ſive ſit *κατ' ὄμων τύπτειν*, vel ut *Casaubonus* vult: *καταμυθῖον*, „*decedores*, ait, *bonorum fuorum, ſi ſuae auctoritatis eſſent, catamidiari in Amphitheatro, et diimitti iuſſit*, v. et bene diſputantem de hoc verbo *Raph.* in *Adnot.* in *Nov. Teſt.* ex *Polyb.* et *Arrian.* p. 2.

ὄρθρον] *ὄρθρος βαθέος*] „*haec vox non eſt optima graecitatis, ait Salmaſius de Hell. L. p. 101. 102.* Haec verba mihi videntur brevius iuſto poſita. Salmaſius enim non damnat proſuſ hoc verbum, tanquam *ιδιωτικόν*, nec poteſt, ſed veteres dixiſſe *ὄρθρον* de tempore illo, quo nondum lu- ceret, et adhuc lucerna quis poſſet uti: Apoſtolorum vero ſeculo vulgo poſitum eſſe de diluculo, quod praecederet ſolis exortum, quum dies iam illuxerit. Provo- cat ad rem ſuam confirmandam ad *Platonem*, ſed nullo loco laudato. Nullus autem dilucidior eſſe poteſt, quam ille, qui eſt in *Protagora* p. 283. *init.* Socrates narrat, nocte ſuperiori *ἔτι, ὄρθρος βαθέος*, Hippocratem Apollodori ad ſe veniſſe, et, ut conferat ſe ad Protagoram ſecum, oraliſſe, quod eſſet *πρωί* ſe id facturum negaſſe: monuiſſe autem ipſum, ut ſecum in aula ſpatietur *ἕως ἂν φῶς γένηται*. Quo ex loco Salmaſii ſententia ſtabilitur. Alius locus eſt in *Critone* l. *ἔπρωί ἔτι ἔτι*; — *ὄρθρος βαθέος*. Sed ita et Lucas 24. 1. ex mente veterum: nam *ὄρθρος βαθέος* explicat diſertis verbis Joh. 20. 1. *πρωί, σκοτίας ἔτι ἔσσης*. Et ſic quoque cepit Lucas Act. 5. 21. coll. h. v. eum 19. et Joh. 8. 2.

βαίος] ad ſignificationem *ponderis* et *gravitatis* probandam, laudatus eſt locus ex 1. Theſſ. 2, 6. *δυνάμενοι ἐν βαίει ἔναι*, quum poſſemus in auctoritate eſſe, urpote Apoſtoli

stoli Christi. Sic et intellexit Erasmus cum aliis. Sed potius potius, hunc verborum esse sensum: quum potuissemus vobis molesti esse, exigenda scilicet, pro muneris nostri dignitate et auctoritate, mercede, vitae degendae causa. Antea enim dixerat εἶτα ἐν προφάσει πλεονεξίας — et v. 9. sequitur: πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ὑμῶν. Et sic cepit Βεζα, quem, sis, vide. Repetit et hanc modestiam 2 Cor. 2, 9. εἰ κατενάγκησα ὑδενός. Notavit et Kusterus ad l. c. *Milliani* Testamenti ex *Occumonio*: δυνάμενοι ἐν βάρει ἴναυ. ἢ ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ, ἢ ἐν βάρει, τῆτις, λαμβάνειν καὶ τρέφειν; quod posterius verum videtur.

[Πρεσβύτεροι] n. 3.) *Seniores Apostolici*. Moneri possunt tirones, Presbyteros et Episcopos in veteri s. prima ecclesia eosdem esse, nec inter se differre; ut luculeoter patet ex Act. 20, 17. coll. cum v. 28. et Ep. ad Tit. 1, 5. καὶ καταστάσης πρεσβυτέρους — v. 7. δὲ γὰρ ἐπίσκοπον. —

[Ἐπίσιος.] Quid si addatur, hanc vocem aliis potius videri a part. ἐπιών, ἐπιῶσα, derivandam. ἐπιέναι, significat sequi, advenire, vel supervenire: v. *Stollberg. de barb. et sol. N. T. falso susp. c. III. p. 235.* et *Olear. Obs. ad Matth.* ad h. l.

[Λαμπρός.] Huic vocabulo, si praecipue de vestibus usurpatur, semper, opinor, vis candidi subiicienda est. Candidus color est splendoris ille, et qui est ab arte, differtque ab albo, qui lanae nativus est; v. *Lipsium Elest.* 1, 13. p. 391. Unde λαμπρὰ ἐδῆς opponitur ἑυπαρῶν in ep. lac 2, 2. Eundem usum et candere habet; de rubro colore usurpatum ab *Horat. II. Sat. 6, 103.*

— — rubri ubi cocco

Tincta super lectos canderet vestis eburnas.

ubi *Baxter.* canderet, rubore fulgeret. vid. et *Casaub.* ad *Theophr.* c. XXI. p. m. 212.

*1000

ἴσον aequalitas, sic et ἴσος.] Locum ad Phth. 2, 6. in quo Christus dicitur aequalis Deo, τὸ ἴσος εἶναι θεῷ illustrat Ekmericus (Il. N. 176.) ubi Priamus dicitur Teucrum amasse, aeque ac filios,

ὁ δὲ μὴ τίν' ἴσα τάσσεται.

Tis.] Aët. 19, 15. τινες v. e. addi potest: hanc formam in contemptu poni. Latini confimiliter ad imitationem Graecorum: „Oro te, quis tu es? Cic. Ep. ad dñm Vlt. 16. Qui vos estis? Flor. III. 12. vid. Graev. ad L. c. Contra ea, τίς vel τί de dignitate quam, quis habet, vel habere sibi videtur: ut Gal. 6, 3. εἰ τις δοκεῖ ἑαυτὸν τι. Sic Plato Apol. S. 33. λόγους τι ἔργα, ὅντας ἑαυτοῖς ἀξιοῖ.

Ἀφίμω] forma ἀφίμωσι τ. ἀίμωσι. respondet hebraicae פִּיט נִשְׁוּ Pí. 32. 5. verba enim hebraica οἱ ὁ verterunt, καὶ σὺ ἀφίμωσι τὴν ἀσέθειαν. Aquila: καὶ σὺ ἤρασι ἀνομίαν ἀίμωσι. Quae versio illustrat illud boamii de Christo 1, 29. ὁ αἵρων τ. αἴμ. δε. Symmachus eleganter: ἀφίμωσι. —

Ἐλεημοσύνη] respondet hebr. עֲרֻמָּה v. Pí. 33, 5. intelligi inde potest, δικαιοσύνην esse significare ἐλεημ. sic Matth. 6, 1. ut habent codd.

Ἡδύσσωμον] vulgo vertitur mentha, sed non accurate, nam haec est μίνθη. Sextus quidem Empiricus. Hipp. III. 24. Ἀπέχονται ἐν μὲν ἰεροῖς μίνθης, ἐν δὲ ἡδύσσωμο. Cismoro videbatur esse calamus aromaticus.

Διασωζέσθαι] cum εἰς, ἐπὶ, vel πρὸς, significat evadere, deferri in aliquem locum incolumem. Sic Aët. 23, 24. ἴνα — τὸν Παῦλον διασωσῶσι, πρὸς Φήληκα. ibid. c. 27, 44. ἐγένετο πάντα διασωθῆναι ἐπὶ τ. γῆν. Sic et Diod. Sic. L. XIII. 587. West. ed. διέσωθησαν εἰς Ἀχραΐν. Dionys. Hal. p. 364. et 369. εἰς τὸν χερσικὰ διασωζοντο. Schaeffer ad Aristoph. Nub. ad v. 256. Latini quoque verbis quibus-

dām diās notiones subiiciunt; v. c. apud *Curt.* IV. 8. Quos illi e muris, ob iniurias tortos, necaverunt.

Σανδαλίον] *calceamenti genus*, adde: mullebris proprie. Calceorum loco fumebantur soleae viris, feminis sandalia; unde et in nuptiis adhibita, v. *Casaub.* ad *Suet.* p. 149. Sed et viris tribuuntur, ut intelligitur ex *Marc.* 6, 9. ubi O. Servator discipulis ea permittit, sed neutiquam ὑποδήματα v. *Matth.* 10, 10.

Προφήτης] in N. T. significat virum futuras res praedicentem, et sacrarum litterarum interpretem; sed apud profanos scriptores, solum vaticiniorum interpretem Auctore Platone in *Tim.* p. 72. differunt προφ. α. μάντεσι. — ὁδὲν καὶ τὸ τῶν προφητῶν γένος, ἐπὶ ταῖς ἐνθεοῖς μαντείαις, καὶ ταῖς, ἐπιμαθιστάται νόμοι. μάντεσι: itaque sunt futurarum rerum vates; προφ. iidem fuisse videntur qui ἐξηγηταί, ut intelligi potest ex *Plat.* *Eutyphr.* IV.

Δῶρον] pro sacrificio. Pulchre *Plato* in *Eutyphr.* s. XVII. θύειν δωρεΐδαι ἐς τοῖς θεοῖς. v. *Eurip.* *Med.* 964. &c. et dona apud *Lat.* *Tibull.* IV. 8.

— Nec munera parua:

Respueris, etiam Phoebō gratissima dona:

Cres tulit —

vid. *Hayn.* V. GL. ad, h. l.

Παρά] apud *Marc.* 3, 21. οἱ παρ' αὐτῆ; qui apud ipsum erant. Potius; eius propinqui; Sic *Bèza* et *Vulgata*: *Thurpius emend.* in *Suid.* vult legi: οἱ Φαρισαιοὶ παρ' αὐτῆ. Ast hoc non est interpretari, sed sua libidine refingere loca; v. *Ven. Ernest.* *Bibl. Theol.* T. VIII. p. 20.

Εἶναι] εἰ εἶναι dicuntur mortui, εἶναι enim est vivere v. *Sophocl.* *Ajax Flag.* p. 54. ed. *Stolb.* unde οἱ ὄντες superstites: Latini consimiliter: „Ita postquam desierat esse; *Curt.* VII. 1. &c.

Φαίλωνης.]

Φαίλωνος.] probatur de h. v. explicatio *Hesychii*: involucrum membranaceum, aut crumena, s. loculus, quia Paullus paenulam, utpote servorum vestem, gestare non potuerit. Sed qua ratione dici poterit *Milo*, iter faciens Lanuvium, paenulatus? *Cic.* Mil. 10. quomodo Tribuni plebis? *Spart.* in *Hadr.* 111. *Tribunus plebis factus est* — in quo magistratu ad perpetuam tribunicianam potestatem omen sibi factum asserit, quod paenulas amiserit, quibus uti tribuni plebis pluviae tempore solebant, Imperatores autem nunquam. Quo ex loco *Salmafus* et *Casaubonus* colligunt, Imperatores, aetate Spartiani, mane duntaxat, cum a togatis salutarentur, sine paenulis visos, peracto autem hoc officio, paenulas induisse. *Obrechtus*, opinor, probabilius ex h. l. elicit: Imperatores aevo Spartiani, in urbe nunquam paenulis usos, in castris tamen. Patet igitur, paenula, item lacerna usos Romanos, frigori et pluviae arcendae, nec solos servos: ut de lacerna, cuius usus et ratio eadem fere erat, intelligi potest ex *Suet. Claudio* c. 6. ubi v. notam *Ven. Ernestii*. Inicere itaque Paullus, civis Romanus, paenulam pallio poterat; recte, nec citra consuetudinem Romanorum civium.

Αρχιτεκλινος.] Prudentio vocatur *Rex* i. e. convivii princeps, IX. *Cath.* 30. ubi de miraculo *Joh.* 2, 8. commemorato ita:

*Cantharis infusa lympa fit Falernum nobile,
Nuntiat vinum minister esse promptum ex hydria,
Ipse Rex sapore tinctis obstupescit poculis.*

Rem multi illustrarunt: v. *Lips.* ad *Plaut. Pers.* V, 1. pag. 275. Tom. II.

Πύρις] praeter significationes h. v. laudatas, et significat scientiam rerum christianarum: sic 1. *Thess.* 3. 10. καὶ ἀγ-
λάσῃ τὰ ὄνειδος τῆς πίστεως ὑμῶν.

Infant adhuc huic Clavi quaedam, communia cum aliis N. T. Lexicis, ut monuit *celeberrimus Fischerus* in Praefatione praeclara ad *Pasoris* manuale, quae facile, iterata libri editione tolli poterunt. Cuius generis sunt, v. e. *σύσθημος*, *παρακαταθήκη*, *πρωσοποληψία*, *ἐκλελυμένοι*, et alia. Non minus et studiosos latinitatis purioris iuvabit, si latinitas hebraica, quae in interpretatione verborum et formarum in multis locis adhuc deprehenditur, exterminetur, elegantiorque oratio, quae, ut harum rerum periti norunt, ad plenioram et meliorem cognitionem multum confert, substituat. Quid enim tiro cogitet, quum *πρωσοπολήπτην* per acceptorem personarum conversum esse videt? nonne intelligat potius, si eum esse legat, qui auctoritate vel dignitate alius moveatur? Critices studiosis et consultum iretur, inferendis in hoc Lexicon variantibus lectionibus paullo memorabilioribus.

ANIMADVERSIONUM CRITICARUM

in T. Livium Specimen alterum, adiunctis aliquot in Florum novumque Testamentum Animadversionibus.

Auctore

M. IMMANUEL JO. GERHARDO SCHELLERO,
 Rect. Lyc. Lubben.

Cum, quas nuper in lucem emisimus, animadversiones in Livii quatuor priores libros, vidissemus permultis eruditorum, in his viris meritorum magnitudine doctrinaeque elegantia longe celeberrimis, probari, (id quod sine ulla invidiationis suspicione dictum esto), essentque adeo in illis, qui, ut pergeremus, nos adhortarentur: etsi eiusmodi laborem magnis, consistat, multisque difficultatibus premi, tamen, quia, si quis *magnis excedit auctoritate*, is eo facilius veniam impetrare solet, hasce quoque animadversiones in lucem exire facile

facile passi sumus; non illas quidem omnes in Livium, (non suppetebat tempus, otium enim perparvum nobis fortuna concessit), aliquas tamen, adiectis quibusdam in Florum et Nov. Testam. animadversionibus, quas omnes ita proponimus, ut non aliud iis pretium statuamus, quam quod lectoribus intelligentibus placuerit statuere.

Lib. V. Cap. 1.

Qui, a quo tale quid dictum referretur, pro seditionis eum principe, non vani sermonis auctorem habebat,] h. e. habebat eum, a quo tale quid dictum esset, pro seditionis principe, utpote qui auctor esset sermonis non vani (i. e. irriti); auctorem est appositio r̄s eum. J. F. Gronov. coniicit auctore, ut ad principem referatur: res eodem redit. Drakenb. coniungit r̄a pro sedis. principe et auctorem non vani serm. dicens Livium variasse constructionem, et auctorem dixisse, cum dicere debuisset pro auctore; quod non placet. Non puto Livium duplici constructione usum, cum vocabula tam prope sint.

Cap. 3.

An est quisquam, qui dubitet, nullis iniuriis — unquam Et.] Fabrum, qui fluctus in simpulo movere solet, offendit r̄o nullis. Male. Sensus est facillimus, modo cogites r̄a an est quisquam, qui dubitet? esse i. q. nuique persuasum est, omnes credunt.

Cap. 7.

Pedestris ordinis se aiunt nunc esse, operamque reip. extra ordinem polliceri.] Verba sunt plebis, quae, cum equites equis se suis stipendia facturos promisissent, similem reip. operam pollicetur. Locus est obscurus: ac, licet cum Dukero dicas pedestris ordinis esse i. q. homines de plebe, tamen manet obscurus; pedestris puto proprie sumi, ut equitibus opponatur. Cuperus, loci difficultatem sentiens, ait: „Cur,

quæso, necesse habuerunt dicere, se esse pedestris ordinis, et quidem nunc, quod nemo Senatorum atque adeo civium ignorabat? puto Livium scripsisse: *pedestris ordinis aiunt nunc esse, operam reip. extra ord. polliceri.* Recte. Sensus sic constat. At sic se et que delenda. Quid si, Cuperi coniecturae insistent, sic legas: *pedestris ordinis aiunt nunc esse, operam quoque reip. extra ord. polliceri: se a præced. s nasci potuit; quoque hic egregie convenit, quia equites eandem operam promiserant. Sed que et quoque a librariis confundi quis nescit? vid. infr. c. 18. ubi Gronovius pater e meisque fecit meis quoque.*

Cap. 8. non pr. ab in.

Neglectum Anxuri praesidium vacationibus militum, et Volsos mercatores vulgo receptando, proditis repente portarum custodibus; oppressum est.] Ant. Periz. repente ad oppressum refert, quod durum; est J. Fr. Gronov. corrigit: — oppres-
si — proditum est, verbis commutatis. Ego 1) vel præ proditis legendum puto verbum, quod notionem habeat caedendi seu interficiendi; 2) vel locum salvum sic praestari posse: Nempe re et Volsos merc. — receptando cohaerent arcte cum rois proditis oppressum est, ut illa sint causa, ob quam praesidium illud oppressum sit; nempe, quia nimis multos Volsos receptassent, sub specie mercaturae, ab his oppressum est, proditis scil. custodibus repente. Custodes portarum repente prodi sunt, h. e. praeter opinionem dediti sunt hostibus ab iis, quos amicos esse putabant. Prodere hanc vim habet: potest tamen etiam proditis explicari desertis, relictis, nam plerique militum in agris erant, reliquerant itaque custodes, atque ita effecerant, ut hi fere soli, sicque hostili impetui obnoxii essent: prodere autem notum est esse deserere aliquem, atque sic efficere, ut hic in potestatem hostium venire possit. Exempla laudare superfedeo: vid. Gronov. Obs. III, 20. ipit. Nam qui aliquem, cui adesse, quæ-
 defen-

defendere debēbat; relinquit, is proditori est simillimus.
Ita et Graeci.

Cap. 9.

Quod ad vos attinet, tribuni plebis, minasque vestras, nae ego libenter experirer, quam non plus in his iuris, quam in vobis animi esset.] Recte expl. Gronovius, praesertim si nobis, non vobis, legatur. Livius proprie dicere debebat: „Quod ad vos attinet, tribuni plebis, minasque vestras, has plane non timemus: sed nefas est tendere adversus auctoritatem Senatus.“ Nempe Ahala auctoritatem Senatus maioris aestimat quam minas tribunorum. Sed pro verbis: *hae* (minas vestras), non timemus egregie dicit: *nae ego experirer &c.* h. e. *So wollte ich es wohl auf die Probe ankommen lassen, daß eure Drohungen nicht mehr Recht, als wir Muth haben, seu daß wir vielleicht eben so viel Muth haben, uns euch hierinn zu widersetzen, als ihr Recht zu haben vermeint, uns mit Gefängniß zu drohen.* Salse et acerbe loquitur. Possit et vobis ferri hoc sensu: *So wollte ich es wohl auf die Probe ankommen lassen, daß ihr eben so wenig Recht, uns zu drohen, als Muth hättet, diese Drohungen ins Werk zu richten; ius possit et esse. i. q. potestas.* Paulo post in verbis: *Cum omnium consensu comprobata oratio esset, gauderentque Patres, sine tribuniciae potestatis terriculis inventum esse aliam vim maiorem (int. dictaturam) ad coercendos magistratus, victi consensu omnium comitia tribum. milit. habuere, post victi inferendum esse hi scil. magistratus, facile sentiet lectioi priscorum assuetus.*

Cap. 12.

Tribuni — tributum conferri prohibent: cum tot exercitiis stipendio opus esset, resque militiae ita prospere gererentur, ut nullo bello veniretur ad exitum spei.] Drak. posteriora ita explicat: *prospere quidem geri res militiae, ita tamen, ut, cum multiplex bellum esset ad Veios, ad Capenam, ad Faleros, et in Volscis, ut Auxur recuperaretur, nulli horum bellorum finis imponi*

peni potuerit. Recte ita, ut expl. quidam, sed, sic saepe. Nec tamen hoc sufficit. Quaeritur, utrum verba *cum tot exercit.* — *exitum spei* e persona tribunorum querentium dicantur, an e persona Livii, iudicium ferentis de tribunorum facto. Si prius, recte se habet explicatio Drakenborchiana. At dubito, an tribunis commode tribui possint, quia tunc Livius, puto, dixisset *cum* — *opus sit* — *gerantur* — *veniatur*; ut taceamus, si tribuni stipendio opus esse dixissent ipsi, vix eos tributum prohibituros fuisse. Melius ergo tribuantur Livio, de facto tribunorum iniusto iudicium ferenti, illudque damnanti, ut adeo *vel cum tot &c.* explicari debeant: *cum tamen opus esset &c.* At multo bello haud placet. Olim accipiebam nullo bello *veniri*: ut sensus esset: — *cum tamen* — *opus esset, resque militiae ita prospere gererentur, ut nullo fere bello, sponte, nulla opera veniri posset* seu potuisset ad *exitum spei*. Et tum sequens namque *quadraret*. At nunc puto leg. multo; sensus *cum tamen tot exercitibus stipendio opus esset, resque militiae quidem prospere factis gererentur, ita tamen, ut non nisi multo bello veniret seu veniri posset ad exitum spei*. Sic melius cohaerent omnia: quia non nisi multo bello ad *exitum spei* venire poterat, propterea stipendio opus erat militibus, ac propterea iniuste agunt tribuni impediendo tributum, unde stipendium militibus penditur. Pro namque, quod sequitur, melius foret iamque.

Cap. 14. non pr. ab in.

Itaque clarissimis viris — praeparatis ad petendum — nihilominus ipsi (patres) perinde ac si omnes candidati essent, *ausi*ta experientes, non homines modo, sed deos etiam excipiebant, in religionem vertentes &c.] Verbum excipiebant interpretibus molestiam exhibet tantam, ut locus pro desperato habeatur. Crevierius coni. acciebant, Drak. exciebant. Difficile sane est, verbum reperire, quod et ad homines et ad deos commode referatur, neque a vestigiis verbi excipiebant

bant longe abeat. Dicere vult Livius: patres non modo *homines* rogasse, sed et *Deos*, h. e. Deorum iram *commemorasse*, ut eo magis plebem ad magistratus patricos creandos impellerent; *et rogasse et commemorasse* uno verbo *excipiebant* exprimit. Videbatur verbum requiri quod *adhibere, uti, vel simile* quid notaret. Quid si hoc ipsum notat *excipiebant*, modo fortiori significatione sumatur? *Excipere* proprie de venantibus dicitur, estque *aggredi feras*. Quid si et h. l. foret: *Patres, cuncta experientes, aggrediebantur et homines et Deos*, (*Sie machten sich an Götter und Menschen, at- taq̄ irten Götter und Menschen.*) Facete dictum existimo: ac lepore quodam Attico, si graece scripsisset Livius, scripsisse cum dicerem. De his, qui anxie quid quaerunt, et, ut hoc consequantur, nulli labori parcunt, cur tam forte verbum non usurpari possit, non video, cum verba e venatione ducta omnino et ap. Graecos et ap. Latinos de magno studio acquirendi aliquid ponantur. Xenoph. *Ἠραῖν* sic saepe usus est, v. c. *Cyrop. II.* — *συναγγῆς — Ἠραῖον ἕνας καὶ λόγοις καὶ ἐργοῖς*, h. e. — *studiose comparandos esse* — add. *Xenoph. Memor. I, 2. §. 24.* ubi Ernestius V. Cl. et, quem laudat, *Dorvill. ad Charit. it. II. 6. §. 8.* Sic *Phaedr. IV, 4. filia formosa et oculis venans viros.* Recte itaque *excipere* hic toleratur, ut synonymum *ἵς venari*: ac, ni fallor, eodem modo dixit Cicero de *Orat. II, 8. excipere voluntates hominum, i. e. comparare, et quasi venari*, ut ap. *Phaedr.* Neque tamen nego, durum esse, eos dici aggredi deos, qui tantum horum iram memorant commodi sui causa. At est *synzeugmenon*, figura illa, qua duo vocabula uni verbo ita iunguntur, ut alteri tantum proprie conveniant.

Cap. 26.

Ni fortuna Imperatori Romano simul et cognitae rebus bellicis virtutis specimen et maturam victoriam dedisset.]

J. Fr. Gronov. conūcit, — *cognitae re non bellica.* — Non opus

Q

opus emendatione. Drak. tuetur vulgatam lectionem: sed errat, *specimen* capiens nominativo. *Specimen virtutis cognitae rebus bellicis* quomodo victoriam dat? Non capio Duo dedit fortuna imperatori: 1) *specimen virt.* 2) victoriam. Not. *dedisset* per Synezeugmenon duobus vocabulis diversis iungi. Concedo, proprie pertinere hoc verbum ad *victoriam*; at refertur simul ad *specimen*. quomodo? Gronovius negat, *fortunam* dici posse *dare specimen virtutis alicui*. Recte, si nimis subtiliter agas: homines enim proprie edunt *specimen*. At *dare specimen* h. l. est *dare occasionem* s. *facultatem edendi specimen*. Id quod probari potest. Cic. eodem modo dixit ad Div. IX, ep. 3. §. 3. *dabimus sermoneis iis Et. h. e. dabimus occasionem loquendi Et.* Imperator in bello gerendo duo spectat: 1) victoriam, 2) gaudet edere specimen virtutis; hinc non quaelibet victoria ei placet. Nil difficultatis relinqui puto, *virtus cognita rebus bellicis*, est virtus quae iam alibi bellicis rebus cognita fuerat.

Cap. 28.

Collaudatq; corpora curare — iubet et hostes — fuere obvii.] Haec non cohaerent. *ro et delendum*, et post *iubet* signum distinct. max. ponendum. Si pro *et* legi posset *cum*, inprimis placeret haec forma, praeis tam sollempnis.

-Cap. 30.

His adhortationibus principis concitati Patres,] ro prin-
cipis non placet, nude sic positum, leg. puto *praecipue*. Dicit Livius: his Furii adhortationibus praecipue concitato esse Patres. Quenam sunt eae? insunt verbis orationis Furianae posterioribus; *sed nefas ducere desertam ac relictam a diis — incolit urbem: et — victrice patria victam mutari*: duae sunt adhortationes, altera a religione, altera a decore ducta.

Cap. 41.

Cap. 41.

Intuebantur in aedium vestibulis sedentes viros,] supra dixerat *in medio aedium sedere*; quaeritur. an *aedium vestibula* et *medium aedium* synonyma hic sint? Sic capit Dukerus. Non omnino male. si cogites, Latinos *medium* non nimis subtiliter intelligere, iisque v. c. ea dici *in medio mari*, *in media urbe* fieri, quae non procul a littore, a porta fiant. Possint tamen forsan *in aedium vestibulis* ad *intuebantur* referri, non ad *sedentes viros*, ut Galli dicantur *in aedium vestibulis stitisse*, et intuiti esse Romanos, qui sederent in atrio. Atrium enim melius dicitur *medium aedium*, quam vestibulum.

Cap. 41. in.

Casterum, seu non omnibus delendae urbis libido erat &c.] Gronov. emendat *non omnis*; male, quia infra dicitur, *et non omnia concremari testis*. Drakenb. vulgatam sic expl. ut dicat, *non omnibus* esse i. q. *nullis*, per hebraismum. quod non placet. Ego locum salvum exiltimo, sicque explicandum. Nempe omnes opponuntur *principibus Gallorum*; omnes *int. milites gregarii*. Dicit Livius: *seu omnibus non libido erat delendae urbis*, ut adeo discordia impediret, quo minus urbem incenderent totam; *seu principes eorum noluerunt &c.* causam ergo, cur Roma tota non conflagraret, ait, vel fuisse in *militibus gregariis*, quia hi non omnes libidine ista flagrabant, vel in *eorum principibus*, ut qui hac re iis interdixerant, quia scil. voluere tantum ostendere incendium, ad terrorem Romanis iniiciendum, at totam urbem noluerunt incendere, ut, si domus restarent, Romani ad pacem Gallis utilem ineundam impelli possent: quia, urbe plane deleta, hanc non valde curaturos esse Romanos &c.

Lib. VI. Cap. 6.

Qui (populus Rom.) se dictatorem — creasset,] Drak. non videns, quomodo a populo Dictator creari possit, putat

Q 2

forte

forte respici ad id, quod aliquando in rep. observatum fuerit, ut dictator quidem diceretur a magistratu, sed non alius, quam quem populus creari iusserat v. V, 46. At his ambagibus nil opus. Dictator quidem proprie a summo magistratu, (v. c. consule, trib. mil. conf. pot.) dicitur: at hic dicit illum tamen nomine populi rom. Ergo quod is facit, id populus rom. fecisse dicitur, e vulgari regula: *quod quis per alium facit, id ipse fecisse putatur, vel putandus est.* Sic notum est, iudicia publica, etsi, quaestionibus perpetuis instituta, non a populo amplius, sed a praetoribus nomine populi exercebantur, tamen dici ap. Cic. *iudicia populi &c.* *Populus rom. est tota civitas, complectens et Senatum.* Sed cum h. l. Camillus semel pro *magistratu* posuisset *populum romanum*, dicere etiam cogebatur *creare*, non *dicere*: *creare enim est proprie populi romani.*

Nuper praetermissimus, nescio quomodo, locum hunc II, 4. *nam cum pridie, quam legati ad Tarquinius proficiscerentur, et coenatum forte apud Vitellios esset, coniuratioque ibi, remotis arbitris, multa — egissent: sermonem eorum ex servis unus excepit &c.* Locus hic non cohaeret, rō et delendum est: si explices per *etiam*, languida foret oratio. Sufficiant haec in Livium. Caetera, Deo volente, in posterum dabimus.

Apud Florum, qui in primis corruptus adhuc videtur, in prooemio vulgo (utor ed. Graev. neque igitur Dukeri ingenio frui licuit,) legitur §. 3. *Quare cum praecipue hoc quoque, sicut cetera, operae pretium sit cognoscere: tamen &c.* At cum Cod. Rycq. ita legat: *quare cum tamen praecipue hoc quoque sicut cetera operae pretium sit cognoscere: sigillatim &c.* Graevius hanc coniicit manum fuisse Flori: *Quare cum praecipua quaeque operae pretium sit cognoscere sigillatim &c.* At *praecipua et sigillatim* cum seqq. in brevi quasi tabella — *imaginem amplectar &c.* male cohaerent, ut taceam, sic nimis relinquitur vestigia Codicis Rycq. Vide an nos felicius

felicius coniocerimus: *Quam rem cunctam inde a principia hucusque licet caetera (i. e. caeteroquin) operae pretium sit cognoscere sigillatim &c.* Haec egregie cohaerent cum praeced. et seqq. sicque lectio Cod. Rycq. fere ad verbum exprimitur. *Quare scriptum erat lineola imposita, quae cum notaret m, ab librario indocto neglecta est. E cum tam fecimus cunctam, aequae huius voculae ultima littera m absorpta fuit in, ob similitudinem ductuum. Quid facilius, quam e cum tam de fieri cunctam inde: e si praecipue sit a principio: ex hoc quoque fecimus hucusque: e sicut denique licet.* Vix propius ad lectionem Cod. Rycq. accedere poteramus.

Deinde IV, 2. §. 83. Caesar in pugna Mundeni maxime ancipiti versans, dicitur in illa perturbatione et de extremis agnasse secum, et ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare mortem vellet. Graev. coni. et manifeste vultu praetulisse, quasi occ. mort. voluisset. (Cod. Rycq. volet.) Hoc latinum esse negamus, sicque coniuicimus: *et iram infesto vultu praetulisse — vellet.* Nam ex ita facile ira efficitur et m ex seq. vocab. annectitur. *Iram praeferre (i. e. prae se ferre) vultu infesto recte dicitur.* Si tamen et *τὸ ita* retinere malis, et *τὸ praetulisse* audaculum videatur, possit sic legi: *et ita etiam infesto vultu fuisse &c.* Nempe scriptum forsitan erat olim: *et ita in infesto &c.* librarii e τὸ in fecere in, facili lapsu, et coniungere cum infesto, ut adeo fieret *in infesto*, unde factum esse deinde *manifesto* quis miretur? *τὸ in* vero fuit compendium scribendi pro *etiam*.

Ibid. §. 87. pro *interim* lego *interiorem*. Verba sunt; *Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit.*

In N. T. sumam tria loca, quae difficultatibus premi inter intelligentes constat.

Unus est ille decantatissimus locus de *baptizatione super mortuos*, I Cor. 15, 29. In quo explicando etsi interpretes ita defudarunt, ut explicationum multitudine obrutus

fere ille gemat: tamen sibi nondum satis factum esse recte iudicant intelligentes. Nolo illas repetere, a Wolfio aliisque operose recensitas. Omnes tamen nimis quaesitae videntur praeter eam, qua *super mortuos explicatur super mortuum sepulchra*. Sic Lutherus et alii. Si tamen hic ritus non firmis nitatur fundamentis, aliam, licet novam, tamen et contextui, et linguae indoli egregie convenientem, hic proponemus. Judicent peritiores! neque enim eam cuiquam obtrudere conamur. Nempe Paullus, ostensurus Christum vere in vitam redisse, utitur his argumentis: Si Christus cruci olim affixus non redisset in vitam, 1) v. 17. religionem christianam esse vanam, niti testimonio humano, non divino, (Christus enim tum fuisset merus homo,) atque christianos adhuc premi culpa peccatorum; 2) v. 18. eos, qui e Christianis adhuc mortui essent, plane *periiisse*: id quod refellit v. 19. — 28. Jam uti v. 18. de iam mortuis dixerat, sic 3) v. 29. de iis loquitur, qui adhuc christiani fiant, vel in posterum futuri sint: eos ait frustra labores molestos aerumnasque suscipere, si Christus in vitam non redisset; idque deinde v. 30. et seq. in se ipse transfert. Haec de contextu universo. Versum ipsum nunc explicemus: 1) *τί* non puto esse accusativum, qui a *ποιήσαν* regatur, (quod omnes interpretes statuerunt,) sed significare *cur*, *india*, ut lat. *quid?* quae est res tralaticia. 2) *ποιεῖν* explico *laborare, labores suscipere, eosque molestos*, ex hebr. *Asáh*, quod sic occurrit Ruth. 2, 19. Hagg. 2, 4. ubi a *τοῖς ὀ* redditur per *ποιεῖν*, sicque est Matth. 20, 12, de *opus facientibus* in vinea, qui labor est durus: et sic forsitan explicari debet in omnibus locis, ubi vulgo per *commorari* vertitur, v. c. Act. 15, 23. 18, 23. 20, 3. intell. *ῥῳγον*. maxime vero huc pertinet 2 Cor. 11, 25. ubi *ἐν τῷ βυθῷ πεποιήκα* commodissime expl. *aerumnas suscepi*: ut adeo h. l. non opus sit legere *ποιήσαν*, quod initio putabam; quanquam haec mutatio facillima foret. 3) *οἱ βαπτίζομενοι* sunt *qui adhuc baptizantur*, (nam verbum servare lubet,) h. e. *qui adhuc christiani*

christiani sunt. Hi opponuntur τοῖς iam κοινῶς v. 18. 4) post βαπτίζομενοι pono signum interrogationis; 5) υπὲρ fumo vi sollemni, propter; 6) νεκρῶν expl. mortuos (physice), ita tamen, ut Christus praecipue intelligatur. Nempe non cum Oleario puto, pluralem hic pro singulari poni, quae enallage arctioribus limitibus coërcetur. Neque enim v. c. dicere possum, cum alicui unum librum mitto, *mihi ei libros* — At si quis ob unum librum amissum vehementer doleat, possum dicere, *quis ob libros amissos tantopere doleat?* *Wer wird sich wegen Bücher so sehr betrüben?* Tunc solet oratio, ad indicandam rei indignitatem, ab individuo (ut sic loquar) ad speciem vel genus transferri, ita tamen, ut ad individuum illud maxime respiciatur. Sic priscae semper, vide, ne longus esse cogar, Hoogev. ad Viger. p. 30. qui unum graecum, plura latina laudat exempla. Graecum est e Luciano in dial. mort. ubi Alexander dicitur *se in convivii inquinasse caedibus amicorum*, cum de uno amico Clito hoc constat. E latinis laudo Virg. Aen. VII, 356. ubi Amata, uxor Latini, indignans, quod Lavinia filia, desponsata iam Turno, Aeneae, tanquam *exuli* tradatur, ait:

Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris? pro exuli Teucro h. e. Aeneae. Eodem modo Christus proprie quidem non dici potest νεκρῶν in plurali; et si quis ponat, Christum mortuum vere esse, nec deinde in vitam redisse, is, indignationem rei indicans, dicere possit: *quis ob mortuos suscipiat labores?* Verto itaque hunc locum: *Cur, qui nunc baptizantur, h. e. caeteri christiani, (qui opponuntur mortuis iam v. 18.) laborabant s. labores aerumnasque suscipient? Propter mortuos: s. mortui plane in vitam non redeunt? atque ita nec. Christus rediit.* Not. articulum τῶν non debere definiti quid notare: sic Hebraei *He* articuli saepe indefinite ponunt; 7) post βαπτίζομενοι itidem pono signum interrogationis, uti et post νεκρῶν. Totum versum sic verterim
 verna-

vernacule: *Wenn dem nicht so ist (επει), nehmlich, daß Christus auferstanden, warum wollen denn die itzigen Christen (s. die noch itzt getauftet werden, und im Begriff sind Christen zu werden,) sich so viel Mühe geben, so viel Arbeit, Strapazen und Noth über sich nehmen? Etwa um todter Leute willen, wenn Verstorbene gar nicht wieder auferstehen? Warum lassen sie sich denn auch taufen? Etwa um todter Leute willen?* Sensus, puto, planus est. Interrogatio ὑπερ νεκρῶν repetita, docet ridicule stultequae eum agere, qui labores aerumnasque in hac vita, atque etiam baptismum ob mortuos, h. e. meros homines suscipiat, a quibus nil praemii post hanc vitam propterea expectare possit. καὶ infert gradationem, estque adeo. Possit etiam post prius νεκρῶν poni sign. interrogationis: — *etwa um todter Leute willen? Wenn nun die T den gar nicht wieder auferstehen?* Oratio sic crescit. Caeterum huic explicationi egregie versus seq. convenit, ubi Paulus ait: *Cur etiam nos (i. e. ego) pericula vitae subimus &c.* ut adeo, quod v. 29. de aliis christianis tum viventibus dixerit, id v. 30. seqq. de se speciatim dicat. Linguae indoli singula respondent. Vocabula capiuntur notionibus notissimis. Interpunctiones mutare, quod unum fecimus, liberum utique est, ut quas a Paulo non profectas esse hodie nemini religioni est credere.

Alter locus est Philipp. 1, 21. ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν χριστός καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Membrum posterius est facillimum, non item prius. Lutheri versionem repugnare contextui et linguae rationi intelligit, quicumque litteras graecas attigit: τὸ ζῆν est subiectum, non χριστός. Docet hoc 1) articulus priori verbo praepositus: sic Joh 1, 1, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος; articulus itidem docet, posterius vocabulum esse subiectum. 2) Oppositio, τὸ ζῆν — τὸ ἀποθανεῖν. Hoc certum. Errant, deinde, qui vertunt: *Mihi enim est Christus et in vita et in morte lucrum*: non propter traiectionem, ut Wolfius iudicat; duriores traiectiones novimus

us; sed ob contextum maxime. Paullus, ut e praeced. et seqq. apparet, mori quidem optat, ita tamen, ut propter Christum cuius religionem vivus longius propagare poterat, vivere etiam cupiat. Hinc v. 23. dicit, dubium se esse, utrum vitam an mortem praecoptet: hanc sibi magis profuturam, quia sic in coelum ad Christum fit venturus: illam vero necessariam esse: ob Philippenfes, quibus, ut et aliis ecclesiis, doctrinam christianam sic diutius tradere possit. Ex his sequitur, ut locus iste (v. 21.) hunc sensum habeat: *Vita mea prodest christianae doctrinae, atque adeo, ut sic loquar, Christo; cuius religio sic propagari potest: mors contra est mihi lucro.* Hic est sensus. At tum debebat proprie esse τὸ γὰρ ἐμὲ ζῆν χριστῷ καὶ τὸ ἀποθανεῖν ἐμοὶ κέρδος. Bene, si sic Paullus scribere voluisset. At quomodo sensus iste e verbis Paullinis, ut nunc sunt, elicitur? ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν χριστῷ est ad verbum, *michi enim vita est Christus: quid hoc est? puto ἐμοὶ vel παρέλκεν, ut saepe, vel potius positum esse pro genitivo, mea enim vita est Christus, (est ganz Christus,) ut fere nostri, er ist ganz Liebe, i. e. der Liebe gewiedmet, E et h l. Vita mea est tota Christo eiusque religioni dicata, atque adeo tota occupata religione Christiana propaganda. Sensus planus, ἐμοὶ pro ἐμὲ poni, haud novum. Graeci et Latini utuntur saepe dativis pro genitivis, idque eleganter. Verte igitur: *Vita enim mea est tota dicata Christo, eiusque religioni a me propagandae: mors vero mea est mihi lucro: ut adeo ἐμοὶ non modo ad τὸ ζῆν, sed etiam ad ἀποθανεῖν pertineat. Christum vero in N. T. significare quoque religionem christianam, non novum est.**

Tertius locus est 1 Tim. 2, 15. σωθήσεται δὲ (ἢ γυνή) διὰ τῆς τεκνογονίας, εἰ μὴ μείνωσιν ἐν πίσει κ. τ. λ. Mulier per s. propter partum liberorum vitam aeternam nequit consequi. Verba δ. α. τῆς τεκν. praeponenda τῷ σωθῆσ. ut εἰ μὲν. arctius cum hoc cohaereant. sicque locum verterim, *Attamen in partu liberorum (bey dem Kindergebahren) R particeps*

particeps fiet quoque vitae aeternae, s. Et c. Vernaculè: *Bei alle dem Kindergebähren, (qui partus cum dolore coniunctus est poena illi a Deo inflicta,) wird sie (Eva nebst den übrigen Weibern) auch so gut, als die Männer, selig werden, so sie im Glauben bleiben Et c.* Subiectum ad *σωθήσεαι* pertinens proprie est Evā, de qua v. praeced: at simul caeterae mulieres comprehenduntur, hinc pluralis *μήσως*, sequitur, hinc etiam fut. *σωθήσεαι*, -cum alioquin esse deberet *εσώθη*. Sensus planus. At tunc *διὰ* foret i. q. *ἐν*. Quod etsi durum est quodammodo, tamen defendi posse puto non modo formulis graecis, *διὰ τῆς ἑξεν*, *διὰ χειρὸς ἑξεν* &c. ubi *διὰ* pro *ἐν* positum videtur; sed etiam locis similibus, v. c. Rom. 4, 11. 2 Cor. 6, 8. quanquam largior, loca haec nostro non plane esse similia. Caeterum sensus est planus. Consolatur Paullus mulieres, quas v. praec. depresserat. Neque tamen, - ut ingenue loquar, omnino reiicienda est Knachtbulli interpretatio, si quidem rite defendatur et illustretur. Explicat is, sequutus patrum nonnullorum auctoritatem, *διὰ τῆς τεκνογ.* per semen mulieris, h. e. Christum. 1) *διὰ* sic vi sollemni sumitur, quod interpretationem valde commendat. 2) *τεκνογονία* propr. *partus liberorum* vel *filii* h. l. foret, *filius* h. e. Christus. Sic *partus* ap. Cic. pro *prole* dici, notum est. Solet enim *actio* pro *re ipsa* poni: sic *ἐκγῶσις* pro *θανάτῳ*, 2 Cor. 4, 10. *Φωτισμός* pro *Φωτὶ* ibid. v. 4. ut et ap. Alex. Psalm. 27, 1. sic *advocatio* pro *advocatis*, Liv. III, 47. *legatio* pro *legatis*, Id. I, 9. IV, 58. V, 37. item *coniuratio* pro *coniuratis* Et c. ut *taceam* saepe abstracta pro concretis poni, ut *agriculturam* pro *agricolis*, Cic. Senect. 15. extr. *matrimonium* pro *coniugibus*, v. Duker. ad Flor. I, 1, 10. *remigium* pro *remigibus*, Liv. XXXIII, 48. Hor. I, ep. 6. v. 62. et centies *servitium* pro *servis* ap. Liv.

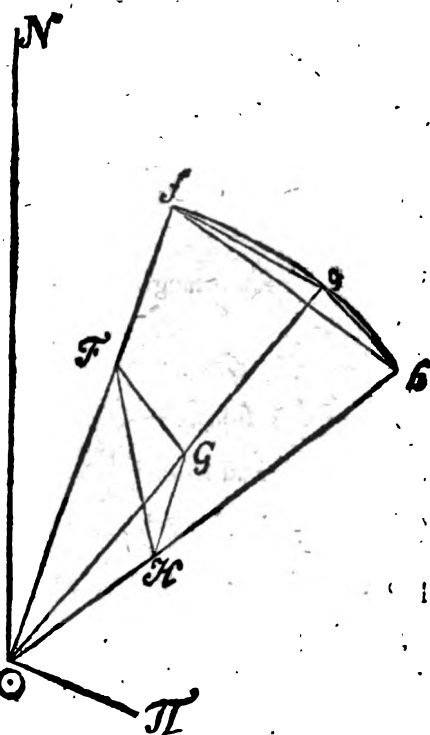
PRO-

PROBLEMA.

Circa focum $\odot S$ Sectionem conicam describere, quae per data tria puncta, F , G et H transeat.

Solutio.

Sumta pro lubitu recta $\odot N$, sint anguli $N\odot F = F$, $N\odot G = G$; et $N\odot H = H$: ac distantiae $\odot F = f$; $\odot G = g$; $\odot H = h$. Unde fiat angulus $F\odot H = H - F$ et ζ , et angulus $G\odot H = H - G = \eta$.



Pro quaesitis sit primo $\odot \pi$ axis positio, b semiparameter orbitae, e eius excentricitas, et vocetur angulus $\pi\odot H = \varphi$, erit angulus $\pi\odot G = \varphi + \eta$, et angulus $\pi\odot F = \varphi + \zeta$.

Tum ex natura Sectionum conicarum erit

$$f = \frac{b}{1 + e \cos. (\varphi + \zeta)}; \text{ hinc I. } e \cos. (\varphi + \zeta) = \frac{b}{f} - 1$$

$$\text{similique modo II. } e \cos. (\varphi + \eta) = \frac{b}{g} - 1 \text{ et III. } e \cos.$$

$$\varphi = \frac{b}{h} - 1;$$

R 2

I. per

I. per III. divisa dat $\frac{\text{cof. } (\zeta + \zeta)}{\text{cof. } \zeta} = \frac{\frac{1}{f} - \frac{1}{b}}{\frac{1}{a} - \frac{1}{d}}$ five

cof. ζ — fin. ζ tang. $\phi = \frac{\frac{1}{f} - \frac{1}{b}}{\frac{1}{a} - \frac{1}{d}}$

quae fit IV; deinde II. per III. divisa eodem modo dabit

V. cof. η — fin. η tang. $\phi = \frac{\frac{1}{g} - \frac{1}{b}}{\frac{1}{a} - \frac{1}{d}}$: Hinc V. per

fin. ζ — IV. per fin. η dabit VI. fin. $(\zeta - \eta) =$
 $\left(\left(\frac{1}{g} - \frac{1}{b} \right) \text{fin. } \zeta - \left(\frac{1}{f} - \frac{1}{b} \right) \text{fin. } \eta \right) : \left(\frac{1}{b} - \frac{1}{b} \right)$

quae reducitur ad hanc $\left(\frac{1}{b} - \frac{1}{b} \right) \text{fin. } (\zeta - \eta) =$
 $\left(\frac{1}{g} - \frac{1}{b} \right) \text{fin. } \zeta - \left(\frac{1}{f} - \frac{1}{b} \right) \text{fin. } \eta$, unde substitutis

pro ang. ζ et η valoribus $H - F$ et $H - G$, colligitur

$$\frac{1}{b} = \frac{\frac{1}{f} \text{fin. } (H - G) + \frac{1}{g} \text{fin. } (F - H) + \frac{1}{b} \text{fin. } (G - F)}{\text{fin. } (H - G) + \text{fin. } (F - H) + \text{fin. } (G - F)}$$

Invento autem b erit tang. $\phi = \text{cot. } \zeta - \left(\frac{1}{f} - \frac{1}{b} \right) :$
 $\left(\frac{1}{b} - \frac{1}{b} \right) \text{fin. } \zeta$

vel tang. $\phi = \text{cot. } \zeta - \frac{\frac{1}{f} - \frac{1}{b}}{\frac{1}{b} - \frac{1}{b}}$, cofeco. ζ id est

tang. $\pi \odot H = \text{cot. } (H - F) - \frac{\frac{1}{f} - \frac{1}{b}}{\frac{1}{b} - \frac{1}{b}}$. cofeco. $(H - F)$

= —

$$= -\operatorname{cot.}(F-H) + \frac{\frac{1}{f} - \frac{1}{b}}{\frac{1}{b} - \frac{1}{f}} \cdot \operatorname{cofec.}(F-H) \text{ at}$$

$$\frac{1}{f} - \frac{1}{b} = \frac{(\frac{1}{f} - \frac{1}{g}) \operatorname{fin.}(F-H) + (\frac{1}{f} - \frac{1}{b}) \operatorname{fin.}(G-F)}{\operatorname{fin.}(H-G) + \operatorname{fin.}(F-H) + \operatorname{fin.}(G-F)}$$

$$\text{et } \frac{1}{h} - \frac{1}{b} = \frac{(\frac{1}{b} - \frac{1}{f}) \operatorname{fin.}(H-G) + (\frac{1}{b} - \frac{1}{g}) \operatorname{fin.}(F-H)}{\operatorname{fin.}(H-G) + \operatorname{fin.}(F-H) + \operatorname{fin.}(G-F)}$$

$$\text{Cum ergo tang. } \pi \odot H = \frac{-\left(\frac{1}{b} - \frac{1}{g}\right) \operatorname{cofec.}(F-H) + \frac{1}{f} - \frac{1}{b}}{\left(\frac{1}{b} - \frac{1}{b}\right) \operatorname{fin.}(F-H)}$$

erit substituendo, evolvendo, et pro ang. $G - F$ scribendo — $(F - H) - (H - G)$

$$\text{tang. } \pi \odot H = \frac{\frac{1}{f} - \frac{1}{g} + \left(\frac{1}{b} - \frac{1}{f}\right) \operatorname{cofec.}(H-G) - \left(\frac{1}{b} - \frac{1}{g}\right) \operatorname{cofec.}(F-H)}{\left(\frac{1}{b} - \frac{1}{g}\right) \operatorname{fin.}(F-H) + \left(\frac{1}{b} - \frac{1}{f}\right) \operatorname{fin.}(H-G)}$$

$$\text{Hinc denique ex IIIa eruitur excentricitas } e = \frac{\frac{1}{b} - \frac{1}{b}}{\frac{1}{b} \operatorname{cofec.} \pi \odot H}$$

$$\text{Ponamus brevitate gratia } \frac{1}{g} - \frac{1}{b} = p; \quad \frac{1}{b} - \frac{1}{f} = q; \\ \frac{1}{f} - \frac{1}{g} = r$$

deinde $H - G = P; \quad F - H = Q; \quad G - F = R;$
 ut sit $R = -P - Q; \quad \text{vel } P + Q = -R$

$$\text{erit tang. } \pi \odot H = \frac{r + q \operatorname{cofec.} P + p \operatorname{cofec.} Q}{q \operatorname{fin.} P - p \operatorname{fin.} Q}$$

R 3

hinc

$$\text{hinc cof. } \pi \odot H = \frac{q \sin. P - p \sin. Q}{\sqrt{(pp + qq + rr + 2pq \cos. R + 2pr \cos. Q + 2qr \cos. P)}}$$

$$\text{porro } \frac{1}{b} = \frac{\frac{1}{f} \sin. P + \frac{1}{g} \sin. Q + \frac{1}{h} \sin. R}{\sin. P + \sin. Q + \sin. R} \quad \text{et}$$

$$\frac{1}{b} = \frac{1}{b} = \frac{q \sin. P - p \sin. Q}{\sin. P + \sin. Q + \sin. R}$$

$$\text{consequenter } e = \frac{\sqrt{(pp + qq + rr + 2pq \cos. R + 2pr \cos. Q + 2qr \cos. P)}}{\frac{1}{f} \sin. P + \frac{1}{g} \sin. Q + \frac{1}{h} \sin. R}$$

Corollarium

Invenimus semiparametrum

$$b = \frac{(\sin. (H-G) + \sin. (F-H) + \sin. (G-F)) f g h}{g h \sin. (H-G) + h f \sin. (F-H) + g f \sin. (G-F)}$$

$$\text{At } g f \sin. (G-F) = 2 \Delta F \odot G; \quad h f \sin. (F-H) = -2 \Delta F \odot H;$$

$$g h \sin. (H-G) = 2 \Delta G \odot H;$$

(vide figuram:) hinc porro $g f \sin. (G-F) + h f \sin. (F-H) +$

$$g h \sin. (H-G) = 2 \Delta F \odot G - 2 \Delta F \odot H + 2 \Delta G \odot H,$$

$$= 2 \Delta FGH: \text{ unde erit}$$

$$b = \frac{f g h (\sin. (H-G) + \sin. (F-H) + \sin. (G-F))}{2 \Delta FGH}$$

Producantur rectae $\odot F$, $\odot G$, $\odot H$, in f , g , h ,

ut sit $\odot f = \odot g = \odot h = k$, et ductis rectis fg , fh , gh ,

$$\text{erit } \Delta fgh = \frac{1}{2} k k \sin. (G-F) + \frac{1}{2} k k \sin. (H-G)$$

$$+ \frac{1}{2} k k$$

+ $\frac{1}{2} k k$ fin. $(F - H)$. Ergo semiparameter noster

$$b = \frac{2 \Delta fgh \cdot fgh}{kk \cdot 2 \Delta FGH} = \frac{fgh}{kk} \cdot \frac{\Delta fgh}{\Delta FGH}$$

Sit iam $k = r^3 fgh$ fietque $\frac{b}{k} = \frac{\Delta fgh}{\Delta FGH}$: qua for-

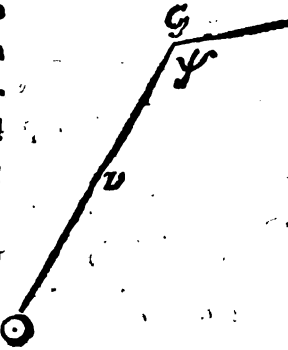
mula Theorema elegantissimum continetur.

Si in figura adposita $\odot f^3 = \odot F \cdot \odot G \cdot \odot H$ erit

$\Delta FGH : \Delta fgh = \odot f$: Semiparametrum sectionis conicae per tria puncta $F G H$ transeuntis; ab $\odot f = \odot g = \odot h$.

THEOREMA.

Data distantia cometæ a Sole $\odot G = v$, una cum angulo ψ , quem ea cum tangente facit orbitæ parabolicæ, erit tempus quo ex G ad perihelium pertingit: $v r^2 v \times [\text{col. } \psi - \frac{1}{2} \psi^3]$ quod tempus exprimitur per arcum circuli radio $= r$ descripti, qui metitur motum medium Solis pro eodem temporis intervallo.



Corollaria.

1. Si angulus $\psi = 0$, cometa recta ad solem descendeti eoque perveniet tempore $\frac{1}{2} v r^2 v$. At si angulus $\psi = 90^\circ$, tempus evanescit, quia cometa in ipso perihelio est.

2. Quas-

2. Quaeratur angulus ψ sub quo cometa tardissime ad perihelium pertingit, manente distantia v eadem? Erit ergo $-\sin. \psi + 2 \sin. \psi \cdot \text{cof. } \psi^2 = 0$, hinc $\sin. \psi = \text{cof. } \psi = \frac{1}{r_2}$ et angulus quaesitus $\psi = 45^\circ$. $\Delta\psi$ posito $\psi = 45^\circ$, erit tempus $= \frac{2}{3} v r v$.
3. Quia $\text{cof. } \psi^3 = \frac{3}{4} \text{cof. } \psi + \frac{1}{4} \text{cof. } 3\psi$ erit illud tempus, quo cometa ad perihelium pertinget $\frac{v r v}{r_2}$ ($\text{cof. } \psi - \frac{1}{3} \text{cof. } 3\psi$)

Resolutio aequationis cubicae $y^3 + ay = b$.

Quaeratur angulus α ita ut $\cot. 2\alpha = \frac{3br_3}{2ar_2}$:

tunc porro quaeratur angulus b , ut fit $\text{tang. } b = \sqrt[3]{\text{tang. } \alpha}$: erit radix aequationis propositae $y = 2r \frac{1}{3} a \times \cot. 2b$.

Resolutio aequationis cubicae $y^3 - ay = b$.

Casu $3br_3 > 2ar_2$: quaeratur angulus α ita ut $\sin. 2\alpha = \frac{2ar_2}{3br_3}$: quaeratur porro angulus b ut fit

$\text{tang. } b = r^{\frac{2}{3}} \text{tang. } \alpha$: eritque radix aequationis propositae $y = 2r \frac{1}{3} a \times \text{cofec. } 2b$, vel $y = \frac{3r^{\frac{1}{3}}a}{\sin. 2b}$

At casu $3br_3 < 2ar_2$, aequatio habebit tres radices reales, quae per methodum cognitam vel triflectionem anguli facile eruuntur.

CODEX

CODEX DIPLOMATICUS ANECDOTORUM,
rus Moguntinas, Trevirenses, Franconicas, Palatinas, finitima-
rumque regionum, nec non ius Germanicam et S. R. I. hi-
storiam vel maxime illustrantium: TOMUS V. ex schedis
VAL. FERD. S. R. I. Lib. Bar. DE GUDENUS,
Camerae Imper. quondam Assess. ut et FRID. CAR.
DE BURI, Sereniss. Principi Ludovico Hassae Landgra-
pio a consiliis secret. collegit, digessit, produxit, HENR.
WILH. ANT. BURI, Serenissimae ac Celsiss. domus
Ysenburg. Consiliarius et Archivarius.

Francof. et Lips. typis Ulr. Weifs, typogr. Offenbacens.
 1768. Alphab .7 una cum praefat. et iudici-
 bus, in fol.

Habet hic codex diplomaticus apud omnes historicorum et
 iuris publ. studiosos maximam utilitatis commendationem,
 sive spectes diplomata ipsa, et eorum diligentissimam
 descriptionem, sive indices operosos et utiles huic colle-
 ctioni additos; sive denique alias virtutes, quas minutatim
 enumerare propter earum multitudinem non possumus.
 Mortuo immortali Gudeno, collectio diplomatum Wetzla-
 riensium fatis magna pervenit in manus Domini de Buri,
 consilarii Darmstadenfis, qui partim e suo ipso, partim ex
 amicorum apparatu, adeo multas addidit accessiones, ut iam
 sufficeret materia edendo codicis Gudeniani Tomo V.
 Quem cum emitte in publicum muneris negotiis impedi-
 tus non potuisset, demandavit eam curam fratri Henr.
 Wilh. Antonio, consiliario et archivario Ysenburgensi, qui
 officio suo satisfaturus, non modo nova diplomata accura-
 tissime descripta adiunxit, verum etiam Tomum III. et IV.
 utilissimis indicibus locupletavit. Tomo V. praeposuit do-

S

minus

nimus de *Ohlenschlager*, vir de iure S. R. I. publico longe meritissimus, praefationem eruditam et utilem, unde quaedam repetere de vita Gudeni properamus. Natus erat Moguntiae anno 1679. d. 19. Junii. Patrem habuit Urbanum Ferdinandum de Gudenus, Electoris Moguntini consiliarium, matrem nobilem de Birig. Litterarum studiis operam navavit Moguntiae, Taurini, Mediolani; unde per Exarchatum et regnum Neapolitanum, Venetiam item, Tergestum, et Viennam Aufriacam, rediit in urbem patriam. Neque tamen ibi diu se tenuit, verum brevi post abiit in Galliam, et deinceps praxeos camerae imperialis addiscendae causa Wetzlarium. Anno 1706. consiliarius principis Badensis factus, septem annis post huic ipsi muneri vale dixit. Constitutus a. 1722. a circulo Franconico Camerae imperialis assessor, duobus annis post munus hoc adiit; et usque ad finem vitae, qui fuit dies 9. Martii a. 1758. cum summa laude et gloria tenuit. Ter iniit matrimonium: primum cum virgine nobili de Wachtendonk, alterum cum virgine de Holz, et tertium cum virgine nobili de Stein in Altenstein. Liberis omnibus inde enatis praenatura morte privatus, haerodem bonorum suorum constituit Phil. Franc. de Gudenus, fratris filium natu maximum, qui pro hac voluntate gratias, ut debuit, acturus, benefactori Wetzlariae et Moguntiae monumentum posuit, cuius inscriptiones dominus de Ohlenschlager praefationi inseruit. Idem vir longe doctissimus, et de re litteraria publica meritissimus, in fine praefationis nobis gratum pollicetur munusculum, nimirum Vltimum huiusce collectionis Tomum, quae quidem ipsius opera et diligentia eruditis viris probatur.

Iam, quae insint in hoc V. Tomo, breviter indicabimus. 1) Diplomatarium ecclesiae collegiatae Wetzlarientis, quo continentur 211. diplomata, inde a p. 1. usque ad 308. Additus est Dom. de Gudenus Elenchus Praelatorum ecclesiae Wetzlarientis. 2) Collectio diplomatum C. ad illustri-

illustrandam historiam comitum a Reineck inservientium, a p. 344—600. Haec diplomata sunt ex apparatu nobili de Buri. 3) Sylloge chartarum ineditarum 124. praesertim res Palatinas illustrantium, a p. 662—752. Qui libellus ab eodem viro profectus, multum facit ad illustrandam non modo nobilium Rhenanarum familiarum, verum etiam totius imperii Germ. historiam. 4) Spicilegium diplomatum CXXV. ad familias Dynastarum et Comitum de Falkenstein ac Minzenberg spectantium, a p. 714. — 992. 5) Manipulus chartarum miscellanearum LXXXII. ex medio aevo, p. 994 — 1002. quae e multorum archivorum originalibus collectae, Wetteraviam in primis et vicinas regiones spectant, multumque et genealogiae et historiarum studiosis adferre possunt utilitatis. 6) Appendix tripartita, quae complectitur a) Val. Ferd. L. B. de Gudenus notamina, supplementa, emendationes et additiones, ad Ge. Christ. Joannis res Moguntinas, inde a pag. 1093 — 1107. b) Eiusdem emendationes et additiones ad praedicti Joannis Syllabum Praelatorum et Canonicorum Moguntinensium, p. 1108 — 1163. c) Corrigenda et addenda ad Codicis huius diplomatici Tomum I. II. III. p. 1164 — 1168. Explicit liber quatuor indicibus admodum utilis, ut supra iam diximus, quorum primus est geographicus, alter continet verba peregrina, obsoleta, et barbara, in haec diplomatum collectione obvia; tertius sistit personas secundum certum aliquem ordinem collocatas; quartus denique est rerum praecipuarum, quae hoc in Tomo occurrunt. Ceterum gratulamur nobis et universo orbi litterato hunc praestantissimum codicem diplomaticum, quem, facile praevidemus, multo melius atque diutius esse ill. Gudeni memoriam apud posteros conservaturum, quam vel posita a pio fratris filio monumenta, in breve tantum tempus duratura.

198 NOVA ACTA ERUDITORUM
ORATORUM GRAECORUM
VOLUMEN IV. Aeschini Secundum. Curavit IO.
IACOBUS REISKE.

Lipsiae, typis W. G. Sommeri. MDCCLXXI.
in Octavo.

Quid de operibus Reiskianis orbis eruditus sentiat, nulla nostra commemoratione opus est. Talem se iam dudum Celeb. Vir praestitit, ut de eius non vulgari Graecorum imprimis litterarum scientia nemo dubitet. Inducavimus nuper admodum Oratorum Graecorum, quos eius diligentia expositos usui doctorum hominum communi adornat, Volumen tertium, ad quod quartum hocce etiam propterea imprimis pertinet, quod reliqua Aeschinici continet.

Initium faciunt congestae ex MSS. Codd. et ed. variae lectiones. Est harum, ut in exiguae molis libro, satis magnus numerus, qui facile probat, quantum Celeb. REISKIO huiusmodi rei laboris dandum fuerit atque temporis, quantumque molestiarum exhauriendum, quarum ille, bono litterarum, patientissimus est. Neque vero varietas Codd. editionumve, ita nude, ut sit, est proposita, sed saepenumero inquiritur in id, quae vera lectio, quae reiicienda videatur, ut ab inscitia negligentiae librarii, aut vitio typographi, excusa. Quae res iis praecipue est utilis, qui auctores antiquos critica diligentia tractare sunt adgressuri. Multum enim refert, quo magistro quis usus, aut cui agendi modo aduofactus, opus ut necessarium maxime, ita impeditum et difficillimum, suscipiat. Vidimus et hoc Celeb. REISKIO observatum, priores lectiones, plerumque sine causa, ab recentioribus editoribus esse mutatas. Quod et ipsum in aliis auctoribus dudum nobis est animadversum, sunt.

Ante hunc aetate valde affines recentiores Britannii et Franco Galli, qui externum splendorem affectant, et quod praecipuum est, diligentiam et fidem in recensendo textu fere negligunt.

Catalogum variarum lectionum sequitur index Graecitatis Aeschinae, longus et copiosus. Vehementer, post alios, etiam nos optamus, ut omnes qui Graecum aliquem scriptorem edendam sibi sumunt, talem indicem aut potius Lexicon addant. Ita enim tandem futurum est, ut iustus et absolutus linguae Graecae thesaurus a viris peritis possit confici. Non autem hoc ideo dictum velimus, ut vocum omnium, quae auctor habet, catalogum probemus qualemcumque, sed simul ita comparatum optamus, ut linguae Graecae notitia aliquid inde capiat incrementi. Cuius generis fere est index Reiskianus. Habet ille quidem complures voces sine addita significatione, sed eas tantum, quarum propter frequentiam ita certus est usus definitusque, ut explicationem addere prorsus sit supervacuum: contra copiosus est in addendis earum vocum et loquendi formarum interpretationibus, quae non ubique nec in Lexicis vulgaribus occurrunt, aut quae exquisiti quiddam, aut ex intimo linguae ingenio depromendum, continent. Cuius rei ne quidem opus esse putamus testimoniis, cum lectorum, libro inspecto, neminem arbitremur dubitaturum.

Excipiunt huncce laborem indices Legum et Psephismatum, rerum historicarum et geographicarum. In ultimo, quod *Celeb.* REISKII doctrina facile poterat, vellemus subinde quaedam addita, de locorum oppidorumque, non ubique obviarum, et ideo non cuivis notorum, situ, ne semper, ubi incidit dubitatio, ad Cellarium, aliumve Geographiae antiquae scriptorem sit recurrendum. Quod, ut in oppidis et vicis ignobilibus est tædiosum, ita nimium temporis absument.

Insertus etiam est post hos indices *doctissimi* CHRIST. FRID. MATTHAEI de Aeschine libellus. Apparet inde, quo erga alios *Celeb.* REISKIUS sit animo, quantumque, contra usum vulgarem, saltem nostrorum hominum, aliorum laboribus statuatur pretium.

Haec opuscula, ut vocantur, ad Aeschinam pertinentia, sequuntur tres Dinarchi orationes, Hieron. Wolfii et Editoris adnotationibus textui subiectis. Quod ad rationem, quam in textu Dinarchi constituendo secutus est *Celeb.* REISKIUS, amplectitur ille quidem Wolfii, Stephani, suasque coniecturas, hasque vulgato praelatas in textum recepit, quae tamen plerumque ita sunt comparatae, ut cuiusvis attente legenti, lectionisque receptae difficultatem sentienti, in mentem venire debuisse videantur. Nunquam tamen, quod observaverimus, eae in textum sunt receptae, sine adiecta in notis admonitione. Neque tamen *Celeb.* REISKIUS ita coniecturis indulgit, ut omnia sine ratione in textum intruderet, sed iudicium adhibet, diligentiamque, qua plurimum pollet, criticam. Vulgatam imo lectionem non raro ab priorum editorum per coniecturas emendandi conatibus defendit, suas pro coniecturis proponit. Quibus quantum tribuat ipse, clare perspicitur ex loco illo notabili, pag. 8. qui ad Atheniensem occultos quosdam libros pertinere videtur. Qui locus etsi habeat aliquid impediti, quod expedire iam Wolfius tentavit, *Celeb.* REISKIUS tamen, eum se non plane intelligere, ingenue fatetur. Similis locus est pag. 32. Quod si ab omnibus et ubique esset factum, hominibus malevolis, et criticam artem, quam non intelligunt, ipsam hanc ob causam odio persequentibus, ansa fuisset praecisa, artem nobilissimam cavillandi, et in infamiam adducendi. Quanquam *Celeb.* REISKIO pluribus in locis id vellemus servatum. Habent quidem eius coniecturae eam notam et *χαρμηνηα*, ut se ab facilitate vehementer commendat: sed tamen, sine Codd. aucto-

autoritate lectioni cuidam, de qua non satis constat, dicam scribere, res videtur multum periculosa. Ceterum id valde probamus, aliisque ad imitandum proponimus, quod eum suis notis *Celeb. REISKIUS* statuit finem atque modum, ut raro, nec nisi ubi necesse esset, ea addidit, quae ad loci difficultis, aut formulæ exquisitius usurparae, vim atque indolem intelligendam postulari viderentur. Quod hanc ob causam maxime monuimus, quia videmus, homines doctos, ubi facultatem aliquam, levem plerumque, nacti sint, omnia quae in thesauris suis se continere sentiunt, ita large effundere, ut doctrinae ostentandae, non utilitatis eos rationem habuisse, appareat.

Collocata est post has Lycurgi oratio contra Leocratem, Taylori praefixa praefatione. Textui sunt subiunctae Taylori ipsiusque editoris adnotationes. De illis nihil habemus quod magnopere moneamus, quia iam dudum innotuere, de his, quae etiam sunt parciore quam antea, idem valet quod supra monuimus.

Ut autem operi ad perfectionem nihil deesse putaretur, adiecta etiam est Hauptmanni filii dissertatio de Demadis fragmento, quae ipsum fragmentum cum adnotationibus Hauptmanni, sine dubio patris, continet.

Andocidis orationes quatuor, solas habent *Celeb. REISKII* adnotationes. Servata et hic eadem ratio, quae in antecedentibus. Lectiones priorum edit. diligenter examinatae. Quae praeferrandae visae sunt, eas partim in textum recepit *Celeb. REISKIUS*, partim in notis indicavit quas praeferrendas putet. Breviter etiam quaedam, unde intelligendi peteretur praesidium, addidit. Specimina quidem libenter dedissimus nonnulla, ex quibus cognosceretur, quo modo Vir doctissimus usus sit in hoc volumine, sed ea consulto omisimus, quia, nisi locis integris Graecae exscriptis, iustum non potest esse iudicium, et ne
lectorum,

lectorum, propius aridiusculis excerptis, sitim ad nauseam restringere videamur.

Finem volumini imponit duplex Demosthenis vita, altera ab Zosimo Ascalonita, altera ab Anonymo quodam conscripta: utramque ex Codd. Bibliothecae regiae Parisiensis, et Vaticanae, in quibus tamen elegantiae utilitatisque parum contineri, ipse *Celeb. REISKIUS* fatetur.

Caeterum intelleximus, eam in emendandis viciis typographicis adhibitam diligentiam, quam raro, imprimis in graecis, deprehendimus. Melius profecto cum re litteraria putamus actum viri, si viri docti, ad exemplum Sylburgii, ea quae ederent ipsi perlustrare non gravarentur.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Aprilis Anno MDCCLXXI.

PETRI LAMBECCII, HAMBURGENSIS,
Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Cæsarea Vin-
dobonens LIBER PRIMUS, editus in lucem auspicio et
liberalitate Sacratissimi Gloriosissimique Principis et Dni. Imp.
Cæs. Leopoldi I. Pii, Felicis, Inelyti, Victoris ac Triumphato-
ris semper Augusti. EDITIO ALTERA. Opera et stu-
dio ADAMI FRANCISCI KOLLARII, Pm-
nonii Neosoliensis, Mariae Theresiae Augustae a com-
siliis, et Vindobonensis Bibliothecae Palatinae Cu-
stodis primarii,

Vindobonæ, typis et sumptibus Ioh. Thom. nob. de
Trattnern, clcldccclxiv. paginae 840. exceptis
dedicatione et indice, in fol.

Satisfecit tandem, conatu sane laudabili, doctissimus Kolla-
rius, diuturno atque flagranti virorum eruditorum de-
siderio, quorum multum intererat et interesse debebat vide-
re, atque in usum suum convertere novam commentariorum
Lambecianorum editionem, nedum commemoremus doctas
atque operosas Kollarii additiones, quibus veluti novis orna-
T
mentis.

mentis locupletata splendet haec altera editio. Fato quodam singulari factum est, ut prior editio rarissime compareret in orbe erudito. Tantopere autem sese commentarii Lambeciani commendaverant ubique, ob insignem eruditionis copiam, qua referti sunt, ut iis carere, nisi cum summa iactura, nemo eruditus possit. Hinc facile colligi potest, quantum sibi devinzerit omnes eruditionis cultores doctissimus Kollarus, iis iterum edendis. Prima horum commentariorum pars continet epistolam Lambecii ad Renatum Franc. Slusium, Canonicum Hamburgensem, et consiliarium Coloniensem, qua ipsi refert de altero itinere Italico, et de adventu suo in aula Caesarea, de bibliothecarii item munere ibi suscepto. Hinc occasionem nactus, instituit explicare originem et historiam bibliothecae Caesariae Vindobonensis. Nimirum, omnes Imperatores e domo Austriaca orti, inde a Rudolpho I. collegere quosdam libros, illis tamen temporibus, quibus haec collectio facta est, accommodatos. Fridericus III. meliores atque utiliores addidit mirifice adiutus in hoc conatu fuga Graecorum ex urbe Constantinopolitana et typographiae inventionem. Maximilianus I. Friderici filius atque successor in comitiis Wormatiensibus a. 1495. non modo Cameram imperialem Spirensis, verum etiam hoc constituit, (si medo verum est,) ut a septem Electoribus novae scholae publicae instituerentur. Quibus Imperator ipse laudabili exemplo praevit. Nam brevi post coepit ipse fundare aliquam bibliothecam, ex apparatu codicum manuscriptorum, iussu Friderici III. patris sui, ab Aenea Sylvio et Georgio Burbachio, et a sequentibus Imperatoribus collectorum, e libris item, qui post captam a Saracenis Constantinopolin, et post inventam typographiam accessere. Hinc bibliotheca Vindobonensis dicitur fundata esse a. 1495. quae res tota facta est auspiciis Imperatoris a Conrado Celte, viro illius temporis omnium doctissimo, qui et ipse librorum apparatus, secundum rationem illorum temporum, satis magnum habuit, quo, post mortem ipsius (ad. 4. Febr. 1508,) bibliotheca

Vindo-

Vindobonensis multum locupletata splenduit. Conradus Celsus sequutus est in munere bibliothecarii Caesarei discipulus doctissimus atque praestantissimus, Joh. Cuspinianus, quem Imperator consilarii atque historiographi, praefidis item Senatus Viennensis, dignitate ornatum, in rebus saepe gravissimis consuluit. Hic multum auxit bibliothecam Caesaream, codicibus partim e bibliothecis quorundam monasteriorum Austriacorum, partim e reliquis bibliothecae Budensis, a Matth. Corvino, rege Hungariae incluto, instructae, sed a Solimanno Turcarum imperatore, post captam Budam, dissipatae. Cuspiniano, qui a. 1529. mortuus est, in administranda bibliotheca Vindobonensi successit Casp. a Nydruck, qui multis libris, ad iurisprudentiam in primis pertinentibus, instruxit hanc bibliothecam, de qua et Wolfg. Lazius, Ferdinandi I. imper. consiliarius et historiographus multum meruit, qui et ipse sibi comparavit amplissimam librorum collectionem, quae postea in bibliothecam Caesaream pervenit. Vivo adhuc Lazio plerique libri et codices manuscripti e bibliotheca Joh. Fabri, episcopi Viennensis, post mortem ipsius (a. 1541.) accessore bibliothecae Vindobonensi. Postea iterum mirifice adaueta est libris Joh. Dornschwami a Hradiczin, qui et ipse reliquit eorum aliquem indicem, e cuius fine apparet, ipsum natum fuisse a. 1494. Omnium autem maxime locupletata est ab Augerio Busbequio, viro de universa doctrina meritissimo, qui uti ipse dicit epist. IV. de legat. Turcicis, *ex Asia et Graecia tota plaustra, totas naves librorum Graecorum manuscriptorum Vindobonam attulit.* Post mortem Lazii (1565.) hoc librorum undiquaque colligendorum studium per X. annos prope totum quievit, cuius rei causa fuit Busbequii absentia, et multorum itinerum remora. Anno demum 1545. Hugo Blotius, J. U. D. decreto Caesareo Pragensi, Bibliothecarius Vindobonensis constitutus, intra biennium tam multis accessionibus locupletavit bibliothecam Caesaream, ut Lipsius, in dedicatione Tacito suo praemissa, his

verbis ad Maximilianum II. scriberet: *Una Viennensis aula tua plures eruditos habet, quam aliorum tota regna. Quibus et bibliothecam iam instruxisti sic adfuentem omni genere monumentorum, ut certamine cum Philadelpho et Pergamenis regibus instituto vel superare eos posse videaris, vel certe aequare.* Blotius primus usurpavit titulum bibliothecarii Caesarei, in cuius vita describenda Lambecius multus est propterea, quoniam ipsius tempore bibliotheca Caesarea ad summam gloriae atque femae fastigium ascendit. Nam primum valde adacta est libris Joh. Sambuci, a. 1584. mortui, qui 2618. tomis constituisse dicuntur, in catalogo huius bibliothecae ab ipso Blotio facti. Fuit autem Sambucus consiliarius atque historiographus Caesareus, nunquam autem bibliothecarius; quod propterea est a Lambecio admonitur., quoniam Joh. Leunclavius, acerrimus Blotii adversarius, Sambucum vocavit bibliothecarium, tantum ut Blotium veraret, cui ipse praecipere munus bibliothecarii, quanquam frustra, conatus est. Idem ille Leunclavius, nactus per bonum Blotium bibliothecae Caesariae usum quotidianum, multos inde libros et codices furtim abstulit, quod ipse Blotius nobis in epistola aliqua ad Reinerum Reineccium a. 1593. scripta copiose narrat. Eodem modo multi alii, in primis vero El. Hutterus, Blotium decipere, cuius nimia facilitate libros aliorum usibus concedendi factum est, ut bibliotheca Vindobonensis multum inde detrimenti caperet. Quae res eo adegit Imperatorem, ut Blotio, veluti prodigo in administranda bibliotheca, diligentem curatorem adiungeret Richardum Strein a Schwarzenau, cuius sine praescitu Blotio non amplius licebat codicem ullum aliorum usibus commodare. Sed mortuo a. 1600. Rich. Strein a Schwarzenau Blotius liberiore nactus bibliothecae usum brevi, post propter senectutem, (quippe annos natus 65.) accepit socium Seb. Tengnagelium, qui ipsum adiuveret in isto munere. Ceterum, habet Blotius immortalia merita de bibliotheca Caesarea, quam non modo in iustum ordinem redegit, verum etiam

Jam indicibus librorum valde operosis et utilissimis instruxit, qui etiamnum studiose ibi asservati mirifice augent gloriam Blotianam. Scripsit etiam multos libros: in primis autem edidit librum sub hoc titulo: *Consilium de augenda et ornanda bibliotheca Caesarea a. 1579. ad Imperatorem Rudolphum II.* Blotium dein in munere bibliothecarii sequutus est a. 1608. Seb. Tengnagelius qui ad id tempus fuerat Blotii vicarius. Hic vir longe eruditissimus non modo catalogum universalem omnium librorum quinque voluminibus in fol. constantem confecit, verum etiam bibliothecam Blotii privatam cum Caesarea coniunxit. Fecit item indices novos et peculiare codicum manuscriptorum, partim secundum linguas, partim secundum argumenta, partim secundum numeros, quibus singuli in fronte erant insigniti. Communica- vit epistolas cum viris aetatis suae doctissimis, per quos in Germania, in Batavis, in Franco-Gallia, Hispania, Italia, in Europa Turcica, Asia et Africa, rarissimos undique libros conquirit, vel autographa, vel saltem accuratissime descriptos. In primis multum meritis est de litteratura Arabica, et de historia ecclesiastica. Dignitate historiographi Caesarei, quam Imperator ipsi obtulerat, studiose propter muneris periculum evitata, decessit demum a. 1636. Apparatum librorum atque codicum rarissimorum testamento coniungi voluit cum bibliotheca Caesarea, hac tamen conditione addita, ut conventui cuidam clericorum numerarentur 1500 floreni. Jam cura bibliothecae Caesariae demandata fuit Wilhelmo Rechbergero, consiliario et archiatro Caesareo, cuius de vita nihil cognitum est, nisi hoc, ipsum quindecim annis post, ut aiebat, propter senectutem ingravescentem, muneri suo valedixisse. Istud deinde suscepit Matth. Mauchterus, qui bibliothecam Fuggeriam a. 1655. iussu Ferdinandi III. Imperat. a Comite Alberto Fuggero 15000 florenorum pretio emtam, Augusta Vindelicorum Viennam deportavit, atque cum bibliotheca

Caesarea conlunxit. A. 1663. Mauchteris muneris vicea sua sponte cessit Petro Lambecio, cui iussu imperatoris a comite Joh. Maximil. a Lamber claves bibliothecae traditae sunt. Quam cum misere turbatam, ruinis suis proximam, et pulvere oppletam accepisset, bene ordinatam atque pulcherrime instructam reliquit. Hinc visa primum bibliotheca Lambecius, idem de ea dicere solebat, quod olim de Galba Lollius: ingenium Galbae male habitare. Adeo fuit in reparanda bibliothecae Caesareae domo diligens, ut coepta a. 1663. instauratio eodem anno perficeretur. Jam Caesar ipse, recuperata valetudine, (aegrotavit enim paullo ante ex variolis,) primum omnium visitavit bibliothecam, binasque ipsas horas ibi transegit. Eodem tempore imperator antiquitatum atque numismatum collectionem admodum magnam Lambecio monstravit, cuius descriptionem satis amplam nobis ipse exhibet Lambecius. Qui dum lectoribus narrat illius collectionis rariora, prodit simul animum superstitionis malignitate oppletum, quae vel doctissimos illius aetatis homines misere agitavit. Ita v. c. describens achatem tribus crucibus insignitum, ait, hoc esse insigne Trinitatis, et passionis Christi argumentum in natura ipsa fundatum; atque ex hac observatione illustrat dictum Christi Luc. 19, 40. Dico vobis, si hi fileant, lapides adeo clamaturos esse. Paulo post commemorat anulum aureum, a Magis orientalibus Christo infanti donatum, eumque dicit tempore belli loco oraculi fuisse. Eiusmodi historiolas inanes ridet doctissimus Kollarius, easque anilibus fabulis et commentis numerat. Jam sequitur *appendix praecedentis epistolae, continens additamenta quaedam ad historiam Augustissimas bibliothecas Caesareae pertinentia.* Horum additamentorum Lambecius quinque fecit partes, quas Kollarius in hac altera editione, aliis vel locis, vel operibus adiunxit. Jam minutatim eas recensebimus, quibus in locis fuerint in prima commentariorum Lambecianorum editione

collocatae. 1) De S. Gregorii Nysseni opere, de creatione hominis. Hoc opusculum p. 91 — 96. veluti nota aliqua sub littera A. a Kollario insertum legitur. 2) De amicitia Tengnagelii cum Luca Holstenio. Hic libellus, cum multa contineat huc non pertinentia, totus hic omissus est a Kollario, et Analectis eius Vindobonensibus insertus. 3) De origine bibliothecae Augustae, quod est huius alterius editionis additamentum primum. 4) De codice membranaceo hist. eccles. Nicephori Callisti manu scripto Graeco, diversorum epistolis referto. Haec particula iterum hic omissa, legitur iam Analectorum Tomo I. p. 106 r. 5) De nonnullis orientalium linguarum codicibus Caesareis, ab Schickardo laudatis, et de libris eiusdem generis, a Cl. Tengnagelio Augustissimae bibliothecae testamento legatis, qui libellus est huius editionis additamentum secundum. Accessere duo alia additamenta, quorum alterum sistit aliquem conspectum ordinis bibliothecae Caesariae, s. indicem librorum secundum linguas et disciplinas factum; alterum continet catalogum aliquem codicum orientalium Francisci a Mesnien Meninski. Jam sequuntur Adami Francisci Kollarii ad Petri Lambecii commentariorum de Augusta bibliotheca librum I. Supplementa. Initium fit a Lambecii vita. Natus Hamburgi anno superioris seculi 27. ibidem litterarum studiis initiatus est adiuvente Luca Holstenio, patruo suo. Unde studiorum uberius tractandorum causa Lugdunum in Batavis profectus, familiaritatis et amicitiae vinculo coniunctus est cum Cardinale Barberino, Huetio, Petaviô, Sirmondo, Valesio, Naudeo et aliis, e quorum doctrina multum profecit. Eodem tempore Parisiis a. 1647. edidit prodromum lucubrationum criticarum in A. Gellii Noctes Atticas, item Syntagma originum et antiquitatum Constantinopolitanarum. E Franco Gallia Romam a. 1647. profectus est, unde duobus annis post redux factus, per octo menses Tolosae iurisprudentiae operam navavit. Rediit a. 1650. in urbem patriam, et in gymnasio historiam docuit.

decurit. Iterum in Franco Galliam profectus, adeptus ibi est dignitatem doctoris iuris, et brevi post munus rectoris in gymnasio Hamburgensi. Matrimonium ibi infaustum iniecit cum Anna nobili de Hemmerdt, quae, divitiarum eumulis superbiens, bonum Lambecium, veluti Xantippe Socratem, ita adfixit, vexavit, ut relictis patria et bonis omnibus, primum in Italiam, deinde Viennam Austriacam discederet, ubi curam bibliothecae Caesareae regundae suscepit. Quod munus cum esset ingenio Lambeciano accommodatissimum, ad finem usque vitae cum summa laude administravit. Bibliothecae istius curam post eum suscepit Dan. Nesselius, antecessori suo neque industria, neque eruditione similis. Nam cum facillime potuisset vestigia a Lambecio aperta premere, atque continuare commentarios ab eo viro coeptos, et ad nonum usque librum productos, officii religionem debuisset, detrectavit, uti erat vir lentus et torpens ad omnia negotia, hanc de omni eruditione bene merendi occasionem feliciter sibi oblatam. *Ille, inquit doctissimus Kollarius, viso Lambecii labore ultimo et primo proposito, perinde atque ad aspectum improvise anguis expalluit totus, et procul ab eo longissime refugit.* Ut ne tamen plane nihil ageret, edidit Catalogum seu recensioem specialem omnium codicum manu scriptorum Graecorum, nec non linguarum orientalium Augustae bibliothecae Caesariae Vindobonensis, quam iussu et auspiciis — Leopoldi — in publicam lucem edidit Dan. de Nessel, J. U. D. Consultarius et bibliothecae praefectus. Vindob. et Norimb. 1690. fol. Hic catalogus etsi nihil aliud est, quam tenuis epitome commentariorum Lambecianorum, tamen Nesselius eum venditavit pro continuatione eiusdem operis. Reliquerat B Lambecius magnam partem noni libri commentariorum iam elaboratam, quam Nesselius praeclare suam fecit, ne semel quidem nominato Lambecio. Hinc doctissimus Kollarius eum plagii et falsi merito accusat, et in iis, quae sunt ex ingenio Nesselii his praeclaris commentariis addita, ubique deprehendit atque fideliter

Hæc indicat errores crassissimos. Edidit Nesselius librum sub hæc inscriptione: Supplementum Bruschianum, s. Gasp. Bruschii Egrani, Monasteriorum et Episcopatum Germaniæ præcipuorum ac maxime illustrium Chronicon. Centuria II. hæctenus nunquam edita — Vindob. 1692. fol. Hunc igitur librum Gentilotus, qui post Nesselium Bibliothecarius fuit, atque etiam Kollarius, diligenter contulerunt cum manuscripto codice, quo usus erat Nesselius; quæ collatione facta intéllexere, virum eum non modo immutasse ex ingenio suo verba multa, verum etiam totas paginas omisisse, novum sensum ex cerebro suo enatum intulisse, atque omnino ita depravasse omnia, ut mirum quantum liber editus a codice manuscripto discreparet. Jam Kollarius enumerat libros a Nesselio promissos, nunquam tamen coeptos, nedum perfectos. Præterea viri eruditi, Viennam profecti, sæpenumero, et privatim et publice in libris suis questi sunt, de difficultatibus, quas ipsis vir iste in aperienda bibliotheca movisset. Decessit tandem, magno bibliothecæ commodo, A. 1699. Eum in munere bibliothecarii sequutus est sex annis post Joh. Benediçt. Gentilotus ab Engelsbrunn, multum questus de iactura codicum manuscriptorum a Nesselio in catalogo indicatorum. Dabimus et huius vitam, a doctissimo Kollario descriptam, in brevem veluti summam redactam. Natus Tridenti a. 1672. litterarum prima fundamenta posuit Oeniponti, unde in Italiam profectus, theologiam in primis et ius canonicum didicit, non neglecta linguæ Græcæ, Hebraicæ, et Arabicæ cultura. A. 1703. Salisburgum invitatus est cum axiomate archivarii episcopalis. Sequenti anno Viennam venit, vocatus a Caesare ad bibliothecæ curam suscipiendam. Quod munus demum a. 1706. adiit. Brevi post in Italiam, Secretarii nomine profectus est, cum Comite de Martiniz, unde post semestre redux factus, totum se bibliothecæ Caesareæ dicavit. Nihil ipse edidit, præter duas epistolas ad Joh. Burch. Menkenium, sub ficto nomine Angeli Fontei, occa-

U

sionem

tionem scribendi nactus a Bernh. Pezio, qui reperto in aliquo monasterio codice manuscripto diplomatico Udalrici Babenbergensis, aliquem conspectum illius a. 1727, in his eruditorum Actis ediderat. Praeterea Gentilotus reliquit continuationem commentariorum Lambecianorum inde a libro IX. usque ad XIV. A. 1723. deposito munere Romam profectus, primum auditor Rotae, et duobus annis, post adiuvente Caesare, episcopus Tridentinus factus est. Quod munus non diu tenuit; nam brevi post a. aetatis 54. mortuus est. Statim post abitum Gentiloti in urbem Romam, Carolus VI. imper. duos constituit bibliothecarios, Pium Nicolaum Garelli, Bononiensem, archiatrum Caesarem, et Alex. Riccardi, Neapolitanum, in supremo Hisp. consilio regentem et Fiscii Patronum. Quorum duumvirorum libri bibliothecae causa scripti etsi extant nulli, tamen multa sunt ipsorum de bibliotheca Caesarea merita. Nam eorum, potissimum suavis Carolus VI. magnis sumptibus effecit, ut bibliotheca sua, ab eo tempore, et quoad externum cultum omnium splendidissima atque magnificentissima haberetur. Huius rei narrationem uberiores nobis suppeditat doctissimus Kollarius. Leopoldus iam fundamenta novo bibliothecae aedificio posuerat, eiusque exstruendi curam iniunxerat comiti Gundaker ab Althan, ita tamen, ut nemo praeter ipsum sciret, cuius rei esset domus tam ampla et magnifica destinata. Ita factum est, ut hae aedes anno demum 1735. omnibus ornamentis instructae ad suam perfectionem assurgerent. Earum imaginem aere expressam Sal. Kleinerus, architectus Moguntinus, et Hier. Jac. Sedelmayerus edidit, sub titulo: dilucida repraesentatio magnificae et sumptuosae bibliothecae Caesareae, Vienn. 1737. Ita bibliothecae aedificio omnibus ornamentis externis instructo, Carolus VI. libros quoque novos sumptibus immensis coemendos curavit, veluti 1) bibliothecam Georg. Wilh. nobilis a Hohendorf, libris 6731. editis, et 252 codicibus manuscriptis instructam. 2) Accessit bibliotheca Cordonia-

na archiepiscopi Valentini, 4000 libris referta. 3) Bibliotheca Alex. Riccardi, bibliothecarii. Addita est porro 4) bibliotheca Principis Eugenii, a. 1737. mortui, quae praeter libros 15000 splendidissime vestitos, etiam tabulam Peutingerianam, machinam Anglicanam, systema mundi Copernicanum repraesentantem, multas praeter raras imagines aere expressas, et 237. codices manuscriptos, continebat. Denique 5) aucta est bibliotheca Caesarea Car. Gust. Heraei praestantissima imaginum aere expressarum collectione. Habuit praeterea Carolus VI. ubique viros doctos, per quos cimelia omnis generis magno pretio undiquaque coemenda curaret. Ex urbe Neapolitana, atque in primis ex monasterio Ascetarum de instituto divi Augustini et divi Johannis de Carbonaria, in bibliothecam Caesaream pervenere 97. codices manuscripti, quorum indicem doctissimus Kollarius nobis suppeditavit. Omnium autem maxime memorabile est hoc, quod Carolus VI. bibliothecam suam usui publico magis accommodatam fecit. Huius rei causa duo adhuc custodes constituit, Nic. Forlosiam, Neapolitanum, et Gottfr. Phil. Spannagelium, Germanum, duo item scribas et totidem famulos, qui custodibus semper essent a manibus. A. 1726. decessit Riccardi. Garellius igitur inde ab hoc tempore solus bibliothecae praefuit usque ad a. 1739. quo mortuus est. Nomen ipsius scriptis non admodum celebratum est, Kollarius tamen commemorat multas eius epistolas, in primis duas admodum memorabiles, quarum altera ad Matth. Belium, scriptorem historiae Hungaricae doctissimum, scripta, agit de Juvenco Caelio Calano Dalmata, deque eius opere: Historia Artillae; altera, ad Bernh. Pezium data, pertinet ad editionem libri: Agnetis Blanbeckiae — Vita et revelationes. Post obitum Garellii bibliotheca praefecto tam diu caruit, donec a. 1745. nobilis de Swieten ei muneri praeficeretur. Per illos sex veluti interregni annos, sub nomine custodis primarii, bibliothecae curam gessit Nic. Forlosia, vir honestus et doctus, qui com-

emendatis aulae Caesareae ab Alexandro Ricardi, custos bibliothecae constitutus est. Quamquam autem erat omni eruditionis copia instructus, tamen nihil ipse edidit, fortasse propter ingenii difficultatem, qua impediti homines interdum doctissimi eruditionis recessus aperire aliis non possunt. Post mortem eius multos libros ab illo scriptos reperit Kollarius, veluti 1) *Libanii et Himerii Sophistarum orationes, partim ineditas, et ab eodem in latin. sermonem versas; partim vero editas, sed cum codicibus Caesareis comparatas atque emendatas.* 2) *Supplementorum Lambecianorum Tomos II.* 3) *Commentarii in manu exaratos codices Latinos, Italicos, Gallicos &c. qui nimirum post praefecturam Cl. Gentilotti bibliothecam Caesaream auxerant, Volumina III.* Adeo tamen consilia librorum edendorum celavit malevolus atque reconditus Forlosia, ut, quid tandem scriberet, omni data opera unquam elicere Kollarius, novenarius eius collega, posset. Quid? quod Forlosia ipsum ab omni, et quisquis demum is esset, labore maligne deterruerit. Sive enim Kollarius ad edendos auctores Graecos accedere, sive commentarios Lambecianos continuare, sive aliud quid eruditioni profuturum scribere se velle profiteretur, id omne iam a se coeptum et perfectum Forlosia auentebatur. Tali malignitate deceptus Kollarius, animum scribendi prope totum abiecerat, donec Forlosia mortuo fraudes omnes, dadum sollicito occultatae, atque ex voluntate eius et post mortem occultandae, planissime apparent. Nam etsi omnia sua scripta haeredibus testamento reliquisset, tamen iudicum, qui hac de re peculiari iudicio decreverant, sententia, pervenere in bibliothecam Caesaream. Cuius sententiae causae fuerunt duae: primum quoniam Forlosia hos libros haeredibus relictos horis non subsecivis, sed bibliothecae destinatis, scripserat; deinde quod codicibus manuscriptis Caesareis ex arbitrio suo, legibus repugnantibus usus fuerat. Extat autem peculiaris lex Caesarea, qua discrete cavetur, ne custos aut scribat aliquid suo nomine

ante intra temporis, que inserviendum bibliothecae est, spa-
 tium, aut codices manuscriptos usibus privatis accommodet.
 Quod utrumque Forlosiam fecisse cum haeredes negare non
 potuissent, facile intelligitur, bibliothecam Caesaream iure
 quodam suo sibi vindicasse scripta Forlosiana. Neque pro-
 fecto erat, cur Forlosia foetus suos tam sollicitè occulta-
 ret. Nam codices manuscripti, quos edere volebat, mone-
 te doctissimo Kollario, admodum mediocris pretii fuerant.
 Quod attinet ad orationes Libanii, earum codex, qui est in
 classe codicum Graecorum philosophicorum XCIII. atque
 seculo XIV. aut XV. scriptus videtur, olim fuit Sambuci.
 Hunc igitur codicem iam Tegnagelius hac inscriptione in-
 signivit: Libanii Sophistae Antiocheni orationes XLIII.
 omnes fere ineditae, quam inscriptionem iisdem plane ver-
 bis Nesselius in catalogo repetiit. Has orationes multo
 cum labore Forlosia contulit cum iis, quas Morellus iam
 ediderat, qua collatione facta intellexit, sex orationes mul-
 tis cum vitis, tredecim vero plane nondum esse a Morello
 editas. Quas deinde propediem promulgaturus, magna
 eum diligentia descripsit e codice Caesareo, additis quibus-
 dam notis, et versione non satis accurata. Sed uti erat Forlosia
 vir lentus ad omnia negotia perficienda, ita praeveniri se in
 hoc conatu passus est a quodam Ant. Bongiovanno, qui
 a. 1754. XVII. Libanii orationes ineditas Venetiis vulgavit,
 bona instructas versione, et notis admodum eruditis. Una
 igitur oratio, quae est contra Icarium, atque in codice Bon-
 giovanniano non extabat, Forlosiae edenda relinquebatur.
 Porro reperit in codice 106. manuscriptorum philosophi-
 corum tres Himerii orationes, quas cum ignoraret iam an-
 te ipsum, anno nimirum 1720, a Joh. Henr. Maio esse edi-
 tas, latine, sed parum accurate, uti doctissimus Kollarius
 multis exemplis docuit, vertit, atque publicare conatus est.
 Denique nec supplementa ipsius, Lambecii atque Gentiloti
 commentariis bibliothecae Caesariae addita, ita sunt compa-

rata ut virorum doctorum laudem mereri posse videantur. Alter bibliothecae custos fuit Gottfr. Phil. Spannagelius, Germanus, historiarum, iuris publici, et multarum linguarum longe peritissimus. Varia scripsit, veluti 1) *Noizia della vera liberta Fiorentina, considerata ne suoi gusti limiti per l'ordine de' secoli, 1724.* 2) *Apologia per la scrittura pubblicata in Milano l'anno 1707. ed osservazioni critiche sopra l'istoria del dominio temporale della sede Apostolica nel Ducato di Parma e Piacenza, cet. 1727. fol. 3 Voll.* 3) *Monita Genealogica, Auctori Vindiciarum Arboris Genealogicae Augustae Gentis Carolino — Boicas oppos. Monachii in fol. 1730. edita, Alestadii ex Off. itgheleni 1732.* Hunc librum sub ficto nomine Palignesii scripsit contra Ignat. Franc. Xaver. a Wilhelm, auctorem Vindiciarum Arboris Genealogicae. Praeter hos libros, Spannagelius scripsit adhuc multos alios historici in primis argumenti, qui omnes a doctissimo Kollario pag. 796. commemorati, in bibliotheca Caesarea latent. Mortuo a. 1749. Spannagelio, successit doctissimus huius libri editor, Kollarius, qui a. 1737. societati Jesu immixtus, postea hoc ordine relicto, opera Baronis de Swieten a. 1748. primum scriba, deinde custos bibliothecae Caesareae factus est. Multa itidem sunt de bibliotheca Vindobonensi merita Baronis de Swieten, discipuli Boerhavii dignissimi, atque archiatri Augustissimae Theresiae, cui ipsa imperatrix summam bibliothecae Caesareae praefecturam clementissime commisit. Hic primum omnium e bibliotheca Caesarea removit librorum supervacua exempla, quae postea Pragae, Oenipontum, in Collegium Theresianum, in monasteria Capucinatorum, Augustinorum, atque Carmelitarum pervenere. Deinde cum multis millia librorum exempla incompacta reperisset, brevi post omnia pulcherrime vestivit, et sic ornata locis suis assignavit. Denique et de augenda bibliotheca Caesarea cogitavit. Cuius rei causa libros praestantissimos e toto orbe

terra-

terrarum, e Germania, Batavis, Italia, Franco-Gallia, Anglia; immo adeo scripta Arabica, Persica, et Turcica, e regno Turcico, in typographia Constantinopolitana Ibrahimi Effendi edita, sumptibus magnis Viennam comportari iussit. Sex praeterea bibliothecas instructissimas coniunxit cum Palatina: 1) bibliothecam Caroli VI. secretiorum, 2) Garottianam, unde, qui nondum extabant in bibliotheca Caesarea, libri illuc translati reliquis collegio Theresiano concessis. 3) Graecianam. Nam cum Graecium fuisset olim sedes principalis Archiducum Austriaeorum, multi praestantissimi libri et codices manuscripti in aulam illam pervenerant, et tam diu ibi latuere, donec in lucem ab imperatore Augustissimo protraherentur. 4) Vindobonam venit bibliotheca comitum a Staremburg, quae insignem omnium librorum ad reformationem Lutheri pertinentium apparatus habuit. 5) Quinta fuit bibliotheca Vindobonensis Universitatis litterarum, quae et ipsa rarissimorum codicum fuit plenissima; denique 6) Francisci Imperat. bibliotheca. Praeter haec tanta merita, magnus ille de Swieten multum etiam contulit ad reformandum studium medicum, atque omnino ad universitatem litterarum Vindobonensem. Ipsius enim auctoritate Viennae peculiare constitutum est collegium censorum, qui cognoscerent de libris medicis, philologicis, et philosophicis. Cognitiones ipsae, in quibus Baro de Swieten praefidis personam agit, in bibliotheca Caesarea singulis diebus Veneris instituuntur. — In fine horum commentariorum leguntur quaedam epistolae adhuc ineditae, in quibus multa occurrunt, quae Nesselii atque Gentilotti vitam illustrare poterunt.

ANIMAD.

*ANIMADVERSIONES SUPER BULLA
in Coena Domini. — — Sine fitione didici, et sine
invidia communico, Sap. VII, 13. Impensis
ipfius auctoris.*

Venet. 1769. 8. pagg. 340.

Protulit nostra aetas libros admodum multos, quibus in-
signi pontificis Rom. arrogantiae atque dominationi vel
ab iis obviam itum est, qui in doctrina ipsa ne latum qui-
dem unguem ab eo discedunt, sed potius in omnia ipsius
verba, tanquam in oracula divina, ultro consentiunt. Ista
tamen ignorantia atque superstitio paulatim discutitur at-
que in fugam vertitur variis virorum apprime doctorum
conatibus, quos ut ne communis atque alto mentibus huma-
nis infixae praecipua opinio impediatur, aut, quod multo foret
peius, plane in nihilum redigatur, certe veritatis causa quam
maxime optandum est. Hic liber, cuius argumentum iam
cum lectoribus nostris communicabimus, tam male acceptus
est a pontifice Rom. ut ipsius Nuntius sibi persuaderet, se fa-
cile posse, auctoritate scilicet sua, rempublicam Venetam eo
redigere, ut sibi credat affirmanti, hunc librum esse pesti-
mam humani ingenii progeniem, nec dignam qui legatur.
Nolunt tamen Veneti sanctissimi Papae voluntati ultro
assurgere, immo potius legunt, et, prope dicimus devorant,
prae cupiditate cognoscendi, hunc librum, et, ubicunque pos-
sunt, studiose disseminant.

Bulla in Coena Domini est veluti compendium omnium
artium politicarum, quibus aula Rom. dominationem suam
in Principes, per decem ipsa secula, fundavit atque mu-
nivit, nec alia de causa videtur facta esse, nisi ut tranquilli-
tas conscientiae, atque pax et securitas Principum penitus
tolleretur. Auctor noster explicat primum originem, pro-
gressum

gressum, atque obiecta generalia huius bullae, quae paulatim vires nata maiores, omnem potentiam civilem evertit, atque despotismum clericalem introduxit. Fundamenta, quibus aedificium huius bullae nititur erant excommunicatio, reservatum iurium episcoporum aliorum, et iudicium rerum civilium sub specie immunitatis ecclesiasticae. Auctor e scriptis Rabbiorum, e Matth. 18. et ex antiquissimis ecclesiae legibus notionem excommunicationis constituit, eamque negat locum habere posse, nisi in iis, qui aut unitatem doctrinae reiiciant, aut vitam vivant praeter modum scelestam. Excommunicationis minoris, uti vocant, poenam, episcopus non nisi consentienti infligere potest, quod patet ex Theodosii exemplo, qui et ipse sua sponte subiit poenam, quam ipsi Ambrosius suaserat. Poenitentiae publicae substituebantur elemosynae, peregrinationes sacrae, indulgentiae et alia. Paulatim enatum est discrimen inter excommunicationem a lege, et inter excommunicationem ab homine, seu latae sententiae et ferendae, quae notio rem omnem coeca caligine obtexit. Sequentibus temporibus excogitatum est interdictum, quo omnes homines totius nationalis alicuius, si veii essent impii, si ve minus, ab rerum sacrarum usu arcebantur. Haec poena saepe numero profecta est ab commotionibus animi vehementioribus, ab ira, odio &c. unde nullus prope modum episcopus Seculo XII. et sequentibus in historia occurrit, qui non vel excommunicaverit alios episcopos, vel ipse non fuerit ab aliis excommunicatus. Quid? quod mortuis adeo haec poena irrogabatur. Hinc excommunicatio degeneravit in lusum puerilem. His armis veluti induti pontifices, debellavere primum Graecos imperatores, quibus obedire tanquam cives legitimis dominis debuissent; deinde Langobardos, denique Francos. Pontificum dominationem mirifice adjuvit lis de primatu Patriarchae Constantinopolitani; contentiones de cultu imaginum, (quibus pontifices sese nullam aliam ob causam immiscuere, quam, ut hac opportunitate oblata detrectare Graecorum iugum possent;) itera com-

nimis indignitate vel in ipsa urbe Roma, ubi donatio Constantini fraudulenter efficta est; denique decretales Pseudo-Dionysii, et inde oriunda obedientia omnium episcoporum pontifici Rom. praestanda. Paullatim factum est, ut non qui peccavisset excommunicaretur, sed qui excommunicatus esset is peccavisse diceretur. Bulla in C. D. forma tantum differt a Dictatibus Hildebrandi: Excommunicatio Gregorii VII. contra Henricum IV, dominum suum, totam Europam in admirationem et stuporem rapuit, quoniam haec insolentia, et moribus, et legibus ecclesiae Christianae repugnare videbatur. Olim ne haeretici quidem ipsi excommunicabantur tum, cum id tranquillitati publicae obesse putaretur. Multo minus Principes propter haeresim licebat excommunicare, aut hac sola de causa illorum potestatem subterfugere, aut, quod omnium est pessimum eam ad se violenter rapere. Quid? quod exempla, copiose ab auctore pag. 45. enarrata, clare docent, omnes episcopos Principum legibus, non modo in excommunicationis usu, verum etiam in rebus fidei, accommodare sese debuisse. Historia testis est, quantas turbas dederint principia Gregoriana, quae omnia veluti in compendio comprehensa sunt Bulla in C. D. Excidit tandem, atque vim suam amisit hic horrendus despotismus, cognita paullatim ipsius iniquitate interna. Nam orta sunt schismata, quae concilio Constantiensi locum dederunt, cui Martinus V. sese subicere patrum, ex ibi congregatorum voluntate, cogebatur. Hi patres uno consensu sanxerunt, concilium generale esse supra pontificem, ipsumque decretis illius teneri. Et tamen deinceps Martinus fraudulenter mentem suam mutavit, edita bulla simillima illi in C. D. sed expectationi eius eventus non respondit. Atque omnino pontifices conciliorum auctoritatem nunquam non, quantum possent, depresserunt, ut ipsi neglectis nationis Germanicae concordatis, atque vocibus provocantium ad futurum concilium tanto altius assurgere, atque caput erigere possent. Id clare patet ex Bulla execrabili

¶ II. Pontif. Concilium Basileense uti semper fuit pontificibus odiosum propter ea, quae ibi contra libidinem ipsorum decreta sunt, ita semper fuit ab iisdem reiectum atque damnatum. Studium igitur dominandi, atque principibus iura sua e manibus extorquendi, peperit excommunicationem, atque bullae in C. D. inferuit. Eadem bulla pontificibus solis tribuit reservatum iurium omnium episcoporum, adeoque declarat eos monarchas, eum potestate absoluta in omnes sacerdotes. Quam potentiam ipsis subinde facile subministravit lenis titulus Vicariorum Christi. Simul vero ac sese pro regibus, pro dominis totius mundi pro episcopis universalibus gerere coeperant, ecce repente omnes principes adversus eorum audaciam insurrexerunt.

Aula Romana se semper omni vi opposuit iis viris, eosque vel callide ad suas partes traxit, vel omni modo vexavit, qui iura episcoporum adversus pontifices defenderent. Pontificibus tamen nonnisi ordinis praerogativam prae reliquis episcopis relictam esse, patet e multis exemplis, quae ab auctore sunt ex historia ecclesiae allata. Paullatim ecclesia Rom. ingentis facta divitias, adeo ad se convertit omnium hominum oculos, ut in rebus controversis libenter provocarent ad arbitrium pontificis Romani. Quae res mirifice adjuvit pontificum dominandi studium, atque locum fecit constituendis multis in locis vicariis pontificiis, qui insidiari ceterorum episcoporum iuribus tenerentur. His fraudibus Leo I. Pontif. per vicarios suos in Franco-Gallia constitutos magnam partem iurium Hilarii, episcopi Arelatensis, ad se traxit. Cognomen vero episcopi universalis tempore adhuc Gregorii M. putabatur vocabulum profanum. Post ea tempora, in aliquibus conciliis, sub specie rerum longe gravissimarum, tractatae sunt ridiculae atque pueriles minutiae, veluti cum Adriani pontif. legati Anglis suaderent serio, ut ne amplius caudas equinas ressecarent, it. cum in Synodo Aquisgranensi tanquam res acris iudicii constitueretur, quo

tempore esset monachis vena incidenda. Media profecto flo-
pius. Seculo VII. pontifices multis accessionibus auxero poten-
tiam suam, qua deinde seculo sequenti abusi sunt ad opprimen-
dos ceteros episcopos. Eam mirifice adiuvit Bonifacius, Archi-
episcopus Moguntinus, qui cum esset vicarius pontificius, totus
sele obedientiae aulae Rom. dedit, atque primus iuravit in
pontificis iussa omnia. Hoc modo formulâ fidei, quam unus-
quisque episcopus in initio muneris edere tenebatur, degener-
avit in legem iurisiurandi Romano pontifici praestandi,
quam deinde Paschalis II. in Synodo Rom. a. 1102. diferet
edixit. Latius progressa est haec dominatio, cum pontifices
magnificentiam titulorum, vestium, caerimoniarum, ab aula
imperatoris Rom. mutuatarum, dolose in suam quoque au-
lam transfulissent. Huic dominandi studio perpetuo sele
opposuere episcopi Franco-Gallici, Trevirenses, Colonien-
ses, Gradenses, Aquileienses, atque Mediolanenses.

Tandem pontifices etiam bona ecclesiastica, et peccato-
rum remittendorum potestatem ad se rapuere, tamen
repugnancibus semper quibusdam episcopis. Quonquam
Martinus V. in concilio Constantiensi, non modo totius ec-
clesiae episcopos, verum etiam nationis Germanicae proce-
res, ludibrio habuit, illi tamen auctor noster vim legis tri-
buit cui parere debeant omnes. Concilium Basileense hac
de causa institutum est, ut ecclesia in capite et membris
emendaretur; nihilo tamen minus huic pro desiderio multi
episcopi resistere, atque etiam principes; cum res in sum-
mum discrimen venisset, remissiores facti sunt. In concilio
Tridentino auctor noster, et in doctrina, et in disciplina mul-
ta deprehendit ambigua verba, quae detorqueri in varios
sensus, uniuscuiusque libidini accommodatos possunt. Bulla
in C. D. non habet vim legis, merisque confata est errori-
bus, adeoque potest ac debet a principibus tolli, etiam si sit
antea vel ab iisdem, vel ab antecessoribus suis, agnita. Jam
transit auctor ad iudicia rerum civilium, sub specie immu-
nitatis

nitatis spiritualis, quod aula Rom. sibi paulatim arrogavit. Primum est de iure asyloꝝ, quod ab initio ad solum imperatorem pertinuit et non nisi arae finibus circumscriptum erat. Inde cum paulatim magna orirentur incommoda, factum est, ut asyloꝝ a. 398. ab Arcadio tollerentur. Leges ecclesiasticæ hac de re eodem tempore cum principum legibus enatae, nullam aliam ob causam latae sunt, nisi ut edita principum inferioribus sacerdotibus promulgarentur. His principum edictis addidere postea pontifices suas quoque bullas hoc, callido consilio, ut, utri debeatur obligatio, in ambiguo semper maneret. utque principes has leges, non suo, sed pontificis nomine scripsisse viderentur. Immunitas ecclesiastica, in Synodo Moguntina a. 813. hominum ecclesiasticorum atque civilium consensu stabilita, latius in dies extensa est, usque ad aulas ecclesiarum, aequè a. 858. usque ad triginta aut quadraginta passus circa ecclesias. Hoc modo cum hominibus scelestissimis multa atque lata paterent asylo, pontifices ipsi coacti sunt eorum fines arctius cohibere. Cuius rei causa inde ab Innocentio III. usque ad Benedictum XIV. decem extant bullae, quibus pontifices hæc privilegia, atque numerum scelerum, quibus hæc asylo paterent, minuerunt. Jus tamen ipsum cognoscendi de sceleribus, e manibus principum extorquere, atque solis impertire sacerdotibus, semper conati sunt. Habemus Gregorii XIV. bullam de a. 1591. quae tam manifeste sacerdotibus legum ferendarum potestatem tribuit, ut ab omnibus principibus reiiceretur. Personalem sacerdotum immunitatem auctor noster impugnat argumentis bonis, ubique tamen obviis, unde demum efficitur, eam ortam esse acque succrevisse ex neglectu disciplinae ecclesiasticae veteris. Ab initio graves poenae irrogabantur episcopis et sacerdotibus, criminis cuiusdam convictis. Quod si esset grave, veluti adulterium, furtum, adempta ipsis a Synodo dignitate sacerdotali, laicorum hominum nomine incidere in poenam civilem. Finitis Christianorum persecutionibus, imperatores leviores

tempore esset monachis vena incidenda. Media profecto fiet pius. Seculo VII. pontifices multis accessionibus auxerunt potentiam suam, qua deinde seculo sequenti abusi sunt ad opprimendos ceteros episcopos. Eam mirifice adiuvit Bonifacius, Archiepiscopus Moguntinus, qui cum esset vicarius pontificius, totum sese obedientiae aulae Rom. dedit, atque primus iuravit in pontificis iussa omnia. Hoc modo formulae fidei, quam unusquisque episcopus in initio muneris edere tenebatur, degeneravit in legem iurandi Romano pontifici praestandi, quam deinde Paschalis II. in Synodo Rom. a. 1102. discrete edixit. Latius progressa est haec dominatio, cum pontifices magnificentiam titularum, vestium, caerimoniarum, ab aula imperatoris Rom. mutuatarum, dolose in suam quoque aulam transfulissent. Huic dominaendi studio perpetuo sese opposuere episcopi Franco-Gallici, Trevirenses, Coloniaenses, Gradenses, Aquileienses, atque Mediolanenses.

Tandem pontifices etiam bona ecclesiastica, et peccatorum remittendorum potestatem ad se rapuere, tamen repugnantibus semper quibusdam episcopis. Quanquam Martinus V. in concilio Constantiensi, non modo totius ecclesiae episcopos, verum etiam nationis Germanicae proceres, ludibrio habuit, illi tamen auctor noster vim legis tribuit cui parere debeant omnes. Concilium Basileense haec de causa institutum est, ut ecclesia in capite et membris emendaretur; nihilo tamen minus huic pio desiderio multi episcopi restitere, atque etiam principes, cum res in summum discrimen venisset, remissiores facti sunt. In concilio Tridentino auctor noster, et in doctrina, et in disciplina multa deprehendit ambigua verba, quae detorqueri in varios sensus, uniuscuiusque libidini accommodatos possunt. Bulla in C. D. non habet vim legis, merisque confata est erroribus, adeoque potest ac debet a principibus tolli, etiam si sit antea vel ab iisdem, vel ab antecessoribus suis, agnita. Jam transit auctor ad iudicia rerum civilium, sub specie immunitatis

nitatis spiritualis, quod aula Rom. sibi paullatim arrogavit. Primum est de iure asyloꝝ, quod ab initio ad solum imperatorem pertinuit et non nisi arae finibus circumscriptum erat. Inde cum paullatim magna orirentur incommoda, factum est, ut asyloꝝ a. 398. ab Arcadio tollerentur. Leges ecclesiasticæ hac de re eodem tempore cum principum legibus enatae, nullam aliam ob causam latae sunt, nisi ut edita principum inferioribus sacerdotibus promulgarentur. His principum edictis addidere postea pontifices suas quoque bullas hoc callido consilio, ut, utri debeatur obligatio, in ambiguo semper maneret. utque principes has leges, non suo, sed pontificis nomine scripsisse viderentur. Immunitas ecclesiastica, in Synodo Moguntina a. 813. hominum ecclesiasticorum atque civilium consensu stabilita, latius in dies extensa est, usque ad aulas ecclesiarum, atque a. 858. usque ad triginta aut quadraginta passus circa ecclesias. Hoc modo cum hominibus scelestissimis multa atque lata paterent asyloꝝ, pontifices ipsi coacti sunt eorum fines arctius cohibere. Cuius rei causa inde ab Innocentio III. usque ad Benedictum XIV. decem extant bullae, quibus pontifices hæc privilegia, atque numerum scelerum, quibus hæc asyloꝝ paterent, minuerunt. Jus tamen ipsum cognoscendi de sceleribus, e manibus principum extorquere, atque solis impertire sacerdotibus, semper conati sunt. Habemus Gregorii XIV. bullam de a. 1591. quae tam manifeste sacerdotibus legum ferendarum potestatem tribuit, ut ab omnibus principibus reiiceretur. Personalem sacerdotum immunitatem auctor noster impugnat argumentis bonis, ubique tamen obviis, unde demum efficitur, eam ortam esse atque succrevisse ex neglectu disciplinae ecclesiasticae veteris. Ab initio graves poenae irrogabantur episcopis et sacerdotibus, criminis cuiusdam convictis. Quod si esset grave, veluti adulterium, furtum, adempta ipsis a Synodo dignitate sacerdotali, laicorum hominum nomine incidere in poenam civilem. Finitis Christianorum persecutionibus, imperatores leviores

episcoporum causas synodis iudicandas reliquerunt, gravioribus tantum criminibus sibi reservatis. Has leges sustulere postea principes cognitis turbis quas leges ecclesiasticae statui politico intulere. Secundum placita iuris canonici sacerdotes tribus tantum in causis subfuit potestati civili, in causa haereseos, depravationis epistolaram apostolicarum, atque coniurationis adversus episcopum. Reliquerunt atrocissimorum criminum, veluti parricidii, Sodomiae, Coniurationis adversus principem, caedis, incestus &c. cognitionem ius canonicum diserte negat pertinere ad reges, atque adeo poenam excommunicationis minatur eis, qui sibi hoc iuris sumserint. Avaritia sacerdotum inde a Seculo III exorta excitavit subinde acra ingenia, ut Arnoldum Brixianum, Marfilium Paravinum, Wiclefsum, Hieronymum Pragensem, ut magnificentiam ecclesiarum externam summo ardore impugnarent. Quibus reprehensionibus cum satis bene respondere non potuissent pontifices, dixere, bona temporalia non sacerdotibus, sed ipsi Deo, Petro aut Paulo, donari. Quae ambiguitas ita decepit homines simplices atque superstitiosos, ut sacerdotibus dimidiam Europae partem, sub specie religionis donarent. Jam inquisitorius auctor in omnes articulos bullae in C. D. eorumque causas et effectus, tradit primum omnium historiam sequam ecclesiasticarum huc pertinentium, unde demum efficitur, sublata licet omnium principum consensu bulla in C. D. nondum tamen causam esse omnibus inde proventibus stalis, nisi alio modo iis obviam a potestate civili eatur. Et quoniam sex diversae bullae in C. D. reperiuntur, repetiit hic auctor earum novissimam, quae est in Bullarii editione Lucemburgica a 1742. Tom. IV. p. 118. In hac igitur bulla viginti excommunicationis fulmina mittuntur, quibus ab auctore nostro uberius explicatis, facile intelligitur, omnem potestatem civilem in toto orbe Christiano funditus everti. Nolumus hic omnia minutatim recensere, quae auctor noster, huius bullae singulis excommunicationibus, vel explicandi

explicandi, vel illustrandi causa, ex historia ecclesiastica et scripturis sacris addidit; quanquam serio affirmamus, nos nullibi reperisse meliora aut aequae bona, quam quae hic leguntur. Suademus autem omnibus lectoribus nostris, ut legant ipsi, et, quam libere, et ab omni partium studio alieno animo scribat auctor de hac bulla, cognoscant. Animadversiones finiuntur his consecrariis: 1) bullam in C. D. introducere despotismum; 2) principibus omnia in cives iura eripere; 3) plerosque magistratus civiles excommunicationis poenae subiicere; 4) etiam sacerdotibus suppeditare largam tranquillitatis publicae tollendae occasionem. Denique auctor noster enumerat turbas, quibus republicae omnes obnoxiae sunt, si vel maxime ab omnibus principibus communi consensu reiiciatur bulla in C. D. Nam cum ea sit veluti compendium legum ecclesiasticarum iurisque canonici, quod hodiernum in omnibus scholis explicatur atque studiose inculcatur iuvenibus: nullus princeps sibi satis cavere ab periculis potest, quae ex huiusce bullae scaturigine promanare in futurum tempus possunt. Nondum etiam igitur sublata hac bulla, malum ipsum, quod imminet rei politicae, sublatum est. Diutius laborandum est principibus, donec vis morbi tota eradicetur. Demere pontificibus potestatem civilem, atque auctoritatem prope divinam; frangere aulae Rom. insignem arrogantiam et dominationem; obviam ire fraudibus et dolis pontificiis; atque omnino principia, quibus veluti fundamentis superstructa est bulla in C. D. funditus delere atque evertere: hoc opus, hic labor est, multorum non modo annorum, verum etiam principum, quibus salus et tranquillitas publica curae cordique sit.

ANTONII

ANTONII BONFINII, ASCULANI,
Rerum Hungaricarum Decades Libris XLV. comprehensae,
ab origine Gentis ad Annun MCCCCXCV. Editio Septi-
ma. Accessit Index rerum locupletissimus. Recensuit et prae-
fatus est D. CAROLUS ANDREAS BEL, Sereniss.
Saxon. Elect. Consl. Aud. Poef. Prof. Publ. Ordin.
Academiae Decemvir et Bibliothecarius.

Lipsiae, sumtu Ioannis Pzuli Kraus, Bibliop. Vindobonea-
 sis, MDCCLXXI. Alph. 9. plagg. 8. in fol.

Quid hac nova Bonfinii Editione praestitum sit, nemo
 melius, quam ipse Editor, Vir illustris, Lectoribus
 dixerit. Igitur Praetationem eius hic totam describimus,
 qua, non solum de fide Bonfinii, sed etiam de editionibus,
 quae hanc praecesserunt, omnibus, sine fuco, et ad veri-
 tatis normam exposuit. Ita vero scribit:

Commendanda hac nova Bonfinii Decadam editione,
 lectorem non diu tenebimus. Neque est necessum. Non
 ignorant nomen Scriptoris Hungaricarum rerum curiosi;
 et est merito inter primarios eius historiae reponendus.
 Livium tamen Hungarorum non facile dixerim, nisi forte
 propterea quod commentarios suos, ut ille romanus, in De-
 cades distribuit. De fide Bonfinii plenius hic dicere, super-
 vacuum duco. Constat inter omnes, qui has Decades lego-
 runt, eum in antiquissimis Pannoniae rebus describendis,
 descripsisse paene ad verbum Scriptores veteres, atque adeo
 eos, quos super his rebus adire, tamquam fontes, quam
 Bonfinium legere, quivis malit. Habet tamen ex eius
 aetatis, qua vixit, ratione, excusationem aliquam Vir opti-
 mus. Nam quotquot illis temporibus historiae scribendae
 operam dederunt, putarunt se operae pretium minime latu-
 ros,

ros, nisi ex antiquissima memoria repeterent, adeoque describerent e libris vetustis etiam ea, quae ad rem minimo pertinebant. Talia si plerisque demseris, parum supererit, quod ex eorum commentariis cognoscere cupias. In rebus deinceps, quae praecipue Hungaros spectant, unum fere Thurocium, qui Chronica Hungarorum, a gentis incunabulis, ad Matthiae regis initia conscripsit, secutus est; tanta fide, ut errare cum eo maluerit, quam secessionem facere, quod multis locis cernitur. Progressus ad tempora invictissimi Matthiae regis, in cuius aula versatus est, et cuius potissimum iussu atque liberalitate excitatus, Hungaricarum rerum Decades scribere instituit, tam libere et candide res Hungaricas ad annum usque MCDXCV. in commentaria retulit, ut neque vitia benefactoris sui dissimularet. Et haec potissimum est Hungaricae historiae periodus, quam haurire e Bonfinio, tamquam e fonte limpidissimo, oportet. Scripsit enim de rebus, quibus ipse maximam partem interfuit, et quas aliquot locis fatetur se ex ore Matthiae regis hausisse. Tales commentarios, etsi optabile erat quam maxime, edi accurate et diligenter, tamen dici non potest, quantis mendis deturpati fuerint et coinquinati ab iis omnibus, qui editiones, quotquot sunt, procuderunt. Facem his tenebris praetulit Martinus Brennerus, Transilvanus, editis tribus libris Basileae anno MDXLIII. cuius menda fidelissime repetiit, et auxit liberaliter, Oporinus, anno MDLXVIII. vel potius Ioannes Sambucus, vir cetera doctus atque operosus, in hoc laudandus tamen, quod reliquos libros tribus prioribus addidit. Atque ex hac profluxerunt editiones reliquae omnes, Wecheliana Francofurtensis anni MDLXXXI. et Hanovienfis anni MDCVI. quam Colonienfis excepit anno MDCXC. estque mirum, de tollendis mendis neminem cogitasse. Laetabamur igitur, cum veniret in manus nostras Vindobonenfis editio anni MDCCXLIV. quod aequum erat credere, aliquem historiae Hungaricae peritum, atque patriae amantem, tandem aliquando

quando medelam Bonfinio attulisse, dedisseque nobis emendatissimum. Se fefellit nos ea spes. Etsi enim non paucis locis emendandi studium Editoris vidimus, tamen in plerisque libris, prioribus potissimum, eandem incuriam, eandem locordiam, quae prioribus editoribus omnibus probro est; magno nostro dolore advertimus. Id cum forte intellexisset Ioannes Paulus Kraufius, Bibliopola Vindobonensis, rei librariae intelligentissimus, cuius sumtu iam olim hic Lipsiae Hungaricarum rerum Scriptores Schwandtneriani, mea cura, tribus Voluminibus prodierant, petiit a me, ut emendando Bonfinio, atque edendo, manus adinoverem. Tam laudabili consilio operam meam negare, qui patriam amarem, cum iniquum ducerem, accinxi me labori, qui integro me biennio, neque enim pudeat fateri, tenuit. Haesi saepenumero, tanto fastidio, ut etiam calamum et chartas abicerem: tamen, pertinaci tandem studio, id effecisse me credo, ut iam habeant Hungari, cives mei, Bonfinii Decades, quantum per me licuit, emendatissimas. Videbunt, qui legerint, non iactantius me hoc dicere, sed opera diligenter navatae conscientia. Sunt tamen loca non pauca, quae intacta relinquere malui, quia eluctari e difficultatibus non poteram, quam male emendare. Atque haec, qui post me Bonfinium editurus est, sine dubio sanabit. Quae Brennerus et Sambucus, Appendicis loco addiderant, ea omnia abjeci, non meo magis, quam ipsius Bibliopolae consilio, qui talia non ad Bonfinium, sed ad aliquam Scriptorum rerum Hungaricarum Collectionem pertinere, recte existimavit. Synopses, toto propemodum volumine, novas feci, et breviores, et ad res accommodatiores. Index rerum notabiliorum locupletissimus, qui debetur diligentiae Wichmanni, Artium Magistri Lipsiensis, magno commodo futurus est Bonfinium consulentibus. — Gratulamur Hungariae, elegantem, atque emendatissimam, neque minus a typorum nitore commendabilem, Scriptoris primarii, Bonfinii, editionem hanc; qua recensenda, non solum de historia

historia univerſa, ſed etiam, atque imprimis, de patria ſua, praeclare meruit illuſtris Belius, Collega noſter multis nominibus colendus; quem, etiamſi exemplum magni Patris, *Matthiae Beii*, Hungariae nuper Hiſtoriographi, ad opus tale ſuſcipiendum non excitaret atque invitaret, amor patriae ſuffecerat Viro doctiſſimo, ut hoc Opere entendendo, civibus etiam ſuis, doctrinae conſummataſſimae fructus aliquos exhiberet,

IO. FRID. FISCHERI PRAELUSIONES,
quibus libellus Palaephati de Incredibilibus, emendatur, expli-
catur, vindicatur: Acceſſerunt orationes duae numerum no-
vorum aduendorum cauſa habitae.

Lipſiae, ſumtu Io. Frid. Langenhemii, plagg. 8.
 octonis.

PALAEPHATI LIBELLUS DE INCREDIBILIBUS,
Graeco: tertium editis, iterum reconfuit, animaduſiones
indicemque verborum Graecorum copioſiſſimum adiecit,

IO. FRID. FISCHERUS,

Lipſiae, ſumtu Io. Frid. Langenhemii, plagg. 20.
 octonis.

Gratuſi haberi debet labor eorum, qui libros olim ab ſe ſcriptos, et temporis, longiorem nonnunquam moram recuſantis cauſa editos, denuo expoliant, aliis detractis, aliis additis, aliis auctis, emendent, ornent, inſtruant, et alios, quantumvis eodem-naſci iubeant. Nam ſi accurata et circumſpecta rerum cogitatione indiſciplinis omnia peraguntur; quo diutius quancunq; rem animus tractet, verſet, recolat, et quoquo modo agitet, quomodo non aliquis exercitatione quadam et aſſuetudine, quam ſibi exponendam ſumſit rei familiaris factus cognoſcat omnia clariuſ, certiuſ, et diſtinctiuſ,

et vel voce, vel scripto tradat plenius, copiosius, et perspicacius? Neque enim omnes omni tempore ita nobis similes sumus, ut non, cum de rebus statuendum est, multa aetas, studium, casus, in nostris sententiis mutet, tollat, confirmet.

Hic labor etsi utiliter suscipitur in aliis doctrinae partibus, et numero minoribus, et cognita facilioribus, et explicatione expeditioribus, ut in libellis philosophicis, et quibus ceterarum disciplinarum et artium praecepta traduntur, eoque eventu, ut curae secundae, sicuti trito illo vulgatur, prioribus multo praestantiores reperiantur: tamen in primis fructuosus est in hac, grammatica disciplina, scriptorum veterum libris interpretandis occupata, quam rerum diversitate mira, locorum similitudine varia, verborum formularumque notatione, sententiarum varietate et discrepantia cognoscenda et iudicanda, adiumentorum perficiendi operis copia colligenda et admovenda, ita contineri et absolvi scimus, ut haec omnia multo rerum usu subacti ingenii, et in omni iudicio elegantissimi, opus esse fateamur; qui vero uno omnia tempore complectatur animo, et opere demonstrat, cum non iam summorum hominum ingenio aequiparemus, sed plane divino excellere iudicemus. Quare quod alii in aliis ipse autem celeberrimus Editor in Aeschine et Platone illustrando et exornando, cum multorum et commodo et favore fecisset, idem nunc quoque Palephati de Incredibilibus libello, repetita vice, comitius, instructius, et ornatus evulgando, agendum putavit. Atqui Vir clariss. ab eorum est levitate et temeritate alienissimus, qui effundant et proiciant subito quae scribenda sint, quin exempli loco, quo cognosci possit, quid faciendum sit, iis omnibus, qui, quid cura et diligentia postulet, observare velint. Qui si iam olim cogitate et scienter scripta repetat, retractet, recolat, cernere licet animo et existimare, quam perfecta, quam culta, quam ornata, quam omnia nitida nobis obventura sint.

Cooperat enim V. Cl. ex quo ei Collegii Thomani principatus, quem ei faustum semper et diuturnum esse volumus,
traditus

traditus esset, Prolusionum ad indicendas sub anni cuiusque finem orationeulas, scribendarum, argumenta petere de locis Palaephateis separatim tractandis, et ad singulare observatorum grammaticarum caput referendis. Qui quidem libelli, quos, quae eius modestia est, disciplinae tantum modo Thomanae alumnorum causa, et ad invitandum, audiendae orationis gratia, Collegarum numerum, cum scriptos prae se ferret, cum paucis communicabantur, a multis ignorabantur, et ad oblivionem deprimi videbantur, quae huiusmodi libellos alios, ab aliis temere scriptos, merito ipsorum coercet, et obruit. Nunc, cum multa continerent, quae harum litterarum amantibus usui et oblectamento esse possent, nec lucem subterfugere deberent, aut multorum cognitioni et iudicio manere reclusi: bono et utili consilio, collectos a se, ac Schneidero et Teegio V. V. Cl. Gymnasiae Islebienfis alteri Conrectori, alteri Sub-Conrectori inscriptos, anno iam superiore edidit. Sunt dissertationes numero quatuor, in quarum prima vindicantur, explicantur, et illustrantur Palaephatei nonnulli loci: in altera lex critica, quae e duabus lectionibus, eam, quae exquisitior sit, praeferrere iubet, vel confirmatur, vel circumscribitur: tertia locos, quos ab interpretibus vertendo male expressos constat, tractat: quarta demum Critices usum verum et iustum, exemplis ex eodem libello petitis, demonstrat. In quibus quae disputantur, sive doctrinae elegantia, sive orationis ubertas, sive exempli gravitas spectetur, vehementer commendata esse debent. Illa quidem liberalis doctrinae cupidus ad legendum allicit: haec in ipso legendi studio retinet, et fastidium, e ficitate tenuitateque grammaticarum praeceptionum forte oriundum, removel: illud denique ostendit monetque quid cavendum quoque contendendum sit vel scholarum magistris, vel Academiae doctoribus, oblato libellorum, qui Prolusionum vim habeant edendorum tempore. Ut relicta frivola, futili, et inani nullius usui et momenti quaestione, quae, interfit cordatis scribi et disputari, ea verborum cultu et orationis ornatu ut nitescant, cogitare et allaborare velint.

Respectu autem Palaephatei libelli Excursus habere licet, in quos reiectae reperiantur uberiores disputationes, adnotationum modum et limites supergressae, sed tamen ad explanationum filum deducendum commodae, et tam adnotationibus quam Indici supplemento futurae. Gratum est etiam, orationes duas, quas V. Cel. munerum et academici et scholastici auspicandorum causa habuerat, adiectas legere.

In recensendo Auctoris libello usus est ope codicis Augustani chartacei, seculo ut videtur quinto decimo scripti, et in indice Augustanae bibliothecae a Reifero commemorati. Qui quoniam non integras narrationes continet, at auxilium tamen in partibus praestitit, veluti in capitibus de Pelope, Ceerope, aliis, et fabula de Amazonibus: secundum hunc conferendi manuscripti laborem copias etiam ex antiquis Codicibus a Tollo, Brunero, Galeoque productas, magna diligentia lustravit et recognovit; quod negotium, quia neglectum ab editoribus, admirante et increpante Koenio ad Gregor. de Dial. p. 53. sciebat, necessario sibi sumendum putavit. Neque factum id est sine fructu: utpote quo locis opusculi laborantibus multis medelam tulisse, labesque librariorum culpa egregio corpori adspersas removisse, apparet. Quod et ipsum auxilium accessit ab Aldino exemplo cuius lectiones bonas multas Tollius perperam immutasse deprehenditur, editores autem reliqui, diligentiae Tollianae nimium confisi, malas quantumvis et vitiosas, intactas reliquisse intelliguntur. Adiuncta diligenti Corporis Paraeniarum Apostolii inspectione Phasiainam interpretationem comparare, et locorum, ingenii felicitate magis, quam Codicum auctoritate sanatorum, rationem habere non omisit: nec neglexit commemorare et examinare doctorum hominum, in primis Batavorum, coniecturas, et corrigendarum corruptelarum modos. Hae materia critica, quae, si facultas fuisset, auctior et amplior fuisset futura ab adiumentis, quae Bibliothecam Florentinam Laurentianam et Lugduno-Batavam instruunt: hoc lectionum coniecturarumque, cum alienarum, tum propriarum, apparatu, ita usus est in exornandis

dis adnotationum textis subiectarum argumentis, ut coniectura non nisi gravissimas, et lectiones auctoritate et valore non destitutas recipiendo, multorum in hoc genere proiecram temeritatem effugeret. Quam castigatam quoque dedit Lambini verbis ad Cicer. I. Offic. I. praefationi insertis, quibus accusantur, qui quaecumque ex aliquo Manuscripto prolatam lectionem vulgatae praeferre festinant. Et quamquam adnotationes, iis maxime, quae ad rem criticam spectarent, de more voluit esse instructas; tamen nec vacuas esse sivit ab iis, quae ad multorum libelli locorum illustrationem referrentur, quod effectum est Graecorum et Latinorum Scriptorum loca comparando, quibus, quae aliquam obscuritatem et difficultatem habere viderentur plenius et disertius tradita reperirentur; quo etiam illud pertinet, quod sub singularum narrationum initiis, Auctorum veterum, qui de iisdem rebus aliquid litteris consignassent, commemorantur indicia. Dresigianas observatiunculas retinuit, non quod iis magnum ad intelligendam scriptoris orationem valorem poneret, sed ut memoria conservaretur Viri, qui omnium Palaephatei libelli editionum Lipsiensium, quibus multi pueri, multique adolescentes ingenui, ad Graecarum litterarum studium vel concipiendum, vel alendum, adhuc usi fuissent, auctor extitisset. Polierii versio gallica, non ignorata quidem Cl. Editori, sed in tabernis librariis frustra quaesita, quid vel boni vel vitii habeat, integro aliorum iudicio statuendum relinquitur. Porro, ut constaret omnibus, et pro cuiuscunque iudicandi modo, quo pacto superiores Editores de hoc libello mereri voluissent, existimari posset, cum Fabricii de Palaephato Disputatiuncula, reliquorum quoque Editorum omnium Praefationes adiectae sunt. Denique ab indicibus huic editioni adiunctis, nova ei ac singularis commendatio accessit. Ac Indice quidem verborum formularumque Graecarum, non tantum fabularum omnium voces dicendique formas complexo, sed etiam illo, qui ante annos undecim confectus produisset, aliquanto ampliorem et copiosiore, instructa est. Praeterquam autem quod plenus et copia-

copiosus est, verborum quoque locorumque obscuriorum illustrationes continet, verbis maxime Apollodori, Pausaniae, aliorumque, cum Palaephati oratione conferendis locupletatus: quae eximiae elegantiae et acerrimae diligentiae documenta, qui non admiretur et laudet, is aut cupidus sit, aut sensu careat, et ad iudicandum ineptus sit.

Quare istam operam huic libello impensam, sicut Fischeriano nomini intelligimus laudi fore, et lectoribus humanis, aequis, et doctrinae cupidis, gratam et iucundam: ita etiam accuratae eruditionis aemulis omnibus, et scholarum magistris, magno eam ad intelligendum et explicandum libellum adiumento fore, verissime iudicamus. Neque vero dubitamus, quin amicitiae cum Frid. Eberh. Boissio, Theologo Quedlinburgensi celeberrimo, ad quem epistola dedicationis loco praemissa, pertinet, coniunctae, dignum et gratum existet pignus et monumentum.

ELOGIUM GOTFRIDI HEINSII

Mathematicum Prof. Publ. Ord. et Academiae Doctrinarum Petropolitanae Sodalis.

Auctore, nomine Aoad. Lipsiens. ERNESTIO.

In comparatione ingeniorum graecorum et latinorum, etsi concedendum videtur Romanis, ut Graecos in iis generibus artium eruditarum, quae pulcritudine, copiis, et amoenitate iudicantur, aequasse, in nonnullis fortasse etiam, expolitionis certe diligentia, superasse dicantur: tamen in ceteris doctrinis, quae subtilitate iudicii, et perspicacitate rerum abditarum tenentur, fatendum est, Romanos longe a Graecis superatos esse. Nam in Philosophia quidem palam est, inveniendi gloriam Graecis totam propriam esse, in eiusque communionem ut venirent, Latinos ne laborasse quidem videri. Sed in hac tamen, videmus, eos hoc egisse, ut eorum, quae Graeci inveniissent, ne quid ignorarent, eaque ad usus suos publice privatimque ut accommodarent:

at

at in mathematicis doctrinis multo etiam longius semper abfuerunt a Graecorum scientia et solertia; nec vel unum possis aut commemorare, qui in iis excellenter, et ad Graecorum subtilitatem versatus fuisse dicatur; aut ostendere, qui scripserit, quod mediocritatem vel attingeret, vel superaret. Eius rei de causis longum sit hoc loco differere, nec ad consilium orationis institutae pertinet. Sed eam putamus esse causam, quare in primis verae doctrinae instaurandae, quae aliquot abhinc seculis facta sunt, initiis, nihil admodum artes mathematicae lucratae reperiantur. Nam initia illa fere orta erant a libris latinis, qui e bibliothecarum Italicarum Germanicarumque tenebris proferebantur, et per novam artem, a Germanis repertam, cum Italique communicatam, vulgabantur: cum graecorum librorum et tennes copiae essent, multo pauciores vero interpretes, necdum eorum per eandem artem vulgandorum aut initium factum esset, aut res ad libros mathematicos venisset. Nam et alii libri graeci, ut poetarum et historicorum, ab initio magis per versiones latinas, quam per se, cogniti sunt. Sed quicumque illis temporibus artes mathematicas profundius, quam antea factum esset, cognovere, iis graecis illis Mathematicorum exemplis, per Graecos exsules, imprimisque *Bessarionem*, in Italiam illatis, profecerant, in quae incidissent, dum ibi peregrinarentur, literarum vel alia de causa. In quo numero, satis constat, in prius *Io. Regiomontanum* fuisse, per quem etiam exempla graeca, ut Ptolemaici de Astronomia operis, et *Theonis* in id commentariorum, *Archimedis* etiam librorum, et *Eutocii* in eos expositionum, aliorumque exempla Germaniae sunt illata, accepta per *Bessarionem* et alios Graecos, quos ille in Italia doctores literarum graecarum habuerat, ut *G. Trapezuntium*, *Gazam*. Nam et fuit in Bibliotheca Noribergensi Ordinis Ampliss. Codex latinus Geographiae Ptolemaicae, manu notatus et correctus *Gazae*, sed ablatum est mala manu *)

Ierat

*) v. *Raidelius* de Ptolem. Geogr. p. 23.

Ierat autem cum *Purbachio* comes *Bessarioni* in Italiam, ut literas graecas disceret, quarum scientia adiutus rectius cognoscere Mathematicos graecos, inprimisque *Ptolemaei* Syntaxin, posset, cuius Epitomen, accuratiorē vulgata, *Bessarionis* instinctu, *Purbachius* *) instituerat, *Regiomontanus* absoluit. Sed quas Italia extulerat copias eius generis, eas Noribergae deposuerat, cum ea commigrasset ad opportunitatem edendi **).

Sed doctrinae mathematicae, tum uniuersae, tum inprimis Geometriae et Astronomiae, et maior perfectio, et frequentiora studia, maxime debentur, in Germania certè, literatoribus, qui non essent rudes illius doctrinae; cuius generis seculi sextidecimi principio plures fuisse in promptu est, *Philippum Melanchthonem*, *Ioach. Camerarium*, *Simonem Grynaeum*, *Th. Venatorium*, in Italia *Petr. Vistorium*, et alios, per quos editus est textus graecus *Euclidis*, *Archimedis*, *Ptolemaei*, *Theonis*, aliorumque Mathematicorum graecorum, ex illis ipsis fere copiis *Regiomontani*. Nam his edendis aucta esse et emendata in Scholis disciplinae mathematicae studia, multorum literis traditum est, et res ipsa docet. In ea autem re praecipuum quoddam est nostrae Academiae vel meritum, vel deus. Nam ante illos iam, quos commemorauimus, viros, habuerat, tum aliarum doctrinae mathematicae partium, tum Astronomiae doctorem, superioribus haud paullo meliorem, *Casparum Bornacrum*, literatorem eundem, et denique etiam Theologum: quem *Camerarius*, a quo parentis in modum colebatur, testis est, (in *Vit. Melanchth. p. 71.*) ita exquisite, et tanta industria, situs, loca, figuras, ortus obitusque siderum signorumque caelestium

*) v. *Gassendus* in *Vita Purbachii et Regiomontani* p. 76. in qua et index est librorum graecorum ex Italia in Germaniam a *Regiomontano* deportatorum, quos edere destinarat, p. 87.

**) v. praef. *Camerarii* ad *Theonis* Comm. et *Venatorii* ad *Archimedem*, *Gassend. l. c. p. 87.*

caelestium observasse, eiusque contemplationis ita planum iter ostendisse studiosis, ut omnes superiores superaret. Et nos alibi ostendimus, eam illum scientiam tractandis Mathematicis græcis consecutum esse, quos in Italia cognovisset, imprimisque *Ptolemæi* opere, cuius et Indices diligentissime ab eo confectos habet Bibliotheca nostra Paullina. Ab his porro initijs res orta habuit incrementa, et Vitembergæ per *Philippi*, et hic per *Camerarii* praecepta et instituta, urgentium voce literisque disciplinae mathematicae, imprimisque Geometriae et Astronomiae studium; quod et ipsae sua pulcritudine dignae essent, quae accurate discerentur, et sine earum scientia nemo perfectus, nec literator, nec philosophus, nec vero etiam Theologus posset fieri *).

Sed imprimis reperio, illorum temporum literatores excellentiores *Ptolemaicum* opus solitos studiosius legere et tractare, nec modo ad usus proprios disciplinae suae, h. e. ad intelligendos et interpretandos poetas, et philosophorum graecorum principes, *Platonem* et *Aristotelem*, sed ad communes doctrinae universae; quod ad veram subtilitatem ingenii et iudicii, et ad *ἀκριβέων* in rebus sublimibus tractandis, non aliam munitiorem viam esse iudicarent: quam in sententiam egregie disputat *Grynaei* praefatio. Atque huius iudicii adstipulatorem cognovimus etiam illud Italiae literatae decus, *Benedictum Averanium*, qui ita delectatus est *Ptolemæi* opere, ut eius etiam interpretationem latinam scribere instituerit, superioribus elegantiore et accuratiora **); quam dolendum est perfectam non esse, itemque versionem *Theonis* in *Ptolemaeum* commentariorum, ad exemplum edito plenius, interceptam esse. Et sunt profecto in *Ptolemaei* opere, praeter ipsam argumenti pulcherrimi tractandi *ἀκριβέων* summam, cum pari perspicuitate,

Z 2

prae-

*) Legant studiosi *Philippi* praef. ad *Euclidem* latinum, ab ipso editum, Bas. 1537.

**) v. *Jos. Averanii* Vitam *Benedicti Averanii* in Opp. postum. Tom. I.

præcepta communia doctrinae plura, exquisito philosophi iudicio digna, et plurimum utilitatis ad bene cognoscendum habentia.

Sed, ut illuc redeamus, in his, qui proxime a *Bornero* in hoc genere doctrinae et ipsi illustres fuere, et Scholam nostram illustrare, princeps sine dubio numerandus est *Io. Homilius*, (nomine ad formam graecam flexo ab *Hommeliano*,) quem *Camerarius* ait*) ab excellentibus quoque in eo genere studiorum quae ille potissimum professus esset, viris, hoc est, Mathematicis, principem earum artium iudicatum esse. At ille cum ceteras earum partes eximie calculet, tum vero inprimis excellebat in Astronomia, ad cuius usum etiam nova, eademque exquisitissima ratione inventa et composita, instrumenta et machinamenta struxerat, propter quae et *Carolo Caesari*, et *Augusto Principi Electori*, gratissimus et prope familiaris fuit, ab iisdemque magnis auctus est praemiis.

Ab illo tempore etsi non defuere huic Academiae, qui illam partem doctrinae cum laude, et ad usum iuvenilis aetatis accommodatae, docerent: nam et *Camerarius* eo, quo diximus, loco fatetur, (utrum ita senserit, an humanitatis causa dixerit, non discernimus,) iacturam in *Homilio* factam bene reparatam esse successoris dignitate; et possunt commemorari alii non obscuri eius magistri: tamen in illa studiorum perveritate, quae, post illud felix literis apud nos seculum, sive *Philippicum* malis, sive *Camerarianum* dicere, invaluit, et per totum amplius seculum duravit, nihil, quod insigne esset, habuit civitas nostra, nec omnino Germania multum; cum illis temporibus, de quibus ante diximus, principatum in hoc genere teneret. Qua in re nostra aetate felicior fuit, ut universa Germania, ita nostra etiam civitas. Nam et illa habuit, qui in principibus Mathematicorum, ingenii altitudine, et inventorum subtilitate, ponerentur, certarentque de principatu cum *Britannis* et *Franco-Gallis*,

*) In Or. de *Io. Homilio* 1563.

Gallia, aliisque externis; in his longe principem *Leibnitium*, ipsum Lipsiensem, sed ereptum Lipsiae patriaeque communi per incitiam invidiamque: et Schola nostra duos excellentes in ea disciplina viros, et omnibus superioribus eius in hoc genere doctrinae professoribus longe superiores, *Hausmannium* et *Heinsium*, hunc vero, in Astronomia quidem, et ipsum sine pari. Quo magis intelligitur, quantam eius morte iacturam nuper fecerimus. Id ut magis intelligatur, breviter, quomodo natus educatusque sit, quo cursu ad illam tantam doctrinam pervenerit, quae instituta docendi ac scribendi, qui habitus ingenii, animi, morumque, qui finis vitae fuerit, exponemus.

Gens est a pluribus aetatibus Numburgi ad Salam *Heinsia*: non illa quidem honorata, at honesta cum primis, nec sterilis bonis ingeniis, claris etiam inter nos familiis, ut *Deutschmanniae*, innexa. Ex ea fuit *Jacobus* quidam, Magister Collegii restiariorum, paterfamilias diligens, et rei honestis artibus faciendae peritus. Is ex *Reinackeria*, civis Pegaviensis filia, suscepit *Gotfridum*, de quo dicimus, anno seculi nostri nono a. d. IV. Kal. Maias. Celeriter prodidit se ingenium pueri, et tum facilitas, tum cupiditas discendi. Itaque quartum aetatis annum aeger mixti potuit in Scholam publicam; in qua, per omnes ordinum gradus, ad primum usque pervenit: nam et ipse puer literarum studia sequi cupiebat, et praeceptores Patri auctores erant. Sed in ea Schola tum ceteras partes puerilis doctrinae studiose ac diligenter didicit, tum in primis, captus per occasionem aliquam doctrinae mathematicae cognoscendae cupiditate, impetravit a *Blossio*, qui ei Scholae regendae tum praerat magna cum doctrinae et dexteritatis laude, ut sibi eius initia traderet. Hunc tum ceterae eruditionis, tum mathematicarum doctrinarum amorem in Academicam disciplinam pertulit, annos natus viginti. Et ille ad Iuris quidem civilis doctrinam se conferre statuerat, audiebatque, praeter Philosophos, qui tum maxime clarebant, illius scientiae magistros: ceterum mathematicae doctrinae, tum universae,

tum inprimis Astronomiae amore ita captus tenebatur, ut ad extremum in ea domicilium studiorum collocare decerneret. In quo plurimum valuerat magistri, *Hausenii*, quem ante commemoravimus, excellens scientia, et docendi tum solertia, tum fides. Nam ut nihil de scientiae altitudine dicamus, vis docendi et demonstrandi erat tanta, ut, etiam in difficilioribus rebus, et intelligere, et assentiri, cum suavitate quadam cogeret. Nos quidem adhuc illius sensus delectat memoria, quem nobis impressit docendo, cum primum e quamvis accurata *Hassi*, Mathematici Vitembergensis, disciplina, ad eum venissemus, traditi viro a fratre nostro, qui nuper est mortuus, ipsiusque de consilio audiremus publicas super Mechanicis, quas tum maxime instituebat, lectiones; in quibus non modo ea vel explicabat, vel corripuit, quae essent in Germanicis *Wolffi* elementis, sed etiam universam de legibus motus theoriam, ut ipse vere dicebat, prius in hac Academia tradebat, idque sine libro: quae nos deinde domi scribebamus, redeuntes per vestigia rerum perspicue nobis impressa ab illis vividis et efficacibus demonstrationibus, ipse vel emendabat, vel explebat, si qua lacuna apparebat. Itaque qui doctrinae mathematicae studium cogitamus assumere, memores alicuius orationis paternae, ad acuendum ingenium, et ad verae in differendo ac demonstrando subtilitatis sensum imbibendum, ita capti eramus doctrinae illius dulcedine, ut ad eam toti adhaesivissemus, nisi nos *Stiglitii*, alterius parentis nostri, quamquam illorum studiorum amantissimi, consilium abstraxisset. Sed bonitas disciplinae nullo alio documento certius intelligitur, quam discipulorum haud ambigua claritate. Et *Hauseniana* disciplina *Kaestneros*, *Baermannos*, et *Heinsios* tulit. Sed, ut ad *Heinsium* redeamus, non modo privatas ille praeceptoris, inprimisque publicas lectiones, quae erant optima et diligentissima, inprimisque destinatae iis, qui iam aliquid profecissent; non ergo has modo assidue studioseque audiebat, sed etiam separatim eius opera utebatur, ad sublimiora cognoscenda. Nam nosmetipsi ex *Hausenio* audivimus in sermone

sermone tum familiari, *Phoronomiam* a se *Hermannianam* explicari *Heinso*, qui in mathematicis disciplinis excellentius versari gestiret.

Ceterum, cum ita profecisse magistro videretur, ut ipse posset alios docere; prius voluit experiri ingenium ac profectum scribendo ac disputando. Itaque scripsit libellum, *de viribus motricibus* (a. 1733.) *Hausenio* praeside pro cathedra disceptandum: ex quo nata est controversiola, ipsum inter et *Stubnerum*, virum in philosophia et mathematica doctrina egregie versatum, aliquot libellis agitata erudite et liberaliter. Nam cum ipse de ea re, et de virium motricium mensura, secundum *Cartesium* iudicasset, eiusque rationem contra Leibnitianam defendisset; *Stubnerus* Leibnitianae demonstrationem contra Cartesianam suscepit, Leibnitianae demonstratione proponenda. Ei cum opposuisset noster Animadversiones quasdam, *Stubnerus* alio libello ei satisfacere tentavit: cui ille mox respondit (a. 1735.) ita, ut notiones et discrimina virium vivarum et mortuarum explicaret apte ad quaestionis iudicium. Ita finis factus est liti.

Interea ipse Magister artium et philosophiae creatus (a. 1734.) paullo post ius privatim docendi adeptus est alia Disputatione proposita, quae modum longitudinis tormentorum bellicorum definiendae per principia mechanica explicaret: a qua Disputatione statim mathematicas disciplinas tradere lectionibus privatis coepit. Duobus annis post (a. 1736.) cum aliam pararet, *de vi inertiae*, per quam sibi aditum ad Collegium Philosophorum patefaceret, oblata est ei a Petropolitanis Professio Astronomiae extra ordinem docendae, per quam etiam adiungeretur *Iosepho Nicolao Insulano* (*de l'Isle*) Professori Astronomiae primario, in observationum astronomicarum negotio; cuius causa ei et locus inter Academiae Sodales dabatur. Ea conditione accepta, hinc profectus venit Petropolim mense Septembri anni 1737. expectatus vehementer per commendationem *Hausenianam*. Quam expectationem ipse non modo scientiae sub-

subtilitate, et caelestium observandorum assiduitate ac diligentia, egregie sustinuit, sed etiam superavit. Erat enim tantum studium speculandi caelum nocturnum, et observandi, si quid esset dignum animadversione, ut nec vigiliis fatigaretur, nec frigoris molestia. Ipsum audivimus cum narraret, in illa acerrima hieme anni 39. se non omisisse observandi consuetudinem, etsi saepe interrumpere observationes propter frigoris vehementiam, et fricare nive manus necesse haberet, ad excutiendum torporem. Atque hinc nata sunt ea quae saepe exhibuit Academiae specimina observationum suarum, fere in Commentariis Petropolitanis relata. Itaque cum *Isulanus* a. 1740. in Sibiriam iret, et ad speculandum, prope ipsum Obii fluminis ostium, Mercurii per solem transitum, qui die altera Maii futurus erat, et ad alia item observanda, quae Astronomiae pariter et Geographiae usui forent; nostro omnis speculae Astronomicae cura credita est, adiunctis *Krafto* et *Tidemanno*, viris doctissimis, qui ei operam in ea cura navarent. Quae curatione accepta etiam magis incensus est. non modo ut ipse pro se omnem in ea re diligentiam assiduitatemque exhiberet, sed ut etiam alios ad observandi dexteritatem diligentiamque acueret. Itaque instituit quosdam adolescentes assumere, quibus primum observandi caelestia modum et artificium demonstraret, deinde exercitatis ipse in observando uteretur. Itaque etiam nunc eius in administratione illius muneris curam, fidem, assiduitatem, ita laudant Petropolitani, ut omnibus, qui post ipsum fuerint, haud ambigue praeferrant. Ceterum illa procuracione suscepta, finem lectionibus publicis fecit, quibus elementa mathematica adolescentibus tradiderat secundum *Weidleri*, Mathematici Vitembergensis, *Institutiones*; ad quas tamen duobus annis post rediit. Nec ille omisit commentari interdem, quae in conventibus Academicis praelegeret: quale fuit, quod de *Orbitarum planetarum apparentium*, (Graeci vocant *Φαίσεις*.) scriptum praelegit, exhibeturque in *Commentariis Petropolitanis* (Tom. XIII. p. 260.) item eodem anno, cum *Eulerus*, vir in hoc genere doctrinae

nae

nae fuminus, ad Academicos commentariolum misisset, in quo methodus traderetur orbitae parabolicae describendae, quam cometa decurreret; ipse secundum eam descripsit modum eius reperiendae per quandam constructionem, quae tribus punctis sive locis orbitae datis fieret. Sed eam methodum etsi Academicis praelegerat, tamen edi formulae chalcographicis noluit. Nam quae de eo, quem Astronomi vulgo vocant, annulo Saturni, scripsit, cum anno 43. et 44. conspicuus in caelo non fuisset, ea apud nos in Schedis literariis tum edita sunt, post diligentius ab ipso elaborata.

Haec et his similia cum ageret, floreretque iudiciis omnium, ecce per *Weidlerum* ei Vitemberga nunciatur, cathedram mathematicam, quae morte *Hofii* vacaret, ipsi Principis decreto destinatum esse. Ibi tum sensit se tangi patriae amore; decrevitque accipere, quod oblatum; nec ita multo post se accinxit itineri, venia abunde impetrata. Et eam impetravit ab invitis ille quidem, cum omnes talem sibi virum eripi dolerent, sed tamen ab non ingratis, nec ut effunderetur gratia, meritis collecta per plures annos, ut sit; estque sic dimissus, ut honoris causa in numero Sociorum Academiae maneret, cum stipendio annuo ducenorum scutorum: quod ei ad finem usque salvum fuit. Sed cum velut ad Vitembergenses abisset, venit ecce ad nos. Et erat aequum, Lipsiam meliori iure et conditione in eo esse, cuius doctrina Lipsiae deberetur. Etenim dum est in via, moritur Praeceptor eius *Hausenius*, cuius videndi desiderium et ipsum valuerat in consilio repetendae Saxoniae. Is cum morti vicinus interrogatus esset ab iis, qui adessent, collegis, quem sibi successorem iudicio suo destinaret; *Heinsium*, respondit: nec alium ultra edidit. Quo iudicio motus Ordo Philosophorum institit orare Principem, ut hunc potissimum sibi collegam daret; idque facile impetravit. Nec ipsi non poterat longe acceptior esse hic locus, quo capessendo etiam gratum se Lipsiae alumnatum praestare posset. Adit ergo hunc docendi locum per legitima et solennia ei rei specimina doctrinae. Eum porro quemadmodum ad fi-

nem usque non modo tueri perrexerit, sed etiam ornare, in re clara non diceremus, nisi ea, quae ad hanc doctrinam pertinent, minus nota vulgo, ac plerisque adeo ignota essent. Neque enim popularia sunt ista studia. Et nos non illum populum modo dicimus, qui proprie dicitur, sed etiam qui se in doctis hominibus numerat, et viros magnos creare non dubitat.

Itaque primum docendi non modo subtilitas et accurateo, sed etiam perspicuitas erat tanta, ut prope, sicut, qui in clara luce apertis ad videndum oculis ambulant, necessario vident quae sunt ante oculos, ita qui eum demonstrantem res propositas audirent, non possent non intelligere quae traderet: nisi si forte essent, qui ab ipsa lucis magnitudine caligarent, ut fit in sole nimis multo. Nec id incerta fama praedicamus, aut ex laudibus modo adolescentium, quos nosmetipsi eius disciplina uti iussimus; sed ex iis, quae audivimus saepius in examinibus eorum qui Magistri artium creari vellent. Nec infrugifera eius disciplina fuit etiam in hanc partem, qua supra diximus maxime Doctores praeclaros spectari. Etenim satis constat, plures per eius disciplinam ita praeclare profecisse, ut ipsi docere artes mathematicas cum laude possent: quos nominare non est necesse.

Sed cum maxime vacaret scholis habendis, publicis privatisque, etiam quae singulis haberentur, praesertim qui exquisitius discere cuperent, non neglexit etiam scribere, quae doctoribus prodesse: primum per occasiones Academicas, deinde ut essent quae in Cotamentarios Petropolitano suo nomine infererentur, nec in hoc genere scribendi commemorari possunt. Libros maiores non scripsit. Non ita facile est, in huius doctrinae subtilitate, et erudita tenuitate, libros magnos efficere: neque enim in ea licet loquacem esse et belle nugari. Et compendiis vulgaris doctrinae scribendis ad laudem affectare viam, indignum sua Professoris clari persona ducebat. Inventis hic novis paratur gloria, et accurandis iis, quae ad *augustinus* perfectionem

sem nondum sunt adducta. In quo et verbis paucis opus est et brevitatis est gratior. Atque etiam non tulisset laboris continentis, in magnis operibus scribendis necessarii, contentionem et molestiam. Etenim, quamvis robusta natura corpus partim frigoris magnitudo, partim victus Petropolitanus, cuius consuetudinem dimittere non sustinebat, ita affecerat, ut praesertim per hiberna tempora, parum valeret. Inprimisque ventriculi imbecillitate afflictabatur, et iis, quae inde nascuntur, incommodis; de quibus post commemorabimus.

In ingenio Viri, praeter acumen in intelligendo et iudicando, maxime laudaverimus diligentiam in cognoscendo, et in cogitandi veluti progressionem considerantiam: ex qua existit et in intelligendo perspicuitas verissima et in iudicando assentiendoque securitas. Ad eam et ab ipsa natura factum erat ingenium, et vero inprimis, tum universo doctrinae, ad quam se dederat; genere firmatum, tum assuetudine illa et assiduitate observationum caelestium, et supputationum astronomicarum; quarum ipsa indoles prope cogit esse diligentes et considerantes, etiam in rebus minimis. Ab eademque nata erat illa docendi in rebus tam subtilibus dexteritas, de qua ante commemoravimus, felicibus ingeniiis apta pariter et tardioribus. Nam cum eadem constantia et considerantia progredere in explicando ac demonstrando, tum ingeniorum felicium ac celeres motus habentium festinationem cohibebat subriter, eaque, veluti equos ferocientes atque exultantes solent domitores, per arenas ire suspenso gradu cogendo, subigebat; tum aliorum imbecillitatem ac tarditatem sublevabat, in quo est disciplinae virtus maxima.

At illa virtus nec ab tristitia quadam naturae ducebatur, nec eam induerat ingenio. Etenim in vita communi, et in circulis amicorum, multum hilaritatis erat, plurimum etiam ioci et facetiarum. Neque enim ita dissidet atque distracta est severitas doctrinae mathematicae cum hilaritate ingenii atque vitae, ut in eodem esse non possint. Ille ipse

Præceptor communis *Hausenius*, in sermone communi erit plenus facilitatis et hilaritatis. Nam etiam tristitia scribendi in utroque interdum inclinare in obscuritatem visa ^{*)}, non ab ingenio vel naturæ vel doctrinæ erat, sed quod exercitatio ingenii ad scribendi facilitatem et hilaritatem defuisset; sine qua difficile est obscuritatis speciem effugere, si diligentior in rebus reconditis explicandis esse velis. Quod contra videmus aliis viri discipulis, quia illa exercitatione sunt usi, *Kæstneris* et *Baermannis*, nihil esse in scribendo facilius, etiam nihil lepidius cum in argumento, materiam venustatis habente, versantur.

In philosophia et omni genere doctrinæ comparando, omnia tribuebat diligentiae et assiduitati exercitationis in cognoscendo, præceptis paullulum loci relinquens: valdeque probabat *Herrmann*, Mathematici summi, iudicium, quem narrabat iussu Petropoli præcepta logica tradere studiosis, cum prima hora de ideis, altera de nexu et relatione idearum, sive, ut Dialectici loquuntur, subiecti et prædicati, dixisset, finem fecisse præcipiendi: quod nihil præterea scire se diceret, quod ad bene intelligendum et iudicandum necessarium esset; cetera usu et exercitatione constare.

In omni numero scriptorum eius facile primas tribuimus commentariolo *super Cometa*, qui annum abhinc septimum et vicesimum (1744.) Astronomis insignem fecit: tanta inest diligentia in observando, in principiisque constituendis, et subtilitas, atque severitas in ducendis inde conclusionibus, et ad explicanda ea, quæ observata essent in cometa ipso et eius decursu, et ad intelligendam communem cometarum naturam! Initium facit ab commemorandis opportunitatibus observandi, quæ in isto cometa supra ceteros omnes fuere, in quibus speculandis constet Astronomos ante laborasse. Sequuntur observationes ipsæ, a prima conspecti sideris die (d. 5. Jan.) ad ultimam, quinta et vicesima Februarii fuerat: in quibus quoniam libellus non

Astro-

*) v. de la *Zande* Astronomie T. II. p. 1262.

Astronomis subtilissimis, aut solis, scribebatur, magis earum rationem duxit, quae ad naturam cometarum cognoscendam, prodesse quam quae ad positum quemque sideris illius, astronomica accurazione definiendum, pertinerent. Tum aggreditur iter eius ipsum circa solem, per anfractum Apollonicum sive parabolicum, (quod est genus curvae de genere sectionum conicarum,) e vestigiis observatis definire, comparatque cum cursu terrae simili, h. e. per eiusdem generis orbitam, et versus eandem coeli plagam. Inde de figura et magnitudine, tum corporis cometici ipsius, tum firmatis lucidi, caudam vocant vulgo, et lucis a sole acceptae, modo tradit. Post persequitur ad spectabiles situs, figurae, lucisque in firmate varietates, comparatque cum principii cometici, quam theoriam cometarum appellant: quod facit singulari diligentia, quae in multitudine rerum, etiam minutarum, quarum ratio haberi debet, imprimis est ad securitatem iudicandi necessaria: descripta etiam et designata via per quam, et quomodo, in eo negotio incedi debeat. Nec tamen certa hic facit omnia, sed coniecturis paullulum loci relinquit. Firmata cometarum, secundum Newtonianam rationem, e vaporibus cometae ducit, et ad extremum in aethere dissipat: nec dubitat, quin brevis modo *Newtoni* nimia locum fecerit dubitationibus. Ipse de firmatis illius miraculo ita differit, ut primo natales vaporum in atmosphaera comet e indaget, deinde vel surgentes, vel effluentes ad immensa spatia, et in aethere natantes, persequatur; ad extremum, modum surgendi ad illum tractum lucidum efficiendum definiat: usus principii certis mathematicis et physicis in explicando, et usitata illa diligentia sua, etiam in circumspiciendis animadvertendisque difficultatibus, et de medio tollendis: estque ea longior, et luculentior, et ad legendum iucundior libri pars. Nam et tum maxime miraculo est cometa, cum illa *pandit spectacula caudae*, et eius miraculi explicatio maxime expetitur. Ex uno hoc ungue cognoscat Heinsium posteritas intelligens, in

Aa 3 magnis

magnisque viris eum, et veris Lipsiae decoribus, numerabunt, pauci illi quidem, sed non de vulgo, hoc est, a quibus se solis ipse cupiat probari laudarique.

Sed libellus tamen hic minus latam famam habuit, quod erat sermone patrio scriptus, nec legebatur nisi a popularibus, aut linguam Germanicam doctis: nam erat iis destinatus proprie. Ad exterarum pariter nationum Astronomos *) nobilitavit viri nomen imprimis Commentariolus, quem latine scripsit ab reditu in urbem nostram (a. 1745) inscripsitque, latinitate mathematica, *de apparentiis annuli Saturni*: in quo praeter ea, quae de re universa disputat, summa diligentia persequitur, quam speciem lucidus ille circulus, qui Saturni orbem paribus undique intervallis amplectitur, in quolibet sideris positu, obiciat spectantibus e terra quocunque in loco curriculae terrestres. Et haec ille primus enucleatius tradidit; in priori illo post plures alios elaboravit.

Religionis pietatisque reverentiam et amorem malebat sensu, a perspicua et certa rerum divinarum scientia orto, et rebus eo sensu dignis, probare Deo, quam auribus et oculis humanis per verborum sanctorum, et actionum externarum ambiguum speciem. In tota vitae ratione simplicitatem sequebatur, probitatem, fidem: sua magis curare, quam aliena speculari: nihil machinari contra alios: nulli sermones maligni, et alienorum vel animorum, vel factorum interpretes. Fratribus et ceteris propinquis pietate; collegis, amicis, fide, integritate, etiam facilitate et suavitate satisfaciebat. Quod erat a labore docendi vaouum tempus, fere meditando, legendo, scribendo consumebat. Itaque multa volumina Excerptorum, Observationum, et Commentationum reliquit: quippe domi plurimum, raro foris erat. *Φίλον δίκον ἀρετῶν* ducebat. Cum tamen foris vel prandebat, vel coenabat, et frontem et animum, ut ante diximus, ita explicarat, ut nulla domesticae severitatis vestigia apparerent.

In

*) v. de la Lande l. c. p. 1259.

In corpore conspiciēbatur proceritas sine gracilitate, et cum dignitate virili: color oris, qualis esse bene valentium solet, rubor nigricans. Vox gravis erat, et sermo eum dignitate tardior, praesertim in disserendo ac docendo. Corpus ipsum a natura firmitatis ac roboris plurimum habuerat; sed naturalis ille vigor fractus erat aliquantum iis, quibus supra demonstravimus, rebus. Inprimisque tentabatur subinde per hiemem, destillationibus: quod malum etiam augebatur ipsa valetudinis et incommodi illius cavendi cura. Nam munire corpus a gravedine cupiens, cum non modo aërem liberum et frigidiorē vitaret, sed etiam calidiori cubiculo uteretur; languorem contraxit, non modo qui membra corporis, sed etiam qui viscera obtineret. Eum saepius excussit ille quidem, per aëstivos menses, itineribus ad propinquos suscipiendis, et aquarum vel Carolinae, vel Pyramontanarum, aliorumque remediorum usu, ut etiam per autumnum, et primos menses hibernos, commode valeret, sufficeretque agendis iis, quae muneris publici rationes poscerent: at ultimis plerumque redibat languor anniversarius, prope semper cum aliqua accessione. Anno autem duodeseptuagesimo eum longe citius oppressit atque etiam gravius. Nam mense ipso Septembri ita elanguerat, ut hiemem valde molestam medicus timeret. Nec timor vanus fuit. Et remedia quidem adhibebantur a *Ludovico* nostro, V. Cel. cui etiam amicitia auxerat curam, efficacissima; sed eorum vis vincebatur a corporis inertia, quae nulla exercitatione in aëre libero expelleretur. Itaque consecuta sunt, quae solent, *drope&is* et *dy&is*: quibus cum humorum et elaboratio, et per corpus circumactio, impediretur, ita brevi fractus est, ut prima et vigesima Maii mensis die expiraret anno exacto sexagesimo cum mensibus tribus, diebusque totidem.

Mors fuit similis vitae, placida et tranquilla. Et firmaverat animum adversus terrores mortis, et desideria vitae terrenae, partim per vitae ipsius tranquillitatem et prope solitu-

solitudinem, non multis aut arctis vinculis adstrictus bonis et negotiis terrenis, partim per cogitationes rerum caelestium, non modo earum, quarum contemplator fuerat assiduus i. e. adspectabilium, sed etiam quae sub adspectum non cadunt, solaque mente per doctrinam Iesu Christi cognoscuntur; ad quarum cogitationem, etiam inter morbum, per sermones D. Koernerii V. S. R. adducebatur. Nec in ea cogitatione languor animi animadvertebatur, similis ei, qui corpus deiecerat: sed vigor praesto erat mentis, a perpetuis cogitationibus rerum intelligibilium exercitatae. Nam is: et in corporis languore non extinguitur, aut totus deserit hominem: cum apud eos, qui rebus sensibilibus immergi, raro et segniter mentem ad invisibilia attulerunt, etiam in magno corporis vigore, animus ad invisibilia langueat.

Nunc sublatus a terra, ut confidimus, ad novum et sine nubibus caelum, gaudet, sub pedibus videns illa nota ante et cara sidera, spectansque e propinquo unive sae mundi machinae architectum, et motuum caelestium omnium moderatorem, Deum, mentesque circa ceteras beatas; quibuscum haurit animo toto Deum, in eoque haerens cogitatione, liquidissima perfunditur beatissimaque suavitate.

Hanc felicitatem ei ita gratulari convenit, ut ad eam nos quoque adspiremus, avellendo animo a sensuum vanitate et ludibriis, et ad rerum invisibilium veritatem traducendo, ne cum tempus hinc abundi venerit, tergiversemur, sed ut ad longe meliora transire, obedienter et cum gaudio discedamus.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Maii Anno MDCCLXXI.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΒΡΑ-
δεως τιμωρημένων. *Plutarchi liber de sera numinis vindicta.*
Accedit fragmentum, eidem vindicatum, apud Stobaeum. Recen-
suit, emendavit, illustravit, DANIEL WYT-
TENBACH.

Lugd. Batav. apud S. et I. Luchtmans 17. plagg. octonis.

Omnes graecarum literarum studiosos lactaturos arbitramur, cum in magna eorum, qui libros in hoc genere scribunt, multitudine, tandem etiam aliquem exortum esse audierint, qui iustae editionis operum Plutarchicorum laborem susceperit. Nam Cl. Wytenbachius ideo hunc libellum edidit, ut specimen esset operis futuri, quod ea lege pollicitus est, si suam hanc operam viris doctis probari intellexisset. Probabunt vero, cum ab eo munus receptum viderint, a quo praeclare administrari possit. Habet enim hoc specimen, cum a labore et diligentia, tum a doctrina, peritia iudicandi, et modestia Cl. Editoris, permagnam commendationem. Nos ipsi, quo difficilius esse intelligimus, scriptorem multarum literarum tractare, qui ex omni doctrinarum parte aliquid attigerit, et quidquid exposuerit, in

Bb. eo

eo ad reconditas philosophorum opiniones, temporumque occultam saepe memoriam, respexerit, eo plus virium ac valetudinis Editori precamur.

Præfidiis constituendi textus his usus est: excerptis codicis Harleiani; codice Vossiano; e quo varias lectiones ad calcem editi Francos. et Paris. fluxisse suspicatur; rursus codice, quem nomine collationis Schotti adpellavit; variis lectionibus, ad marginem Aldinae e codice quodam notatis; omnibus denique editionibus, et animadversionibus Reiskianis. In his præfidiis si quid fuit, quod vulgatae lectioni aut necessario præferendum esset, aut ad eam facile constituendam corrigendamque pertineret, id ipsi textui subiecit, reliquis in animadversionum libellum coniectis. Graeco textui versio latina recepta addita est, raro ipsa re mutata, in notis tamen perpetuo diiudicata. Dicemus ergo de animadversionum libello, qui textum sequitur.

Differitur pag. 11. de verbo *σπαράττεν*, quod etiam *conviciis lacere* significat, exemplis cum aliunde, tum e Plutarcho collectis: ut omnino Plutarchicae dictionis similitudo diligenter comparata est. Ibidem dicitur aliquis *καταφορεῖν τῆς προνοίας*, *convicia in eam conferre*. Hic primo *καταφορεῖν τινός*, *impingere alicui maledicta*, et *καταφορεῖν τινός*, *cumulate in eum effundere*, ex analogia aliorum compositorum e themate *φορεῖν*, discernuntur: deinde *καταφορεῖν*, quod nusquam occurrit, illustratur atque vindicatur loco inediti Grammatici, qui *καταγλωττίζειν* interpretatus est *καταλαλεῖν καὶ καταφορεῖν*: rursus coniugata verba conferuntur: denique monetur, confundi fere *καταφορεῖν* et *καταφορεῖν*; ut in hoc Plutarchi, et illo inedito grammatici loco. Paulo post ultio dicitur *ἀντιφραττεν τὴν ὁδὸν τοῖς ἐπιπλεῖστον εὐροσση τῇ κακίᾳ χρομένοις*, quod p. 14. ita verti posse iudicat: *velut abiecto aggere fortunatum obstruit torrentem malitiae*: quae quidem versio Nobis etymologiam nimis urgere videtur. Et si enim moneri potest, quid

quid in tropis fit, versio tamen omnia exprimerē anxie not debet, et si quis verterit, *rembratur. prosperum impietatis successum, aut retardat cursum, nec vim loci fregisse, nec a vero aberrasse videbitur.*

E genere critico haec sunt: Pag. 10. ipsius dialogi, homines, de divina providentia iudicantes, comparantur cum expertibus artis, qui artificum consilia ἀπὸ δόξης καὶ διανοίας diiudicant: ubi διανοίας in ὑπονοίας mutat, *et sua opinione iudicans*, quam emendationem et δόξας flagitat, et κατὰ τὸ οἶκός, quod sequitur, confirmat. Quod pag. 16. fieri dicitur ἐν τάξει καὶ μετριομελείᾳ, id, probata emendatione, ἐμμελείᾳ, melius intelligitur, est enim sensus, *recte atque ordine*. Atque hoc ipsum ἐμμελείᾳ iam Xylander in suo codice invenerat; deinde libri quidam ἐπιμελείᾳ habent, quod hand dubie ex ἐμμελείᾳ natum est. Probamus et illud, quod ἀποστίνων pag. 38. in ἐπιτεῖνον mutatur, (dicitur autem is, qui peccat, mox transeunte dulcedine peccandi frui, sed τὸ ἀνεπίδὸς ἐγκείμενον ἔχων καὶ ἀποστίνων,) nam ita ipsa conscientia male facti et *inhascens*, et *intentans poenae* dicitur: cum contra, si quis ἀποστίνων defendat, sensus sit, *poenas solvens*. Ibidem Δύνον βολαῖον e veteri poeta *vulperatus* s. *tridente percussum* interpretatur: etiam si enim et *incitatus*, (nam βολή est *impetus*,) intelligi poterat, illud tamen praefert. Obiter locus cuiusdam poetae apud Longinum 23, 2. sic corrigitur: λαὸς Δύνον ἤϊνεσσι — κελαιόθησαν, *thymorum grex ad litora tumultuatur*: ita ergo eodicum scripturam, Δύνων, tenet; sed δ' delet e coniectura. Pag. 44. in eadem periodo apodosis ad protasin sic refertur: ὡσπερ — ταύτας: hic ergo ταύτη corrigit, et in initio periodi γὰρ post ὡσπερ inserit, ut videtur, recte. Pag. 46. ο φαῦλος, etsi aliquid cum laude et honestate fecerit, tamen mox poenitentia capi dicitur. Cum vero, toto loco perlecto, non tam de improbis in universum, sed de avaris sermonem esse adpareat, Φαῦλον malit in

Φιλάρηρον mutari, quod verbum, per compendiam scriptum, veluti Φλγες, potuerit cum altero confundi. Desendat fortasse quis illud Φαύλας, ut *humilem, vilem, abiectum* intelligat, qualis est ille Φιλάρηρος, qui a Plutarcho describitur. Sed nobis insuper ab initio loci pro *ὃ γὰρ* legendum videtur, *ὃ γὰρ*: locum enim sic intelligimus: Avarus, si vel maxime quid cum laude fecerit, mox poenitentia angitur; idem ille, plausu decoratus, tamen ad humilitatem avaritiae revolvitur: et homicidas dubitabimus poenitentia vacuos esse posse? Sed ita articulus ante Φαῦλος. s. Φιλάρηρος delendus erit. Pag. 52. in loco veteris poetae, quem Toupius et Valkenarius Euphōrionem esse putant, virgines Locrenses dicuntur servili habitu ἢ οἶαι σαίρειν Ἀθηναίησιν περὶ βωμόν, ubi Cl. Wyttenbachius, in vitis omnibus libris, ἢ οἶαι μαυρίμασιν, edidit: quae correctio quō lenior est eo facilius alteri lectioni, e qua nullus sensus oritur, praefereatur. Pag. 60. traditur, civitatem esse ἐν τῇ, quamvis multae aetates longa serie invicem successerint; quemadmodum animal idem maneat, quamvis multas e genere extornarum mutationum subierit: manet autem ἐν τῇ, μέχρις ἂν ἡ παλιοῦσα (α) συνδύσῃ ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινοῦσιν τὴν ἐσότησιν διαφυλάττει. Adparet facile, ἡ παλιοῦσα corrupta verba esse: ipse Editor ἡ ἐπιῦσα maluit, Cl. Ruhnkenius ἡ ἐνοποιοῦσα.

Cum vero interdum in loca inciderimus, de quibus nobis paulo aliter videretur, concedet nobis humanitas doctissimi Editoris, ut nostras dubitationes modeste indicemus. Pag. 67. negat Plutarchus, Deum, si nihil esset in homine dignitatis praecipuae, si nulla eius pars immortalis, ullam nostri curam habiturum, λόγον ποιῶνται ἡμῶν, ἐν δλίγω φθινόντων. Jam illa sequuntur: ὡς περ αἱ γυναῖκες, τοὺς Ἀδωνίδος κήπος θεραπεύσασαι, ἐφημέρας ψυχῶν βλασάνουσας, εἶτα ἀποσβενημένας. Ac grammatica quidem ratio postulabat, ἐφημέρων ψυχῶν — βλασάνουσῶν — ἀποσβενη.

εβεννημίων, ut ad ἡμῶν referatur, quam ipsam syntaxin Cl. Editor restituendam esse suspicatur. Sed nobis videtur oratio ἀνακλόητος tacta esse, eo quod interposuerat, ὥσπερ αἰ γυναῖκες, θεραπεύσαι τὰς κήπας; iam enim pergit accusativo casu, ψυχῆς, quibuscum hortos confert: id quod tanto facilius intelligitur si in fine periodi repetatur θεραπεύων, ex eo, quod Plutarchus posuit, θεραπεύσαι: nam sic omnia constabunt: μικρὸς ἔταις ὁ θεός, ὥςτε λόγον ἡμῶν ποιῶντα, (θεραπεύοντα, ita ut curet,) τὰς ψυχῆς, ὥσπερ αἰ γυναῖκες τὰς κήπας. Pag. 72. is, qui loquitur, prae se fert, habere se rei illustrandae aptam narrationem, quae tamen fabulae propior sit, quam vero; ideoque, ea neglecta, se μὴ τῷ εἰκότι uti velle, h. e. ea disputatione, quae verisimiliter concludendo rem efficiat. Urgentibus amicis, ut narrationem explicet, haec respondet: Ἐἴσατέ με ἀποδοῦναι τῷ λόγῳ τὸ εἶκος, posthaec de μύθῳ videamus. Hic pro τὸ εἶκος logi vult τὸ συνεχές, quod etsi bonum efficit sensum, tamen non opus videtur: poterit enim ita accipi, se huic disputationi verisimile argumentum additurum, se hanc disputationem argumentando absoluturum; ac tum demum ad narrationem venturum. Atque ita pergit pag. 72. argumentis uti, iisque pertractatis, pag. 83. orditur μύθον. Aut, si hoc displicuerit, ita saltem interpretari licebit: *Smite, ut, quod addi debet,* (quod deest ad expletam disputationem,) *adiciam*: quem quidem sensum latinus interpres exprimere voluisse videtur. Sed prior ratio fuerit fortasse melior.

Restat, ut de fragmento dicamus, quod apud Stobaeum Serm. 119. Themistio tribuitur. Sed Cel. Wytttenbachius non modo Plutarchicum dicendi genus in eo sibi agnovisse visus est; verum etiam nominibus eorum, qui loquentes inducuntur, ad Plutarchum auctorem referre maluit: Timon enim, Plutarchi frater, et Patrocles eius focer fuit, iidemque in aliis eius libris colloqui solent. Refert

Φιλάργγρον mutari, quod verbum, per compendium scriptum, veluti *Φλγρς*, potuerit cum altero confundi. Descendat fortasse quis illud *Φαῦλος*, ut *humilem, vilem, abiectum* intelligat, qualis est ille *Φιλάργγρος*, qui a Plutarcho describitur. Sed nobis insuper ab initio loci pro *ὃ γὰρ* legendum videtur, *ὃ γὰρ*: locum enim sic intelligimus: Avarus, si vel maxime quid cum laude fecerit, mox poenitentia angitur; idem ille, plausu decoratus, tamen ad humilitatem avaritiae revolvitur: et homicidas dubitabimus poenitentia vacuos esse posse? Sed ita articulus *ἀπὸ Φαῦλος* s. *Φιλάργγρος* delendus erit. Pag. 92. in loco veteris poetae, quem Toupius et Valkenarius Euphōrionem esse putant, virgines Locrenses dicuntur servili habitu *ἢ οἶσαι σαίρειν Ἀθηναίηο περι βωμόν*, ubi Cl. Wyttenbachius, in vitis omnibus libris, *ἢ οἶσαι μαρτυρία*, edidit: quae correctio quo lenior est eo facilius alteri lectioni, e qua nullus sensus oritur, praefereatur. Pag. 60. traditur, civitatem esse *ἐν τι*, quatinus multae aetates longa serie invicem successerint; quemadmodum animal idem maneat, quamvis multas e genere externarum mutationum subierit: manet autem *ἐν τι, μέχρις ἂν ἡ ποιούσα καὶ συνδύσῃ ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινῶς τὴν ἐνάτηα διαφυλάττη*. Adparet facile, *ἡ ποιούσα* corrupta verba esse: ipse Editor *ἡ ἐπίσῃ* maluit, Cl. Ruhnkenius *ἡ ἐνοποιούσα*.

Cum vero interdum in loca inciderimus, de quibus nobis paulo aliter videretur, concedet nobis humanitas doctissimi Editoris, ut nostras dubitationes modeste indicemus. Pag. 67. negat Plutarchus, Deum, si nihil esset in homine dignitatis praecipuae, si nulla eius pars immortalis, ullam nostri curam habiturum, *λόγον παιδεύει ἡμῶν, ἐν δλίγῳ φθινόπῳ*. Jam illa sequuntur: *ὥσπερ αἱ γυναῖκες, τοὺς ἰδώνιδος κήπας θεραπεύουσαι, ἰφήμερος ψυχῶν βλασανούσας, εἶτα ἀποσβεννύμενας*. Ac grammatica quidem ratio postulabat, *ἰφήμερον ψυχῶν — βλασανούσων — ἀποσβεννύ-*

σβεννυμένων, ut ad ἡμῶν referatur, quam ipsam syntaxin Cl. Editor restituendam esse suspicatur. Sed nobis videtur oratio ἀνακλύθεος facta esse, eo quod interposuerat, ὥσπερ αἱ γυναῖκες, θεραπεύσασθαι τὰς κήπας; iam enim pergit accusativo casu, ψυχῆς, quibuscum hortos confert: id quod tanto facilius intelligitur si in fine periodi repetatur θεραπεύων, ex eo, quod Plutarchus posuit, θεραπεύσαι: nam sic omnia constabunt: μικρὸς ἔσται ὁ θεός, ὥστε λόγον ἡμῶν ποιῆσαι, (θεραπεύοντα; ita ut curet,) τὰς ψυχῆς, ὥσπερ αἱ γυναῖκες τὰς κήπας. Pag. 72. is, qui loquitur, prae se fert, habere se rei illustrandae aptam narrationem, quae tamen fabulae propior sit, quam vero; ideoque, ea neglecta, se μὴ τῷ εἰκότι uti velle, h. e. ea disputatione; quae verisimiliter concludendo rem efficiat. Urgentibus amicis, ut narrationem explicet, haec respondet: Ἐπίσατέ με ἀποδοῦναι τῷ λόγῳ τὸ εἶκος, posthaec de μύθῳ videamus. Hic pro τῷ εἰκότι logi vult τὸ συνεχές, quod etsi bonum efficit sensum, tamen non opus videtur: poterit enim ita accipi, se huic disputationi verisimile argumentum additurum, se hanc disputationem argumentando absoluturum; ac tum demum ad narrationem venturum. Atque ita pergit pag. 72. argumentis uti, iisque pertractatis, pag. 83. orditur μύθον. Aut, si hoc displicuerit, ita saltem interpretari licebit: *Sinite, ut, quod addi debet,* (quod deest ad expletam disputationem,) *adiuciam*: quem quidem sensum latinus interpres exprimere voluisse videtur. Sed prior ratio fuerit fortasse melior.

Restat, ut de fragmento dicamus, quod apud Stobaeum Serm. 119. Themistio tribuitur. Sed Cel. Wytttenbachius non modo Plutarchicum dicendi genus in eo sibi agnovisse visus est; verum etiam nominibus eorum, qui loquentes inducuntur, adinonitus, ad Plutarchum auctorem referre maluit: Timon enim, Plutarchi frater, et Patrocles eius foeruit, iidemque in aliis eius libris colloqui solent. Refert

autem fragmentum ad deperditum de anima librum, quem a Plutarcho scriptum esse, nonnullis testimoniis constat. Quo plures vero corruptos ac desperatos locos hoc fragmentum habet, eo facilius coniectura, eaque interdum liberiore, utendum fuit. Non procul ab initio pag. 132. corrupta verba sunt: *ἀλλ' οὗτοι μὲν λογιζόμενοι καὶ τὰ ἀφθάρτα δόξαι διανοεῖσθαι φθειρομένοις*: miratur autem hoc loco philosophus, quid sit, quod mortis terror omnium animos pervagetur, si de immortalitate constet. Iis ergo Cel. Editor haec substituit: *ἀλλ' οὗτοι ἡμῖν λογιζόμενοι καὶ τὰ ἀφθάρτα δόξαι τὰ αὐτὰ διαν. τοῖς φθ.* Paulo post pag. 133. vocabulo *θανάτω* indicari dicitur τὸ ἀνω φερόμενον eis θεόν: quae sequuntur, ea sic emendanda censentur: *οἱ (pro οὗ) δὴ καὶ λόγον ἔχει, καθάπερ ἐκ κάμψης τῆς ἀνείσης, οἷον ἐξάπτειν καὶ ἀναθεῖν τὴν ψυχὴν.* De *ἐξάπτειν* et *ἀναθεῖν*, pro *ἐξάπτειν* et *ἀναθεῖναι*, monuerat Gesnerus; de *κάμψη* Cl. Wyttenbachius confert alium Plutarchi locum (consol. ad uxor. p. 611.), *καθάπερ ἐκ κάμψης ἀναχαίτισμα*, in quo obiter *ἀναχαίτισμα* reponit. Sed Valkenario placet: *καθάπερ εἰρητῆς τῆς ἀνείσης.* Pag. 134. etymologia verbi *γενέσεως* haec ponitur: *δηλοῦσθαι τὴν κάτω καὶ νεῦσιν ἐπὶ γῆν ἐκείνῃ τῷ περὶ τὴν τελευταίαν ἀναθέοντος*: quae nobis quidem sic videntur intelligenda: *indicat quendam praedivinitatem ad terram et inclinationem eius ἔντος, quod in morte rursus sursum fertur.* Sed Cel. Wyttenbachius primo *ἐκείνῃ τῷ π. τ. π. ἀναθέοντος* parenthesi inclusit; deinde sic interpretatus est, *ἐκείνῃ τῷ π. τ. τελευταίῃ scil. δηλῶντος, ὡς (hoc verbum addit,) πάλιν ἀναθέοντος, cum contra nomen, quod mortem significat, significet iterum adscendere.* Fortasse his paulo prioribus auxiliis non opus est. Pro *Φιλομακάτωτες* p. 139. *Φιλοσώματες* corrigit; saltem describuntur ii, qui vanti atque corpori dediti sunt,

Continet

Consinet etiam libellus animadversionum quasdam copiosiores de veterum philosophorum sententiis disputationes, collectis examinatisque pluribus locis illustratas: quo genere notarum Plutarchi interpretatio carere vix potest. Huc pertinent, quae p. 97, sqq. de animi natura et motu, de corpore item, differuntur. Nec difficultates omissae sunt, quas in rebus historicis Plutarchi et aliorum dissensus movet; quarum exempla proponere brevitatis nostra non patitur. Eandem ob causam exempla locorum ex aliis scriptoribus, per hanc occasionem, emendatorum, addere non licet, quamquam eorum non parvus numerus est, in iisque multi, a Valkenerio et Ruhnkenio, Viris celeberrimis, correcti. Arbitramur tamen, his positis, quae breviter excerptimus, fidem factam esse nostrae de pretio huius libri sententiae, quam ab initio pronunciaveramus.

HERMANNI CANNEGIETERI

*Jcti et Antecessoris, Observationum Juris Romani libri
quatuor, in quibus plurima Juris Civilis, aliorumque Au-
torum loca explicantur et emendantur.*

Lugdun. Batav. apud Eliam Luzac, in 4to.

Quantus post Cuiacium, saeculi sui fidus, exortus sit virorum eruditorum numerus, qui in libris veterum Juriconsultorum enarrandis, explicandis, illustrandis, emendandisque operam suam laboremque collocarent, neminem latet. At vero cum ille, qui hanc sibi sumit provinciam, iis debeat esse instructus praesidiis, quae non nisi multo labore, studio, et tempore parantur, factum est, ut paucissimi aliquid effecerint, quod omnino posset probari. Supra iustam hanc, et perpetuam paene reprehensionem, extollit se eruditio Celeb. *Cannegieteri*, quam cum antea, tum his ipsis, quos tractamus, *Observationum Juris Romani libris*, praestitit.

tit. Apparet inde, eum non legum antiquarum modo esse intelligentissimum, sed et scriptores antiquos, historiam, criticam artem, summa diligentia et tractasse, et ad usum apte contulisse. Quae ne laudandi vana inducti cupiditate dixisse videamur, pauca proferemus, e quibus libera iudicandi erudito lectori sit facultas. Omittenda autem censuimus, quae libro primo et secundi quinque prioribus capitibus continentur. Prodiere ea iam, ut notum est, aliquot ante annos Franequerae, in forma quaterna. Repetita autem videntur et ob argumenti similitudinem, et fortasse quod exemplaria iam essent divendita.

Lib. II. c. 6. l. 14. ff. de *Transact.* multis magnorum ingeniorum explicationibus sollicitata est, neque tamen ita, ut his interpretationibus homo eruditus acquiescere possit. Quae celeb. *Cannegieter* proposuit, haud sunt improbabilia, Bene simul demonstratur exemplis, antiquorum *JCorum* scripta ita ad nos pervenisse, ut aut ab ipsis, aut ab aliis aucta, mutata imminuta, videantur.

Cap. 7. vexatissima l. 4. ff. de *pignor. act.* bene exponitur.

Cap. 10. de Burgariis, et voce Burgi, docte et diligenter differitur.

Cap. 14. docetur, verbum *imperare* in fidei commissis non adhibitum, sed *sperare, iubere*.

Cap. 15. pag. 199. tentatur locus apud Suetonium, in quo tamen a nobis non impetramus, ut doctissimi *Cannegieteri* sententiam amplectamur. Locus est in vita Horatii: *quoties ego vidi patrem tuum CUBITO emungentem.* Vult legi *CUBITUM.* Quod cur reiiciamus, satis idoneae videntur adesse causae. Primo, nullus affertur codex, qui eam lectionem affirmet. Et deinde dubitamus vehementer, num *emungere* idem significet, quod *abstergere*. Censemus vulgatam retinendum, et *emungentem* debere accipi eo signifi-

significatu, qui est notissimus. Nam est opprobrium in hominem sordidas artes exercentem, et vero etiam sordide viventem. In reliquis locis, quae celeb. *Cannegieter* adducit, ut doceat *o* et *e*, et talia saepissime permutata esse cum *um*, facile cum illo consentimus, praesertim in locis Statii et Manilii, quae ex eadem ratione vult emendanda.

Cap. 17. ostenditur, qui coelibes fuerint, eosque non adoptare potuisse. Sunt quidem contra hanc sententiam nonnullae obiectiones et difficultates, quae tamen, ut videtur, bene solvuntur.

Lib. III. cap. 2. agitur de *fori disputationibus*. Unus *Raevardus* aliquid de his dixit, eumque caeteri sunt sequuti. Docet cel. *Cannegieter*, alias fuisse *disputationes*, alias *fori disputationes*, hasque, non illas ius dedisse. Usus autem eorum defuisse, postquam ad Principes summa potestas redisset.

Cap. 5. docte inquisitur in controversam hanc inter *JCtos* quaestionem: num *Cenotaphium* dictum sit fueritque religiosum. Sensu grammatico ita dici conceditur, negatur iuridico.

Cap. 7. de *Pegasi JCti* nomine, consulatu, virtutibus, ac libris, certiora, quam adhuc, etiam a *Pagenstechero* in *Jur. Pegasi* traduntur. Neque vero cel. *Cannegieter*, ab aliorum, ut fit, pendet auctoritatibus, sed omnia ex auctorum antiquorum, diligenter investigatis, beneque expositis locis, confirmare studet.

Cap. 8. emendatur l. 26. §. f. de *pignor. et hyp.* Exercuit haec lex summos viros; sed facilis erit, si pro *metueri* legatur *metuere*.

Cap. 11. et sqq. *Tribonianus*, a *Joh. Fr. Ramos* acerbis habitus incusatusque, antiquorum allatis testimoniis, ab huius cavillationibus liberatur.

Cap. 20. In quaestione illa notissima de furto per lancem et licium, a multis, in primis a Cel. *Wielingio*, peculiari dissertationi tractata, explicanda aliam longe diversamque ab omnibus Cel. *Cannegieter* ingressus est viam, utique testimonio aut Festi, aut cuiuscunque alius apud Festum. Quae ratio, quia nimis esset longa, omittenda est visa, ipsisque illis, qui cognoscere volent, ad legendum commendanda. Nobis saltem videtur haud improbabilis.

Lib. IV. cap. 1. locus ex Nonii libro 12. *de doctorum indagine*, ea diligentia excutitur, qualis adhiberi solet et debet in recensendo castigandoque auctore aliquo. Vellemus eodem modo plura antiquorum scriptorum loca ab eruditis esse pertractata, maior saltem inde veniret utilitas quam si ex omnibus scriptoribus unus tantum alterve locus, in quo aut vox aut sententia eadem est, notatur, in eumque quasi cinnum ingenii eruditionisque vis omnis concluditur.

Cap. 2. res ipsa, de qua Nonius loquitur, explicatur, doceturque simul, *conventio in manus* quae sit. Proprie haec adhibetur de nuptiis, in primis quae coemtionem contraherentur, etsi in principio de multis aliis rebus sit usurpatum.

Cap. 3. traditur, quid in coemtionem a marito sit emittum, quid ab uxore? hancque et mariti et uxoris mutuam fuisse coemtionem. Multae simul ad hanc rem pertinentes formulae explicantur, et complura loca auctorum, in primis Servii, illustantur emendanturque.

Cap. 4. docetur effectus coemtionis, aliterque *in manus*, aliter *in matrimonium* convenisse. Illud de iis dictum, quae dotem haberent, hoc de pauperibus. Quae materia continuatur cap. 5. declaraturque, quae *matrona* apud antiquos, quae *mater familias* sit dicta, ex locis Gellii, Servii, aliorumque, quin et eadem, ubi difficultatis quid habere videntur, bene expediuntur.

Cap. 9.

Cap. 9. agit de auctore Legis Aquilliae, eumque putat incertum Cel. *Cannegieter*. Ea praecipue constituere adnititur, quae huius legis capite secundo fuerint contenta.

Cap. 10. interpretatur, quid in LL. XII. tabb. sit *membrum ruptum*, quid *os fractum*, et simul quis *membrum* sit significatus.

Cap. 11. inquiritur in hanc quaestionem: *An ex lege Romuli licuerit viro uxorem domo expellere?* Negat Dionys. Halic. affirmat Plutarchus. Conciliatio inter utrumque, ut nobis videtur, satis bene instituitur.

Haec speciminis loco sufficiant. Per multa praeterea antiquorum auctorum loca examinantur, illustrantur, expendantur, quae describere nihil attinet. Unum hoc monendum non abs re duximus, Cel. *Cannegieterum* videri nobis iusto procliviorē ad emendationes locorum difficultium, idque sine auctoritate codicum. Quae res, an boni sit exempli, nos quidem vehementer dubitamus.

OBSERVATIO ECLIPSEOS LUNAE
partialis Regiomonti in Prussia A. 1771, Octobr. 23. horis
inspectivis facta. a GOTTHILF CHRISTIANO
RECCARD, S. R. M. a. Consil. Confessorii Theol.
Doct. et Prof. Ordinax.

Tempus verum

Hor. IV. Min. 52 Sec. 2 post merid. Luna unum circiter gradum elevata primum conspecta inter vapores horizontis:

Diameter lunae horizontalis 86½ partes micrometri; quarum valor Min. 30. Sec. 11.

Cc 2

Tempus

Tempus verum

Hor. IV. Min. 52 Sec. 0 Luna occultata a nubecula, quae impedivit observationem initii eclipseos.

Hor. V. Min. 10 Sec. 2 Chorda defectus 52 part. microm.
= 18' 12"

15 6 Chorda defectus 58 part. microm.
= 20' 18"

16 22 Sinus Sirbonis tactus ab umbra

19 14 Chorda defectus 61 = 21' 21"

24 34 Mons Sinai tactus.

26 42 Chorda defectus 68 = 23' 48"

28 12 Mons Sinai et Sinus Sirbonis medius in umbra.

29 26 Mons Sinai immerfus.

33 32 Mons Catarractes tactus.

37 7 Infula Creta tacta.

38 5 Chorda defectus 72 = 25' 12"

42 38 Chorda defectus 74 = 25' 54"

45 30 Sinus Sirbonis totus immerfus.

52 0 Mons Thospetis tactus.

54 36 Sinus extremus Ponti tactus.
Partes obscurae 31 = 10' 51"

56 37 Partes lucidae 55 = 19 15

58 9 Partes lucidae 56 = 19 36

Hor. VI. Min. 0 Sec. 45 Partes lucidae 55½ = 19 30

3 51 Partes lucidae 55 = 19 15

5 54 Sinus Sirbonis medius emerfus.

7 29 Sinus extremus Ponti medius in umbra.

Tempus

Tempus verum

Hor. VI. Min. 12 Sec. 30 Chorda defectus 78 = 27° 18"

Diameter lunae 86½ = 30 16

- 17 57 Infula maior tacta
- 20 26 Sinus Sirbonis emerfus.
- 26 15 Chorda defectus 75 = 26 15
- 44 14 Chorda defectus 67 = 23 27
- 46 54 Mons Sinai medius e umbra.
- 47 14 Mons Sinai totus emerfus.
- 49 7 Margo obfura montis Sinai emerfa.
- 55 34 Sinus extremus Ponti totus emerfus.

Chorda defectus 58 = 20° 18"

57 44 Chorda defectus 56 = 19 36

Hor. VII. Min. 0 Sec. 41 Chorda defectus 50½ = 17 41

- 3 0 Chorda defectus 44 = 15 24
- 8 5 Chorda defectus 33 = 11 33
- 10 15 Chorda defectus 32 = 11 12
- 11 30 Chorda defectus 28 = 9 48
- 13 31 Umbra vera egredi incipiens.
- 15 13 Finis eclipseos.
- 16 24 Penumbrae finis.

Facta est haec observatio in Observatorio domestico, propriis sumtibus extructo, per tubum sex pedum, cui applicatum est micrometrum Kirchianum. Horologium oscillatorium anglicanum, a Io. Shelton elaboratum, quod ad observanda tempora adhibebatur, per altitudines Solis correspondentes, tum ipso observationis die, tum postri-

die quadrante duorum pedum in radio observatas, est correctum, adhibita simul debita meridiei ob declinationis variationem correctione.

In horizontè quidam vapores et nubeculae haerebant, caeteroquin coelum erat serenissimum. Color umbrae erat cineritiqs. Umbra ipsa bene erat terminata, penumbra brevis et pallida.

CHRISTIANI ADOLPHI KLOTZII

Opuscula nummaria, quibus iuris antiqui Historiaeque nonnulla capita explicantur.

Halsæ Magdeb. sumtibus Curtii, plagg. 24.
8vo. mai.

Abiiciant e manibus librum hunc, qui aut plane ab hoc antiquitatis genere abhorrent, aut tenuem aliquam illius cognitionem, e libellis paucis, ad ostentationem vanam et inutilem collectam, animo tenent. Iis enim, certum est, nihil scripsit *Klotzius*. Recedant quoque a lectione libri elegantissimi, ii, qui linguas calamosque, veneno perfusos venales habent, quique id pro animi malignitate tantum agunt, ut mordeant alios, et, si mordere nequeant, saltem allatrent. Horum enim protervitatem silentio ulcisci solent viri eruditi. Spernit degeneres columbas regius Jovis ales, nec praelio miscet leo cum imbellibus capris. Haec ideo monemus, ut indicaremus causam, ob quam *Klotzius* hominibus quibusdam ne unam respondendam censuit voculam.

Jam quae libri huius sit ratio, exponemus. Scripsit nonnulla immortalis nominis auctor, ante aliquot annos, de variis rei nummariae capitibus, quae non sine voluptatis sensu

sensu a plurimis lecta et laudata fuerunt. Haec ad retrahenda per otium nulla alia de causa animum adiecit *Klotzius*, quam quod et augeri ea, et castigatiora reddi posse, videbat. Locus vero emendationibus hoc fuit facilius, quo pauciores attingerunt res. a V. Cl. explicitas. Nemo enim numorum contumeliosorum originem curiosus indagavit, eorumque historiam quasi composuit; multi vero multa perperam et falso de iis docuerunt. Ingressi ergo hanc viam *Klotzio*, non poterant non multae difficultates obici, quae sensim paullatimque, non uno impetu, vinci solent et superari. Nam qui his in literis recte versantur, antiquorum monumentorum interpretationem pluribus operibus inspiciendis, comparandisque inter se similibus, adeoque perpetua eorum, quae per innumeros libros dispersa sunt, observatione, contineri et absolvi sciunt. In reliquis vero de re nummaria libellis, collegit auctor quam diligentissime omnia, quae ad argumentum illustrandum pertinere videbantur. Omisit autem vulgaria, et quae cuique nota esse debebant. Quare maximam omnino gratiam a viris doctis, harumque rerum peritis iniit, novoque hoc ingenii, doctrinae, et diligentiae monumento nomen suum ab interitu vindicavit. Jam, quae continentur hoc libro disputationes, indicabimus. Prima agit de numis contumeliosis et satyricis, cuius primo in capite differit auctor de antiquis picturis, statuis et gemmis ignominiosis. Quamvis nullus veterum scriptorum, ne *Plinius* quidem, apud quem nullam fere antiquarum rerum frustra quaesiveris, de numis ignominiosis aliquid memoriae prodiderit, habemus tamen iam antiquitus picturas ignominiosas. Afferit auctor huius rei exempla e *Plinio*, apud quem inprimis famosae sunt picturae *Gryllorum*, e *Suida*, *Cicerone*, *Philostrato*, *Aristide*, aliis. Rectius quoque *Christio* interpretari nobis videtur legem illam *Thebanorum*, de qua *Aelianus* dicit: „audio legem esse Thebis, praecipientem artificibus cum fingendi, tum pingendi peritis, ut rerum formas honestiore modo exprimerent: iis
 „ autem

autem, qui eos in deterius aut finxissent, aut pinxissent, minatur lex multam se picturae ipsius pretium irrogaturam. Haec enim lex non de peritia artis, sed de honestate et dignitate interpretanda est. Deos quaque picturarum licentia irrisos fuisse antiquitus, idoneis argumentis A. demonstrat. Pertinet huc famosa illa pictura Dei Judaeorum et Christianorum, cuius mentionem iniicit *Tertullianus*, pictura *Geslochi*, *Apellis* discipuli, qui Jovem Liberum parturientem pinxit mitratam, et muliebriter ingemiscentem inter obstetricia dearum. Quae imago multum auctori facere videtur ad illustrationem alius picturae petulantis, in vasculo Etrusco, a *Winkelmanno* datae, amorem Jovis et Alcmenae exhibentis. Cui multas e picturis Herculanensibus A. addidit, quas quo minus recensamus et temporis et loci ratio prohibet. Sunt picturae istae ridiculae Tom. III. Tab. XXVI. XXVII. XXVIII. Invenisse quoque sibi visus est imagines contumeliosas in gemmis antiquis, quibus annumerat deformes illos moriones et monstruosos, capite femiraso, et ridiculo vultu; asinos palliatis; Europam, hirco inequantem, et memorabilem illam gemmam *Stofchianam*, quam *Winkelmannus* describit in libro, cui titulus est: *Description des pierres gravées du feu Baron de Stofsch*, p. 443. De statuis vero quibusdam, quae vulgo aliorum in contumeliam conflatae videntur, longe aliter sentit. Fatetur enim, ne unam quidem se invenire potuisse, quae ignominiosa dici possit.

Secundo capite de numis Graecorum et Romanorum disputat, qui ignominiosi existimantur. Nullos omnino numos nec a Graecis, nec a Romanis, ad irridendos alios et vituperandos culos fuisse, probare studet. Copiosa est et docta, quam hic instituit, disputatio, in qua prae aliis capitibus, de numis Spintriiis, Saturnalitiis, et de signo porci antiquis in numis, egregie multa exponit, sententiamque suam immensa lectionis copia defendit. Si vero dicendum, quod

res

res est, minus consentientes habet nos hac in re, quamvis omnes illos numos, qui partim recte, partim falso ignominiosi habentur, alio modo interpretetur. Sequitur nunc caput tertium, *de numis ignominiosis recentiorum temporum*, quos eo consilio perlustrat, ut satyricorum originem indagare possit. Ipsorum numorum historiam hic exhibere non possumus. Legant, qui his deliciis animum pascere vo-
lent, ipsum librum, quem bis aut ter legisse, neminem, credimus, poenitebit. Vidisse quidem sese dicit auctor, et in manibus habuisse, plures numos, qui tempore belli, post Caroli VI. mortem contra Austriacam domum orti, cusi sunt, itemque alios, quibus bellum, quo nuper Germania misere devastata est, dedit originem. Sed ab his omnibus memorandis abstinuit. Reliquit telam inceptam posteris. Erit, inquit, fortasse post centum annos, qui eadem libertate nostrae aetatis numos commemoret, qua ego, qui maiorum nostrorum tempore prodire, narraui. Ille igitur, quicumque fuerit, in quibus erravimus, corriget; quae a nobis neglecta addet; quae certas ob causas omissa, liberaliter adiciet. Nulla est rerum humanarum, quae non emendationem requirat: nulla, in qua perficienda non plus valeat duorum diligentia, quam unius, qui primus in illa elaboraverit. Meo animo nil gratius est quam discere, erroresque, si etiam cum famae detrimento fieri debeat, lubentissime et ipse emendo, et aliis, mihi hoc beneficium tribuentibus, magnam gratiam habeo. Quam digna haec viro ingenuo professio! Ultimus, quem exhibet, numus, ad annum MDCCXX. refertur, et in vituperium Philippi ad Saragosam devicti fuit conflatus. Has dissertationes numarias excipiant *varia iuris veteris capita, monumentis antiquis illustrata*. Quae iuris veteris capita illustrantur, sunt *lex Porcia, aqua innocentiae olim testis, ritus adoptioris, nuptiae per confarreationem, lex Servilia, viarum munus, liberalitas alimentaria*. His monumentis addidit *monimenta Principum super clypeo inauguratorum*. Istius libelli conscribendi occasionem dedit

Dd

auctori

auctori numus aliquis, quo Gallia Ludovici XIV. primordia regni proposuit. Impositus rex puer scuto, dextra manu sceptrum tenet. Scutum sustinent, conspicua liliis, et Providentia, gubernaculum tenens sinistra, prope pedes iacente globo terrarum et cornu copiae. Supra: *Francorum spes magna*. Infra: *invenite regno*, M. DC. XLIII. Iphis antiquitatis e fontibus limpidis ritus huius originem ostendit, et praetereundo quasi pictorum errores ridiculos castigat. Ultimo tandem loco posita est *iurisprudentiae e numismatibus a C. F. Homelio illustratae uberior discussio*. Qui Hommelianum librum cognitum habent, multas auctori nostro habebunt gratias, qui cum fontes indicavit, e quibus hausit sua *Cel. Homelius*, tum etiam quamplurima suis ex adversariis ad communem utilitatem depromsit. Tangunt vero, quae addidit noster Hommelianis laboribus, mon. I. II. III. IV. VII. X. XI. XII. XIII. XIV. XXV. XXVI. XXVII. XXIX. XXXI. XXXII. XXXVI. XXXVIII. XXXIX. XLVII. XLVIII. XLIX. L. LI. LII. LV. LVI. LVII. LVIII. LXI. LXII. LXVII. LXIX. — XG. LXXIX. LXXXVIII. XCI. — CII. CIII. CIV. CV. CVI. CVIII. CXIV. — CXX. Ultimum tandem locum occupat *dissertatio de numis, necessitate urgente, cussis, castrensibus et obsidionalibus*. Primo loco recensentur numi, quos viliori, quam constitutum esset, valore interno, publice, ut loco proborum usurparent cives, urgente necessitate, magistratus aut Princeps aliquis edixit. Incipit auctor a Romanis, a quibus ad Graecos Imperatores, ad Gallos, Veneros, Belgas, Suecos, Principes Silesiacos et Germanos exspatiatur. Eandem rationem sequitur in contexenda historia numorum castrensium et obsidionalium. Additus est index, qui tamen parum videtur copiosus. Forte auctor manum admovere noluit, relicta Sofia suo opera ingrata. Grati nos accipiamus hoc viri clariss. donum quasi et munusculum. Colamus illius manes, qui omnem, quam vivit, vitam in eo consumit, ut inferviat doctorum virorum studiis, literisque sit adiumento.

OBSER-

OBSERVATIONES IN QUAEDAM

loca Dionysii Halicarnassei quibuscum aliquot

Livii comparantur.

Auctore

JOHANNE CHRISTIANO GOTTLBER,

A. M. Scholae Provinc. Misen. Rectore.

Si qui inter veteres aliquo numero fuerunt historiae conditores, qui fidem in rebus e monumentis et libris vetustis accurate tradendis, diligentiam in iis ad temporum rationem digerendis, sapientiam civilemque prudentiam in causis rerum vel bene vel male gestarum indicandis, moribus hominum apte exprimendis, sententiisque e philosophia vitae admiscendis, summamque omnino ingenii elegantiam, copioso, ornato, et perspicuo orationis genere, posteritati probare: haud scio, an *Dionysius*, optimè cuique rerum gestarum scriptori sit simillimus, plurimis anteponendus, et omnium harum virtutum causa, studiose legendus, et magni aestimandus. Etenim de fide eius, quae in scribenda historia summa est lex, et unice sectanda prae reliquis scribendi virtutibus; (Lib. I. pag. 6.) inter omnes, qui diligenter hunc scriptorem legerunt, satis constat, eum non modo ex annalibus librisque sacris, (Lib. XI. p. 736.) sed et ex antiquissimis scriptoribus romanis, *Fabio Pictore*, *Gellio*, *Licinio Macro*, quos severo examini subicit, et interdum confutat, res romanas hausisse, sed et e scriptura populares suos, praesertim *Cardianum* et *Timaeum Siculum*, (Lib. I. pag. 5.) a quibus omne nomen romanum, tanquam ex obscura, humili, et turpi latronum nequissimorumque hominum turba ortum, agitabatur, priori libro et identidem, (v. c. VII. pag. 474.) risus romanos, e Graecia desumptos, idoneis argumentis probando, graviter disputasse, et nobilitatem augu-

Dd 2

stiozem-

fioremque originem huic populo vindicasse. Quum autem non tam Romanis, quam Graecis, quos de rebus gestis non modo, sed et de antiquitate, magistratibus, quos cum Graecis comparat, (v. c. in descriptione dictaturae V. p. 336.) ritibus, sacris, religione instructurus erat, has scriberet antiquitates: non modo suis civibus, sed posteris praecipue gratum fecit, cum tradendis moribus et tota antiquitate, longe copiosius romanis scriptoribus, tum rebus gestis maiori luce et copia commemorandis; ut ex reliquiis librorum undecim, historiam trium Livianorum complectentibus, facile intelligi potest. Unde et multae res memorabiles, v. c. turbae et seditiones, a nexis, aeris alieni causa ortae, item Patrum libido et erga inopes cupiditas, et inde in montem sacrum profecta secessio, dissensiones primorum de magistratu novo plebis creando, melius et plenius ex ipso quam e Livio peti possunt. Nihil dicam de antiquitatibus, quas romani scriptores, suis hominibus notas atque cognitatas, vel breviter, vel non attingunt; quarum notitiam vel nullam, vel admodum mancam sine graecis auctoribus esse mus habituri: ut pompae circensis et salutis augurii descriptio, quarum illam Dionysio, (Lib. VII. p. 474. sq.) et hanc Dionis Cassio (Lib. XXXVII. p. 46. Steph. ed.) debemus, clare probat. Quam severus censor et aestimator rerum, ab aliis memoratarum, Dionysius fuerit, nec omnibus promiscue fidem habuerit, vel ex eo patere videtur; quod Polybium, non contemnendum auctorem, non fidei praedarum dicit, (Lib. I. p. 5.) vel aliorum scriptorum fabulas, omni fide maiores, et originis nominisque romani augustioris faciendi causa excoelatas, vel non commemorat; quo portentosam Livii narrationem de Mucio Scaevola, dextram accenso foculo iniiciente, indecoram Romanorum personae, referam, quam et praetermittit Cicero pro Sext. (cap. 21.) vel mentione earum facta, diligenter examinat, et pro rei ratione confutat; ut ex narratione de Fabiis omnibus, praeter unum, interfectis, intelligi potest. (Lib. IX. p. 580.)

Quare,

Quare, si quis regulas de fide historica mente separare, eaque ad normam aliquam exigere velit, ut, an recte sint positae nec ne, videat: non commodius id facere posse eum putem, quam diligenter legendo hoc fide dignissimo scriptore. Quarum virtutum, breviter laudatarum, non ultimam et hanc esse putem, quae ex eius orationibus, historiae intertextis, elucet clarissime, quas in plerisque moribus hominum attemperavit, in iisque prudenter vel recte vel perperam facta animadvertit, non omissis rerum causis, impedimentis, et erroribus, in administranda republica commissis. Saepe admiratus sum artem, qua oratores suos pronuntiare iubet, quid in quaque re commodi aut incommodi sit eventurum; quibus artibus vel consiliis Patres auctoritatem et dignitatem tueri contra furores tribunorum plebisque possint; quid valeat ad persuadendum vel dissuadendum, et quae sunt reliqua. Egregius plane est in historia illorum temporum, quibus plebs in montem sacrum secessit, et de eo revocando tam variae et contrariae sententiae sunt pronuntiatæ: omnia verba et sermones tam accurate moribus hominum illustrium, veluti Appii, (Liv. VI. p. 386. sq.) Valerii, Bruti, Largii Menenique respondent, ut his defungar exemplis, et tam cogitata prudenterque dicuntur, ut causae, Tribunatui adversae, et praedicta ab Appio incommoda veluti patrum deminuta auctoritas, et plebis effrenata per tribunos licentia, maiestati Senatus, institutis maiorum legibusque vi armata quasi obviam iens, cum vero convenire videantur, et longe pulchrius omnia haec dicta, ex ore tantorum virorum, quam ipsius Dionysii, audiamur. Quae omnia dramatis formam quasi induunt, et antiquitati magnam, ut opinor, praestantiam in rebus gestis, memoriae prodendis, prae nostrae aetatis historiarum scriptoribus plerisque dare videntur. Pulchre quoque suis locis observat, rem romanam, non forte quadam, sed divinitus, ab exiguis profectam initiis, magis magisque crevisse, et, ab hostibus paene oppressam, afflictamque, seditionibusque domesticis affectam,

affectam, singulari providentiâ divina, conservatam fuisse, (Lib. V. p. 282. et Lib. VII. p. 427.) Ex quibus omnibus apparet, Dionysium omnia praefidia scribendae historiae, monumenta antiqua, facultatem, usu et exercitatione subactam, iudicandi, quid genuinum spuriumque in iis sit, ingenium elegans, vim dicendi haud vulgarem, reipublicae gubernandae peritiam, ipsiusque reipublicae status cognitionem iustam, in potestate sua habuisse. Quae egregiae virtutes, quum in describendis populi, orbis terrarum domini et principis, rebus terra marique bene gestis, eleganti scripturae genere commode ostentari possent: non mirandum est, harum rerum peritos, omni tempore hunc scriptorem maximo in honore habuisse, et nihil magis, quam eius libros, iniuria temporis deperditos, doluisse. Eius denique doctrina, non modo in rerum tam variarum cognitione, et, si prisca spectes tempora, in subtilitate explicandi obscura, et magis decora poeticis fabulis refellendi, verumque inde, quoad eius fieri potuit, eliciendi; sed et in facultate, quam optimis scriptoribus, veluti *Homero*, *Herodoto*, *Thucydidi*, *Platoni*, *Xenophonti*, *Isocrati*, *Demostheni*, aliisque acceptam tulit, res venusta oratione vestiendi, sententiisque acutis illuminandi, continetur. Unde insunt eius antiquitatibus plurima lumina ex *Homero*, omnium scriptorum fonte, nec non ex aliis, quorum nomina paullo antea recensui, verba et formae, quas in usum suum convertit; ut non commemorem loca, quae antiquitatum illustrandarum causa laudat, de quibus dicere nihil est, opus. Sed, ne quid dissimulem, et insunt libris eius quaedam loca, legibus scribendi contraria, tempori personisque non satis accommodata, praesertim in orationibus; quae, an castigatone aliqua sint digna, nec ne, lectoribus, harum rerum peritis, locis singulis excutatis, deinceps iudicanda relinquemus. Sed, antequam ordiamur singillatim haec persequi, loca quaedam a Dionysio ex veteribus desumpta, vel imitatione expressa, ordine librorum posthabito, grammaticis observationibus

rationibus illustrabimus, et deinde de reliquis disputabimus.

In loco, quo decemviros docet, foedere inter se pepigisse clandestino, ne quis collegarum, ulla in re, adversaretur alteri, utitur *Dionysius* forma HomERICA (Lib. 10. p. 682.) *πρωτον μὲν ὄρκια τεμόντες.* } Loca sunt notissima, ubi Poeta: *ὄρκια πῖσά ταμόντες*, v. α. ll. β. 124. et alibi. Unde suspicor esse legendum apud *Dionysium*: *ταμόντες*, quod *Homerus*, quod equidem sciam, semper τῷ τάμεν hac in re utatur, ut et *Eustathius* ad ll. θ. 87. verbum *τέμενεν* novum habeat, nec *Homero*, ob amorem Ionicae dialecti, usurpatum. Sed *τέμενεν* tamen occurrit, (ll. N. 707.) ubi tacuit *Eustathius*: (forsan ideo, quod in codd. suis non habuit lectionem vulgaram?) at *Harnesius* ibi legi vult *τάμον*, lamdudum viri docti monuere, *ὄρκιον* non esse foedus, quod, interposito iure iurando fiat, sed, ut quemque docere potest, τὸ τάμεν, victimam, quae foederis sanciendo causa feriantur, caedatur: (v. *Vin. Ernest.* ad ll. β. 245. et quos laudat,) quamquam Scholiastes minor, (ad ll. γ. 245. *ὄρκια πῖσά*) τῆς πῖσῆς ὄρκυς τῶν θεῶν; sed perperam: non melius quam interpret latinus: *praecones per urbem feriebant deorum foedera firma*: quod vidisse, neminem unquam putem, nisi forte interpret foedera ferri vidit. In eiusmodi contextu τὸ ὄρκιον nunquam verti et significare potest ius iurandum sive foedus, propter τὸ φέρεν; etsi concedendum est, in aliis locis, his dissimilibus, ὄρκιον significare ius iurandum, siue fidem iureiurando praestitam, ut ll. η. v. 69. ubi vero est ὄρκια — ἐκ ἐτέλεσσαν. *Hesychius* quidem consimili modo: ὄρκια πῖσά, ὄρκυς ἐπὶ πῖσῆσι; et in *ταμόντες*, *παίσαντες*, *συνδέμενοι*; quae glossa pertinet ad ll. β. 124. sed breviloquentia formae ο. τ. explicatur, fidem iureiurando spondere, s. pacisci, scilicet illa victimam eiusmodi re ferienda. Omnes norunt, eadem dicta et cadere in formam: *foedus ferire*. Caeterum improprie locutus videtur

videtur Dionysius, formam Homericam, in foederibus adhibitam publicis, ad pactum aliquod privatum nefariumque transferendo. Nihil aliud enim fecere Decemviri, quam ut iurare iurando se obstringerent, ne alter alteri adversaretur. Interpretes quidem latinus: *foedus clandestinum iureiurando istum est*; sed uti potuit hac in re verbo *foederis*, quod Cicero illud subinde pro pactione privata adhibet: v. c. in *Or. in Pison.* c. 13. ad quem locum v. *Abram.*

ἐν τριβῶν τῆ πολέμῃ κείσθαι.] hanc formam quoque Homericam puto, legiturque Lib. VI. p. 368. et XI. p. 730. Imitatus est, ut opinor, γεφύρας πολέμοιο (Il. Δ. 371.) quae Scholiastae sunt, διέξοδοι τ. π. Unde sine dubio tractatae sunt *Thucydidis ὁδοὶ πολέμῃ* (I, 122.) in oratione Corinthiorum, qui paullo ante dicunt: „verisimile esse, se cum Lacedaemoniis contra Athenienses fore victores, primum quod rerum bellicarum peritia praestent &c. paullo post, quod adsint sibi praeterea aliae belli gerendi viae, i. e. rationes, modi, commoda, a sua ipsorum parte — ex quibus omnibus eluceat, se fore victores. Non male, mea sententia, Scholiastes explicat per *πορισμὸν*, quaestum, lucrum. *Hesychius* enim *πορίζει, κερδαίνει*; ut sit: nobis favent etiam alia in hoc bello feliciter gerendo, sociorum defectio &c. sic *πορισμὸς* I. Tim. 6, 6. „quaestus magnus est pietas christiana. E latinis *Tacitus Ann.* Lib. II, 5. habet *proeliorum vias*, quas tractasse Germanicus dicitur, i. e. agitate consultasse, qua ratione feliciter bella cum Germanis gerenda sint, quid ipsi quaestuosum s. in lucro ponendum, quo hac vel alia ratione Germanos debellare possit. (conf. Cl. *Ernest.* not. ad l. c.) Et sic etiam Noster, ad *Homeri Thucydidisque* imitationem, dixit *τριβῶν τῆ πολέμῃ*, quae nobis vel aliis commoda et noxia esse potest, prout verbum activae vel passivae significationis adiciatur. Sic *κείσθαι ἐν τριβῶν τῆ πολ.* est: expositum esse hosti eiusque incursionibus, ut commoda prae nobis habeat &c. Et sic Agamemnon

memnon in Homericō loco: τὴ πτώσεως — our tropides, et circumspicis belli semitas, i. e. re hostium incursionibus, pugnis, expositum iri. Cui itaque sunt (ὑπάρχουσι) vias proeliorum, s. belli, ille alios vincere, iisque noxam inferre potest; sed qui κῆται ἐν τῇ τῆ πολ. iacet s. proicetus est, obiecit caput periculis &c.

ἀναπετάσαντες πύλας.] (Lib. IX. p. 620.) Et hanc poeticam formam ex Homero desumptam putem, apud quem occurrunt πεπταμέναι πύλαι (Il. Φ. 531.) portae apertae, sive ut Claudianus loquitur, postes resupinati. Noster et dicit τῶπας ἀναπεπταμένους, locos patentes. Habet et Xenoph. Cyr. V. p. 95. ἀναπεπταμένους πύλας, Transfert etiam Xenophon ad oculos, in fabula Herculis Prodicii de voluptate: ὄμματα ἀναπεπταμένα, i. e. oculi supra modum patentes.

Ἐν ᾧ ἐκαστος χωρίῳ τὰχθῆ.] (Lib. IX. p. 566.) quem quisque locum in acie tuendum acceperit, eum sibi domum, agrum, ducat. Videtur respexisse Xenophon. Cyr. Lib. III. p. 66. ed. Leuncl. Rex Assyriae inter caetera admonet suos ad virtutem: non modo de vita certamen propositum esse cogitens, deque solo, in quo sint orti; sed et de aedibus, in quibus sint educati, de uxoribus, liberis, bonis &c.

σάζων τὸν παρασάτην.] ibid. παρασάτας nominatione se compellabant milites Cyri, quasi adskites, qui latus alterius cingerent, vitasque periculo defenderent. (Cyp. III. 68.) Sic Alcibiades habuit Socratem, in expeditione contra Potidaeam contubernalem et παρασάτην — Plutarch. in Alc. p. m. 194.

ἐξέει Φωνήν.] (IV. 356.) est κοινηκώτερον. Occurrit apud Aristophanem Νεφ. v. 355. et hebraicum sapere videtur: v. Jer. 34, 1. גִּזְרֵי הַיָּם עֲזָזוֹן scil. Φωνήν, conf. Gal. 4. 17.

E o

Ἐγνώσθη.]

Ἐγνώσθη.] (IV. 256.) hic aoristus videtur paullo rarior, et hinc notandus. Etiam *Xenophon Cyrop.* V. p. 106. isto utitur. *Doctiff. Fischerus* in anim. super *Welleri Gramm.* omisit hunc aoristum exemplis munire.

ὑμᾶς ἡεῖς σέργειν τὰς παρόντας.] (VI. p. 387.) sine dubio *Isocratis* sententiam in mentē habuit *Demosthenes*; σέργει μὲν τὰ παρόντα, ζητεῖ δὲ τὰ βελτίω, quae exstat in *orat.* ad Dem. p. 12. τὸ σέργειν sumtum est eadem vi ac τὸ ἀγαπᾶν, contentum esse. Pro τὰς παρόντας autem lego: τὰ παρόντα, ut contexta suadent, et *Sylburgius* iam ad illum locum monuit, quamquam *Isocratis* locum non laudavit.

πολέμον τὸ βελλόμενον — δειλὸν τὸ μὴ δυνάμενον.] (XI. 720.) βελλόμενον h. l. positum pro βελλήσει, et δυνάμενον pro δυνάμει, manifesta imitatione *Thucydidis*, apud quem (Lib. I. c. 90.) τὸ μὲν βελλόμενον καὶ ὑπόπτρον τῆς γλώσσης, ad quem locum videndi *Wasse* et *Duck*. Notavit ipse *Demosthenes* hanc loquendi propriam *Thucydidi* rationem (in *epist.* ad *Amacum de Idiot. Thuc.* T. II. p. 234.) eamque genera inter se permutare, veluti masculinum et neutrum pro foeminino, et foemininum pro masculino, docet: quam in re ipsa exempla laudat, cum παράσχον pro παρασχῆ, ἔχλησον pro ἔχλω, et βελλόμενον et δυνάμενον pro βελλήσει et δυνάμει ponit. Quae observatio nostra dicta confirmat.

Ἀνακωχῶς ποισσόμενος.] (Lib. III. p. 152) πρὸ ἀνοχῶς, verbum quoque *Thucydideum*, v. c. Lib. III. p. 4. et alibi; quod vero in *epist.* ad *Amacum* p. 133. peregrinis, raris, obsoletis et coniectu difficilibus adnumerat. At *Moeris* Atticista, ἀνακωχῆ, Ἀττικῶς ἀνοχῆ ἑλληνικῶς. *Hesychius* explicat ἀναπαισιον.

ἄρα ἔτρε.] (VIII. 556.) ἄραρον fervorem aestatis significare, Viri docti ad *Thuc.* (H. 52.) docuere; et ex hoc loco confirmari potest, propter adiectum πῆγος; unde non est

est necesse, ut in loco Thucidideo legatur ὄρεξ θρόνος, quum verisimile sit, Nostrum, Thucydidis censorem acrem, tamen et in hoc illum imitatum, et exquisitiori loquendi forma esse usum.

Τοῦτο φθόρος — ἐνέσκηψεν.] (Lib. VII. 427.) imitatio et haec Thucydidea est, et verba fere eadem Nostrum cum Thuc. satis probant, illum in mente locum notissimum de pestilentia (II. 47.) habuisse.

Εἰς πλεῖς μάκρον ἐπίδειξεν — ἐπιτραγωδομένη.] (Lib. II. 103.) triumphum romanum dicit suis temporibus factu quodam tragico, magis ad divitiarum ostentationem, quam virtutis opinionem agi. Τραγωδοῦν, et compositum, latinæ formæ, *tragoedias excitare*, respondet, ut Cicero loquitur in *Miloniam*. 7. tunc eiusdem *Αμωιαε* nomen, *quoniam tragoedias excitat*, i. e. tragice exaggeratur, sive, ut *Victor*. V. Lib. XXI. 14. p. 566. explicat: materiam præbet, ad invidiam Miloni faciendam, factum illius agitandum et augendum. Quo sensu Demosthenes adhibuit, ut in *notis Abramius et Victorius* l. c. loca laudarunt.

Τὸν Ταρκύνιον ἐνδύμενος.] (XI. 639.) *M. Horatius Barbatus*, investus in Decemvires, dicit eos induere Tarquinium, i. e. mores, ingenium, s. crudelitatem Tarquinii imitari; quæ loquendi forma illustrat locum Paullinum Rom. 13, 14. ἐνδύσασθε Ἰησ. Χρ. Imitamini Jesum Christum, morumque sanctitatem sectamini. Loca alia hanc in rem congesse Viri eruditi: locum ipsum Paulli explicat multis *Drylingius* *Obf. Sacr. P. III. Obf. 42.*

Λευκοσία.] (Lib. I. p. 43.) *Glareanus* scribendum putabat *λευκοσίαν* ex *Strabone* L. VI. init. et sic edendum curavit *Burmannes* apud *Ovid. Met. XV. 708.*

Leucoflamque patit, tepidique rosaria Pæsti:

non probante hanc scripturam *Heinsio*, ex *Silio*, (VIII. § 79.) *Dionysio* nostro et *Plinio* (III. 6.) quod syllaba secunda producitur. Sed hanc rationem non tam gravem putem, ut ideo scribendum sit apud *Ovidium*, *Leucasi*: poetas enim latini, ut notum est praecipue in nominibus propriis Graecorum, rationem quantitatis non semper habent. Unde et *Drackenb.* ad locum *Silii* tuetur *Leucosiam*; etiam *Salmasius*, vir eruditissimus, (in *Exerc. Plin.* p. 49.) probabat. Simile mendum latet apud nostrum (I. p. 25.) in voce *παλαττιον*. Scribendum enim *παλατιον*. Omnes norunt *Livii* locum: (I. 5.) *Jam tum in palatio monte Lupercal hoc fuisse ludicrum ferunt, et a Pallanteo, urbe Arcadiae, Palatium — appellatum.* Et ita *Sigonius* ex *Eustathio*, et *Gronovius* ex *Dionys.* recte laudant *παλατιον*. Notavit et lectu digna *Syllburg.* ad l. c. *Salmaf.* ad *Solin.* p. 99.

[*Ἔτος ὁ κορυμνός — παρὰ τὴν τοῖς ὑπέρλοις.*] (Lib. III. 196.) Dixerat antea, Etruscos Tarquinio Prisco misisse insignia regum suorum, veluti coronam auream, sellam eburneam, sceptrumque in summitate habens aquilam, et purpuream tunicam auro distinctam, purpureumque amiculum varium; eundemque ornatum, exactis regibus, mansisse *Coss.* excepta corona togaque picta. Unde fuerunt, qui *Coss.* scipionem obtruderent ex hoc loco, ut sane videtur. Sed *Dionysium* huius sententiae poenituisse, patet ex Lib. IV. p. 268, ubi Brutus in oratione, sceptrum, coronas aureas, et purpureas auro intertextas trabeas, *Coss.* eximit, eaque insignia triumphali pompae tantum permittit, ut vere fuerunt. *Livius* XXX. 15. *ibi Masinissam primum regem appellatum, eximisque ornatu laudibus, aurea corona, aurea patena, et sella curuli, et scipione eburneo, toga picta, et palmata tunica donat. Ad dit, verbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus amplius eo ornatu esse. Videri quidem possit, Livium (V. 41.) Coss. quoque tribuere scipionem eburneum, quum M. Papirius, Gallo, bar-*
bam

tam ipsius permulcenti, scipionem eburneum capiti impexit; sed paullo ante Livius commemorat, viros, qui curules gesserint magistratus, veste, quae augustissima sit thessalas ducentibus triumphantibusque, vestitos, medio aedium eburneis sellis sedisse. Unde, quod honorum et virtutis insignibus mori vellent, inter alia scipione eburneo procul dubio ornati Gallos expectarunt.

[*Ἀφῆσαι χρεῶν ψηφισαμένην.*] (sc. urbem Athen.)
ἡὲς ἀπέροικ, σόλωνος προκοινηγασαμένης.] (Lib. V. p. 330.)
 Valerius in oratione suadens, remittenda esse plebi debita, urbem Atheniensem, quae, auctore et suo solone, egenis aeris alieni remissionem eandem concefferit, exempli loco, vim ad persuadendum habentis, laudat. Intelligit sine dubio Solonis *συστάχθαιαν*, i. e. oneris excussionem, cuius mentionem facit *Lært.* l. 45. quae fuit, interprete *Hesychio*, *χρεῶν ἀποκοπή*, i. *χρεῶν ἀφῆσις*. (*Diomyf.* VI. 390.) latini vocant novae tabulas. Nomen huic rei a Solone paullo lenius, ac blandius, consulto inditum fuit. *Diodorus Sic.* quidem (I. *Bibl.* c. 79. p. 90. ed. *Wess.*) de *Solone*: ἀπελύσας ἡὲς πόλιν ἀπαντας τῶν ἐπὶ τοῖς σώμασι πεπενημένων δανείων. Quid significant haec verba, explicat *Plutarchus*, (in *Sol.* p. m. 86.) ne quis *δανείη*, i. e. mutuum det pecuniam ἐπὶ τοῖς σώμ. sub nexu corporis. Caeterum, etsi hoc exemplum praechare rem praesentem illustrat; corpora enim aeris alieni causa quoque nexa Romae, ut olim Athenis, fuerunt: attamen illud pro illa simplicitate temporum, quibus Romani nihil vel parum graecarum legum et institutorum norant; doctius iusto est, personaeque Valerii haud accommodatum. Quod et dicendum videtur de Appii oratione, (p. 391.) quem *Diomyfus* exempla Graecarum urbium commemorasse dicit.

[*καὶ πᾶσιν νέαιων ἰδέων.*] eod. l. vocem *ιδέων* haec vi
 Noster sine dubio ex *Platone* desumpsit, ubi saepe notat *γῆρας*,
Laert. in *Plat.* vita p. 84. ed. *Menag.* ἡν ἔσ ἰδέων ὁ πλάτων
 E e 3 294

καὶ ἄδης καὶ γένος. Habet et haec *Suidas*. De usu vocis v. *Pears.* ad *Long.* p. 119.

μάλιστα δὲ πάσχειν ἴδιον ἴσθι ὄχλων.] pag. 331. πάσχειν more Atticorum positum videtur pro ποιῆν; ut v. c. apud *Aristoph.* in *Nub.* 234.

Πάσχει δὲ ταύτῳ — τὸ κάρδαμον.

v. *Schol.* Dixerat antea Noster, amentium cupiditates non expleri, sed in infinitum progredi, subiungitque, hoc praefertim facere plebem.

δεθίνες — κλοισὶς καὶ μύδρσις.] (VI. p. 402.) describit *Dionysius* querelas civium, qui se in fervorem numero, quin bestiarum, haberi queruntur, et furcis et μύδρσις vinciri: *Hesychius*, μύδρος, ὁ αἰγυρὸς σιδηρὸς, πεπυρωμένος, (operarum vitium est in *Ald.* legendum — μένος,) intelligo orbiculare ferrum, quod vel talos vel collum amittit, quo vinciti sunt,

isti plagipatidae, ferritribales viri.

Hac voce usus est *Anaxagoras*, de sole, quem dixit esse μύδρον διάπυρον, (*Laert.* II. 3. *Casaubonus* in not. ad *Laert.* pag. 37.) non tam ferrum, quam globum igneum vult intelligi. Malim potius πεπυρωμένον σιδηρὸν, cum *Schol.* ad *Euripid. Orest.* v. 982. p. m. 211. ubi obiter *Euripidem* *Anaxagorae* studia aemulatum commemorat. Caeterum ex *Menagii* obl. ad h. l. p. 46. didici, *Cyillum Alex. Suidam* &c. *Casaubonianae* explicationi favere. Plura loca veterum de hoc verbo laudata sunt in *Hesych. Albertiano Tom.* II. pag. 627.

Παναμοισία.] VII. 432. et XI. 686. apud *Thucyd.* Lib. III. 57. et II. 16. scribitur πανμοισία; et sic videntur omnino veteres Attici scripsisse: quamquam *Thomas Magister* laudat sub πανμοισί locum *Thuc.* ex Lib. II. 16. et πανμοισία

veritas scribit: atiamen libri vetusti constanter receptam tuerentur locutionem. Itaque scribit *Moeris*, ut omnes recentiores graeci, ut et *Noster*. Vide, sis, *Duck.* ad *Thuc.* III. 57. Sed si ad analogiam aliarum vocum veluti *μελοικεσίας*, revocem, recentiorum ratio praeferenda videtur.

Τὸ ἐπιβάλλον ἐκείσῃ καίχως.] VIII. 542. Τὸ ἐπιβάλλον vim habet h. l. paullo rariorem, significat enim *pertineo*. Paullo post 544. Τὸ ἐπιβάλλον ἐκείσῃ μέρος. Et sic apud *Luc.* 15. 12. δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος. — Hac vi apud *Schol. Arifroph.* *Nub.* ad v. 233. — ἐπιβάλλει τοῖς θεοῖς.

Τὸ δὲ παραβάλλεσθαι πράγμασι καλοῖς, χαλεπῶν καὶ ἐλπίων.] IX. 589. Interpres: *at res egregius gerere, perdifficile prouiditque datam.* Sed vim orationis enervatam reddidit. Malim: obiectare vero caput periculis rebus gerendis egregius &c. Quod *Noster* dicit *παραβάλλεσθαι*, *Homerus* *παρακίθεσθαι κεφαλὰς* dicit, v. c. *Od.* β. 237: (utitur et ipse hoc verbo hac potestate, ut mox videbimus).

σφῆς γὰρ παραθέμενοι κεφαλὰς.

Hesychius in *παραθέμενοι, παραβάλλοντες*, laudato hoc loco Homarico. *Thucyd.* III. 14. καὶ μὴ κέθησθε ἡμῶς ἴδιον τὰ κίνδυνον τῶν σπῆστων παραβαλλόμενος; ad quem locum lectu digna est observatio *Waff.* et *Duck.* et locus *Lib. I.* c. 133. conferendus; ex quo *decipiendi* significatio, quam *Suidas* huic verbo subiicit, non probatur *Stephano*, explicanti illud: in discrimen conuicere. Recte, ut mihi videtur *Stephanus* enim consentientem habet *Homerum* II. I. v. 322.

Αἰεὶ ἐμὴν ψυχὴν παραβαλλόμενος πολεμίζειν.

Semper animam in aperta belli pericula mittens. (*Virg.* IX. 662.) Ab hac vi sine dubio parabolī, i. e. proiecūs audaciae gladiatores, nomen trahunt, v. *Gefn.* Ἰδὲ πόνου αὐτῶν *Plin.* *Epp.* IX. 26. „Sunt enim maxime mirabilia, quae maxime insperata, maxime periculosa, utque Graeci magis exprimunt,

“*μῦθος, παραβολή.*” Capiatne ex his dictis locus difficultis PAULLI ad Hebr. II, 19. lucem? ὄθον αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ sc. ὄντως ἐκομίσαστο, i. e. quum in summo periculo mortis scilicet esset.

Ἀπὸ τῆς ἐπίσης ἀνασῆσως.] VIII. 481. i. e. ἐγείρας ἀπὸ τῶν βωμῶν, ut Schol. Thuc. III, 282. explicat; supplex antea confugerat Coriolanus in focum Attii Tallii, tanquam ad aram; quod est καθέζεσθαι ἐπὶ τῆς ἐπίσης, qui mos erat supplicum, ut satis notum, qui, relicta ara, surgebant, s. erigebantur, quō tuti essent, ut hic Attius quoque facit. Rem et illustravit Wasse ad Thuc. I. 133.

ὃ καὶ ἀλέγας ψήφους ὄφειλεν.] Lib. IX. p. 485. malium cum Syllburgio ὄφρων — plurimis ediculis Menenius damnatus est. ὄφρων scilicet occurrit apud Platonem, notissime ἴα damnari, et, expositum esse alicui rei. Τιμῶν ὄφρων, ἢ ἴσθαι ἐπὶ δίκαισιν. Plat. Apol. c. 29. ed. Fisch. πόσον ἂν δια γέλωτα ὄφρων, quo te risu excerptum iri putas. Alc. a. p. 221. Bas. 2. ἵνα μὴ γέλωτα ὄφρων, et aliis locis. Dion. VI. p. 260. αἰσχύνῃ ὄφρωνται. Id. Lib. V. 328. αἰσχύνῃ — ὄφρωνται. Praecipue usurpatur de multa alicui irrogata. Coniecturam nostram videntur confirmare sequentia: ὥστε τὸ σύμπαν ὄφρωνται. Quodsi Θεῶν Magistri observatio recte se habet, ὄφρωνται esse multam damnatione irrogatam, et ὄφρωνται, ἐν δανείῳ debitum mutua sumpta pecunia s. aere alieno contractum, nostra lectio valde stabilitur. Cui aliquantulum tribueremus, si consulere alias edd. possemus. Interim bene defendi potest vulgata lectio: ὄφειλεν. Sic apud Plat. Apol. S. 25. in re simili, in contextis quidem legitur ὄφρων, sed manifeste αἰσθητικῶς Fischerus ὄφρωνται, quod haec lectio maius habeat auctoritates. Habet et Μοῦσις ὄφρωνται, ἀντὶ τῆς δίκης.

πρὸς

περί τῆς δευτέρας μάλιστα Ἰουλιῆς Σεξίλιῆς μηνός.]
 IX. 583. Dionysius dicit, *Sp. Servilium et A. Virginium*,
 circa aestivum solstitium, Sextili mense, iniisse consulatum.
 Sextilem h. l. non esse mensalem *Augustum*, ut ex veteri ratio-
 ne numerabant Romani, (Ovid. *Fast.* III. 149, 50.) sed
Junium, facile docere possunt verba, *δεξ. Ἰουλιῆς*. Apud *Li-
 vium* Lib. II. 51. horum *Coff* fit mentio, inque chronologia
Gegoniana referuntur ad annum 276. v. c. ubi falso *Servi-
 lius* praecipuine P. appellatur; in chronologia vero *Glareani*
 in Dionysium, ad annum 278. Quibusdam, assuetis vulga-
 ri opinioni, consulatum semper initum esse Kalendis Janua-
 riis, miram videri possit, Dionysium initium imperii horum
Coff. in mensem Junium revoisse. Quod tempus et *Gla-
 reano Sylburgio*que paullo insolentius, et iusto maturius fuisse
 videtur: ille enim malam huius loco medicinam facere
 sentat sua coniectura: περί τῆς χριμωτέρας μάλιστα Ἰουλιῆς
 δευτερετέρας μηνός, debili argumento ductus, quod dicat Dio-
 nysius infra p. 737. *Gegoniam et Quintium* iniisse consula-
 tum idibus Decembribus. Sed eiusmodi correctio potius
 mihi refectio violenta sanorum membrorum videtur. Di-
 ligentes lectores Livii non ignorant, consules prioribus seculis
 imperium consulare plerumque aetivis mensibus iniisse;
 cui rei probandae aliquot locis idoneis defungemur. *Livius*
 III. 6. *creati Coff. L. Aebutius, P. Servilius, Kalendis Sextili-
 bus, et tunc principium anni agebatur, consulatum inveniunt*. Qui
 locus docet, principium anni consularis his temporibus
 mense Sextili fuisse. Sic intelligendus *Liv.* III. 22. *Q. Fa-
 bio, L. Corn. Cuff. principio anni statim res turbulenta*, (conf.
Liv. IV. 1.) Lib. III. 8. *Quam aliquot interregna existant*,
*P. Valerius Poplicola — Coff. creat. — Ante diem III.
 Idus Sextiles consulatum inveniunt*. Sed consulatum quoque in-
 ierunt mense Martio. *Q. Fabio M. V. Q. Fulvio Flacco*
 IV. *Coff. Idibus Martiis, quo die magistratum inierunt* —
Liv. XXVII. 7. qui annus fuit 341. Quae loca satis, ut
 opinor, teneantur lectionem receptam. Per secessionem ple-
 bis,

his, *Cominius et Saurius Cassius*, Kal. Septembribus consulatum inierunt, notante *Dionysio*, VI. 378. sed prius, ut addit, quam esset sollempne. Ergo post mensem Septembrem ordinarie consulatum ineunt? quod vix capio ex locis e *Livio* laudatis. Causam autem, cur aestivo tempore inierint Coll. magistratum quaeram in consulari *L. Jun. Bruti*, qui tempore aestivo Consul creatus est, ut vel apparet ex eo, quod seges agri Tarquiniorum, matura messi, paullo post initum consulatum, defecta, in Tiberim est fusa. (*Liv. II. 5.*) Nunc breviter videamus quid sint.

[*Ἠροπῆς ἡλιόσις*.] Vocantur illae *Homero* *Ἠροπῆς ἡλιόσις*, *Od. o. 403.* *Perottus*, ineptus *Homeri* censor, Poetam ex hoc loco inscitiae in Geographicis postulabat, quod insulae Syri situm sub Tropico solstitiali collocarit. (*Parallèles des anciens et mod. Tom. II. p. 62.*) Eius inscitiam bene, ut in aliis, castigavit *Bollavius*, in *obsf. ad Long. T. II. p. m. 381.* Sed hic vir doctus tamen male hoc in loco secutus est *Eustathium*, qui per *Ἠροπῆς ἡλιόσις* h. l. occasum solis intelligit, et pro hac explicatioque frustra laudat *Hesychium*, in *Ἠροπῆς*, quas per *δύσεις* interpretatur. Sed *Ἠροπῆς* sunt, ut vel ex hoc loco intelligi potest *Ἠροπῆς* vel *χειμερῶν*, illae sunt solstitium aestivum, hae brumale. Vide hanc in rem *Gell. II. 22.* *Petavius*, in *rat. temp. Tom. II. p. 6.* docet, *Ἠροπῆς* non minus aequinoctia, quam solstitia appellari. Ex laudatis *Homeri* versibus colligebat *Huetius*, heliotropium in insula Syro constructum, (*Laert. I. cap. ult.*) non *Pherecyde*. sed et *Homero* esse antiquius: cuius rationem praecclare posuit *Salmasius* (*Plin. Exercitt. 446.*) in significantis aequinoctiis et solstitiis; non enim, ut vulgo putant, horis monstrandis servit. In eiusmodi igitur *parapegmate*, sive tabula astronomica, *ἡλῖς Ἠροπῆς*, solstitia et aequinoctia, siderum occasus et ortus, et alia, descripta erant. (*Salmasius l. c. 522.*) Ita *Meton*, *Lacedaemonius* Astrologus, columnas statuit, in iisque *ἡλῖς Ἠροπῆς ἡλιόσις*, solstitia, annotavit. (*Act. V. H. X. 7.*)

X. 7.) *Huetius* multum pro sua sententia firmanda invenit, ut opinor, in Scholio *Pseudodidymi* ad *Homer.* l. c. quod *Boilavius* p. 182. obscurius habet, quam ut intelligi possit. Ille enim: on ne fait pas trop bien, ce qu' a voulu dire par là ce commentateur, aussi obscur qu' Homere est clair. ἡλὶς σπῆλαιον, δι' ε σημεῖον τῶν ἡλὶς ἰσπῶν — v. *Menag.* ad *Laert.* p. 43.

Τῶν πελίκων καὶ ἄλλῃ παροϊσθησῶ.] Lib. X. 644. Creato *Cof. Quintio*, qui, quum ei deferretur dignitas consularis, ruri degebat, ac in opere inveniebatur, meminit *Dionysius securium*. Nemo ignorat, secures fascibus esse exentas, lege *Valeria*. Sic enim ipse *Dionysius* (Lib. V. p. 338.) renovato more, sc. secures cum fascibus praefereendi, qui regibus quidem usitatus, sed a consulibus intermissus fuit, dum *Poplicola* primus *Cof. novi magistratus* invidiam minuere voluit. Eadem habet *Plutarch.* in vita *Valer.* p. 102. *Livius* quidem, omnia iura, omnia insignia, primi consules tenuere; id modo cautum est, ne, si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. (Lib. II. 1.) Etsi non mentionem facit securium, certo tamen constat ex *Dionys.* (Lib. V. 292.) primum fascibus secures fuisse inditas, sed a *Valerio*, invidiae a se amouendae causa, exentas. At sibi non constare *Dionysium* videri possit, quum Lib. V. 278. scribat: non utrumque consulem habuisse XII. secures, terroris eximendi causa civibus, sed alteri praelatos esse XII. fasces, alteri vero tot secures a lictoribus, collegasque singulis mensibus secures sibi vicissim tradidisse; quod cum *Livio* l. c. pugnare videtur. Nihil enim habet de securibus; deinde, contra *Dionysium*, uni *Cof.* modo tribuit fasces. Sed nihil huc facit silentium *Livii* de securibus; sine dubio enim, scribenti haec non venere in mentem, agnoscit enim alio loco (Lib. XXIV. 9.) secures; in qua sententia etiam fuisse video *Lipsum* (*Elect.* I. 23. p. 430.) conf. *Virg.* VI. v. 818. l. Sed tota ea res mihi sic videtur conferri posse.

Ff 2

Omnium

Omnium primum, unicuique consuli, regiam potestatem habenti, XII. fasces cum securibus praelati; *Dionysius* enim l. c. ait: ne vulgus falsam de immovata republica, quasi pro uno duos urbi reges praefectos, opinionem conciperet &c. quae suspicio non potuisset oriri, si utrique consuli iunctim duodecim secures praelatae fuissent: postea vero, ne libertas hoc terrore oppressa videretur, alteri XII. fasces, alteri XII. secures datae; quod denique institutum etiam mutatum est, ut XII. lictores cum fascibus modo praerent. Sed restat scrupulus: secundum *Dionysium* XXIV. lictores fuerunt, quam consentientibus plerisque XII. modo, ad imitationem regum, exstiterint. Hunc mihi sic eximo. Ab initio XXIV. lictores fuisse, facile crediderim propterea, quod quilibet consulum, regiam habens potestatem, et insignia regum habuerit necesse est: sed quod eo duo reges pro uno creati viderentur, diminutus est licitorum numerus, qualis fuerat regum tempore, sublatis simul securibus. (*Dion.* V. 292.) Lapsum esse *Dionysium*, tam diligentem scriptorem, nolim affirmare, cum *Lib.* III. p. 106. modo XII. lictores cum securibus, regibus, eorumque successoribus, i. e. consulibus, adscribat, nempe numero eorum, qui continebat XXIV, redacto mox ad XII. Itaque diversa tempora tenenda sunt in hac difficultate. Adjuvat *Dionysium Valerius M.* qui *Lib.* III. l. Poplicolam numerum fascium, dimidia ex parte minuisse dicit. Ita enim ille: *P. Valerius* — cum exactis regibus impetii eorum vim universam, omniaque insignia, sub titulo consulatus in se translata carneret, invidiosum magistratus fastigium, moderatione ad tolerabilem habitum deduxit, fasces securibus vacuofaciendo, et in concione submittendo, numerum quoque eorum dimidia ex parte minuit, ultro *Sp. Lucretius* collega assumpto. Sed *Appianus* male, ipsis regibus XXIV. secures affingit, (*Lib.* I. civ. p. m. 687.) quem errorem iam castigavit *Lips.* in *Elect.* l. c. Quod tandem attinet ad secures, *Quintio* consuli creato, in agello versanti oblatas, sic expediri hanc difficultatem posse putem. In urbe, post legem *Valeriam*,

riam, soli dictatori secures praelatae sunt, sed extra urbem quoque Consulibus, praecipue cum essent cum imperio missi in provincias. Sic ipse *Dionysius* (Lib. V. 292.) *Et ut firmiter populo persuaderet, se publicae libertatis studiosum esse, ademit secures fascibus, moremque post se reliquit consulibus, qui usque ad mea tempora perduravit, ut tantum extra urbem securibus utantur, intra moenia contenti solis fascibus, conf. Lib. X. p. 683.* Quae confirmantur loco *Livii* (Lib. XXIV. cap. 9.) *Lictores ad eum accedere Cos. iussit, et quia in urbem non inerat, protinus in campum profectus: admonuit, cum securibus sibi fasces praeferrere.*

ADD. Ad obs. de Anaxagorae opinione, solem esse *πύρρον δένδρον*. add. *Plat. Apol. XIV.*

Jam nunc deinceps, esse loca in *Dionysio Halicarn.* quamvis egregio scriptore, quae comparata cum *Livio*, et aliis, non semper vero, tempori, personaeque alicuius convenire videantur: ulterius demonstrabimus.

Primus locus, qui attentione lectorum, nostraque consideratione dignus videtur, reperitur Lib. I. p. 102. agitque de primo, quem Romulus egit, triumpho. Romulum narrat *Dionysius*, debellato et occiso Acrone, exercitum Romanam reduxisse, spoliis opimis praelatis, victimisque, diis destinatis ante ductis: ipsum purpura indutum, laurea quoque coronatum, maiestatis ostentandae causa, quadrigis in urbem invectum, extremumque pompam clausisse; reliquas equitum peditumque copias, hymnis deos patrios celebrasse, ducemque carmine incondito praedicasse, effusa obviam magna hominum turba cum uxoribus liberisque. In urbe ipsa praesto fuisse crateras vino repletas, mensasque cibis variis instructas ante aedes illustrium virorum positas fuisse; atque hanc fuisse pompam triumphalem, tropaeis atque victimis celebratam, quam nominent Romani triumphum, cuius auctor sit Romulus. Qui locus, si cum *Livio* (I. 10.)

comparatur, simplicitati illorum temporum, nec Romuli personae satis est accommodatus. Et enim vix credibile videtur. Romulum, eo tempore, quo cultus paullo simplicior adhuc vigeat, indutum purpura, sive chlamyde, aut, ut Latini vocant, paludamento, urbem esse ingressum. Longe simplicior et propior verum est Liviana huius victoriae descriptio. *Duce hostium occiso, ait l. c. urbem primo impetu capit. Inde exercitu victore reducto, ipse cum factis vir magnificus, tum factorum ostentator haud minor, spolia ducis hostium caesi suspensa, fabricato ad id apte ferculo, gerens, in Capitolium ascendit.* — Alienum quoque a vero est, regem quadrigis, maiestatis regiae ostentandae causa, in hoc triumpho usum esse. Metitur hic *Dionysus* prisca tempora sua. Hic enim splendor ad tempora Prisci Tarquinii est referendus, ut scite observat *Plutarchus* in vita Romuli (p. m. 27.) idoque nostrum *Dionysum* caligat. (Ρωμύλον ἐκ ἐργῶν Φησὶν ἀρχαῖοι χρῆσασθαι Διονύσιος.) Sed habet hoc *Dionysus*, ut tempora interdum non satis distinguat, ut ex hoc loco, et ex descriptione pompae Circensis, ut infra videbimus, intelligitur. Haec pompa praeterea non vocari potest triumphus, ut idem *Plutarchus* l. c. bene monet; fuit potius origo triumphorum, quam magnificentiam posteritas, rebus bene praeclareque gestis, aemulabatur. (ἡ πομπή — τῶν αὐτῶν θεράμβων ἀρχὴν καὶ ζῆλον παρέσχεν.) At in comparatione Romuli cum Theseo, dicit *Plutarchus* (p. 38.) Βασιλεὺς ἐθεράμβευσε? Sed hoc non nimis urgendum puto, et sic intelligendum, tanquam Romulus iustum legitimumque de regibus egerit triumphum; id enim nunquam factum. *Plutarchus*, nihil aliud opinor, voluit, quam hoc, Romulum regibus ducibusque victis, eorum potentiam fregisse. Sumendum hoc vocabulum eo sensu, quo *Paulus* (Col. II. 15.) de doctoribus iudaicis cepit. Primum itaque triumphum, auctore *Plutarcho* (p. 27) ad tantum splendorem egressus Tarquinius, Demarati filius; cum quo et facit *Enropius* (l. 5.) qui hunc regem, devictis Sabinis, triumphantem

phantem primum urbem intrasse dicit. Meritis haec sunt consentanea Prisci Tarquinii: hominem hunc graecum scimus divitiis potentem Romam commigrasse, cupidine ac spe magni honoris ibi adipiscendi. cui incepto et par eventus respondit. Accessit et eius maiestati splendor donis, quae ei debellati Hetrusci, pacem quaerentes, obtulere veluti coronam auream togam pictam, scipionem eburneum, felantique elephantinam; ut tradit *Dionysius*: (Lib. IV. 195.) quae ornamenta triumphalia ex parte fuerunt et sententiam *Plutarchi*, cui *Linus* non repugnat, contra *Dionysium* egregie confirmare videntur. Ille enim disertis verbis (I. 38.) „Sabino bello perfecto, Tarquinius triumphans Romam rediit.“ Facit et hoc contra *Dionysium*, quod nullus triumphus, quod equidem sciam, etiam sub regibus, sine auctoritate Senatus populi que fieri poterat; quod tamen hic factum esset, *Dionysio* nihil de hac re tradente, quod alias facit, v. c. in vita Tarquinii (Lib. III. 194.) Victis enim Hetruscis, ita: „Ex hoc proelio, superiorum omnium, quae inter se commiserunt, longe maximo, quam praeclaram victoriam Romani reportassent, res illorum admiranda ceperunt incrementa. Quare a Senatu populoque decretum est, ut triumphalis a rege deduceretur pompa, conf. *Zamoci*, de S. R. p. 187.“ Romanulus itaque, ut, unde digressi sumus, revertamur, secundum *Plutarchum* (p. 27.) Acrone occiso, spoliisque opimis captis, ut votum Jovi redderet quam gratissimum, et oculis civium speciosissimum, quercum recidi, instarque tropaei adornari iussit, armis Acronis in ea suspensis: ipse vero veste cinctus, et capite fluente coma laurea coronatus, feretrum, innixum humero dextro, erectum gerens, incedit, civibus cum gratulatione eum excipientibus. Qui locus et docet, tropaeum esse quodvis lignum, in quo aliquid suspenditur v. c. arma ducis, et talia. Sic ad caput Caesaris occisi tropaeum eum veste, in qua fuerat confossus, positum est, i. e. lignum simile tropaeo (*Suet. Jul. 84.*) Notandum et hoc, quercum arborem, ut pluri-

plurimum, sumtam ad excitanda tropaea. Apud *Virg.*
XL. 5. & 83. Aeneas, victo Merentio,

Ingentem quercum, decisis undique ramis

Constituit tumulo. —

vbl v. *Cerdam.*

Pompa ipsa vocatur a *Dionysio* l. c. *ἐπισημὸς* et *ἱερο-
 νακοδόμος*, ut et aliis locis, v. c. p. 173. et 194. quod in
 ea tropaeum hostium praetulit Romulus, (quae definitio
 est triumphi,) sive, ut loquitur *Licinius*, quod spolia ducis
 hostium caesi suspensa, fabricato ad id apte ferculo, gessit.
 Nota sunt *Ciceronis* (*Offic. I. 36.*) *fercula pomparum*, item
Suet. Jul. 37. In descriptione huius pompae et commo-
 moratur a *Dion.* l. c. militum mos, imperatorem incondito
 carmine prosequendi, cuius et mentionem facit *Plutarch.*
(Rom. p. 27.) qui deinde invaluit. *Plutarchus* quidem,
 ipsum Romulum paeanem praecinuisse dicit exercitui in ar-
 mis sequenti; sed hic paean, pro temporum illorum rudita-
 te, inconditis carminibus constitit. *Livius* Lib. IV. 20. in
 describendo maximo triumphi spectaculo, quo *Cossus* regis
Tolumnii spolia gessit, eiusdem ritus meminit: „Milites in
 „eum carmina incondita, aequantes eum Romulo, cecinisse.“
 Milites quidem *Caesaris* per Gallicum triumphum iacta-
 runt, (*Suet. Jul. 57.*)

Urbani servate uxores, moechum calvum duximus.

Aurum in Gallia effutivisti: hic sumfisti mutuum.

Unde militum licentiam licet animadvertere, imperatores
 suos eiusmodi vermiculis insectantium; quod Graeci *ἰαυβί-
 ζων* et *καχολογία* vocant, ut intelligitur ex *Dionys.* VII.
 477. qui ipse hanc petulantiam militum observat. *Trium-
 phorum deductio*, ait, arguit, Romanis iam olim vernaculos fuis-
 se scurriles istos, et satyricos iustus. *Permittitur enim victores*
deducen-

sibi ipse non constare videatur. Pro Livio Valerius stat Maximus (Lib. I. 4.) et Hor. A. P. 3+2. Sigonio quoque (de iure ant. civ. Rom. p. 11.) ratione temporis Dionysius cum Livio non consentire videtur. Ita enim ille: Dionysio placet, Romulam, ubi primum ab agresti-ula Albanorum convenarumque multitudinis rex declaratus est, populum in tres tribus divisiss: Livio autem non nisi confecto bello, atque confociato cum Tatius imperio, tres equitum centurias esse factas. Ita quoque accusat Dionysium Gron. Obsf. III. 25. p. 554 et Plutarchum, sed male; hic consentit enim hac in re cum Livio. Sine dubio eum non inspexit, v. vit. Rom. p. 30. Sed et hoc non dixisse Dionysium putem. Traduntur quidem haec statim post narrationem de Romulo in regno confirmato: non autem scribit, hoc institutum Reipublicae, Romulo rege ab omnibus declarato, statim factum esse, sed, temporis ordine posthabito, res domi gestas, primum, ut solet, singillatim commemorat, et deinceps bella; quod cuius lectori attento ita esse apparebit.

Quibus ex dictis apparet, in re ipsa convenire cum Dionysium, tum Livium; utrumque modo alio vocabulo rem esse elocutum. Quod Romulus populum in tres partes dividerat, una harum partium trium commodissime tribus appellari poterat; nomen enim tribus et tribuni declarat, ut ait Plutarchus, (Rom. 30.) tres partes fuisse. Varro quidem (de Lin. Lat. IV. p. 22.) Tribunos militum ideo sic dictos putat, quod terni tribus tribubus Ramnium, Lucerum, Tatiensium, olim ad exercitum mittebantur. Nomen tribus, omnem complectitur iuventutem, tum pedites et equites, qui belli tempore ex unaquaque earum tribuum deligebantur. Unde et milites, ut vult Varro p. 23. ideo sic dicti sunt, quod trium millium primo legio fieret. ac singulae tribus, Tatiensium, Ramnium, Lucerum, millia singula milium mitterent. Quatenus vero ex tribubus et equi-

tes,

tes^{*)}, non modo Celeres illi, Romuli custodes corporis, sed et alii ad bellum ituri deligebantur, Tribus illae Centuriae equitum vocari poterant. Equites v. c. tribus Ramneasis, centuriam equitum Ramnensem constituebant, et sic in caeteris tribubus. Quaelibet igitur harum trium partium populi, tribus rectissime dici potuit, quatenus complectebatur peditem et equitem; eadem vero quoque centuria equitum, quatenus equites dabat, eodem nomine, quo tribus, recte; ut opiuor, nuncupari poterat. Centuriae vocem *Livium* h. l. summisse putem eo sensu, non quo ipsos homines centum capit, sed quo partem populi aut exercitus significat, qua vi est apud *Ciceronem*, ut ex Clave ERNESTIANA intelligi potest, et *Livium* ipsum l. 35. Haec ita esse, elucet vel inde, quod *Livius* ipse l. c. Ramnensem, Taticensem, et Lucerensem Centurias, vocat antiquas tribus, ut videtur promiscue centuriam et tribum adhibuisse. Certe hoc patet, *Livium*, instituisse Romulum tribus huius nominis, non negare, etsi illarum priori loco mentionem non fecit. Quod et non admodum erat necesse. Referunt enim se invicem centuria et tribus, ut et usus posteriorum temporum docet, ubi tribus et centuria praerogativa promiscue usurpantur; ut praecclare explicavit *Gron. Obs. p. m. 518.*

In transitu monebimus, in *Lexico Fabri*, sub voce *Tribus* male, legi „tres initio fuere; postea *Servius Tullius* quartam addidit.“ Quam ad rem probandam laudatur *Dionys. IV. 18.* (p. m. 219) sed falso. Nam non verum est, *Servium Tullium* tribus Romuli Tribubus addidisse quartam, et *Dionysius* ne verbum quidem scripsit, quod voluit auctor horum verborum. Supra iam dictum est ex *Dionysio*, Romuli tribus esse alias quam *Servii*: illae fuere *vevngj*

Gg 2

et

*) *Isidor. Lib. IX. Origg. 3. Romani equites in una tribu trecenti.*

et Tullianae *locus*). Tullius totam urbem in quatuor regiones distributam, ne quis e sua regione in alteram transferret, et quatuor tribuum fecit. Quod, si ita esset, ut est in Lexico scriptum, nomen tribuum antiquissimarum, esse deberet in indice XXXV. tribuum; quod tamen longe secus habet. Scribendum itaque potius est: postea Servius, ratione Romuli relicta, urbem quatuor tribuum, ad regiones IV. urbis, esse voluit. Causam probabilem, cur Servius a Romuli divisione discesserit, laudat *Sigonius* de ant. iure civ. Rom. p. 14. Loco laudato *Dionysii* in Fabri Lexico, adscripta sunt verba: de *Tullio* et *Servio*; mendose, pro *Servio* Tullio.

RHETORIQUE FRANÇOISE

par Mr. CREVIER, Professeur Emerite de Rhetorique en l' Université de Paris.

Lut. Paris. MDCCLXXVI. Vol. XII. duodenis.

Eloquentiae verae praecepta ex Aristotelis, Ciceronis, Quintilianique libris discenda, *Crevierius* recte statuit, suam tamen non omnino supervacuum operam, conscripta hac rhetorica Franco-Gallica, existimavit, praepriis cum temporum vicissitudines, locorum diversitas, morumque, religionis ac imperii forma, linguaeque varietas, multa ad usum rhetoricae spectantia mutaverint. Suis igitur popularibus praecipue hunc librum utilissimum praecipis ad imperii Franco-Gallici formam accommodatis, aequae ac exemplis egregiis e veteribus oratorum recentioribusque libris lucupletatum, reddere studuit; nihilo tamen minus aliorum quoque studiis inservit. Praemissa commentatione de eruditione oratori necessaria, atque de diversis circa quae industria eius versetur generibus, tunc artis
fama

summa in tres dispescitur, pro more oratorum, partes, inventionem videlicet, dispositionem, ac elocutionem.

Primum itaque praecepta ex veterum ordine prudenter proposuit, inventio argumenta adeoque *ἡ ἀρετή* et *ἡ ἀρετή* complectitur. Tyronum gratia inventionem argumentorum in diversa genera, ex regulis logicis et materia dicendi collocata, dispescuit, eorumque insignem utilitatem peculiari tractatione sub finem libelli praedicavit, ac commendavit. De morum autem doctrina ita, ut simul usus in unoquoque dicendi spectetur genere, disseruit: eandemque rationem in tractandis elegit affectibus, usum eorum et in sacra, et in civili eloquentia ostendendo. Eum porro servavit ordinem in tradendis dictionis elocutionisque praeceptis, considerando primum dictiones per se spectatas et in iunctura positas euphonia causa, ubi quidem non pauca praecepta Ciceronis, in linguam Franco-Gallicam translata, deprehendimus. Aptè atque concinne doctrinam de periodis, numeroque orationis, explicavit. Deinde significationem vocum propriam et figuratam sub examen vocavit: unde de elegancia, perfectione, bene comatae orationis suavitate, et perspicuitate, verba fecit: porro de ornata orationis in verbis et rebus, ope figurarum, quorsum et tropos refert; tandem de convenientia verborum cum re ipsa, quae in recto usu trium scribendi generum conrinitur, disseruit. Tandem appendix, praecepta ad memoriam, elocutionem, et imitationem pertinentia continens, sequitur.

Quilibet intelligit talem librum unicuique verae eloquentiae studioso utilem futurum, quod multa ei in- sunt, nostro genio, linguaeque nostrae accommodanda; prae reliquis tamen futuris oratoribus sacris commendandum esse, quippe qui multa, eaque eximiis exemplis e Bourdalovii, Massillonii, aliorumque scriptis illustrata, discere, simulque cognoscere poterunt, Auct. quam maxime ab omni partium studio alienum fuisse, cum horum virorum errores reprehendendo indicaverit.

Ut vero lectores nostri de operis huius utilitate indicare possint quaedam decerpere lubet. Sic pagina 131. de argumentorum inventionione, in orationibus praecipua officiorum capita tractantibus, disseruit, ut ostenderet eas ex more a Gallis recepto, proprie orationum, non vero dissertationum metaphysicarum, ut apud Anglos, prae se ferre speciem debere; posterioris enim generis commentationes, in Scholis quidem, nequaquam autem in conventibus sacris aut civilibus, ubi sermo popularis plurimum valet, esse proponendas. *Auctor* praeterea argumenta e Scriptura Sacra patribusque ecclesiae petere suadet, quae tamen non ita accipienda sunt, quasi multa e Patribus in unum aeeruum congerere oporteat, sed ita, ut sacer orator meditationes patrum in morum doctrina egregias probe perspiciat, sibi proprias reddat, usque ad ornandam suam utatur orationem. Cuius quidem rei causa Cyprianus, Augustinus, Leo Magnus, Bernhardus

duis, aliisque, omnino commendari diligenterque legi merentur. Philosophiae suas quoque in orationibus sacris tribuit partes, cuius munus in explicandis notionibus Scripturae Sacrae aertitur; cavendum tamen esse docuit, ne ea summam orationis sacrae constituere videatur, quia philosophorum subtilitatem non prodesse debeat. Quare merito Massillonium, in libro cui titulus le petit Carême, arguit, easque commentationes philosophicas, non orationes sacras dicendas esse docet. Admonet praeterea, Scripturae Sacrae loca ex sententia auctoris esse explicanda, neque longius petitis, contortis ingeniosisque interpretationibus, ad materiam dicendi trahenda. Lectu item digna sunt, quas de genere dicendi animos movente prodidit, quae quidem in re eum uberiorem fuisse optaremus. Exempli tamen loco ea nobis esse poterunt, quae tristitia producendae inserviunt. Recte quidem huic affectui in orationibus sepulcralibus suas tribuit partes, alias enim raro occasio praebetur oratori animos tristes reddendi. Unde docuit, Passionem Jesu Christi nequaquam eo pertinere, ut animus contristetur, sed ut magnitudo ac deformitas peccati, rigor iustitiae divinae, et favoris summi numinis copia, pateant. Orator itaque minus recte agere videtur mulierculis lacrymas exprimendo, quod Christus, tanquam adversum aliquid passioni serio vertuerit. Alia tamen ratio est in adhortationibus, ad benefici animi demonstrationem, quae ubique exemplo Massillonii summo studio commendanda.

Nihil

Nihil amplius addendum esse existimamus, cum utilitatem libri unusquisque jam diu perspicit, atque intelligit, Crevierium, tot tantisque ex veterum Scriptorum lectione cinctum praefidiis, accurate ac eleganter praecipere potuisse; ubique certe diligentem et eruditum Rollini discipulum, vestigia eius praesse sequentem, imitari facile est.



NOVA ACTA ERUDITORUM

• *publicata Lipsiae*

Calendis Junii Anno MDCCLXXI.

ACTA SANCTORUM SEPTEMBRIS, seu Latinis et Graecis, aliarumque gentium monumentis, servata primigenia veterum scriptorum phrasi: collecta, digesta, commentariisque et observationibus illustrata a Jo. Siltingo, Const. Susskno, Jo. Periero, Jo. Cleo, et Soc. Jesu Praebysteris Theologis: TOMVS VIII. quo duo postremi dies continentur, cum eiusdem mensis supplemento, et gemina appendice mensis Augusti.

Antwerpiae, 1762. 5 Alph. 15 plagg. in fol.

Quod dudum iam admonitum est, esse hoc opus instructissimum superstitionis Romanae apparatus, id pari fide atque integritate de hoc Tomo, qui iam ad manus est, affirmare atque repetere licet. Etenim, quis nisi sacris Romanensibus addictus credat, binis quotannis diebus in ecclesia Romana tot sanctorum memoriam recoli, ut eorum vita et rebus gestis, seu verae sint illae, seu fictae et commentitiae, describendis, tam vastum atque hydropicum volumen expleri possit?

H h

Nos

Nihil amplius addendum esse existimamus, cum utilitatem libri unusquisque jam dictis perspicit, acque intelligit, Crevierium, tot tantisque ex veterum Scriptorum lectione cinctum praesidiis, accurate ac eleganter praecipere potuisse; ubique certe diligentem et eruditum Rollini discipulum, vestigia eius presse sequentem, in venire facile est.



NOVA ACTA ERUDITORUM

● *publicata Lipsiæ*

Calendis Junii Anno MDCCLXXI.

ACTA SANCTORUM SEPTEMBRIS,
*seu Latinis et Græcis, aliarumque gentium monumentis, ser-
vata primigenia veterum scriptorum phrasi: collecta, digesta,
commentariisque et observationibus illustrata a Jo. Stillingo,
Const. Susskeno, Jo. Periero, Jo. Clero, & Soc. Jesu Pres-
byteris Theologis: TOMUS VIII. quo duo postremi dies con-
tinentur, cum eiusdem mensis supplemento, et gemina
appendice mensis Augusti.*

Antwerpiæ, 1762. 5 Alph. 15 plagg. in fol.

Quod dudum iam admōnitum est, esse hoc opus instrū-
ctissimum superstitionis Romanæ apparatus, id pari
fide atque integritate de hoc Tomo, qui iam ad manus est,
affirmare atque repetere licet. Etenim, quis nisi sacris Ro-
manensibus addictus credat, binis quotannis diebus in ec-
clesia Romana tot sanctorum memoriam recolit, ut eorum
vita et rebus gestis, seu veræ sint illæ, seu fictæ et
commentitiæ, describendis, tam vastum atque hydropicum
volumen expleri possit?

H h

Nos

*Non aliter sumo, quam qui Jovis ignibus ictus
Vivit et est vitæ nescius ipse suæ,*

cum cogito diligentiam Jesuitarum male sedulam, atque insigne studium, adstruendi sanctis suis monumentum aere perennius, ut ne fortasse plebs Romana, (doctiores enim dudum repudiavere istarum fabularum commoda,) haereticis protestantium argumentis allecta et sollicitata, serius ocyus subdubitare incipiat, verane sint omnia, quæ de sanctis narrentur, nec ne? Sunt tamen, quod negari non potest, in huius congeriei gurgite multi eruditionis thesauri demersi, quos scrutari in tanta rerum verarum et falsarum miscela, atque in usus critices, historiae tum civilis tum ecclesiasticae, antiquitatis item, geographiae, et chronologiae convertere, quamquam magna cum molestia, debet is, qui iustam harum rerum cognitionem habere cupiat. Atque huius in primis rei causa dictum est subinde in hisce Eruditorum Actis de hoc immenso opere, ut ne lectores eruditi, quid sit potissimum ibi quaerendum, nescirent, aut, plane nihil eruditioni profuturum latitare arbitarentur.

Hic Tomus eodem modo atque ordine descriptus est, quo reliqui. Epistola dedicatoria tribus constans plagulis, scripta est ad Josepham, Serenissimam Austriae Archiducem, cuius et imago aere elegantissime expressa praeposita est. Commendatur in ea, atque ad imitandum proponitur, regiae Principi, Sanctorum, quorum in hoc tomo mentio fit, memoria, veluti perfectissimum virtutis atque sanctitatis exemplar. Dedicationem sequitur synopsis Tomi VIII. de actis Sanctorum Septembris, in qua sancti huc pertinentes more solito in quatuor classes distribuuntur. Haec synopsis excipit indicem Sanctorum hoc Tomo occurrentium, alphabeticum et chronologicum. Sancti, quorum memoria in ecclesia Rom. ad d. XXIX. Sept. colitur, sunt qui sequuntur: S. Michael Archangelus et omnes Angeli, S. Fulgentius, episcopus et confessor

confessor Atinae in Campania, S. Euticus vel Eutichius, S. Plautus, et forte S. Heracles, S. Placidus, S. Ambutus, S. Tracia, S. Donata, qui omnes, praeter S. Fulgentium martyres in Thracia fuisse dicuntur. Sequuntur SS. martyres Romani, qui forte S. Salutaris, S. Possessus, S. Januarius, S. Amplus, S. Celedonius, et milites aliquot. Martyres in Perfide perhibentur S. Dadas, S. Gobdelaas, S. Casidia aut Casdo, forte S. Gudelia. Jam sequuntur S. Fraternus, episcopus Antiffiodori in Burgundiae ducatu, S. Ursio Conf. forte monachus in dioecesi Galliarum Trecenti, S. Cyriacus abbas Conf. in Palaestina, S. Leodowinus, S. Lutwinus archiepisc. Trevir. b. Alaricus S. Adalricus, Ordinis S. Benedicti in Ufnaugia, locus Tiburini insula in Helvetia, S. Grimoldus presbyt. Conf. Ponte-Curvo in regno Neap. b. Johannes de Monte mirabili, Ordinis Cisterc. in monasterio Longi — pontis in Gallia, b. Nicol. de Furca Conf. Ordinis Eremit. S. Hieronymi Romae. Jam sequitur catalogus Sanctorum, qui ab auctoribus nostris praetermissi, et in alios dies relati sunt. Horum nomina sunt fere haec: S. Blandinus Conf. qui hodie notatur in editione Ufuardi Lubecolon. idemque videtur qui Blandus scribitur apud Grevenum. Erit fortasse S. Blandinus, Trevis cultus, de quo actum est ad I. Maii. Presbyteri complures catholici, qui hodie in Meneis impressis annunciantur Constantinopoli S. Byzantii. Non dubitant auctores nostri, quin iidem sine cum illis, ex quibus nominantur apud Socratem, Urbanus, Theodorus, et Menedemus, de quibus actum est ad XVIII. Maii. Petronia martyr, cuius mentio fit in Meneis impressis, et in Synaxario Mscr. Sirmondi, ubi additur Anastasia inferius nominanda. In Synaxario ad VIII. Octob. rursus indicatur Petronia, Petri apostoli filia, eandemque uno eodemque die designari auctores nostri putant. Cumque Petronia apud Graecos idem sit nomen, quod Petronilla apud Latinos, Romanam Petronillam designatam existimant, de qua actum est ad XXXI. Maii. S. Disibodi reliquiarum repositio

Non aliter sumo, quam qui Jovis ignibus illius

Vivis et est vitae nescius ipse suae,

cum cogito diligentiam Jesuitarum male sedulam, atque insigne studium, adstruendi sanctis suis monumentum aere perennius, ut ne fortasse plebs Romana, (doctiores enim dudum repudiavere istarum fabularum commenta,) haereticis protestantium argumentis affecta et sollicitata, serius ocyus subdubitare incipiat, verane sint omnia, quae de sanctis narrentur, nec ne? Sunt tamen, quod negari non potest, in huius congeriei gurgite multi eruditionis thesauri demersi, quos scrutari in tanta rerum verarum et falsarum miscela, atque in-usus critices, historiae tum civilis tum ecclesiasticae, antiquitatis item, geographiae, et chronologiae conventore, quamquam magna cum molestia, debet is, qui iustam harum rerum cognitionem habere cupiat. Atque huius in primis rei causa dictum est subinde in hisce Eruditorum Actis de hoc immenso opere, ut ne lectores eruditi, quid sit potissimum ibi quaerendum, nescirent, aut, plane nihil eruditioni profuturum latitare arbitrarentur.

Hic Tomus eodem modo atque ordine descriptus est, quo reliqui. Epistola dedicatoria tribus constans plagulis, scripta est ad Josepham, Serenissimam Austriae Archiducem, cuius et imago aere elegantissime expressa praeposita est. Commendatur in ea, atque ad imitandum proponitur, regiae Principi, Sanctorum, quorum in hoc tomo mentio fit memoria, veluti perfectissimum virtutis atque sanctitatis exemplar. Dedicationem sequitur synopsis Tomi VIII. de actis Sanctorum Septembris, in qua sancti huc pertinentes more solito in quatuor classes distribuuntur. Haec synopsis excipit indicem Sanctorum hoc Tomo occurrentium, alphabeticum et chronologicum. Sancti, quorum memoria in ecclesia Rom. ad d. XXIX. Sept. colitur, sunt qui sequuntur: S. Michael Archangelus et omnes Angeli, S. Fulgentius, episcopus et confessor

confessor Atinae in Campania, S. Euticus vel Eutichius, S. Plautus, et forte S. Heraclea, S. Placidus, S. Ambutus, S. Tracia, S. Donata, qui omnes, praeter S. Fulgentium martyres in Thracia fuisse dicuntur. Sequuntur SS. martyres Romani, qui forte S. Salutaris, S. Possessus, S. Januarius, S. Amplus, S. Celedonius, et milites aliquot. Martyres in Perside perhibentur S. Dadas, S. Gobbelaas, S. Casdia aut Casdo, forte S. Gudelia. Jam sequuntur S. Fraternalis, episcopus Antiffiodori in Burgundiae ducatu, S. Ursio Conf. forte monachus in dioecesi Galliarum Trecenti, S. Cyriacus abbas Conf. in Palaestina, S. Leodowinus, S. Lutwinus archiepisc. Trevir. b. Alaricus S. Adalricus, Ordinis S. Benedicti in Usnaugia, locus Tiburini insula in Helvetia, S. Grimoldus presbyt. Conf. Ponte-Curvo in regno Neap. b. Johannes de Monte mirabili, Ordinis Cisterc. in monasterio Longi — pontis in Gallia, b. Nicol. de Furca Conf. Ordinis Eremit. S. Hieronymi Romae. Jam sequitur catalogus Sanctorum, qui ab auctoribus nostris praetermissi, et in alios dies relati sunt. Horum nomina sunt fere haec: S. Blandinus Conf. qui hodie notatur in editione Ufuardi Lubecoloniensis idemque videtur qui Blandus scribitur apud Greverum. Erit fortasse S. Blandinus, Trevis cultus, de quo actum est ad I. Maii. Presbyteri complures catholici, qui hodie in Meneis impressis annunciantur Constantinopoli S. Byzantii. Non dubitant auctores nostri, quin iidem sint cum illis, ex quibus nominantur apud Socratem, Urbanus, Theodorus, et Menedemus, de quibus actum est ad XVIII. Maii. Petronia martyr, cuius mentio fit in Meneis impressis, et in Synaxario Mscr. Sirmondi, ubi additur Anastasia inferius nominanda. In Synaxario ad VIII. Octob. rursus indicatur Petronia, Petri apostoli filia, eandemque uno eodemque die designari auctores nostri putant. Cumque Petronia apud Graecos idem sit nomen, quod Petronilla apud Latinos, Romanam Petronillam designatam existimant, de qua actum est ad XXXI. Maii. S. Disibodi reliquiarum repositio

tio hodie memoratur apud Wionem, Menardum, et Buce-
 num. Vita S. Disibodi episc. data est ad VIII. Julii. Brixius
 episc. Conf. sine loco hodie annunciat in Florario Mf.
Fortasse erit Brixius s. Briccius episc. de quo actum est ad
 IX. Jul. Atque sic procurrit tribus fere paginis disputatio
 auctorum nostrorum de Sanctis praetermissis. Nolumus iam
 minutatim omnia inde repetere, nomina tantum horum
 Sanctorum, et loca, ubi plura de iis in hisce Sanctorum Actis
 cognoscere lectores nostri possint, commemoraturi. De
 b. Johanne de Dukla disputabitur in Operis supplemento
 ad XIX. Julii. Victorinus Conf. quemadmodum a Castella-
 no vocatur, auctoribus nostris idem videtur, ac S. Victor, de
 quo ad XXXI. Aug. De S. Bertellino vid ad IX. Sept. de
 martyribus CL. ad XIX. Sept. de SS. Januario et Sosio ad
 XIX. Sept. Lotharium Saxon. Imperatorem nolunt auctores
 nostri in numerum Sanctorum recipere. Dabimus hic ipsa Je-
 suitarum verba, ut, quid statuunt de hoc Imperatore, lectores
 nostri intelligant. „Lotharius Imperator — inquit —
 „cum titulo beati memoratur apud Menardum, qui ipse ob-
 „servat, sanctitatem Lotharii ex poenitentia brevi non adeq-
 „fieri certam, ideoque rectius non vocasset beatum, aut et-
 „iam omisisset. Bucelinus tamen rursus inter beatos re-
 „censuit, et laudibus ornavit speciosis magis, quam veris.“
 An vides, lector erudite, quare Jesuitae nomen Lotharii no-
 lint fastis Sanctorum inferere? Nimirum, hoc unum ad
 sanctitatem consequendum decebat bono Lothario, quod do-
 minationi atque arrogantiae sedis Romanae cedere noluit,
 quod iure et auctoritate Imperatoris Germanici agit in cau-
 sa Schismatis inter Innocentium II. pontificem legitimum et
 Anacletum II. Antipapam orti, quod denique in expedicio-
 ne Italica priore, Innocentii defendendi causa suscepta, bona
 Mathildina sibi atque Imperio Germanico, cuius fenda fue-
 rant, iure quodam suo vindicavit. Hac tanta peccatorum
 mole obrutus Imperator, quomodo potest ab ullo Jesuita in
 consortium Sanctorum recipi? Sequitur iam S. Ceolfridus,
 de

de quo vid. ad XXV. Sept. S. Firminus et S. Barrus, de quibus eodem die Martyres Olivenfes XXVII. Sept. S. Bernardinus XXVIII. Sept. De Johanne Gandavensi, Baudo, Nicolao Avenionensi, Petro Guillot, Michaeli de Fabra, Henr. Scarampo, Carolo Blesensi, Metropolo, Simone de Roxas, Hermanno abbate Waldassenfi in Germania, Martino Spoletino, Antonio Nugnez, de his igitur omnibus nihil in his Actis Sanctorum occurrit, quoniam carere cultu publico dicuntur. Jam sequuntur Sancti, de quibus binis ultimis Septembris diebus, et mense Octobri disputabitur. Nimirum de Ripsime et sociis martyribus, de Leopardo M. de b. Simone, de b. Felice de Meda d. XXX. Sept. de S. Verifano, Maxima et Julia martyribus d. I. Octob. de S. Cogano abbate d. XIII. Octob. de Aquilino d. XXI. Octob. de Tryphore Trophymo et Dorymendonte d. X. Nov. de rege Josephat et S. Maximo d. XXVII. Nov.

Primus igitur Sanctus, qui ad diem XXIX. Sept. commemoratur, est Michael archangelus, de cuius variis apparitionibus factis in monte Gargano, in urbe Colossensium quae postea dicta est Chone, in Sosthenio, suburbio Constantinopolitano, aliisque in locis, copiose expositum est a Stiltingo inde a pag. 4 — 8. Pag. 8. recensentur ea, quae de S. Michaeli reperiantur in Scripturis sacris. Loca huc pertinentia sunt Dan. 10. Jud. 1. Apocal. 12, 7. Dan. 12. Jam a pag. 10. usque ad 123. sequitur longa disputatio de Gabriele et Raphaeli, Archangelis, et de reliquis angelis eorumque apparitionibus, tum veris, i. e. scripturarum sacram testimonio comprobatis, tum falsis aut saltem incertis, de custodia angelorum circa singulos homines, regna, urbes, ecclesias &c. de apparitione S. Michaelis in Chonis (urbe Colossensi.) Pag. 41 — 49. continetur libellus Graeco scriptus atque Sisinnio cuidam attributus, in quo multa narrantur miracula, muliercularum auribus admodum grata, opera Michaelis archangeli petrata, qui et ipse magnus coeli

militum imperator, divinaeque militiae princeps ibi vocatur. Adiecta est versio latina Possini, et annotata quaedam critica Stiltungi, quibus superfedere profecto poterat. Liceat nobis tamen inde repetere notam (g) quae est pag. 48.

“Si verum est miraculum modo relatam, res illa potius contigerit seculo V. aut VI. circiter, quam II. ad quod referendum esset ex ordine relationis.” Atque sic saepenumero crisin instituit super miraculis, quae aut omnem verosimilitudinem superant, aut manifeste cum fide historica pugnant. In talibus nos potius sic ratiocinemur: Si verum est, multum est. Sed non est verum. Ergo nec est multum. Haec acta a Lipomano Tomo VI. Vitarum fol. 229. edita, sunt inter ea, quae attribuit Metaphrasti; prout ex Graecis facta erant Latina sub hoc titulo: Narratio miraculi, quod factum est in regione Chonenfi a Michaele archangelo, principe militiae caelestis. Petrus Possinus, Soc. Jesu, qui est Latinus interpret horum actorum, ea ipse manu sua descripsit ex bibliotheca illustrissimi domini Car. de Montchal, archiepiscopi Tolosani, et ex codice, quem dicit non antiqua quidem, sed plane transmissa tamen exaratum esse manu. Adscribuntur Sifinnio cuidam. Jam vero sunt binii Sifinnii, quorum alter patriarchatum Constantinopolitanum administravit ab anno 426. usque ad finem fere anni 427. alter floruit post Simeonem Metaphrastem. Leo Allatius, qui in diatriba de Simeonum scriptis pag. 96. de hac nostra homilia agit, eam tribuit Sifinnio Constantinopolitano, sed non addito discrimine primi aut secundi. Sed praeter hosce duos Sifinnios, plures alii subinde commemorantur apud Labbeum in indicibus Conciliorum, qui Seculo VII. VIII. IX. vixisse dicuntur. Inter hos est alter episcopus Hieropolitanus alter Laodicensis, qui Chonis vicini erant, uti et plures alii ibidem memorati. Hinc magis credit Stiltungus, episcopum aliquem illarum partium sermonis huiusce auctorem esse, quam Sifinnium Constantinopolitanum. Pag. 49 - 54. commemorantur variae ecclesiae S. Michaeli vel angelis

angelis dicatae circa Constantinopolin et in ipsa urbe. Pag. 34. disputatur, qualia sint acta apparitionis S. Michaelis in monte Gargano, et tempus apparitionis investigatur. Pag. 38. agitur de loco apparitionis, et examinantur varia auctorum asserta. P. 61. legitur libellus sub hoc titulo: Apparitio S. Michaelis in monte Gargano, auctore anonymo, ex V, aut VI. Mss. vetustissimis collatis inter se, et cum aliis nonnullis. Adiectae sunt in fine animadversiones quaedam criticae maximam partem ad lectionis varietatem pertinentes. Quae pag. 63 — 69. de ecclesia S. Michaelis in monte Gargano votivis peregrinationibus et miraculis illustri, de saxis item eiusdem ecclesiae, salutaribus contra pestem anno 1656. saevientem, dicta sunt, atque in sequentibus etiam de talibus fabulis dicentur, ea omnia libenter praetermittimus, relicturi illa mulierculis. Pag. 69. agitur de festivitate S. Michaelis, diu ante apparitionem celebrata, et de ecclesiis aliquot vetustioribus Romae et in aliis civitatibus Italiae. Pag. 76. est libellus sub hac inscriptione: Apparitio in monte Tumba, auctore anonymo, ex editione Mabillonii, cum tribus Msc. collata, et ex iis correcta, cum notis criticis. Pag. 83. enumerantur particularia aliquot S. Michaelis beneficia et apparitiones, de quibus quid vel ipse Stillingus statuatur, operae pretium est cognoscere. „Particularia — „ — inquit S. Michaelis beneficia cum apparitionibus coniuncta, etiam plurima apud scriptores reperiuntur, sed non „ omnia aequae certis testimoniis probata sunt, ut in miraculis „ et apparitionibus passim contingit. Quapropter ex probatis „ scriptoribus nonnulla solum seligere statui, omissis iis, „ quae in actis fabulosis occurrant. “ Pag. 87. quaeritur, an insignis victoriae causa, in honorem S. Michaelis institutus sit ordo militaris de Ala, id est de Ordine S. Michaelis in Gallia. Quod igitur attinet ad priorem Ordinem eius fundatio „ omnis litteris institutionis nititur, quas Alphonsus Henriquez Lusitaniae rex, post insignem de Mauris reportatam victoriam „ anno aerae Christianae 1167. dedisse dicitur. Has litteras „ primus

primus edidit Bernardus de Brito, in chronico Cisterciensi Lusitanice scripto, et impresso Ulyssipone a. 1602. l. V. c. 2. unde ab auctoribus nostris repetitae hic leguntur Dabimus lectoribus earum brevem summam. Alphonsus igitur Henriquez dum esset in Santarena, venit contra ipsum Albarch, rex Sibillicae, cum ingenti multitudine militum, et castra posuit prope oppidum, in quo cum parva manu suorum erat inclusus. Hinc cogitavit de bello contra Albarch suscipiendo, rogavitque angelum suum custodem, et archangelum Michaellem, ut ipsi in pugna adessent. In ipso autem proello dicitur Alphonsus Henriquez vidisse eam se, non captus ipsum, (quod fabulae commendandae causa diligenter est ab impostore additum) sed manum Michaelis pugnantis, cuius summatem, (ita enim legitur in ipsis litteris,) cooperiebat tanquam angeli. „Cumque ego — inquit „Alphonsus Henriquez, — manum vidi, intra me confortatus insilii in hostes, et ecce cadebant a latere meo mille, et decem millia a dextris meis, vulnus autem ad me nullum *propinquabat.*“ Atque in memoriam huius memorabilis visionis, dicitur in honorem S. Michaelis institutus esse ordo militaris de Ala. Apparet, nisi nos omnia fallunt, nemini non ex ipsa narratiuncula commentum tam clare, ut refutandi causa verbulum addere non sit operae pretium. Et tamen Stillingus multis argumentis, quibus in re aperte ficta superfedere profecto poterat, probat, fictam esse hanc narrationem. Ceterum hae litterae tum multis ac puerilibus oppletae sunt vitiis grammaticis, ut lector eruditus risum tenere non possit. Jam ut ne nihil de Ordine S. Michaelis in Gallia dicamus, is institutus est ab Ludovico XI. Francorum rege, Ambasiae 1469. et postea collegium canonicorum pro ordinis sacello erectum, aut confirmatum ab Alexandro Papa VI. Pag. 89. minutatim commemorantur apparitiones, non solum variae, sed etiam beneficia angelorum inde a seculo II. usque ad XVII. Pag. 123. agitur de S. Fulgentio episcopo et Conf. Atinae in Campania, cuius memoria

memoria nullis generalioribus factis adscripta reperitur, praeterquam catalogo Phil. Ferrarii, et Martyrologio generali Cattellani. Praeterea commemoratur etiam in editis aliquot operibus, veluti apud Ferd. Ughellium Italiae sacrae Tomo VI. edit. sec. col. 418. et apud Franc. Orlandum in Orbe sacro et profano Vol III. Part. II. p. 1593. denique in catalogo episcoporum Atinensium, qui reperitur in Bonif. Fauleri historia Atinensis civitatis, Neap. A. 1702. edita. Pag. 125. admodum breviter atque dubitanter Stiltingus disputat de SS. Eutico vel Eutichio, Flauto et forte Hara-
 clea, Placido, Ambuto, Tracia, Donata, martyribus, ut et p. 126. de SS. martyribus Rom. forte Salutario, Possello, Januario, Amplo, Coledono, Justino ac militibus aliquot. Pag. 127. pari cum haesitatione Stiltingus disputat de SS. Dada, Gobbelaa, Casdia aut Cassoa, et forte Gudelia, martyribus in Perside. Dubitat enim ipse, an Gudelia diversa sit a Gobbelaa, et Casdos quis fuerit, virne, an femina, fatetur se ignorare. P. 129. sequuntur acta Dadae, graece scripta ab auctore anonymo, et latine versa a Stiltingo, ex Mscro. Vaticano, collato cum Menaeis impressis, unde praeter aniles fabulas, et commenticia miracula, nihil eruditioni profuturum disci potest. Pag. 135. sermo est de S. Fraterno, episc. Antistodori in Burgundiae ducatu, cui Perierus non audet certo asserere martyrium, quamquam a multis scriptoribus diserte appelletur martyr. De ipso praelibata iam quaedam sunt Tom. II. Jul. in praetermissis diei IX. De S. Ursione Conf. forte monacho in dioecesi Galliarum Trecenti, syllogen criticam nobis dat Suyskenus pag. 139. de quo quid sentiat, statim ab initio profitetur his verbis: „S. Ursionem, de quo praeter cultum incerta sunt omnia, ad hunc diem XXIX. Sept. aliquot martyrologia commemorant.“ Pag. 142. Cleus exponit de S. Cyriaco Abb. Conf. in Palaestina, qui in Menologio Basiliano Corinthi vixisse, atque filius presbyteri Corinthiaci fuisse, dicitur. Habemus eius vitam graece scriptam, auctore Cyrillo Scythopoli-

tano, Cyriaci discipulo, quam cum versione latina Lipomannus primum, deinde Surius, denique Pougetus, cum nova interpretatione lat. edidit in *Analectis Graecis*, ubi in praefatione huius vitae auctorem Metaphrastem esse arbitratur. Pag. 147 — 159. legitur haec ipsa vita cum versione lat. et animadversionibus criticis Clei, qui eam desumpsit ex codice Vaticano atque Cyrillo Scythopolitano tribuit. Multa ibi narrantur de ipsius abstinentia monachali, multa commemorantur et varia miracula, veluti, Cyriacum aliquando hominem Ionaticum unxisse oleo sanctae crucis, quo ille repente sanitati restitutus dicitur, it. scillas, herbas amaras, discipulo cuidam suo reddidisse dulces, et vaticinatum esse; delirasse hominem dixeris. Pag. 159. Perierus exponit de S. Leodowino s. Lutwino, Archiepiscopo Trevirensi, cuius extat vita, a Thiofrido, Epternacensi abbate, conscripta. Quam bene fecerit Perierus, quod hanc vitam suppresserit, iudicare lectores nostri ex speciminibus poterunt, quae inde deprompta sunt, et scriptoris stultitiam omnium optime declarant. Vitam igitur Leodowini orditur Thiofridus a nominibus ac stirpe genitorum; „matrem ei fuisse — ait — „Gunzam, egregii Treverorum archipraefalis Basini forem; patrem Gerwinum, qui ex praepotentibus generis „lineam ducens Francorum regibus, filio in sacri baptismatis unda, quodam praefagio futurorum, Lutwin nomen imposuit. Apta profecto et mystica, et patris et filii nominum congruentia! Quia Gerwin *gerens* vel *optans vinum*: „Lutwin vero, cum secundum os et organum Spiritus sancti David vinum laetificet cor hominis, interpretatur populi laetitia. Et quid congruentius, quam ut, divina praecoordinante providentia, a gerente vel optante vinum „populi nasceretur laetitia, et in utriusque praesignaretur „nomine, quid futurum esset in utriusque opere? In utriusque nomine vinum sonat, quod *Deum* et homines laetificat; sed diversa meritum praerogativa pater Gerwin „est dictus, quia, cum secundum subtilissimi assertionem „Augu-

Augustini, a Deo homines ex aqua facti sint vinum, produ-
 xit vinum, filium videlicet, divinae sapientiae suavitate
 praeditum, vino compunctionis inebriaturum acquisitionis
 populum. Et filius Lutwin nomen est sortitus, quia vi-
 num erat propinaturus, quod in nuptiis Christi et ecclesiae
 admiratus est archetrichinus: atque hoc in fonte baptisma-
 tis, utpote adoptionis Dei filios educaturus super aquam re-
 sectionis, quae cum vino redemptionis profluxit ex latere
 redemptoris, et ostensus fontem salutiferum, qui manans
 de domo domini irrigat torrentem spinarum." Ohe, iam
 factis est! Risum quis hic teneat. Praeterea ipse Perierus in
 Lutwini vita multas agnoscit fabulas, atque ficta miracula.
 Sequuntur duae ipsius vitae breves, altera ex MS. Trevi-
 rensi, altera ex MS. S. Maximini Trevirensis desumpta,
 Utraque ab auctoribus anonymis profecta; subleitas fidei pu-
 tatur vel ab ipso Periero. Pag. 176. recensentur ex MS. S.
 Trevirensi miracula Lutwini, ab auctore anonymo seculi XI.
 Mediolanensi monacho scripta, s. ficta potius, quae ultro
 praetermittimus. Sequitur pag. 180. b. Alaricus s. Adalricus
 Ordinis S. Benedicti in Ufnaugia, lacus Tigrini insula in
 Helvetia, filius Burchardi II. Alemanniae ducis. Mater
 ipsius varia habet nomina apud scriptores; nam Brucelinus
 gam. b. Regulindam, Lazius Hadwigam, Aventinus Luitgar-
 dem, continuator denique Reginonis in chronicis ad a. 926.
 Widam appellat. Alaricum hunc sequitur S. Grimoaldus,
 Presb. Conf. e. Pontis — Curvo in regno Neapolitano.
 Pag. 186. exponitur de Joh. de Monte mirabili, Ord. Cis-
 terc. in monasterio Longi — Pontis in Gallia, qui a Chry-
 sostomo Henriquez in Menologio Cisterc. a Phil. Petratio in
 catalogo generali sanctorum qui in Romano martyrologio
 inscripti non sunt, item ab Andr. Sauffeo in martyrologio
 Galliano, commemoratur. Vitam illius Aubertus Miraeus
 in Chronico Cisterc. a. 1664. Col. Agripp typis dedit
 pag. 189. edidit. Suykenus inde a pag. 218 — 226. sup-
 pedit aliam ipsius vitam, auctore anonymo monacho Lon-

gi—Pontis coevo ex MSct. autographo Longi—pontano. De b. Nicolao de Furca Palenae Ordinis Eremitarum S. Hieronymi congregationis b. Petri Pisani Romae, copiose agit idem Suyskenus pag. 295 — 298. De hoc praeter Claudium Castellanum, in martyrologio universalis, nemo exponit. Saianellus, in historicis monumentis Ordinis Hieronymitarum, eius quaedam gesta, perpauca tamen, propter monumentorum penuriam suppeditavit; tanto copiosius scripsit ibidem de ipsius cultu. Furca Palenae, Pelignorum oppidum, in Aprutio citeriore, regni Neapolitani provincia, esse dicitur ipsius patria. Sequitur iam dies XXX. Sept. quo die coluntur S. Victor, S. Urfus cum sociis, S. Antoninus f. Antonius M. S. Castus martyr, S. Desiderius M. S. Gregorius, S. Ripsime, S. Gaiana cum sociis mart. S. Leopardus, S. Hieronymus, S. Victurnianus, S. Laurus, S. Honorius, S. Simon, b. Felix de Meda. Sancti, qui hoc die praetermissi, et in alios dies relati sunt, una cum locis, ubi de iis agitur, sunt S. Vedastus, VI. Febr. S. Humbertus, XXV. Maii, Guilielmus, VIII. April. S. Victor, VIII. Maii, Algerius f. Adalgerius de Villata, in praetermissis ad XVI. Junii, Jacobus de Vitriaco in praetermissis ad I. Maii, Carileus I. Jul. S. Otto II. Jul. S. Sophia vidua. I. Aug. Sirudis VII. Aug. Malchus X. Aug. B. Jordanus de Pisis in suppl. ad XIX. Aug. Festum reliquiarum redemptionis nostrae XXV. Aug. Gaudentius XXX. Aug. Theodora X. Sept. S. S. Quilicus et Candidus XXII. Sept. S. Mochanus et b. Bernardinus XXVIII. Sept. Coganus in praetermissis ad XXIX. Sept. S. Bavo I. Oct. S. Franciscus de Borgia X. Oct. S. S. Thraex, Probus, et Andronicus XI. Oct. S. Hubertus III. Nov. S. Adfaldus virgo VIII. Dec.

Primi igitur, quorum memoria ad XXX. Sept. in ecclesia Romano Catholica colitur, sunt S. Victor et Urfus, cum sociis Thebaeis martyribus Soloduri in Helvetia, de quibus copiose exponitur a Cleo inde a pag. 267 — 293.

Extans

Extant horum Sanctorum acta duplicia, quorum altera e Gal-
 lia sibi allata Surius ad XXX. Sept. edidit, altera Cleus noster
 ex cod. MSt. Signiacensi accepit. De quibus quid sentiat,
 suis ipsius verbis breviter indicabimus: „Difficile — inquit
 „ — esset, decidere, quae antiquitate praesent et praese-
 „ renda sint, neutris tamen credo multum tribuendum.“
 Ut ne tamen temere iudicasse videretur, depromsit e poste-
 rioribus actis aliquam historiolum miraculi admodum ridiculi,
 quod profecto non merebatur critica tam diligentem et co-
 piofam, qualem subiunxit Cleus. Nimirum Victor est Ur-
 las dicitur a Maximiano imperatore caesi esse, et in flumen
 Arulae praecipitati, nec tamen longe a dicto ponte defluxis-
 se. „Nam — inquit impostor horum actorum — divi-
 „ na misericordia, apud quam omnia possibilia sunt, suae
 „ mansuetudinis potentiam in eis demonstravit. Non longe
 „ namque a dicto ponte, capita in manibus portantes, flumen
 „ egressi sunt, et ad locum, ubi nunc in honore ipsorum Basi-
 „ lica fabricata est, pervenerunt.“ Mirabilia haec et mirabi-
 „ libus mirabiliora succedunt: „sancti enim martyres genua
 „ ad terram flectentes, quasi ad unius horae spatium, prius-
 „ quam corpora sua ad terram deponerent, cunctis cernen-
 „ tibus orabant, orationi vero sine dato corpora sua ad ter-
 „ ram demiserunt, ac si dicerent: haec requies nostra in
 „ seculum seculi.“ Sequitur pag. 293. eiusdem Clei dispu-
 tatiuncula de S. Antonino sive Antonio M. Placentiae in
 Italis, qui in martyrologio Augustano, Labbeano, et Corbeien-
 si, annunciatus legitur, et de quo iam quaedam dicta sunt
 a Sollerio in hoc ipso opere ad II. Jul. p. 7. seq. S. S. Cas-
 tus et Desiderius MM. culti Placentiae in Italis, de quibus
 exponitur a Siltingo pag. 294. simul annunciantur in codice
 Epternacensi apud Florentinum in Annotatis, in codice
 Labbeano, et in martyrologio Autissiodorensi apud Marten-
 nium. Pag. 204. agitur prolixè de S. Gregorio Episc. Ar-
 meniae Conf. et de SS. virginibus Riphime, Gaiana, et sociis
 martyribus in Armenia maiore: S. Gregorium commemo-
 rant

rane uno consensu Graecorum Menaea, Menologia, Synaxaria; Menologium Basilianum, Typicum Sabae, Menologium Slavo Russicum, duo breviora Menologia, (quorum alterum est Florentiae in bibliotheca Benedictina, alterum fuit quondam in bibliotheca Lindenbrogii,) atque alii multi Graecorum Fasti, Fasti item Coptitarum Aegypti et Aethiopum regni Habessinorum apud Ludolfum, Martyrologium Coptorum a Melch. Inehofero Romae latine redditum, Martyrologium Arabico Aegyptium cetera. Rectius dicitur Gregorius, ex mente Stilingi, passus esse sub Tiridate, Armeniae rege, quam sub Diocletiano imperatore, quanquam hic revera eo tempore regnavit. Eodem tempore vixisse dicuntur SS. Ripsime vel Ripsimia, quae et Ripsimes a Latinis vocatur; Gaiana porro et sociae, quorum memoria eodem die, atque iisdem fere in libris, celebratur. Nomina earum valde corrupta leguntur in fastis Copticis; nam Ripsimes v. c. modo Rapsime, modo Arfima, modo Arisima appellatur; et Gaiana in Agaietam immutata legitur. Tiridates quoque, sub quo Gregorius atque haec virgines passae dicuntur, in quibusdam vocatur Theidad. Pag. 305. Stilingus critice inquit in acta Gregorii cum Graeca, tum Latina, quae et ipsa pag. 320. et multis seq. typis expressa leguntur. Prima Gregorii vita Graeca, eaque prolixissima, edita est ex bibliotheca Medicaea Florentina S. Laurentii Plut. VII. cod. 25. Codex, unde haec vita repetita est, sic inscribitur: Πρόλογος Αγαθαγγελός, ἐν οἷς καὶ τὸ μαρτύριον (μαρτυρίον) αἰγίου Γρηγορίου. Horum actorum auctor quamquam in fine semet ipsum spectatorem eorum, quae narraverit, et doctrinae per Gregorium, traditae auditorem fuisse fateatur, atque in primis de fide sua in scribendo multa iactet: tamen impostura ipsius adeo manifesta est, ut vel doctissimi Romanae ecclesiae doctores haec acta cogantur pro spuris habere. Baronius, qui Metaphrastae tribuit, non negat in Annalibus ad a. 311. num. 22, „Acta illa Gregorii complura habere, quae hauri cunctis arrideant in omnibus.“

„bus.“ Tillemontius, qui et ipse Metaphrasten auctorem agnoscit, multo apertius de iis loquitur, Monument. Eccles. Tom. V. in persequutione Diocletiani art. 44. repetita Baronii sententia, dicitque „haec acta indigna esse, e quibus „praecipua etiam capita seligeret,“ et pro ulteriori refutatione ad eorum lectionem remittit. Denique Bailletus in Tab. crit. ad XXX. Sept. „Acta — inquit — S. Gregorii „tantis involuta sunt fabulis, ut vix aliquid probabile inveni- „ri valeat, idque in duobus tantum locis opera Eusebii et „Sozomeni. Fatendum sane est, acta S. Gregorii omnia, „quae habemus, multis laborare defectibus, fabulosisque ex- „aggerationibus misere corrupta esse.“ Haec ipsorum do- „ctorum Romanensium iudicia uti sunt a Stiltingo fideliter in- „dicata, ita male ipsam habent. Nam statim subiungit, plu- „ra tamen sese in iis reperturum, quae aut certiora sint, aut „probabiliora, quam crediderint laudati critici. Quaerat igitur, donec fortasse aliquando micam veritatis in illis reperiat! Nam hoc, quod in seq. dicit, nec omnia asserta Gregorii cum adiunctis suis esse admittenda, nec omnia reiicienda, profecto non sufficit. Binae extant aliae vitae Gregorii, altera Latina, altera Graeca quidem illa, latine tamen edita apud Lipomanum et Surium. Illius auctor incognitus Stiltingo videtur saeculo IX. vixisse, atque adeo Metaphraсте antiquior est. Huius vitae auctor est Metaphrastes. Quae vero ipsi sit pretium statuendum, inde potest colligi, quod Metaphrastes omnia desumpsit ex vita Graeca Gregorii quam primo loco commemoravimus. Nam facta pleraque, etiamsi aut fictitia sint, aut supra verum exaggerata, eodem fere modo enarravit, paucis tantum praetermissis. Praeter has tres vitae extat etiam encomium Gregorii, e Lingua Armena latine factum ab abbate Villefroy, atque editum a Montefalconio Tom. XII. Operum Chrysofomi p. 822. Tres codices MSti, in quibus hoc encomium legitur, praeseferunt auctorem Chrysofomum. Verum cum non sit verosimile, Chrysofomum scivisse Armenica, et Cucusi in Armenia

menia minore, ubi in exilio vivens hanc orationem habuisse fertur, pro concione dixisse; cum praeterea multa ibi occurrant a Chrysoctomi more et stilo dissonantia, cum puteus et fossa loquentes, serpentes et dracones orantes, Tiridates rex in aprum conversus, et portenta similia ibidem enarrentur; cumque Gregorius ibi Petro et Paulo similis dicatur: propter has igitur causas nec Montefalconius, nec Stiltingus, illud encomium audent Chrysoctomo adscribere. Impostor mirifice prodidit stultam Gregorii admirationem, animumque superstitionum farragine oppletum. Sequitur pag. 413. S. Leopardus, martyr Rom. cultus Aquisgrani in Germania, qui in Galefinii martyrologio, in Baronii Rom. martyrologio, apud Molanum et Grevenum in Auctariis Ufuardinis, annuntiatur. Acta eius, quae Suyskenus a Joh. Gamans, Soc. Jesu presbytero, descripta ex antiquo MSto. libro ecclesiae b. Mariae Aquensis, i. e. Aquisgranensis, accepit, multis fabulis inquinata sunt. Jam sequitur Stiltingi copiosissima atque doctissima de S. Hieronymo presbytero et doctore ecclesiae in Bethleem disputatio, quae inde a pag. 418. usque ad 638. porrigitur. Quae quoniam nimis est proluxa, quam ut possimus eam in brevem veluti summam concludere, indicabimus saltem paragraphos, in quibus fortasse aliquid occurrit historiae ecclesiasticae studiosis profuturum, earumque argumenta, ut, quid unoquoque loco quaerendum sit lectores nostri intelligant. Statim ab initio §. 1. Stiltingus stupet atque exhorret ad iudicia doctorum quorundam ecclesiae Rom. veluti Tillemontii Tom. XII. art. 1. Dupinii, aliorum, de Hieronymo, quibus iudiciis dicit propius accessisse ad haeticorum i. e. protestantium sententiam. Horum acrium de moribus Hieronymi iudiciorum causam Stiltingus inde putat enatam esse, quod Hieronymus fidem Rom. apostolico ore laudatam magnificis elogiis celebret, quod cathedram S. Petri magnis laudibus efferat, a sede Rom. omnem in fidei articulis errorem amoveat, quod asserat necessitatem communicandi cum ecclesia Rom. quod profanos dicat, omni-

omniæ salutis spe excludendos arbitretur omnes, qui communioni Rom. pontificis se subtrahunt, cet. Haec omnia uti longissime abhorrent partim a Scripturis s. partim ab historia ecclesiastica, ita centies sunt a doctissimis, et nostrae, et ipsius Romano Catholicae ecclesiae doctoribus refutata, ut adeo magnopere miremur, tales nugae hic iterum effundi atque recoqui et defendi a Stilingo potuisse. Ceterum quantum nemo non agnoscit Hieronymi mèrita in Scripturas sacras, atque omnem omnino eruditionem: tamen non ita oculidimus oculos, ut veluti stulti atque partium studiosi admiratores Hieronymi vitia atque virtutes eodem numero locoque habeamus. §. 2. Enumerantur documenta praecipua de Hieronymo, tum vetustiora, tum recentiora. §. 3. Inquiritur in patriam Hieronymi, quam ipse de viris illustribus. s. 135. Sridonem appellat; qui locus ingenia multorum criticorum vehementer exercuit. §. 4. Est de anno ipsius natali, qui videtur annus 331. Inest in hac §. lata disputatio adversus Baronium, Tillemontium, et alios, qui, obiisse Hieronymum aliquot annis octogenario minorem dicunt. §. 5. Exponitur de ipsius parentibus, studiis in patria et Romae, de itinere in Galliam, et baptismo Romae suscepto. §. 6. De cominatione Hier. Aquileiae et de amicis ipsi motis ante iter in Orientem, et de epistola prima scripta. §. 7. Agit de itinere H. Aquileia Antiochiam, de sociis itineris, de morbo viri Antiochiae, de morte Innocentii, de adventu et reditu Heliiodori, de mirabili somnio, quod ipsi accidit, de tribus scriptis epistolis, et de Apollinario Antiocheno praeceptore ipsius. Illud mirabile somnium Hieronymi breviter narrabimus, magnam sine dubio gratiam inituri apud eos, qui in hac nostrorum temporum luce abiciendis omnibus scriptoribus veteribus, eorumque lectione cane et angue peius vitanda, egregie patrocinantur invalescenti paulatim ignorantiae. Nimirum Hieronymus in epist. XXII. ad Eustochium narrat, „se subito raptum in spiritu „ad tribunal Judicis pertractum esse, et interrogatum de

conditione, respondisse, Christianum se esse. Et ille, qui praesidebat: Mentiris — ait — Ciceronianus es, non Christianus: ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum. Tum iurasse dicitur, se nunquam amplius lecturum codices seculares, (auctores profanos,) et, si legerit, eadem semet ipsum poena dignum censere, ac si Deum negavisset. An placet haec fabula? Placebit profecto, si non omnibus, illis certe, qui hodiernum tales voces iactant, atque se nunquam ex scriptoribus illis antiquis sapere didicisse, exemplo suo egregie probant. Atque omnino mirifice sibi Hieronymus placuit in dissuadenda auctorum veterum lectione. Huius rei causa etiam, ubicunque potest, Scriptura sacra abutitur, in eaque interpretanda adeo interdum nugatur, ut risum tenere nemo facile possit. Sic v. c. in epistola aliqua ad Damasum pontificem Rom. illum locum Luc. 15. qui exponit parabolam de filio perduto, ad libidinem suam detorquet, et siliquas interpretatur auctores profanos. Ita enim loquitur: „Possumus autem et aliter siliquas interpretari. Daemonum cibus est carmina poetarum, saecularis sapientia, „rhetoricorum pompa verborum“ Et paullo post observat, apostolum sub aliis verbis quasi dicere: ne legas philosophos, oratores, poetas, nec in eorum lectione requiescas.

§. 8. De eremo Hieronymi, de epistolis ad Florentium et multos alios amicos Aquileienses et occidentales inde scriptis agit. §. 9. Est de solitudine Syriae-Chalcidis quam inhabitavit, de vita austerâ, occupationibus et tentationibus, de tempore item quo didicit linguam Hebraicam, quo exscripsisse videtur Stilingo Hebraicum Matthaei Evangelium, et quo priorem in Abdiam commentarium scripsit. §. 10. Exponit dissensiones ecclesiae Antiochenae, et tres Hieronymi epistolas hac de re scriptas, quarum binae sunt ad Damasum papam tertia ad Marcum presbyterum pertinet, quem alii Celedensem, Stilingus Teledensem putat. §. 11. Explicat tempus, quo H. presbyter Antiochenus factus, scripsit dialogum adversus Luciferianos. §. 12. De tempore, quo

quo H. Constantinopolin profectus, audivit Gregorium Nazianzenum, et scripsit nonnulla opuscula, veluti Eusebii chronicon latine versum et continuatum, translationem Homiliarum Origenis XIV. in Jeremiam, et totidem in Ezechielem, opusculum it. de Seraphim adversus Origenem. §. 13. Exponitur tempus, quo H. Romam profectus a secretis factus est Damasi Papae, quo hortante etiam scripsit commentarios quosdam in Scr. s. et libellum de Osanna, qui est inter epistolas 20. (alias 145.) it. de parabola filii prodigi, quod opusculum, supra iam commemoratum, est inter epistolas 41. (alias 146.) §. 14. Agit de textu latino Scripturae s. volente Damaso ab Hieronymo correcto ex Graeco. Hunc locum vehementer commendamus lectoribus nostris. Nam Stiltingus e libris Hieronymianis multa excerpfit, quas et ad historiam criticam versionis Lat. V. et N. T. et ad cognoscendam Hieronymi eruditionem in lingua Hebr. et Graeca, multum faciunt. Quantam sibi tum temporis bonus Hieronymus conflaverit invidiam stultorum hominum, quos ipse bipedes asellos vocat, apparet ex ipsius epist. 27. (alias 102.) ad Marcellam, ubi: „Post priorum — inquit — epistolam — — — ad me repente „perlatum est, quosdam homunculos mihi studiose detrahere, cur adversum auctoritatem veterum, et totius mundi „opinionem, aliqua in evangelis emendare tentaverim. „Quos ego cum possem meo iure contempneré, (asino quippe superflue lyra canit,) tamen, ne nos superbiae, ut face- „re solent, arguant, ita responsum habeant: Non adeo me „hebetis fuisse cordis, et tam crassae rusticitatis, (quam illi „solum pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi idcirco sancti sint, si nihil scierint.) ut aliquid „de Dominicis verbis aut corrigendum putaverim, aut non „divinitus inspiratum: sed Latinorum codicum vitiositatem, „quae ex diversitate librorum omnium comprobatur, ad „Graecam originem, unde et ipsi translata non negant, vo-

„huisse revocare. Quibus si displicet fontis u. da purissimi, in coenosis rivulos bibant &c.“ Nonne haec ipsa fabula, centies iam explōsa et derisa, nostro quoque tempore a quibusdam luditur, et ad nauseam usque repetitur? §. 15. Recensetur H. liber de virginitate perpetua Mariae, adversus Helvidium, qui, uti dicit Scillingus, duo in primis *prava atque inopia* dogmata inculcare nitebatur: primum, quod Maria post natum Christum alios ex Josepho filios pepererit; alterum, quod virginitas non praestet coniugio. Mirum est, quam duriter tractet Hieronymus in illo libello Helvidium, tanquam si de felicitate aeterna fuisset controversa, et quam intendat omnes vires, ut virginitatem quasi vitam angelicam commendet, contra ipsa scripturae sacrae praecepta. Ad hanc rem pertinet et alia ipsius epistola de custodia virginitatis ad Eustochium, quam pariter hic recenset Scillingus. §. 16. Commemorantur variae Hier. epistolae admodum memorabiles, veluti ep. 26. (alias 137) ad Marcelam, in qua explicat nomina quaedam Hebraica in scripturis Gr. et Lat. relicta; it. ep. 29. (alias 130.) de Ephod et Theraphim; denique ep. 34. (alias 141.) de locis obscuris sacrae Scripturae, quid sit v. c. Ps. 126. panis doloris et filii excussorum. Omittimus hic aliquot §§. quoniam inde nihil eruditioni profuturum disci potest. §. 21. Recensentur H. commentarii in S. Pauli epistolas ad Philemonem, Galatas, Ephesios, Titum, et in ecclesiasten Salomonis; quos hortantibus Paula atque Eustochio scripsit a. 389. In his commentariis maxime sequutus est Origenem, qui fuit illo tempore interpret grammaticus Scripturae s. longe praestantissimus, et Chrysostomum, quos legisse semet ipse in praefatione fatetur. Quam bene versatus sit in interpretando Hieronymus, ipse declarat sub init. libr. II. comment. ad Gal. his verbis: „Hunc morem habeo, ut, quotiescunque ab Apostolis de veteri instrumento aliquid sumitur, recurram ad originales libros, et diligenter inspiciam, quo-

quomodo in suis locis scripta sint. Ceterum H. inter Latinos fuit primus, qui ope linguae Hebr. et Graecae interpretaretur. Scq. s. Linguae Hebr. prima initia in eremo Chalcidis, et uberiolem cognitionem hausit postea in Bethleem a doctore quodam Judaico Baranina, quem magnis sumptibus invitavit ad docendam linguam Hebr. De hac re ipse pluribus in locis, in primis in ep. 84. (alias 65.)

Putabant — inquit — me homines finem fecisse discendi. Veni rursus (ex Aegypto) Jerosolymam et Bethleem. Quo labore, quo pretio Baranninam nocturnum habui praeceptorem! Timebat enim Judaeos, et mihi alterum exhibebat Nicodemum. §. 22. Sequitur brevis disputatio de H. Quaestionibus Hebraicis in Genesis, de locis Hebraicis, et de nominibus Hebr. Voluisse Hieronymum in univ. Scripturam s. tales quaestiones componere, ex praefatione illis praeposita apparet. Excerpemus inde pau-

cula verba, ut, quid potissimum insit in illis, lectores videre possint. „Studii — inquit — nostri erit, vel eorum, qui de libris Hebraicis varia suspicantur, errores refellere, vel ea, quae in Latinis et Graecis codicibus scaterere videntur, auctoritati suae reddere: etymologias quoque rerum, nominum, atque regionum, quae in nostro sermone non resonant, vernaculae linguae explanare ratione. Et quo

facilius emendatio cognoscatur, ipsa primum, ut apud nos sunt, testimonia proponemus, et ex collatione eorum, quae sequuntur, quid in illis aut minus, aut plus sit, indicabimus.“ Alter libellus, qui est de locis Hebr. proprie est Eusebii, quem H. Latine vertit relectis iis, quae digna memoria non videbantur et plerisque immutatis. Continet hoc opusculum vocabula scripturae s. omnium urbium, montium, fluminum, viculorum, et diversorum locorum, quae vel eadem manent, vel immutata sunt postea, vel aliqua ex parte corrupta. Additiones et correctiones Hieronymi ex collatione cum textu Graeco, diligenter annotavit Vallarsius, editionis Veronensis Tomo III. Tertius liber de nominibus

bus Hebr. pariter est versio Hieronymi ex Philone, continetque latinam interpretationem nominum Hebr. sive hominum illa sint propria, sive locorum, ordine alphabetico. Ceterum, quae in editione Veronensi Tomo III. a col. 755. editae sunt Quaestiones Hebr. in tres libros regum et duos paralipomenon, eae propter aliquam similitudinem cum opusculo Hieronymiano supra laudato, olim adscriptae sunt Hieronymo; cum tamen hodie certius constet, non scriptas esse ante seculum VII. nec convenire cum dictione Hieronymi.

§. 26. Continet eruditam disputationem de correctione Veteris Testamenti secundum *Ibr 6*, sive de translatione eiusdem in Latinum ex textu septuaginta interpretum, qui erat in Hexaplis Origenis. Qua utilissima opera quantum sibi hominum stultorum illius temporis invidiam conflaverit, multis in locis, quae hic, ab erudito Stiltingo diligentissime collecta, legisse neminem poenitebit; in primis autem in praefatione ad Jobum, quae est Operum Hieronymi, Tom. X. col. 47. his verbis queritur: „Si aut fiscellam „iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore vultus mei comederem panem, et ventris opus sollicita mente tractarem, nullus morderet, nullus reprehenderet. Nunc autem, quia iuxta sententiam Salvatoris volo operari cibum qui non perit, et antiquam divinorum voluminum viam sentibus virgultisque purgare, mihi genunus infigitur: corrector vitiorum, falsarius vocor, et errores non auferre, sed serere. Tanta est enim vetustatis „consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitia placeant, „dum magis pulcros habere malunt codices, quam emendatos.“

§. 27. Est de translatione Veteris Testamenti ex Hebraeo: quae res quanquam esset tum temporis non modo operosissima, verum etiam utilissima et maxime necessaria, tamen nec ipsa ab invidi seculi morsibus intacta mansit. Nam in praefatione ad librum Jobi, quae est Operum Hieronymi, Tom. IX. „Audiant — inquit — canes mei, idcirco me „in hoc volumine laborasse, non ut interpretationem anti-

„quam

„quam reprehenderem, sed ut ea, quae in illa aut obscura
 „sunt aut quassa, aut certe scriptorum vitio depravata, ma-
 „nifestiora nostra interpretatione fierent — — — Quod
 „si apud Graecos post Septuaginta interpretationem, iam
 „Christi evangelio coruscante, Judaeus Aquila, Symmachus,
 „et Theodotio, iudaizantes haeretici, sunt recepti, qui multa
 „mysteria Salvatoris subdola interpretatione celarunt, et ta-
 „men in *ἐξαπλόῃς* habentur apud ecclesias. et explanantur
 „ab ecclesiasticis viris; quanto magis ego Christianus, de
 „parentibus Christianis natus, et vexillum crucis in mea
 „fronte portans, cuius studium fuit, omnia repetere depra-
 „vata corrigere, et sacramenta ecclesiae puro ac fidei aperi-
 „re sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non
 „debeo reprobari? Habeant, qui volunt, veteres libros,
 „vel in membranis purpureis auro argenteoque descriptos,
 „vel uncialibus, ut vulgo aiunt, litteris. onera magis erarata,
 „quam codices, dummodo mihi meisque permittant pau-
 „peres habere schedulas, et non tam pulcros codices, quam
 „emendatos.“ Digna est haec paragraphus, quae tota per-
 „legatur; continet enim loca admodum memorabilia, a do-
 „ctissimo Stiltingo e libris Hieronymianis huic diligenter
 „translata, de Hieronymi studio critico. §. 29. Exponit de
 „Hier. commentarius in Nahum, Micham, Sophoniam,
 „Achaeum et Habacuc, it. de libro qui est de viris illustri-
 „bus. Hoc opusculum sistit vitas scriptorum ecclesiastico-
 „rum illustrium, qui inde a passione Christi usque ad Theo-
 „dosii imperatoris annum decimum quartum (a. 392) com-
 „mentarius aut aliis libris in scripturam sacr. in claruerunt,
 „scriptumque est ad imitationem libelli Suetoniani de illustri-
 „bus grammaticis. Quem autem in finem ediderit hunc
 „librum, ipse in praefatione indicat his verbis: „Discant er-
 „go Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum
 „canes; discant eorum sectatores, qui putant, ecclesiam
 „nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores,
 „quanti et quales viri eam fundaverint, extruxerint et ad-
 „ornave-

„ornaverint; et desinant, fidem nostram rusticæ tantum
 „simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnos-
 „cans.“ Extat in editione Veronensi eiusdem libri Græca
 versio, quæ vulgo Sophronio, Hieronymi æquali, adscribitur,
 quem Hieronymus ipse aliquo loco dicit vertisse quæ-
 dam opuscula sua eleganti sermone in linguam Græcam.
 Sed varia sunt virorum doctorum de hac versione iudicia.
 Nam Vallartius, Sophronii non esse, tribus argumentis pro-
 bat: primum, quod illa versio redolet Græcitatē sequio-
 rum, serviliterque inhaeret ad verbum dictioni latinæ, cum
 Hieronymus tamen ipse dicat, opuscula quædam sua esse a
 Sophronio eleganti sermone translata; deinde quod facta est
 ex exemplari Latino recentiore et corrupto, cum tamen So-
 phronius, si auctor effet, habere potuisset integrum, nullis-
 que erroribus aut falsis lectionibus interpolatum; denique
 quod opus Hieronymianum in versione Græca valde inter-
 polatum est. Nam translationi Græcæ interpres addidit
 decem elogia, tenuis eruditionis, et fere tantum desumpta ex
 Pseudo-Dorotheo, quæ pertinent ad eos septem aposto-
 los, qui nihil scripserant, et ad discipulos Pauli, quorum si-
 militer nulla extant scripta. Hæc vero facere ab Hierony-
 mo ipso post eap. I. et IV. inserta, quo pertinent secundum
 ordinem temporis. Apparet igitur, hæc elogia esse a re-
 centiore quodam fraudatore efficta. §. 30. Stiltingus in
 laudes exourrit librorum duorum Hieronymi contra Jovi-
 tianum, qui sane de quibusdam capitibus religionis Christia-
 næ perverse statuit. Sed si Stiltingus omnia illius hominis
 asserta hæresium nomine venditat, in eo aut, quid dicat,
 nescit, aut potius turpe partium studium prodit. Etenim
 quis, nisi qui aut scripturas non intelligit, aut sexcenties iam
 refutata dogmata repetere, ex libidine defendendi pristini er-
 roris, cupit, quis, inquam, ocellamitare nobis potest, hæresin
 esse, si tu aut prædesse quæquam ieiunia et abstinentiam a ci-
 bīs quibusdam ad felicitatem æternam neges, aut coniugia
 casta et fidelia adæques vitæ castitatis et continentiae? Ex
 quoniam

quoniam, qui hoc ultimum statuunt; iis prope semper a Romanensibus quidem hominibus libidinis aliqua macula maligne adspersitur, sciendum est, Jovinianum ipsam nec habuisse, nec habere voluisse uxorem, non quo vita caelibes quaereret peculiarem aliquam sanctitatem, sed quoniam necessitas illius temporis ita suaserat. Hoc disertus Augustinus de haeresibus cap. 82. ita narrat. Atqui haec est ipsa Pauli doctrina in illo loco, ad quem in hac controversia provocari solet. Atque hanc doctrinam fuisse tum temporis publicam, patet inde, quod hi libri contra Jovinianum Romae tam male excepti sunt, ut Hieronymus apologiam scribere cogeretur, de quo exponitur §. 31. Nam homines, ipso fatente Hieronymo in apologia, quae est inter epistolas 48. (al. 50.) in primis urserant caput de praerogativa vitae caelibis praeter coniugio. Verba ipsius sunt haec: „Reprehendunt me quidam, quod in libris, quos adversum Jovinianum scripsi, nimis fuerim vel in laude virginum, vel in fugillatione nuptiarum; et aiunt, condemnationem quodammodo esse matrimonii, in tantum pudicitiam praedicare ut nulla videatur inter uxorem et virginem comparatio derelinqui.“ Quoniam vero Stiltingus omnia Hieronymi facta specioso virtutis nomine solet venditare, subiecit ex ipsis contra Jovinianum libris locum, unde facillime intelligi poterit, quam leniter egerit cum adversario suo Hieronymus. „Et tamen — inquit — iste formosus monachus, crassus, ncidus, dealbatus, et quasi sponsus semper incedens, aut uxorem ducat, et aequalem virginitatem nuptiis probet: aut, si non duxerit, frustra contra nos verbis agit, cum opere nobiscum sit. — — Nunc restat, ut Epicurum nostrum, subantem in hortulis suis inter adolescentulos et mulierculas, alloquamur. Favent tibi crassi, nicipi, dealbati. Adde, si vis, iuxta Socraticam irrisiorem, omnes sues et canes; et, quia carnem amas vultures quoque, aquilae, accipitres, et bubones &c.“ Est ne vero ista tam acerba vehementia digna homine Christiano,

nedum doctore ecclesiae, qui in omni vita, praesertim si doceat, imitari mansuetudinem et lenitatem magistri sui J. C. debet? Cognitis autem, quas excitaverat, turbis, libenter revocavisset libros emissos, nisi iam fuissent in manibus omnium. Hoc aperte declarat in ep. 49. (al. 52.) quam una cum longiore apologia dedit ad Pammachium, amicū et defenforem Hieronymi acerrimum. Ita enim: „De „opusculis — inquit — meis contra Jovinianum, quod „et prudenter, et amanter feceris, exemplaria subtrahendo, „optime novi. Sed nihil profuit ista diligentia, quum ali- „quanti ex urbe venientes, mihi eadem lectitarent, quae se „Romae exceperat referabant. In hac quoque provincia „sani libri fuerant divulgati, et ut ipse legisti, nescit vox „missa reverti. Non sum tantae felicitatis quantae pluri- „que huius temporis tractatores, ut nugae meas, quando „voluerim, emendare possim. Statim, ut aliquid scripsero, „aut amatores mei, aut invidi, diverso quidem studio, sed „pari certamine, in vulgus nostra disseminant: et vel in lau- „de, vel in vituperatione nimii sunt, non meritum stili, sed „suum stomachum sequentes. Itaque quod solum facere „potui, ἀπολογητικὸν ipsius operis tibi προσέφωνα: „quem cum legeris, ipse pro nobis caeteris satisfacies. „Aut, si tu quoque narem contraxeris, illam apostoli περι- „κοπήν, in qua de virginitate et nuptiis disputat, aliter dis- „serere compelleris.“ Quid vero Stiltingus noster ad haec verba? „Noluisset — inquit — hoc Hieronymus, opi- „nor, si prius fuisset consultus: noluit tamen factum impro- „bare, quod optima voluntate id fecisset Pammachius, qui „videtur aliqua Hieronymi dicta habuisse suspecta.“ Bel- lissima est isthaec interpretatio! Sequitur §. 32. crisis alio- rum quorundam opusculorum, ut Annotationum in duode- cim prophetas et libros regum, et quarundam epistolarum, quarum princeps et nobilissima est ea, quae exponit de optimo genere interpretandi. Occasionem illius scribendae dedere Hieronymo stulti quidam adversarii, qui cum vide- rent,

rent, ipsum scripturas sacras non semper ad verbum vertisse, sed potius sensum exprimere vertenda voluisse, aegre id ferebant, calumniantes Scripturae s. depravationem. Nec hodie desunt, qui simili acti stultitia viris doctissimis obstrepant, qui sensum potius, quam singula verba spectant in explicando. Ostendit igitur Hieronymus late in hac epistola, non semper praefendam esse interpretationem de verbo ad verbum expressam, immo eam saepe fieri ridiculam, cum lingua quaelibet suas habeat proprietates, quas alia lingua verbis respondentibus apte exprimere nequeat. Docet item, apostolos testimonia Scripturae s. non semper sumisse ex translatione septuaginta interpretum. Digna est haec epistola, quae tota cognoscatur, §. 34. Agit de commentariis in Jonam et Abdiam, it. de opusculo de X. visionibus Isaiae. Bis commentatus est Hieronymus in Abdiam, primum cum adhuc juvenis esset, allegorice, deinde grammaticae. Ratio, quam adducit in praefatione ad posteriore commentarium, est memorabilis: „ Allegorice — inquit — „interpretatus sum Abdiam, cuius historiam nesciebam.“ §. 35. Exponitur de epistola ad Fabiolam scripta, de veste sacerdotali, it. de alia epistola, in qua Principiae explicavit Pf. XLIV. Sequitur §. 36. crisis commentariorum in Matthaeum, et aliquot epistolarum. Jam aliquot §§. explicantur dissensiones Hieronymi cum Johanne Hierosolymitano, et cum Rufino, quo loco etiam contra Tillemontium et alias neotericos, (uti vocantur a Stiltingo,) disputatur, qui Hieronymum Origenianisini arguerunt. §. 49. Exponitur de nobili epistola ad Sunhium et Fretelam s. Fretellam, quos Hunnos aut Gothos fuisse Vallarsius non improbabili- ter coniecit. Hi observaverant, multum diversitatis esse inter textum Graecum et Lat. Psalterii; notatisque locorum diversitatibus rogabant, quo singula modo exprimerentur. Quibus respondit hac epistola Hieronymus, significans, quid magis Hebraico textui conveniat, quantumque differat edi-

tio vulgaris *Ἰων* ó ab ea, quae erat in Hexaplis Origenis, et ab ipso latine vertebatur. §. 52. Commemoratur expositio Zachariae, Malachiae, Oseae, Joelis, et Amos, quorum commentariorum nullum ad calcem perductum esse Stiltingus putat. §. 53. indicatur et mirifice defenditur liber Hieronymi contra Vigilantium, qui haerofarchae nomine a Stiltingo infamatur propterea, quod cultum superstiosum reliquiarum sanctorum martyrum improbavit, et solennes Christianorum ad sepulchra martyrum vigilias et pernoctationes; quod ieiunia et continentiam a coniugio nihil valere ad vitam aeternam dixit, quod contra consuetudinem mittendi eleemosynas Hierosolymam, et contra vitam monasticam abdicationemque possessionum omnium disseruit; quod sanctos exaudire preces nostras negavit posse. Contra hunc igitur Vigilantium Hieronymus, (uti erat homo ingenio monachali praeditus,) atram bilem, omniaque effudit dictoria, quae sine indignatione legere nemo potest. Prae fervore scribendi incidit etiam saepenumero in sententias admodum ridiculas atque iusulas, veluti cum Vigilantium dicit sic vocari *κατ' ὀνειδισμὸν*, cum rectius diceretur Dormitantius. Atque in hoc frigido acumine adeo sibi placuit Sanctus ille Hieronymus, ut illud saepius et ad nauseam usque legentium repeteret. Ceterum tamen haec vehementia scribendi ab Jesuita copiose defenditur contra Lutheranos, Calvinianos, et nominatim Clericum, quem prolixè refutasse dicitur Jos. Swingerus in apologia Hieronymi. §. 54. Recensentur commentarius in Daniele et aliquot epistolae, e quibus repetere aliquid non est necesse. §. 55. Inest crisis commentariorum in Iosaiam et epistolae ad Ageruchiam, in qua Hieronymus illi ex more suo dissuadet secundas nuptias, et commendat librum suum ad Eustochium de virginitate servanda. §. 56. Complectitur narrationem de commentario in Ezechielem. in quo conficiendo cum per irruptionem barbarorum interrumpereur
 Hiero.

Hieronymus, sequitur §. 57. eiusdem prosequutio. In his vero binis §§. commemorantur etiam aliquot epistolae parvi momenti. §. 58. Exponitur de commentario in Jeremiam, de epistola ad Ctesiphontem contra Pelagianos, et de dialogo contra eosdem. §. 60. Commemoratur epistola clara et nobilis ad Evangelium (in veteribus editionibus male, et contra omnes codd. MSt. inscribitur ad Evagrium;) in qua occurrit illud manifestissimum testimonium de aequalitate episcoporum et presbyterorum temporibus antiquissimis. Quid vero Stiltingus noster ad hanc epistolam? Torquet se mirifice, (quemadmodum omnes Romanenses, qui hanc epistolam, si non aperte, clanculum tamen, odio habere debent,) ut ei falsum religionis suae placitis accommodatum sensum affingat. Ceterum Hieronymus statim ab initio huius epistolae mentem suam declarat, ubi: „Audio, — inquit — quendam in tantam erupisse vecordiam, ut diaconos presbyteris, *i. e. episcopis* anteferet. „Nam cum apostolus perspicue doceat, *eosdem esse presbyteros quos episcopos &c.*“ Haec verba sunt ita clara et perspicua, ut scire velim, quomodo Romanenses ea interpretari aliter velint. Provocat Hieronymus, ad stabiliendam suam sententiam, ad loca Scripturae s. in quibus eadem dicuntur, veluti Phil. 1, 1. Act. 20, 28. Tit. 1, 5. seq. 1 Tim. 4, 14. 1 Petr. 5. Maluit autem Stiltingus hoc loco, qui propter insignem verborum perspicuitatem in hac controversia primarius est, omittendo improvidis lectoribus fucum facere, quam commemoratione eius periculum interpretationis adire. §. 61. Inducatur epistola Hieronymi ultima ad Augustinum et Alypium scripta, quae pertinet ad controversiam Pelagianam. Omissis multis, quae de Hieronymi morte, elogiis, die natali, translatione corporis ipsius ex Palaestina in urbem Romam, de reliquiis, miraculis, et aliis eiusmodi rebus exponunt, paragraphis, pergimus ad §. 76. et 77. in quibus commemorantur libri, qui Hieronymo falso tribuntur. In his primo loco ponitur martyrologium

gium vetustissimum, quod sub nomine Hieronymi typis Lūcensibus a. 1668. edidit et copiose illustravit Florentinius. Causam erroris dedere binae epistolae illi praepositae, quarum altera Chromatii et Heliodori ad Hieronymum, altera Hieronymi ad illos duumviros responsio. Sed sunt istae epistolae spuriae et supposititiae, ut multis argumentis historicis, atque in primis e scribendi genere, quod magnopere differt a dictione Hieronymiana, probavit Baronius in praefatione ad martyrologium Romanum. Huc pertinent etiam liber de haeresibus, commentarii in Marcum, Lucam, et Johannem, annotationes breves in epistolas Pauli ad Corinthios, Colossenses, et Titum, (quas constat esse vel Pelagii ipsius, vel scriptoris saltem Pelagiani,) commentarius in apocalypsin, multa denique alia opuscula in libros Veteris Testamenti, quae commemorare non est necesse. §. 78. Refutatur error multorum, etiam recentiorum, quo Hieronymus Scripturam s in linguam Dalmaticam vel Slavonicam vertisse dicitur. §. 79. Inest brevissima repetitio eorum omnium, quae huc usque sunt de Hieronymi vel gestis, vel scriptis, disputata. §. 80. et 81. Examinantur ea, quae contra mores aut scripta Hieronymi ab aliquot neotericis obiecta sunt. Neotericorum nomine Stillingus intelligit Czuittingerum, Clericum, Caveum, Scaligerum, Valesium, Pagium, et inprimis Bafnagium. Quid insit in hisce binis paragraphis, facili coniectura assequi unusquisque poterit, qui scit, Romanenses in sanctis suis nihil nisi virtutes solere extollere, in agnoscendis vero vitiis talpis magis coecutire. Multa tamen contra possemus admonere, si copiosis esse nobis liceret. Ad finem potius de hoc scriptore vergimus, quem vidimus fuisse virum excellentissimis ingenii atque eruditionis dotibus instructum. Ipse de se Apol. adv. Rufin. II. „Ego philosophus — inquit — rhetor, „grammaticus, dialecticus, Hebraeus, Graecus, Latinus, tri- „linguis.“ Sed quemadmodum viri interdum doctissimi viribus suis nimium confisi retro labuntur, nec bonis suis, ut decet,

debet, semper utuntur, ita nec Hieronymus tantum, quantum potuisset, rei Christianae profuit. Quod ut ne videamur temere aut maligne dixisse, proferemus ipsa Hieronymi verba e proem. in libr. III. comment. in ep. ad Galat. unde veritas rei apparebit: „Accito — inquit — notario statim „dicto, quodcumque in buccam venerit, aut si paululum „voluero cogitare, melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, manum contrahit, frontem rugat, et, „se frustra adesse, toto gestu corporis contestatur.“ Fuit praeterea acerrimus adversarius eorum, a quibus semel la-cessitus esset, quanquam iniuria atque insolentia Rufini ipsum quoque paullo insolentiorum videtur reddidisse. Sed in controversiis cum Joviniano et Vigilantio asperitas scribendi excusari non ita facile potest. Atque hanc ingenii vehementiam ipse Hieronymus agnovit, cum in epist. 50. ad Domnionem scripta, his verbis Jovinianum ad scribendum provocat: „Moveat manum, figat stilum, commoveat „se, et, quicquid potest, scriptis ostendat. Det nobis occa- „sionem respondendi disertitudini suae. Possum remorde- „re, si velim: possum genuinum laesus infigere. Et nos „didicimus litteras; et nos saepe manum ferulae subtraximus. De nobis quoque dici potest, foenum habet in „cornu, longe fuge!“ Pag. 689. Exponitur de S. Victurniano Anachoreta Conf. apud Lemovices in Gallia, qui in perpaucis, neque vetustis martyrologiis, commemoratur, veluti in Phil. Ferrarii generali catalogo Sanctorum, qui in Romano martyrologio non sunt, ita in Andr. Sausséi supplemento martyrologii Gallicani, in Claud. Castellani martyrologio universalis, et in martyrologio Parisiensi a. 1727. edito. Habemus huius Victurniani brevem vitam, s. potius elogium, quod Phil. Labbeus, ex apographo illustr. dom. Franc. Bosqueti acceptum, Tomo II. Bibliothecae libr. MSt. p. 695. vulgavit, unde et hoc loco insertum est a Suyskeno, qui tamen nec ipse divinare audeat, unde Bosquetus hoc elogium acceperit, quo Seculo sit scriptum, aut quo tempore vixerit sanctus

sanctus ille Victurnianus. Quare in fine huius disputationis enixe obsecrat, ut, si qui alia, aut certiora de eodem habeant, illa ad Dei eiusdemque sancti gloriam secum communicare ne graventur, usui futura in Operis huius supplemento. Sequitur pag. 632. S. Laurus presbyter, abbas in dioecesi Maclovienti apud Armoricos, cuius tum gesta perobscura esse, tum memoriam paucis notam martyrologis, ipse Suyskenus statim ab initio fatetur. Commemoratur autem in Ufuardini martyrologii aucti editione Lubecó-Colonienfi a. 1490. edita, et apud Castellatum in supplemento martyrologii universalis p. 1008. Pag. 698. est de S. Honorio archiepiscopo Cantuariensi in Anglia, qui pariter in nullis vetustis martyrologiis classicis reperitur. Sepultus est in aquilonari parte ecclesiae beatorum Petri et Pauli, ubi iacuit usque ad a. C. 1091. quo *caelesti odore fragrans*, repertus et eum reliquis sanctis in novam ecclesiam sollemniter translatus fuit. Finit Suyskenus hanc totam disputationem hoc pio epiphonemate: „Manfit ibidem usque ad Angliae a Catholica fide defectionem. ex quo tempore, quid de eodem „ceterisque factum sit, non comperi. Sed dissipata fuisse, „quae tunc supererant, verisimillimum est, idque mercedis „sanctos illos tandem accepisse ab iis, quorum maiores ab „idolis ad Christum adduxerant.“ Pag. 711. occurrit S. Simon, comes et monachus Romae. Vitam eius a coevo conscriptam, et a Chiffletio observationibus locupletatam, Perierus in hunc locum retulit. In ea tam multa ridicula sub nomine miraculorum narrantur, ut legisse nos poeniteat. Pag. 751. agitur de b. Felice de Meda, Virgine et abbatisfa ordinis S. Clarae, Pisauri in ducatu Urbinate. De hac multa iam dicta sunt ad d. VIII. Sept. in commentario praevio ad acta b. Seraphinae Feltriae. Eius memoriam celebrant, praeter eosdem fere omnes, tum martyrologos, tum historicos, qui l. c. tribus prioribus §§. ad illustranda Seraphinae acta commemorati sunt, Arturus in martyrologio Franciscano, Ferrarius in catalogo sanctorum, qui in martyrologio

rologio non sunt, et Petr. Paul. Bosca in martyrologio Mediolanensi. Adiectum est in fine huius tomi supplementum ad mensem Sept. Pag. 785. in appendice ad d. XVII. Aug. commemoratur S. Donatus monachus Benedicti Congregationis Montis Virginis in principatu citeriore regni Neapol. Pag. 792. in append. ad XIX. Aug. exponitur de S. Bartholomaeo abb. Conf. in Calabria. Vitam eius graece scriptam huic disputationi inseruit Stillingus ex cod. MS. SS. Salvatoris Messanenensis, cum interpretatione lat. antiqua, quae Graeco sermone non presse inhaeret, sed sensum tantum exprimit. Octav. Caietanus in vitis sanctorum Saeclorum Tom. II. eam iam saeculo proxime superiore latine edidit. Ceterum de huius vitae auctore nec constat, nec, si constet, quicquam proficit; est enim merus panegyricus Bartholomaei, qui nihil continet nisi laudem vitae monasticae, et longam enumerationem ineptissimorum miraculorum, quorum cognitionem infrugiferam nos Protestantes tanto libentius concedimus aliis, quanto sumus ab his talibus superstitionis adminiculis alieniores.

OBSERVATIONES IN QUAEDAM

Dionysii Halicarnassensis loca, quibuscum aliquot

Liviana comparantur.

Auctore

JOHANNE CHRISTIANO GOTTLIEBER

A. M. Scholae Provinc. Misen. Rectore.

Succedant duo illustria loca, de pugna Horationum et Curiaiorum, et de prostrata Lucretiae puricitia, quae ambo scriptores, quisque ingenio suo convenienter, ita tractavere, ut non indigna viderentur, quae, quomodo inter se comparata differrent, examinarentur. Omni tempore, quo lecti

M m

sunt

sunt Liviani libri, narratio de Horatii Curiatisque, item de Lucretia, doctos harum rerum aestimatores in tantam rapuit admirationem, ut eam omnibus numeris perfectam et absolutam haberent. Et verissime mihi iudicasse videntur, vel propterea, quod nemo, post toties institutam lectionem, satiatus redierit, sed re denuo eadem relecta, maiorem pulchritudinem et suavitatem animadverterit: quod certissimum elegantiae alicuius loci habetur argumentum. Habet hoc *Livius*, ut mihi videtur, prae *Dionysio*, ut espiosus quidem, sed non verbosus, brevis in narratione, perspicuus tamen sit, ut nihil ad rem recte intelligendam praetermittat, caeteras res vero, quae per se facile intelligi possunt, lectori cogitandas relinquat; pressus est praeterea in oratione ubique delectum verborum formarumque loquendi prodeunte, et narrationem, moribus hominum, eorumque animi motibus, rerumque naturae accommodatam instructamque reddit, ut rem factam esse tibi oculis cernere videaris: quae omnia eum non modo egregium historiarum scriptorem, sed et probabilem oratorem faciunt. Fusa est haec suavitas, cum ornatu singulari coniuncta per totam orationem, facilius sentienda, quam verbis exprimenda; differtque a narrandi ratione, quae usi sunt *Caesar* et *Nepos*. *Dionysii* narrationes *Livianis* dissimiles esse videntur hactenus, ut illae plerumque fusiores quam hae reperiantur, in nimia, et, nisi audaciter loquar, paullo putidiori diligentia, qua lectores de omnibus, quae vel clara per se sunt, vel quae scire nihil vel parum refert, instruuntur, ut non raro in *μακρολογία* vitium incidat: quae omnia lectoribus, brevitati *Livianae* adsueta, molesta videntur. Illud quoque observatione dignum videtur, *Dionysium*, personis loquentium, temporibusque, non satis infervire: Quodsi enim quosdam, causas laudantes, inducit, cur hoc faciendum omittendumve sit, admisceat externa subinde exempla, e graeca rerum gestarum memoria petita, quae nec temporum ruditati, qua, qui haec dicunt, vixerunt, nec eorum ingenio

genio fati sunt accommodata. Quae omnia exemplis ita esse docebimus. Et ut ab Horatorum et Curiatorum pugna ordiamur, *Dionysius* (Lib. III, 140.) diligentia, sed ut dixi, nimia et putida, vincit *Livium*. Morte Cluili regis vel dictatoris Albanorum commemorata, Fuffetii mores describit, quod recte eleganterque facit; deinde, quomodo traxerit bellum, sive quod videret Albanorum ardorem beligerandi refrixisse, sive quod exta trititia et adversa sacrificantibus denuntiata essent, et quam pronus ad pacem faciendam, misso caduceatore, fuerit, fuse narrat. Quibus adiungit narrationem de Fidenatibus et Veientibus, qui fortuna prospera elati, conspiraverint in Romanorum et Albanorum perniciem: sed prodicam esse Romano et Albano conspirationem. Vocat Fuffetius Tullum ad colloquium. Prodit Tullus cum amicis suis. Fuffetius demonstrat primo, se nec superatum, nec oemneatibus exclusum, pacem male quam bellum: causas belli quaerentem, se nec idoneas eas reperisse, nec omnes Albanos proclives ad illud suscipiendum fuisse; exta quoque inventa turpia: quibus cogitationibus, inhibita pugnandi libidine, se expectasse, priorem Romanum amicitiae restituendae facturum mentionem, tanquam colonum ab Alba missum, qui urbi condendae locum quaereret: sed frustra; machinationibus enim malis Fidenatium cognitis, se tandem victum, praeter decorum, iis litteras, prodicionis huius testes, priorem monstrare. Litteris lectis, loqui pergit Fuffetius, an raptarum buccularum et ovicularum causa, contra cognatos malint pugnare. quam hostes communes potius aggredi? Tullus ad haec omnia ordine respondet, et partim dicta Fuffetii refutat; partim ei, conditionibus propositis, est auctor, ut pristinis sedibus relictis, Albani Romam migrent, unumque secum Reipublicae corpus constituent. Sponte et profectur sibi esse persuasum, imminere sibi calamitatem, si cum cognatis bello velit decernere: exta quoque sibi non laera paruisse, et quae sunt reliqua. Sed quis credat, haec dicta

ferociae Tullii esse congruentia, et hominem, tam impotentem irae, tam placide, cum exprobratione sui, orationem Fuffetii auditarum fuisse, qua rationibus levibus, nimis ambitiose principatum sibi arrogabat, quem feroces et superbi nemini concedunt, nec, recte an perperam faciant, curant. At leniter respondet, nec eos prodit mores, quos Livianus Tullus. Discrepat quoque in hac narratione *Dionysius* a *Livio* in nonnullis. Hic enim ita: (Lib. I, 23.)

„Tullus ferrox praecipue morte regis — nocte — infesto exercitu in agrum Albanum pergat. Ea res stativis excivit Mettium — legatum praemissum tunciare Tullo iubet, priusquam dimicent opus esse colloquio: sed secum congressus sit, satis scire, ea se allaturum, quae nihilo minus ad rem Romanam quam ad Albanam pertineant.“ Tum Fuffetius, omnibus aliis missis, quae habet Dionysius, ita l. c. infit: — Si vera potius quam dictu speciosa dicenda sunt, cupido imperii duos cognatos vicinosque populos ad arma stimulat: neque recte an perperam interpretor. — Tandem monet Tullum: „inea- mus aliquam viam, qua, utri utris imperent, sine magna clade discerni possit.“ Quae dicta in Mettii ingenium callidum et superbum convenientius cadunt, quam quae apud Dionysium leguntur. *Livius* quoque Tullum non facit loquentem, ut *Dionysius*, sed addit modo: *Haut displicet res Tullo*. Bene: superbi enim ad aliorum dicta nihil, vel pauca respondent. Quae brevis in narrando, quae, quid fecerint homines, non quid ultro citroque locuti fuerint, docet, lectori intelligenti magis probatur, quam verbosa, in qua declamant, non sine iactantia sui, homines; quod vitium in scribendo est, et in recentioribus quibusdam scriptoribus recte quoque notatum est. Sed redeamus ad Dionysium. Postquam desit loqui Tullus, Albanus postulat tempus ad agitandam hanc rem. Reicitur conditio Romam migrandi, etsi foedus placet, quo in unum populum coalescant. Quo facto Fuffetius iterum differere pergat: Albanis, tanquam a Graecis oriundis, convenire imperium totius Italiae, fas itaque

itaque esse, ut et imperent Romanis, colonis a se missis; et mala alia superbe hanc in rem disputat. Tullus iterum haec patienter confutat, et exemplo Spartanorum, qui non modo in Graecos, sed et in Dorienses, a quibus traxerint originem, imperium sibi vindicarint, utitur. Potestne videri verisimile, Tullum, hominem bellicosum et litterarum rudem, cognosse res et origines Graecorum, nemini illa aetate tum notas, ut credibile videretur? Putem itaque hoc exemplum iusto doctius et exquisitius. Ut se defendas Tullus contra Fuffetium, qui Romanos, quod communicassent ius civitatis cum multis populis, accusaverat, ab Atheniensibus se accepisse hoc institutum dicit. De quo idem dici potest, quod de superiori exemplo. Praeclaras et exquisitas sententias etiam subinde tribuit Tullo, quarum una est: (p. 148.) *nulla alia re humanam contineri nobilitatem, quam virtute partam.* Libentius audirem hoc praeclare dictum ex ore Scipionis Africani, aut Aemilii Paulli. Hic, ut hoc exemplo defungar, postquam debellatum in Macedonia, Persea quaerens: *qua subactus iniuria contra populum Romanum bellum tam infesto animo suscepisset?* tandem, cum rex, nec interrogatus, nec accusatus, responderet, suos ita monet: *exemplum insigne cernitis, mutationis rerum humanarum? vobis hoc praecipue iuvenes dico. Ideo in secundis rebus, nihil in quemquam superbe ac violenter consulere liceat. — Is demum vir erit, cuius animum nec prospera statu suo efferent, nec adversa infringent.* (Lib. XLV. 8.) Quae dicta magnitudini animi Paulli, tempori et loco admodum accommodata sunt, nemoque, sine sensu pulchritudinis Livianae, hunc totum locum leget. In homine vero feroci et gloriae cupido, quaerente undique excitandi belli materiam, qualis Tullus erat, sententia supra laudata, non audiri solet. Quodsi dicat potius:

Oderint, dum metuant,

non indecorum Tullo videatur. Et si quoque dem, Tullo non indigna esse haec verba; sententiam tamen ipsam paullo

Mm 9.

ex-

exquisitorem, eo loco atque tempore. quo non de decore, sed de imperio disceptabatur exitum. Pergit Tullus longa oratione refellere Fuffetii dicta, finitque eam ita: „Unam rationem duco optimam, quae sola litem dirimere possit, „qua antehac usi tam Graeci, quam barbari, si quando in „contentionem inciderent de principatu aut agro controverso. *Hoc exposito finem dicendi faciam.* Equidem censeo, certamen id. bellique fortunam, committendam utriusque parti exercitus.“ Quid opus erat illis: *hoc exposito, finem dicendi faciam?* Nonne brevius et iratius haec poterant dici? cur non sine ambagibus, ipsam dirimendae huius litis rationem mox indicat? Jam fufius narrat *Dionysius*, Tullum ipsum provocasse Albanum ad certamen, vel, nisi hoc placeret, rogasse, ut uni ex utroque exercitu res decernenda traderetur. Qua conditione reiecta Albanus ternos utrinque viros lectissimos offert. Accipit conditionem Tullus. Advocat uterque dux suos in concionem. Res probatur. Albanus, divinitus datos tergeminos fratres Curiatios animadvertens, iis rem Albanam committit. Albanus iterum Tullum ad colloquium vocat. Exposita ibi divina cura in tanto rerum discrimine, non modo sibi esse Curiatios, sed Romanis Horatios quoque divinitus concessos, regi patefacit. At Livius ait, auctores in diversum trahere, Romanine Horatii an Curiatii fuerint? quamquam eo inclinatur, ut qui Horatios Romanos fuisse dicant, hos sequatur. Sed ille rem extra dubitationis aleam ponit. Et quomodo in tanta obscuritate poterat certi quid asseverare? Tullus movet dubitationem, esse cognatos hos viros qui commissi inter se nefario sanguine, piaculum inferant in Reipublicam. Fuffetius respondet his dictis, et Tullus, inducens decem dierum factis, Horatios arcessi iubet, consultatione prius, cum optimatibus habita. Patefacit iis conditionem; qua audita secedunt, et, se nihil sine permisso et auctoritate patris facturos, dicunt. Paret consultur: explorata filiorum voluntate, laudat animi propositum generosum, sequae felicem patrem

tamen eiusmodi filiorum praedicat. Prodeunt Horatii. Quibus rebus expositis, iterum Dionysius oratione iusto longiori utitur; „*nunc quia praesens res exactam eius pugnam, descriptionem possulat, diligenter narrationem casuum, tragicis similitum, qui subsequuti sunt, pro virili communicare cum lectoribus sanabor.*“ Vix haec dicta, languidiorem reddentia narrationem, locum habere possunt in ea. Describit nunc produsse iuvenes; sacris antea peractis, et foedere icto. Antequam conseruerint manus, eos congressos propius, armis traditis armigeris suis, se in complexus mutuos dedisse, non sine multis lacrymis, suauissimisque compellationibus se consolucasse, ut circumstantes sibi non potuerint temperare a lacrymis. Qui locus mihi longe pulcherrimus in tota narratione videtur. Totam hanc rem breviter ex Dionysio excerpti, ut eluceret, quanto ambitu ille diduceret rem sine necessitate, ea quam libenter declamationes intertexteret; quae an omnibus placeant, non dicere ausim. Hoc vero persuasum mihi est, Livianam brevitatem, in commemorandis rebus in factis positis, omissis illis pluribus sermonibus, qui fieri quidem potuerunt, sed profecto non ita habiti sunt, nec lectores iuvant, semper esse adamatam. Huius brevitatis in primis Livius fuit studiosus, in describendis originibus primis populi Romani, quod illas lectoribus non admodum iucundas fore praevidebat. Ita enim ipse in praefatione sua aurea: „*legentium plerisque, haud dubito, quin primae originis, proximaque originibus, minus praebitura voluptatis sint.*“ Illae originis etiam maximam partem erant incertae. Unde Plutarchus de Fort. Rom. p. m. 326. laudans Livium ait: *Quid in his refert immorari, quas centi nil habent, nil definiti? cum et res Rom. perierint, et confusi sint commentarii, ut Livius narrat.* (Lib. VI. 1.) Quae et causa esse videtur, cur Livius, in rebus ante Gallicum bellum gestis, brevior fuerit Dionysio; ea et fuit Polybio (III, 2. p. 431.) ut ab Olymp. CXL. ordiretur historiam demum. De pugna ipsa, Dionysius eam, ut opinor, non tanto ornatu et arte descripsit,

scripsit, ut *Livius*; quod et ipsa lectio, uno tenore in utraque scriptore instituta, quemvis docere poterit. Differt quoque in eo a Livio Dionysius, quod occiso uno Romano, et Albanum a Romano caesum esse tradit, ita ut, duobus Romanis occisis, unus superstes, isque integer duos confecerit Albanos. Qua in re habet omnes, quod equidem sciam, latinos auctores adversarios. Crimen etiam perduellionis, cuius reum se fecerat Horatius, non tam pulchre narrat *Dionysius*, quam *Livius*. Horatii soror, cognito super humeros fratris paludamento (*πέπλον πακίδιον* vocat *Dionysius* pag. 157.) cruore polluto, fratrem, planctu et eiulatu, mulierculis sollempni, edito, ita alloquitur: „*Scelestissime mortuum, gaudes infelix caesis consobrinis, et orbata conubio me sorore misera? Neque te exstinctorum cognatorum incestit miseratio, quos fratres appellare solebas, — cuiusnam ferae animum induisti? Ad haec ille: immo vero civis patriam amantis, malevolosque patriae hostes punientis, sive illi externi sint, sive domestici, in quo numero te quoque pono: — — scelesta, neque publico frueris gaudia, neque domesticis doles calamitatibus; sed contentis germanis, proci deploras obitum: neque in malam rem te abdis, sed in omnium conspectu id facere non vereris: — quando igitur consobrinos lugere mavis, quam fratres, et corpore inter vivos oberrans, animum habes apud mortuum, ubi ad illum, quem invocas, et patri ac fratribus dedecori esse desine.*“ — Num in tanta ferocia, sanguine adhuc hostium cruentatus, tam longa titatur oratione homo, cuius bilem comploratio sororis, in victoria et gaudio publico, movet? Nil dicam de formis, poeticis similioribus, vel paullo acutioribus, quibus utitur Horatius Dionysianus: v. c. εὐδ' ὑπὸ τῆ σκόλης φθαρῆσα, ἀνοκλαίεις μέν — οὐδ' εὖ eo sensu sumtum, quo apud *Homerum* de tenebris orci; item: *Corpore inter vivos oberrans, animum habes apud mortuum.* Sed audiamus *Livium*, (I. 26.) „Soror — soluit crines, et flebiliter nomine sportum appellat. Movet feroci animum comploratio sororis,

„in

in victoria sua, tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio, simul verbis increpans, transfigit puellam. „ *Abi hinc cum immaturo amore ad sponsum, inquit, oblita fratrum mortuorum vivique, oblita patriae, sic eat, quaecumque Romam laeget hostem.*“ Quot verba, tot iram spirant, quae non longa sed brevi et abrupta oratione sese exferit, ut aliis exemplis Livii, Ciceronis, et Poetarum omnium aetatum intelligi potest. Omnino in tota narratione praestat Livius Dionysio, quae instructa rectissime dici potest, exemplumque quod juvenes imitentur perfectissimum iure meritoque potest haberi. In tanta brevitate qua usus est, tamen spes, timor, expectatio, et reliqua exercituum conditio tam feliciter expressa est, ut in rebus, a nobis longissime remotis, fideli vero imagine repraesentatis, tanquam spectator in medio illarum versari tibi videaris; quae ars pingendi omnia sic, ut ea quasi cernas, longe difficillima est, in qua profiteri se potest Livius magistrum. „ *Considerant, ait, utrinque pro castris duo exercitus, periculi magis praesentis, quam curas expertes: quippe imperium agebatur in tam paucorum virtute atque fortuna positum. Itaque ergo erecti suspensique in minimis gratum spectaculum animo. Datur signum: infestisque armis, velut acies, termini juvenes, magnorum exercituum animos gerentes, concurrunt.*“

Sed transeamus ad comparationem alterius narrationis, in qua discutienda eodem modo versabimur. Occasio, qua usus Sextus Tarquinius, probrum inferendi Lucretiae, non una eademque ratione ab utroque describitur scriptore. *Dionysius* quidem ait, (Lib. IV. 261.) filium Tarquinii natu maximum, Sext. Tarquinius, in oppugnatione Ardeae, missum esse Collatiam a patre, ad exsequenda quaedam militaria negotia, et devertisse ad cognatum. Abfuisse quidem tunc temporis maritum Lucretiae: hanc vero liberaliter accepisse hospitem. Visa Lucretia, invaluisset Sextum, huiusque facinoris et ante, cum apud cognatum diversaretur,

N

eum

eum libidinem cepisse. Videtur in hac re *Dionysius Fabium* secutus; laudat enim eum antea auctorem, Collatinum fuisse filium Egerii. Sed *Livius* paullo aliter, ac probabilius; etsi res vetustate nimia obscurae, quod rarae per eadem tempora litterae fuerunt, tam clarae atque certae esse non possunt. Regios iuvenes, ait, in oppugnatione Ardeae, quae longo magis quam acri bello tracta sit, commissionibus et lusu tempus fefellisse: potantibus his, interque foecundos calices disertis, incidisse de uxoribus mentionem: suam quemque laudasse, maxime vero Tarquinium Collatinum Lucretiam suam. Inter disceptantes convenisse, Romam et inde Collatiam petere: advolasse omnes Romam, ibique regias nurus, fufis per colla coronis, in convivio pervigilantes, posito mero, invenisse; at Lucretiam lanae deditam, et desiderio mariti ictam fideli, collocutam cum ancillis de marito: Sextum vero libidine mala correptum, consilium per vim stuprandae Lucretiae cepisse. Paucis diebus post redisse Sextum, vimque inutilisse cognatae. — Ex quibus patet, innuere quidem Dionysium, Sextum Lucretiam iam antea vidisse, quod posset cum Livio componi; sed caetera cum Livio non congruunt. Consentit cum *Livio*, *Ovidius*, (*Fast.* II. 720.) sive in hac narratione illum ante oculos habuerit, ut certe in aliis narrationibus fecit, ut *Hinsius* (v. 719. e. l.) et *Burmannus* (ad v. 788. e. l.) notavere; sive alium secutus sit auctorem. *Dionysius* et contra *Livium* tradit, Lucretiam, peracto flagitio, Romam ad patrem pulla veste petiisse, virumque in castris versantem, insciumque huius facinoris, a Valerio Romam arcessitum: *Livius* autem, illam misisse ad virum et patrem, ut cum fidelibus amicis venirent: illosque et venisse, auditaque rei indignitate, consolatos aegram moerore: illam vero cultrum sub veste abditum in corde defixisse. Habet *Ovidius* (*II. Fast.* 83 r.) eam fixisse sua pectora *ferro*, quod idem est ac *cultro*, vocat enim ita v. 839. ut non audiendi sint quidam libri, in quibus *cultro* legitur.

Caeterum

Caeterum de ipsa narratione eadem moneri possunt, quae de superiori monuimus. Apud Dionysium l. c. (p. 262.) Sextus ut ad lectum Lucretiae venit, excitata e somno percunctatur, quisnam se velit; et nomine cognito, minuitur Sextus quid facere velit. „*Nam si sustinueris, ait, tui corporis copiam mihi facere, in legitimum thalamum recepta mecum regnabis, nunc quidem in urbe, quam patris munere teneo; ubi vero ille obierit, imperabis mecum Romanis, Latinis, Etruscis, et quotquot aliorum ille nunc tenet imperium. Scio enim, me in paternum regnum successurum actus privilegio. — Quanta autem sit regum felicitas, quae tibi mecum communis erit, quid opus est apud non ignaram dicere? &c.*“ Quis non languorem horum verborum sentiat. minime cadentem in hominem libidine incensum, ferumque in manu habentem, quo minatur et orat. et brevibus abruptisque utitur sermonibus? Quanto melius Livius, et quam eminens morum Sexti est effigies: „*Tace Lucretia, ferrum in manu est: moriere, si emisseris vocem.*“ Narra- rat nunc Livius quid fecerit, non quid locutus fuerit Sextus, ut facit Dionysius, qui iterum declamantem inducit Sextum. Ille enim: *Tarquinius fateri amorem; orare — versare in omnem partem muliebrem animum.* Lectores sponte sentiunt, quos sermones fuisse habitos sit verisimile, etsi scriptor eos non commemoret. Reprehendit id in histori- arum scriptore merito Polybius, severus et intelligens harum rerum censor. Illis enim esse dicit, (Lib. II, c. 56, p. 228.) non ut relatu mirabilium lectores ipsa novitate percullat, neque ut sermones consecratur, quos fuisse habitos sit verisimile — sed ut vere omnia, et prout quaeque sunt gesta dictave, narret. Quae dicta egregie confirmant, quae de narratione priori Dionysiana dixi. Adiungit his Dionysius longam orationem de Bruto, et confidenter scribit, eum trahere originem ab uno Aeneae sociorum. Unde tam certo ei haec potuere constare? Livius saepe queritur, veluti Lib. VI. 1. Romanas res antiquissimas tam incertas esse.

ut nihil certi possit definiri. Sed Dionysius in his multis et copiosus plerumque est, ubi brevitatis, ut opinor, longe commendabilior fuisset; conf. laudatum iam locum Plut. de Fort. Rom. pag. 326.

Coronidem huic prolusioni imponemus, adiciendis aliquot observationibus in descriptionem pompae Circensis, de qua exponit Dionys. Lib. VII pag. 475. In univ. notandum est, hanc pompam antiquissimis temporibus non tam sollemnem fuisse, ut Dionysii temporibus, ubi splendor et magnificentia Romanorum mentes occupant. *Etsi inuit* (p. 476) in hac pompa, quae antiquissima sit, et a Graecis mutuata, nihil esse mutatum, quod hic priscus mos suis temporibus obtineat, citra Graecorum consuetudinem, qui eum immutarint: facile tamen simplicitas morum, quae ante Punica et Macedonica bella vigeat, argumento esse potest, hanc pompam omnis magnificentiae expertem fuisse. In recensendis huius pompae partibus, quae diligentissime descriptae sunt, ut hunc locum possis classicum super hae re habere, auctor est, simulacra deorum humeris esse gestata. Sed falso. Loca enim Latinorum, quorum modo duo, *Cicero* (Verr. V. 59.) et *Suetonii* (Caes. 76.) laudabimus, satis dilucide probant, imagines deorum in thesibus fuisse collocatas. Ille quidem in peroratione, ubi precatur: *omnesque dii, qui vehiculis thesaurum sollemnes coetus ludorum initis*: et hic, inter nimios honores, quos receperit Caesar, et thesam commemorat; ad quem locum vid. *Torrent.* pag. 53. qui tamen, laudato hoc loco Dionysii, nihil amplius monet.

Corollarii loco, ex fine Lib. III. apud Dionys. in quo narratio de Horatii et Curiatii continetur, quasdam observatiunculas super formis quibusdam Graecis adiciemus, ut prioribus prolusionibus in Dionysium fecimus.

ἐὶν — ἢ Φύσις τὰ νέα τὰ ἐν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τὰ ἐν νεωτέρων: (pag. 146.) imitatio Thucydidea; hic scriptor

enim

enim neutrum adiectivum pro nomine ipso ponit; ut τὸ ἑλληρικὸν statim in prooem. p. 2. pro ἑλλησι, ἀντιπαλὸν pro ἀντιπαλοῖς, et alia; ut. h. l. νέας et ἔκγονα. sunt: νέοι et ἔκγονοι.

αἰδοῖ καὶ αὐτοῖ — p. 149. . Sensus est: pulchrum esse belli ducibus de imperio decertare, sive vincant fortes viros, sive vincantur. Unde Ovidius (Met. V. 190.) vinci a viro forti pulchrum et decorum esse credit:

*Adspice, ait, Perseu, nostrae primordia gentis:
Magna feret tacitas solatia mortis ad umbras,
A tanto cecidisse viro.*

L. XII, 80.

*Quisquis es, o iuvenis, solatia mortis habeto,
Dixit, ab Harmonio quod sis iugulatus Achille.*

Virg. X, 829. de Lauso ab Aenea interfecto:

*Hoc tamen infelix miseram solabere mortem.
Aeneae magni dextra cadis.*

Πορευθέντες ἀποκρινάδε pag. 154. Possit videri hoc exemplum esse ad defendendam puritatem graecae dictionis in illis: πορευθέντες ἀπαγγέλατε Matthaei 11, 4. et πορευθέντες μάθετε eap. 8, 9. et alibi; sed huc non pertinet. Celeritas enim τῷ πορευθεῖς indicatur; ut et fit aliis participiis, veluti ἰὼν et his similibus. Formae autem, ex N. T. laudatae, sunt hebraicae, ut satis notum.

Ἀντιμεταστώσεις πολλὰ καὶ ἀνέκδοτοι pag. 155. pugnam Horatorum et Curiatorum describit, in qua reciprocae incurSIONES sint factae, ut alter in locum subierit fugientis, et iterum de gradu suo depulsus sit ab altero,

Nū 3. retrorsum.

retrorsum se convertente. Τὸ ἀντίστροφον εἶς re scenica defunctum est. Qui στροφὴν cantabant, a dextra ad sinistram, et qui ἀντίστροφὴν, a sinistra ad dextram incedebant; ut hoc epitheton longe sit elegantissimum, et apte huc translatum.

LITTERATURAE ITALICAE STUDIO SIS

Societas typographica Mutinensis.

Inter eas disciplinas, quae hoc seculo magno ardore exaltae fuerunt, non ultimo loco locanda est *historia litteraria*. Gallia, Germania, Hispania, immo et remotissimae Septemtrionis provinciae, praestantissima huius argumenti opera ediderunt; neque ulla quasi terra est, quae hoc tempore historiam non habeat eruditam Scriptorum suorum, suorumque studiorum. Italia etiam nostra hoc in genere cum quavis alia regione certare potest, nec habet cur congressum timeat. Et quando magnum opus Ch. Comitum Mazuchelli de Scriptoribus Italicis ad umbilicum fuerit perductum, gloriari poterit, externas nationes nihil habere quod hoc in genere ipsi opponant. Attamen caremus adhuc historia Litteraturae Italicae generali, quae ab antiquissimis incipiens temporibus, et per gradus usque ad nostram descendens aetatem, ostendat successive originem, progressus, uti decreverint, uti refluverint litterae, omnesque mutationes quibus eae in Italia fuerunt obnoxiae. Ideam eius aliquam dedit Abbas *Gimna*, sed hoc nihil aliud est, quam nuda idea, quae multis adhuc confusa, inordinata, et imperfecta videtur. Sunt qui partem eius aliquam excoluerint; nemo, qui totam pertractaverit, quo tamen argumento nullum forsitan Italiae poterit esse gloriosius. Suscepit in se hanc operam R. P. *Hier. Tiraboschi*, S. I. Bibliothecarius Sereniss. Ducis

eis Mutinensis, in eaque iam eo progressus est, ut paucis annis eam ad finem se perducturum speret. Divisit opus ordine chronologico in varias epochas, et ex septem vel octo voluminibus, quibus totum opus constabit, unum quodque unam vel plures comprehendet epochas, secundum copiam materiae pertractandae; id quod hanc praestabit utilitatem, ut quodvis volumen considerari possit tanquam opus separatum et absolutum, hoc est, tanquam historia litteraturae Italicae eius temporis, quod in isto volumine comprehendetur; ad quem finem cuius volumini exacti et copiosi indices adiecti sunt, quos deinceps index generalis comprehendet omnes. Primum volumen, quod iam prelum reliquit complectitur historiam antiquissimae Litteraturae Italicae, id est Etruscorum, gentium magnae Graeciae, priscaeque Siciliae, et Romanorum, ad mortem usque Augusti. In generali Operis praefatione Auctor rationem reddit, quam diligentia in his rebus tractandis usus sit, vacuus ab omni, erga patriam favorabili praeiudicio, nihil asserens, nisi quod ostendat probatissima auctoritate inniti, studioseque separans id, quod certum, a falso et dubio. Rei argumentum omnes concernens Italos, tot variarum litterarum notitiae, uti variis temporibus excultae fuerunt ab Italis hominibus, characteres optimorum Scriptorum, eorumque fata, discussiones atque examinationes multarum rerum ad litteraturam Italicam pertinentium, quae forsitan satis lucis nondum acceperant, sperare nos iubent, hoc opus non minus utilitatis lectoribus, quam iucunditatis allaturum. Non historiae litterariae tantummodo amatoribus, sed cuiusvis etiam scientiae studiosis, inservire poterit; quoniam ibi invenient, quae initia habuerit, quos progressus fecerit in Italia, quo tempore maxime floruerit, quis ad summam perfectionem eam perduxerit, quique Scriptores maximam ex ea sibi pepererint famam. Char., in qua imprimetur, similis erit illi, in qua Prospectus impressus est, iidemque characteres. Unum quod-

quodque volumen sex Paulorum Roman. pretio subscripto-
ribus vendetur qui tradito volumine solventur, ita tamen,
ut emptor expensam transmissionis ferat. Tomus tomum
sequetur, et speramus anno futuro secundum in lucem pro-
diturum, reliquosque simili ordine secuturos. Subscrip-
tio ad finem usque anni 1771. libera est, qua finita,
quodvis volumen iis, qui non subscripserint, octo Pau-
lis vendetur.

Mutinae, d. 25. Junii 1771.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Julii Anno MDCCLXXI

RUSKAJA LĚTOPIS' PO NIKONOVU

*spisku. Izdanna ja pod Smotrĕniem Imperatorskoj Aca-
demii Nauk Czarst' pervaja do 1094. goda.*

h. e.

ANNALES RUSSICI, DUCTU ET AUSPI-

ciiſ Academiæ Scientiarum Imperialis editi. PARS I.

usque ad ann. 1094.

Petropoli, e typogr. Acad. Scientiar. 1767. in 4.

27. phyl. præter præfationem 17. pagg.

Omnēs gentes cultiores cum in eruendis excutiendisque rerum suarum monumentis operam suam ac diligentiam præclare collocent, tum hoc etiam Academiæ Petropolitanae laudi atque honori ducendum est, quod instituit Annales Imperii Russici, iam inde usque a Sec. IX. rebus gestis memoria maxime dignis nobilitati, atque hodie imprimis omnium omnino oculos in se convertentis, ex sacrariis suis in lucem ac fructum communem protrahere, et hoc pacto non unius tantum populi cognitionem exhibere certiore[m] ple-
niorem-

O o

quodque volumen sex Paulorum Roman. -pretio subscripto-
ribus vendetur qui tradito volumine solventur, ita tamen,
ut emptor expensam transmissionis ferat. Tomus tomum
sequetur, et speramus anno futuro secundum in lucem pro-
diturum, reliquosque simili ordine secuturos. Subscrip-
tio ad finem usque anni 1771. libera est, qua finita,
quodvis volumen iis, qui non-subscripserint, octo Pau-
lis vendetur.

Mutinae, d. 25. Junii 1771.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Julii Anno MDCCLXXI.

RUSKAJA LÊTOPIS' PO NIKONOVU

*Spisku. Izdannaja pod Smôtreniem Imperatorskoj Aca-
demii Nauk Czaſt' pervaja do 1094. goda.*

h. e.

ANNALES RUSSICI, DUCTU ET AUSPI-

cis Academiae Scientiarum Imperialis editi. PARS I.

usque ad ann. 1094.

Petropoli, e typogr. Acad. Scientiar. 1767. in 4.

27. phyl. praeter praefationem 17. pagg.

Omnēs gentes cultiores cum in eruendis excutiendisque rerum suarum monumentis operam suam ac diligentiam praeclare collocent, tum hoc etiam Academiae Petropolitanae laudi atque honori ducendum est, quod instituit Annales Imperii Russici, iam inde usque a Sec. IX. rebus gestis memoria maxime dignis nobilitati, atque hodie inprimis omnium omnino oculos in se convertentis, ex sacriis suis in lucem ac fructum communem protrahere, et hoc pacto non unius tantum populi cognitionem exhibere certiore pleniorē.

O o

nioremque, sed quod potissimum est, tenebris etiam illis, quibus oppleta hac usque fuit universa antiquiorum populorum ad septentrionem spectantium historia, lucem affundere uberiolem. Auctor præclari huius instituti est doctissimus *Schlozerus*, qui et de codice manuscripto præter ceteros, in vulgus edendo, et de via ac ratione in tali negotio ingredienda cum Academia consilia sua communicabat, per totum hoc volumen primum correctoris molestiam ipse suscipiebat, et Ruffum quendam iuvenem ad has vices pari dexteritate ac fide sustinendas instruebat. Habet quidem sagax antiquorum monumentorum venator, si uspiam, hec certe amplissimum, in quem excurrat, et ubi ingenium suum criticum exerceat, campum; verum tale negotium cum res sit plena periculosa aleae, ipsa emendationis opinione vitii non nunquam admissis gravioribus, cumque vix evitetur accusatio semidoctae plebis, saltem suspicio de locis hac arte obstetricæ magis corruptis ac suppressis, quam emendatis, consultius duxit doctissimus *Schlozerus* iussu et auctoritate Academiae et in primis iudicio collegarum suorum illustris de Staehlin et Fischeri Professoris sussultus in edendis his Annalibus ne latum unguem quidem ab exemplari suo, etiam si lapsus librarii esset apertus, deflectere, sed singulas literas et quasi apices tanta cura sequi, ut orbis eruditus in edito hoc codice Niconensi ipsissimum possideret autographum. Neque improbanda videtur consilii huius ratio, ut pote quam doctissimi veterum scriptorum tam graecorum, quam Romanorum editores inde usque ab instauratis bonis literis sibi suscipiendam esse putarunt. Attamen hoc non ita est accipiendum, quasi ars critica nullam plane partem sibi in edendis his annalibus vindicare possit. Nam innumeris in locis, qui obscuritate aliqua aut mendo laborabant, sine textus mutatione per accuratam syllabarum distinctionem, iustam interpunctionem ac typos, quos vocant, *cursums*, antea lectori data est, per quam verum sensum sine ullo negotio capere queat. Sic pag. 31 — 35. acta Pacis Olegi cum
aula

aula Byzantina Oedipum huc usque desiderabant, et verba haec pag. 34. lin. 3. *if he na ubiuzsago, qui contra Nomicidam, sensu omni carebant; at verbis prioribus nunc operarum beneficio diremtis: i. she na, lectori sponte sese offeret vera lectio i shenu, et uxorem (Nomicidae servam sibi accipiet heres interfecit) &c.* Et sicubi lex praescripta vitium aliquod in uno alterove verbo residens intactum relinquere flagitabat, id sane huiusmodi est, ut facillima lectoris coniectura emendari queat, e. g. pag. 110. lin. 21. pro *pitca, avis, lege Pifiza, potus*, pag. 122. lin. 17. pro *pifzi, scribe, lege piti, bibere &c.* In locis vero istis, quibus nullus plane sensus est subiectus, et qui maximam partem occurrunt in historia Imperatorum ex scriptoribus Byzantinis excerpta, quique aut his, aut codice Patriarchali in posterum corrigendi sunt, cautio adhibita est haec, ut nulla potius interpunctio, quae uti ab antiquis libris, ita etiam ab hoc codice abest, poneretur, quam ut ista falsus sensus inferretur. Adde, quod correctiones in codice ipso occurrentes, et quae non temere sequendae erant, quia antiquior lectio haud raro melior videbatur, quam recentior, multum facebat negotii, (v. c. p. 32. lin. 2. antiquum hoc et exquisitum vocabulum *imovit, seiolus, nescio quis, commutavit cum domovit*; p. 35. lin. 22. *dragoje pretissum cum drugoje, aliud, sine sensu.* Placitum ergo fuit nullam aliam lectionem, nisi eam, quae cum codice Patriarchali, hoc in negotio diligenter consulto, conveniret, typis exscribere. Argumenta vero, sive summaria, quae haud raro in texta migrarunt sensumque turbarunt, non quidem loco suo dimota sunt, attamen typis expressa *cur suis*, ita ut a textis facillime distingui possint. Neque visum fuit recentiore potius, quam antiquam codicis orthographiam, etiamsi hodie imperitis vitiosa videatur, sequi, quoniam ab sola hominum arbitrio pendet, totumque mutatur in diem, et quis hoc praestabit, ut ne posteri id, quod nos hodie suspicimus atque miramur, olim rideant atque explodant?

Talis vero labor non unius fuit hominis, quapropter doctissimus *Schlozerus* in describendis ac conferendis his Annalibus socium sibi adiungendum, esse duxit *Semen Baschilov* brevi antea ob latinae et Franco-Gallicae linguae scientiam Translatoris in Academia munus adeptum, neque in hoc genere critices hospitem et peregrinum, qui etiam, quod nemo ante, effecit, ut et descriptio codicis et collatio ab ipso instituta haud postremum *auxiliarias* gradum consequeretur. Multa quidem, quod mirandum non est, sese obtulere in edendo hoc codice impedimenta; nam praeterquam quod *auxiliaria* critica operis saepe permolesta est, ipseque director officinae osor fuit antiquae orthographiae, primo hoc incommodum accidit, quod varii typi ac signa Slavonica deficiebant, e. g. duplex *u*, *o* et *e*, quod vicem *тѣ*, *ѣ* et *ѣ* duae literae *pf* et *hf* subire cogebantur. Deinde deerat *Jerik* et numerus millenarius, quapropter *A* cum apostropho in subsidium erat vocandum. Denique sigla ac compendia scripturae in hoc codice haud infrequentia supplenda erant, id quod magnam cautionem desiderabat; ne quid contra analogiam, aut loca ista codicis, ubi verba in compendio essent expressa, admitteretur. Quae tamen obstacula tantum abfuit, ut patientiam at diligentiam *Schlozeri* defatigarent, ut eam potius exsuscitarent atque exacerent. Quanta insuper in corrigendis typis diligentia adhibita fuerit, exinde planum fit, quod singulae chartae plus quam quinquies censum subiere, autographo ab ipso *Baschilovio* accurate descripto, et postea ter, semel a *Baschilovi*, tum a *Schlozero*, et denique ab utrisque, simul cum apographo collato; qualem sane curam ac sortem benignam paucissimi experiuntur Annales. Quodsi elegans vestis et forma externa cum internis animi dotibus coniuncta magnam habet commendationem, id quoque prospectum in hac editione est, ne quid desit, quod et ad chartarum et typorum elegantiam pertineat. Per totum volumen parte sinistra nomen Principis super inscriptum est, parte dextra aera a M. C. in singulis

illis autem paginis ad marginem aera Christiana. Magna quoque dos huius libri est exquisitior argumentorum distinctio. Quotiescunque novus annus incipit, adscripta simul est aera tam a M. C. quam F. C. N. In margine vero apparet et codicis chronologia et brevis contentorum expositio. Nomina propria typis semper *turhis* exscripta sunt, interpunctione, cuius haud exigua vis est ad sensum alicuius scriptoris sive capiendum sive distorquendum, cuius vero ab antiquorum monumentorum editoribus parum saepe habetur ratio; praevia communi deliberatione et Schloezeri et Basiliusii facta.

Totum opus VIII. Voluminibus prodibit, quorum unum quodque XIII. Alphabetis constabit.

Primum Volumen, quod iam ad manus est, et de quo infra pluribus, tradit historiam Russiae inde ab origine Monarchiae A. 862. usque ad mortem *Ustvolodi* I. A. 1094.

Alterum continebit seculum XII, ab *Suätopolko* II. A. 1094. usque ad mortem Georgii II, sive invasionem *Batii* A. 1237.

Textum periodum Tataricam, ex quo scilicet Tatari Russiam sub potestate sua tenere, complectetur.

Quartum et quintum exponet historiam trium Principum *Dimitri* Iwanowicz Donskoj, *Wasiles* Dimitriewicz, et *Wasiles* Wasiliewicz caeci, qui sibi invicem ab A. 1362. usque ad A. 1462. successerunt. Hic prima pars codicis finit.

Sextum et septimum ab *Iwan* Wasiliewicz A. 1462. usque ad mortem Caesaris *Fedor* Iwanowicz A. 1598. perget.

Octavum et ultimum partem istam continebit, quae *novorum Annalium* nomine insignitur et 422. capitulis absolvitur, quorum 58. priora varias res sub C. *Iwan* Wasiliewicz gestas tradunt, reliqua autem ea exponunt, quae sub regi-

mine *Boris* usque ad A. 1630. evenerunt. Desinit hinc quoque codex.

Argumentum *primi* huius voluminis hoc est: pag. 3 — 15, antiquissimae Russiae origines commemorantur usque ad Monarchiam A. 862. stabilitam. Tum sequuntur Principes hac serie:

Rurik mortuus A. 879. p. 15 — 23.

Oleg mort. A. 912. p. 24 — 40.

Igor, *Rurici* filius mort. 945. p. 41 — 43.

Svatoslav, *Igoris* filius † 973. p. 43 — 60.

Jaropolk *Svatoslavi* fil. † 980. p. 60 — 64.

Uladimir Magnus, *Svatoslavi* fil. † 1015. p. 65 — 115.

Svatospk, *Wladimiri* fil. † 1019. p. 116 — 127.

Jaroslav, *Wladimiri* fil. † 1054. p. 128 — 150.

Izãslav, *Jaroslavi* fil. usque 1068. p. 150 — 158.

Ujeslav regnab. 7 mens. p. 158 — 159.

Izãslav sec. vice usque 1073. p. 160 — 167.

Svatoslav II. *Jaroslavi* fil. A. 1073. † 1076.
p. 167 — 178.

Izãslav tert. vice † 1078. p. 178 — 182.

Ujevobod, *Jaroslavi* fil. † 1094. p. 182 — 198.

Sistitur denique IX. foliis: I.) Catalogus Principum Russicorum una cum posterorum nominibus usque ad primum Caesarem *Wasile*, *Iwanowicz*. II.) Catalogus omnium Episcopatum illius temporis cum Episcoporum nominibus. III.) Versio brevioris chronologiae *Nicephori*, *Patriarchae*. IV.) Commemoratio donationum quarundam

a Prin-

à Principe *Dmitrej Iwanowicz Donskoj* monasterio Sergini-
co in Moscovia factarum &c. Pertinent quidem haec
omnia non ad ipsam medullam Annalium; at propterea ty-
pis simul exscripta sunt, quia in fronte huius codicis repe-
riebantur, et *Schlozerus* prospiciendum putabat, ne quic-
quam pretiosi huius documenti interiret.

Occurrunt passim admodum proluxae versiones ex scri-
ptoribus Byzantinis ad solam Imperatorum Byzantinorum
historiam pertinentes, v. c. p. 12 — 14. 17 — 23.
38 — 40. 41 — 43. 48 — 51. 55, 56, 136, 144 — 150.
183 — 188: et alia cum historia Russica remotius coniun-
ta v. c. p. 70 — 83. sermo Theologi cuiusdam coram Wo-
lodimero M. ad religionem Graecorum amplectendam com-
movendo habitus; p. 96 — 103. tractatus elencticus de
systemate Mohammedico, et p. 115. stricta expositio, quid
fuerit in causa, cur Hungari ecclesiae Latinae sese associa-
rent, cum tamen a Graecis rudimenta Christianae religionis
capessiverint. Haec omnia, quae proxime diximus, typis
cursum exprimenda curavit *Schlozerus*, partim ut spatii ali-
qua ratio haberetur, partim ut distinctius in oculos in-
currerent.

Sed restat, ut, quae ad criticam huius codicis Nico-
nensis cognitionem pertinent, paucis quoque attingamus.
Constat enim duobus Voluminibus in Fol. ordin. chart. lint.
quorum unum 1362. alterum vero 902. paginis absolvitur.
Incipit pariter atque alii Annales, Nestorienes vulgo dicti, a
prima epocha historiae Russicae, nimirum a migrationibus
Slavorum ex Danubii regionibus sub finem sec. V. pergit-
que usque ad A. 1630. sive dimidium regimen *C. Michajlo
Fedorowicz*. Dimidia pars posterior Voluminis secundi in-
choans ab Sibiria devicta et circiter nonam totius operis
partem complectens peculiari nomine *novorum Annalium* ap-
pellatur etsi eadem manu cum reliquis scripta est. Literae
huius codicis Mscti *cursum* sunt (*koropisnoje*) lectu tamen
haud

haud difficiles. Numeri annorum, argumenta, et literae initiales cuiuslibet segmenti rubro colore picta sunt. Estque hic codex ab initio usque ad finem una eademque manu (si discesseris ab ultimo folio voluminis prioris dilacerato et postea altera manu restituto) exaratus, haud dubio circiter dimidiam seculi praeteriti partem. Revisus postea est, emendatus atque integris verbis ac lineis suppletus ab alio quodam aut coevo, aut non ita multo post florentē.

Auctor, sive potius compilator horum Annalium latet, qui vero, ut ab aliis codicibus, a quibus valde discrepant, facilius distinguerentur, *Niconenses* a *Schloezero* cognominati sunt, non quod putarit Niconem Patriarcham quondam celebrem (natum A. 1613. et mortuum A. 1681.), istorum auctorem, sicuti non nemo imperitus ipsi hac de causa paene dicam scripisset, sed quia pag. 1—37. infra ad marginem haec verba manu illius Patriarchae subscripta erant.

Anno 7169. (1661.) hunc librum in templo sanctae yivificae resurrectionis nostri Domini Dei ac Redemptoris I. C. novae Hierosolymae deposuit humilis Nicon Dei gratia Patriarcha. Et qui istum sibi vindicaverit, uti Achar filius Charmi, aut celaverit, uti Anania et Sapphira, illi subtrahat Dominus Deus sanctam suam gratiam et misericordiae sanctae suae ianuas claudat. Superveniant illum omnes dirae maledictiones ac poenae divinae tam spirituales quam corporales in hoc seculo, et denique aeternum post facta exitium. Et quicumque librum hunc dolo malo descripserit, illius nomen deleat Deus ex libro vitae.

Codicem enim hunc non Niconis aetate fuisse compilatum, sed maximam partem antiquioris esse temporis, exinde apparet, quod ab initio usque ad p. 535. voluminis secundi cum codice *magno* sive Patriarchali, usque ad A. 1694. pertinente et sine dubio eodem tempore scripto, verbotenus

tenus (excepta orthographia paucisque levioris momenti rebus) convenit.

Inter septem reliquos Codices Annalium Russicorum elogio insignitos et in bibliotheca Academiae imperialis aservatos hic noster Niconensis quatuor de causis praecipuus, adeoque primum divulgandus videbatur. Nam I.) magna cura atque diligentia praeter ceteros scriptus et revisus est. II.) Stilus non aequè priscus est atque obsoletus ac in reliquis, nec filum orationis admodum interruptum, ita ut etiam is, qui in addiscenda prisca lingua Slavonica praecipuam operam collocare nolit, exinde sibi comparare queat historiae patriae cognitionem, etsi non omnibus numeris absolutam, attamen veram atque iustam. III.) Codex hic perfectissimus est ratione temporis ad quod pertinet. Nullus enim alius usque ad saec. XVII. assurgit. *Radzivilensis* desinit A. 1205. *Wofkresenenfis* et *Alatyricus* A. 1347. *Novogrodenfis* A. 1441. et *Patriarchalis* A. 1549. Solus quidem codex Sophiae nomen gerens res quoque tradit A. 1646. gestas, sed multis de causis reliquis omnibus est postponendus. IV.) Perfectissimus etiam est propter copiam rerum, quas tractat, etsi non negandum est, quasdam partes haud levioris momenti frustra in eo quaeri, v. c. Acta Pacis ab *Igore* Ruriei filio cum aula Constantinopolitana initae, legem *Jaroslaviensem*, quae non nisi in codice Novogorodiensi extat. Quos tamen defectus largissime compensat multitudo aliarum rerum memoria dignissimarum atque in ceteris Annalibus Russicis desideratarum. Accedit, quod et ista even- ta, quae etiam in reliquis Annalibus commemorantur, longe plenius et accuratius enarrat.

De fide huius codicis Niconensis cum grano salis est iudicandum, nec temere ei in omnibus adstipulandum. *Primo* enim compilerator eius expertus plane fuit literaturae exoticae, id quod ex nominibus peregrinis ab illo mirum in modum depravatis apparet. *Deinde* nec omnem semper

P p

fidem

fidem meretur in persequenda duorum seculorum priorum historia. Nam licet ex eodem cum ceteris Annalium scriptoribus hauserit fonte, nimirum ex Nestore, tamen cum vetustioribus Manuscriptis collatus v. c. Radzivilensi, (aut ab ipso Nestore scripto, aut ab alio ad Nestoris exemplar quam proxime accedente) ingentis licentiae postulandus videtur. Interpretem magis agit quam librarium antiquas Nestoris locutiones immutat, iisque haud raro alienam prorsus significationem subiicit, de suo affingit rebus gestis, et talia inspergit, de quibus reliqui Annales plane tacent, et quae in medio relinquenda sunt, donec scriptorum coaevorum testimonio comprobentur.

Quae quidem vitia ab doctissimo *Schloezero* silentio haud praeterita pretium huius codicis Niconensis neutquam diminuunt, sed lectorem potius cautum reddant, moneantque, ne perfectam atque omnibus numeris absolutam expectet Russiae historiam, donec plures codices manuscripti variorum seculorum et auctorum inter se sint collati.

Quod reliquum est, fatemur doctissimum *Schloezero* hoc novo dono orbem eruditum sibi valde devinxisse, laudemque eam assecuturum esse, quae et instituto huic tam utili, et diligentiae tam bene collocatae iure meritoque debetur.

*HISTOIRE DES RÉVOLUTIONS DE L'EMPIRE
Romain pour servir de suite à celle des Révolutions de la Ré-
publique. Par S. N. H. LINGUET, Avocat
au Parlement.*

Paris, chez Defaint. MDCCLXVI. II. Voll. 12mo. mai.
quorum prius 399 posterius 442. pagg. constat,
c. praefat. 67. pagg.

Si olim ignorantia, imaginandi vis, atque verborum in-
nium pompa, in campis philosophorum solum suum
natale

natale quasi habuere, ubi saepe levissimae *possibilitates* pro gravibus *veritatibus*, quas aiebant, venditabantur, et nescio an etiamnum venditentur; exulare tamen prorsus debebant, et procul, procul abesse ab sacris *historicorum* lunitibus, quorum officium est res memoria dignas, proarti *evenerant*, cum causis suis coniunctum tradere, neutiquam vero super factis philosophari, et hanc lubricam concludere rationem; sic mihi rem concipio, sic esse potuit, ergo fuit. Non fucosissimus illis, qui nulla alia nisi *scepticismi* via ad inagnorum philosophorum laudem se pervenire posse putarunt; at iure meritoque explodimus hunc, qui historici munere fungi velit, et mero dubitandi pruritu ductus in labefactanda fide historica inanem operam perdit. Neque irascimur, si quis orator aut poeta omnia cornua movet, et flores ubique spargit, at haud iniuste indignamur, si historicus, qui plane et perspicue rebusque ac personis digne et convenienter scribere debet, declamatoris personam induit, nec nisi Rhetorum flores atque Veneres ubique captat et affectat. At hoc caecothes invasit quoque campos historicorum, ex quo multiplex Franco Gallorum ingenium genera scribendi miscuit turbavitque, et habitum, qui quidem Rhetorem aut Poetam decet, historico male adaptavit, et ex quo etiam tyrones nostri ad imitanda exterorum vitia, modo splendeant, caeco impetu feruntur. Horum vero omnium, quae adhuc diximus, merito postulandus est *Linguetus*, qui historiam de Revolutionibus Reipublicae Romanae a Vertoto Abbate inchoatam, inde ab Augusto usque ad Alexandrum Severum duobus voluminibus, (quorum unumquodque IV. libris in diversa capita divisum constat,) sibi continuandam sumsit.

I.) *Ignorantiae*. Ignorat enim scopum suum. Ab eo, qui de Revolutionibus imperii Romani scribere audet, lector merito expectat insigniores tantummodo et graviores rerum eventus, non vero levissima quaeque et quae nullam prorsus cum illis coniunctionem habent. At fallitur. Obvias ubique habet ad nauseam usque levissimas excursions in

scriptores antiquos et fere integros in loca istorum commentarios. Bone Deus! quam misere quadrant, quae (pag. 78.) de Apollonio Tyanensi prolixè disserit, in historiam Revolutionum! Quodsi operae pretium esset, ex *Lingueti* farragine feligere, quae proprie ad Revolutiones pertinerent, modicus existeret libellus, isque etiamnum veri falsique plenus. Ignorat quoque alia; (pag. 41) hoc captum eius superat, qui fieri potuerit, ut milites Romani tela sua commode ac cum successu iactarent, (pag. 45.) adeo nullam sibi de *Testudine* notionem informare potest, ut putet a recentioribus demum hanc figuram militarem fictam esse atque excogitatam. Livium ergo non legit, qui hac de re ipsum melius informasset, neque antiqua perlustravit monumenta, qui varias *Testudinis* figuras ipsi ante oculos posuissent. Neque minus hospitem ac peregrinum sese prodit in re militari Romana, quando sustinet Romanos iam a pueris ad gravissimos labores exercitatos ex debilitate militum nostrorum, nedum hodiernorum Franco-Gallorum aestimare. Quam probe Jureconsultus noster statum iurisprudentiae sub Hadriano noverit, testantur, quae de *edicto perpetuo* perinepte disserit. In geographia ita versatus est, ut (pag. 170.) Saxoniam et Borussia ad Daciam referat. II.) *Scepticismi*. Nullus historicorum veterum fidem ullam coram eius tribunali meretur. Si Tacitum spectas, is longe perverfam sibi imaginem de rerum statu concipiebat, ubique non nisi externam virtutis speciem et hypocrisim deprehendebat. Si Dionem, is garrulus est Sophista et scriptor omnis iudicii expertus. Si Suetonium, is ineptus compilator anecdotorum; solus ergo *Linguetus* supererat, qui historiam Imperatorum Romanorum posteritate dignam conderet. III.) *Fingendi libidinis*. Incipit filium historiae suae ab Augusto, in cuius vitiis tantummodo exagilandis multas est, virtutes contra taet, et varia immiscet (pag. 26, 35.) a veritate longe aliena. (p. 148.) Tiberium talem sibi fingit, qualem ignorarunt omnes veteres, maculas illi a Ta-

cito

cito et Suetonio adspersas sedulo abstergit, et ut philosophum illum in Caprea Insula commemorantem hac levi de causa repraesentat, quia id temporis 68 annos natus erat. Suetonius, qui (Tib. c. 49.) ait, Tiberium turpibus figuris oculos suos pavisse, *ut adspectu deficientes libidines excitaret*, insignitur (p. 155.) ob sinceritatem suam elogio scriptoris vilis atque historici ridiculi; (p. 157.) levibus tantummodo coniecturis crudelitatem Tiberii in dubitationem adducere gessit, graviterque invehitur in Tacitum et Suetonium: (p. 169.) *Avertamus oculos ab his horroribus, qui semper de malignitate hominum testantur et non nisi in cerebra scriptorum existunt.* (P. 183.) pari modo novum sibi Caligulam fingit, et quicquid Suetonius ac Dio de hoc monstro tradunt, in universum negat. (P. 223.) Neronem quidem non plane absolvit, attamen excusat, ac perscrutare de pauca utilitate, quam Nero cepit ex institutione Senecae ac Burrhi, iudicat. (P. 270.) nititur Nymphidium adversus Plutarchum, qui cum proditorem patriae vocavit, defendere; et Plutarchus hac occasione roditur iudicia sua et sententias loco semper minus opportuno interposuisse. (P. 295.) miratur, quod Tacitus Galbae seni haec verba ingeniosa tribuere potuerit: *Augustus successorem quaesivit, ego in republica, quasi non in mediocre ingenium bona interdum cogitatio cadat.* (P. 348.) nemo adhuc dubitavit, quin haec essent verba Vitellii: *optime olere occisum hostem, et melius civem*, at nunc dubitandum est, cur? quia Suetonius hoc narravit. (P. 438.) ei incredibile videtur, Vespasianum in mortis periculo ita locutum fuisse: *ut puto, Deus fio.* Ignoravit enim, quae Suetonius antea de Vespasiano dixerat. (Vesp. c. 23.) *ne in metu quidem ac periculo mortis extremo abstinuit iocis.* (Pag. 55. Lib. II.) in sententiam Titi: *diem perditum*, haec inepte commentatur: *si verum hoc apophthegma, statuendum foret, hunc principem mentis*

*his fuisse imbecillioris, quam animi liberratoris. Quid? diem perditum putat, quod nemini quicquam dederit? En quam falsam sibi informabat de officiis imperatoris notionem! (Pag. 78. —) Domitianum contra omnium historicorum testimonia defendit. (P. 215. —) Omnium calamitatum, quas imperium Romanum post Marc. Aurelium subit, culpam in Philosophos coniecit, ut qui imperatorem philosophematis suis ab imperii administratione abstraxerint, (P. 253.) Pertinaci talia imputat, quae frustra apud veteres historicos quaesiveris. Heliogabulum absolvit, Alexandrum Severum damnat. Paucis, omnia sub manibus eius fictricibus novas formas induunt. IV.) *Sili incongrui.* Qui enim etsi disertus, comtus, ac nonnunquam percellens est, minime tamen historicus et rebus conveniens. Quam nimium rem saepe augeat, patet ex iis, quae (pag. 376.) in necem Caracallae dixit: *Quam primum rumor huius casus increbuit, exercitus, in summum furorem compellabatur, utpote qui Tigres erant lugentes Domianum, a quo sanguine humano nutrirī solebant. Et hoc ipsum furorem eorum auxit, quod nesciebant, in quem istum exercerent.* Sed haec sufficiant de *Lingueti* historia Revolutionum partu satis infelici effusa, et cui hactenus inter libros historicos locus deberi videtur, ut tyrones moneat alieno periculo sapere.*

QUAESTIONES QUAE DAM CHRONOLOGICAE, quas Festum Paschae Iudaeorum concernunt solutas.

Auctore **RECCARDO**, Prof. Regiomontano.

In historiarum antiquarum monumentis eruendis, cum chronologicae disquisitiones non utiles solum, sed quam saepissime

saepissime etiam necessariae sint, ut dubia dissolvantur, obscura illustrentur, ignota in lucem protrahantur; in iisdem quoque instituendis multorum celebrium autorum desudavit opera. Nihilominus complures eorum, qui hisce indagacionibus occupati fuere, vix liberari posse videntur suspicione, vel intricatos et operosos calculos astronomicos, qui tamen ad chronologiae perfectionem quamplurimum faciunt, sedulo evitasse, vel veterum Astronomorum supputationes adhibentes subsidia neglexisse, quae recentioris et correctioris astronomicae scientiae augmenta tabulaeque emendatiores suppeditare potuissent. Sic si nostri aevi veterum historiarum scriptores in tempus quoddam incidisse per tabulas astronomicas eclipsin statuunt, hoc nec de tabulis recentioribus, sed antiquis, nec de calculo ipsius auctoris, sed *Scaligeri, Clavii, Kepleri, Petavii, Riccioli*, aliorumque vetustiorum, plerumque intelligendum esse videtur. Supervacanea igitur non est opera, in calculos istos, quos interdum vel mancos vel adeo falsos deprehendimus, e novis accuratioribus Astronomiae fundamentis denuo inquirere. Propositum nobis est, ut hunc laborem ratione temporis, quo Judaei festum Pascha et praecipue illud, quo Salvator noster Jesus Christus passus est et resurrexit, suscipiamus.

Notissimum est Judaeos festum Pascha seu Pefach die decimoquarto primi mensis, qui Abib seu Nisan dicebatur, celebrasse, huius vero mensis dies a novilunio, quod aequinoctio verno proximum erat, numerasse. Conf. Exod. 12, 2. 6. 14 18. cap. 23, 15. Levit. 23, 5. Numer. 9, 1. 6. cap. 28, 16. Deuter. 16, 1. seqq. Esrae lib. III. cap. 1. *Philo* lib. III. de vita Mosis, *Flavius Josephus* lib. III. antiquitat. judaicae cap. 13. &c. Jam cum nova luna, nisi forte eclipsin sol patiatur, absque instrumentorum opti-
corum veteribus ignotorum usu observari nequeat, sed plerumque altero aut tertio demum post coniunctionem cum sole die nudis oculis se conspiciendam praebet: oritur
quaesti

quaestio, utrum Judaei Neomeniam determinaverint ab ipso novilunio vel vero vel medio, an potius a prima post conjunctionem novae lunae phasi seu apparitione. Sunt quidam, qui priori favent opinioni, inter quos magnus *Scaliger* eminent, Judaeosque ad tempus novilunii definiendum periodo primum Hipparchea, deinde Calippica usus esse statuunt, nullo tamen idoneo testimonio id confirmant. Rectius igitur alii cum *Clemente Alexandrino* lib. VI. statuerunt, e phasi lunae prima neomenias solitas determinari censent, idque eo magis cum ipsi Judaei referant, antiquitus fuisse certos homines certo pretio conductos, qui observationi noviluniorum operam darent, et lunam, quando post conjunctionem a sole digressa esset, a se visam proclamarent et neomenias indicerent, alii vero narrent sacerdotes in templo simulacrum lunae phasim conspexerint tubis cantasse et hinc Psalmistam dicere Ps. 81, 4. *buccinate in neomenia tuba in insigni die solemnitatis vestrae.* Conf. *Riccioli* in *Chronologia* lib. III. cap. 28.

Quae cum ita sint, non sufficit, si tempus paschatos cuiusdam determinandum est, ut tempus novilunii verni e tabulis eliciatur, illudque quatuordecim diebus augeatur; sed necesse est, ut temporis quoque spatium definiatur, quod inter novilunium verum, id est, veram lunae cum sole conjunctionem, et primam lunae phasim intercedit, eiusque ratio habeatur. Problema hoc mere astronomicum veteres quidam Astronomi, imprimis *Albatagnius*, *Keplerus* in astronomia optica, et *Riccioli* in *Almagesto* lib. IV. c. 3. breviter tangunt, recentiores vero plerique plane transeunt. Cum illud tamen in chronologia sacra magni sit momenti, nunc ex professo de eiusdem solutione agemus et ita quidem, ut calculos nostros non ad neomenias paschales solas restringamus, sed generaliter ad caetera quoque novilunia extendamus.

Cum

Cum lunae motus proprius quo ab occidente versus orientem progreditur, multo sit celerior quam motus proprius solis non longo post synodum cum sole intervallo, quo nudis oculis cerni non poterat, ita a sole recedit, ut vespero in horizonte occidentali paullo post solis occasum corniculata appareat, id quod Astronomi primam lunae phasim seu ortum lunae heliacum appellare solent. Observationes docent, lunam heliace oriri, id est, e radiis solis emergere adeoque primam lunae phasim contingere, si tantum a sole digressa est, ut sole duodecim vel saltem undecim gradus infra horizontem constituto, luna adhuc supra horizontem versetur seu nondum occiderit. Arcus iste, qui solis sub horizonte profunditatem ad primam lunae phasim requisitam mensurat, pro quantitate sensibilibus constante haberi potest et *arcus visionis* dicitur. Ipsa autem lunae a sole distantia, quae ad primam eius phasim requiritur, variae esse potest magnitudinis pro vario tum lunae in coelo, tum loci in terra, ubi fit observatio, situ, et ab huius non solum distantiae diversitate sed praeterea quoque a motus lunae vel celeritate vel tarditate dependet temporis, quod inter novilunium et primam phasim intercedit, quantitas. Ut hanc igitur definire possimus, ipsas causas, quae eandem variare possunt, id est, ob quas luna modo citius modo tardius post coniunctionis cum sole seu novilunii momentum incipit apparere, sigillatim reconsebimus. Sunt autem quatuor: 1) elevatio poli, 2) obliquitas eclipticae, 3) inclinatio orbitae lunaris, 4) diversa celeritas motus veri lunae.

Prima itaque causa est elevatio poli seu situs horizontis loci, ubi fit observatio. In sphaera enim, quae dicitur recta, circuli paralleli, in quibus tum sol tum luna sicut reliquae stellae motu communi progrediuntur, ad horizontem sunt perpendiculares; minor igitur distantia lunae a sole ad primam phasim requiritur, quam in sphaera obliqua, uti globi materialis inspectio quemlibet docet. Sit e. g. luna in

va ad occasum properans in eodem circulo parallelo, in quo sol modo occiderat: distantia lunae a sole ad primam phasin requisita cum ipso arcu visionis coincidit, id est, luna 12 gradus a sole distans in horizonte versatur, sole totidem gradibus infra horizontem latente. In sphaera autem obliqua circuli paralleli ad horizontem sunt obliqui, maior igitur distantia lunae a sole ad primam phasin requiritur, si ambo lumina in quodam circulo parallelo versantur quam in sphaera recta. Iam cum circuli paralleli eo sint obliquiores ad horizontem, quo maior est elevatio poli, donec in sphaera, quae dicitur parallela, ipsi horizonti sint paralleli: sequitur distantiam lunae a sole ad primam phasin requisitam, caeteris paribus, eo maiorem esse debere, quo maior est elevatio poli, longiusque igitur temporis intervallum inter novilunium et primam phasin intercedere.

Secunda causa est obliquitas eclipticae. Lunae enim orbita ab Ecliptica non ultra 5 gradus, ecliptica autem ab aequatore ex una parte versus septentrionem, ex altera versus meridiem ultra 23 gradus recedit. Illa igitur tum eclipticae tum orbitae lunaris pars, in qua ambo lumina sunt posita, varios ad horizontem occidentalem habet situs, seu angulo modo maiori, modo minori horizontem secat, ob quam causam prima lunae phasis necessario vel retardatur vel acceleratur. Nam si luna in signis ascendentibus, id est, ab initio Capricorni usque ad finem Geminorum est posita: tunc occidit proximo post novilunium diebus in puncto horizontis, quod illi, sub quo sol haeret, est propinquum; minor igitur tunc lunae a sole distantia requiritur ad primam phasin citiusque illa potest observari. Si vero luna est in signis descendentibus, id est, ab initio Cancris ad finem Saggittarii; tunc post conjunctionem cum sole occidit in puncto horizontis, quod ab illo, sub quo sol positus est, magis ad austrum distat; maior igitur tunc lunae a sole distantia requiritur ad primam phasin et longiori demum post novilunium tempo-

temporis intervallo illa potest observari. Quae tamen de hemisphaerio boreali solummodo valent, nam apud australes opposita his eveniunt. Notandum quoque est secundam hanc causam nullum fere locum habere in primo, secundo et tertio climate ob exiguam poli elevationem; quo vero maior est loci latitudo seu poli altitudo, eo quoque maior est causae huius effectus. Porro, quoniam luna cum sole in signis ascendentibus non nisi hyeme et vere, in signis autem descendentibus non nisi aestate et autumnu synodum celebrat: secunda haec causa ad anni tempestates est alligata et ita quidem, ut apud nos initio veris prima lunae phasis citissime, initio autumnu vero tardissime eveniat.

Tertia causa est inclinatio orbitae lunaris ad eclipticam et inde dependens diversa lunae latitudo. Quo enim maior fuerit latitudo lunae borealis: eo magis caeteris paribus luna, dum occidit, ad illud horizontis punctum, sub quo sol est, accedet, citiusque igitur se conspiciendam praebebit. At quo maior fuerit latitudo lunae australis: eo magis, dum occidit, ab eodem horizontis puncto recedet, tardiusque igitur prima eius phasis continget. Quae iterum tantummodo apud boreales et quidem in zona temperata valent; contraria enim his fiunt apud australes, et in locis aequatori vicinis evenire potest, ut luna latitudinem borealem habeat et nihilominus prima eius phasis longius retardetur, id quod globi contemplatio quemlibet Astronomiae non plane expertum docebit.

Quarta denique causa est celeritas motus veri lunae maior minorve. Quo enim velocior motu proprio ab occidente ad orientem fuerit luna, eo quoque citius distantiam ad primam phasim necessariam habebit; citius igitur caeteris paribus prima phasis conspicietur luna circa perigaeum versante. Quo autem tardiori motu proprio fertur, eo quoque longius tempus transibit, ut vespere possit videri;

Qq 2

tardius

tardius igitur prima phaſis obſervabitur luna circa apogaeum morante.

Ex adductis hiſce cauſis, quae temporis inter novilunium et primam lunae phaſin intercepti durationem praecipue variant, ſecunda et tertia ad unam commode reduci poſſunt. Utriusque enim effectus propriae nihil aliud eſt, quam variatio declinationis lunae, ob quam circuli paralleli, in quibus tum ſol tum luna motu communi feruntur, ab aequatore plus minusue diſtant, quae igitur quoque vel maius vel minus temporis diſcrimen inter utriusque luminis occaſum efficit. Reductio haec quarum cauſarum in unam calculum primae phaſeos, cuius mox adijciemus praecepta, multo reddit commodiorem et ſucinctiorem.

In quartae cauſae effectum computando, parallaxeos lunae quoque, ſi lubet, ratio haberi poteſt, quae cauſae huius effectum ſemper quidem ſed diverſa tamen quantitate imminuit, quemadmodum refractio eundem ſemper ſed eadem quantitate auget, ita tamen ut quantitas augmenti a refractione horizontali ſemper minor ſit, quam quantitas decrementi a parallaxi horizontali. Parallaxis ſcilicet inaequalis eſt et quidem maxima, luna velociter ſeſe movente, id eſt, prope perigaeum conſtituta; minima vero luna tarde progrediente, id eſt, prope apogaeum verſante. E contrario refractio horizontalis ſemper eſt ſenſibiliter aequalis. Illa diſtantiam lunae a ſole ad primam phaſin requiſitam adeoque quartae huius cauſae effectum ſemper imminuit, et maxima quidem eam maximum eſſe deberet; haec vero diſtantiam lunae a ſole ſemper auget ſed aequaliter. Cum igitur refractio hunc parallaxeos inaequalis effectum ſemper imminuat, ita ut reſiduum decrementi huius ſemper minus ſit ſemigradu: omnis haec variatio absque errore ſenſibili negligi poteſt in calculo, qui ſcrupuloſam minutiarum indagacionem non exigit. Idem valet de diverſa celeritate motus proprii ſolis, quae quartae cauſae effectum par-

liſper

Super modo augetur, modo imminuitur, dum lunam a loco synodi progredientem sol motu tardiori circa apogaeum, velociori autem circa perigaeum subsequitur. Multo magis omittimus in hoc calculo causas quasdam accidentales, quarum praecipuae tres sunt: 1) aeris diversa claritas, densitas ac turbulencia, 2) oculorum observatoris diversa acies, & 3) horizontis inaequalitas ob montes, sylvas aliaque obstacula interposita; quae omnino interdum primam phasin admodum possunt retardare, calculo tamen subiici nequeunt.

Praemissis hisce causis, quae primam lunae post conjunctionem cum sole phasin vel retardare vel accelerare valent: opus nunc est, ut ostendamus quomodo ipsum tempus, quod inter datum novilunium et primam phasin intercedit, consequenter ipse dies primae phaseos determinari possit. Problematis huius solutio eo redit, ut dato novilunio verum latitudine loci, sequentia ope calculi astronomici quaerantur ac inveniantur:

I. Tempus occasus lunae pro vespere novilunium proxime sequente.

II. Rectascensio et declinatio solis ac lunae ad hoc tempus.

III. In triangulo sphaerico rectangulo, cuius latus unum est angulus visionis 12 graduum (vel si mavis in regionibus ubi aer plerumque purus est 11 graduum,) alterum arcus horizontis inter verticalem solis et eius circulum diurnum seu parallelam interceptus, tertium vero arcus circuli diurni inter solis centrum et horizontem interceptus, e dato arcu visionis et angulo uno, qui aequalis est elevationi aequatoris seu complemento elevationis poli, quaeratur latus tertium, quod invenitur per trigonometriam sphaericam ratiocinando: ut cosinus altitudinis poli ad sinum arcus visionis, ita sinus totus ad sinum lateris quaesiti; sive logarith-

mus cosinus altitudinis poli subtrahatur a logarithmo sinus arcus visionis, reliduum est logarithmus sinus lateris quaesiti, nempe arcus circuli diurni inter horizontem et solem intercepti. Inventam hanc quantitatem appellabimus *A*.

IV. Si declinatio solis ac lunae eiusdem sunt denominationis, id est, utraque vel borealis vel australis, minor subtrahatur a maiori; si diversae sunt denominationis, id est, una borealis altera australis, addantur.

V. In triangulo sphaerico rectangulo, cuius latus unum est arcus circuli declinationis inter circulos diurnos solis ac lunae interceptus aequalis differentiae vel summae declinationum utriusque luminis (num. 4.), alterum arcus horizontis inter lunam et circulum diurnum solis interceptus, tertium vero arcus circuli diurni solis inter punctum eius, in quod arcus declinationis lunae perpendiculariter ducitur, et horizontem interceptus, e dato latere uno cum angulo uno, qui aequalis est altitudini aequatoris, quaeratur latus tertium, quod reperitur concludendo: ut sinus totus ad tangentem altitudinis poli ita tangens summae vel differentiae declinationum solis ac lunae ad sinum lateris quaesiti; sive ad logarithmum tangentis altitudinis poli addatur logarithmus tangentis summae vel differentiae declinationum, summa dat logarithmum sinus lateris quaesiti, nempe arcus circuli diurni solis inter punctum eius, in quod arcus declinationis lunae cadit et horizontem intercepti. Inventam hanc quantitatem nominabimus *B*.

VI. Si luna a sole distat versus meridiem, id est, si luna declinationem australem sol vero borealem habet, vel declinatio lunae borealis minor est declinatione boreali solis, vel declinatio australis lunae maior declinatione australi solis: quantitas *B* addatur ad quantitatem *A*. Si autem luna a sole distat versus septentrionem, id est, si luna declinationem borealem sol vero australem habet, vel declinatio lu-
nae

nae borealis maior est declinatione boreali solis, vel declinatione australis lunae minor declinatione australi solis; quantitas *B* a quantitate *A*, aut haec ab illa minor a maiori subtrahatur. Intelligenda haec sunt de hemisphaerio terrae boreali, apud australes enim fit contrarium.

VII. Rectascensio solis subtrahatur a rectascensione lunae, ut innotescat arcus aequatoris inter circulos declinationum solis et lunae interceptus.

VIII. Si summa aut differentia num. 6. inventa, minor est differentia rectascensionum num. 7.: prima lunae phasis certe cadit in vespere primam novilunium sequentem.

IX. Si summa aut differentia num. 6. inventa maior est differentia rectascensionum num. 7., ita tamen ut differentia harum quantitarum 11 gradus non excedat: (tot enim gradus luna si lentissime movetur intra 24 horas motu proprio percurrit): prima phasis cadit in vespere secundam novilunium sequentem.

X. Si summa aut differentia num. 6. inventa maior est differentia rectascensionum et ita quidem, ut differentia harum quantitarum 11 gradus excedat: calculus pro vespere secunda post novilunium, imo si opus est etiam pro tertia et quarta repetatur, donec quantitas num. 6. inventa minor sit quantitate num. 7. inventa. Sic innotescet dies primae phaseos lunae post novilunium.

Veritatem solutionis huius problematis propositi, globi inspectio et triangulorum descriptorum delineatio facile docebit astronomiae peritum; ut illam igitur, quod absque figuris fix fieri posset, demonstramus opus non erit. Exemplum tamen calculi illustrationis gratia subiiciemus.

Novilunium, proxime instans Regiononti contingit (1772.) Maii 2. hor. 11. minut. 6. post meridiem. Lu-

na

na die 3 Maii transit per meridianum hor. 0. min. 27. post meridiem, et occidit eodem die consequenter vespera proxime sequente novilunium hor. 8. min. 10. Quo tempore est reascensio solis $41^{\circ} 19'$, lunae $51^{\circ} 53'$; declinationis solis $16^{\circ} 0'$ bor. lunae $16^{\circ} 29'$ bor. secundum tabulas solares *Caillii* et lunares *Mayeri*. Concludatur nunc primo: uti Cos. altit. poli Regiomonti $54^{\circ} 43'$ ad sinum arcus visionis 12 graduum, ita Radius ad sinum arcus *A*, qui sic reperitur $21^{\circ} 6'$. Differentia declinationum solis ac lunae (utraque enim est borealis) est $0^{\circ} 29'$. Concludatur porro: uti Radius ad tangentem altitudinis poli $54^{\circ} 43'$ tangens $0^{\circ} 25'$ ad sinum arcus *B*, qui sic reperitur $0^{\circ} 41'$. Differentia quantitatum *A* et *B* (distat enim luna magis declinationem borealem habens a sole versus septentrionem) est $20^{\circ} 25'$. Differentia vero reascensionum solis et lunae est $10^{\circ} 34'$ ergo minor quam differentia numerorum *A* et *B*, ex quo sequitur primam lunae phasim die 9. Maii nondum posse observari, luna enim soli adhuc nimis vicina occidit antequam sol ad 12. graduum profunditatem submersa est. Cum tamen haec differentia minor sit 11 gradibus: prima phasis in sequentis diei vesperam certo incidet. Quod ut magis appareat, integrum calculum prosequente vespera reiterabimus.

Transit luna die 4. Maii eius anni per meridianum hor. 1. min. 13. post meridiem et occidit vespere hor. 9. min 8. Quo tempore est reascensio solis $42^{\circ} 24'$, lunae $65^{\circ} 22'$; declinatio solis $16^{\circ} 17'$ bor. lunae $10^{\circ} 8'$ bor. Quantitas *A* eadem semper manet sub eadem poli elevatione. Quantitas *B* invenitur concludendo: uti Radius ad tangentem altitudinis poli $54^{\circ} 43'$, ita tangens differentiae declinationum solis ac lunae $1^{\circ} 51'$ ad sinum arcus *B* qui hac vespera est $2^{\circ} 37'$. Differentia numerorum *A* et *B* est $18^{\circ} 29'$, reascensionum vero solis et lunae eodem tempore $22^{\circ} 8'$ ergo maior differentia priori. Luna igitur vespera

TAB. I ad No.

Fig. 1.

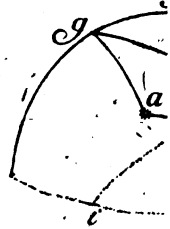


Fig. 3.



Fig. 2.

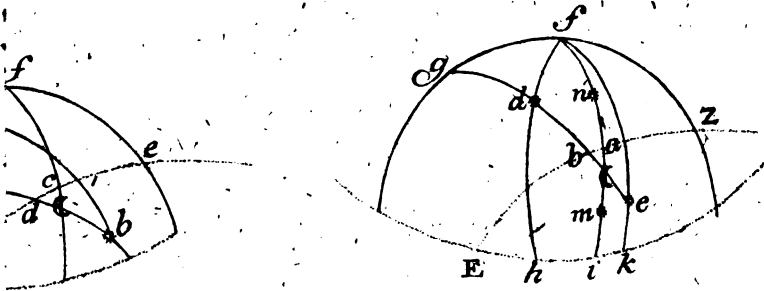
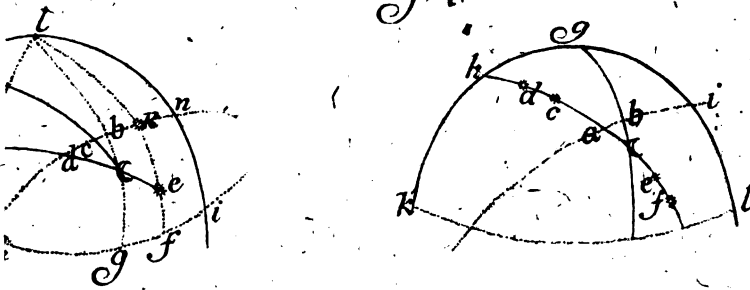


Fig. 4.



vespere die 4. Maii, antequam occidit, tantum est elongata a sole, ut circa horam nonam per horae fere quadrantem, si aeris nimirum conditio permittit, prima eius phasis in horizonte libero possit conspici.

Cum tamen hic calculus multis videri possit nimis prolixus et operosus, e causis retardationis vel accelerationis primae phaseos supra commemoratis regulas quasdam generales construemus quarum ope facillime et uno quasi intuitu diiudicari potest, in quorum post novilunium diem prima phasis incidat; eas tamen alio tempore proferemus.

METHODUS INVENIENDI LONGI-

tudines Locorum.

Audivi ex fama, quod visum sit Astronomis, Longitudines locorum terra marique non posse pro certo dari, nisi per Lunam, et quod hodie indagetur Methodus, quae dabilis: et quia in iuventute mea aliquo tempore applicui animum ad scientiam astronomicam, ob illamque finem perlegi *Ricciolum*, et vidi ab illo assumtas plurimum methodos indagandi Longitudines ope Lunae, sed omnes improbatas, propter difficultates circa Parallaxes, et sic reductionem Lunae observatae, seu apparenter visae, ad suum Locum verum: propterea animum meum intendi ad inveniendam aliquam Methodum, quae illis difficultatibus non foret obnoxia. Atque ita tandem inveni hanc sequentem, quae haecenus non alicui in mentem venit, et caret illis difficultatibus; me oportet quam publico dare, ac iudicio et examini peritorum Astronomorum subiicere. At sciendum est, quod illam hic tradam prorsus sicut inveni, scriptam in iuventute mea; nam post illa tempora iniunctum mihi est, ab illo studio recedere, et rebus interioribus animum applicare.

Rr

Ipsa

Ipsa Methodus talis est.

Fig. 1.

*Sint binae Stellae visibiles, quarum Longitudo et Latitudo ex Tabulis sunt notae. Observetur tempus quo Luna in lineam eandem cum praedictis stellis venit, hoc est, quo Luna ad lineam cum stellis ** seu a. b, Ex qua observatione patebit locus Lunae apparens, et dein verus, secundum methodos sequentes.*

Hic duo casus occurrunt: *Primus*, cum datur par stellarum, quae in eodem gradu Longitudinis sunt, sed differunt Latitudine; *Secundus*, cum binae stellae differunt tam Longitudine, quam Latitudine. In priori casu aliquanto facilius est observatio, quam in posteriori.

Si binae Stellae in eodem Gradu Longitudinis sunt.

Fig. 2.

Si dantur binae Stellae, quae in eodem gradu Longitudinis sunt, sed differunt latitudine sequitur: 1. Quod utraque Stella sit in uno circulo latitudinis, et in eodem puncto Ecliptices; ut si (ZE) sit Zodiacus vel Ecliptica, duae Stellae (d) et (e), sunt in eodem gradu Ecliptices (b), sed differunt latitudine (de). 2. Ex Tabulis habetur differentia Latitudinum, quae est distantia (de). Si secundum methodum praedictam observetur Luna, cum appellit ad eundem Circulum cum praedictis Stellis, scil. ad ()), habetur locus eius apparens sine ulla observatione altitudinis; nam est visualiter vel apparenter in puncto (b), sive in eodem Gradu Ecliptices, in quo sunt Stellae. 4. Dato loco apparente habetur verus, per reductionem eius ab apparenti ad verum ope parallaxeos, quae investigatur modo uno ex sequentibus.

1. *Per altitudinem trium, scil. Lunae et utriusque Stellae. Capiatur altitudo illorum trium, scil. (kr), (iD); (hd);*
unda

unde dantur complementa (df) et (ef): ex tribus lateribus (fe), (fd), (ed), innotescit angulus (d), et consequenter ex altitudinum complementis ($\mathcal{D}f$), (df) et angulo (d), angulus subparallacticus (\mathcal{D}); quo dato in Triangulo parallactico ($a\mathcal{D}b$), ex angulo praedicto (\mathcal{D}) et recto ad (b), et parallaxi altitudinis ($a\mathcal{D}$), habetur parallaxis Longitudinis (ab), qua demta vel adiecta ad locum apparentem, obtinetur locus verus Lunae in (a), cum apprensus sit in (b).

2. *Facilius per unam distantiam et duas altitudines.* Observetur distantia ($\mathcal{D}d$), et capiantur altitudines ($\mathcal{D}i$) et (dh); unde datis tribus lateribus ($fd\mathcal{D}$), habetur angulus subparallacticus (\mathcal{D}); quo noto in triangulo parallactico ($ab\mathcal{D}$), habetur (ab) Parallaxis secundum longitudinem.

3. *Adhuc facilius per unam altitudinem et unius anguli observationem.* Scilicet per altitudinem Lunae ($i\mathcal{D}$), et angulum ($f\mathcal{D}d$); unde datur sine calculo angulus subparallacticus ($a\mathcal{D}d$), qui una cum recto in triangulo parallactico dat parallaxin secundum Longitudinem (ab). In hoc casu facilius habetur angulus quam alias, si modo perpendiculariter per instrumentum, et collimetur ad centrum Lunae (\mathcal{D}) et Stellam (d), unde datur angulus ($a\mathcal{D}b$).

4. *Adhuc facilius ex nuda inspectione obliquitatis Stellarum.* Si enim Stellae (de) sunt verticaliter sitae, adeo ut circulus altitudinis transeat per centra utriusque Stellae, tunc in suo nonagesimo Lunam esse dico, et omni parallaxi in longitudinem carere. *Demonstratio:* si ($* * m n$) in eodem circulo sunt, linea recta secat Eclipticam in (a), unde est circulus ille cum Luna in nonagesimo, et caret parallaxi longitudinis. 2. Si ad dextrum vel ad sinistrum declinent Stellae, ut (bd) Fig. 4., praeter propter nudis oculis observari potest obliquitas, quoque magis in obliquum cadunt,

eo major parallaxis, sed quo minus, eo minor. 3. Si dextrorsum cadunt Stellae, demenda est parallaxis, si vero sinistrorsum, addenda est. Adeo ut ex sola inspectione pateat magnitudo parallaxeos, et fere quantum auferendum est vel etiam addendum.

Hic proposuimus illum casum, cum Stellae binae sunt in eodem puncto Longitudinis, sive in eodem circulo Latitudinis quarum plures reperiuntur in Tabulis, ut in Capite Cassiopeae, et Lucida Cathedrae $29^{\circ} 35'$. Duae in Andromeda et Cassiopeae Gyro umbilici $37^{\circ} 52'$. Duae in Triangulo, $38^{\circ} 58'$. Duae in Piscibus $112^{\circ} 25'$. In Ursa maiore et Argonavi, 119° . In Ursa maiore et Cancro $122^{\circ} 57'$. In Geminis $109^{\circ} 6'$. Tres in Orione et Hydra $119^{\circ} 44'$, praeter alibi. Ad quarum circulum cum appellit Luna, sive supra, sive infra, sive intermedio, habetur statim locus apparens, et ex altitudinibus, distantis, aut angulis, vel nuda inspectione, Locus verus. Adeo ut calculi prolixitas e Tabulis ad indagationem Lunae et Parallaxium eius non necessaria sit, cum habeatur omne per observationem.

Si duae Stellae differunt tam Longitudine quam Latitudine.

Fig. 3.

In hoc casu, cum differunt loca Stellarum tam Longitudine quam Latitudine, etiam non difficulter reduci potest Luna a loco apparente ad verum. Sint in Tabula 3. binae Stellae, (*a*) et (*e*), quae differunt tam Longitudine, quam Latitudine; sint Stellae primi generis: Cum itaque per quoddam ex illis destinatum est usui, in antecessum opus est, ut secundum regulas ab Astronomo quodam, vel ab ipso Observatore, ex nota Longitudine et Latitudine illarum calculetur. 1. Distantia Stellarum (*ae*). 2. Distantia Stellarum a Zodiaco (*ad*) et (*de*). 3. Angulus (*am*) et (*Ze*): quae tria ex nota Longitudine et Latitudine Stellarum

larum facile habentur; et in usum dein per Saeculi tempus fervari, et ab Astronomo in Ephemerides referri possunt. His notis caetera observatu facilia sunt, scil. cum appellit Luna ad circulum Stellarum (*ae*), parallaxis et locus eius verus exinde habentur. Vel

1. *Per tres Altitudines, scil. per Altitudinem Lunae et utriusque Stellarum.* Si capiatur altitudo Lunae (*gD*) et Stellarum (*ef*) (*ah*), habentur complementa (*la*) et (*le*), cum distantia intermedia (*ea*) prius calculata. Ex his tribus datur Angulus (*lae*); unde ex tribus in Triangulo (*laD*), scil. Altitudinis complementis (*la*), (*lD*), et Angulo ad (*a*), habetur Angulus (*lDa*), quia notus est Angulus (*bdD*); hinc in Triangulo (*bdD*) ex notis angulis (*d*) et (*D*) et parallaxi altitudinis (*Db*), habetur Parallaxis Longitudinis (*db*), qua ablata vel addita ad gradum puncti (*d*), qui notus est, habetur locus verus Lunae (*b*). Vel

Facilius per unam distantiam et duas altitudines. Scil. si Altitudo (*ah*), et (*Dg*) sint notae, et distantia (*Da*), per observationem; ex tribus datis in Triangulo (*laD*), habetur angulus ad (*D*); unde in Triangulo (*bdD*) notis sunt anguli (*D*) et (*d*) ex priori calculo, et parallaxis altitudinis (*bD*), habetur distantia (*db*) a puncto noto (*d*) ad verum (*b*). Vel

Adhuc facilius per unam Altitudinem et unius Anguli observationem: per altitudinem Lunae (*iD*) et Angulum (*fDd*), unde habetur sine calculo Angulus subparallacticus (*bDd*), adeo ut statim intromittatur observator in Triangulum (*bdD*), in quo notus est Angulus (*D*) et (*d*) ex praecedente calculo, et Altitudinis parallaxis (*bD*); unde habetur distantia (*db*), hoc est, a puncto Zodiaci (*d*) ad hunc locum. Ad Anguli observationem adhiberi potest Instrumentum Hevelianum, vel alterius, modo pendat

deat verticaliter, et collimetur a centro Lunae ad stellam (* a). Vel

Adhuc facilius ex nuda inspectione obliquitatis Stellarum. Cum notus est angulus, quem facit arcus inter Stellas medius (*ae*), et angulus sectionis eius et Zodiaci (*d*), etiam habetur differentia anguli illius a recto, si sit 10, vel 20 vel 30 grad. Exempli gratia 30 grad. cum par illud declinat 30 grad. est punctum (*d*) in gradu nonagesimo; et cum observatur in hac declinatione Lunam cum Stellis, nullam Parallaxin Longitudinis habet, sed quo magis declinat a 30 grad. sinistrorsum vel dextrorsum, eo maior evadit Parallaxis. Hoc ex angulo dato nuda inspectione aliquo modo videri potest, ut et num adiicienda sit Parallaxis vel auferenda.

Hinc videmus, in hoc situ stellarum non opus esse notitia loci apparentis Lunae, sed tantum puncti Zodiaci (*d*), quae datur ex nota Latitudine et Longitudine Stellarum. Si paria sint electa 10 vel 50, labore bidui ab Astronomo haberi potest notitia distantiae stellarum (*ae*), distantiae a Zodiaco (*ad*), punctum et angulus sectionis in Zodiaco &c. quibus notis non difficile est in notitiam reliquorum sine taediosa Parallaxeos cuiusdam aut Latitudinis calculatione venire.

P R A X I S.

*Tradidi Methodum, quando Luna transit inter binas Stellas, unam supra, et alteram infra Eclipticam suam; sed usque idem obtinetur, si observetur Luna dum transit sub duabus Stellis, aut supra duas Stellas; videatur Fig. 4. cum Luna in linea est cum binis Stellis supra (*de***), aut in linea cum binis Stellis infra (*ef***).*

Haec Methodus potest practica fieri, si modo ab Astronomo formentur Tabulae, aut conficiantur Chartae vel planae,

nas, vel hemisphaericae cum Ecliptica mobili, ex quibus videri potest locus Lunae verus, in quem cadit linea ducta per centra duarum Stellarum; et tunc possunt omnia paria Stellarum declinantia, et cum Luna noctu conspicua, in Tabulis aut Chartis designata, inservire usui; imprimis paria perpendiculariter incidentia.

Calculare et scire locum Lunae in ecliptica, ita locum eius verum ex datis duabus Stellis illuc declinantibus, Astronomus Geometra novit. At si quis dixerit, hoc non posse fieri propter difficultates, ille sciat, quod tunc omnis intentio indagandi Longitudines per Lunam frustranea sit, quoniam in omni inventione per Lunam locus eius verus exhibendus est. Locus Lunae verus etiam mechanice in Globis aliquatenus videri potest.

Postquam Tabulae aut Chartae confectae sunt, ex quibus videri potest incidentia Lunae in illum Eclipticae suae gradum, in quem convergunt binae Stellae, tunc possunt annuae Calendaria, in quibus progressiones Lunae in sua Ecliptica una cum temporibus iuste designatae sunt, inservire usui tam navigantibus quam peregrinantibus.

At si forte Calendaria non satisfaciunt, possunt exactae Ephemerides ad certum Meridianum formari, in quibus appulsus Lunae, quovis Mense lunari, ad quemlibet Eclipticae suae gradum, cum horis et minutis ad oculum exstat.

Quod ad differentiam temporum inter Meridianos attinget, hoc non parit aliquam difficultatem, siquidem nauclerum per Instrumentum suum ad amissim sciunt horas dierum suorum, ubicunque sint, ex observato Sole in Meridie.

In hac Methodo habetur similitudo observationis Lunae sicut in eius Eclipsibus; non enim aliter hic Luna intrare videtur in gradum Ecliptices correspondentem binis Stellis, primum cum limbo, dein cum centro, et postea

2 circulo eodem emergere, quam illa cum Eclipsin patitur. Quomodo autem haec possint exacte observari in omni apparentia seu facie Lunae, sagacium industriae relinquo. Docti et periti Astronomi hoc facile, ut praevideo, invenient; quibus ideo totius huius inventionis practicae gloriam et auctoramentum addico. — Veremus ut haec probent Astronomi.

Akademische Rede von dem gemeinen Vorurtheile der wirkenden und thätigen Hexerey ic.

i. e.

ORATIO ACADEMICA DE VULGARI
praeiudicio realis et effectivae magiae, P. DON FER-
DINAND STERZINGERI, Clerici regularis
Theatini, Sodalis Electoralis Bavaricae Academiae Scien-
tiarum, habita die 13. Octobris 1766.

Monachii, apud Mariam Magdalenam Mayriam viduam.

4. 1766. pläg. 3.

Quam largissimi proveniunt fructus cum maxime ex agro illustris Scientiarum Academiae Bavaricae, beneficio conditoris et nutritoris munificentissimi, Serenissimi *Maximiliani Josephi* Elect. Bavari. Tam sapientis Principis Boicae nationis auspiciis laetissimis, doctissimus *Sterzinger*, velut facialis frequenti Academiae istius Senatu diem *Maximiliano* sacrum debita pietate in Patriae Patrem, qui haec musarum otia fecit, obituro, sollennissime indixit bellum vim nescio quam sagis late longaeque tribuentibus. Hinc autem tam facile eiurent opinionem tantopere inveteratam, et altis simis defixam radicibus? Immo

mente

mente repositum

*Judicium firmum spretaeque iniuria formae,
maniae tam diu, tamque perditae amatae.*

Quo numine laeso

Quidve dolens — — — tot adire labores

Impulerit

quosdam. Exarsit diuturnum bellum, aliis gestum, aliis sustentatum. Collatis signis aliquot annos fuit depugnatum. Iam requies ad recipiendum spiritum, an quia puduit pristinæ superstitionis? Melior sane pars adversantibus silentium suasit. Iam praecipuis atque plurimis, quibus illos inter fuit dimicatum, armis, ad nos delatis, religioni nobis ducimus diutius ea invidere nostris, qui suo iure a nobis postulaverint, ut eorum aliqua constet ratio, quae non vis constiterit.

Classica iamque sonant: it bello tessera signum

Sterzingiana tuba. It contra *P. Agnellus Maerz*, Ordinis S. Augustini, ficto *Veritatis Amatoris* nomine. Eius symbolum: *Urtheil ohne Vorurtheil über die wirkende und thätige Hexerey.* Constat octo plagulis, in forma quarta. Mentitur typos *Sterzingiae Tirolis*, adludens ad nomen patriamque oratoris paullo ante laudati; verum minus commode. Hoc enim opidulum, officina, quam dicunt, typographica, numquam ornatum fuit. *Tirolis* tamen gentium antiquarum nobilitas fulget denuo in *Sterzingero*. Hic sui adversarii, qui usus erat armis longo usu attritis obtusisque, sane inepris et inconditis, ictus retundebat, tredecim chartae plagulis, Monachii anno insequenti descriptis, quibus praefixus erat titulus: *Retrügende Zauberkunst und träumende Hexerey, five Vertheidigung seiner academischen Rede, von dem gemeinen Vorurtheil der wirkenden und thätigen Hexerey, wider das*

Ss

Urtheil

Urtheil ohne Vorurtheil. Quam solide id factum, doceat eius principium: „Nullum est dubium, persuasionem, quod „valeant aliquid verba et incantamenta carminum, religio- „ni nostrae sanctissimae plus obesse, quam nullam plane fi- „dem habere divinis oraculis. Nam si nobis imponi pati- „mur, malum genium adparere omnibus, qui eidem animas „suas secretis atque expressis foederibus devovere; eum in „auxilium invocant, sive superstitiosis caerimoniis adjuvant, „ut suae pravae voluntati respondeat, et miracula edat, im- „piis ac perditis, desperatis infelicibusve, ut voti sui cuius- „que pessimi fiant compotes, quantam aperiremus fene- „stram! Quodsi verò rudem plebeculam sincere docemus, „pravum daemonem, vel incantatum, ne minimum quidem „valere et efficere posse; ea abducetur a tam insubidis et „scaevis opinionibus et experimentis ad sanio rem mentem.“

Praeter ea §. VII. istum *Martianum*, qui *Sterzingeriana* moenia pulsaverat, arietem acriter repulerant אשרך Exodi VII. 11. „qui praestigiatōres Aegyptiaca fraude ita abscon- „debant opera sua, atque multis simulationum involucris „tegebant, ut quasi velis quibusdam obtenderentur eadem „secus ac viderentur vere.“ Haec quātūprimum legerat *Fortunatus Durich*, ordinis S. Francisci de Paula, edidit nomine *Eutychie Benjamin Transalbins*, *Dissertationem Philologicam de vocibus Hhartyymmim et Belahatchem* Exod. VII. 11. plag. 2½ in 4to. Eum redarguit *Aloysius de Sonnenfels*, versatus linguae sanctae interpres, Viennae, in *Epistola ad doctiss. P. D. F. Sterzingerum &c. de iisdem duabus vocibus*, quae anno post Viennae quatuor plagulis stanno Schulziano imprimebatur, solide demonstrans, *Belahatchem* nihil aliud innuere „quam praestigias non a daemone aliquo, sed „nebulosa fraude profectas.“ Caeterum adparet ex calce illius *Dissertationis Benjaminianae*, emendante Jenenses eruditorum ephemerides anni 1767. Part. XXXII. pag. 346. ferentes, Cl. *Petro Paulo Finauero* acceptas, *Gedanken über die Werks des Liebhabers der Wahrheit von der Hexerey*, quae

quae pl. 3½ Monachii prodierant, has praevertisse utramque illam Dissertationem criticam. Earumdem vero *Cogitationum*, quibus Jenenses adplaudunt, non odorati sumus, sed quam quod certissime scimus, esse ipsum, de cuius corio luserat P. *Angelus Maerz*, ordinis Benedictini in Monasterio Shirenfi, in *Kurzer Vertheidigung der thätigen Hex- und Zauberey*, Ingolstadii plag. 4. in 4to. metuens, ne fascinatione exulante ingentem faciant iacturam *Schirenfes* sodales, qui quotannis ex quadraginta millium minoris moduli crucium consueta venditione magnam pecuniarum summam congestere. Hinc illae lacrimae! Verum ista apologia excitavit hominem ingeniosum, acutum, et acrem, qui plurimum in scribendo et falis et fellis ostendit, ut proderet: *Glückwünschungsschreiben an den Hochw. P. Angelus März, über seine Vertheidigung der Hex- und Zauberey, von F. N. Blockberger, Beneficiaten zu T. Straubingae, 1767. in 4to. plag. 2. et eodem anno plag. 3½. Drey Fragen zur Vertheydigung der Hexerey: I. Ob P. Angelus März die Rede des P. Don Ferdinand Sterzingers gründlich, und II. bescheiden widerleget habe? III. Und ob wohl diese academische Rede dem heiligen Kreuze von Scheyern in der That nachtheilig sey? Mit einem sichern Ja beantwortet, und dem P. Angelus März selbst dedicirt von I. F. Z. cuius accessio Zugabe von Druckfehlern über die Märzische Schrift.* Hosce velites confirmabat gravis armaturae miles veteranus, Rev. *Jordanus Simon*, Augustini ordinis, SS. Theol. Doctor et Professor Publicus ordinarius inclitae Hieranae, qui, ut par erat, commendaturus *Constitutionem, qua Augusta Maria Theresia, Romanorum Imperatrix Apostolica, suis, quo pacto in sagarum causis versetur, edixit*, in praefatione quindecim plagulis P. *Angelo Martio* isti respondit, *Sterzingeri* sententiam cuitus est mascule, et tamen sedate placideque, ut decet meritis gravem, qui

regit dictis animos, et pectora mulcet.

Ss 2

Post

Post haec contra *Martium* denuo aliquid aufurum quemquam quis credidisset? Factum tamen est, proposita *Verantwortung über die vom Tit. P. Don Ferdinand Sterzinger bey dem Hochfürstlich-Hochlöblich-Geistlichen Rath zu Freylingen freywillig wider ihn gestellten Fragen*, Ingolstadii 1767. in 4to. plag. 5. quem solide redarguit doctiss. *Andreas Mayr*, cuius liber *de bona Clericorum causa* cum adplausu fuit exceptus, quippe quem novimus composuisse: *Nichtige, ungegründete, eitle, kahle und lächerliche Verantwortung des H. P. Angelus März, Benedictiners zu Scheyern, über die vom P. Don Ferdinand Sterzinger bey dem hochfürstlichen hochlöblichen geistlichen Rath in Freylingen gestellten Fragen*, Moldaustrom, 1767. in 4to. plag. 7. quo auctorem Consiliarium Ecclesiasticum Regenspurgi dignissimum imposuisse colophonem alterius *Martiani* certaminis existimamus, quibus saltem inde nihil obvenit, quod se distingueret prae nomine *Angeli* ab alterius *Agnelli*. Hic enim prae se forens eundem *veritatis amorem*, supra memorato *Judicio* subiunxit: *Neue Vertheidigung wider die geschwulstige Vertheidigung der betrügenden Zauberkunst und träumenden Hexerey*, anno 1767. in 4. plag. 15. translatis pro magia argumentis ex dell' *Osae Arte magica annihilata*, cuius causâ plagii postulatus est in *Hexenprocess, ein Traum*, 1767. in 4. plag. 2. ut et in supra laudatis *Gedanken über die Werke des Liebhabers der Wahrheit*. Ad haec scitent illa *Agneliana* iniuriis in *R. P. Sterzingerum* putidissimis atque atrocissimis, quae sollicitavere calamum *Maierianum*, ut denuo, *F. N. Blochbergeri* nomine lateris, sex *Epistolas* de eadem *apologia* ad eius auctorem daret plag. 26. constantes. Interea exierant prelo Trattneriano Vienne in 4. plag. 47. *Constantini Francisci de Cauz* in Academia Roboretana Quirensi, *de cultibus magicis, eorumque perpetuo ad Ecclesiam et Rempublicam habitu libri duo*, quibus V. Er. fallacia et imaginaria magiae opera in aprico posuit, et historice monstravit, magiam ab sanioribus semper fuisse habitam inanem, nec ullius effectus capacem. His praefatus

tus scribit: „Non minori sui inclytique Clericorum Regu-
 larium e S. Caietani familia ordinis commendatione secu-
 tus est Academiae socius P. Don Ferdinandus Sterzingerus,
 „Hic enim sententiam religioni catholicae proficuum ut pro-
 pagaret, oratione publica eamdem proposuit . . . quae
 oratio, ut edita fuit, mox a viris quibusdam obscuri in lit-
 teris nominis calumniis impetita est, contra quas se ma-
 scule rursus defendit idem Sterzingerus.“ Pacem igitur
 inter litigantes conciliandi causa mox prodibit in 4. plag. 12.
*Vorgängiger Versuch zur Erwärkung eines Vertrages zwis-
 schen den in dem bisherigen Hexen-Kriegen verwickelten Gelehr-
 ten, wie auch zum nutzbaren Unterrichte, wie man von der
 Zauber- und Hexerey weder zu wenig, noch zu viel glauben
 soll, unternommen von einem Verehrer der Gelehrten, und
 Liebhaber der christlichen Wahrheiten.* Qualia nihil valitura
 esse contra argumenta S. R. Sterzingeri longe solidiora cum
 censuerint viri neutrius partis (in Hallens. Ephemeridum
 doctarum anni 1767. Partic. Cl. p. 802. seq.), quis non
 agnoscat prudentiam Celsissimi atque Reverendissimi Bam-
 bergensium et Herbipolitanorum Praefulis, qui illius tenta-
 minis auctori, R. Oswaldo Abbati Monasterii Zellae superioris
Wirzburgensis, ex familia Praemonstratensium, interdixit, ut
 ne staret quod in istius libelli extremo erat pollicitus, incer-
 tum an minatus, ne denuo in memoriam hominum redi-
 ret, vel anno praesentis seculi quadragesimo nono, *Mariam
 Renatam*, tamquam fascinationis et maleficii convictam,
Herbipoli horrendis diris execratam, vivam fuisse combu-
 stam, cuius monumentum posuit P. Georgius Gaar, exposi-
 tum castiganti D. Joanni Baptistae Grafero, Roboretano,
 suffragantibus Germanis, qui huius censuram ex latino in
 sermonem patriam versam, Curiae Regnitianae anno 1754.
 in 8vo. plag. 11. eiusdemque Epistolam, huius versionis
 causa exaratam, quatuor annis post plag. 6. legerunt.
 Quae cum ita sint, satius fuisset, si Michael Model J. U. Lic.

quaestionem: *Ob man die Ausfahrt der Hexen zulassen könne, wider den heutigen Hexenfürmer P. Ferdinand Storzinger, reliquisset in medio positam, nec Monachii anno 1769. in 4to. plag. 4½. describi curasset; minatur enim §. 49. pag. 30. se, si Satanae sit adfuturus, Sterzingerum esse accusaturum ex lege diffamari. Ex hac lege quid si hic, in quem summas iniurias evomuit, postulare Modestum? Denique fuere vel fuit, qui*

*Id sibi negoti credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verum aliter evenire multo intelligit.*

Est enim in nostris manibus: *Num, Ja — oder kleine Zweifel, über zwey Berichte von einer Hexen- oder Studenten - Geschichte, die sich in dem Jahre 1768. den 10. 11. 12. und 13. Junius zu Ingolstadt in Bayern soll zugetragen haben. Qui facile credit, facile decipitur, gedruckt zu Unglauben, plag. 4. in 4to. item, Nicht doch — oder Auflöfung der kleinen Zweifel über zwey Berichte von einer Hexen- oder Studenten - Geschichte, die sich in dem Jahre 1768. den 10. 11. 12. und 13. Junius zu Ingolstadt in Bayern soll zugetragen haben, aus einem dritten Berichte des Herrn Directors gezogen. Lucifugas umbras fugat improbus ardor veri, gedruckt zu Berichtshausen, plag. 3½. in 4to.*

*Δότε κροτον, και παντες υμεις μετα χαρας
κτυπησατε*

Scilicet

Scilicet, tam scite acta est fabula magiae, ut fidem omnem perdidit. Triumphavit tandem bona causa Viri, cuius *Selectas propositiones ex philosophia mentis et sensuum*, editae Monachii anno 1756. plag. 3. in fol. *de iurisprudentia ecclesiastica*, ibid. 1769. plag. 1½. in 4to. satis loquuntur auctoris subactum iudicium, ac multum lectionis, sine quo utroque qui successisset. *Historicocritica inquisitione, an Boii, ante Theodoricum Ostgothorum, R. sive eo imperante, leges scriptas acceperint*, inserta Vol. I. Tom. I. pag. 135. seqq. Commentariorum Academiae Scientiarum Electoralis Bavaricae? Nec succederet, cui illaborat, *Continuatio chronologicae Introductionis in Historiam Ecclesiasticam Novi Testamenti*, quae quidem est, *Maqueri Abregé chronologique de l'histoire ecclesiastique*, sed ad statum Germaniae, in primis Bavariae, accommodata, et cuius duo Volumina veste Teutonica prodierunt, cum praefatione Perillustris *Petri de Osterwald*, Serenissimi in Boiis S. R. I. Novemviri a Consiliis sacris Directoris et Consiliiarii Intimi. Quod de literis in Bavaria tam laete renascentibus egregie merentium par, ut quam optime floreat, praesertim S. Rev. *Sterzingerus*, quo Academiae illius classis historica Directore gaudet, vovebit nullus non cui literae sunt curae cordique.

LONGOLIUS.

ORIGINUM

ORIGINUM ET OCCASUUM TRANSILVANIAE, auctore LAURENTIO TOPPELTINO, Recensio critica, cum appendice diplomatum aliquot: omnia maxime ad natales Gentis Saxonicae in Magno Principatu Transilvaniae, inque Comitatu Scepúsiensi superioris Hungariae, afferendos et illustrandos: subsecivo studio GODOFREDI SCHWARZ, Theologiae Doctoris, et in Academia Hasso-Schauenburgica Professoris primarii, Confessorii sacri Affectoris, ecclesiarum eiusdem dioeceseos scholasticorumque Superintendententis.

Rintellii, typis J. G. Enock, 1766. in 4to.

9 plagulis.

Huiusce opusculi auctor summe venerabilis, cuius eruditio aliunde nobis satis superque innotuit, dudum nos attentos reddiderat, quomodo sit in hac controversia versatus, cum studium historicum vulgo reperiatur a vulgo theologorum alienissimum. Horum in numero nostrum quidem auctorem non esse, ita nobis probavit hoc specimen, ut ei illud magnopere gratulemur.

Utinam alios quoque theologos, praesertim eos, qui totam vitam inter decantandas homilias, atque colendos agros et hortos absumunt, quibusque adeo multo plus temporis relictum est, quam doctissimo Schwarzio, utinam eos invitare hoc exemplo ad similem industriam possimus, ut ne in perpetuo otio delitescant, sed potius horas subsecivas studio alicui honesto atque eiusmodi consecrent, quod cum theologia ipsa haut exigua habet coniunctionem.

Atqui

Adhuc tale est studium historicum, quo animus noster dulcius atque salubrius pabulum habere non potest. Quae porro re magis possumus vel intimos providentiae sapientiaeque divinae recessus referare, nisi veluti clave historica, quae nobis amplissimum humanarum vicissitudinum campum aperit, in quem exspatiari cum summa et utilitate et delectatione licet? Est igitur studium historiae in primis hominibus theologo utilissimum et maxime necessarium. Reddimus iam in viam, a qua arsi sumus. Hanc igitur libellum Schwarziarum quamvis dudum habuimus, tamen propter necessarium, aliorum ac maiorum librorum commemorationem ei in his Actis adhuc locum facere non potuimus. Tanto maiore cum gaudio illum nunc, cum paulo plus otii nobis concessum est, indicabimus.

Fuit Laurentius Toppeltinus, quocum auctor S. R. congregatur, ipse natione Saxo Transilvanus, atque iuveni euidam nobili comes adiunctus, iter fecit per Germaniam, Italiam, et Franco-Galliam. Hoc in itinere scripsit, atque Lugduni in forma duodecima a. 1667. edidit Origines et occasus Transilvaniae, patriae suae, cuius nimis amor eum in multos errores implicavit, ita ut statueret, Saxones Transilvanos esse potius praeursorum Dacorum reliquias, quam Germanorum Saxonum coloniam. Huius libri repetita editio prodit Viadobonae anno 1762. in forma octava. Putat igitur Toppeltinus, Dacos esse unum eundemque populum cum Gothis et Getis, Aboriginesque Dacorum, a quibus omnes reliqui Germani orti essent. Hanc opinionem Schwarzius V. Cael. oppugnare adgressus est primum varietate nominis Gothorum et Saxonum; inde enim elucere putat, Saxones Transilvanos esse Gothorum reliquias non posse. Verum si hoc solo argumento niti velimus, res foret admodum dubia. Quis enim nescit, unum eundemque populum, multis saepe numero ac diversis comprehendi nominibus?

bus? Russi, Poloni, Bohemi, Croatae, Bosniæ, Servii &c. sunt illi quidem omnes suis nominibus diversi, re tamen ipsa unum efficiunt Slavorum aut Venedorum populum. Deinde Saxones Transilvanos constat uti dialecto Saxoniae inferioris, cum contra Saxones, qui sunt in Hungaria, ita loquantur, quemadmodum homines Saxoniae superioris. Cum igitur et Gothi in Suevia habeant dialectum Saxoniae inferioris, quemadmodum Saxones Transilvani, verosimile sit, hos binos populos, quamvis nominibus diversos, tamen unius esse eiusdemque originis, unamque constituere nationem. Hoc igitur solo argumento, quod est e diversitate nominum repetitum, parum effici videtur posse ad demonstrandum id, quod Schwarzius voluit. Hinc progreditur in sequentibus ad alia, eaque firmiora argumenta, e diplomatibus et Scriptorum bonorum monumentis deponita. In primis huc pertinet privilegium, Transilvanis ab Andrea II. rege a. 1224. concessum, quod est a summe venerabili Schwarzio ex opusculo Toppeltiniano huc translatum. In illis igitur litteris Saxones Transilvani vocantur: 1) *Accedentes*, 2) *Hospites Teutonici*, 3) *Vocati a Rege Geyfa*, (i. e. Geyfa II.) Primum igitur sunt accedentes, i. e. (quemadmodum auctor id explicat,) peregrini adventae e Saxonia inferiore, qui expeditione cruciata vel iam finita, vel certe coepta, largis commodorum promissionibus invitati in Transilvaniam venerunt. Adjuvare hanc explanationem conatur eo, quod notam fabulam de exitu liberorum Hamelensium huc trahit, eamque exponit de Saxonibus in Transilvaniam proficiscentibus. Sed contra haec moneri duo possunt. Primum enim contextus in illo privilegio aperte docet, accedentes ibi non esse eos, qui nuper dumtaxat in Transilvaniam venerint seu accesserint, sed qui regem petendi causa adierint, quemadmodum centies hoc verbum dicitur. Deinde narratio illa, de qua paulo ante diximus, seculo quinto decimo ficta et ex historia aliqua urbis Hamelae repeti-

repetita esse videtur. Firmare porro sententiam suam cupit insignibus Hermannopoleos, quae sunt duo gladii in formam crucis positi, quibus significari arbitratur, hanc urbem nationis Saxonicae primariam, esse a quibusdam militibus cruciatis, in quibus, ut constat, Euseferi quoque fuerint, exstructam. Quae sententia etsi multam habet speciem, tamen improbabilis videtur propterea, quod isti gladii multo melius deduci ab ensibus electoralibus decussatim positis possunt, hoc tamen cum discrimine heraldico, quod illorum cuspides deorsum flectantur, horum contra in altum assurgant. Alterum argumentum, quo auctor noster contendit, Saxones Transilvanos recentiore aliquam Saxonum Germanorum coloniam esse, nititur nomine *hospitum Teutonicorum*, quo insigniuntur Saxones Transilvani in illo diplomate. Verum cum huius privilegii autographum non amplius extet, in quibusdam vero exemplaribus vocula *Hospites*, ipso fatente Schwarzio, plane non reperiatur: facile intelligitur, huius quoque argumenti vim corruiere. Dabimus vero, vocabulum *Hospites* ibi esse veram lectionem, neque tamen inde sequitur, Saxones esse intelligendos, cum diserte appellentur *Hospites Teutonici*. Denique auctor noster his duobus argumentis addit tertium, petatum e verbis *vocati a rege Geysa (II.)* avo nostro (Andrea II.) Quod etsi videtur omnium verosimillimum esse, tamen multis modis refelli potest. Nam primum sermo, (ut supra iam admonuimus,) non est de Hospitibus Saxonibus, sed Teutonicis, qui vocati a Rege Geysa dicuntur. Atqui Schwarzius noster contendit, Saxones esse in Transilvaniam a Geysa II. vocatos. Deinde illud *vocare* non semper dicitur pro aliunde arcessere aliquem populum, sed vocare in auxilium. Sensus igitur horum verborum possit etiam hic esse: Teutones, qui tanquam peregrini s. hospites, ab aliquo iam tempore, in Transilvania habitaverunt, a Rege Geysa II. in auxilium vocati sunt. Eodem plane modo Godofredus Monachus, Seculi

XIII. historicus: „Ille — inquit — (scil. Emericus rex „contra fratrem Andream bellum gerens,) accitis Teutoni- „eis, quorum ibi copia magna est, qui et Hospites ibi vo- „cantur &c.“ quem locum auctor summe venerabilis non bene in subsidium suae sententiae advocavit. Denique hoc totum argumentum in nihilum concidit, si locus est vitiosus, Jam vero Schwarzius ipse fatetur, in libello Toppeltiniano pro *vocati* legi *donati*, scilicet libertate, quae vocula *7^o dq^o nati* aut *vocati* praecedit. Auctor igitur noster legi *vul^o vocati*, sequutus ea in re Frankium a Frankenstein, qui putavit, Toppeltinum ex mera libidine pro *vocati* reposuisse *donati*. Quam emendationem probavit etiam noster Leibnizius in epistola aliqua ad Joh. Fabricium scripta, unde auctor noster verba huc pertinentia transcripsit p. 11. not. **, Frankii emendationem sequitur auctor propterea, quoniam ille ante oculos habuisse prototypum huius diplomatis videtur. Ceterum remanet tamen aliqua dubitatio in lectione controversa, nec potest inde certum argumentum duci. Pag. 12 — 17. enumerantur ii, qui ante Toppeltinum iam statuerant, Saxones Hungariae ac Transilvaniae esse a *prisais* Gothis, Gothis, et Gepidis oriundos. Aeneas Sylvius, qui postea sub nomine Pii secundi Pontificis innotuit, iam dixit, nomen Sepusiae aut Scepusii ortum esse e Gepudio aut Gepidia. Multo copiosius idem defenderunt postea Johannes Froelichius; et Joh. Troesterus, quorum sententiam Toppeltinus amplexus est. Schwarzius putat, hos viros illam sententiam defendisse hoc laudabili consilio, ut reliquos Hungariae Transilvaniaeque incolas docerent, quam indigne aut spernerentur; aut opprimerentur Saxones, primi harum terrarum possessores, ab iis, qui sero demum illuc venerint. In sequentibus auctor minutatim recenset non modo virtutes Toppeltini, verum etiam errores, tum in vetere, tum in recentiore historia commissos. Diligenter etiam contulit libelli Toppeltiniani editionem Lugdunensem cum ea, quae nuper

nuper Vindobonae prodit; qua comparatione facta intellexit, quantum haec ab illa discrepet, eiusque discriminis exempla multa passim commemoravit. In fine libelli suppedicavit quatuor diplomata, animadversionibus utilibus illustrata. Ceterum, ex his, quae huc usque de hoc libro commemoravimus, satis apparet, auctorem multa lectionis copia instructum, et veluti praeparatum accessisse ad exercendam hanc crisin, in qua nobis, si non omnia, diligentiam certe ~~et circumspectam~~ vehementer probavit.

PSYCHOLOGIAE SPECIMEN, AB ANDREA DRAGHETTO S. I. Metaphys. Prof. in Universitate Braydensi propositum, a Marchione JOSEPHO ORIGONO propugnatum, Ao. c1761.

Mediolani, ex typogr. Marelli, 9 plagg. in 8.

Auctoris consilium non est, hic rerum novitate praestantiaeque inventorum lectoris allicere cupiditatem, sed, quae ab aliis, inprimis recentioribus philosophis Galliae Angliaeque, de mente humana sint inventa et tradita, suo modo enarrare, in ordinem redigere, et uberius explicare, vera quae sibi videantur confirmare, et falsa oppugnare. Sequitur rationem, quam dicunt analyticam, ita ut ex iis, quae sensibus percipiuntur, colligat vires, et ex viribus ipsam rei naturam explicet, aut a certis ad minus certa, a singularibus ad communia, et a simplicibus progrediatur ad composita. Etsi vero haec methodus, qua recentiores nonnulli, ut Diderotius Buffonius, Condillacus, Bonnetus, Lockius, ad mentis humanae naturam explicandam sunt usi, ab adversariis vehementer sit improbata, et tanquam inutilis pernicioaque reiecta: eam tamen, dummodo, quae istis philosophis sunt crimini data, evitentur, dignam sibi videri ait, quae hoc in genere caeteris praeferatur. Omnem igitur de vi natura-

que mentis humanae quaestionem dividit quatuor in capita, quorum primum exponit de *sensu et voluntate*; alterum de *Attentione, Memoria, et Voluntate*; tertium de *Imaginatione et Voluntate*; quartum denique de *Ratione et Voluntate*. Hic non nisi primura absolvitur, caeterorum tractatione in aliud tempus dilata. Animum definit simplicem, eamque existentiae (melius *sui*) consciam, quae nobis inest, substantiam, quae per corporis sensus res extra se esse cognoscit. Hinc clarum fieri dicit, *arsino inesse facultatem, res externas per sensus hauriendi et percipiendi, (sensibilitatem satis barbare vocat,) quae sese exerat, ubi qua res externa sibi illata fuerit. Ex sensibus, h. e. rebus per sensus cognitis, effici voluntatem, quae sit appetendi aversandique facultas. Veruntamen inter sentire ac velle haud mediocriter intercedere discrimen, quod voluntas non prius sese exerat, quam per sensus, in utramque partem, vel dolere, vel voluptate excitata fuerit. Quamquam, ut sensum omnem, ita ipsam doloris voluptatisque rationem, a nexu corporis pendere satis constat: modum tamen rei explicatu longe esse difficillimum. Arabum quidem sympathiam et antipathiam dudum esse explosam; non magis doloris voluptatisque rationem explicari statu illo corporis congruo et incongruo, qui diu in Scholis Philosophorum vigerit; non magis rationi convenire Bonneti aliorumque quorundam opinionem, qui, peculiari utriusque rei organo ficto, ad fibrillas confugerint, et adeo a naturae simplicitate recesserint; qui vero ad rem explicandam inducant mediocritatem quandam et extrema, rem obscuram per se sua interpretatione multo reddere obscuriorem ac difficiliorem. Igitur sibi videri caeteris praefendam ait sententiam eorum, qui lege continuitatis rem expedire conentur, praesertim cum obiectiones adversariorum facile possint dilui. Caeterum Bonneti opinionem, qui contendere audeat, ne per Deum quidem fieri posse, ut, quod dolorem nunc nobis afferat, idem, mutata rerum conditione et natura, voluptatem excitet, ac contra, nullo modo*

modo admitti et probari posse propterea, quod, etiamsi maxime concedatur, rerum essentiam esse aeternam, nec mutationem subire ullam; non tamen ideo efficiatur, et rerum quoque qualitates ac modos esse necessarios atque inmutabiles. Deinde, quod sine summa in Creatoris libertatem prudentiamque inopia statui non possit, illum necessitate quadam, invitum quasi esse commotum, ut has leges, hunc rerum ordinem, qui nunc sit, induceret ac stabiliret. Igitur, quae in hominis imbecillitatem non cadat rerum mutatio, eam adeo ipsius Dei vi et potentiae repugnare, statuendum non esse. De apathia, seu indolentia, etiamsi quae Stoici olim somniaverunt probanda non sint: non tamen simpliciter sensuum aliquarum apathiam esse tollendam. Ad extremum A. longus est in examinanda quaestione de *instinctu morali*, seu sexto, uti nonnumquam vocatur, hominis sensu, qui inprimis in Anglorum Scholis tantopere innotuit. Quod si sensum quendam, qui regatur a mente et ratione, intelligant, negat A. quidem novum et exquisitum dici, quod non dudum ab omnibus sit concessum et statutum. Sin illum a mentis iudicio remotum putent, qui error sane istorum esse videatur, statuere aliquid, quod et summorum antiquorum philosophorum auctoritati, et rei naturae, et usui experientiaeque repugnet, quam maxime. Nam neque intelligi, unde regatur ac pendeat; neque eundem se exercere in pueris, ubi tamen sensus plurimum vigeant, praesertim cum mentis iudicio, idearumque occursum non impediuntur minuunturque; neque denique deprehendi in gentibus quibusdam barbaris, quae cum sensuum organis admodum excellent, sensu tamen recti honestique plane destitutae esse videantur. Huc accedere quod sensum moralem cum usu rationis et oriri, et augeri, et imminui ac perire satis constat; igitur eum non posse non arctissimo vinculo naturae cum ratione copulatum esse ac coniunctum.

Caeterum, quid nobis in universum de ratione Auctoris, quam in explicanda mente humana sequitur, videatur, vix fieri potest ut declaremus, propterea quod nondum habemus

mus

mus compertum, quid in sequentibus libellis sit traditurus. Haud dubie tum etiam disputabit de sensu interno, et voluptate, quae ex ideis, non proxime per sensus externos excitatis, efficitur. Etenim si potarit, voluptatem non nisi per sensus externos excitari in animo, falleretur, egregie, nec naturam sequeretur ductam. In loco ubi ais, cum quinque sensibus instructi sint homines, intelligi, esse quinque etiam rerum genera, non satis subtiliter differere nobis videtur. Nam, praeterquam quod in tanta animantium multitudine ac diversitate, omnia in his terris hominum gratia tantum condita esse dici recte non potest, sed rerum genera esse possunt, quae non in nostros cadant sensus, sed eorum animalium sensibus sint subiecta, quibus vel usui, vel noxae sint; nec ex quinque sensibus totidem rerum genera recte constituuntur, sed non nisi quinque rerum qualitates, seu modi sentiendi fere unam eandemque rem. Nam vel omnino multa, vel certe perpauca inveniuntur corpora, quae non omnibus sub quadam conditione subiecta sint sensibus. Genus dicendi, quo A. usus est, elegans, purum, ac perspicuum, dici nullo modo potest, ita omnia barbarismorum turba sunt repleta. Namque praeter sat multa verba dicendique formas, quae magis Scoti barbariem et obscuritatem referunt, quam Cicerois elegantiam ac perspicuitatem, insunt haud paucas phrasas, quas, si non ad Itali Gallicique rationem sermonis retuleris, intelligere nullo possis modo.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Augusti Anno MDCCLXXI.

CHRISTIANI GUIL. THALEMANNI
S. Theol. Lic. et Ecclesiae Lips. Tractatus, de Nube super
Arca Foederis commento Judaico, iterum editus cum Vindi-
cis, aetess. Commentatio de auctoritate Philonis et Jo-
sephi in historia rituum sacrorum.

Lipsiae, apud E. B. Schwickardum, 1771. 8vo.

172 pagg. praeter Praefat.

Liber hic ex diatriba academica, quae priorem eius partem constituit, conflatus, ob novitatem sententiae, quam exponere videbatur, varios nactus est adversarios, qui pro inveteratis opinionibus, ut fit, cassa nuce saepe vilioribus, sibi quoque tanquam pro aris et focus pugnandum esse putabant, quas vero ipsi obelo confixissent, humana earum origo ac plane ficticia si propius constitisset. Ex quo sane efficitur, ut, cum huiusmodi ingenia docta famam sibi pugnando conciliare putant, turpiter se dent, ac risum moveant. *Prima* igitur huius libri pars est: *de nube super arca foederis commento Judaico*. Imbiberunt etenim cum lingua Hebraica, a Judaeis tradita, Christiani multas fabulas, quas tanquam divinas exosculabantur, hac solummodo de causa, quod a Ju-

Uu

daeis

daeis essent profectae, ignorantes, ingenium Judaeorum ita ferre, ut lepidis commentis suis fucum divinitatis et sanctitatis liberter inducant, sicque alia omnia prae suis veluti profana contemnant ac deprimant. Multi putarunt, se oraculis divinis magnum tribuere honorem, si linguam hebraeam κατ' ἐξοχὴν sanctam linguam vocarent, nescientes, anguem latere in herba, et elogium hoc propterea fictum esse a Iudaeis, ut linguam Graecam, et Syriacam, qua libri N. T. scripti essent, tanquam profanam exagitant. In hunc censum quoque refert Auctor libri doctissimus traditionem de nube super arca foederis: non quo praesentiam numinis divini tabernaculo aut ipsi templo super arca foederis abiudicet, sed ut signum illud externum et adspectabile neget, idque ex triplici capite, ex oraculis divinis, ex auctoritatibus, ex natura rei ipsius. *Primum*, inquam, argumentum petitur ex dictis SS. ab dissentientibus quidem in partes vocatis, ac male probantibus. De nube illa, seu globo interdiu umbroso, noctu autem igneo fulgenteque, quo Deus populo suo praeiverat viam ex Aegypto, constat ex Exod. XIII, 21. XXXIII, 9. &c. Ex his vero neutiquam consequitur, nubem illam, quae supra tentorium confederit, etiam intra ipsum tabernaculum demissam, locum eum, quem Deus futuram praesentiae suae sedem significaverat, inter Cherubinos occupasse, ut nempe externum eius signum et adspectabile nubes illa foret. Nil quicquam aliud fuit gloria illa Dei, quae commemoratur Exod XL, 34. 35. nisi nebula, vel splendor aliquis eximius, quo Deus suae maiestatis praesentiam in ipso quoque tabernaculo declarari vellet, qualis etiam apparuisse narratur in dedicando templo Salomoneo; diversus itaque ab illa nube, quae supra tentum eius confedit. Cumque haec gloria Dei non semper fuerit in toto tabernaculo, sed eo tantum tempore, quo illud dedicaretur: in eam necessitatem adiguntur qui sic sentiunt, ut eam, relicto sanctuario, reliquisque partibus tabernaculi, concessisse dicant in sanctum sanctorum, et quasi se contraxisse,

ut

ut perpetuam ibi sedem haberet. Id quod vero nemo vidit. Aiunt quidem dissentientes, nubem istam tecto tabernaculi insidentem penetrasse tectum, et in adytum descendisse, ut simul supra tentorium conspiceretur, et intra adytum arcam cum Cherubinibus obumbraret: ita *Lundius*, at qua quaeso auctoritate? In partes quidem vocant Lev. XVI, 2. et Exod. XXV, 22. verum Auctor noster bene monet, וְדַרְתָּא נִחִיל אֲלִיּוּד סִיגְנָרֵי, nisi adytum ad me dabo, conf. Exod. XXXIII, 15. XXXIV, 24. Ies. I, 12. &c. Urgent praeter haec vocem פְּנֵי; at hebraicum notissimum ignorant, quo facies alicuius pro ipso ponitur, et sensus est: nemo in conspectum meum veniat, nemo me adeat inani manu, & ne donis. Sic etiam Exod. XXV, 12. 13. Aaron iubetur imponere suffitum igni coram Deo, ut tegat illa nubes suffitus operculum, quod super testimonio est, ne moriatur. Fumus ergo ille ex suffitu appellatur nubes, haec nubes tegat propitiatorium, et hanc faciat Pontifex, ne moriatur. Quam vero interpretationem non esse novam, aut nudius tertius inventam ostendit Auctor ex *Sat. Jarchio* ad h. l. *Kimchio* ad 2. Paralip. VI, 1. *Aben-Esra* ad h. l. *Vitringa* Lib. I Obs. Sacr. Diff. II. c. 4. §. 6. 7. Urgent denique Exod. XXV, 22. Sed nihil amplius inde efficitur, nisi Deum fore praesentissimum populo Israelitico, non vero, eum velle praesentiam suam declarare per nubem. Neque externo semper et adspectabili signo cum Mose locutus est Deus, sed Moses audisse tantammodo dicitur vocem Dei, Lev. I, 1. Num. VII, 89. Ergo nihil impedit quo minus statuamus, sic Mosen etiam in adyto vocem tantum audisse, nihil vidisse. Nec forma loquendi Exod. XXXIII, 11. פְּנֵי אֵל פְּנֵי quicquam amplius est, quam coram, conf. 1 Joh III, 2. Reliquum est ultimum eorum, qui contra sentiunt, per fugium Lev. IX, 24. ubi lapsus ignis in sacrificia X, 2. ubi in filios Aaronis, Num. XVI, 35. ubi in Koraitas ignis exiisse dicitur מִלְּפָנֵי יְהוָה a facibus domini, ergo e nube. Sed qui hebraica callet, in his facibus nihil videt praeter particulam

ante, ab. Id quod idoneis exemplis firmatur. Et si vel maxime ignis ex adyto, ut voluit, exierit, nulla tamen necessitas cogit statuere, eiusmodi symbolum praesentiae divinae in adyto fuisse. Nam et de coelo, h. e. ex aere missus, divinitus ignis, et e terra erumpens a Deo exisse dicitur. Id quod illustratur ex *Phikone* Lib. III. de vita Mosis pag. 676. et *Josepho* Ant. Jud. III, 10. rectaque explicatione loci Lev. IX, 26. *gloria s. maiestas Dei toti populo declarata est, eternum delapsus est (אש) ignis de coelo in sacrificia.* Quo facto Auctor pergit ad tempus illud, quo ingressi iam erant Israelitae in terram Cananaeam, monstratque nullum neque hic locum reperiri, ex quo nubem in arca sedisse appareat. Nam etsi Deus Lev. XVI, 2. sedisse super Cherubinos dicitur, tamen hoc non sequitur per nubem esse factum. Neque aliquid cogi potest ex vocabulo *sedendi*, quod modo signat *manere, habitare*, sine externo quoque signo; neque ex sanctitate arcae, quam ne tangere quidem ulli fas esset praeter sacerdotes. Tota enim arca symbolum fuit praesentiae divinae. Accedit etiam hoc, quod, nubes ab arca si indivulsa in exercitu quoque fuisset, ad Palaestinos etiam, cum arca esset capta, cum eadem transiisset, quod nemo affirmare auit. Et quid magis adversum quam hoc, quod absente etiam arca e tabernaculo, tamen non solum sacra peracta a sacerdotibus, sed etiam facta dicuntur לפני ידוה, conf. 1 Sam. XXI, 7. (pag. 44. seq.) infringitur etiam argumentum *Lundii* et *Relandi* ex Pl. XCIX, 6. 7. petitum. Tum devenit Auctor ad tempora templi constructi, ubi dissentientes praesidium quaerunt ex 1 Reg. VIII, 10 — 12. conf. 2 Chron. VI, 1. VII, 2. 3. Deum dixisse, *se habitare in caligine.* At enim ista caligine, totam domum in dedicatione templi implente, Deus indicare voluit, se praesentem huic templo aequae fore atque antea tabernaculo, non vero Schechinam s. nubem hoc modo templi adyto intulisse, quae ibi perpetuo maneret. (Pag. 47. seq.) bene quoque responderetur ad illa, quae *Lundius* et *Relandus* pro causa sua afferunt

runt ex Ezech. IX, 3. X, 4. pariterque ex N. T. v. c. ad Ebr. IX, 15. ubi omnia, quae in sancto et adyto fuerint, enumerat Paullus, et Cherubinos appellat *Χερουβιμ δόξης*, quasi *nubes* per *δόξαν* intelligenda esset, nec significaret adiective splendidos Cherubinos. Sic etiam Rom. IX, 4. ubi, praecunte iam *Hunnio* ad h. l. *δόξα* de beneficiis ac iuribus Israelitis praeter ceteras gentes a Deo tributis dicitur. Conf. Sap. XIX, 22. Alterum argumentum petit Auctor V. Cl. a silentio antiquorum Judaeorum, maxime Iosephi et Philonis: quod quidem etsi aliis leve videatur, hoc tamen loco grave est, cum isti viri, rerum Iudaicarum peritissimi, talia haud tacuissent, alias cupide quaerentes, quae ad gloriam popularium suorum facerent. Tacent autem in iis praesertim locis, ubi commodissima, imo necessaria fuisset talia narrandi occasio, et quidem *Iosephus* Ant. Jud. III, 5. 6. 7. 10. et Lib. VIII, 3. neque minus *Philo* Lib. III, de *vita Mosi* pag. 668. Lib. de *temulentia*, pag. 260. lib. de *profugis*, p. 465. Ex quibus omnibus planum est, de nube ista nihil omnino eis cognitum fuisse. Accedit tertium argumentum, ex *ipsius rei natura*. Enimvero, cum haecce nubes nullo alio consilio a Deo adhibita dicatur in sacris literis, nisi ut dux viae esset Israelitis, et cum posthaec neutiquam videatur adeo necessarium fuisse, aut tantae utilitatis, ut Deus ad spectabili signo super arca habitaret, quoniam Israelitis satis iam certo persuasum fuit, Deam habitare inter ipsos; cum porro sola arca posset omnes illos usus praestare, qui nubi tribuuntur, cumque nubes illa, si signum ad spectabile praesentiae divinae Israelitis esse debuisset, longe commodius in sacrario aut alio conspicuo loco locari potuisset, quam in adyto, quod nemini ex populo licitum erat adire, praeter pontificem semel quotannis, et quidem cum nebula suffitus, liberum ad spectum adimente; cum denique hoc pacto quae comminiscendae essent nubes, una extra tabernaculum, altera intra illud super arca, haud numeratis quae insuper se offerunt difficultatibus: facere non poterit, quicumque rem

recte aestimarit, quin a partibus Auctoris scer, eiusque sententiam calculo suo comprobet.

Altera libri pars continet Vindicias tractatus de nube S. A. F. oppositas Io. Everhardo Ravio, Theologo nuper Herbornensi. Contraire enim dixerat Ravio V. Gl. Auctoris sententiam diversae eruditorum, cum Judaeorum, tum Christianorum cohorti, et esse Judaeis ad unum omnibus, ipsique adeo Christianorum doctissimis, semper improbatam. Quod quidem cum in se ridiculum sit auctoritatibus pugnare, quoniam inter omnes constat, multa, quae suo tempore doctissimi manibus pedibusque defenderint, hodie uno omnium consensu impugnari atque explodi et auctoritates pari valore esse cum numeris: tum Auctor noster falsam esse Ravii criminationem fufius demonstrat, praeter adducta Philonis et Iosephi loca, etiam ex antiquitate Christiana, cui toti haec nubes ignota fuisset. Ignoravit enim Clemens Alexandrinus, Strom. V. p. 563. et hebraicae linguae peritissimi, Origenes Hom. IX. ad Lev. XVI, 1. 2. Hieronymus ad Ps. XCVII, 2, qui, cum alias mire argutantur, atque allegorias captant, en, quam largam ipsis materiam haec nubes si nota fuisset, suppeditasset! Ignorarunt quoque alii doctores veteris ecclesiae, hebraicae linguae plane rudes, et unice pendentes vel a versione Alexandrina, vel a vulgata latina: Cyrillus Alexandrinus ad Lev. XVI, 2: et 13. Tom. I. Opp. ed. Aubert. p. 373, nubem ex odoribus, qua implendum erat adytum, removendumque e conspectu propitiatorium, pro symbolo praesentiae divinae typoque Christi habens; itemque Lutherus ad Ps. XVIII, 11. Tom. II. Opp. Lat. Jen. fol. 188. inter alia haec scribens: unde et in figura illud servatum est, quod super propitiatorium et cherubim nihil erat positum, quod videbatur, sed sola fide credebatur illic sedere Deus. (p. 85. seq.) Auctor bene refellit oppositiunculas Ravii ex discrimine nubem inter et nebulam, neque minus ex loco Levit. XVI, 2. qui Ravio classicus est, petitas, addens duo

argu-

argumenta, suam interpretationem aequo cuilibet iudici commendantia. 1) Si vulgari sensu capiatur locus ille: ne intret omni tempore adytum Pontifex, neque arcae appropinquet, *quia in nube ibi conspiciendum tunc praebeto*, tum haec ratio nulla est, nec commodum sensum habet. Quomodo enim haec cohaerent: quia in nube videbor, propterea non, cum lubet, arcae appropinquet? Immo quia tantum in nube cernebatur, poterat quovis tempore ad videndum accedere sicut olim populus quotidie in nube viderat. 2) Ex omnium confessione ab aeterno templo absuit nubes illa commentitia, et tamen interneratum mansit imperium Dei, Lev. XVI, 2. ex eoque semper egit Pontifex in solemnibus obsecrationis die, quod contra, cessante primaria causa, facile potuisset negligi. Non moramur alia, quae Ravius contra Auctoris sententiam protulit, quia tanti non sunt, et ad invdiam scriptori faciendam solummodo pertinent.

Restat tertia pars: de *Philonis et Josephi auctoritate in historia rituum sacrorum*, ubi Auctor iustas querelas agit de studio Josephi ac Philonis legendi turpiter neglecto, quia plurima eruditorum pars, coeco quasi oestro percita, Rabbini- ca tantummodo sectata esset, et vel doctissimi parum sibi constitissent, ambabus manibus amplexi, si qua in re scriptores illos antiquos deprehendissent cum Rabbinis consentientes, contra vero exugillantes, si dissensissent, tamquam nugacissimos. Quapropter positis principiis iis, ex quibus fides scriptorum recte aestimanda est: docet 1) et Josephum et Philonem idoneam habuisse rituum sacrorum cognoscendorum facultatem, et necessario scivisse quae de iis traderent, e sinceris omnia fontibus hebraicorum monumentorum, quos ipsos adeundi facultas esset, hausta, et quod maximum est, ipsos cultus publici *ἀνθρώπων* fuisse. Id quod evincitur variis exemplis, simulque nota inscitiae Hebraicae linguae Josepho ac Philoni adpersa abstergitur. 2) Ostendit, utrosque eo fuisse ingenio, eoque animo, ut, quicquid de cultus

cultus publici ratione recte cognoscent, id bona fide tradere vellent, nullasque falsi, veri contra dicendi graves causas habuissent. *Primo*, quia per omnia scripta vere castum et religiosum animum spirant, et Josephus in primis aperte proficitur, se ex monumentis literarum, e quibus hauriat, nec demere, nec addere quicquam de suo audere, Ant. Jud. X, 10, 6. qui etiam scriptor fide dignus laudatur ab *Eusebio* Hist. Eccles. III, 9. *Isidoro* Pelus Ep. III, 19. IV, 75. etiam *Theophylacto* ad Matth. XXII, 7. et *Suida*; e recentioribus vero a *Jos. Scaligero* Praef. ad Opus de Emend. temp. *Casaubono* in Exercit. in Baronium, *Pagio* in Critica ad Annales Baronii &c. Et licet fuerint, qui cum iusta haud mactassent Josephum, errores eius et vitia non dissimulant: tamen de his caute et modeste iudicandum arbitratur Auctor doctiss. nec, si quaedam historiae sacrae, antiquioris in primis aetatis, admissae, quae in libris sacris haud reperirentur, neque per se probari possent, non ideo illa conficta ab eo esse de industria et malo animo, sed hausta e monumentis scriptis, sine iusto fortasse in omnibus delectu, alia paullulum immutata, non perversa aut detorta, ad ingenium Graecorum, in quorum gratiam animum ad scribendum appulisset. Haud pauca denique ipsi exprobrata esse vitia, in chronologicis maxime, quae non a Josepho vere profecta, sed intrusa a doctoribus veteris ecclesiae sint, et correctae ad graecam versionem; et si quid Josephus sacris narrationibus praeter libros divinos adiungat, credibile putat Auctor doctiss. id depromptum ex iisdem libris antiquis, e quibus Apostoli sua de Ianne et Iambre, de cadavere Moysi &c. hauserint. Qui ergo testimonium Rabinorum in quolibet ritu cultus Levitici pluris faciant, quam Philonis et Josephi, eos aequae turpiter se dare et ridiculos esse, ac si quis in Romanae reip. historia et antiquitatibus maiorem fidem habeat: *Onuphrio Panvino*, *Sigonio*, *Rosino*, *Nieuporto* et similibus, quam *Livio*, *Dionysio Halicarnassensi*, *Dioni Cassio*, aliisque auctoribus gravissimis. Denique instituit Auctor doctiss. comparisonem Josephi ac Philonis

Philonis cum Rabbis, partim quod ad *fontes*, partim quod ad ingenium historicum attinet. Quod ad *illud*, docet communem atque unum fere fontem Rabbinae sapientiae esse Talmudem. Idoneum scilicet monumentum ad fidem historicam! Primum enim Mûchna nihil aliud est nisi farrago opinionum et scitorum de rebus sacris, quorum auctores centum et triginta numerantur, aucta posthaec innumeris commentis in vasto Gemarae commentario. *Demde* inter ipsas magistrorum de rebus ritibusque sacris sententias magnus est dissensus, alter repugnat alteri et in alia omnia discedit, tantaeque hic fervent lites et controversiae, quae nullo modo possunt in concordiam redigi. *Postremo* accedit, quod non ipsi solummodo auctores Talmudici dissentiunt, sed etiam inter Judaeos reliquos, ad hunc usque diem, vehementer magnoque animorum motu de eo certatur: utrum sit Talmudi fides habenda, nec ne? et adhuc sub iudice lis est. Id quod ipsi Iudaei, propterea in diversas et Rabbinitarum et Karraeorum sectas scissi, quorum illi traditionem, hi vero sapientiores solam legem scriptam amplectuntur, exemplo suo comprobant. Quanto magis ergo demiranda permultorum levitas est, qui *Maimonidi*, Talmudis epitomatori, tantam concedunt auctoritatem, ut scita eius oraculorum fere loco amplectantur, eumque tantis elogiis inactent, nihil ut supra esse possit. Quod vero attinet ad *ingenium* historicum, Rabbinos ab Josepho et Philone toto quod aiunt coelo differre, nulla eget demonstratione. Etenim cum Josephus in primis professione historicus, consuetudine optimorum Graeciae scriptorum probe excultus, Judaicis moribus fere exutus, ad illorum venustatem ingenium suum scribendique solertiam conformavit; hi contra ab omni ingenii cultu alieni reperiuntur, proclivesque adeo ad quaevis fingenda et credenda: quis contra hiscere ausit? Confirmat Auctor noster sententiam suam *partim* aliorum virorum doctissimorum iudicio et auctoritate, *partim* recensendis pudendis Rabbitorum commentis, de arca foederis (p. 157.)

de Cherubis, (p. 160.) de ritibus ad solemnem piaculi diem pertinentibus (p. 161.) de Paschæ ritibus (p. 163.) &c. optatque ut Josephus et Philo in scholis eodem habeantur numero, eodemque adolescentibus imprimis studio commendentur, ac reliqui scriptores Graeci; nosque facere non possumus, quin vota etiam nostra cum votis Auctoris, qui et argumenti dignitate, quod tractandum in hoc libro sibi sumsit, et dicendi copia, atque elegantia stili latini, ingenium veterum scriptorum studio probe excultum producat, iungamus.

THE RUINS OF POESTUM
or *Posidonia* &c.

h. e.

RUDERA POESTI SIVE POSIDONIAE, urbis Magnae Graeciae in regno Neapolitano, continentis descriptionem s. prospectum Antiquitatum superstitum, tum antiquam eius iuxta ac novam historiam, denique Inscriptiones et Annotationes in Architecturam Doricam.

Londini, cum figur. aen.

Cum nihil sit tam novum, quod dies non consumat atque ad interitum vocet, tum nihil adeo antiquum est ac situ confectum, quod non dies quoque et indefessum eruditorum studium eruat atque ab occasu vindicet. Cuius quidem rei testimonio sunt celeberrima illa Palmyrae ac Persepoleos monumenta, et his annumerandae quodammodo videntur, etsi minus aequiparandae, quas deinceps recensibimus, reliquiae. Constat hic liber vix IX. chartis, cuius cap. I. historiam Poesti urbis, c. II. varias inscriptiones, c. III. coniecturas super inscriptione aliqua literis ignotis in sarco-

sarcoplago reperta, complectitur. Adiectae sunt ad calcem quatuor figurae aeneae, quarum *prima* prospectum Poesti urbis, *secunda* templum Graccum, *tertia* templum quod *Vitruvio* est Amphiprostylon, *quarta* templum Peripteron, ante oculos sistit. In praefatione harum Antiquitatum detegendarum occasio enarratur. Etenim Neapolitanus quidam, artis pictoriae alumnus, iter fecit Capaccium, visitatum suos cognatos, nescio quo casu delatus in montes Poestum circumiacentes. Hic nulla hominum vestigia, praeter humilem agricolae alicuius casam, invenit. Attamen cadavera antiquae urbis oculos eius totos in se converterunt. Vix propius accedens observat muros, turres, portas ac templa. Reversus Capaccium, rogat vicinos horum monumentorum originem, at nihil resciscit, praeter quam quod ea pars regionis, decem abhinc annis, ab agricola illo, cuius casam vidisset, culta fuerit, qui locis nonnullis suffossis thesauros invenisset, ad plures agros coemendos sufficientes. Adveniens tandem Neapolin, narrat magistro suo quae viderat. Hic novitate rei captus iter suscipit ad prospectum istius regionis delineandum. Qua de re rex certior factus, mandat has ruinas diligentius iuquirere, et vindicare ab ea, qua septingentos annos iam premebantur, obscuritate. Exposita igitur occasione, Auctor pergit ad historiam Poesti urbis ipsam. Posidonia, Ποσειδωνία, vel Poestum urbs, sita est in angusto quodam freto, freti Salernensis parte, distans unum circiter lapidem a mari, tria milliaria Anglica versus orientem ab ore Silari fluminis, et XX. milliaria Gallica Neapoli. Strabo (Lib. 5.) ait: ὁ κόλπος Ποσειδωνιάτης, et ἡ πελῆς ἢ Ποσειδωνία παῖτος, ἐν μέσῳ τῷ κόλπῳ κειμένη. Silarus fluvius hodie Selo vocatus, divisit olim a meridie Lucaniam ab agris Picentinis. Urbs ipsa nomen gerit a Neptuno, cui dicata fuerat. Id quod multae monetae, et monumenta lapidi angulari portae septentrionalis insculpta, testantur. Plures urbes, Strabone, et Pausania auctoribus, hoc nomine inclaruerunt. De tempore, itemque occasione mutati nomi-

hosce barbaros a Constantino VIII. Orientis Imperatore p̄tere. Quos etiam ingens Graecorum exercitus adveniens, fociis in Italia manus iungentibus, ad interneccionem devicit. At haec ipsa victoria cessit in urbis interitum. Etenim Saraceni in fugam versus Siciliam et Africam se recipientes Poestum antea direptum incendio delerunt, A. 930. (Leo. Ost. l. c. Luitprand. c. 14.) Multa tamen superfuere urbis splendidae huius rudera. Quae vero barbari reliquerant, et aedificia, et templa, ea destruxit *Robertus Guiscardus*. A. 1080. reliquias Salernum comportari iubens ad exornandum templum ossibus S. Matthaei consecratum. O sancta simplicitas! Inter viros claros, quos urbs haec protulit, numeranter *Athamas, Simus, Proxenus, Cranus, Myetes, Bathylaus, Phaedo*, omnes discipuli Pythagorae, *Thestor* (Iamblich. de vit. Pythag. 33.) *Parmenides* (Diod. Sic. l. II. Dion. Halic. Lib. 9.) *C. Terentius Lucanus*. Urbs haec propter rosas, bis per annum florentes, decantata olim a poetis fuit. Virg. Georg. Lib. 4. v. 118. Ovid. Metam. Lib. 15. v. 708. de Ponto Lib. 2. Eleg. 4. Martial. Epigr. Lib. 4, 42. Lib. 9, 26, 60. Propert. Eleg. Lib. 4, 5. *Claudian.* de Nuptiis Honor. v. 244. *Auson.* Idyll. 14. Sequuntur iam 12 inscriptiones Poesti iuventae, et urbis descriptio, quae figuram habet cubicam, ambitu duo cum dimidio millia Anglica complectens, et portas quatuor sibi invicem oppositas. Lapidi angulari arcus portae septentrionalis insculptus est Neptunus, cum equo marino. Muri superstites lapidibus quadratis molis insignioris constant, turribus instructi diversae altitudinis. Regio urbis parum salubris est, ex una parte cincta palude, (sc. Lucaniae,) altera vero fontibus bituminosis, flumine insuper aquae sulphureae ac male sapientis ab oriente muros alluente. Id quod veteres iam tradidere (Strab. 5.) Quapropter prisci incolae aquae ductus aedificaverant, quorum rudera adhuc supersunt. In praecipuis Antiquitatum reliquiis Poesti, repertis, referuntur Theatrum, Amphitheatrum, et tria templa. Longissimus
Amphi-

Amphisheatri diameter 130 pedes, brevissimus 90 aequat. Unum templum est hexastylon, columnis a fronte sex, a latere quatuordecim, adeoque simul amphiprostylon. Eiusdemque formae alterum templum, columnis a fronte IX. a latere 18. Quod genus *Vitruvius* Pseudodipteron vocat. Tertium denique, magnitudinem reliquorum non aequans columnis a fronte sex, et tredecim a latere instructum est, adeoque peripteron. Columnae omnes sunt Doricae, quarum altitudo vix 5 diametros continet, et quae cum antiquissimis illis, quas *Vitruvius* Lib. IV, cap 3. describit, plane conveniunt, proxime accedentes ad truncos quercuum. Prisci etenim, cum aedificia humilia inhabitarent, columnas etiam, quibus haec innitebantur, humiles ac crassae fuerunt, post lapideae eandem retinere figuram. *Vitruvio* auctore (Lib. 4. cap. 1.) *Dorica columna, virilis corporis proportionem, et firmitatem, et venustatem in aedificiis praeslare coepit.* Restat denique inscriptio ignotis plane literis in sarcophago reperta, super qua eruditi iam varii varias agitarunt coniecturas, *Assmanno* literas istas pro Aegyptiacis, *Gorio* pro characteribus Gnosticorum et Basilidianorum, aut notis Tyronis, aliis pro literis Cupticis, &c. habentibus; auctore vero nostro pro Phoeniciis aut Pelasgicis, praesertim quod Pelasgi, originis Doricae, conditores Posidoniae urbis fuisse videantur.

OBSERVATIONES SIDERUM, HABITAE PISIS

in specula academica ab anno LXV. vertentis saeculi XVIII. ad annum labentem LXIX. Jussu et auspiciis R. C.

Petri Leopoldi M. E. D. in lucem editae.

Pisis, excudebat Augustinus Pizzornius, Praesidium permissu, plagg. 10. c. tab. aen. in 4. mai.

Praefatio maxima ex parte est historica. Auctor breviter narrat originem speculae Pisanae; deinde agit de organis

quibus usus est, et de modo ac ratione quam adhibuit, ut eorum vel exactam constructionem exploraret, vel vitia, si qua essent, cognosceret. Antea vero conqueritur de deperditis quibusdam astronomicis observationibus ad prelum paratis Vincentii Rineri, discipuli illustris Galilaei, quae, ut ipse dicit, ab hominibus specie religionis deceptis sublatas deperierunt.

Speculam ultimus Mediceae gentis M. E. Dux, Joannes Galto, extrui iussit, suadente Petro Francisco de Ricciis, Lycei Pisani tunc curatore. Coeptum est opus anno 1728. dirigente architecto Julio Foggino, absolutumque anno 1735.

Organa, quibus usus est Auctor, triplicis fere sunt generis: quaedam inserviant mensurae temporis; quaedam mensurae angulorum et distantiarum; quaedam denique phaenomenis, a conspectu oculorum remotis, spectandis.

Prioris generis sunt duo horologia automata, pendula instructa, a Georgio Grahamio secundum correctionem anno 1726. Joannis Harrison summa arte ac studio elaborata,

Secundi generis sunt duo Quadrantes ex orichalco; unus immobilis radio hexapedali, alter mobilis radio tripedali, a Jonatha et Joanne Siffon Londini confecti. Porro Telescopium versatile, Micrometrum, et Telescopium parallacticum.

Limbus Quadrantis immobilis s. muralis dupliciter est divisus, nempe in gradus, et in partes quarum 96. constituunt angulum rectum. Telescopio autem orichalco, quod est eiusdem longitudinis ac quadrantis radius, adiuncta est Nonnii divisio.

Sequuntur deinde pag. IX. observationes, quas auctor instituit ad examinanda instrumenta, et ad inveniendam lineae collineationis positionem, axis nimirum iisdem prope
verticem

verticem culminantibus, ex oppositis locis observatis, quarum observationum rationem etiam inserta tabula proposuit.

Invenit vero iis peractis, divisiones quadrantis muralis minus accurate et exacte esse descriptas, ideoque diligenti examini subiecit, et quantum potuit ab erroribus inde oriendis cavuit.

Pag. XIV. describit Quadrantis mobilis constructionem et divisionem, quo tantum usus est ad observationes altitudinum correspondentium, eaque de causa nullum divisionum examen instituit. Eadem et sequenti pagina, telescopii, pinnacidii vice fungentis, constructionem et usum apte exponit.

His pag. XVI subiungit fusam descriptionem telescopii in plano meridiani versatilis, a Jonatha et Jeremia Siffon elaborati, atque partium eius compositionem studiose ostendit.

Pari ratione pag. XX. historiam Micrometri, eiusque usum refert. Primus omnium Hugenius anno 1659. in *Systemate Saturnio* eius descriptionem dedit. Auzout, Acad. Scient. Par. socius, et post eum Jacobus Bradleius, illud perfectius et ad usum commodius reddiderunt. Amplissima eius descriptio reperitur in *Optica* Roberti Smith, et in *Astronomia de la Lande*, ad quos auctor lectores ablegat.

Pag. XXI. pergit historiam Telescopii parallactici tradere, eiusque constructionem, usum, et compositionem demonstrare. Illud, quo usus est auctor, elaboratum est Londini a Jacobo Short, eiusque figuram etiam ad calcem operis apponi curavit.

Pag. XXVII. denique inter tertii generis organa praecipua esse docet, Telescopium refringens 25. pedum, a Josepho Campano elaboratum, et Telescopium aliud hexapedale Londini confectum.

Hanc profectionem satis amplam sequuntur demum observationes ipsae. Totum opus divisum est in tres partes, secundum rationem observationum. Prima parte describuntur observationes, quae ad determinandam cum latitudinem, tum longitudinem huius speculae institutae sunt.

Ad inventiendam latitudinem auctor duplicem inijt rationem. Primum eam pag 1 — 5. definire studuit ex distantis a vertice stellae α polaris superioribus et inferioribus, ad Quadrantem muralem observatis, et ad 1. Januarii 1768. reductis.

Distantiam a vertice reductam ad 1. Januar. 1768. invenit $44^{\circ} 20' 50''$, 7.

Distantiam a vertice inferiorem, collatam cum distantia superiori $46^{\circ} 16' 55''$, 3.

Ex quibus observationibus, quarum rationem tabulis propositis exhibet, erroribus tam divisionum quam lineae collineationis correctis, altitudinem Poli veram statuit $43^{\circ} 43' 4''$, 7.

Fixarum loca desumpsit ex fundamentis Astronomiae de la Caille, et Refractionem ex tabulis Bradleyi.

Secundo pag. 6. eam inquisivit ex stellarum prope verticem culminantium observationibus. Ex distantis a vertice versus boream mediis ad idem tempus reductis

α . aurigae altitudinem invenit $43^{\circ} 43' 13''$, 3.

β . aurigae $43^{\circ} 43' 8''$, 1.

Ex distantia media versus austrum

γ . Andromedae $43^{\circ} 43' 14''$, 1.

Denique ex observatis stellarum δ et β -Persei distantis a vertice speculae latitudinem statuit $43^{\circ} 43' 7''$, 4.

Ad longitudinem autem definiendam comparavit p. 8. observationes eclipsis satellitum Jovis, Bononiae a peritissimis

finis astronomiae viris, Eustachio Zanotto et Petrohio Matteucio, in hanc finem institutis, cum iis quas ipse peregit.

Verum cum propter inaequalitatem instrumentorum adhibitorum errore, facilius irrepere potuerint, auctor omnibus rite perpensis, meridiani Bononiensis observatorii distantiam a meridiano speculae Pisanæ ad ortum ponit $0^h 4' 25''$; meridiani vero Observatorii regii Parisiensis ad occalum, $0^h 31' 28''$.

Addit deinde pag. 10. aliam observationem Eclipsis lunaris d. 29. Julii 1768. eadem ex causa utriusque locis peractam, ubi minor distantia meridiani Pisani a Bononiensi inventa est. Verum cum observatio Pisis facta minus feliciter successerit propter iniuriam tempestatis, et graves errores ex inaequalitate telescopiorum illabi potuerint, auctor prioris observationis determinationem huic posteriori longe praeferendam existimat. Unde priorum observationum distantiam confirmat atque per observationes futuras comparandas accuratiorem dare promittit.

Sequitur pag. 15. altera pars, in qua continentur observatae Saturni et Jovis cum Sole oppositiones. Prima observatio est Oppositio Saturni anno 1765. In definienda longitudine usus est auctor tabulis solaribus de la Caille et Planetariis Halleii. Comparatus est cum stella α posita in Constellatione Ceti, die 22. Novembris, tempore medio $11^h 54' 24''$.

Notatur pag. 16. error tabularum Halleii

in longitudine — $19' 45''$, 6.

in latitudine — $+ 0' 24$, 0.

Tempus medium oppositionis die 23. Nov. ex tabulis correctis Halleii $0^o 4' 58''$ fuit $17^h 37' 13''$. Unde error tabularum Halleii, ex anomalia media Saturni, et longitudine heliocentrica apparenti in tabulis, datur $0^o 17' 23''$.

Y y 2

Altera

Altera est pag. 17. Observatio Oppositionis Saturni anno 766. Observatus est una cum stellis ζ Tauri et η Geminorum; exhibetur tabula differentiae ζ Tauri et Saturni tempore medio die 6. Decembris 11^h 59' 4", et positionis apparentis Saturni. Animadvertitur error tabularum

in longitudine	-	-	17'	8",	1.
in latitudine	-	-	+	0	14, 9.

Porro: d. 7. Dec. temp. med. 11^h 54' 46" indicatur error tabularum

in longitudine	-	-	16'	55",	6.
in latitudine	-	-	+	0	24, 8.

exhibita tabula differentiae η Geminorum et Saturni, nec non positionis apparentis.

Pag. 20. tempus medium oppositionis die 7. Dec. ex motu diurno Solis et Saturni, ex observatione deducto, colligitur 20^h 47' 37".

Unde error tabularum Halleii ex tabulis eadem ratione collatis in longitudine invenitur — 0° 14' 57", 7.

Eadem pagina traditur Oppositio Saturni, anno 1767. Observatus fuit cum stellis μ, η, et γ, positis in constellatione Geminorum.

Proponitur tabula differentiae μ Geminorum et Saturni, et positionis apparentis Saturni d. 20. Dec temp. med. 12^h 5' 34". corrigunturque pag. 21. errores tabularum Halleii

in longitudine	-	-	0°	14'	25",	8.
in latitudine	-	-	+	0	0	6, 7.

tabularum Casfini

in longitudine	-	-	+	0	14	36, 7.
in latitudine	-	-	+	0	1	26, 9.

Pag. 22.

Pag. 22. 23 et 24. exhibentur tabulae differentiae α Geminorum et Saturni, et γ Geminorum et Saturni, nec non positionis apparentis, d. 23. Dec. temp. med. $11^h 52' 59''$.
 Corriguntur errores tabularum Halleii

in longitudine	-	-	$0^\circ 14' 31'', 6.$
in latitudine	:	-	$+ 0 \ 0 \ 24, 5.$
tabularum Cassini			
in longitudine	-	:	$+ 0 \ 13 \ 51, 8.$
in latitudine	-	-	$+ 0 \ 1 \ 42, 3.$

Tempus medium oppositionis d. 22. Decembris col-
 legitur $1^h 18' 35''$. Ergo error tabularum Halleii in lon-
 gitudine $- 0^\circ 12' 43''$.

Additae sunt pag. 25 et 26. tabulae comparativae mo-
 tus Saturni eorum annorum, quibus fere in eodem orbitae
 loco, ad eandem restituitur positionem respectu Jovis, adiu-
 ncta columna errorum tabularum Halleii, ad stabiliendam
 sententiam, quam errores tabularum inventi in hisce oppo-
 sitionibus confirmant, quamque Cel. de la Lande in Actis
 Acad. Reg. Sc. Parif. anno 1765. demonstravit, inaequalita-
 tem motus medii Saturni nullis tribui posse Planetarum at-
 tractionibus. Nam motus Saturni singulis revolutionum
 annis mox tardior, mox celerior reperitur.

Sequuntur pag. 27. Observationes Oppositionum Jovis
 cum Sole.

Comparatus est Jupiter cum stella γ , posita in constel-
 latione Geminorum die 3 Febr. temp. med. $12^h 25' 33''$.
 Adnotatur error tabularum

in longitudine	-	-	$+ 0^\circ 2' 49'', 1.$
in latitudine	-	-	$- 0 \ 0 \ 41, 1.$

Tempus medium oppositionis die 5 Febr. correctis ta-
 bulis erit $16^h 25' 30''$. Unde error tabularum Halleii ex

Y y 3 anomia-

anomalia media Jovis, et longitudine heliocentrica apparenti, iuxta tabulas erit $+ 0^{\circ} 2' 23''$.

Pag. 29. Oppositio Jovis anno 1767. observata fuit una cum stellis β et δ positis in constellatione virginis.

Exhibetur differentia Jovis et δ virginis, die 7. Martii tempore medio $12^h 17' 0''$. Deinde positio apparens Jovis. Indicatur error tabularum

in longitudine	-	-	$+ 0^{\circ} 5' 24'', 0.$
in latitudine	-	-	$- 0 0 11, 0.$

Pag. 30. differentia Jovis et β Virginis, die 9 Martii temp. med. $12^h 8' 4''$ cum positione apparenti Jovis. Eadem pagina differentia Jovis et δ Virginis d. 9. Martii temp. med. $12^h 8' 4''$ et Positio apparens Jovis; sumtoque medio harum observationum d. 9. Martii pag. 31. datur error tabularum

in longitudine	-	-	$+ 0^{\circ} 5' 34'', 8.$
in latitudine	-	-	$- 0 0 10, 5.$

Porro: Differentia Jovis et β Virginis, die 10 Martii temp. med. $12^h 3' 40''$ et Positio apparens Jovis: Colligitur error tabularum

in longitudine	-	-	$+ 0^{\circ} 5' 39'', 5.$
in latitudine	-	-	$- 0 5 4, 0.$

Erit ergo tempus medium oppositionis ex longitudine Solis d. 7. Martii, juxta tabulas, motuque diurno Solis, et motu diurno Jovis, ex observatione deducta d. 8. Martii $7^h 16' 14''$. Unde error tabularum Halleii eadem ratione deductus, $+ 0^{\circ} 4' 27''$.

Pag. 33. Oppositio Jovis anno 1769. Comparatus fuit cum stellis δ et β Scorpii, α et ν Librae. Loca posterioris

rioris stellae deducta sunt ex Catalogo Stellarum Zodiaci, qui reperitur in Tom. 6. Ephemeridum de la Caille.

Exhibetur positio apparens ad γ Maii; Jovis et δ Scorpii temp. med. $12^h 0' 6''$ d. 7. Maii, differentia et positio apparens Jovis.

Porro Jovis et β Scorpii differentia et positio appa-rens eodem temp. med. Inde sumto medio inter has posi-tiones, deducitur positio apparens die 7. Maii, $12^h 0' 6''$. Indicatur error tabularum

in longitudine	-	+ $0^\circ 10' 4''$, 0.
in latitudine	-	+ $0 0 26$, 9.

Pag. 35. Jovis et α librae differentia et positio appa-rens Jovis t. m. d. 8. Maii $11^h 55' 40''$.

Porro Jovis et γ librae differentia et positio appa-rens Jovis. Sumto medio inter utramque observationem d. 8. Maii t. m. $11^h 55' 40''$ positio apparens Jovis. Eruitur error tabularum

in longitudine	-	+ $0^\circ 9' 53''$, 4.
in latitudine	-	+ $0 0 24$, 8.

Pag. 36. Jovis et α librae differentia, d. 9. Maii t. m. $11^h 51' 13''$, et positio apparens Jovis.

Porro Jovis et γ librae differentia positioque appa-rens: sumto medio iterum elicitur error tabularum

in longitudine	-	+ $0^\circ 9' 56''$, 9.
in latitudine	-	+ $0 0 30$, 6.

Sequitur pag. 37 et 38, tabula Jovis et α librae dif-ferentiae d. 10. Maii t. m. $11^h 46' 46''$, et Jovis et γ librae differen-

differentiae, collatis utrisque, sumtoque medio, error tabularum positionis apparentis Jovis colligitur

in longitudine - - - + 0° 9' 51", 3.
in latitudine - - - + 0 0 29, 6.

Pag. 39. denique est Jovis et α librae differentia die 11. Maii t. m. 11^h 42' 20", et positio apparens Jovis. Indicatur error tabularum

in longitudine - - - + 0° 9' 51", 1.
in latitudine - - - + 0 0 29, 4

Sumto medio inter errores ex singulis observationibus, error tabularum Halleii colligitur

in longitudine - - - + 0° 9' 55", 3.
in latitudine - - - + 0 0 28, 3.

Tandem pag. 40. tempus medium oppositionis, die 8. Maii secundum rationes iam adductas datur 1^h 27' 14", errorque tabularum Halleii ex anomalia media Jovis et longitudinae heliocentrica apparente, iuxta tabulas colligitur +. 0° 8' 7".

Aggredimur ultimam partem pag. 41. in qua continentur observationes eclipsium Solis et Lunae, occultationum fixarum sub Lunae discum, et eclipsium satellitum Jovis, earumque cum tabulis accuratioribus comparationes.

Primo loco est Observatio Eclipsis solaris, habita 16. Augusti anno 1765. quae perfecta est tubo optico novempedali.

Tempus verum initii eclipseos - - - 4^h 42' 9"
Finis - - - - - 5 56 47

Adduntur tempus et mensura obscurationis Solis.

Pag. 42. sequitur Calculus initii et finis eclipseos iuxta tabulas lunares Mayeri. Secutus est Auctor methodum

Methodum Cl. V. de la Lande, in calculo, ad tabularum errores et tempus coniunctionis deducendum.

Exhibentur ergo pag. 42. Elementa calculi pro initio, et p. 47. pro fine eclipses.

Ex his pag. 44. errores tabularum lunarium, maxima eclipsis et tempus verum Novilunii, deducuntur. Corrigitur Semidiameter lunaris ad eius altitudinem $0^{\circ} 0' 31'' 4, 6$.
 in longitudine + $0 15, 8$.
 in latitudine + $0 43, 4$.

Tempus autem verum coniunctionis verae deductum ex observatione $4^h 20' 59''$.

Pag. 46. sequitur Observatio Eclipses lunaris, die 24. Februarii 1766. peracta, tubo optico novempedali.

Initium penumbrae temp. vero	7 ^h 2' 28"
Initium eclipses	7 10 7
Finis eclipses	9 26 7
Finis penumbrae	9 32 7

Subiuncta est supputatio eiusdem eclipses iuxta tabulas Mayeri. Maxima eclipsis contigit iuxta tabulas temp. med. $8^h 31' 59''$. Corrigitur pag. 48. Semidiameter umbrae terrestris in lunae orbitam proiectae, propter umbram proiectam ab atmosphaera terrestri $0^{\circ} 39' 43'', 0$.
 et semidiameter umbrae $0 39 43, 5$.

Ex his supputationibus, iuxta tabulas, initium eclipsis temp. med. habetur

temp. med. habetur	7 ^h 24' 16"
finis	9 39 43
tempore autem vero initium	7 10 44
et finis	9 26 12

Zz

Unde

Unde tabulae initium eclipsios observatione tardiozem
 praebuerunt $0^h 0' 37''$
 finem $0 0 5$.

In fine admonet Auctor, maiorem consensum tabularum cum observatione obtineri posse, si Cl. Astronomorum exemplo, semidiameter umbrae maiori aequatione in priori, quam in posteriori phasi, augeatur.

Pag. 49: exhibetur Observatio Eclipsis Solaris habita die 5. Aug. a. 1766.

Initium eclipsis temp: vero datur: $6^h 23' 51''$.
 adiectis reliquis obscurationis determinationibus. Finis non observari potuit propter demersionem Solis sub horizontem;

Pag. 50. ponitur Calculus pro initio eclipsios, iuxta tabulas lunares Mayeri institutus. Corrigitur distantia apparens Lunae a Sole, ob figuram telluris sphaeroidalem $0^s 0^m 30' 17''$, &
 semidiameter lunae ad eius altitudinem $0 0 14. 44, 2$
 Error tab. Mayeri in longitudine $+ 0 16, 2$.

Tempus verum Novilunii, deductum ex observatione, ponitur $6^h 25' 49''$.

Pag. 52. additur Calculus dimidii digiti obscurationis. Corrigitur distantia apparens centrorum Lunae et Solis $0^s 0^m 29' 9''$, 8.
 Semidiameter Lunae horizontalis ob
 eius altitudinem apparentem $+ 0 0 0' 1, 6$.
 Error tabularum in longitudine $+ 0 3, 9$.

Tempus verum Novilunii, deductum ex observatione, obscurationis dimidii digiti $6^h 25' 23''$.

Pag. 53.

Pag. 53. exhibetur Calculus observationis unius digiti.
 ti. Corrigitur distantia Lunae a Sole apprens ob figuram
 telluris

$$0^{\circ} 0' 28'' 6, 6.$$

Semidiameter Lunae ob altitudinem
 apparentem + 0 0 0 1, 3.

Error tabularum Mayeri in longi-
 tudine - 0 15, 0.

Tempus verum Novilunii, deductum ex observatione
 dimidii digiti 6^h 24' 42".

Admonitio in fine addita est de errorum tabularum et
 temporis Novilunii longe diversa ratione ex initio eclipsion
 et primis duabus phasibus, minorisque auctofitatis aesti-
 mantur, partim propter continuam mutationem figurae cir-
 cularis Solis prope horizontem et refractiones inaequales,
 partim propter iniuriam nubium.

Sequuntur pag 55. Occultationes fixarum sub Lunae
 discum, observatae die 6. Nov. 1767.

Observatio perfecta est telescopio Gregoriano quinquepe-
 dali. Propter coelum nebulosum tantum observari potuerunt
 appulsus et emerfiones Stellae *p* et Lucidae Plejadum. Loca
 apparentia Stellae *p* desumpta sunt ex catalogo Britannico
 Flamstedii, et Alcinoe ex catalogo fixarum Zodiaci de la
 Caille, in tom. V. Ephemeridum.

Ex his observationibus deducuntur pag. 56. tempus
 coniunctionis Lunae cum Stellis observatis, et errores
 tabularum.

Adhibitis igitur tabulis Clairauti inquitur primo loco
 longitudo Lunae vera pro tempore appulsus *p* Plejadum,
 et corrigitur Semidiameter Lunae ad eius altitudinem
 $0^{\circ} 0' 16'' 33'', 8.$

Z 1 2

Deinde

Deinde longitudo Lunae vera pro tempore emerfionis, et corrigitur Semidiameter Lunae ad eius altitudinem.
 $0^{\circ} 0' 16'' 33''$, 3.

Pag. 57. Motus Lunae apprens in longitudine ab appulsu usque ad emerfionem. Indicatur error tabularum lunarium Clairalti

in longitudine — $1' 26''$, 9.
 in latitudine + $1' 36''$, 8.

Denique tempus verum coniunctionis statuitur
 $12^h 44' 15''$.

Hunc excipit pag. 59. Calculus occultationis Alcinoe sub Lunae discum, die 6. Nov. 1767.

Corrigitur Semidiameter Lunae ad eius ad altitudinem tempore immerfionis $0^{\circ} 0' 16'' 33''$, 8.
 et tempore emerfionis eadem $0 0 16 33$, 2.
 Error tabularum in longit. — $0 1 25$, 0.
 in latitud. + $0 1 55$, 1.

Tempus verum coniunctionis pag. 65. colligitur
 $12^h 47' 16''$.

Pag. 62. proponuntur: Immerfiones sub Lunae discum stellarum *y* seu Alcinoe et *p* Plejadum, observatae 31. Dec. 1767.

Auctor usus est iisdem tabulis de la Caille et Flamstedii.

Appulsus *y* Plejadum ad Lunae discum observatus fuit tempore vero $5^h 25' 13''$.
 p Plejadum $5 28 17$.

Corrigitur

Corrigitur pag. 63. pro momento appulsus Alcinoe Semidiameter ad eius altitudinem	0° 0' 16" 10", 8.
Parallaxis longitudinis ob figuram telluris Sphaeroidalem	0 0 25 40, 3.
Itidem parallaxis latitudinis	0 0 33 33, 84
Et pro momento appulsus p Plejadum Parallaxis longitudinis ob figuram telluris	0 0 25 23, 1.
Itidem latitudinis	0 0 33 18, 5.

Pag 66. notatur error tabularum Clairalti

in longitudine	+ 0' 6", 9.
in latitudine	+ 0 11, 5.

Tempus verum coniunctionis ex differentia vera longitudinum Alcinoe et Lunae colligitur 6^h 19' 26".

Eadem supputatio instituta est pro appulsus momento Stellae p Plejadum ad Lunae discum. Corrigitur iterum error tabularum

in longitudine	+ 0° 0' 7",
in latitudine	+ 11", 9.

Tempus verum coniunctionis Lunae cum p Plejadum constituitur 6^h 16' 37".

Pag. 67. proponitur occultatio Stellae Antaris sub Lunae discum, observata die 11. Febr. 1768. observatio peracta est telescopio Gregoriano quinquepedali. In calculo huius et superiorum occultationum fixarum parallaxes longitudinis et latitudinis invenit auctor methodo Nonagesimi de la Caille.

Longitudo Lunae pro momento appulsus supputata est ex tabulis Clairalti.

Corrigitur Semidiameter Lunae ad eius altitudinem	0° 0' 15" 15", 4
Parallaxis longitudinis ob figuram telluris	0 0 30 36, 0
Parallaxis latitudinis	0 0 44 15, 9
Deinde pro tempore emersionis itidem corriguntur:	
Semidiameter Lunae ad eius altitudinem	0 0 15 17, 3
Parallaxis longitudinis ob figuram telluris	0 0 18 32, 2
Parallaxis latitudinis	0 0 48 56, 2
Error tabularum colligitur	
in longitudine	+ 0 51, 0
in latitudine	+ 0 0, 5
Tempus verum coniunctionis constituitur	17 ^h 46' 50".

Pag. 71. sequuntur denique: Observationes Satellitum Jovis, annorum 1767. 68 et 69.

Eclipses horum satellitum partim comparatae sunt cum tabulis Wargentini, editis una cum tabulis planetariis Halleii a. 1759. à Cl. V. de la Lande; partim cum tabulis eiusdem Wargentini correctis, quae reperiuntur in Cognitione motuum coelestium anni 1766.

Proponitur igitur pag. 72. et 73. tabula Observationum eclipsium I. Satellitis, pag. 74. II. Satellitis, pag. 75. et 76. III. Satellitis, pag. 77. IV. Satellitis Jovis, unaquaque earum continet quatuor sectiones, quarum prima designantur anni, menses, et dies secunda, tempus verum observationis; tertia errores tabularum; et quarta quae notanda sunt in observatione.

JO GERHARDI, THEOLOGI QUONDAM JE-
nenfis celeberrimi, Loci Theologici, cum pro adstruenda veri-
tate, tum pro destruenda quorumvis contradicentium falsitate,
per theses, nervose, solide, et copiose explicati. Denuo edidit,
variique generis observationes, nec non praefationem, qua de
vita et scriptis auctoris discutitur, adiecit. JO. FRIDERI-
CUS COTTA, Theologus Tubingensis. Editio II.

TOMUS I. II. III. IV.

Tubingae, sumptibus Jo. Georgii Cottae,

MDCCLXVII. in 4.

Est sane mira mutabilitas uti emanium rerum, ita quoque
 studiorum generis humani, quod raro ultro saeculum
 sibi ipsi placet, et dum semper novat, semper intra rudi-
 menta consistit. Quod quomodo in toto fere campo erudi-
 tionis obtineat quaeque ibi vicissitudo, quae vanitas regnet,
 huius loci non est amplius differere; nota enim haec sunt.
 Sed philosophiae sane vicissitudines eo magis sunt animad-
 vertendae, quo plus in Theologia ipsae immutarunt. Nam
 cum olim ea esset plane popularis, ordineque arbitrario dif-
 feretur, videmus biblicos etiam libros ordine quidem suo,
 sed neutiquam philosophico scriptos, quia tunc id genus
 scribendi in Ecclesia antiquiore, tam Judaica, quam Christia-
 na, parum colebatur. Dein cum pugnae cum subtilissimis
 Academiae defensoribus, diuturnae gravesque patribus ex-
 isterent, et ipsis ex Platonis schola ad Ecclesiam transeunti-
 bus, coepit Theologia Platonizare, non in verbis solum, vel
 via docendi, sed in placitis etiam nonnullis, quorum vestigia
 Mystici etiamnum retinent in omnibus religionibus. Sed
 postquam laxa Platoniorum ratio contra argutias brevitate
 Peripateticae parum proficeret, praecipue cum de persona
 Christi

Christi tot haereticorum controversiae orirentur, tota Ecclesia sensim ex concretis in abstracta migravit, et Aristotelica tota effecta est, praecipue cum apud Graecos Damascenus, apud Romanos Lombardus, Theologiam in formam artificialem transfunderent. Lombardum vicit subtilitate Thomas, Thomam Scorus, et qui secuti sunt Scholae doctores opacae fati, sed non contemnendae, quanquam a paucissimis intelligatur.

Hoc tempore maiorum nostrorum, ad summum fastigium ascenderat, cum Lutherus et Melanchthon, uti eorum sacrum, ita et artem theologiam, aliud ad genus plane populare redigerent. Lutherus quidem acrius in Scholasticos et Canonicos doctores invecus, circa Mysticos haerebat; Melanchthon contra Scholasticam rationem mitigandam non tollendam suadebat, donec et ipse alias ob causas in odium adductus, cum omnibus placere vellet, apud neutros gratiam inivit. Post eius obitum Theologi nostri passim popularem Philosophiae et Theologiae, quarum fata semper mire fuerunt coniuncta, sequebantur, donec, colloquii cum adversariis, qualia saeculo superiore multa erant, edocti, sine scholastica ratione, acerrimos disputatores Reformatos et Pontificios vinci non posse, quasi communi de sententia statuerent, spinis terminorum etiam suos agros et vinea sepire; quod etiam postea larga manu factum est, cum bello triginta annorum litterae humiliores nescio quomodo, desolatissimis Scholis per arma, et ipsae absoluissent. Creverant haec nimiae argutiae antecedente saeculo toto, et multas logomachias atque inanes haereses pepererat, donec patrum nostrorum memoria, nova facies philosophiae per Thomasmum obtinere coepit, quae terminos ex avito deturbaret solio, blandumque et mite genus induceret, quod ab imperitis quoque et foemellis intelligeretur, quod ut utile reipublicae, ita severitati et firmitati litterarum facile detrahit. Inde etiam Theologi maluerunt elegantiores, quam acutiores esse, et affectata

affectata in omnibus fere linguis elegantia, plebi profuere, eruditis non item, qui multum legere cupiant, non multa.

Poterat in ea re salutare temperamentum iniri, ut nec contemnerentur scholasticae notiones, nec abundarent. Sed hoc nostro tempore nullum est. Nostri suavia sectantur, nec liber, nec doctor ullus placet, nisi lasciviat elegantia verborum, rerumque copia. Adstrictum, breve, et exactum genus contemnitur. Sic Philosophia apud nos non ratiocinatur amplius, sed sermocinatur; Theologia, quae semper solet velificari dominanti genio saeculi, iam in concionibus et praeelectionibus deserta est potius, quam delecta. Quo fit, ut iuvenes in longo flumine orationis nihil intelligant, discant, dicant, mireque sibi placeant in exquisitis formulis et elegantissimis, quae mera sunt verba praetereaque nihil, oderintque doctores mutos ac vivos, qui severiore modo doceant, quos omnes scholasticorum nomine fastidiunt.

Libere quaesimur hic, cum ea res perniciosissima futura sit, Scholis, Academiis, et tandem religioni ipsi, dum confuse et vage discitur, docetur, scribitur, ut saepe nec caput, nec pes appareat rei de qua agitur prolixè, sed parum erudite. Inde tirones discedunt, qui libros et scamna multa contriverunt, nec proponere apte, nec distinguere subtiliter, ratiocinari vero aut respondere argumentis adeo nesciunt, ut inter denos vix unus inveniatür adolescens, qui fari latine, qui syllogismum accipere, aut in forma respondere possit. Magna opinione sapientiae suae impleti, in examine nec rudimenta prima disciplinarum tenent. Et hi nunc munia, cathedras, suggestus obtinent, quia meliores desunt, aut negliguntur. Jam si audietur: Hannibal ante portas, defendite regionem, disputando periclitamini, videbimus egregios propugnatores, qui nec primum congressum docti adversarii sustinebunt.

Quo magis sunt laudandi Theologi nostri, qui priscum et castigatum morem omni studio ac labore revocare incipiunt, et praecipue antiquos heroes religionis nostrae, ex pugna diuturna cum pulvere et tincis ad meliora certamina protrahunt, nec singulos solum libellos, sed magna quoque systemata. Duo praecipue nostra aetate ius antiquum recuperant, Hebenstreitiani systema, per Ven. Schubartum denuo adornatum, de quo alia occasione; et hoc, de quo nunc latius dicendum, Gerhardenum, quod Cottae diligentia quasi novum genuit. Vtemur autem hac ratione, ut primum quid de singulis capitibus doctrinae nobis videatur aperiamus, deinde quid praestiterit Ven. Cotta, dignis laudibus proponamus.

Antecedit egregia Cottae praefatio, qua genium, facta, et scripta Gerhardeni, copiose et suaviter depingit, quod conitius est, quo magis viam aperit, qua magna ingenia solent Academicis praeparari, quorum vix decem quodque Saeculum alit. Fata viri, bello tricennali varie iactata, pietatemque huius magni et pacifici Theologi, libenter cognovimus, quae exemplo aliis esse possunt. Incipit igitur Gerhardenum systema statim ab ipso Articulo de Scr. S. omissa, quae in alterum Tomum reiecta est, doctrina de Theologia ipsa. Et mallems sane potuisse ea uno quasi tenore tractari, ne ex tomo in tomum transmigrare opus esset, quod in tanto systemate facile lectorem confundit; sed haec Gerhardeni res est.

Tomo I. itaque, ut diximus, continetur locus de Scriptura sacra, dogmatice tractatus: ubi duae iterum partes placere. Prima de ipsa Scriptura, deque eius affectionibus quas dicunt, Auctoritate, Perfectione, Perspicuitate, Efficacia, qua unicus Iudex est in controversiis, denique de Authentico textu et de versionibus, egregia omnia observata leguntur. Altera pars, ubi praecipue agitur de sensu Scripturae,

et

et quibus ille sit praesidiis inveniendus, ea praecipue potest utilis esse iis, qui in alterutram partem peccant, ut aut omnia ad subsidia externa, linguas, philosophiam, humaniora referant, de quibus vere dici posset, hic Deus nihil fecit; aut qui ex altera parte spiritu quodam putant se duce divinare; ubi Gerhardus Pontificios, nimium in ea re tribuentes Ecclesiae suae, egregie confutavit. Sequitur dein ipse locus de Deo, primum in unitate, dein in trinitate considerato; ubi natura Dei, eiusque tot attributa ex ordine recensentur. Quo in loco nobis placebat, quod optaremus ubique ab omnibus observari, quod philosophicis rationibus, lucique naturae, suus honos magnopere habetur, atque egregiis argumentis, e ratione rerum petitis, divina natura, omnipraesentia, aeternitas, iustitia, libertas, bonitas demonstratur; dein exquisitae in eam rem sententiae ex Scripturis allegantur, denique similibus locis Patrum, et antiquorum ac recentiorum Ecclesiae doctorum. In quo esset optandum, ut sollicitius versaremur, et studium quod patristicum appellant accurate tractarem, sine quo opifex est Theologus, sed non artifex. Altera iam pars de Deo, agit primum de essentia, attributis, naturaeque unitate, ubi multa egregie ex philosophia huc transferuntur, Scholaeque veteris doctoribus. Suaderemus praecipue hanc partem, si qui sobrie et pie tamen velint de Deo philosophari: videbunt, multa, quae hodie quasi nova, magna cum specie dicuntur, etiam a veteribus cognita iam fuisse. Calci huius partis addidit Cotta noster eximiam dissertationem, qua historiam doctrinae de Deo exhibuit. Facit autem has classes: 1) De Atheismo, ubi an? et quinam vere Athei fuerint, inquit. 2) De multorum deorum cultoribus, praecipue de Manichaeorum opinione. 3) Tandem per singula attributa divina, recenset quinam de hoc vel illo eorum perverse senserit. Agnoscas in ea brevi dissertatione, et acumen auctoris, et miram lectionis copiam; et confitemur, non sine delectatione ac magno fructu nos eam legisse.

Agitur inde de Trinitate, primum ipsa, dein de singulis personis, Patre, Filio, et Spiritu Sancto, ubi quidquid de essentia, relationibus, operationibusque divinis dici potest, subtiliter differitur, allegatis simul atque refutatis copiose qui secus sentirent. Tandem desinit in incarnatione, statibus, et officio Christi. Laborat tota haec pars Theologiae, et semper laborabit obscuritate, quae cum in sit rebus ipsis, intellectum omnem supergredientibus, mire aucta est omni tempore philosophantium argutiis, et Theologorum inter se altercationibus, ut accederet nunc etiam verborum obscuritas, quibus veteres, probabiliter tamen de causa, involverunt quae a Scriptoribus divinis erant populariter proposita, hisque quasi veribus communiore orthodoxiam contra alienos voluere; quales sentes autem nunc totum fere Theologiae hortum pervasisse intelligimus, quod raro ipse doctor intelligit, quid sibi velint isti antiquitus recepti termini.

Veniamus vero iam ad Tomum secundum, qui aetati nostrae, quae in dies magis incipit ambigere, partim de toto complexu Scripturae, partim de singulis libris vel capitibus, atque unus litteratorum hanc, alter aliam partem, speciosis interdum rationibus, a canone avellit, et modo de fide scribarum, modo de sinceritate tradentium, modo de veritate historiae doctrinaeque sanctitate, dubitat, qui igitur, ut dixi, ita necessarius est, ut si fieri queat, ediscendus sit a nostris hominibus. Habet enim dissertationes criticas et philologicas, maximam partem quae ad integritatem auctoritatemque canonis valde sunt necessariae. Nam postquam de Theologia quaedam subnotasset, ac dein de auctoritate et origine Scripturae disseruisset, totus est primum in demonstrando, quinam sint libri canonici, quinam apocryphi; in quo magna cum eruditione res contra Pontificios agitur, ac dein tota series librorum canonicorum et apocryphorum, tam V. quam N. Testamenti, excellenter exponitur, cauteque et copiose, cur quisque liber auctoritatem habeat vel non, declaratur,

ratur, et testimonia Patrum larga afferuntur, ac praecipue contra Pontificios, subtiles in hoc genere disputatores, res veritatis accurate agitur. Atque vellemus, Critices et Philologiae studium magis valerent, quibus oblitteratis, ut nunc fit passim, nec textus integritas, nec interpretationis certitudo, nec ipsa religio salva esse potest. Nam cum tot cunctuli agantur contra libros sacros ex Critica, ex eadem respondendum est: nam paraeneses, et bona vota, plebi satisfaciunt, eruditis non item. Inveniet hic lector multa scitu utilia ac iucunda, praecipue in Apocryphis V. et Deuterocanonicis. N. T. e. g. in loco de Apocalypsi, quae nunc ingenia summorum virorum, sive accusantium, sive defendentium, magnopere exercet, eritque fortassis per sequentia saecula controversus. Sed Gerhardus utriusque parti satisfecit, ut putamus. Quibus similis est locus de textu originali, de characteribus, ac praecipue de vocalibus ac punctis. Sunt alia minoris difficultatis, ut de perfectione et perspicuitate librorum sacrorum, de traditionibus, de norma fidei. Sed est alius locus de versionibus, chaldaica, graeca, syriaca, arabica, valde utilis, cui non est impar; de latina, quam vulgaram dicunt, ubi quam parum auctoritatis, nedum divinitatis illa habeat, partim ex historia ecclesiae, partim ex naevius eius ostenditur. Lutherique versio contra criminales defenditur.

Multum debet hic tomus reverendo Cottae. Nam quae post aetatem Gerhardi, in re critica et philologica sunt addita, aut melius inventa, ea accuratissime in notis additis recensuit, effecitque, ut liber per se utilis, et fere ultra aetatem suam in hoc genere locuples, multo magis locupletaretur, nihilque iam sit, quod lector peritus desiderare queat; cuius interest, quae dispersa et rara sunt, ea quasi uno intuitu contemplari posse.

Tertius tomus fere philosophicus est et theologicus, atque ea, quae subtilius dici de Deo et Christo possunt,

luculenter tractat. Et possumus sane audacter pronunciare, nihil novi a Gerhardi tempore usque huc inventum, dictum, vel scriptum esse, sed plerumque illa antiqua, aliis involucris obiecta, ut si quis hunc tomum legerit, intellectumque teneat, infinitis metaphysicis et theologicis dissertatiunculis facile careat. Et fortasse Gerhardi in humeris plures in alta sidera eVecti sunt. Nam et quae argumenta adversariorum, et quae refutationes nostratum sunt, ea totidem verbis fere aut ipse Gerhardus scribit, aut e vetustioribus allegat. Qui cum copiose planeque grammaticae, quae Theologia optima est, disseruisset ex usu vet. linguarum de nominibus divinis, subtilis dein est in demonstratione existentiae essentiaeque divinae, et qua est modestia, nimis philosophantium audaciam, in gravissimo argumento, reprimit. Pergit ad attributa divina ex ordine, quidque sit cum Deum dicimus Spiritum, simplicem, invisibilem, aeternum, immutabilem, immortalem, infinitum, immensum, omnipotentem, bonum, misericordem, iustum, omniscium, sapientem; quid sit voluntas, libertas, veritas, perfectio, maiestas, beatitas divina, copiose et argute ostendit. Ubi hoc laudamus, *sobriam et modestam adhibitam esse philosophiam*; et habet ea pars multa, quae serium lectorem valde teneant. Legat, cui volupe est, exempli loco, de iustitia et omniscientia Dei. Secus vero sententiarum philosophemata et exposita sunt clare, et ipsorum quidem conceptis verbis, sine consequentiis temere illatis, et sine fraude aut iniuria retractata. Quae si acutum lectorem et ulterius tendentem invenerint, dubium non est, et Gerharo et Cottae gratias acturum, quorum alter historiam dogmatum valde supplevit, quae post Gerhardum forte accesserint. Quibus absolutis, de Tripitate agitur, et loca N. Veteris Testamenti, quae in eam rem a Theologis proferuntur, late explicantur, et ab obiectionibus adversariorum, et philosophicis et praecipue philologicis, vindicantur. Quae quidem omnia magnam libri partem absumunt, et eo magis sunt necessaria, quo diffusius est et intricatius negotium.

sum, singula loca contra acutissimos philologos defendere. Poterunt haec excitare studium iacens litterarum, et iuvenes nostros attentiores reddere, ne, si vulgatum compendium, non contemnendam tamen, forte et crassa dictata magistri, mente aut axillis saltem gerant, ex tripode se iam sapere putent: Annexa est historica enarratio omnium eorum, qui in gravissimo hoc Trinitatis articulo olim lapsi sunt, erudita et locuples, quae ab rev. Cotta aucta est et suppleta: Tertia denique huius Voluminis pars agit de Christo, eiusque et oonomatologiam bene exponit et de utraque natura, divina atque humana, unioneque, et inde ortis propositionibus quam idiomaticis, eiusque generibus tribus, agit: Ubi non subtilitas solum, et miralux, quae difficili huic, et a multis confusa tradito articulo infusa est, observatur; sed et adversariorum, praecipue Socinianorum, Reformationum, Pontificiorum sententiae, accurate proponuntur et refelluntur. Nec facile meminimus, nos quidquam in eo genere praestantius legero: Brevibus dein de statibus et officiis Servatoris, tomo finis imponitur.

Sed quartus tomus ea ipsa uberius proponit. Est enim eo utilior, quia Cel. Cotta praefixit quatuor dissertationes, quae egregiam huic loco de Christo lucem poterunt accendere: Sunt enim historicae, in quibus mira varietate et diligentia collectum est, quidquid olim de Servatore est existimatum. Et est hoc genus litteraturae eo magis laudandum commendandumque, quo difficilius est diffusiusque. Ignorantia est, nihil nisi suae religionis placita scire: Prima itaque continet historiam sententiarum de Christi persona, ab antiquissimis temporibus usque ad nostrum aevum deductam; altera de statu et officio mediatoris; tertia de redemptione; quarta de satisfactione, eundem ad modum agit. In quo nobis caput videtur rei; non quasi ad scopulum adherere uni vel alteri libello, quem forte consuetudine ducti elegerimus, doctorive, sed latius exspatium, videreque etiam quod

quod alii de hoc vel illo statuerint. Pergit Gerhardus ad Creationem, ubi multa dein et plane subtilia de angelis bonis malisque disputantur, quae nostra aetas repetit potius, cum utrinque disputaret, quam ut multa nova inveniret. Sequitur de providentia, quae omni tempore, uti arcana, ita venerabilis fuit, multisque dubitationibus obnoxia, quia animus humanus, sua angustia, latissimos campos, quibus se sapientia et iusticia divina pandit, capere non potest. In quo Gerhardus et sui temporis adversariorum, et insequentium praevisa tela, quae nunc integris libris proferuntur, ita comminuit, ut si quis breviter et pauca illa teneat, satisfacere facile disceptantibus de providentia possit. Neque minus hoc dictum esto de praedestinatione eiusque partibus, in quo per omnem aetatem, ut iam Plinius maior annotavit, genus humanum duas tresve in opiniones est directum, ut alii negarent a diis praesciri aut regi casus humanos, alii temere ea fieri putarent, alii vero ad fatum inclinarent, quod semel constitutum omnia suo tempore ferret traheretque. In quo semper non Philosophi solum veteres, sed et Christiani, quia ipsa Ecclesia dissentire solita est, invidiosis interdum, vel etiam subtilioribus argumentis inter se usi. Et quamquam nobis heri natis de aeternis Dei consultis pauca liquent, est tamen res digna indagatione, in qua Gerhardus copiose et graviter versatus est. De imagine Dei, de qua omni tempore, ut aliquis collegarum nostrorum recte iudicavit, valde somnium est, dum quisque rem, paucissimis et cautis verbis in verbo Dei propositam, pro imaginatione fingit sua, addit, demit, mutat quod vult, in ea tractatione Gerhardus mediam viam abit, ut nec ultra, nec citra Scripturam consistat, refutetque, quorum luxurians ingenium sibi Paradisicum hominem finxit: in quo praecipue dupliciter peccabant, et ii qui abiecte sentiebant, nihil aliud quam innocentem simplicemque rati, et qui alia ex parte angelum nescio quem sibi fingebant, non hominem primum. Optarem, unum hoc, ut Cottae nostro placuisset, etiam harum opinionum historiam

historiam interere pro ubertate sua, qualem, nuper Ven. Koernerus dissertatione quadam complexus est. Claudit hanc partem locus de peccato originis, in quo Gerhardus rem tot diffensionibus exagitata, non solum dictis, sed rationibus potissimum confirmat, ut vix reperturi sint quid contra dicant, qui post Gerhærdum hanc doctrinam, caput religionis, evertere voluerunt.

Hæc igitur hætenus diximus, rem gratim facturi, si non iis, quibus nihil nisi recentiora et calamitosa placent, tamen iis, quibus Gerhardus et Cotta, id est optima quæque, placent. Reliqua propediem.

*DISSERTATIO GRADUALIS DE GOTHIS,
Graeciae Aboriginibus: quam sub præsidio — Dom. JO-
HANNIS IHRE — d. XXX. Maii anni MDCCLXVII.
ad publicum iudicium deferret Stipendiarius Rhyzelianus,
ANDREAS ESSE, O.—Gothus.*

Upsalæ, apud Joh. Erdman, Reg. Acad. Typographum,
10 pagg. in 4to.

Populorum antiquissimorum origines ita perforutari, ut haud unquam ab veritatis tramite deflectas, nemo est qui neget opus esse multo difficillimum. Hæc enim tot tantisque tenebris involutæ sæpius sunt, ut vel ipsius gentis, ex qua ortum traximus, et inter quam degimus, incunabula nos maximam partem lateant. Quod igitur studium, quo difficilius, eo laudabilius est, et non possumus non diligentiam doctissimi *Ihrii*, quam in *Gothis Graeciae Aboriginibus* peculiari disputatione evincendis posuit, valde approbare. Argumentorum, quibus sententiam suam fulciendam esse

Bbb

esse

esse putavit, summa huc redit: Getae atque Thraces cognitionis vinculo aliquo inter se continebantur, unaque utebantur lingua. Ab utrisque originem duxere Pelagi et Attici, antiquissimi, quod constat, Graeciae incolae. Getae autem atque Gothi una eademque fuerunt, diversa tantum nomine, natio. Ante vero quam ad arcem disputationis accedamus, commemorandum est, quid auctori facem potissimum ad hanc coniecturam praetulerit. Cognatio scilicet antiquae linguae Gothicae cum Getica, utpote quae tanta est, ut non duae linguae, sed solummodo unius eiusdemque linguae dialecti habendae sint. Mirum quidem non est, ex Graecorum coloniis, in veterum Scytharum regiones deductis, et crebro, quod inter utramque nationem et belli et pacis tempore intercedebat, commercio, haesisse aliquam utriusque linguae mixturam: at enim Graeca lingua cum antiqua Gothica, non vocabulis solummodo, sed etiam genio, forma loquendi, ac verborum constructione et flexione, imo tantum non in omnibus, convenit. Quapropter vero haud dissimile videtur doctissimo ab *Thre*, unam esse communem utriusque linguae matrem, eamque non aliam nisi linguam Scythicam. Qua quidem in sententia hoc magis se confirmatum putat, auctoritate veterum Graecorum, primos Graeciae incolas Scythas, aut si mavis Getas asserentium, illosque, qui ante diluvium Deucalionis, et ante ingravescentem Hellenum potentiam, Graeciam tenuissent, Getice esse locutos. Hoc loco prima tantummodo sententiae suae lineamenta, alio tempore magis exornanda, ducit, eaque ad quinque omnino positiones, singulas auctoritate sua communitas, refert.

POSITIO I.

Ante quam Hellenum nomen oriretur, Graecia ab aliis populis diversis, communi barbarorum nomine insignitis, habitata fuit,

Id

Id quod passim Graecorum testimoniis, passim auctoritate Platonis, in lingua Graeca multa verba exotica, et a peregrinis coloniis introducta, fuscè demonstrantis, et haec tandem adiicientis: Barbari nobis sunt antiquiores, evincit. Hisce adiungit, Hellenum nomen ab Hellene, Deucalionis filio, ante cuius tempora Graecia incolis iam fuerit frequentata, ortum, atque Homeri adhuc aetate nonnisi incolis, Phtiotidos, ubi Hellen regni sui sedem ac domicilium habuerit, proprium fuisse.

POSITIO II.

Inter antiquos Graeciae incolae, ante Hellenum memoriam, Pelasgi praecipui fuerunt, et horum pars Attici.

Efficat hoc auctor noster ex Herodoto, regionem istam, quae ipsius tempore Hellas vocaretur, olim Pelasgiam appellatam fuisse dicente, itemque Iones, donec Achaiam tenuissent, quinimo ante Danaï adventum in Peloponesum Pelasgos Agialeos, sive Pelasgos ad oras maritimas, audivisse, post demum Iones, ab Ione Xuthi filio. Atticos vero item Pelasgos diserte nominat Herodotus, eosque docet sub rege Cranao Pelasgos Cranaos, sub Cecrope Pelasgos Cecropidas, sub Erechtheo autem Athenienses, et denique sub Ione Xuthi filio Iones esse cognominatos. Thessalia quoque, auctoribus Strabone, Thucydide, et aliis, antea Pelasgia, post Aemonia, (id quod tamen non omni exceptione maius est,) denique Thessalia vocabatur, tertia circiter parte huius regionis antiquum nomen Pelasgiotidos adhuc retinente. Quid? quod tota Hellas, secundum auctoris nostri sententiam, a Pelasgis fuerit habitata, donec multis saeculis post ab Hellenibus invalescentibus dispergerentur, et diversis in locis, praesertim in Italia, sub nomine Graecorum inclarescerent.

POSITIO III.

Et Pelasgi et Attici ex Thracia, adeoque a Scythis originem duxerunt, barbaram linguam locuti, suisque litteris partim Pelasgicis, partim Atticis usi.

In partes vocat *Ihre* doctissimus Herodotum I. 57. qui cum dixisset, duo olim populos, et Pelasgos et Hellenes, imperium Graeciae divisum habuisse, addit: se quidem pro certo dicere non posse, qualis Pelasgorum lingua fuerit, attamen, ab his Pelasgis, se vivente claris, h. e. ultra Thyrenos Crestonem urbem habitantibus, ad illos si valeret argumentatio, fatendum esse, Pelasgorum linguam barbaram fuisse. Auctori quidem nostro non ignotum fuit, Thyrenos Italianam incolentes hoc loco ab Dionysio Halicarnaseo intelligi, ac pro Crestone Crotonem legi: attamen non dubitat, quin Herodotus Thyrenos, qui de Pelasgica stirpe fuissent, atque Thracicam urbem Crestonem, ad iugum Athos montis sitam incoluissent, spectarit. Res quidem utut vera sit, evidentioribus tamen testimoniis Herodoti effici potuisset. De Atticis ex Thracia oriundis dubitatio non est, si semel probatum fuerit, Pelasgos, quorum partem Attici constituebant, origine Thraeces fuisse. Probat istud auctor quoque adducto aliquo Herataei Mileii ex Strabone loco, ubi Thraeces cum Eumolpo advenientes Atticam possedisse traduntur. At enim vero ex hoc, quod Pelasgi Atticique Thracicae originis fuerint, nondum sequitur eos fuisse Scythas, propterea quod Thracia ab Veteribus non ad Scythiam refertur, sed utraeque ab Herodoto, in descriptione expeditionis Persicae contra Scythas tempore Darii Hystaspidis, invicem a se probe distinguuntur: De barbara vero Pelasgorum et Atticorum lingua per se constat, evicta semel origine eorum ex Thracia. Hoc vero plus habet difficultatis, quando Auctor noster ait, Pelasgos suis usos fuisse litteris, partim Pelasgicis, partim Atticis vocatis, et se hac in re sequi

sequi auctoritatem multorum Graecorum, Pelagis suas tribuentium litteras; modo hoc dubium videri, an istas primi invexerint, et an litterae illorum eadem fuerint quae temporis successu comuni usu venirent. Ex plurimorum, quidem eruditorum sententia, Cadmum fuisse Graecarum litterarum inventorem; attamen haud deesse, ex quorum numero Eustathius fuerit, qui putent, litteras non tam a Cadmo esse inventas, quam in aliam formam transmutatas. Nec de nihilo esse, quod Suidas asserit: Demosthenem nomine Atticarum litterarum antiquas inuisse litteras, et Hesychium pariter litteras Atticas, haud dubie cum novis et exoticis Phoenicum comparatas, pro antiquis et domesticis declarasse. Quam rationem doctiss. *Ihre* ex his, quae sumit, concludere velit, haud difficile est perspectu, nimirum litteras Pelagicas fuisse illas antiquas Graecorum, et domesticas. At enim hoc non sequitur. Etenim Attici, cum partim Pelagi fuerint, partim Hellenes, partim Aegyptii, sequitur, ut litteras suas aut qua Pelagi, aut qua Hellenes, aut qua Aegyptii, in Graeciam invexerint. Ad priora Auctor nihil responderet, hoc tantummodo defendit: Graecos a Cadmo non accepisse litteras, et quidem quinque argumentis, quorum singulorum censum inibimus. 1) Attici; si litteras suas a Cadmo accepissent, sequeretur, Alphabetum eorum XXII. litteris constituisse, quod tamen factus fuit, cum Graeci ab initio non nisi XVI. numerarent. At enim claudit argumentum, postquam a doctis evictum est, Alphabetum Cadmi Graecorum numquam XVI. sed XXII. constituisse litteris. 2) Graeci litteras Z et X nonnisi post bellum Troianum in Alphabetum suum retulerunt, cum tamen genius linguae Graecae eas postularet ipsumque Alphabetum Phoenicum suppeditaret. Aequae falsum. 3) Plinius VII, 58. et Tacitus Annal. XI. dicere haud potuissent, vetustissimas Graecorum litteras formam

latinarum retulisse, si Samaritanas putassent, nec Romanorum quempiam inscriptionem Statuae, in templo Dianae Servii Tullii tempore erectae, legere potuisse, litterae istae, Dionysio Halicarnasseo auctore L. I. p. 230. antiquo-graecae si fuissent Samaritanae. At enim hoc loco auctor noster non meminit, literas Samaritanas, Phoenicias, Graecas, et Romanas, olim fuisse easdem. 4) Herodotus Lib. V. 59. literas Cadmeas, tripodibus in templo Apollinis Ismenni ad Thebas inscriptas, non tamquam singulare quid annotasset, si ipse eas et tota Graecia usurpasset. At enim haec tamen monumenta illa indicare potuit, ut coetanei eius, quid inter antiquas litteras Cadmeas, et mutatas Cadmeas sive Ionicas interesset, viderent. 5) Cadmus scripsit a dextra versus sinistram, Graeci contra a sinistra versus dextram: occurrere quidem, ait celeberr. ab *Ihre*, in numis apud Havercampium, monetas Graecorum non paucas, in quibus litterae sinistrorsum ductae videntur; at hoc magis tribuendum esse sculptorum negligentiae quam usui inter Graecos recepto. Herodotum in Euterpe c. 36. diserte affirmare, inter alia Graecos ab Aegyptiis hac in re differre, quod a sinistra versus dextram scriberent. At Herodotus de ratione scribendi solummodo in vita quotidiana, non vero in monumentis atque monetis solita, loquitur; praeter haec tempora quoque probe distinguenda sunt, et tum concordabit scriptura.

POSITIO IV.

Thracas & Gothis non nisi nomine differabant, origines vero et lingua conveniebant.

In

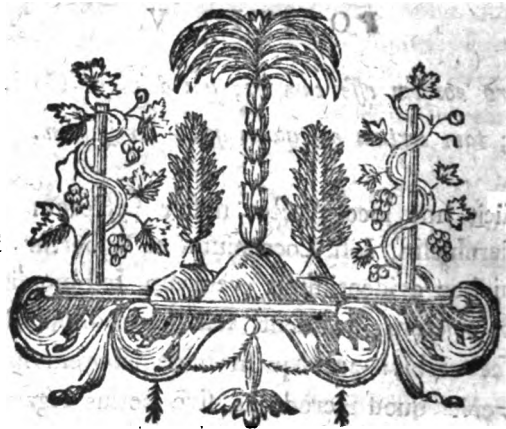
In partes iterum vocat doctiss. Ihrs Herodotum, Stephanum Byzantinum, Strabonem, et Melam, qui quidem Getas inter incolas Thraciae numerant, sed propterea non Getas et Thraces pro uno populo habent. Ad communem autem originem iuxta ac linguam Getarum atque Thracum evincendam, illi haud leve momentum videtur esse hoc, quod Ulphilas, religionis per Thraciam et Moesiam propagandae causa, litteras sacras in Geticam linguam transtulerit; exinde planam esse, quod Thraces hanc linguam locuti sint.

POSITIO V.

Getas vero eosdem esse cum iis, qui deinceps Gothi nominantur, tam certum est quam quod certissimum.

Reiicit hoc loco Auctor noster Lectorem ad Georgium Stiernhjelm, Ioh. Loccenium, et Robertum Sheringham, qui hoc evidentissimis veterum testimonis contra Cluverum evictum dedissent, clauditque disputationis stadium hisce verbis: ante quam hunc laborem finiam, in mentem venit, quod Herodotus, sive potius legatus Atheniensis, pro sententia mea in Polymnia ait, Atticos antiquissimum esse populum, (inter reliquos scilicet Hellenas incolas,) unosque inter Hellenas, qui sedes suas non mutarint, et idcirco se Autochthones, hoc est Aborigines, testante alibi Herodoto, vocarint. Ex his igitur facile est perspectu, unde tam multa Gothica in Graecam linguam venerint, et cur, auctoribus Diodoro Siculo
aliisque

aliisque scriptoribus graecis, tam aëta Hyperboreos inter et Atticos amicitia, tamque crebrum commercium intercesserit. Neque minus ratio exinde facile patebit, cur tantus fuerit legum ac consuetudinum Gothicarum et Atticarum consensus. Id quod multis, iisque valde evidentibus exemplis, edocuit doctissimus Carolus Lundius in Praefat. legum Uplandicarum, ad quem auctor Lectorum amandat.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Septembris Anno MDCCLXXI.

ASTRONOMIE, &c.

*ASTRONOMIA, AUCT. DOM. DE LA LANDE,
Regio Matheseos Professore, Acad. Reg. Sc. Paris. Londi-
dinenfis, Petropol. Pruff. Suet. Bonon. Goetting. cet.
Sodali: Editio Secunda, auctior et emendatior.*

*Parisiis, apud Viduam Desaint, 1771. 4to. Tomi III. pagi-
nae 2278; item Tabulae astronomicae pagin. 248.*

Tab. aen. 42.

A Imagesto novo Astronomiam omnem complecti decre-
verat, superiori Saeculo, Ricciolus, cuius operis non
nisi pars, duobus voluminibus in folio, prodiit. Simile quid
praestiturus Dom. de la Lande nostro aevo, quo in immen-
sum inde a Riccioli tempore crevit Astronomia, plura
quam edidit scribere poterat volumina. Sed quod praeter
Astronomiam ipsam, Trigonometrica quoque et Analytica
subsidia in haec volumina coegit, breviter, nec propterea
minus perspicue docendi, insignem artificem se ostendit.

Ccc

Constat

Constat opus libris 24, quorum hi sunt tituli: 1) De Sphaera coelesti. 2) Origines Astronomiae et historia. 3) Fixae et Asterismi. 4) Astronomiae propositiones fundamentales, ut: quae pertinent ad phaenomena motus Solis, mensuram Temporis &c. 5) Systema mundi. Haec Tomo primo continentur; cui accedunt Tabulae fixarum et planetarum. 6) Leges motus planetarum primariorum, et quae faciunt ad definiendum figuras orbicularum et situs. 7) De Luna. 8) De Calendario. 9) Parallaxes. 10) Calculus eclipsium. 11) Mercurii et Veneris sub Sole transitus. 12) Refractio astronomica. 13) De instrumentis Tomus III. 14) De usu instrumentorum et observationum praxi. 15) De figura et magnitudine Terrae. 16) De aequinoctiorum praecessione, fixarum parallaxi annua, obliquitatis eclipticae mutatione, et quarundam fixarum locis mutatis. 17) De Aberratione et Nutatione, 18) De Planetis secundariis. 19) De Cometis. 20) De motu vertiginis et maculis planetarum. 21) De calculorum, differentialis et integralis, usu in Astronomia. 22) De gravitate et attractione planetarum. 23) De Trigonometria sphaerica, eiusque usibus. 24) De calculo astronomico, ducto ex observationibus terra marique habitis. Praefationem, quae iustas Astronomiae laudes tribuit, et Observatoria recenset, sequitur instrumentorum catalogus, adiectis pretiis, quibus comparari poterant anno 1771.

Ex his obiter intelligitur, quae noster tractet, et quo ordine. Itaque cum singula uberius enarrari non necesse sit, pauca seligamus, quae unam alteramve ob causam notanda nobis videantur. De signis Zodiaci, vel civium suorum sententiis praefert quae docuit Dom. Samuel de Schmidt, in dissertatione Tomo II. Excerpti Italicae nec non Helveticae litteraturae, 1760. p. 70. exhibita, nempe dicata fuisse ab Aegyptiis singula singulis deorum suorum, Graecosque non figuras mutasse, sed significatum. (§. 621. seq.)

Ann

Anni longitudinem statuit (§. 885.) $365^d 5h 48m 45s$
s. caussas exposuit in Commentariis Acad. Sc. ann. 1757.
 Quodsi, ut fit, ex comparatione duorum aequinoctiorum, anni longitudo elicitur, tres correctiones adhibendae sunt, quas hic explicat: prima ob motum apogaei; secunda, quam ipse inprimis consideravit, propter aequinoctiorum praecessionem, Jovis et Veneris attractione variabilem; tertia, propter inaequalitates, ab exiguis Lunae Jovis et Veneris attractionibus oriundas. Aequinoctiorum praecessionem §. 917. ita definit, ut comparet inter se quindecim insigniorum fixarum longitudes, quas Tycho tradidit pro anno 1586. et quas anno 1750. aptavit Dom. de la Caille. Ita habentur incrementa longitudinum numero 15. ex quibus sumendo medium, et dividendo per 164. intervallum annorum, annum longitudinis incrementum reperit 50, 336 Secundorum, aut Seculare $1^{\circ} 23' 54''$. Aequationem meridiæ ex altitudinibus correspondentibus §. 923. seq. explicat, adiectis aequationum tabulis, tum generalibus, tum elevationi poli Parisinae aptatis. Hae tabulae extensae, ad intervallum duodecim horarum inter ambas observationes, et adeo ad dimidium intervallum sex horarum, quomodo possint adhiberi ad computandam aequationem pro intervallo maiore; docet §. 945. v. c. ut habeatur aequatio pro intervallo dimidio 10 horarum, sumit aequationem pro int. dim. 2 horar. complementi scilicet horar. 10 ad 12; et hac utitur proportione: horae 2 sunt ad aequationem in tabula reperiendam, ut horae 10 ad aequationem quaesitam. (Humani quidpiam accidit Dom. de la Lande, cum hanc regulam conderet. Vera esset, si duor. angulor. horarior. qui iuncti horas 12 constituunt, tangentes essent omnino eadem; sunt vero, *magnitudine* aequales, *signo* oppositae, ut anguli 10 horar. tangens, negativa sit tangens anguli horarii 2 horar. Leve hoc est, et facile fugit Scriptorem, maioribus intentum.) Ubi de aequatione temporis agit, emendat §. 976. exiguum errorem Dom. de la Caille, differentiam inter

adscensiones rectas Solis veri et ficti, in tempus medium commutantis, cum antiquiores Astronómi eam in tempus primi mobilis commutassent. Temere ab illis recessisse Dom. de la Caille, exemplo ostendit Dom. de la Lande, non generali quadam demonstratione; (unde non potuit sententiam suam omnibus Astronomis persuadere, et ipse R. P. Hell adhuc a Dom. de la Caille partibus stetit.) Sed generalem demonstrationem, et analyticam quaestionis inter duos summos Astronomos agitatae Solutionem, dedit ill. Kaestnerus, in Commentariis Novis Soc. Sc. Goetting. T. I. p. 90. Progreditur ad computandum astri dati per meridianum transitum, datis rectascensionibus Solis et astri, nec non rectascensionum in horis 24 incrementis. Id negotium prolixius paullo exsequitur, adhibendo regulas falsi speciem, ut scilicet, coniectura non nimium a vero aberrante, definiatur momentum transitus, illa vero coniectura corrigatur approximationibus, quarum vel in fixa tres adhibet. (Haec multo brevius conficere, formulis analyticis docuit Kaestnerus, Vir celeberr. loc. cit.)

Cum in novis suis tabulis, motus Planetarum saeculares, alios paullo statuat quam antecessores, inprimis quia attractionum effectus consideravit, non abs re erit huc transcribere tabellam, quam § 1161, exhibet.

REVOLU-

REVOLUTIONES PLANETARUM

Secundum tabularum novarum Dom. de la Lande.

Planetae necesse	Motus Saecul. refp. puncto- aequinoctial.				Revol. Tropicae.				Revol. Sideralis.				Motus diurnus.			
	S	O	'	"	d	h	m	f	d	h	m	f	O	'	"	
♂	2	14	12	10	87	23	14	25,9	87	23	15	37,0	4	5	32,570367	
♀	6	19	12	12	224	16	41	32,4	224	16	49	12,7	1	36	7,806488	
☉	0	0	46	10	365	5	48	45,5	365	6	9	11,2	0	59	8,330458	
♃	1	42	10		685	22	18	27,3	685	23	30	43,3	0	91	26,656536	
♄	6	27	30		4330	8	58	27,3	4332	8	51	25,6	0	4	59,281314	
♅	4	23	14	30	10749	7	21	50,0	10761	14	35	42,5	0	2	0,565914	

Ccc 3

Aequatio

Aequationes Saeculares mediis Jovis et Saturni motibus adhibendas explicat §. 1163. Comparando enim plurius Saeculorum observationes, medium Saturni motum tardiorum factum esse perspicitur, Jovis velociorem. Ueberius ea de re egit in Comm. Acad. Sc. 1757. p. 411. seq. Reperit Saturni medium motum annum Secundis sedecim minorem, quam ponitur in tabulis Cassinianis, revolutionis vero tempus fere quatuor diebus maius. Comparavit inter se observationes in mediis distantis factas ut evanesceret error si quis esset, circa aequationem maximam, locumque aphelii; tales etiam adhibuit in quibus Jovis ad Saturnum situs circiter idem esset, ut perturbationes, quas Saturnus a Jovis attractione patitur, minus nocerent. Adhibendo vero hunc motum medium ex observationibus annorum 120. Saeculi 16 et 18 collectum, et ex illo computando locum Saturni cum 228 annis prope γ Virginis spectaretur, prodit longitudo Saturni 7 gradibus minor, indicio, motum medium tardiorum adhibitum esse, quam fuit ante viginti Saecula. Hoc exemplo simul docetur, quomodo vel crassiores antiquorum observationes, ad confirmanda recentiora inventa possint adhiberi. Ptolemaeus enim Lib. XI, c. 7. refert, tunc Saturnum duobus quasi digitis infra dictam Virginis stellam apparuisse. Ceterum, noster iam in Comment. Ae. Sc. 1766. docuit, Ptolemaeum stellarum solisque positus, quos apud Hipparchum repererat, ad suum aevum transtulisse; igitur nobis, observationes quas Ptolemaeus narrat adhibitoris, corrigenda quaedam esse in Solis stellarumque locis quae Ptolemaeus habet. Correctiones illas exhibet §. 918. Haec autem in motu medio Saturni varietate, a Jovis attractione produci creditur, et quadratum temporis sequi. Sed aliam inaequalitatem in motu medio Saturni noster detexit, quam aequatio saecularis non explicat; illam in Comm. 1766. docuit, et hic §. 1167. tradit. Celerius redire reperit Saturnum ad aequinoctium vernalis, quam ad autumnale. Eius phaenomeni, cum quidem causa
nulla

nulla reperiatur in iis, quae scimus de physica coelesti, nisi comparatione observationum proximorum 180 annorum coactus, hoc paradoxum adsumsit. Sub finem Tomi I. qui nos huc usque occupavit, habentur novae Dom. de la Lande tabulae. Eae etiam separatim venduntur,

Quales orbitarum planetarum excentricitates, et aequationes maximas sumat, sequens tabula ostendit, transcripta ex §. 1278. ubi et aliorum auctorum numeri habentur. Excentricitates supponunt mediam Solis a terra distantiam 100 000; adiecit vero noster etiam harum centum millesimarum partes decimales, quando calculus ipsi tales praebuit.

	Excentricit. Dom. de la Lande	Aequ. max. Dom. de la Lande
Mercurius	7960,	23° 40' 49"
Venus	510,2	0 48 30
Sol	1680,207	1 55 31,6
Mars	14218,1	10 40 39
Jupiter	25277,3	5 34 1
Saturnus	53210,	6 23 19
Luna	0,0547218	6 18 32

Lunae excentricitas, est quam Mayerus, olim Goettingae decus, ex observationibus collegisse se dicit. Lunae maxima aequatio est etiam ex tabulis Mayeri, et illa quidem postulare excentricitatem 0,055083; sed haec excentricitas non sufficit ad reliquos illarum tabularum numeros reperiendos, quia Mayerus in illis alia inaequalitate usus est, quam illa ellipsis vulgaris, aut hypotheseos Kepleri. Excentricitatum, quas transcripsimus, nullae, nisi Mercurii et Martis, directo calculo repertae sunt, reliquae deductae ex observata aequatione maxima. Saturni aequatio maxima exhibitae, non satisfacit antiquissimis observationibus, sed illae con-

conciliari cum recentioribus non possunt, retenta eadem orbita; maluit igitur Dom. de la Lande tradere quibus cum nostro aevo conveniat.

De computando tempore, quo luna opus habet ut meridianum transeat, operae pretium est excerpere, quae §. 1517. docentur. Lunae supra horizontem elevatae diameter propter parallaxin maior apparet diametro Lunae in eadem a centro terrae distantia; sed in horizonte apparente constitutae, illa diameter apparens lunae in horizonte constitutae, *horizontalis* hinc appellata, est, quam perciperet etiam spectator in centro terrae positus. Jam qui lunam meridianum transeuntem observat, elevatam videt, adeoque maiorem, quam videret observator in centro terrae positus; hinc quidam intulerunt, tempus, quod transitui luna impendit, tantum esse, quantum respondet maiori illi diametro, adeoque longius, quam esset observatori in centro, imo aliud atque aliud observatoribus in aliis terrae locis positis, quorum singulis est alia lunae altitudo. Sed haec, quae videtur demonstratio, tota cadit, si cogitemus, dum praecedens lunae limbus, mihi in superficie terrae constituto, ad meum meridianum appellat, appellere eundem limbum ad meridianum observatoris, qui directe infra me in centro terrae esse fingitur, quoniam meridiani planum habemus idem; quod cum etiam pateat de limbo sequente, non potest plus temporis transitui per unum idemque planum luna impendere, si e superficie terrae spectatur, quam facit si e centro terrae observaretur. Nimirum, quod in superficie terrae propior lunae sum, eam ob causam maior luna mihi apparet, simul vero motus eius in eadem ratione velocior, quoniam propior sum spatio, quod hoc motu luna absolvere videtur; itaque per planum meridiani, maior quae mihi apparet lunae diameter, in eadem ratione, in qua maior apparet, etiam velocius videtur transire, ut omnino idem tempus transitui impendat mihi, et illi in centro. Quia haec non

non cogitavit Dom. Godin, ea re indolens, ad verticalent lunae diametrum, a borea ad austrum; dimidio minuto primo maiorem statuendam, horizontali ab ortu ad occasum; quod ex parallaxi explicare conatus est Celsius, in Comm. litt. Astron. Norib. T. II. p. 81. Sed veram explicationem non dedit, quae inde pendet: Godinum lunae diametrum ab oriente ad occasum, quam ex duratione transitus repererat, correxisse, cum corrigere non debuisset; itaque minorem iusto reddidisse.

Occultationes Solis aut fixarum, a luna factarum, (eclipses cum parallaxi appellat.) quatuor modis ab astronomia definiuntur: projectionibus a dom. de la Hire et Cassini; nonagesimo, et longitudinum parallaxibus, a Dom. de la Caille; parallacticis angulis, altitudinum parallaxibus, quem noster brevissimum et exactissimum effecit, et reliquis praefert; denique analyticis formulis, quales dedit dom. de Séjour, (et inter Germanos nuper dom. Tempelhof): illos modos omnes breviter explicat §. 1868. seq.

Quae libris XIII. et XIV. docet A. cum nullibi adhuc tam copiose et perspicue tradita reperiantur, insigni pretium operi conciliant; nam et examinare instrumenta docet, erroresque illorum, vel corrigere, vel in computum ducere.

Eclipticae obliquitatem, imminui censet, Eulero duce, propter attractionem planetarum. Ea de re egit in Comm. Acad. Sc. 1758. et 1761. Inde et stellarum loca mutantur, ut v. c. hoc Saeculo, longitudo Sirii, attractione planetarum in terram, diminuatür secundis 29. Et illi invento, cum locis stellarum ab antiquis convenire docet §. 2742. Eclipticae vero obliquitatem nostro aevō saecularem diminutionem pati 1' 28".

Veneris Satellitem cum et ipse frustra quaesiverit, aequo ac alii Astronomi, pro fallacia optica habet cum P. Hell
Ddd §. 2999.

§. 2999. Shortius, quem aliquid vidisse notum est, quod ad suspicionem de hoc satellite facit, nostro Londini commoranti 1763. non visus est satellitem Veneris credere, sed alius cuiusdam planetae, qui, quod lumen parcius reflectat, difficilius videatur. Judicat vero Dom. de la Lande, Shortium hac hypothesi saltim usum esse, ne, quod arvensis, praecipitanter, et quasi certus, de Veneris satellite dixerat, subito totum derelinqueret.

Cometis observandis §. 3008. methodum commendat, quam §. 2580. tradidit, ut observatis in una eademque nocte, duabus altitudinibus, illarumque temporibus, inde colligatur Cometæ declinatio et ascensio recta. Equidem haec methodus, ob calculos longiores, minoremque exactitudinem, non adhibetur, si aliam adhibere liceat; sed in cometis saepe sola locum habet. Id quoque illam premit, quod eius ope, ascensio recta et declinatio simul non habeantur, nisi in sphaera obliqua, item, quod quo exactior inde cognoscitur ascensio recta, eo minori exactitudine scitur declinatio. Quodsi vero duarum altitudinum altera sumatur prope meridianum, altera prope verticalem primum, ascensio recta et declinatio, quantum fieri hac methodo potest, exacte obtinentur.

Quod, ubi de attractione agit, et motuum planetariorum perturbationibus, quae ab ea producuntur, formulas saltim prolixis calculis obtentas tradere possit, facile intelligitur, cum hae disquisitiones plura volumina repleant, et quaedam, ne quidem totae typis exscriptae sint. Principia tamen distincte ante oculos ponit. Mattheseos purae praecepta quaedam ultimo loco haberi, syllabus librorum docet. Ea sine dubio Germanus astronomiae cultor didicisset, vel antequam ausus esset ad hoc princeps de re astronomica opus se conferre; sed dandum aliquid sine dubio fuit genti, quae altiora discendi cupida, impatientius fert, pra-

praeparatoriis doctrinis se retineri, nisi postquam illorum necessitas usu cognovit. Itaque, nec quod hunc ordinem elegerit, nec quod multa cuius in mathematicis vel partium versato satis nota, paulo uberius explicaverit, vitio dandum est scriptori, qui lectores expectare poterat, non solum severioribus studiis inde a iuventute innutritos, sed forte genere aut muneribus extrinsecos, qui cum pulchritudine scientiae caperentur, difficultate non essent deterrendi. Quod non semper contingit summis in scientia aliqua viris, ut iidem elementa possint tironibus perspicue tradere, id nostro contigit; illique ipsi erga tirones facilitati tribuendum videtur, quod demonstrationes et calculorum formulas, saepius malueris synthetice, et cum prolixitate aliqua exponere, quam analysi adhibita contrahere, et profectionibus magis placere.

Quae de Astronomia scripta sunt, tantum non omnia legisse se, locis librorum excitatis ostendit, ut non profurdam solum Viri scientiam mireris, sed et eruditionem; aequus antecessorum index, cuius benevolentiam, cum aliis exteris, nos Germani etiam amemus.

Prima editio, quae 1764. prodiit, paginas habet 1544. tabulas aeri incisas 36, tabulas astronomicas paginas 44. implentes. Itaque facile intelligitur, multa secundae accessisse, non quidem quae ad fundamenta scientiae pertineant, sed quae recentius detecta aut emendata sint, item quae aliquas doctrinas maiori tum perspicuitate, tum ubertate illustrent.

DEMONSTRATIO CIRCULI QUADRATURAE

ex infinita quorundam reſtangularum ſerie a Cartefio olim
deductae, atque in eiusdem Opusculis poſthumis abſque
Demonſtratione editae. Auctore Archidiacono JOHANN-
NE FRANCISCO DE TUSCHIS A FAGNANO,

ex S. Honorii Marchionibus, Patritio Romano
et Senogalienſi.

Cum in Actis Eruditorum Lipſienſibus ad annum 1763.
vidiffem, celeberrimum Eulerum, in Imperialis Aca-
demiae Petropolitanae Commentariis demonſtraſſe Circuli
Tetragonismum ab immortalis viro, Renato Descartes, ex
infinita quorundam reſtangularum ſerie deductum, in
mentem venit eiusdem Quadraturae demonſtrationem ten-
tare, eamque Lectori Geometrae exhibere; in hac etiam
ſemper fui opinione, Demonſtrationum varietatem non pe-
rum ad ſcientiae augmentum conferre.

Lemna 1. Fig. 1.

Area Octogoni regularis *BIFAGLDH* Circulo
AIHL inſcripti aequatur Perimetro Quadrati *BFGD*
ſimiliter inſcripti ducto in dimidium Radii.

Demonſtratio.

Ductis Diagonalibus *BG, DF*, ducatur radius *CA*.
Hic normaliter ſecabit *FG* in *E*, ideoque

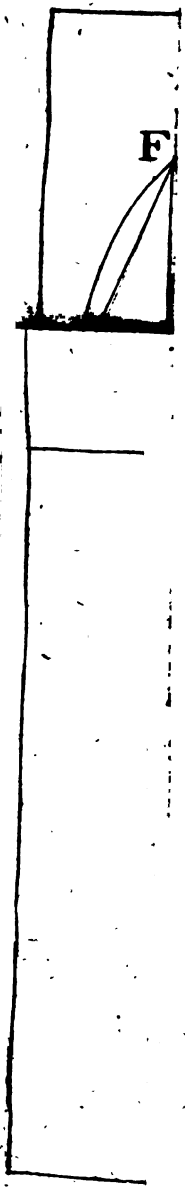
$$\text{Quadril. } CFAG = FG \times \frac{CA}{2};$$

$$\text{Quadril. } CFIB = FB \times \frac{CA}{2};$$

Quadril.

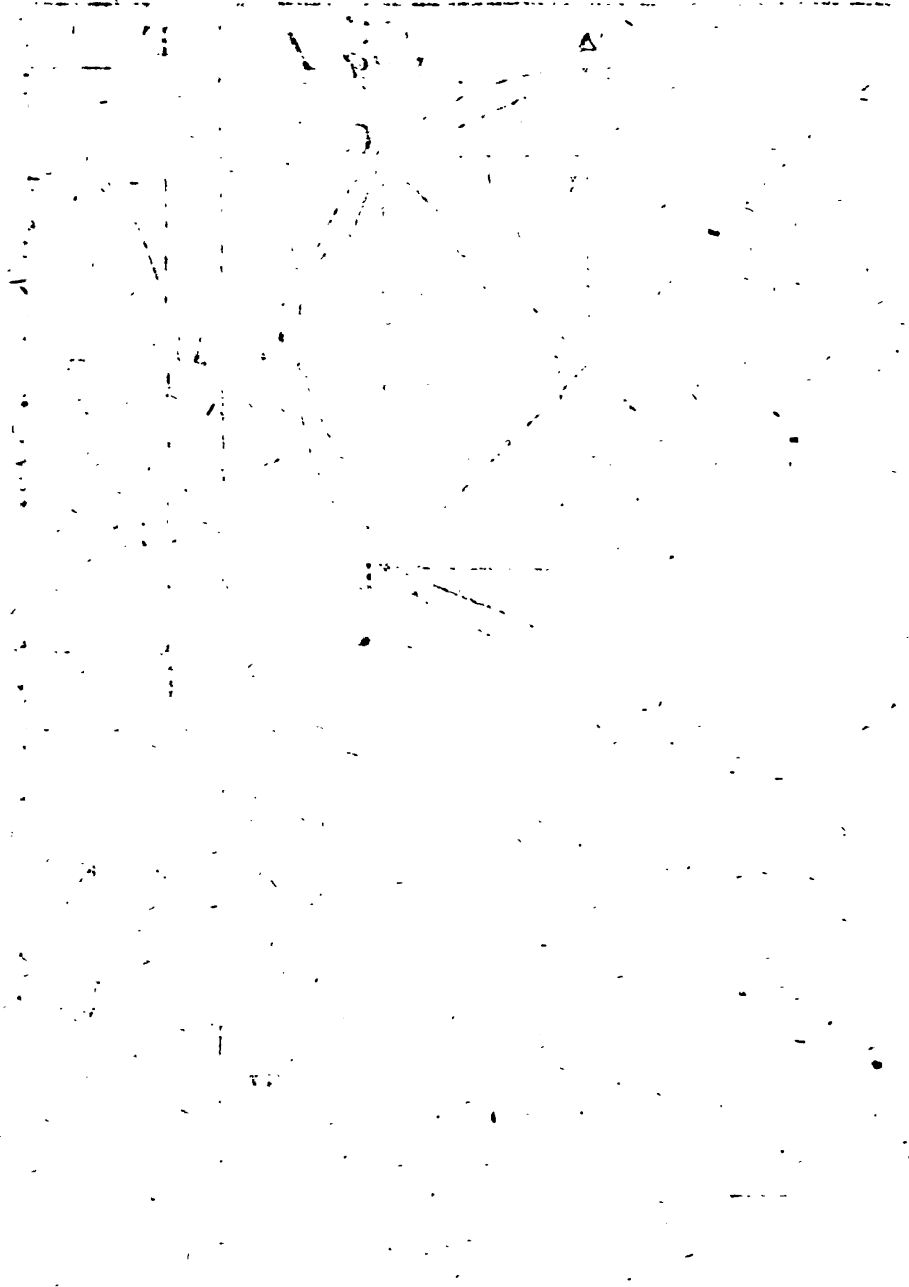
TA

18. 18. 18. 18. 18.



11. 11. 11.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS



$$\text{Quadril. } CBHD = \frac{BD \times CA}{2}$$

$$\text{Quadril. } CDLG = \frac{GD \times CA}{2}$$

$$\text{Ergo Area Octanguli } BIFAGLDH = \frac{(FG + FB + BD + GD) \times CA}{2} \text{ Q. E. D.}$$

Scholium.

Patet ex Theorematis demonstratione, id quod de Area Octanguli demonstravimus relate ad Quadratum, locum etiam habere in omni Polygono regulari, collato cum alio Polygono regulari, cuius laterum numerus sit sudduplus, ideoque generaliter

Theorema.

Area Polygones regularis Circulo inscripti aequatur Perimetro Polygones, regularis, cuius laterum numerus sit sudduplus, ducto in dimidium Radii, eodemque Circulo inscripti.

Lemma II. Fig. 1 et 3.

Circulus est medius proportionalis inter Quadratum sibi circumscriptum, et aliud Quadratum sibi Ioperimetrum.

Demonstratio.

Sit Circulo $BADX$ Quadratum $FRTK$ circumscriptum, sitque (Fig. 3.) quadratum $BFGD$ ipso Circulo Ioperimetrum

Ddd 3

Per

Per Constructionem erit $\frac{\text{Quadr. } FRTK}{\text{Circ. } BADX} =$

Perim. $\frac{FRTK}{BADX}$, ergo $\frac{\text{Quadr. } FRTK^2}{\text{Circ. } BADX^2} = \frac{\text{Perim. } FRTK^2}{\text{Periph. } BADX^2}$;
 Sed per Hypothesin $\frac{\text{Periph. } BADX}{\text{Perim. } BFGD} = \frac{\text{Perim. } FRTK^2}{\text{Circ. } BADX^2}$, Sed

Quadril. $FRTK$, $BFGD$, cum sint Quadrata, sunt Figurae similes, ergo $\frac{\text{Quadr. } FRTK}{\text{Quadr. } BFGD} = \frac{\text{Perim. } FRTK^2}{\text{Perim. } BFGD^2}$;

ideoque per praecedentem Aequationem $\frac{\text{Quadr. } FRTK}{\text{Circ. } BADX^2} =$

$\frac{\text{Quadr. } FRTK}{\text{Quadr. } BFGD}$. Consequenter multiplicando extrema

et media inter se, et per Quadratum $FRTK$, producta dividendo, obtinebitur $\text{Circ. } BADX \times \text{Circ. } BADX = \text{Quadr. } FRTK \times \text{Quadr. } BFGD$. Q. ED.

Scholium.

Patet, quod si Quadratorum loco, Polygona similia haberentur, pariter Demonstratio subsisteret, ideoque generaliter

Theorema.

Circulus est medius proportionalis inter Polygonum sibi circumscriptum, et Polygonum simile eidem Circulo Isoperimetrum.

Problema. Fig. 1 et 4.

Sit circumscriptum Circulo qbn , cuius Centrum e Polygonum regulare infinitilaterum $gdeflhi$ Quadra-

to $BFGD$ Hóperimètrum, quaeritur Circuli inscripti Radius ca .

Solutio.

I. Fingamus, Polynomium regulare infinitilaterum esse Octogonum, et sit ut in Lemmate I. inscriptum Circulo $BADH$, Octogonum regulare $BIFAGLDH$, sitque latus Quadr. $BFGD = a$; erit radius $CG = r$; ideoque per Lemma I. Area Octanguli

$$\text{inscripti } a^2 r \sqrt{2}.$$

II. Sit modo Radius Circuli qbn , id est $ca = x$, eritque per hypothesein Area Octanguli circumscripti $= 2ax$; sed figurae similes sunt inter se, ut quadrata rectorum, quae ex centro ad angulos ducuntur, subsistet ergo haec proportio $a^2 r \sqrt{2} : 2ax :: a^2 : x^2$; sed per

$$\text{Hypóthesein } ca^2 = x^2 + \frac{a^2}{16}, \text{ ergo } a^2 r \sqrt{2} : 2ax$$

$$:: \frac{a^2}{2} : \left(x^2 + \frac{a^2}{16} \right), \text{ consequenter } x^2 r \sqrt{2} + \frac{a^2}{8r\sqrt{2}}$$

$$= ax; \text{ atque } x^2 - \frac{ax}{r\sqrt{2}} = -\frac{a^2}{16}, \text{ et tandem}$$

$$x = \frac{a}{2r\sqrt{2}} + \frac{a}{4}. \text{ Diameter ergo Circuli inscripti,}$$

$$\text{nempe } 2ca = \frac{a}{r\sqrt{2}} + \frac{a}{2} = \frac{a + a r \sqrt{2}}{2}$$

III. Patet

III. Patet, quod $cd^2 = \frac{3a^2 + 2a^2\sqrt{2}}{16} + \frac{a^2}{16}$,

ergo $cd = \frac{a\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{2\sqrt{2}}$.

IV. Fingamus modo (Fig. 5.) quod circumscripta sit Circulo $rust$, cuius centrum c , radiusque $cu = t$, figura regularis sexdecim laterum Quadrato $BFGD$ Inperimetra, sitque latus Polygoni qn .

Circumscribatur (Fig. 4.) Octangulo $gdaffhik$ Circulus $fgle$, in eoque inscribatur figura regularis sexdecim laterum, et cuius latus sit gr ,

Erit per Lemma I. huiusce Polygoni Area $= 2a \times cd = \frac{a^2\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{\sqrt{2}}$ per Artic. III. Area vero Polygoni

similis Circulo $rust$ circumscripti $= 2at$, et cum per Hypothesin eius latus $qn = a$, habebitur

$$\frac{a^2\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{\sqrt{2}} \cdot 2at :: cd^2 (a^2(2 + \sqrt{2}))$$

$$64t^2(t^2 + a^2), \text{ hoc est } a^2 \cdot 2at :: \frac{a^2\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{4\sqrt{2}}$$

$$\frac{t^2 + a^2}{64}; \text{ consequenter } t^2 = \frac{at\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{2\sqrt{2}}$$

$$= \frac{a^2}{64}, \text{ ideoque } t^2 = \frac{at\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{2\sqrt{2}} +$$

$2a^2 +$

$$\frac{2a^2 + a^2 \sqrt{2}}{32} = \frac{3a^2 + 2a^2 \sqrt{2}}{64}, \text{ et tandem}$$

$$t = \frac{a + a\sqrt{2}}{8} + \frac{a\sqrt{2} + \sqrt{2}}{4\sqrt{2}}, \text{ et } 2t =$$

$$\frac{a + a\sqrt{2}}{4} + \frac{a\sqrt{2} + \sqrt{2}}{2\sqrt{2}}$$

V. Erit ergo $cn^2 = a^2 \left(\frac{2 + \sqrt{2}}{16} \right) +$

$$a^2 \frac{(1 + \sqrt{2}) \sqrt{2} + \sqrt{2}}{16\sqrt{2}}, \text{ et}$$

$$cn = \frac{a\sqrt{2}}{4} \frac{(2 + \sqrt{2}) + (1 + \sqrt{2}) \sqrt{2} + \sqrt{2}}{\sqrt{2}}$$

VI. Simili modo si circumscribatur (Fig. 5.) Polygono 16 Laterum Circulus *qnyzm*, eidemque Circulo inscribatur Polygonum regulare 32 Laterum, cuius Latus *qo*,

Rursum Circulo *q/nf* (Fig. VI.) cuius Centrum *e*, sit circumscriptum Polygonum regulare 32 laterum Quadr. *BFGD* Isoperimetrum, sitque radius Circuli $ex = u$; eritque per Hypothesin Polygones latus $ox = a$; consequenter $2acn . 2au :: cn^2 . u^2 +$

$$\frac{8}{256}, \text{ ergo } u^2 = \frac{cn \times a}{256} = \frac{a^2}{256}, \text{ et sumen-}$$

Ecc

do

$$\text{do } \frac{a}{4} \frac{r(2+r_2) + (1+r_2)r_2+r_2}{r_2}$$

$$\text{loco } cn; u^2 = \frac{a}{4} \frac{r(2+r_2) + (1+r_2)r_2+r_2}{r_2}$$

$$\chi u = -\frac{a^2}{256}; \text{ ideoque}$$

$$u^2 = \frac{a}{4} \frac{r(2+r_2) + (1+r_2)r_2+r_2}{r_2}$$

$$+ \frac{a^2}{64} \left((2+r_2) + \frac{(1+r_2)r_2+r_2}{r_2} \right) =$$

$$\frac{a^2}{256} (7+4r_2) + \frac{a^2}{64} \frac{(1+r_2)r_2+r_2}{r_2}$$

atque extrahendo

$$u = a \left(\frac{(1+r_2)}{16} + \frac{r_2+r_2}{8r_2} \right) +$$

$$\frac{a}{8} \frac{r(2+r_2) + (1+r_2)r_2+r_2}{r_2}$$

$$\text{et } 2u = \frac{a}{8} (1+r_2) + \frac{a}{4r_2} (r_2+r_2) +$$

$$\frac{a}{4} \frac{r(2+r_2) + (1+r_2)r_2+r_2}{r_2}$$

Qui

Qui erit Diameter Circuli inscripti Polygono regulari 32 laterum, et Quadr. *BFGD* Isoperimetro.

Eodem modo procedendo Diameter Circuli habebitur inscripti Polygono regulari 64 Laterum eidem Quadr. *BFGD* Isoperimetro, 128 Laterum, et sic in infinitum, donec ad Polygona Isoperimetri infiniti lateri Diametrum perveniatur. Q. E. I.

Corollarium. Fig. 1 et 2,

VII. Posito ergo, quod *cx* sit radius Circuli Quadr. *BFGD* Isoperimetri, si eidem Circulo Quadr. *RFKT* circumscribatur, erit per Lemma II. Circulus *ABXO* medius proportionalis inter Quadr. *RFKT*, et Quadr. *BFGD*; hoc est Circulus $ABXO = RT \times BD$, sumtaque *b* media proportionali inter Latus *RT*, et Latus *BD*, Circulus $ABXO = b^2$.

Scholium I. Fig. 7.

VIII. Carsei constructionis Demonstratio. Diagonalis *BG* Quadr. *BFGD* protrahatur, et sit *BH* Diameter Circuli Octogono regulari Isoperimetro eidem Quadr. *BFGD* inscripti, ductaque *Hh* Lateri *DG* parallela, erit (Artic. III.) $BH = \frac{a^2 + a^2}{2}$;

ideoque $DH = \frac{a^2 - a^2}{2}$; completoque rect.

Ecc 3 angulo

angulo $DHhg$, erit rectangulum $DHhg = \frac{a^2}{4}$.

Similiter fit BI Diameter Circuli inscripti Polygono
16 Laterum Quadr. $BFGD$ Isoperimetro, comple-
toque rectangulo $HIil$, erit (Artic. IV.) $BI =$

$$\frac{a(\sqrt{2+1})}{4} + \frac{a\sqrt{2+\sqrt{2}}}{2\sqrt{2}}, \text{ consequen-}$$

$$\text{ter } HI = \frac{a\sqrt{2+\sqrt{2}}}{2\sqrt{2}} - \frac{a(1+\sqrt{2})}{4},$$

$$\text{et rectangulum } HIil = \frac{a^2(2+\sqrt{2})^2 - 4(1+\sqrt{2})^2}{8 \cdot 16}$$

$$= \frac{a^2(4+2\sqrt{2})}{16} - \frac{a^2(3+2\sqrt{2})}{16} = \frac{a^2}{16}$$

Pariter fit BV Diameter Circuli inscripti Polygono
32 Laterum, et Quadr. $BFGD$ Isoperimetro,
erit per Artic. VI, $BV =$

$$\frac{a\sqrt{(2+\sqrt{2})} + (1+\sqrt{2})\sqrt{2+\sqrt{2}}}{4 \cdot \sqrt{2}}$$

$$= \frac{a((1+\sqrt{2}) + \sqrt{2+\sqrt{2}})}{8 \cdot 4\sqrt{2}}; \text{ ideoque IV}$$

$$= \frac{a\sqrt{(2+\sqrt{2})} + (1+\sqrt{2})\sqrt{2+\sqrt{2}}}{4 \cdot \sqrt{2}}$$

$$= \frac{a((1+\sqrt{2}) + \sqrt{2+\sqrt{2}})}{8 \cdot 4\sqrt{2}}; \text{ ducta ergo}$$

V

Vu parallela Lateri DG , completoque rectangulo $IVut$, erit rectangulum $IVut =$

$$\frac{a^2}{16} \left((2 + \sqrt{2}) + \frac{(1 + \sqrt{2})\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{\sqrt{2}} \right) -$$

$$\frac{a^2}{64} (7 + 4\sqrt{2}) - \frac{a^2}{16} \frac{(1 + \sqrt{2})\sqrt{2 + \sqrt{2}}}{\sqrt{2}}$$

$$= \frac{a^2}{64}$$

IX. Patet igitur ex ante dictis, ut habeatur Circulus, cuius circumferentia sit aequalis circumferentiae Quadrati $BFGD$, cuius Latus a , nihil aliud esse agendum, quam ut Quadr. $BFGD$ adiungatur Rectangulum $DHhg = \frac{a^2}{4}$, huic rectangulum $HIil = \frac{a^2}{16}$, re-

ctangulo $HIil$ rectangulum $IVut = \frac{a^2}{64}$, et sic in

infinitum usque ad x .

Sed liquet ex demonstratis, BH esse Diametrum Circuli inscripti Octogono regulari, BI Diametrum Circuli inscripti Polygono regulari 16 Laterum, BV Diametrum Circuli inscripti Polygono regulari 32 Laterum, omnibus Quadr. $BFGD$ Isoperimetris, et demum BX Diametrum Circuli eidem Quadrato Isoperimetri, quae est ipsa constructio Cartesii.

Ecc 3

X. Constat,

X. Constat, cum series $\frac{a^2}{4}; \frac{a^2}{16}; \frac{a^2}{64}; \frac{a^2}{256}; \dots; \frac{a^2}{4^n}$

(denotante n exponentem infinitum,) sit geometricae
decrefcens, eam aequalem esse $\frac{a^2}{3}$.

XI. Per praecedentia $BH \times DH$, hoc est x

$$(x - a) = \frac{a^2}{4}; \quad BI \times HI = t(t - x) = \frac{a^2}{16}$$

$$BV \times IV = u(u - t) = \frac{a^2}{64}, \text{ erit ergo } t(t - x)$$

$$= \frac{x(-a)}{4}; \quad u(u - t) = \frac{t(t - x)}{4}.$$

Diametri ergo Circulorum Polygonis Quadr.
 $BFGD$ Iperimetricis inscriptorum hoc ordine pro-

$$\text{cedent, } x = a + a \sqrt{\frac{2}{2}}; \quad t = x + \sqrt{\frac{2}{2} x^2 - ax};$$

$$u = t + \sqrt{\frac{2}{2} t^2 - xt}, \text{ et sic in infinitum.}$$

Scholium II.

XII. Poterat etiam per Tangentes, et Contangentes, ex-
pedite atque eleganter res absolvi. Nam inscripto in
Quadr. $BFGD$, (Fig. III.) Circulo HMI , ducto
que ad punctum contactus radio CM , junctisque
punctis C et G , posito quod A denotet Circuli semi-
circumferentiam; erit Ang. $GCM = \frac{A}{4}$; Ang. gca

(Fig. 4.)

(Fig. IV.) = $\frac{A}{8}$; (Fig. V.) Ang. $acn = \frac{A}{16}$;

$ncz = \frac{A}{32}$ (Fig. VI.)

Uterius cum sint Polygona circumscripta eiusdem Perimetri cum Quadr. $BFGD$, erit $CM = \frac{a}{2}$;

$ga = \frac{a}{4}$; $un = \frac{a}{8}$, $\kappa z = \frac{adr.}{16}$ Posito ergo,

quod radius Circuli unitati sit aequalis, erit 1. Tang.

$\frac{A}{4} :: CM = \frac{a}{2}$; ideoque $CM = \frac{a}{2}$ divis. per 2

Tang. $\frac{A}{4} = \frac{a}{2}$ Contang. $\frac{A}{4}$; similiter $ca = \frac{a}{4}$

divis. per Tang. $\frac{A}{8} = \frac{a}{4}$ Contang. $\frac{A}{8}$ $cu = \frac{a}{8}$

divis. per Tang. $\frac{A}{16} = \frac{a}{8}$ Contang. $\frac{A}{16}$ $cx = \frac{a}{16}$

divis. per Tang. $\frac{A}{32} = \frac{a}{16}$ Contang. $\frac{A}{32}$, et sic in

infinitum.

Posito ergo, quod n denotet numerum huiusce ferici, 1, 2, 4, 8, 16, 32; Generaliter Radius cuiuscunque Circuli Polygono Quadr. $BFGD$ Isoperimetro inscripti per hanc expressio- nem obtinebitur.

$$\frac{R = a}{2n}$$

$$R = \frac{a}{2^n} \text{ divis. per Tang. } \frac{A}{4^n} = \frac{a}{2^n} \text{ Contang. } \frac{A}{4^n}$$

$$2R = \frac{a}{n} \text{ divis. per Tang. } \frac{A}{4^n} = \frac{a}{n} \text{ Contang. } \frac{A}{4^n}$$

Sed ubi Polygonum est infinitilaterum, hoc est, ubi n denotat numerum infinitum Tangens cum Arculo confunditur; ideoque

$$\text{Tang. } \frac{A}{4^n} = \frac{A}{4^n}$$

Et Diameter Polygoni infinitilateri, id est Fig. 7.

$$BX = \frac{a}{n} \times \frac{4^n}{A} = \frac{4a}{A}. \text{ Consequenter } \frac{4a}{A} \text{ erit}$$

Diameter Circuli Quadr. $BFGD$ Isoperimetri, cuius Latus est a .

XIII. Patet denique ex dictis, (Fig. 7.) Summam rectarum $DH, HI, IV \dots$ aequari $\frac{4a}{A} - a$;

ideoque haberi per Circuli Quadraturam.

Probe

Probe Russischer Annalen ꝛc.

i. c.

SPECIMEN ANNALIUM RUSSICORUM,
scriptum ab AUGUSTO LUDOVICO SCHLOEZE-
RO, Professore Historiarum Rufforum Imperatricis, Aca-
demiarum Petropolitanae, Goettingensis, et Holmien-
sis Socio.

Bremæ et Goettingæ, typis Ge. Lud. Foersteri.

1788. 16 pag. in 8.

Vtemur hic quemadmodum sæpe alias fecimus, iudicio virorum doctorum, qui Goettingæ, ex voluntate regis Magnæ Britanniae, in societatem historicam coierunt, atque inde ab aliquot annis Bibliothecam historicam, qua de optimis ad omnem Historiam pertinentibus libris relatûm et iudicium est, edere coeperunt. Omnem Libri, cuius titulum posuimus, ambitum, *Schloezerus*, Vir doctissimus, partitus est in quatuor disputationes, quarum hæc argumenta sunt. Prima, quæ inde a pag. 1. usque ad pag. 42. progreditur, exponit de vita, scriptis, et continuatoribus *Nistoris*, antiquissimi, quantum quidem nunc constat, non modo Rufforum, verum etiam omnium reliquarum nationum Slavicarum historici, qui circa finem Seculi XI. et sub initium XII. vixit in coenobio Peezerico, atque annales suos scripsit lingua Slavonica. Huius rei cognitio profecto multum facit ad constituendam Nestoris fidem historicam, et ad refutandos eos, qui ipsi in enarrandis rebus sunt contrarii. Incipit autem ille annales suos ab initio monarchiæ Rufficæ, quod est ab a. 862. et obiter commemorat Slavorum peregrinationes, e primis ipsorum sedibus, in regiones boreales.

Fff

Russia

Russia omnis, temporibus antiquissimis, circumscripta fuit provinciis Rufs, Tichud, Murom, Mordua, Perma, Jam, Litwa, Simegol, Kors, Setgola, Lib, Lech, et Prufs, in quibus provinciis ab initio habitare Japheti posterii. — Sanctus Andreas, per Russiam profectus, ibi religionem Christianam fundavit. Postquam inde pervenerat in regionem eam, ubi nunc Kiow urbs sita est, conscenso monte, Russiae bene precatus, de urbe aliqua olim celebri vaticinatus est. Cum deinde per Waregorum terram in urbem Romam revertisset, multa ibi miracula de Slavorum in Russia degentium vita et moribus narravit. Primi nationis Slavonicae patres fuere *Kasari*, (postea Bulgari dicti,) a natione Sagarum oriundi. Haec est veluti brevis summa eorum, quae in Nestoris annalibus copiosius enarrantur; e quibus apparet, Nestorem nec esse inter optimos medii aevi historicos, nec inter imperitiores referendum. Pag. 10 — 12. comparantur a Schloezero aequales exterorum historici, secundum ordinem temporum, (i. e. inde ab a. 800 usque ad a. 1553.) cum historicis Russicis, omissis tamen scriptoribus Hungaricis, de quibus Czwitingerus nimis tenuiter exposuisse auctori nostro visus est. Miratur Schloezerus p. 13. quomodo tandem factum sit, ut annales Nestoris septingentis prope modum annis ab exteris ignorarentur. Causa scilicet huius rei est haec, quoniam isti annales lingua tantum Russica, apud exteros ignota, scripti extiterunt. In Russia ipsa nomen Nestoris ignotum esse non potest, cum vir iste sit in indice Sanctorum repositus, cum ipse ubique communi nomine scriptoris annalium Russici appellatur, ipsique eius annales descripti in multorum sint manibus. Et tamen Müllerus, Historiographus Russicus, Nestorem dudum vendidit sub nomine Abbatis Theodosii, Hist. Russ. Tom. I. p. 1. quem errorem triginta demum annis post emendavit. Pag. 16. huius erroris causa satis ridicula enarratur. Nimirum, infcius aliquis epitomator horum annalium, in codicis Msci, quo usus erat, titulo, legerat tantum haec verba: Czernorizea Peczerf.

Peczerkago monastyr Feodosjevâ. Ille igitur epitomator, cum nesciret discrimen inter Teodosjeva et Teodosija, pro *Monachi coenobii Peczerici Theodosiani*, vertit, cum magna fiducia, *Monachi coenobii Peczerici Theodosii*. In sequentibus Schloezerus copiose disputat de voce annalium, eoque nomine eos tantum libros dignos esse censet, in quibus facta eius temporis, quo scripti sunt, enarrantur. Hanc annalium notionem, cuius insolentiam ipse non negat, constituit propterea ut Nestori suo tanto maiorem fidem atque auctoritatem conciliaret. Sed ex usu veterum Scriptorum, annales dicuntur, in quibus res gestae secundum seriem annorum describuntur. Secundum Schloezeri notionem, nec ipse Nestor annalium scriptor dici, nisi in enarrandis rebus gestis seculi XI, potest.

Legitur in Joecheri Lexico eruditorum locus aliquis de Nestore, qui ex hoc Schloezeri specimine multis modis emendari potest. Nestorem plane numquam extitisse crediderunt Petreius, Trezerus, Mollerus, et Joachimus, his indocti rationibus: quoniam scribendi artem anno demum 1262. ad Russos pervenisse sibi persuadebant, quo tempore Nestor, et quinque alii annalium scriptores, dudum scribe e deseriant. Sed evicit Schloezerus certis argumentis, iam sub finem noni seculi, quo Michael III. (quem illi confuderunt cum Michaela Palaeologo, qui quadringentis amplius annis post vixerat,) regnabat, primas litteras a Cyrillo esse ad Slavos perlatas, et ab his sub initium Seculi X. ad Russos pervenisse. Pag. 23. commemorantur aliquot libri, e quibus, tanquam e puris fontibus, multa ad Nestoris historiam pertinentia derivari possunt. Huc referantur 1) ipsius Nestoris chronica; 2) Patericum, s. vitae Sancto-ram coenobii Peczerici Kieviensis, in quo reperitur breve Nestoris idque historicum elogium; 3) Tatisevii introductio in historiam Russicam nondum editam; 4) denique Mulleri disputatiuncula de Nestore, in diario singulis mensibus inde

ab anno 1755. lingua Russica edito. Nestoris locus natalis adhuc ignoratur. Quanquam enim Tatisevius contendat, ipsum natum esse ad lacum album ditionis Novogorodensis, (Bêlozero): tamen locus in Nestoris chronica, quo ille tanquam firmo argumento nititur, in uno tantum manuscripto Regiomontano reperitur, et sine dubio est descriptorum vitio depravatus. Natum esse Nestorem a. 1056. Schloezerus, conferendis inter sese testimoniis historicis, probavit. A. 1073. secessit in coenobium Peczericum, in quo linguam Graecam ex Cedreno, Zonara, et Syncello addiscere coepit. Horum virorum scriptis legendis paulatim assuetus est ad *хронологическую* chronologicam, quam discere e Polybio, Xenophonte, et aliis, vix ita bene potuisset.

Nestoris habemus duo libros, primum annales, deinde vitas sanctorum coenobii Peczerici. Illi pag. 30. seq. describuntur. Quoniam ibi fit mentio multarum rerum deinceps gestarum, quas non videtur mera traditio per 200 annos conservare potuisse, et praeterea verbotenus duo pacta, a. 912. et 945. a monarca Byzantino et Kieviensi commerciorum et pacis causa facta, ibi leguntur: sequitur, Nestorem haec e scripto aliquo repetuisse, quamquam id non disertis verbis dicat; nam in Byzantinis, unde interdum talia depromit, haec duo pacta non reperiuntur. Hoc loco Schloezerus commode exponere de fontibus potuisset, unde Nestor sua hausit. Sumamus, initia artis scribendi in populis Slavicis incidere in finem noni seculi. Hoc si verum est, statim intelligitur, res eas, quas Nestor ante finem IX. Seculi gestas esse commemorat, vel e Byzantinis, vel e traditionibus aliorum esse repetitas. Utriusque fontis discrimen intelligi e comparatione annalium Nestoris cum Byzantinis potest ita, ut, in quibus Nestoris annales cum Byzantinis consonent, in iis fidem mereantur historicam; contra, quae in Byzantinis non commemorantur, in illis Nestor tantum verosimilia tradidisse censendus sit. Interdum
etiam

etiam Nestori aliqua fides adstrui e monumentis Germanorum atque aliorum scriptorum externorum potest, modo ii non sint recentioris aetatis, ut Suecici, Dani, Polonici, Bohemici. Ita iudicari debet de Nestoris annalibus, quoad in iis exponitur de rebus ante finem IX. seculi gestis. Nam si verum est, sub finem IX. seculi artem scribendi ad Russos pervenisse, Nestor fortasse, inde ab eo tempore, praeter Byzantinos etiam scriptoribus Russicis usus est, qua tamen ipsa in re magna cautione opus est. Nam Nestor inde a seculo IX. sine, usque ad sua tempora, duplicem veluti personam agit, nempe describentis, et aequalis scriptoris. A medio seculo XI. Nestor incipit esse aequalis. Verum ne sic quidem res omnis expedita est. Nam cum esset monachus, in coenobio omnem vitam agens, non potest profecto omnium rerum, quas narrat, auctor aut testis esse, nisi si hoc ex ipsa narratione clare appareat. Usque ad medium seculum XI. Nestor ea quae narrat omnia aliunde sumsit, adeoque eius fides tanta est iudicanda, quanta est eorum, a quibus sua repetit, si modo non perperam descripsit. Quod si vero res quaedam gestae paullo copiosius atque accuratius enarrantur a Nestore, quarum nec in Byzantinis, nec alibi, relicta sunt vestigia, verosimile videtur, illas desumpsisse e libris antiquioribus.

Redeamus in viam, unde digressi sumus. Schloezerus praeter Russos aliorum quoque populorum annales alicuius momenti conquisivit, nec tamen praeter annales Principum Dalmatiae ac Croatiae, (inde ab a. 538. usque ad 1079.) Dalmatice scriptos, et ab Assermano in Kalendariis ecclesiae univrsae Tom. I. p. 325. descriptos, nihil memorabile reperit. Reliqui Annalium scriptores in Slavis, qui Nestoris fere aequales fuerunt, latine scripsere omnes, nullus tamen eorum Nestorem assequutus est. Pag. 36. in nota, Schloezerus e Mulleri collectione historiae Russicae Tom. 5. p. 6. repetit locum, qui sic habet: E Nestore, eiusque conti-

„nuatoribus orta est continua rerum Russicarum series, quae
 „tam est plena, ut nulla natio gloriari de tanto rerum sua-
 „rum apparatu possit.“ Qui tam gloriose scribere potest,
 is, veremur, ne insigne partium stūdiū prodat, et in animad-
 vertendis aliarum nationum divitiis coecutiatur.

Pag. 36. Schloezerus describit Nestoris Patericon, s.
 vitas Sanctorum coenobii Peczerici Kieviensis. Eius reli-
 quias, (nam autographum non amplius extat,) Simeon, episco-
 pus Wolodimiri et Susdaliæ, excerptisse dicitur, cuius vitam
 Schloezerus ponit in seculum XII. (exiens.) Pag. 38-42.
 exponitur de Nestoris continuatoribus secundum Tatiscze-
 vium et Müllerum, a quibus Schloezerus omnia, quae di-
 cit, in brevem redacta summam, repetit. Primus, qui Ne-
 storis annales continuavit, fuit Sylvester, abbas primum
 Kieviensis, deinde ab a. 1119. episcopus Parejaslaviensis.
 Quo autem anno Nestor ipse desinat, et Sylvester incipiat,
 nondum liquet. Ad a. 1116. Sylvester fernet ipse aliqua
 formula notum facit, quanquam, utrum hic *initium*, an
 finem narrandi faciat, adhuc ignoretur. Illud statuit Mul-
 lerus, quem et Schloezerus sequitur propterea, quod Sylve-
 ster ipse se dicat scripsisse sub imperio Uladimiri Monoma-
 chi, quem constat regnare anno demum 1114. coepisse.
 Contrarium defendit Tatisczevius, cui nos propter formu-
 larum, quae apud alios annalium scriptores occurrunt, simi-
 litudinem, adstipulamur. Dum praeterea inde ab a. 1114.
 usque ad a. 1123. quo Sylvester mortuus est, ipsi novem
 anni effluxerint, potuit sane Sylvester intra hos novem an-
 nos et Nestorem describere, et aliquot annos amplius in re-
 bus enarrandis progredi. Sequuntur duo alii continuatores
 Nestoris, quorum tamen nomina ignorantur. Unus ex illis
 accurate depinxit Ducum staturam, vultum, et faciem, ad
 modum fere pictoris. Hi igitur quatuor annalium scriptores
 efficiunt universalem Russiae historiam. Sequuntur iam
 annales speciales, s. singulorum divisi Russici imperii Statuum,
 quorum

quorum scriptores omnes fuerant monachi. Primus est Simeon, episcopus Sufdaliae in alba Russia; alter Johannes, sacerdos Novogorodensis, qui a. 1230. aequalem se profitetur. Reliqui omnes sunt anonymi.

Pag. 43 - 144. Schloezerus exponit de antiqua historia Russica in genere, de eius lato ambitu, variis partibus, et insigni praestantia. Statim ab initio est locus pulcherrimus, de magnitudine imperii Russici, et variis nationibus, quae illi subiacent. Universam Russiam auctor non dubitat appellare vaginam gentium, et officinam nationum; quoniam illinc multi populi exierant, qui in Europa tota regna vel suadaverunt, vel funditus everterunt. Atque hae tot nationes, quae sub uno hoc imperio comprehenduntur, omnes sunt religione, lingua, moribus, et origine, longe diversissimae.

Pag. 47. disquisit. altera, auctor propius accedit ad ipsam historiam Russicam, quam in antiquam et recentiorem partitur. Antiquam orditur a fundatione monarchiae Russicae, per Ruricum facta, s. e. ab a. 862 - 1598. Atque hanc solam Schloezerus sibi elaborandam sumit, ita tamen, ut plures fabulas refutaret, quam veritates stabiliret, secundum illam primam historiae legem, *ne quid falsi dicatur*. Russi nono demum seculo commemorantur, sed ita, ut res praeclarae gestae ipsos prae reliquis insignes faciant. Quoad sunt Slavi, altius est eorum origo repetenda. Vulgo putant, Slavos primum circa a. 530. occurrere, quam sententiam et Schloezerus p. 54. amplexus est. Verum in praefatione eam iterum reiecit, postquam a Strittero edoctus cognovit, in Byzantinis Sclavorum prius iam mentionem fieri. Graeci ac Romani scriptores eos communi Scytharum et Sarmatarum nomine comprehendunt. Incoluere Slavi boreales Danubii ripas secundum Nestorem, quem et Schloezerus sequitur. Eos primis temporibus suas sedes prope Wolgam habuisse, id, etsi verum esse potest, tamen nondum plane

plane evictum esse a viris eruditissimis, existimat. Verosimile quidem, neque tamen simpliciter verum est, illos esse eosdem cum iis, qui a Tacito Venedi, *Ouedey* a Ptolemaeo vocantur. Slavos Nestor narrat, a Wolochis coactos, a Danubio usque ad regiones aquilonares progressos esse. Wolochum nomine Schloezerus primum intellexerat Romanos; in praefatione vero retraxit hanc opinionem, cum dicit, eos esse Wlachos, populum Bulgaricum, qui exeunte seculo V. in Danubii incolas impetum fecerint. Ipsorum nomen passim occurrit in Orientalibus, Byzantinis, atque in epistolis Innocentii III. pontificis.

Pars una Slavorum a Danubio profecta, sedem sibi fecit flumen Dnepr, atque Kioviam condidit; altera pars altius progressa usque ad fl. Wolchov, aedificavit Nowgorod (*Neustadt*,) quae urbs praesupponit Stargorod (*Altstadt*.) Atqui annales Russici perhibent, Nowgorod crevisse, et ruinis urbis alicuius, quae Slowensk dicebatur. Verum *Civitas* illa nova, cuius Jornandes meminit, non est Nowgorod, sed est potius urbs inferioris Moesiae. In hisce novis sedibus Slavi, per aliquod tempus, a binis populis peregrinis oppressi sunt; nam Chazari Kioviam, Waraegi (*Normanni*) Nowgorod sibi subiecere. Verum Nowgorodenses non ita multo post, Finnis vicinis in auxilium vocatis, sibi libertatem pristinam vindicavere. Exortis dein per introductam democratiam turbis intestinis, Nowgorodenses, auctore Gostomysl, ab ipsis suis hostibus Waraegis, in suas terras accivere tres fratres, Ruricum, Sineum, et Truworem, quibus ipsi tanquam subditi parerent. Hi igitur, postquam anno 862. venissent, Nowgorodensium terras inter se partiti sunt. Binis posterioribus duobus annis post mortem, Ruricus solus Nowgorodensibus imperavit. Atque haec sunt initia monarchiae Russicae, in quibus omnia sunt clara atque perspicua. Verum si quis altius progredi velit, is reperiet, omnia densis tenebris involuta esse: rumpi solum historicum.

Quaeri-

Quaeritur in sequentibus, quinam fuerint Slavi, et quas regiones incoluerint ante, quam in Russiam penetraverint? Quidam dicunt eos esse Plinii et Taciti Venedos, atque sedes suas habuisse in mari Baltico. Et hanc opinionem Schloezerus multis adiuvat argumentis. Inter alia duplicem statuit Slavorum in regiones boreales invasionem, alteram priscorum Slavorum s. Venedorum, ante Christum natum; alteram vero recentiorum, inde a Danubio profectorum, quae facta sit seculo VI. Sed vero nisi scriptoribus historicis ac geographicis vim facere velimus, profecto uno nomine Venedorum, quos Tacitus commemorat, non possunt omnes nationes Slavicae comprehendi, quorum postea notitiam accepimus. Sunt illi potius una tantum ac peculiaris gentis Slavicae pars, a quibus diversa est natio Slavorum ea, quae in latissima veterum Sarmatia propius ad Danubium habitavit. Alii Slavorum primas sedes in Illyria prope mare Adriaticum quaerunt, inducti loco aliquo Hieronymi, quem illi male interpretati sunt. Sunt porro qui putent, Slavorum primam habitationem fuisse prope Wolgam ad mare Caspium, quoniam Wolga et Bulgar unius eiusdemque originis vocabula existimabant. Verum ita commiscentur prisci Bulgari cum recentioribus. Illi proprie non pertinebant ad Slavos, quamquam sequentibus temporibus cum Slavis commixti, linguam et mores ipsorum assumerint. Denique alii, ad quos nuper demum Gelasius Dobner accessit, existimant, Slavos ab initio in Colchide inter mare nigrum et Caspium habitavisse. Verum nec haec sententia certo et firmo argumento nititur, immo potius multis et validis rationibus everti potest. Nam priscae linguae illarum regionum, quae hodiernum in usu sunt, nullam prorsus cum dialectis linguae Slavicae habent similitudinem. Nomina Slavica aliquot locorum in illis regionibus, eiusdem sunt cum nominibus Anglicis ad fl. Ohio originis, nec superant aetatem Imp. Iwan Wasiliewitsch, qui partem aliquam illius terrae in potestatem Russorum redegit.

Pag. 70 — 72. Schloezerus explicat sententiam suam de antiquissima Slavorum historia. Res breviter huc redit: 1) Hodierni Slavi prope Danubium habitavere, priusquam per Poloniam et Russiam profecti ad mare Balthicum pervenere. 2) A Gothis, Alanis, Hunnis, Chazaris, Avaris, Petschenegis et Turcis, sunt longe diversissimi. 3) Slavos, Germanos, Graecos, et Latinos, esse unius eiusdemque originis, clare intelligitur e comparatione linguae Slavicae cum Germanica, Graeca, et Latina, quarum illa veluti soror quaedam appellari potest. Glossarium Slavonicum, quod a Schloezero nobis promissum est, hoc omnium optime docebit. 4) Si quis remotiores Slavorum origines indagare velit, is comparandis ipsorum linguis reperiet, eos pertinere ad eam populorum classem, qui inde a mari Caspio per Asiam minorem usque ad Europam sedes suas habuere, atque postea in tres populos, Medos, Phrygios, et Thracas, abiere. Denique Schloezerus pag. 72. exoptat, ut aliquis vir eruditus, linguarum cognitione bene instructus, exoriatur, qui methodo Linnæi conscribat *Systema populorum*, in classes et ordines, genera et species, redactorum. Materia, cui veluti fundamento tale aedificium superstrui possit, forent linguae, quorum ope pelli tenebrae, in populorum historia antiqua et media passim obviae, omnium optime possent. Verum huic tali operi scribendo nemo fortasse aptior atque eruditior reperietur Schloezero ac Büttnero, quorum insignis cognitio, qua pollent in hisce linguis, dudum reipublicae litterariae innotuit.

MEMOI-

MEMOIRES POUR LA VIE DE FRAN-
çois Pétrarque &c.

h. e.

*VITA FRANCISCI PETRARCHAE, EX OPERI-
bus eius aliisque scriptoribus coaevis desumpta, cum notis sive
dissertationibus et scriptis apologeticis. Tom. I. 447. pagg.
Adnot. 79. pagg. Epistol. duar. 119. pagg. Tom. II.
495. pagg. Adnot. 82. pagg. Tom. III. 311. pagg.
et document. 88. pagg.*

Amstelodami, apud Arksteet et Merkus, 1764.

et 1767. in 4.

Ingenia docta si Musa vetat mori, hoc in primis convenit
in Petrarcham nostrum, poetam seculo licet tali floren-
tem, quo bonae literae magna caligine obscuratae iacebant,
tantam tamen sibi gloriam vindicantem, quae et per qua-
tuor secula, tot hominum memoriam iam oblitterantia, illi-
bata perennaret. Multi quidem multa iam de Petrarca
scripserunt, at nemo tam copiose, quam auctor hic, de
Sadr. Abbas, oronia, quae ullam habere videbantur cum vi-
ta illius coniunctionem, sedula cura colligens. Totum opus
sex libris constat. *Primus* agit de nativitate, educatione,
studiisque Petrarchae; *alter* ab illo tempore incipit, quo fa-
miliaritatem cum Laura contraxit, et pertinet ad coronatio-
nem usque illius poeticam; *tertius* finit cum morte Laurae;
(haec usque porrigunt se quoque duo tomi priores;) *quartus*
pergit usque ad commorationem illius Vanclusii A. 1353.
quintus usque ad discessum Mediolano Pataviam, A. 1361.
sextus denique usque ad illius obitum. Quos cum nimis
longum foret singulos recensere, ea tantummodo recen-
Ggg 2 - sere

gere lubet, quæ in tomo tertio continentur notabiliora. Colonna, vir purpuratus, patronus iuxta et amicus Petrarchæ, mortuus dicitur A. 1348. Avenioni, ubi hanc ob causam familiares Petrarchæ, ex quibus Socrates, Lucas, Acursius, notantur præcipui, diutius versari nollebant, Italiam perentes, restante solo Socrate. Petrarcham vero Lucas et Acursius cum Parmæ non invenissent, Veronam profectum, literas ad eum reliquerunt. Quæ acceptæ animum Petrarchæ sollicitum admodum habuere, qui etiam, loco, ubi amici commorarentur, sibi ignoto, literis tenerrimi adfectus plenissimis quaquaversum missis, eos invitavit. At mox increbuit rumor, de utroque a latronibus interfecto. Brevi post Petrarcha iter ad Ludovicum de Gonzaga, Dynastem Mantuæ, suscepit, grati sui animi pro variis beneficiis ab illo tributis declarandi causâ. Guido de Gonzaga magnam voluptatem ex libris legendis captans, commodatum a Petrarcha accepisse legitur librum Gallicum, cuius titulus est, *Rosa*, et cuius historiam, itemque argumentum auctor noster, excursionibus quavis data occasione faciendis, nimio plus adfuetas, persequitur. Tum Pataviam profecto Petrarchæ, Canonici dignitas a Jacobo de Carrara dono fuit oblata, quam etiam haud recusandam putavit, licet iam Archidiaconus esset Parmensis. Pataviæ in notitiam ac familiaritatem Guidonis Buloniensis, viri purpurati, venit, cuius totam vitam heic insertam legere licet. Carolus IV. tum temporis Imperator, instigatus a Clemente VI. Pontifice R. ad iter in Italiam faciendum fuerat. Quæ in re opera quoque Petrarchæ insignis fuit. Is vero cum aliquandiu varias urbes peragrasset, Florentiam venit visitatum amicos, ex quibus Zanobius de Strata, Franciscus Nellus, et Johannes de Certaldo, insigniores laudantur quorum imaginem simul auctor noster depingit. Tum profectus Romam, magno Jubilæo interfuit, cuius et origo fuse hic describitur. Reversus Pataviam, nuncium de Jacobo de Carrara, necesse aequè truculenta interempto, accepit, qua

quapropter suorum discessum meditabatur. Hinc saepius Venetiam se recepit ad Andream Dandulum, reipublicae Ducem sibi que amicum. Hac occasione, et Ducis vita, et qui status fuerit tunc temporis rerum Venetarum et Genuensium, breviter attingitur. A. 1351. Florentini Boccacium miserunt ad Petrarcham, qui literas de restituendis eius bonis paternis nunciantes perferret, quae tamen bona retulit Petrarcha, Avenionem se conferens Papam salutatum. (Hic quoque auctor noster iniicit de rerum in aula Pontificia statu mentionem, pag. 144—202.) Vanclusii commorato diuturna intercessit cum Medicis controversia, ad calamos invicem stringendos largam suppeditans materiam. Hoc tempore famosus ille *Rinzi* A. 1352. Avenionem venit, cuius motus etiam hic brevibus narratur, variaque historicorum vitia emendantur, p. 221—245. Quo factio Pontifex R. Petrarchae, quem ob ingenii praestantiam in aula sua retinere cupiebat, denuo obtulit scribae publici dignitatem, quam vero ille recusabat, libertatis aureae amantior. A. 1352. fluctus inter Venetos ac Genuenses ortos per literas sedare studuit: (sub eiusdem anni finem mortuus est Clemens VI. cuius vita aeque ac Innocentii VI. successoris describitur.) Anno insequenti missus est Petrarcha cum aliis deputatis Joannis Vicecomitis (Visconti) Venetias, qui hanc rempublicam ad pacis consilia moveret. At eloquentia eius successu caruit. Brevi post mortuus est Viscontius, de quo iuxta ac tribus eius filiis, terras relictas inter se dividentibus, multa notatu digna memorantur, itemque de Rinzi eodem tempore vita defuncto, p. 366—376. A. 1354. Petrarcha Imperatori de adventu in Italiam gratulatus est per literas, hic cum aliis multis insertas, quem quoque Imperator accessu admodum gratioso, et familiariori saepe colloquio dignabatur. A. 1356. legatus a Viscontio Pragam ad Imperatorem missus, et A. 1357. per diplomata Caesaris Comes Palatinus renunciatus est. Pag. 455. refel-

Igitur commentum illud *Squarresefi*, Petrarcham Garignani prope Mediolanum commoratum, cum virgine aliqua ex familia Beccaria filiam genuisse. Pag. 459 - 475. factio ab Alborno contra Viscontes excitata et bellum insequens, in quo etiam Petrarchae partes versabantur, describitur. A. 1358. librum edidit de remedio utriusque fortunae, cuius historia hoc loco enarratur. A. 1359. literas ab Anna Imperatrice, de natiuitate filiae principis renunciantes, accepit. A. 1360. petiit Lutetiam Parisiorum, Johanni Angliae regi, aliquandiu in captiuitate retento, de liberatione gratulaturus. Rex voluit Petrarcham secum retinere, quem tamen ille honorem deprecatus est, frigentibus nimium in Gallia bonarum artium studiis: venit tamen in familiaritatem et liberarum commercium cum Petro Bercheur, qui multos scriptorum veterum transtulerat. Illo tempore ipse Imperator Petrarcham literis admodum honorificis invitavit, honores oblatos omnes recusantem, quinimo Imperator, gaudii sui de filio Wenceslao Noribergae nato testificandi causa, aureum poculum cum literis ad eum dono misit. A. 1361. Mediolano, quae urbs et a latronibus, et a pestilentia valde affligebatur, relicto, Petrarca se contulit Pataviam, cuius brevis exhibetur descriptio. A. 1361. Zanobius, Petrarchae amicissimus, et scriba Pontificis, mortem oppetiit, cuius successorem renunciatus est Petrarca, qui tamen eam dignitatem deprecabatur. Quo facto denique ab Imperatore per literas in Germaniam invitatur, Episcopo insuper Olmucenti eiusdem argumenti literas mittente; et iter quidem parauit, sed ob viarum a latronibus turbatarum periculum intermisit. Pag. 600. multa nova de Boccacio et Decamerone leguntur. Circa dimidium anni 1362. grassante Parisii pestilentia, Petrarca Venetiam adiit, reipublicam istam heredem suae bibliothecae scribens. A. 1363. Veneti bellum in Candia insula gesserunt, in quo pars etiam Petrarchae haud postrema fuit. Duobus annis post Floren-

Florentini Canonicatum a Papa pro eo impetrarunt, quod tamen falso increbescente rumore de obitu Petrarchae, irritum factum est. Eodem tempore a Venetis rerum graviorum causa Avenionem missus est. Pag. 700. multa notatu digna de Johanne Malpighino, alias Johanne de Ravenna, occurrunt. A. 1367. Urbanus V. posthabitis precibus purpuratorum sedem Pontificis R. Romam reduxit, quam ob causam literis prolixis gaudium suum testatus est Petrarcha. Anno insequenti invitatus est a Galeacio Visconti, cuius interitum et Pontifex et Imperator minati erant, Mediolanum, ut sibi in his rebus dubiis a consiliis esset. A. 1370. Romam invitatus ab Urbano V. Papa, iter quoque paravit, sed Ferraram veniens in morbum incidit. Quapropter Arquae prope Pataviam, in collibus Auganaeis, secessum quaerebat. Conscripsit ibi librum de vetere philosophia, insignes in Italia motus, in primis Venetiis excitantem. Pag. 766 - 786. mentio fit Jacobi de Dandi clari philosophi, medici, Astronomi itemque amici Petrarchae. A. 1371. novus creatus Pontifex R. Gregorius XI. Petrarcham non minore gratia, quam eius antecessores, omnino prosecutus est. De morte Petrarchae A. 1374. insecuta, multo copiosius certiusque, quam omnes alii, tradit auctor noster, itemque de magnis conversionibus in republica literaria post obitum eius factis, neque minus de Boccacio anno insequente mortuo. Ex his igitur paucis intelliget Lector, quam varia aeque ac utilia in hoc opere contineantur, non Petrarcham solummodo, sed etiam historiam Italiae attinentia, et quam amplius sibi aperiat, ad curiositatem rerum amoenissimarum varietate ac copia pascendam campus.

PIA LIBERALITATE SYLLACHI FUNDATA, sapienti administratione dignissimorum Antistitum conservata, eximia summorum et amplissimorum benefactorum munificencia glorificata, perque mille annos florens Ottobura: sive brevis descriptio foundationis, conservationis, et incrementi antiquissimae et immediatae Abbatiae templique Ottoburenfis.

Ottoburae, 1766. Folio.

Chronicon hoc, et stili in rebus Protestantes attingentibus modestia, et rerum quas tractat varietate se commendans, tribus absolvitur partibus. *Prima* tradit originem, sive foundationem coenobii Ottoburani. *Syllachus* enim *Comes*, et *Ermiswint* coniux eius, cum *Gauzinperto*, *Tutone* et *Dagoberto*, filiis, hoc coenobium in valle, quam *Günz*, rivus alluit, A. 764. fundasse et *Carolus M.* A. 769. confirmasse dicitur. *Diplomata* foundationis pariter ac confirmationis verbotenus inserta sunt. *Litterae* fundatoriae sic incipiunt: *Anno incarnationis Dominicae septingentesimo sexagesimo quarto, regnante Carolo glorioso Romanorum Imperatore.* At enim multa sunt, quae nos impediunt, quo minus earum ingenuitatem agnoscamus. Inter alia obstant tempus, formulae, ac tituli posterioris aetatis, annus regnantis *Caroli* deficiens, et eruditorum auctoritas falsitatem huius diplomatis iam odorantium. Id quod paucis docendum est.

I) *Obstat tempus.* Id temporis, quo diploma foundationis confectum traditur, *Pipinus*, *Caroli M.* pater, adhuc superstes fuit, et *Carolus* cum *Carolemano* fratre, post mortem demum *Pipini* coniunctim regnarunt, quemadmodum et *Eginhardi*, et aliorum *Annalium*, *Metensium*, *Francicorum*, *Laurishamensium* testimonio fide digno constat. Ergo:

Ergo *Syllachus* iam A. 764. nequaquam scribere potuit, *regnante Carolo glorioso Romanorum Imperatore*. Accedit, quod et ipsa verba, *Romanorum Imperatore*, haud leuam scrupulum ac suspicionem iniiciant. Imperatoris enim titulum Carolus demum A. 800. sibi vindicavit, uti extra omnem dubitationem positum, et hic pluribus evinci superuacaneum est. Denique quod ad diploma confirmationis attinet, id enormis se anachronismi reum facit. Carolus enim ibidem fingitur Hildegardis, coniugis suae, mentionem iniicere: *Hildegardis dilectissimae coniugis nostrae*. Jam vero Hildegarden A. demum 771. Carolo nupsisse, ex Mabillonio in opere de re diplom. Lib. II. c. XXVI. s. 4 p 19, videre licet, qui ex quodam huius Imperatoris diplomate hanc subscriptionem refert: *Data Kal. Maii Anno XV. et LX. regni nostri, ab incarnatione autem Christi 783. in die ascensionis Dominicae, in cuius vigiliis ipsa dulcissima coniux nostra obiit, in anno XII. coniunctionis nostrae.*

II.) Obstant formulae ac tituli, tum temporis plane insolentes. Carolus etenim M. tales sibi titulos in litteris confirmatoriis tribuit, quales in aliis eiusdem aetatis diplomatum frustra quaesiveris: *Carolus a Deo ordinatus, Augustus, Magnus, Pacificus, Imperator Romanorum, Gubernans imperium*. Fatemur quidem haud deesse, quae splendidis huiusmodi titulis superbiant, Caroli M. diplomata, at omnia in istud tempus reiicienda sunt. quod Imperator hic re et facto talia sibi nomina vindicare potuit, scilicet post A. 800. Mabillonio auctore, qui titulos Caroli M. tribus diversis epochis terminat. Antea enim, cum solus rex esset Francorum, legimus: *Gratia Dei Rex Francorum, vir illustris*; post initum vero regnum Longobardicum: *Carolus gratia Dei Rex Francorum et Langobardorum atque Patricius Romanorum*. Cum tandem Imperator coronatus esset, hinc utobatur titulis: *Carolus Serenissimus Augustus, a Deo coronatus, magnus, pacificus, Imperator, Romanorum gubernans imperium,*

Hhh

perium, qui et per misericordiam Dei Rex Francorum et Langobardorum. Accedit insuper formula in diplomatibus Carolingicis etiam valde inusitata: cum principibus nostris. Nos quidem saepe invenimus: fideles nostros, non vero principes nostros.

III.) Obstat etiam hoc, quod annus incarnationis, in diplomatibus Caroli M. admodum raro occurrens, solummodo nominatur, non vero annus regni.

IV.) Denique obstat eruditorum auctoritas, in primis *Ellenbogenii*, ipsius quondam monachi *Ottoburenensis* eruditissimi, qui ad *Peutingerum* literas dedit huius argumenti: *Quod petis copiam literarum Imperialium Caroli M. velim aequo animo suscipias hanc meam excusationem. Literae originariae, ut ex superiori epistola edoctus es, igne sunt absumtae. Quae vero adhuc habentur transcripta, fide minus digna sunt, nulliusque ponderis. Adde quod pleraque in eis continentur, quae si publicitus exierint, facile monasterii in praedictum cedere possent. His aliisque rationibus satis praegnantibus ponderatis, Abbas noster satius iudicavit, literas ipsas perpetua clausura servari, quam omnibus legendas, in publicum dari.*

Sed pergamus ad reliqua. Laudatur quoque *Caroli*, et *Hildegardis* coniugis, erga novum hoc fundatum coenobium munificentia, concessis opimi admodum praedii redditibus. *Alexander*, unus e septem filiis *Felicitatis*, primus coenobii Patronus celebratur, cui postea adiunctus fuit *Theodorus*. Multa occurrunt de cadaveribus istorum virorum sanctorum, quae *Ottoburae* asservantur, quae vero non moramur. Quid enim de cadavere *Alexandri* statuendum sit, patet ex antiquo diplomate ap. *Schannat.* in *Vindemiis* lit. Coll. II, p. 73. et ex *Oeffelii* Coll. Scriptor. Rer. Boic. T. I. p. 436. sicuti etiam *Theodori* cadaver iam *Ellenbogenio* duobus valde videbatur.

Pars *Secunda* agit de Abbatibus seculo quoque florentibus, de eorum meritis, itemque coenobii fati. *Totto*, fundatoris filius, primus nominatur Abbas coenobia per 53. annos praefectus, cuius sanctitas a Chronographo nostro tanta praedicatur, ut vel immensam corporis proceritatem superarit. Abbas *sextus Adalbero*, sanguinis vinculo cum Udalrico, Augustano Episcopo, coniunctus huius potissimum precibus apud Ottonem imperatorem hanc dignitatem impetravit, licet antea nunquam monachus fuisset; cuius vero Nepotismi, malorum iliada in Pontificiorum ecclesia excitantis, Udalricum postea valde poenituisse, tradit auctor ignotus vitae huius Episcopi apud Welferum: *Altera vice quam quasi de gravi somno expergefactus ait: Heu, heu, quod illum Nepotem meum unquam vidi, quia pro eo, quod ei secundum suum desiderium assentiebam, nolunt me impunitum in suum recipere consortium.* Sanctus enim ille iter sibi in ignem purgatorium antea suscipiendum metuebat, quam inter coolites locum caperet. Abbas *septimus decimus Ruperus* A. 1184. et 80. aetatis suae creatus, inter sanctorum, et qui miracula ediderint, numerum, refertur. Aedificationi coenobii ab antecessoribus inchoatae coronidem imposuit, eos etiam, qui non de generosa stirpe prognati erant, in consortium recepit, prope templum Nicolai domicilium pro generosis et vitae angelicae studiosis virginibus exstruxit, ac disciplinam monasticam, introducta reformatione Hirsaviensi, emendavit. Decessit anno aetatis 120. et 41. muneris. Sub *Bernoldo* Abbate nono decimo, A. 1185. celebre monasterium Benedictinum, *Irsée* cognominatum erectum est, cui ex fratribus Ottoburenibus *Cuno* Abbas prius praefectus est. *Bertholdus* Abbas *viceprimus*, cuius eximia laudantur merita, a Gregorio IX. Papa, insignium Episcopatum gerendorum ius accepit. Sub *Henrico V.* Abbate huius coenobii *duodetricesimo*, ortus erat rusticorum quidam tumultus, qui iugum dominorum suorum et Abbatum de collo excutere, et eadem cum oppidorum civibus iura habere

re annitebantur, quos vero Ludovicus IV. Imperator, severis interdictis, in officio continebat. Idem Imperator confirmavit quoque ius, dimidiam ex defuncti subiecti bonis partem capiendi, antiquitus iam huic coenobio concessum. Hac occasione temperare nobis non possumus, quoniam falsam Pontificiorum criminationem apertam faciamus, motus illos tempore repurgatae ecclesiae a rusticis excitatos, Lutheri doctrinae, quasi ad licentiam facem praeferenti, tribuentium: cum iam ex his, quae diximus, satis abunde constet, huiusmodi tumultus multo ante in usu fuisse. Sub, et ab Protectoribus secularibus, coenobium hoc graves veras et afflictiones patiebatur, quibus subinde Imperatores et interdictis suis, et tutamine suo, obicem ponere studebant. Potissimum tamen auxilium huic coenobio tulit Carolus IV. protectionem eius Clerico Principi *Marquardo*, Episcopo Augustano, demandans, penes cuius successores etiam usque ad tempora *Ruperti* permansit. Abbas *tricesimus quintus Eugo*, comes Schwabeggensis, praeter ceteros iuribus coenobii tuendis ac conservandis inclaruit, sub cuius regimine varia nova privilegia coenobio a *Ruperto* et *Sigismundo*, Imperatoribus, concessa sunt, atque antiqua confirmata. At studio suo de monasterio bene merendi multos potentes inimicos sibi contraxit, qui eum A. 1416. per domesticos suos in lecto suffocandum, atque de alta fenestra deiciendum curarunt. *Iohannes* Abbas *tricesimus octavus*, etsi bonus et amatus, tamen remotus a munere A. 1460. et captivus e coenobio ductus est, mortuus tandem post quindecim annorum exilium, in monasterio *Kemptensi*, ad cuius aras confugerat. Quo facto *Wilhelmus de Lustenau* ex monasterio *Hirsaviensi* coenobio successor obtrusus est, qui, cum luxa deperditus esset, munerisque suscepti admodum negligens reliquos fratres tam strenuos sui imitatores habuit, ut manu armata essent deportandi, et Professores ex aliis monasteriis melius morati in locum illorum sufficiendi. Abbati cum gravissimae cum novo conventu lites intercesserunt, quas

Sirtus

Sixtus IV. Papa, ad tribunal suum delatas alio modo componere non poterat, nisi Wilhelmo a munere abdicato, et in exilium eiecto. Post mortem demum Wilhelmi A. 1479: insecutam, monachi novi Abbatis electionem aggressi sunt, quam tamen, dissensu hac de re orto, Augustano Episcopo et Abbatibus Elchingensi ac Wiblingensi, *Nicolaum Rosslinum* Priorem coenobii Elclungensis denominantibus, demandarunt. Expulsi vero monachi, conventiculo habito, *Wilhelmum Steudlinum* Anti-Abbatem constituerunt, a Lucernensibus in fidem ac clientelam receptum. Ad quas ergo factiones diremendas varii, Constantiae, Lindaviae, Argentorati et aliis locis, conventus agitabantur. Wilhelmus tandem in Italiam profugus factus est. Nicolaus vero, etsi depositus, restitutus tamen in pristinam dignitatem A. 1486. videtur. *Leonhardus Widemannus*, Abbas *viceßmus quartus*, prudentia, cura, fide, animi magnitudine aequitate litterarumque bonarum studio unus omnium praestantissimus fuit. De cuius in rempublicam litterariam meritis plura extant apud Schelhornium, in Amoenitt. Histor. Eccles. et Liter. Tom. II. pag. 590. seqq. Multas subiit in famoso illo bello rustico calamitates, adeo ut A. 1522. fugam capessere cogeretur, et conventus ipse sese partim in Helvetiam, partim in Bavariam, ob periculum recipere. Hisce quidem fluctibus pacatis rediit in coenobium factus est, ac belli Schmakaldici, istas quoque regiones infestantis, furore denovo expulsus, mortuus est Supplingae A. 1546. *Nicolaus Ellenbogenius*, monachus admodum diligens atque eruditus, hoc tempore coenobii Ottoburensis famam insigniter nobilitavit, cuius merita eximia Mabillonius in Itinere, et Schelhornius in Amoenitt. supra laudatis, ad posteritatis memoriam propagarunt. *Gregorius Reybi*, Abbas *quadragesimus sextus*, 18. Apr. 1612. creatus, ob merita sua in Academiam Salisburgensem isto tempore erectam, celebrandus est. Is pariter atque successores, *Anstreas* et *Maurus* belli, tricennalis tempestate florentes, haud parum calamitatum cum aliis Ger-

maniae regionibus participarunt. Abbates nostro potissimum seculo coenobium Ottoburense magna cum laude regentes, praedicantur *Benedictus Hornstein, Gordianus Schersch, Rupertus Nesi, et Anshelmus Erb.*

Pars denique *tertia* huius chronici exponit per quorum benefactorum munificentiam auctum sit hoc coenobium, et ad florem suum pervenerit. Varia igitur Imperatorum privilegia laudantur, et partim inseruntur, de quorum tamen auctoritate adhuc sub iudice lis est. Turpem prodit Chronographus noster in historia litteraria ignorantiam, cum ex duobus auctoribus, quorum eximia constant in Historiam Germanicam et ius publicum merita, Marquardo Frehero, et Melchiore Goldasto Haiminsfeldis, quatuor testes facit, scilicet Goldastum, Marquardum, Freherum, et Melchiorem Haiminsfeldium. Sed haec ab humana imbecillitate profecta, laudi chronographo huic alioquin debitae nihil derogant.

*THEORIAE COMETARUM ANNI 1769. ET
anni 1770. Jussu et auspiciis R. C. Petri Leopoldi M. E. D.
in lucem editae a Josepho Slepio de Cadenberg, in Pisana
Academia Publico Astronomiae Professore.*

Pisis, excudebat Augustinus Pizzornius, 1771. Praesidium
permisso, plagg. 4. cum tab. aenea, in 4.

Praefixa est epistola ad V. Cl. Franciscum *de la Lande*, cui haec theoriae dedicatae sunt, cuiusque methodum auctor in iis supputandis secutus est. Hanc sequitur pag. 1. Theoria Cometae anni 1769, deducta ex observationibus habitis Pisis in specula academica. Conspicua fuit nocte insequente diem 28. Augusti inter stellas μ et λ in constellatione Tauri, eiusque cauda ultra stellam σ Tauri protendebatur. Auctor tamen, cum propter varios casus incidentes non observare potuerit nisi noctibus diem 30. Augusti, 1 et 2. Septembris insequen-

sequentiis, ac postea a die 14. Sept. sine intermissione, ex quo vero tempore parum accuratior, aut plane nulla observatio fieri potuit, tum ob crepusculum matutinum accedens, tum ob nebularam aut nubium caliginem.

Pag. 3. describitur femita apprensus Cometae: nimirum Eclipticam interfecans in Sig. 1 4°, eique sub angulo 92. 23 47' inclinata Arietis et Tauri constellationes traiecit, postea declinans ad Orionem et ad Monocerotem, ibique in Sig. 3 14° aequatorem secans ad angulum gr. 1 3½ per Hydram transit, ad quam vergens disparuit.

Cum vero ex apparenti unius Cometae vel femita, vel forma, nihil ad eius identitatem cum altero declarandam deduci possit; cometarum enim motus omnes, quemadmodum planetarum, ad Solem comparandi sunt: auctor prius observationum peractarum rationem referendam esse existimavit, antequam de motu eius ageret.

Observationes omnes institutae sunt telescoppio Gregoriano quinquepedali: differentiae ascensionum rectarum et declinationum ope reticuli Bradlejani, cuius dispositionis ratio pag. 5. exponitur.

Proponit ergo pag. 6. 7. et 8. comparationum sive relationum atque differentiarum ascensionum rectarum et declinationum inventarum ad singulos dies observationum rationem.

His peractis, ut Cometae loca erui possent, investigat primum positiones fixarum comparatarum, earumque rationem tabulis iterum ad dies observationum confectis pag. 9. et 10. exhibet.

His cognitis, et Cometae ascensionibus rectis et declinationibus ex iis deductis, longitudines et latitudines calculo subducit, et tandem ad eius theoriam inquirendam se convertit.

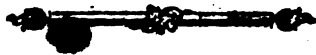
Secutus autem est auctor in investiganda orbita parabolica Cometae Cl. Astronomorum exemplum, ex causis supra iam adductis. Assumpsit nimirum cometam de la Caille et de la Lande duas distantias Cometae a Sole, ex observationibus, quas
die

die 30. Aug. et die 2. ac 14. Sept. habuit, exque iis elementa Cometæ circa Solem trajectoriae deduxit, quæ p. 13. proponit.

Verum cum elementa orbitæ huius Cometæ, collatis catalogis usque ad hoc tempus observatorum Cometarum, ab elementis cuiuscunque longe diversa reperta fuerint nihil de eius periodo revolutionis audeat asserere. Ad theoriam tamen suam confirmandam contulit observationes, Parisiis a Cl. Messier habitas, atque tres ex iis, quæ Bononiæ institutæ fuerunt, iuxta elementa theoriæ suæ, quarum rationem duabus tabulis p. 15 et 17. proponit. Prima continet Cometæ loca ex observationibus, altera eadem loca ex theoria.

Pag. 19. sequitur theoria Cometæ anni 1770. ex observationibus in specula Bononiensi habitis deducta. Observatus est Cometa a cel. Eustachio Zanotto, cum sociis Petrois Mattencio et Sebastiano Canterzano, ad diem 28. Junii, per quatuor noctes, quo tempore cometa arcum tertiæ et amplius cœli partis percurrit. Traditis ergo sibi his observationibus, auctor non dubitavit elementa theoriæ ex iis deducere, novoque Cometa eorum catalogum augere, cum præsertim ex longa serie talium calculorum eiusmodi theoriæ investigari solent et debent.

Itaque, eadem methodo usus ac in superioris Cometæ supputationibus, elementa theoriæ p. 20. proponit; deinde pag. 23. duabus tabulis observationes ipsas et loca Cometæ, quæ ex theoria deducta sunt, ut in superiori Cometa, refert. In fine adiecta est tabula, in qua loca Cometæ ex theoria collecta, et a parallaxi affecta, continentur. Afficiuntur enim Cometæ loca, id quod eius distantia a tellure ostendunt, plurimum minorum parallaxibus.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiae

Calendis Octobris Anno MDCCLXXI.

ANTONII DE ROOY SPICILEGIA CRITICA.

Dordraci, typis Petri van Braam, MDCCLXXI
octonis.

Quantae sit necessitatis utilitatisque ars critica, nemo, nisi qui eam propter incitiam odit, ignorat. Exer-
euer se in hoc quasi campo summa summorum virorum in-
genii, alio alius studio successuque. Quorundam tanta fuit
cautio atque religio, ut ne latum quidem, quod aiunt,
unguem ab lectione, quam Msct: exhiberent, putarent rec-
dendum, qualemcumque ex verbis eruisse sententiam con-
senti. Alii omnia fere, quae sana essent, ipsis autem pro-
pter ignorantiam plerumque obscura, et ideo corrupta vide-
rentur, tentanda sibi, ut iactitaverunt, emendandaque susce-
perunt. Utrumque genus, etsi haud raro graviter peccavit,
magis tamen ferendi sunt visi, qui antiquos auctores religio-
se tractarent, quam qui emendationum tacti afflatique pru-
ritu, suspecta cuncta haberent. Optime egisse existimantur
ii, qui et Codd. Msct. ops, et ingenii bonitate instructi, consti-
tuendis veteribus auctoribus, emendandisque se accinxerunt.
Saepe autem accidit, ut in locis manifeste depravatis, male-
que habitis, nihil ex Msct. peti possit auxilii. Necessario

tunc videtur in subsidium adhibendum artis criticae illud genus, quod coniectando divinaudoque auctoris manum reperire admittitur. Et fuere sane quidam, qui tam divinae ingenii essent praediti sagacitate, ut vera auctoris verba viderent, depravataque instaurarent, etiam sine Codd. inter quos peritorum consensu, principatum facile tenent Leopardus et Gronovius avus. Nam pleraeque horum coniecturae et facilitate fuere commendabiles, et subinde repertis excussisque Codicibus Msc. confirmatae. Ex hoc criticae coniecturalis genere totus fere est elegans hic libellus doctiss. de Rooy. Non ingratum Lectori speramus facturos, si pauca quaedam excerpserimus, iudicia interdum nostro ad quaedam interposito, quibusdam etiam eruditi Lectoris arbitrio ad diiudicandum commissis. Primus, sub stili acumen, subire iussus est Suetonius, apud quem legitur in vita Augusti Caesaris, cap. 68. *Solitusque fit crura suburere nucem ardenti, quo mollior pilus surgeret.* Quam nucem intelligat, cum ignarissimis se scire, A. fatetur; sed hoc certum, pilos antiquis resina aut pice vulsos fuisse. Confirmatur hic resinae picisque apud antiquos usus loco Martial. XII, 32. et Capitol. in Pertin. c. 8. Coniicit itaque pro nucem apud Suetonium legendum *pice*. Ingeniosa est coniectura, facileque calamus scribae eo potuit deflectere, ut pro *pice* daret *nucem*. Sed tamen adhuc dubium est, num *pice* sit praefendum: primo quia non sufficit ad loci cuiusdam emendationem, ut eadem vox apud alios scriptores aut simili de re, aut eodem sensu reperitur; et quid fiet *τῷ* ardenti, quod, si *pice* admitteretur, eiici, aut in aliud immutari debet, quod utrumque est durum. Quodsi autem debet legi *pice ardenti*, quis pilos pice ardenti sibi evelli tolerare possit.

Suetonio comites dantur posteriores Historiae Augustae Scriptores. Spartian. in Hadrian. c. 16. *Μαθησὴν ἡ sic scire sibi visus est, ut sero Calendis Ianuariis scripserit, quid ei toto anno posset evenire.* — *τὸ sero*, quod et mihi

in

„in mendo cubare videtur, defendit Salmasius, exponens cum
 „Casaubono, ὁψὲ τῆς ἡμέρας. — Nescio tamen, an scrip-
 „ferit Spartianus: *fere*. Quantum nos observavimus, sem-
 „per, ubi τὸ fere adhibetur, incerti infinitique quid indicatur.
 „Quae τῆς fere significatio ab hoc loco omnino videtur ali-
 „na. Nam vult Spartianus, indicare, quantam Adrianus
 „astrologiae, vel ut his temporibus vocabant matheleos,
 „habuerit peritiam, eamque sic describit, ut *serio* Calendis Ja-
 „nuariis scripserit, quid ei toto anno posset evenire. Nihil
 „aptius, propter astrologicae scientiae fiduciam. Magis pla-
 „cet, et pæne salubris videtur, quae eidem Scriptori c. 26.
 „affertur, per distinctionis mutationem, medicina. Verba
 „sunt haec: *Equitavit, ambulavitque plurimum. Armisque et*
 „*pilo se exercuit. Venatu frequentissime leonem manu sua occi-*
 „*dit.* Pergit doct. de Rooy: „Frequentissime leonem ab eo
 „venatu occisum, vix credibile. — Prava distinctione
 „eundem liberemus hoc modo: — — *Armisque et pilo*
 „*semper exercuit; venatu frequentissime. Leonem manu sua*
 „*occidit.* Jam, credo, nullus de veritate rei, quam narrat
 „Auctor, dubitabit.“

„Idem Spartian. in Anton. Geta c. 5. *Vestitus nitidi*
 „*cupidissimus, ita ut patri doleret.* — Salmasius cum me-
 „neat, veterem scripturam habere: *ut patri deret*, nescio an
 „legendum sit, *ut patri rideret*, vel, *ut pater rideret*, sc. *eum*,
 „ob nimiam nitidi vestitus curam.“ Ingeniosa emendatio,
 „et quae nobis valde arridet, inprimis cum τὸ doleret vix
 „commodum det sensum. Capitolin. in Marco Antonin.
 „c. 14. *Via quoque, postea quam iter ingressi sunt, sedens cum*
 „*fratre in vehiculo Lucius, apoplexi adreptus perit.* „Tὸ *via*
 „*mihî suspectum.* — Cum vero constet, Aquileia Altinum,
 „et inde Romam, iter hoc fuisse institutam; eumque Aqi-
 „leia et Altinum haud longo spatio distita fuerint, Luciusque
 „non longe ab Altino apoplexi corripereetur: (vid. Victor.
 „Caes. XVI, 9. Epit. XVI, 5. et ipsum Capitolin. in Ve-
 „ro, c. 9.) nescio equidem, an non legendum sit: *Vix*

quoque — praesertim cum dicat Auctor *ingressus illos suis*, se hoc iter, quo sane initium huius itineris indicare voluisse videtur. Quid si in excidit, ut sit in via &c.

Ibid. c. 19. Quod cum esset factum, solutum quidem amorem; natum vero Commodum gladiatorem esse, non principem: qui mille prope pugnas publice populo inspectantes gladiatorias imperator exhibuit, ut in vita eius docebitur. Illa duo vocabula, populo inspectante, mihi videntur a Glossatoris manu profecta: quid enim hisce additis opus, cum dicat, publice? ut taceam, repetitionem frequentem eiusdem litterae p haud parum aures offendere. Legendum fortasse: qui mille prope pugnas gladiatorias publicas imperator exhibuit. Saepius Glossae, praesertim interlineares, non tantum inferciendis, verum etiam transponenda vocabus ansam dederunt. Accipimus viri doctissimi de transpositione $\tau\grave{s}$ gladiatorias sententiam, quae vox sane incommodo videtur posita loco, sed de vocibus inspectante populo alia nobis stat sententia. Novimus, et post alios saepe numero ipsi observavimus, Glossas margini adscriptas, vel etiam interlineares, ipsi auctori ab impericis aut casu quodam adglutinatas. Adiectae autem sunt istae glossae verbis et loquendi formis rarioribus, antiquitatem aut exquisiti quid sapientibus, et ideo vulgo ignotis. Horum nihil in hoc loco valet, nisi dicere velimus, hanc ob causam $\tau\omega$ publice glossam fuisse adpositam, quia habet significationem antiquis latinis ignoratam. Sed hoc nemini in mentem venerit. Neque nos movet, quod doctissimus de Rooy dicit, ingratam esse frequentem $\tau\grave{s}$ p repetitionem, cum horum temporum scriptores, auribus nihil paene consulentes, ita scripserint, ut si ad Ciceronis de votum ornandarum ratione debeant exigi, toti fere essent immutandi.

Meliore successu videtur versatus in loco Treb. Poll. in Gallien. duob. c. 12. Quum taurum ingentem in arenam misisset, exissetque ad eum feriendum venator, neque perductum decies potuisset

potuisset occidere &c. „procul dubio mendosum *τὸ* perditum. — Nonne melius? *percutsum*. Hoc vult Auctor, „venatorem decies quidem percussisse, sed non ita feruisse, „ut occideret taurum.“

Inter alios auctores Floro etiam laboris quidquam datum deprehendimus. Unum tantum exemplum specimenis causa cum Lectore communicabimus, lib. 1. c. 17, §. sic legitur: *Nam subito inundatos atque palantes adgressus est, captisque superioribus iugis, in subiectos suo iure detonsuit.* Ad quae sic docet Auctor: „Quo acrius in totum hunc locum „aciem intendo, eo magis Lipsii lectionem, *Jovis more,* „pro suo iure, admittendam duco. — Ad Gigantomachiam „enim respexisse Florum, quisvis videt. Et quia non satis „habuit dixisse, *detonsuit,* (nam et hoc verbo alias adhibet „(*utitur,*) etsi de Jove non sit sermo,) hinc addidit, *Jovis* „*more.* Ne dicam, *τὸ* namque membro sequenti, et hoc „velle, videri. Festinatio scribae procul dubio olim hunc „locum corrupit: qui nimirum, per errorem turbato vel „inverso litterarum ordine, mendosam lectionem dedit: et „posteriores, quid inde facerent nescientes, (praesertim si „*τὸ* *more* priore sui parte mutilatum fuerit, aut detritum,) „mutarunt in *suo iure.* Ut ut sit, si initialem litteram *τὸ* „*iure* cum praecedenti *suo,* retro lecto, coniungas, una tantum litterula *i* deest, quam si adiciis, habebis *Jovis.* „Haec fieri potuerunt, sed an facta sunt? Nihil mutandum. Locus est integer. *Suo iure,* i. e. merito, *detonsuit,* nam superiora iuga occupaverat.

Ex Sallustii locis tribus ad examen vocatis, unum adferamus, ex Jugurta c. 90. *Quippe etiam frumenti inopia tentabatur, quod Numidae pabulo pecoris magis, quam orvo student.* Ad quae sic Vir doctiss. „Puto, *orvi.* Vult auctor: Numidas plus delectari pabulo pecoris, h. e. carne et lacte, quam „frumento.“ Emendatio, quam tentat hic V. d. plane videtur reiicienda. Nebula in pariete. Nam primo non necessarium est, ut *τὸ* *student* explicetur per *delectantur.* *Pabulum*

deinde pecoris est id quo pecora pascuntur, non quod homines ex pecoribus desumptum alit, *caro et lac*. Numidae prata magis, quam agros colunt. —

Capita III. IV. V. et VI. tractant Sulpicium Severum, cuius unum alterumve Lectori commodabimus exemplum. Hist. Sacr. I. cap. 10. *Sed mulier parum ditto audiens reflexit oculos, statimque in molem conversa traditur. Querit vir doctissimus: „Quam molem? Legendum forse, tasse salem? Ita auctor Carminis, quod Sodoma inscribitur,*

— — — — *et simul illic*

In fragilem mutata salem, stetit ipsa sepulcrum.

„Nisi forte quis statuatur, periisse post molem rō salis, et legendum: *statimque in molem salis conversa traditur*. Sic Sedul. I, 106. de eadem:

In statuam mutata salis — —

Nihil nos censemus mutandum, quaestionem V. d. quam *molem*, sic expeditus, ut dicamus, molem esse statuam ipsam. Nam si ipse supplet salis, et rō molem retinet, profecto *molem salis* non aliter potest interpretari, quam statuam salis. Quodsi igitur molem dicere potuit scriptor, adiuncto rō salis, cur non eidem molem, sine rō salis, pro statua dicere licuit. Incidimus et ipsi in coniecturam, si locus non sanus esse debeat, — putavimusque legi posse, pro *statimque in molem, statuaeque in molem*. Est ea tantum coniectura, quae facilitate se tamen commendare, roburque quoddam ex loco Sedulii, ab ipso Auctore allati, accipere videtur. Cap. 41. *Erat in his locis oppidum nomine Hiericho, muris validissimis munitum, neque expugnationi, neque obsidioni facilis*. — „Nescio, an scripserit Sulpicius: *neque expugnatione, neque obsidione facili*, et inde forsam mendosum illud *facilis* manavit.“ Ex cap. 67. *Lancea cum ferire conatus est, nisi ille letalem prope declinasset*. — „Subiit aliquando,

„num

„num a Sulpicii scriptura fuerit: nisi letalem istum corpore
„declinoisset.“ Ut apud Virgil. Aen. V. 438.

Corporis tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Non improbabilis videtur coniectura, quam etiam doct. Au-
ctor melius firmare potuisset loco Ciceronis in Catil. I. ut
quod aiunt corpore declinari. Ex cap 66. Haec (Berfabe)
viri cuiusdam uxor, qui tum in castris erat, fuisse dicitur. — —
„Rescribe ocuis? Haec Uriae cuiusdam uxor. Ita solens enim
„nominibus propriis Pronomen. Quidam, Sulpicius adiungit.
Ex lib. II. cap. 8. Itaque accitus Daniel perlegit, interpreta-
tusque. — „Reponendum forte praelegit. Haec duo ver-
„ba saepius confusa fuere.“ Notissima est harum prae-
positionum confusio, pluraque iam loca hac medicina sanata
sunt. At hoc loco si esset praelegit, existimaremus etiam mu-
tandum in perlegit. Indicatur enim, Danielem illam scrip-
turam, quam alii non poterant, facile et sine haesitatione
legisse; et debebat perlegere, quod interpretandum esset.

Pag 37. felix, ut videtur, auxilium fertur Inscriptio-
ni apud Murator. p. 1043. n. 5.

D. M

JUL. L. FIL. SERGIO

BASSO DECEMVIR.

PROBETAE. QUAES

TOR INTERFECTO A

LATRONIB caet.

„Versu tertio quid *Probetas* sibi vult? Nomen proprium
„hominis esse nequit, positum sc. inter duos honorum tita-
„los, cuius rei an exemplum produci queat, equidem da-
„bito. Corrigendum videtur:.

PRO. BET — — AE. QUAES.

„hoc

hoc est, *Provinciae Beticae Quaestori*. Nee me movet, quod non *Baet.* sed *Bet.* exaratum fuerit: notum enim, quam negligentem in eiusmodi saepius fuerint lapidarii.

Cap. IX. tractatur locus *Quintilianii Instit. Orat.* X. 1. *Lyricorum idem Horatius fere salus legi dignus. Nam et insurgit aliquando, et plenus est iucunditatis et gratiae caet.*

Tò aliquando offendebat Barthium, quia, ut ait, ad sublimem Poetae laudem facere non videtur: immo eadem potius adtenant. Hinc pro eodem malebat aquilae modo: quod merito reuicitur a Burmanno, qui vulgaram lectionem defendit. — In tantum adscitior Barthio, quod et mihi tò aliquando vatis laudem deterrere videtur. — — — Forte maior vis ierit tò insurgit, si hoc modo distinguamus: *Nam et insurgit; aliquando et plenus est iucunditatis et gratiae.* Mihi certe hac distinctionis ope erectius videtur tò insurgit; quasi dicat Fabius, insurgere Horatium stili gravitate; aliquando tamen, cum a graviore stilo nonnihil remittat, plenum esse iucunditatis et gratiae. Vera videatur haec *Quintilianii loci et distinctio, et explicatio, si placet. Nos nihil mutamus; non enim semper, sed aliquando insurgit Horatius.*

Tributum etiam laboris aliquid emendandis *Isidori Originibus*. Locus est lib. VI. cap. 2. *Paralipomenon Graece dicitur, quod praetermissorum vel reliquorum nos dicere possumus: quia ea, quae in lege, vel in legum libris, vel omissa, vel non plene relata sunt, in isto summam et breviter explicantur.* Emendat doct. de Rooy, in *Regum libris*. Bene. *Rhemmi Palaemonis Differentias Sermon. primus, ut notum, edidit summus d'Orvillius Miscellan. Observatt. Nov. Tom. IX.* sed pleraque, ut in *Cod.* reperit, intacta et male sana erudito orbi transmisit. Qua via et ratione clar. de Rooy extractaverit, Lectoris eruditi esto iudicium. Pag. 978. *Firmitus et firmis nihil est: firmus et firme recte dicimus.* Forte scripserat: *Firmus et firmis nihil interest. Firmiter et firme r. d. Tit. Expertus — — experrectus a somno*

et quiete: ita illud avilitiae et hoc inertiae. Corrigo: *experrectus a somno et quiete: ita illud astutiae est, hoc inertiae.*
 Pag. 981. Tit. Duobus — — *duis arque aliud significabit, quod est de situ.* Corrigendum omnino: *desium, h. e. obsoletum.* — — *quod si dixerimus duos locus talos, necesse est dicere duis, ut ambi, ut mali, sic dicemus duo, ut ambo, ut duo duobus et ambo ambobus.* Locus videtur constituendus hoc modo: *quod si dixerimus duos, loqos, talos, necesse est dicere duis, et ambis, ut malis: sic dicemus duo, et ambo, ut, duo duobus, et ambo ambobus.* Pag. 986. *Nec licite latinum est, nec licitate; nihil est, quia licite omnino non dicitur, debet ergo dici, illiciti et illicitati, quia est et illicitere, insidiando in id, quod velis, deducere, ergo illiciti sumus semel, illicitatis saepius.* Mecum rescribe: *Nec liciti latinum est, nec licitati; nihil est, quia licio omnino non dicitur; debet ergo dici illiciti et illicitati: quia est illicitere, insidiando in id, quod velis, deducere; ergo illiciti sumus semel, illicitati saepius.* Vult enim, *liciti non posse dici, quia antiquitus non dicebant licio sed laicio.* — — *Atque adeo neque Participium liciti, neque frequentative licitati, posse efferri, pro decepti; sed compositae, illiciti et illicitati.*

Pag. 989. *Ludibrium et ludicrum: ludibrium alterius iniuriam, ludicrum, quod ipsi delectamur.* — Scribe: *Ludibrium et ludicrum; ludibrium in alterius iniuriam; ludicrum quo ipsi delectamur,* — ultima littera in *ludibrium* absorplerat *ro in.* Pag. 991. *Ostentum sine torpore solido nobis se ostendit, et oculi et auribus obicitur, ut interdum tenebrae, nox, lux.* — Legendum: *Ostentum sine corpore solido nobis se ostendit, et oculis et auribus obicitur, ut interdum tenebrae; noctu lux.* Pag. 993. *Redibium per b et redivivum per v litteris redibium quod semel nascitur in anno, redivivum quod saepe reviviscet.* Lege: *Redibium per b, et redivivum per v litteras; redibium, quod semel nascitur in anno; redivivum, quod saepe reviviscit.* Pag. 994. *Super et Supra. Super superior inferiore, supra quod subtractum aliquid habet.* —

Kkk

Lego

Lego ac dispungo: *Super, superius inferiore; supra quod substratum aliquid habet.* — Pag. 995. Vade ac sponfore et praedem. *Vades qui vas ipsum se aut aliud quolibet pro alio tradit.* — Corrigendum puto: *Vadem, ac sponforem, et praedem. Vades, qui vel ipsum se, aut aliud quodlibet pro alio tradit.* Pag. 996. Tit. *Kirum.* — — *Kir* speciae intelligitur. Corrigendum: *specie* — — et quod virtutibus modis accipitur natura nuptus virtute masculus, caet. Restitue mecum: *et quod vir pluribus modis accipitur, natura, nuptiis, virtute: masculus caet.* Ibid. *Vultum et faciem hoc differtur; quod vultus animi indicium est,* — — — *licet et una res pro alia saepe commutatur in genere ab specie.* Repono: *hoc differunt, quod vultus a, i. e. — licet una res pro alia saepe commutatur.* —

Antiquum libellum deponamus de manibus, pauca proponamus de conatibus, doct. Auctoris in Martialem, Lib. II. Ep. 86. ed. Schr.

Nusquam Graecula quod recantat Echo.

Ad quae sic V. D. Cur *Graeculam* dixit? — Accipe veram *Martialis* manum.

Nusquam garrula quod recantat Echo.

Bene docet V. d. multis exemplis adlatis, sic debere legi. Lib. III. Ep. 72.

Aut infinito lacerum patet inguen hiatu.

Conieceram:

Aut infinito laterum patet inguen hiatu.

Et sic habet collatio Cod. in Bibl. Remonstr, Amstel. Libr. VI. Ep. 93.

Non ab amore recens hircus, non ora leonis.

Legendum

Legendum forte, aura, id est odor, habitus, Non male.
Lib. VIII. Ep. 3.

Me tamen ora legent, et secum plurimus hospes

Ad patrias sedes carmina nostra feret.

Conieceram, legendum forte, pro ora orbe; quod — reicitur a Boltio. — Malente urbe. Ego nihilominus orbe praetulerim. — eum dicit, *me tamen orbe legenti*; addit causam, cur per totum orbem legeretur, quia scilicet plurimi hospites, qui — Romam commeabant, sua carmina, domum redeuntes, secum essent laturi. — Lib. X. Ep. 63.

Os blasphemum tibi, debilisque lingua est:

Nobis filia fortius loquetur.

Comparisonem se inter et Carmenionem facit; quid ad hunc filia? si ipsam forte Martialis manum reduxerim, ecquid erit pretii? —

Os blasphemum tibi, debilisque lingua est;

Nobis sibila fortius loquentur.

Sufficere hæc arbitramur ad intelligendam libelli huiusce indolem, quem tanto maiore cum voluptate indicavimus, quanto in dies maior eorum raritas cernitur, qui ad artem criticam tractandam animum adiaciunt. Promittit etiam doctissimus de Rooy, in ipso hoc libello, novam Martialis editionem; quam ut propediem absolvat, in communem rei literariae utilitatem, etiam atque etiam illum rogamus. Sunt in eo Scriptore per multa, quæ medicam docti viri, sed Poetae, manum requirunt; neque est facile alius veterum, qui sit tantopere a scribis depravatus et multatus.

*BALTH. ADAMI KERSCHELICH, DE CORBA-
VIA, Abbatis infulati S.S. Apostolorum Petri et Pauli
de Káss &c. de regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae,
notitiae praeliminare.*

Zagrabiae, sine anno, in fol. EIVSDEM Historiarum
ecclesiae Zagrabienfis, Partis I. Tomus I. ibid.
fol. sine anno.

Magna cum voluptate commemoramus Lectoribus no-
stris librum, quem valde profuturum usibus histo-
riae tum civilis, tum ecclesiasticae, cum felici augurio praedi-
cimus. Etenim si verum est, historiam atque geographiam
regni Hungarici gravem atque utilissimam multis magnis-
que laborare difficultatibus, propter varietatem nominum
unius eiusdemque provinciae: sane eruditionis causa val-
de optandum est, ut existat aliquis, qui sublatis hisce diffi-
cultatibus, historiae Hungaricae uberem lucem affundat.
Atque huic virorum doctorum desiderio spondemus atque
gaudemus abunde satisfactum esse ab auctore nostro, qui
hoc libro egregie monstravit, quomodo sit historia opè mo-
numentorum publicorum, legum, inscriptionum, numerorum,
diplomatum atque scriptorum fide dignorum, scribenda.
Praeter hos genuinos historiae fontes usus est etiam operum
eorum, qui ante ipsum de eadem re exposuerunt; atque
inde iura principis in has regiones deduxerunt. Quanquam
autem caute atque circumspecte omnia egit, nec quicquam in-
de, nisi quod cum historica veritate conveniret, depromsit:
tamen non potuit calumnias atque inimicitias adversariorum
evitare, quibus semper obnoxii sunt historiarum scriptores.
His multis difficultatibus impeditus, tantum abest, ut animum
desponderit, ut potius magna cum fiducia coepit labo-
rem continuaverit, praesertim cum ei publice securitas
praesta-

praestaretur: Ceterum apparet, nisi nos coniectura fallit; e libri inscriptione, esse eum tantum praeparationem ad opus maius futurum, ab auctore nostro edendum, quod ut feliciter ei contingat, magnopere cupimus;

Prodiit a. 1745. Pofnaniae, sub nomine Cahnii, Illyricum vetus et novum in fol. cui additae sunt duae tractationes, quarum altera exponit historiam veterem Illyrici, primum sub suis ipsius regibus, deinde sub Augusto, usque ad Heraclium, altera explicat historiam Illyrici usque ad tempora novissima. Hunc igitur librum auctor noster sequutus, in prima periodo, a pag. 1 — 32. pariter incipit ab Augusto, et progreditur usque ad Heraclium. Eam historiae partem ipse vocat: periodum florentis atque labentis imperii Romani. Secunda periodus, paullo impeditior, est Slavo-Croatica, in qua exponitur de Slavis, eorum primis sedibus in Pannonia. Incipit a pag. 32 — 81. Tertia periodus (pag. 82 — 328.) continet invasionem Hungarorum in Dalmatiam, Croatiam, et Slavoniam, primosque reges usque ad eos, qui e domo Austriaca regnarunt. In hac historiae parte auctor saepe ac diligenter usus est scriptoribus historiae Imperatorum Graecorum, quae cum historia Dalmatiae, Croatiae, ac Slavoniae, arcto quodam vinculo connexa est. Ceterum hic locus adeo bene est ab auctore nostro tractatus, ut solus sufficiat ad probandam nobis priscae historiae ac geographiae scientiam. Quarta denique periodus incipit a Ferdinando primo e gente Austriaca rege et progreditur usque ad nostra tempora, quo loco recentior geographia saepenumero illustratur. His periodis adiecta sunt in fine supplementa, facta e priscis monumentis, inscriptionibus, atque numis, quibus, post scriptam hanc historiam repertis, auctor doctissimus geographiae atque historiae, tum civili, tum in primis ecclesiasticae, multum lucis affudit, atque errores dudum vulgo receptos dissipavit. Propter has causas legitime hunc librum neminem poenitebit.

Alterum opus de ecclesia Zagrabiensi, quod cum priore libro aliquam coniunctionem habet, quanquam ante multos iam annos typis describi coepta est, tamen adversariorum vi et fraudibus factum est ut prodire in publicam lucem non nisi immutatis temporibus posset. Cum vero auctor nec adiumenta quibus opus fuerat, manisci omnia posset, et multis insuper adversariorum molestiis expositus esset, facile intelligitur, hoc opus perfectum esse non posse. Propterea nec ipse auctor doctissimus illius continuandi ac perficiendi spem iniicit, praesertim cum speret, Farlatum Operis sui tomō V. iustam episcopatus Zagrabiensis historiam scripturum esse.

Historia episcopatus Zagrabiensis, inde ab initiis illius usque ad a. 1603. quatuordecim capitibus comprehensa est ab auctore nostro. Eum fundavit Ladislaus rex; non constat tamen, utrum hodierna Zagrabia sit locus foundationis, nec ne. Eruditorum super hac re sunt diversae sententiae, quae omnes hic commemorantur ac diiudicantur. Noster Kerchelich existimat, voluisse quidem Ladislaum ab initio, Zagrabiam fieri episcopatus sedem principalem, sed impeditum variis rebus aliorum eam transtulisse, donec Zagrabiam facere sedem episcopatus poterat.

Tempus foundationis pari laborat incertitudine. Vero tamen simillimum est, eam incidere in annum 1091. quo tempore nobiliores illarum regionum homines Christiani facti erant. Plebis igitur, quae tunc idola colebat, ad religionem Christianam adducendae causa, fundatus est hic episcopatus. Hinc auctor occasionem arripit, exponendi de iis episcopatibus, qui ante haec tempora in Slavonia fuerant, Verum non est tam superstitiosus antiquitatis cultor ut eorum originem a Paulo eiusque discipulis repetat. Quanquam enim Paulus, Titus, et Marcus, pervenisse in Illyricum et Dalmatiam traduntur, tamen eos attingisse fines hodiernae Slavoniae.

Slavoniae, nec certum est, nec inde colligi potest. Episcopatus, qui ante Zagrabiensem in Slavonia fuere, sunt Siscia, Sirmium, Petovium, Stridon, Murfa, quorum tres ultimi proprie siti fuerunt in ea regione, in qua hodie Zagrabia est. Sisciensem episcopatum multi existimant postea Zagrabiæ translatum esse; quam sententiam auctor impugnat. Sequuntur aliquot capita, quibus exponitur de ambitu et magnitudine dioecesium, de sede episcoporum, eorumque bonis et redditibus, de ecclesiae privilegiis &c. Ab initio dioecesis episcopatus Zagrabiensis non videtur tam ampla et lata fuisse, qualis hodie est. Comprehenditur quatuordecim archidiaconatibus, qui quam sint magni apparet ex iis, quae auctor commemoravit. Multis postea accessionibus aucta, ad hodiernum splendorem ac magnitudinem accrevit. Tribus ultimis capitibus, quae sunt omnium copiosissima, atque inde a pag. 74. usque ad 322. procurunt, commemorantur episcopi ecclesiae Zagrabiensis, qui inde a fundatione eius usque ad sextum decimum seculum vixere, in quibus quidam fuere admodum memorabiles, quos hic enumerabimus. Primus e seculo 14. est Augustinus Gazottus, diligentissimus Thomae Aquinatis discipulus, atque ordinis Dominicanorum socius. Homines clericos, qui ipsi suberant, quoad vitam moresque emendavit. Nam cum antea nihil nisi arma tractassent, reduxit eos ad libros legendos, et ad religionem magis magisque exercendam. Ordinis sui sodalibus extruxit Zagrabiæ monasterium, hanc maxime ob causam, ut ceteros clericos in litteris ac religione erudire possent. In Synodo dioecesana a. 1307. habita, sub excommunicationis poena vetuit, ne in episcopatu Zagrabiensi dies festi introducerentur, praeter eos, qui iam usu et consuetudine confirmati erant. Atque haec quidem lex salubris hodiernum valet in ecclesia Zagrabiensi. Anno 1310. a Pontifice creatus est inquisitor in Slavonia contra Templarios, quorum ordo quidem ipse est sub Clemente V. pontif. sublatus, non autem, ut quidam arbitrantur, ipsi sodales huius ordi-

ordinis. Magnum efficiebant in Slavonia numerum, atque sub Augustino episcopo in Zagraviae aliqua parte vivebant. Huius ipsius episcopi vita ab ipso nostro auctore est in usum civium suorum edita a. 1747. Post mortem, propter miracula ipsi adscripta in numerum sanctorum relatus est, eiusque memoria ad d. III. Augusti colitur, peculiari ad hunc diem facta liturgia. Secundus, qui inter episcopos Zagrabienses doctrinae multa laude floruit, est Nicolaus Olaus, cuius dolendum est non amplius extare epistolas cum constet, eum arctissimo litterarum vinculo cum eruditissimis seculi sui viris, etiam cum Erasmo, coniunctum fuisse. Tertius, qui propter eruditionem insignem commemorari meretur, est Georgius Draskowichius, qui a. 1515. natus Cracoviae, Bononiae atque Romae litterarum studia, atque in primis historiam ecclesiasticam excoluit. Alii commemorant, eum philosophiam Bononiae docuisse, alii doctorem tantum ibi fuisse. A. 1559. accessit ad dignitatem episcopalem ecclesiae cuiusdam, ac postea Zagrabiensis. Adeo magna apud Ferdinandum imperatorem pollebat auctoritate, ut ipsum mitteret Tridentum ad concilium. Quo cum venisset, habuit pulcherrimam orationem, quae hic quoque inserta legitur. Fuit etiam inter eos, qui ibidem indicem librorum expurgandorum elaborarent. Pallavicinus in historia concilii Tridentini commemorat, eum una cum legato Franco-Gallico usum sacrae coenae sub utraque specie postulasse. Eius tum praecipua cura fuit haec, ut remotis omnibus iis, quae ad rem non pertinent, ecclesiae morumque vera emendatio fusciperetur. Fuit etiam rerum civilium peritissimus, atque bene salubriterque consuluit Christianis in bellis adversus Turcas suscipiendis. Eius laudes celebravit tum carmine aliquo Sapphico Georgius Wurfelius, quod Vindobonae, apud Casparum Stainhoferum, editum est. Huic igitur odae, propter insignem et raritatem, et praestantiam, Kerschelich noster p. 252. locum fecit.

BIBLIO.

BIBLIOTECA DEGLI AUTORI
ANTICHI &c.

i. e.

BIBLIOTHECA AUCTORUM VETERUM
Graecorum et Latinorum, quae illorum editiones, et quid de
eis scripserint Maffeus, Fontanimus, Zeno, et Arge-
latus, proponit. Opus librario - litterario - criticum JA-
COBI MARIAE PAITONI. Tomi V.
ad Alphabeti ordinem.

Venetiis, MDCCLXVI. et LXVII. quaternis.

Hoc libro recensentur omnes ii ex Italis, qui scriptores
Graecos et Latinos in suam vernaculam verterunt.
Eo tantum consilio liber scriptus esse videtur, ut, quae in
operibus virorum doctorum, in titulo commemoratorum,
desint, supplerentur, adderentur igitur, qui aut neglecti es-
sent, aut deinceps prodiiissent. Quantopere his talibus lib-
ris historiae litterariae in universum consulatur, dicere non
est necesse, nam nemo non intelligit. Nobis quidem suffi-
ciat, aliquot locos ex hoc nostro libro depromere, qui-
bus perlectis unusquisque lectorum nostrorum iudicare de
toto libro tanto melius possit. Ac primus quidem scriptor,
quem e tomo I. repetemus, est *Ammianus Marcellinus*, quem
Remigius Nannini, Florentinus, Italice versus Venetiis
a. 1550. in 8. edidit. Praeter ipsum nemo concivium
suorum ausus est versionem meliorem huius scriptoris sup-
peditare Ceterum Nannini editio haec paulo est rarior. Plu-
res versiones nactus est *Appianus*. Primum omnium ver-
sus est ab Alexandro Braccio Florentino, qui eum edidit sub
hoc titulo: *Hoc in Volumine continentur bellum Carthaginense,
Syrum, Parthicum et Mithridaticum in vulgari sermone.* In fi-

ne haec verba leguntur: *Stampato in Roma in Congo di Fiore, per lo venerabile viro Maestro Euchario Silber, alias Franck, Alamano. Nel Anno Mille CCCC. II. Adi XXII. de Aprile, sedente Alexandro VI. Pont. Maximo, Anno eius X. in fol.* Haec editio in primis est propter raritatem commendabilis. Postea ille Braccius bella Romanorum civilia, ab Appiano descripta, a. 1519. in forma octava apud Juntam edidit, quae editio tam est rara ut Argelatus eam ne semel quidem viderit. Ante vero, quam Braccius ad illum laborem accederet, vertit bella Romanorum cum exteris, atque apud heredes Philippi Juntae a. 1520. in 8. Florentiae edidit. Bella civilia et externa postea simul prodire Venetiis a. 1524. et denuo a. 1526. Eodem anno Braccii versio bellorum civilium in 8. Florentiae exiit, bella vero externa Venetiis a. 1528. et Florentiae 1531. A. 1531. Venetiis iterum edebantur bella civilia in 8. quae aliquot annis post, nimirum 1538. ibidem conjunctim cum bellis exteris, a Petro de Nicolini, publici iuris facta sunt. Cum vero lingua Toscana tum temporis adhuc in cunis veluti iaceret, facile colligi potest, has Braccii versiones nondum plene esse quoad scribendi genus exasciatas. Omnium prima, quae aliquam puritatis commendationem habet, editio est ea, quae Venetiis a. 1542. apud Curtium de Navo, vel. uti finis libri habet, a. 1543. apud Farrum prodit. Huius editionis bonum praecipuum est hoc, quod Franciscus Sanfovinius scribendi genus emendavit. Hinc statim anno proximo, sequuta est altera editio ibidem apud Cominum da Trino. Postea Paulus Manutius Braccii versionem iterum emendavit iis in locis, in quibus sensum Appiani minus recte expressisse intelligebat. Neque enim modo Graecam dictionem pressius sequutus est, verum etiam, maiore se reipublicae Romanae cognitione pollere, adeo la culenter demonstravit, ut novam plane Appiani versionem fecisse videri possit. Haec editio, quae praeter bella Romanorum civilia et externa, etiam bellum Carthaginiense, e sermone

sermone Graeco ab ipso versum, continet, prodiit Venetiis, a. 1545. in 8. in aedibus filiorum Aldi. Ibidem in officina Cesana haec bella a. 1550. iterum vulgata sunt, omisso tamen bello Hispanico, quod anno sequente separatim apud Aldi filios in 8. et a. 1553. duobus voluminibus in 12. apud Giolitum editum est. Aliam huius versionis emendationem inelitus est Ludovicus Dolce, qui bella Romanorum civilia atque externa Venetiis a. 1554. duobus voluminibus in 12. edidit. Anno proxime sequente editio Cesana iterum recusa apud Farrum, Venetiis prodiit. Plenissimam Appiani editionem dedit dein Giolitus Ferrarius a. 1559. in 12. In hoc praeter bella supra commemorata, etiam bellum Illyricum et Hannibalis in Italia, e recentiore Dolcii versione repetitur. Post haec tempora Ruscellus bellum Illyricum denuo versum, una cum reliquis Appiani operibus, a. 1563. in 8. apud Guetram edidit, quae editio postea a. 1567. repetita est. Editiones, quae hanc sequuntur, ab a. 1575. ad 1584. in 8. nullius sunt apud Italos pretii. Bellum Illyricum Venetiis a. 1584. in 8. separatim typis descriptum est. Recentissima Appiani editio Veronae a. 1731. et 32. in 4. ab Angelo Targa evulgata est. Ceterum ex hisce tam multis Appiani editionibus apparet, quantum fuerit huius scriptoris legendi studium in hominibus Italis excitatum.

Apollonius Tyrus Italice primum editus est Mediolani a. 1492. in 4. Venetiis 1520. in 4. una cum figuris aeneis, 1629. in 8. 1679. in 12. Mediolani 1560. in 8. Prima editio omnium minime obvia est, ut sit.

Aristae historia LXX. interpretum Italice versa est a Ludovico Domenico. Prima, eaque valde nitida et rara editio, prodiit Florentiae apud Torrentinum a. 1550. in 8. Alia versio, quae sub finem seculi XVI. facta est a Leonhar-do Cernoto, edita fuit a. 1593. in 8. Praeter hos et Squar-zaficus Aristeam vertititalice.

Arriani historiam rerum ab Alexandro M gestarum Petrus Laurus Mutinensis in linguam Italicam vertit, quae editio a. 1554. in 8. apud Tramezzinum. prodiit Haec editio raritatis nomine commendatur ab Osmontio in dictionario typographico, et Freytagio. Arrianus quoque editus extat in Gioliti collectione Collanae historicae, Veronae apud Ramanzinum a. 1730. in 4. In Ramusii Itineribus Vol. I. ex editione Juntinâ anni 1588. fol. Arriani libellus de navigatione Nearchi, et Vol. II. prior pars Periplus, in linguam conversa Italicam, reperitur.

E Julio Capitolino Jacobus Poggius Florentinus vitas Antonini et Marci Aurelii transtulit, quae versio tamen aliquanto est rarior.

Julium Caesarem quanta cum cupiditate legerint homines Itali, colligi inde potest, quod nullius prope scriptoris antiqui tam multas, et tam brevi tempore repetitas habemus editiones. Primus, qui vertit, fuit Augustinus Ortica, Genuensis. Huius versionis editionem Venetam a. 1512. in 4. commemorant Argelatus et Biscionus, quae dubium est, an unquam extiterit. Certior est ea, quam Jacobus Penzius a. 1518. in 8. Venetiis iuris publici fecit. Eodem anno prodiit idem scriptor, apud Bernardinum de Vitalibus in 4. Hinc facile intelligitur error Freytagii, qui editionem Mediolanensem anni 1518. in 4. putavit esse omnium primam et antiquissimam. A. 1518. prodiit iterum nova Caesaris editio in 4. Venetiis apud Fogliettam. Postea vero, cum Ortica ipse intellexisset, quam parum accurata esset sua ipsius versio, eam sub censuram revocavit, ac multis in locis emendatam Mediolani a. 1520. in 4. apud Vicomercatum emisit. Ceterum illam Venetam editionem, cuius paullo ante mentionem fecimus, plures subinde aliae ibidem impressae sequutae sunt, veluti a. 1523. in 8. 1528. in 8. et ea, quae sine loci commemoratione impressa est in 8. A. 1530. Venetiis quoque emendatior Orticae versio vulgata

gata est, a quo inde tempore saepius ibidem prodiit. Nam statim anno sequente bis, et a. 1539. iterum apud Tortum, denique duobus annis post apud Cominum da Trino, edita est. Dein Paulus Manutius cepit consilium bene merendi de Julio Caesare. Nam Orticae versione in multis in locis denuo emendavit, eaque editio a. 1547. in 8. ab Aldi filiis promulgata, et novem annis post iterata est. Ad huius editionis imitationem prodire subinde multae aliae, veluti Venetiis a. 1552. apud Calepinum, 1558. apud Giolium, 1563. et 1573. et Toscolani, in lacu di Garda, apud Paganinum, quae editio, quemadmodum binae aliae, quarum Argelatus mentionem fecit, annum impressionis non commemorant. Omnium autem exemplarium, quorum inde ab Aldi prima editione meminimus, forma est octava. In hisce tam multis Julii Caesaris exemplis nondum tamen acquievere Itali. Etenim Franciscus Baldellus, Tuscus, novam plane versionem confecit, quae Hippolyto Estensi dedicata, Venetiis apud Giolium a. 1554. in 8. prodiit, ac postea bis, primum a. 1557. in 8. deinde a. 1570. in 12. repetita est. Haec versio postea a Baldello, adiuvante ipsum P. Vectorio, emendatior edita est in 12. a. 1571. atque inscripta Dominico Ragninae, ordinis divi Stephani equiti. Sequente anno altera iam editio in 12. sequuta est. Imitationes huius editionis sunt eae, quae Venetiis a. 1573. in 8. apud Alaricum, et a. 1575. in 4. apud Petr. Franceschum editae sunt. Posterior editio habet haut parvam pulchritudinis commendationem a figuris aeri incisus ab Andrea Faldadio. Minoris pretii est exemplar Foglietti, Venetiis a. 1598. in 4. editum. Paulo praestantior editio est ea, quam Masserinus a. 1619. in 4. evulgavit. Omnium autem optima ac pulcherrima editio est ea, quae Venetiis a. 1737. in 4. laetice atque italice cum dedicatione ad rempublicam ipsam prodiit. Habemus multas alias huius scriptoris editiones, sed commemorare non est operae pretium.

Quintus Curtius de rebus gestis Alexandri M. non ita multo post inventam typographiam in linguam Italicam translatus est. Prima versio a Petro Candido Decembrio facta, Florentiae a. 1478. in fol. exiit, quae editio vel in ipsa Italia tam raro obvia est, ut non nisi in collectione Capponia reperitur esse. Decem annis post alia editio Mediolani prodit in fol. Seculo sequente Curtius in Italia ita saepe typis descriptus est, ut Itali huius unius scriptoris legendi studio reliquas nationes omnes vicisse videantur. Etenim editus est Florentiae ab haeredibus Juntae a. 1519. in 8. bis Venetiis in 8. a. 1524. et 1530. bis etiam a Ravano ibidem a. 1531. et 1535. Hae editiones exceptae a plane nova translatione a Thoma Poreacchio facta, et a Giolito a. 1558. in 4. edita. In quibusdam huius editionis inscriptionibus reperitur annus impressionis LVIII, annus autem diversus non facit editionis diversitatem. Reliquae editiones, quae Venetiis exierunt, veluti a. 1565. in 12. 1661. in 12. 1665. in 12. 1668. in 12. 1673. in 12. et 1736. in 12. hae igitur editiones omnes parvi sunt pretii, quanquam etiam viliores Venetiis ac Bassani editae sunt.

Diodori Siculi versionem edidere primum haeredea Philippi Juntae, Florentiae a. 1526. in 8. quae unde sit profecta, non constat. Imitatus est eam editionem Folitus Venetiis 1542. in 8. et quinque annis post iterum in 8. Ceterum haec exemplaria sunt rarissima. Magis obvium est exemplum anni 1566. in 8. Sequuta est recens Diodori Siculi versio a Baldeho facta, et duobus voluminibus a. 1575. in 4. Venetiis apud Giolitum edita, quae hodieum ita praestans et pulera putatur, ut ab hominibus Italis magna cum cupiditate ubique et acquiratur, et legatur. In Gioliti Catena Historica, quae dicitur, officit hic scriptor annulum sextum.

Seculo

Seculo quinto decimo unus *Diogenes Laertius* octies Italice prodit: primum Venetiis anno eius seculi 89. in 4. apud Bernardinum Celerium de Luere, quae editio est omnium rarissima. Sequuta est Florentina Francisci de Bonaccursiis a. 1488. in 4. et Veneta eodem anno eademque forma apud Rossium. Postea eundem scriptorem, eodem in loco, bis edidit Jacobus Caroli Clericus Florentinus, et Petrus Honorii de Bonaccursiis, primum a. 1488. in 8. deinde 1489. in 4. Haec excepit binas Bononienses, alteram quae ab Hercule Nano a. 1494. in 4. et alteram, quae ab Ragazono anno sequente edita est. Denique etiam Mediolani eodem anno prodit Diogenes Laertius in 4. apud Philippum de Mantegatiis. His editionibus autem si quis arbitretur comprehendere versionem aliquam strictam et proprie sic dictam Diogenis Laertii, nae is vehementer erret. Complectuntur potius Diogenem Laertium in brevem veluti summam redactum. E Seculo sequente multo etiam plures habemus editiones, quam e seculo proxime praecedente. Prodit Diogenes Laertius Florentiae apud Pacinum a. 1505. in 4. Venetiis apud Sessam a. 1508. eadem in forma, et a. 1547. ibidem et apud eundem, item 1526. apud Bindonum, quae tamen postrema editio nullius est apud Italos pretii. Hanc sequutae sunt tres editiones Venetae in 8. sine anno impressionis, quarum prima apud Paganum, secunda apud Vianum exiit, tertia nomine typographi plane non insignita est. Novam Diogenis Laertii versionem, a fratribus Bartholomaeo et Petro Rositinis de Pratalboino factam, Vangris evulgavit Venetiis a. 1545. in 8. Huius editionis imitationes sunt tres aliae ibidem editae, apud Farrum a. 1561. 1566. et 1567. in 8. Novam commendationem accepit ea editio, quae Venetiis a. 1595. in 4. et a. 1602. in 4. repetita, prodit apud Brugnolum, additis a Josepho Salviato figuris nitidis et elegantibus, emendataque multis in locis.

locis versione. Aliam emendationem suscepit P. Joannes Felix Alstolfus, eamque dupliciter Venetiis edidit, primum a. 1606 in 4. apud Bertinum, deinde a. 1611. apud Perchacinum in 4. Habemus etiam duas alias editiones, quae paullo rarius occurrunt, quarum altera Venetiis a. 1585. altera Florentiae a. 1605. prodit.

Dio Cassius dupliciter est ab Italis in linguam suam translatus. Prima versio est Nicolii Leonicensi, quae primum a Zoppino a. 1533. in 4. edita est. Hanc sequuntur Venerae editiones anni 1542. in 8. apud Farum, et 1548. in 8. apud Nicolinum da Sabio. Altera eaque melior versio, quae est Francisci Baldelli, atque hodiernum a doctis et elegantibus Italis studiose quaeritur, primum edita est Venetiis a. 1562. in 4. apud Giolium. Hanc admodum raram editionem sequuntur sunt aliquot aliae, quae quamvis et ipsae sint paullo rariores, tamen pretio cedunt illi primae, veluti de anno 1564. 1565. 1566. 1567. et 1568. Magis notae sunt editiones annorum 1585. et 1586. in 4.

Dionysius Halicarnassensis, a Francisco Venturi Florentino translatus, prodit Venetiis apud Tramezzinum a. 1545. in 4. Sed ea versio, cum esset facta e codice Graeco, qui legi vix poterat, et e versione Latina admodum vitiosa non potuit omnibus numeris absoluta esse. Hinc a viris quibusdam doctis multis in locis in melius mutata, Venerae apud Ramanzinum a. 1738. in 4. edita est. In catena scriptorum historicorum Graecorum, Dionysius noster est annulus septimus.

Daretem Phrygium, una cum alijs minoribus scriptoribus, mature verterunt Itali in suam linguam. Prima versio Venetiis a. 1543. in 8. edita est, a Johanne Baptista Roscio, Veneto. Omnium autem rarissima aequae ac rarissima editio est ea, quam Giolitus Venetiis a. 1570. in 4. prodire

dire iussit, quae et in Ramanzini collectione Veronae a. 1734. in 4. repetita est.

Praeter multos alios, qui in Tomo II. commemorantur, reperitur etiam *Hegesippus*, a Petro Lauro Mutinensi translatus, et Venetiis a. 1543. in 8. a Tramezzino editus. In fine addita est tabella aliqua, qua Hegesippus et Iosephus invicem comparantur. Aliam huius scriptoris editionem commemorat Argelatus, de anno 1548. in 8. Utraque raro occurrit.

Aliani varias historias a Jacobo Lauro Italicae conversas, iuris publici fecit Cefarus Venetiis a. 1550. A Giolito a. 1551. et 1552. in 8. edita sunt eiusdem scriptoris *Tactica*, s. de instruendis aciebus, quem libellum Franciscus Ferrosi Italice transtulit.

Herodiani historiam ab Italo quodam anonymo versam, edidere haeredes Juntae Florentiae a. 1522. in 8. Haec editio, quae vel in amplissimis Italiae bibliothecis non reperitur, ob insignem raritatem maxime commendabilis est. Ceterum eadem versio reperitur etiam in pulcherrima Gregori editione, quae a. 1524. in 8. prodiit. Eam imitatae sunt proxime sequentes editiones Venetae, annorum 1525. et 1528. in 8. Vitis XII. Imperatorum, quas Roffinellus Venetiis a. 1539. in 8. edidit, adiecta est alia huius scriptoris versio. Omnium autem optima est illa Carani, quae Venetiis apud Giolitum a. 1551. in 8. nitidissimis formis prodiit. In quibusdam exemplaribus reperitur annus 1552. cum tamen re ipsa sit una eademque editio.

Herodoti historiam statim a principio bene vertit Matthaeus Maria Boiardus, comes, atque a. 1533. in 8. apud Nicolinum typis describi curavit; quae editio postea a. 1538. repetita est. Sequuntae sunt binae aliae editiones Venetiis apud Bindonum a. 1539. et 1553. in 8. quae quamvis contineant versionem emendatorem, tamen non sunt cum

Mmm

illa

illa comparandae, quam primo loco commemoravimus. Paulo melior est ea, quam Bariletus Venetiis a. 1565. in 8. edidit. Denique Herodotus, nova Julii Caesaris Becelli, nobilis Veronensis, versione ornatus, Italis innotuit. Haec versio facta est ex editione Herodoti, quae in Batavis a. 1716. prodit, atque reddita est in novissima Romancini editione Veronensi a. 1733. in 4.

Eusebii Caesariensis historiam ecclesiasticam Italice conversam edidit Tramezzinus Venetiis a. 1547. in 8. cuius versionis auctorem vulgo perhibent Egium Spoletanum quendam,

Entropii vitae et res gestae Imperatorum Romanorum ab anonymo quodam Italice versae editae sunt Venetiis a. 1544. in 8. et repetitae postea a. 1547. a Tramezzino. Eiusdem versionis et editionem Antwerpensem anni 1561. in 8. habemus. Omnes autem, quas hucusque commemoravimus editiones, raro sunt obviae.

Philonis pleraque scripta ab Italis translata extant. Vitae Mosis duplicem habemus translationem, alteram Sebastiani Fausti de Longiano, alteram Julii Ballini, Advocati Veneti. Illa Venetiis a. 1548. in 8. apud Valgrisium, haec a. 1560. in 4. apud Bevilaequam prodixit. Eiusdem Philonis libellus: Imago perfecti nobilis ad exemplum Josephi Patriarchae expressa, a Petro Francisco Zino, canonico Veronensi, translatus, ter Venetiis editus est: primum a Giolito, a. 1574. in 8. deinde a Zaltiero a. 1574. in 12. et anno sequente a Rampazetto in 8. Eiusdem libellus de creatione mundi, addita historia universali inde ab orbe condito usque ad annum 1569. Italice versus ab Augustino Ferentillo sexies iunctim editus est a Giolito, Venetiis a. 1570. 1572. 1574. 1575. 1578. et 1577. quorum omnium exemplarium forma est quarta.

Philostratus de vita Apollonii Thyanaei, tres diversas nactus est versiones. Prima, est Johannis Bernhaldi Guallandi,

landi, presbyteri Florentini, edita Venetiis a. 1549. in 8. a Comino de Trino. Secunda, eaque melior et praestantior, auctore Francisco Baldello pulcherrime prodit Florentiae a. 1549. in 8. apud Laurentium Torrentinum, quae editio praeter vitam Apollonii, etiam continet Eusebii libellum contra Hieroclem, qui Apollonii miracula cum miraculis Christi pomparaverat. Denique Ludovicus Dolce recentissimam Philostrati versionem Venetiis edidit, primum a. 1549. in 8. apud Giolium, deinde eadem forma, et eodem anno apud Valgrisum. Neutra harum versionum accurata et omnibus numeris absoluta dici potest propterea, quod neque Baldellus neque Dolce in vertendo textum Graecum ante oculos habuerat, sed potius ex sola versione Latina expresserunt.

Lucium Florum, ex versione Johannis Dominici Tharsiae ex Istria, Venetiis edidere haerodes Ravani a. 1547. in 8. Idem Scriptor anno sequente in 8. apparuit non commemorato tamen nomine eius apud quem editus esset. Aliam Flori versionem a Santo Costo della Roeca Contrada factam, et Romae a. 1634. in 12. apud Petrum Antonium Facciottum editam, Argelatus commemorat. Quae editio cum etiam in pluribus aliis Italicarum bibliothecarum catalogis, in primis Romanis, commemoretur, sane non videmus, quare Patonius noster eam in dubium vocet. An vero versio ipsa sit Santi, maiori fortasse cum veri specie aliquis dubitet. Eadem versio postea dupliciter Romae prodit, in 12. primum a. 1639. apud Mascardum, deinde a. 1672. apud fratres Andreolos, in qua posteriore editione etiam Ampelius, et Festus Rufus, e versione Dominici Benedetti Trevini, comparent.

Juli Frontini stratagemata, a Francisco Lucio Durantino Italice translata, primum Venetiis a. 1536. in 8. apud Arrivabenum prodierunt, et postea ibidem ter repetita sunt, a. 1538. 1541. et 1543. in 8. Aliam, eamque longe auctio-

Mum 2

rem

rem huius scriptoris editionem Marcus Antonius Gandinus Venetiis a. 1574. in 4. iuris publici fecit.

Josephum, historiae Judaicae scriptorem, in linguam vernaculam translatum, tam saepe typis describere Itali, ut nullius prope Scriptoris antiqui plures habeamus editiones. Primam, eamque omnium rarissimam et pulcherrimam suppeditavit Bartholomaeus P. Florentiae a. 1493. in fol. Versio, qualis tum temporis esse poterat, unde sit, non constat. Haec editio postea ibidem bis repetita est annis 1526. et 1552. in fol. Eadem versio dein saepius, quam non ita nitide, typis descripta est a Venetis, veluti a Ravano a. 1531. in 8. a Bonello anno sequente; a Vettore Ravano a. 1535. in 8. et a. 1541. in 8. A. 1552. apud Bonellum prodit nova, atque in quibusdam locis emendata editio in 8. quam tribus annis post eadem forma Rampazzetus repetiit. Quam Salvianus a. 1570. in 8. exire iussit editionem, ea comprehendit Josephi libros VII. de bello Judaico; et eversa urbe Hierosolymitana. Omnibus autem, quae supra commemoravimus, exemplaribus continentur tantum Josephi libri VII. priores antiquarum Judaicarum. Reliquos huiusce operis libros, una cum prioribus a Petro Lauro Mutinensi Italice versos, duobus voluminibus edidit Constantinus a. 1549. in 8. et postea imitatus est Bonadius, Venetiis a. 1564. additis de bello Judaico libris. Eadem continentur editionibus Vadali a. 1574. et fratrum Zoppinorum 1581. in 4. Vilis editio est ea, quae apud Cornetum a. 1585. in 4. vulgata est; pulchrior contra, et multo praestantior habetur, quam Griffius quatuor annis post in 4. edidit. Hanc male imitatus est Vecchius a. 1604. in 4. A. 1608. prodit Josephus in 4. aliquot figuris ornatus, quibus caret editio Albertina proxime sequens anni 1619. in 4. Anno 1620. Vecchius Venetiis aliam editionem vulgavit, quae in titulo haec verba prae se fert: *Novamente nella lingua volgare dal R. P. M. Andrea Berna.* Quae

Quae verba qui primum legerit, putet fortasse novam et a priore diversam subesse versionem. Verum hac versione diligentius considerata, et cum priore, quae Laurum habet auctorem, comparata intelligitur, verba illa in fraudem emporum posita esse; nec Bernam quicquam aliud vertisse, nisi mortem Maccabaeorum martyrum, reliqua omnia esse e versione Lauri repetita. Propter hanc ipsam causam, nomen eius, a quo versio antiquitatum Judaicarum profecta est, in editione Veneta de a. 1638. in 4. apud Gueriglium restauratum est; cum bella Judaica perpetuo e versione anonymi repeterentur, non modo in hac editione, verum etiam in sequentibus Milochii, quae Venetiis a. 1661. 1670. 1681. omnes in forma quarta prodierunt. Denique Franciscus Baldellus novam plane atque prioribus longe praestantior omnium Josephi operum versionem, duobus voluminibus, edidit apud Giolitam Venetiis a. 1581. et 1582. in 4. quae editio postea semel tantum, nempe a. 1589. repetita est, quanquam et puritate sermonis, et versionis diligentia, reliquis multum praestet.

Vitae sanctorum patrum ab *Hieronymo* conscriptae, triginta tres nactae sunt in Italia editiones, quarum praecipuae atque rarissimae sunt decem priores, quae omnes uno seculo quinto decimo prodierunt. Primum editae sunt Venetiis a. 1475. in fol. apud Gabrielem di Pietro da Trivisio, et statim anno sequente etiam apud Antonium di Bartolomeo di Bologna, ibidem in fol. Eodem tempore tertio editio Mediolani exiit, eadem forma. Quartam exhibuit nobis Hermannus Leichtenstein, Vicentiae a. 1477. in fol. et duobus annis post etiam quintam ibidem. Sexta et septima editae sunt Venetiis annis 1479. et 1483. utraque in fol. Tres reliquae prodierunt Mediolani apud Leonhardum Pachelium et Guldreich Sciaronzellerum, a. 1490. Venetiis, 1493. et Mediolani 1499. cui postea successit alia eodem anno Venetiis apud Pensam. Hae omnes habent formam 3. math

nam folii. Omnium autem optima et recentissima versio est Manni, quae Venetiis a. 1731. in 4. publicata est.

Juliani Caesares ab Hieronymo Francisco Zanetto doctissime atque elegantissime in linguam Italicam translati, typis descripti sunt a Julio Trento a. 1764. in 8.

Justinum, Trogi Pompeii epitomatores, mature Itali in suam verterunt linguam. Habemus tres diversas huius scriptoris versiones. Prima et antiquissima, quae est Hieronymi Squarzacici, pulcherrime impressa est Venetiis a Joanne da Colonia et Joanne Gheretzen a. 1477. in fol. Haec rarissima editio postea saepius iterata est ibidem, veluti a Zopino a. 1524. a Gregorio de Gregori duobus annis post, a Nicolao da Sabio a. 1535. et denique a Bindone 1542. quorum exemplarium omnium forma est octava. Secunda versio facta est a Thoma Porcacchio, atque edita Venetiis a. 1561. in 4. apud Giolium. Eius misera quaedam imitatio facta est a. 1730. in 8. Denique Bartholomaeus Zucchius tertiam Justinii versionem fecit, cuius primum exemplar prodit Venetiis a. 1590. in 4. apud Muschiura.

Vita Johannis Eleemosynarii, a Leontio episcopo graecae scripta, et a fratre Nicolao ab Imola in linguam conversam Italicam, Parmae a. 1513. in 4. edita est.

Historia *Lusiana* vel ex parte, vel tota, saepissime in linguam translata Italicam extat. Decem priores libri ab anonymo quodam sine commemoratiōe loci, anni aut typographi, editi sunt in fol. Cuius editionis sub initium legitur Johannis Buonaccorsi litterae, ad Bernhardum Cambinum scriptae. Alius editionis, quae Florentiae apud Laecam Buonaccorsum in fol. prodit, mentionem facit Fontanus. Non ita multo post, anno nimirum 1476, tertia et quarta Decas a Ruggerio Ferrario conversa prodit Romae prope palatium, divi Marci, apud Ulricum Gallum tribus volumi-

luminibus in fol. Hæc tres Decades coniunctim edidit Antonius Bononiensis Venetiis a. 1478. in fol. quæ editio postea illo ipso seculo in eadem urbe sæpius iterata est, veluti 1481. in fol. apud Octavianum Scotum, 1485. in fol. apud Bartholomæum Alexandrinum et Andream Asulanum, 1490. in fol. apud Zarem, denique 1493. apud Zovanum. Hanc versionem, quidam dicunt, non tam esse a Ruggerio Ferrario factam, quam descriptam. Alii contra auctorem Donatum Acciaiolum perhibent. Auctor noster eam primum Aretino, postea vero maiore cum verisimilitudine Bocaccio tribuit. Seculum proxime sequens sextum decimum fuit et ipsum editionibus Livii Italice fertile. Editus est Italice a. 1502. in fol. a Zano de Portes, et repetitus ab eodem novem annis post in fol. Alia editio eaque emendatior, et Decadis quintæ accessione aucta, prodiit a. 1535. in 4. apud Vettorem di Ravani. Huic versioni successit alia Jacobi Nardi Florentini, quæ elegantiae altitumque virtutum nomine magis est commendabilis, quam superior. Ea edita est ab hæredibus Juntae, Venetiis a. 1540. in fol. et repetita postea dupliciter, a. 1544. et 1547. in fol. In posteriore insunt aliquot emendationes. Nardi versio, tertium emendata prodiit a. 1554. in fol., quæ editio omnium præstantissima putatur. Posthæc bis iterata est, annis 1559. et 1562. Idem scriptor cum supplemento Decadis secundæ, quod addidit P. Franciscus Turchius, Ordinis a S. Carmelo presbyter ex urbe Tarvisio, editus est Venetiis a. 1575. Editionem anni 1554. Rubinus imitatus est Venetiis a. 1574. in 4. duobus voluminibus. Alia editio, locupletata Curtii Marinelli summariis, et comparisonibus Livii cum aliis scriptoribus, prodiit Venetiis apud Franceschinum a. 1581. in 4. Quæ a. 1586. edita est, ea quamvis propter diversitatem annorum videri possit nova editio, tamen plane est eadem cum superiore. Novissima omnium prodiit a. 1734. in fol. apud Baglionum. Extat quidem alia Francisci Sansovini versio, edita Venetiis a. 1567. duobus

duobus voluminibus in 4. apud Comam; verum, qui de utraque lingua recte eleganterque iudicare possunt, ù etiam translationem Nardinam huic praeferunt.

Nicetae historiam a Josepho Horologio translata Valgriffius edidit Venetiis a. 1562. in 4. Eodem anno et loco Franciscus Sanfovinus quoque hunc scriptorem iuris publici fecit, quae editio et ipsa perquam est utilis. Optima autem est alia Dolcei, et, qui post mortem eius coeptum laborem continuavit, Ferentilli, quae duobus voluminibus in 4. Venetiis a. 1569. apud Giolium excusa, et duobus annis post iterata est. In priore editione inest etiam Nicephorus Gregoras, e versione horum duumvirorum.

Cornelium Nepotem primus omnium vertit Remigius Florentinus, atque edidit Venetiis a. 1550. in 8. apud Giolium. Hanc sequuta est alia editio, aucta vitis Marci Porciae, Catonis, et Titi Pomponii Attici, Verona a. 1732. apud Ramanzinum, quam Bartolus male imitatus est Venetiis a. 1740. in 8. Idem Cornelium Nepotem latine atque italice simul edidit ibidem a. 1750. in 12. Denique recentissima cuiusdam ex ordine Servitarum, Bandierae, Senensis, versio, apud Thomam Bettinellum a. 1543. in 8. quae in primis propterea apud omnes eruditos in magno est pretio, quoniam praefatione satis longa continetur utilissima theoria, qua docetur optima auctorum classicorum vertendorum ratio.

E tertio volumine nostri operis repetimus *Orosium*, cuius habemus duas versiones. Altera est Giovanni Guerini, quae ter edita est, primum Tuscolis ad lacum di Garda ab Alexandro Paganino a. 1540. in 8. deinde Venetiis a. 1539. in 8. et ibidem 1564. in 4. Altera versio est Marcantonii Bonacciolii, quae Venetiis a. 1528. prodit.

Paulus Diaconus saepenumero in Italicam linguam conversus erat. Editio Veneta, quam Cominus da Trino a. 1544.

a. 1544. in 8. vulgavit, continet primum Aurelij Victoris vitas Imperatorum Romanorum, deinde Eutropium de rebus gestis Romanorum, denique libro XI. sequitur Paulus Diaconus, qui est quasi Continuator Eutropii. Eadem reperiuntur in editione Veneta anni 1554. in 8. Aliam versionem, a Benedicto Egio Spoletano factam, edidit Tramezzinus Venetiis a. 1548: in 8. Pauli Diaconi historia de origine et rebus gestis regum Longobardicorum, a Ludovico Domenicho translata, Venetiis a. 1548. in 8. apud Giolium prodit. Haec editio postea ibidem a. 1558. in 8. et Mediolani a. 1631. in 12. apud Bidellum repetita est.

Pausanias ex versione Alfonsi Bonaccioli, nobilis Ferrariensis, editus est Mantuae a. 1593. in 4. quae editio rarissime obvia est.

Petronium a Cyriaco Basilico eleganter translatum, vulgavit Bulirionius Neapoli a. 1678. in 12.

Plinii historia naturalis dupliciter est in linguam Italianam translata. Tanto saepius eam typis describere Itali. Primus omnium versionem molitus est Christophorus Landinus, cuius prima editio, quam Zeno ad annum 1471. commemorat, an unquam extiterit, sane dubium est. Tanto certior est ea, quae sub hoc titulo prodit: *Storia di Cajo Plinio Secondo delle cose naturali, tradotta da Cristoforo Landino. Romae in aedibus Maximi. MCCCCLXXII. in fol.* Haec editio non modo est antiquissima, verum etiam tum raritatis, tum pulcritudinis et praestantiae, tantam habet commendationem, ut iure optimo bibliothecarum verissimum ornamentum videri possit. Aliam, quae et ipsa rarissima est, multisque splendet ornamentis, edidit Nicolaus Jensonius Venetiis a. 1476. in folio regali. Huius exemplar reperitur in domo Marcellorum nobili, Venetiis. Praeter has praeclaras editiones prodire eodem saeculo

binæ aliae Venetae, altera apud Magistrum Venetum anno 1481. altera apud Zanum a. 1489. utraque in fol. Seculo proxime sequent multo adhuc frequentius Plinius Venetiis typis descriptus extat. Unus Sessa, typographus Venetus, quinquies ipsum edidit, annis nimirum 1517. 1516. 1524. 1528. 1534. quae editiones omnes sunt in forma maiore. Postea Balarinus Landini versionem emendandam curavit, atque praestantissime edidit Venetiis a. 1534. in 8. quam sequuta est alia aequè pulchra editio anni 1543. in 4. In hac posteriore insunt aliquot emendationes Antonii Brucioli. Ceterum, quanquam haec Landini translatio septingentis amplius vitis scateret, tamen deficiente meliore per longum temporis tractum in Italia valuit. Anno 1548. idem Bruciolus eam versionem secunda vice emendatam in 4. edidit. Denique Ludovicus Domenichus, socio laborum adscito Pompeo della Barba da Pescia, archiatro pontificis, novam plane translationem molitus est. Quae cum esset ab ipso solo facta, non potuit profecto omnibus numeris absoluta esse. Est tamen et ipsa multis nominibus commendabilis, certe longe melior superiore versione. Primum omnium prodit Venetiis a. 1561. in 4. apud Giolium, postea frequenter repetita est, primum apud eundem anno 1562. in 4. deinde 1573. apud Vidaliū, 1580. apud fratres Zoppinos, et 1589. omnes in forma quarta. Vilioris pretii sunt editiones, quae a. 1603. et 1613. prodierunt. Quanquam autem in bibliothecis Italicis multi ac praestantissimi Plinii codices reperiantur, unde, si nihil aliud, lectiones certe falsae possint facillime emendari: tamen inde ab illo tempore in hoc genere nihil est amplius ab Italis praestitum.

Plinii junioris epistolae, anno demum 1717. a Tedeschio Canonico translatae, editae sunt Romae in 4. apud Salvionum. Eaedem epistolae coniunctae cum Petrarcae et Fici epistolis, e versione Ludovici Dolce, Venetiis a. 1548. in 8.

in 8. vulgatae sunt. Plinii Panegyricum prius vertit Petrus Conon Ranconus, atque edidit Senis a. 1506. in 8. Melior est ea, quae auctore Girolamo Ubaldino Malavolto, Romae apud Zanettum 1638. in 4. prodit. Raritatis nomine insignis est ea, quam P. Lengueghia Valentiae Hispanorum a. 1657. in 4. edidit. Haec postea bis a Pinella iterata est Venetiis, primum a. 1670. dein 1686. utraque in 12. Omnium optima atque utilissima versio est Laurentii Pataroli, quam sub hoc titulo edidit: *Panegyricae orationes veterum oratorum, Notis ac numismatibus illustravit et Italicam interpretationem adiecit, Laurentius Patarol. Venetiis 1708. in 8. et 1719. in 8.* Recentissima Marcellotti versio, Ludovico Rezzonico dedicata, nullius est pretii.

Plutarchi antiquissima simul et pretiosissima editio hunc habet titulum: Vite di Plutarcho tradutte de Latino in vulgare in Aquila al magnifico Ludovico Torto, per Baptista Alexandro Jacconello de Riete. — in Aquila MCCCCLXXXII. per maestro Adam de Botwil, in fol. Hanc sequuntur tres aliae Venetae, a. 1516. duobus voluminibus in 4. 1518. in 4. et 1525. in 4. quae tanquam novum opus considerari potest propterea, quod nova Julii Bordonii, medici Patavini, versio, ipsius est basis. Sequuntur editiones aliae, veluti a. 1529. in 8. 1537. et 1538. in 8. Deinceps Ludovicus Domenichus novam, atque adeo praestantem Venetiis a. 1555. in 4. apud Giolltum edidit versionem, ut nostris etiam temporibus, tum bonitatis, tum raritatis causa, studiose quaeratur. Eadem versio a Ghinio e textu Graeco emendata, reperitur etiam in Giolli catena scriptorum Graecorum a. 1566. Quae a. 1567. et 1568. prodit editio, ea a superiore non nisi titulo differt. Francisci Sanfovini editio, quae Venetiis a. 1570. in 4. publicata est, magnam habet utilitatis commendationem ex eo, quod Sanfovinius multis praestantissimis codicibus Graecis et Latinis usus est, qui antea plane ignoti fuerant. Alia editio

editio, additis quibusdam figuris ligno incisís, prodit duobus voluminibus. in 4. a. 1582. apud Vaugriffium, quam idem quinque annis post, et a. 1607. Albertus iteravit. Vilioris pretii est ea, quae a Ginamio a. 1620. edita est. Denique Plutarchus Veronae a. 1744. in 4. typis Ramanzini descriptus est.

Opera *Polybii* historica, Italice a Dominico translata prodire Venetijs a. 1545. 1546. 1553. et Ferrariae 1536. semper in forma octava. Ultima editio non habet quicquam praecipui. In Poreacchi catena historicorum Graecorum, quam Giolitus a. 1562. edidit, huius quoque scriptoris historia reperitur. Eadem Dominichi versio, a Julio Lando in melius mutata, Veronae a Ramanzino a. 1741. in 4. edita est. Eius quoque libri de Romanorum militia a Philippo Strozio translata extant.

Polyaeni stratagematum duas habemus versiones Italicas, alteram Nicolai Mutoni, quae Venetijs a. 1551. in 8. et ibidem anno sequente pariter in 8. edita est; alteram, eamque praestantiorē, quam Laelius Carranus ibidem anno 1552. in 8. apud Giolitum evulgavit.

Procopii etiam quaedam in linguam Italicam translata extant, veluti eius Gothica e versione Egii Spoletani, Venetijs a. 1544. in 8. 1547. in 8. Ab eodem translata habemus Procopii *κτίσματα*, s. libros VI. de aedificiis conditis vel restauratis auspicio Justiniani Imperat. Venet. anno 1547. in 8. Haec tria volumina vel in amplissimis Italiae bibliothecis vix reperiuntur.

Roberti monachi historia belli ab Imperatoribus christianis adversus Turcas gesti, secundum Baldelli interpretationem Italicam, typis descripta est Florentiae a. 1552. in 8. a Torrentino, qui liber et ipse rarissime occurrit.

¶ quarto

E quartâ nostri operis sumo *Sallustium* repetemus, cuius habemus quinque diversas interpretationes Italicas. Prima est Augustini Orticae della Porta Genuensis, quae septies prodit, Venetiis 1518. in 4. 1518. in 8. 1523. in 8. apud Sessam, et eodem anno apud Gregorium, 1531. in 8. et his 1545. in 8. Secundae versionis auctor est Lelius Caranus, eaque pulcherrime et praestantissime edita est primum Florentiae apud Torrentinum a. 1550. in 8. et deinde 1556. in 8. Tertia, interprete Paulo Spinola, nitidissime prodit Venetiis a. 1563. in 8. Quartus, qui Sallustio vertendo operam navavit, est Carolus Corfinus, cuius editio Florentiae a. 1664. in 4. publicata est. Quinta denique, eaque recentissima versio, quae D. Johannem Baptistam Bianchium, Senensem, auctorem habet, edita est Venetiis anno nostri seculi 61. in 8.

Xenophontis opera historica quater sunt ab Italis in linguam suam translata. Prima omnium versio est Marci Antonii Gandini, quae Venetiis a. 1588. in 4. edita est, atque inde etiam repetita in recentissima Ramanzini editione Veronensi anni 1736. in 4. reperitur. Postea Poggius Florentinus Cyropaediae interpretationem Italicam edidit, Florentiae a. 1521. et Tusculi 1527. in 8. Tertius Xenophontis interpretis est Ludovicus Dominichus, cuius habemus duas editiones, Venetiis 1549. et 1558. utramque in 8. Haec posterior plane non differt a priore, nisi quod per fraudem typographi quatuor priores paginae recens sunt typis descriptae. Ab eodem etiam translata extant Xenophontis *Ελληνικά* Venetiis a. 1548. 1558. 1561. et 1567. edita in forma octava. Idem opus etiam ex interpretatione Francisci di Soldo Strozzi editum est Venetiis a. 1550. et 1562. in 4. atque haec postrema versio vulgo optima putatur.

Sexti Ruffi binas habemus interpretationes, alteram Johannis Vincentii Velprati Comitis Auerfani, quae
Nnp 3 Flo.

Florentiae a. 1550. in 8. alteram Ludovici Dolcei, quae Venetiis 1561. in 4. prodit.

Xiphilinus, Franciscum Baldellum interpretem nactus, editus est Venetiis a. 1562. in 4.

Suetonius bis translatus est, primum a Paulo del Rosso Florentino, Romae 1544. in 8. Venetiis 1550. in 8. 1554. in 8. 1556. in 8. Florentiae 1611. Venetiis a. 1738. in 4. cum figuris, deinde a Marabrino Roseo Fabriano, Venetiis 1544. in 8. apud Tramezzinum, quae editio rarissime obvia est.

Taciti legendi tanto studio incensum fuerunt Itali, ut nullius scriptoris antiqui tantam vel versidnum copiam, vel editionum multitudinem habeamus, quanta libror. Taciti nobis contigit. Prima omnium Scriptoris versio prodit Venetiis a. 1544. in 8. sine interpretis nomine, quam editionem sequutae sunt multae aliae, veluti a. 1582. 1589. 1598. 1607. et Francofurti 1612. omnes in 4. Secunda Georgii Dati versio annalium atque historiarum, pulcherrime edita est a. 1563. in 4. qui liber hodiernum tum vetustatis, tum raritatis nomine studiose quaeritur. Tertius Taciti interpres fuit Bernhardus Davanzatus, qui cum pressam Taciti dictionem felicissime imitatus esset, virilem tamen eiusdem scriptoris gravitatem assequi nullo modo potuit. Praeterea etiam versioni suae saepenumero immixsit idiotismos quosdam, quibus scriptoris sensus interdum valde obscuratus est. Ex eius versione prodit primum annalium liber primus Florentiae a. 1596. in 4. postea Tiberii vita separatim, ibidem a. 1600. in 4. denique omnia Taciti opera ibidem 1637. Tum annales separatim editi sunt ibidem 1641. Editiones Venetae annorum 1658. et 1677. in 4. nullius sunt pretii. Omnium autem praestantissima, et Etruscae. etiam iudicio probata versio est Volpi, quam Cominus Patavii a. 1735. in 4. edidit. Eadem

Eadem translatio Lutetiae Parisiorum a. 1760. pulcherrime prodit. Tertius post Davanzatum Taciti interpretas fuit Adrianus Polius, qui annales et historias Italice edidit Romae a. 1603. in 8. Venetiis 1604. in 12. Romae 1611. in 4. et Venetiis 1616. in 8. Hunc sequutus est Hieronymus Canini, qui facta versionum, quas huc usque commemoravimus, omnium emendatione denuo Tacitum edidit Venetiis a. 1618. in 4. quae editio saepius ibidem repetita est, veluti 1620. in 4. 1628. in 4. 1644. in 4. et 1665. in 4. Vita Agricolae, a Johanne Maria Manello translata, prodit Londini 1585. in 4. Christophori Rosarii interpretatio edita est Romae 1625. in 4.

Ptolomaei geographia a Francisco Berlinghierio, Florentino, in linguam Toscanam versa, prodit Florentiae circa, a. 1481. cuius editionis historia a Paitonio nostro paulo uberius describitur. Idem liber e versione Italica Petri Andreae Martioli, cum adiectis mappis geographicis Jacobi Gastaldi, editus est Venetiis a. 1548. in 8. Ibidem apud Valgrisiun prodit a. 1561. in 4. nova Hieronymi Rucelli versio, quae quinque annis post eadem in forma iterata est. Eandem translationem multis in locis emendavit Johannes Malombra, et Venetiis apud Zilettum a. 1573. et 1598. in 4. edidit. Alias editiones, auctae additionibus Cernoti, et figuris Forri, prodire a. 1597. in fol. 1598. in 4. et 1620. in folio.

Thucydidis una tantum extat interpretatio Italica, quae est Francisci Soldi Strozzi, Florentini. Ea publicata est Venetiis a. 1545. in 8. et iterum apud Constantinum, sine anno impressionis, a. 1563. in 4. denique Veronae nostri seculi anno 35. in 4. a Ramanzino.

Valerii Maximi binae extant versiones, altera anonymi, altera Georgii Dati. Illa, pulcherrimis descripta typis, prodit Venetiis apud Albertinum da Liffona, Vercellensem, a. 1504.

a. 1504. in fol. quae editio rarissime occurrit. Deinceps ter repetita est ibidem 1509. in fol. 1526. in 8. et 1537. in 8. Haec (Dati; interpretatio,) multo frequentius est edita, v. c. Venetiis 1539. 1547. 1551. 1563. 1573. 1586. 1605. quae omnes editt. sunt in forma octava.

Vegetii librum de re militari unus Tizzone Gaetano di Pofi Italice interpretatus est; et edidit primum omnium Venetiis a. 1524. in 8. apud Vitalium. Hoc exemplum est e genere praestantissimorum simul et rarissimorum. Sequuntur sunt aliquot aliae editiones a. 1525. 1528. 1540. et 1551. omnes in 8.

Zonaras bis translatus est, primum a Marco Emilio Florentino, postea melius a Dolceo. Prior versio Venetiis 1560. et 1564. in 4. posterior ibidem 1570. in 4. edita est.

Quinto nostri operis tomo comprehenduntur versiones Bibliorum, Missalis, Brevium, &c. In primis copiose differitur de bibliis Malermi, Brucioli, Mammochini, Diodati &c. Ne vero nimis longi simus. in excerptis huius operis capitibus, faciemus hic finem; adspargendis aliquot animadversionibus. Scriptores classici multo maiore cum studio et diligentia ab Italis translati sunt, quam a nostris, quorum versiones pleraeque nimis multis archaismis foent, qui sunt a consuetudine loquendi nostra aetate usitata longe alienissimi. Italicorum contra versiones multae ante bina ipsa secula factae, etiamnum Cruscae probantur, atque usu hominum nostri quoque seculi valent. Quemadmodum linguae Italicae fines hisce talibus versionibus multo subinde latiore accepere ambitum, ita nos quoque si modo velimus, vernaculam, arctis adhuc limitibus circumscriptam eodem modo adiuuare atque amplificare facillime possemus. Est tamen linguae Italicae etiam alio modo melius, quam nostrae, prospectum. Nam Itali, quemadmodum homines Franco-

Franciae Galliae, habent Lexicon, in quo minutatim enumerantur omnes voces et loquendi formulae, usu atque auctoritate totius nationis comprobatae et firmatae. Nos contra Germani, destituti hoc praesidio, et incerti quo pedem figamus, de singulis voculis et phrasibus perpetuo rixamur et bella movemus, ante non desitura, quam academia aliqua, qualis est Italorum Etrusca, (*Cruscam* dicunt,) constituatur, quae litigantium partes e legibus philosophicis atque grammaticis invicem componat. Habent etiam Itali, quae verendos auctores Latinos, in hoc aliquid praecipui, quod inter linguam ipsorum et latinam maxima similitudo et concordia intercedit, cum contra nostra vernacula, aliis innixa legibus, nulli facile alii linguae, quam Romanae, tam diffidulter accommodari posse videatur.

DE JOANNE RIVIO, RECTORE QUONDAM

Annabergensi, bene de re Scholastica in Misnia merito.

Auctore

M. JO. CHRISTOPHORO GOTTLERER,

Scholae Provincialis Misnensis Rectore.

Contigit profecto humano generi felicitas maior, quam vulgo putatur, sexti decimi seculi principio, quum Dei singulari providentia et cura, latinae et graecae litterae, earumque monumenta, quae in monachalium bibliothecarum, quum turrium tenebris, sicut obducta, tamdiu comemta iacebant, scholis iterum inferrentur, et caput quasi extollere inciperent. Liberata enim his litteris, veniente in auxilium divinae numinis clementia, universa fere Europa, et aliae regiones exterae superstitionibus, quae omnium animos, a longo inde tempore, invaserant. Satis constat inter omnes, qui rem paullo altius repetere operae pretium duxerunt, tam foedam barbariem, ab ignorantia monachorum et ineptis Scholasticorum nugis, profectam, in scholis regnasse, easque tam diu occupasse, ut hominum mentes, stupore oppressas

Ooo

secure

scire quiescerent, nec veram viderent: unde omnis mali
 origo, quo verae religioni tam gravia vulnera inflicta, ut sine
 praesentissimo remedio haud sanari posse viderentur. Sed
 pietas, quum satis diu, malicia hominum, superstitiones pro
 veritate venditantium, solum mutasset, et hominum oculis
 subducta fuisset, repente rediit. Ex tantis enim te-
 nebris opportune lux Scholis Academiisque emicuit, quum
 bonae litterae, et bona mens, auctoritate virorum quorundam,
 divinitus quasi missorum, in honore haberentur, et ignoran-
 tia crassae tenebras dispellerent. Non male hos humanio-
 rum litterarum instauratores, purioris religionis vocare possis
 praecursores aut praesules: in confesso enim est, haec studia
 veri investigandi indagandique munisse; sine quibus, ni-
 si rem tam gravem miraculis summis confici velis, nihil, quod
 ad felicitatem hominum facit, tentari, nedum effici poterat.
 Excitavit itaque cura Dei provida homines, qui, *instru-
 lertia, industria, et assiduitate pertinaci, graeca et latina exem-
 plaria diurna nocturnaque manu versarent, et diligenter alios,
 praecipiendo, monendo, hortando, docerent, nihil sine iis, in
 doctrina vera comparanda, rectum esse, nullam sine his sub-
 sidiiis viam, ad restituendam puriorem religionem, posse iniri.*
 Huic providentiae divinae tribuimus, exules Graecos in Italia
 humaniter exceptos; unde non modo in Franciam, sed et in
 Germaniam et praecipue in Saxoniam nostram haec studia
 migraverunt; quae paulo liberalius educatos et bene a natura
 informatos, alerent, et ad virtutem humanitatisque fingerent.
 Felicissima fuit Lipsia, natae humanitatis magistros magnos;
 Herrmannum Buschium, Rhagium Aesticampianum quos in-
 vidia et ignobilibus artibus victos, et ex nobilissima urbe pul-
 sos, secuti sunt Petrus Mosellanus, et postea Camerarius, au-
 thoritate Melanchthonis, Casparis Borneri, Fachtii, et Camicia-
 ni, ad hanc bonarum artium mercaturam allectus. Eadem fe-
 licitas quoque contigit Universitati bonarum litterarum Vi-
 tembergensis, quam Philippus Melanchthon, vir de instruan-
 da humanitate meritissimus, illustravit, qui inventum Vi-
 tembergensium studiorum discendorum avidissimum;
 pulchri

pulchritudinis et elegantiae veteris gustu imbuit. Adiuerunt hi viri summi scholas, quas opportune interdum inuiserunt, consilio institutisque bonis, libellis in usum iuventutis scholasticae scribendis: constituere adeo eas aggressi sunt, quin eorum aliquot in his docuerunt, veluti Rhagius Aesticampianus, qui scholae Fribergensi leges et docendi rationem praescripsit, Petrus Musellanus, eiusdem scholae magister, et alii, quos hic commemorare omnes nihil attinet. Prae aliis autem eminent *Joanes Rivius*, Attendoriensis Westphalus, Rector quondam scholae Annaemontanae longe celeberrimus; cuius merita de re scholastica in Misnia bene constituenda iam commemorabimus.

Fruebatur tum Annaberga singulari felicitate, quum viri clarissimi, et doctrina egregia florentes, eo se conferrent. *Rivius* quidem, peragratis ad superiorem Rheni ripam urbibus claris, Lipsiae honorifice exceptus a Bornero, Camiciano, et Joanne Wsifenstadiensis, Cygnaeaeque, auctore Bornero, docendi munere aliquot annos functus, summo in primis Valentino Hertelio, scholam Annaemontanam aperuit, eamque, profligatis monachorum nugis ineptisque tricis, longe florentissimam effecit*). Adductum secum *Matthiam Marcum Dabercusum*, ex Westphalia familiarem, eo perduxit, ut gratis, more illorum temporum, privatas explicaret scholas; quo tempore quoque *Ioannes Sturnus*, poeta valde probabilis, et Rhagii Aesticampiani amicus a condiscipulatu haud vulgaris, *Adamus Riffus*, Arithmeticae peritissimus, *Ioannes Naeuius*, medicus clarus, *Eringius*, multae lectionis Theologus, et *Antonius Beutherus*, Senator disertus, Annabergam illustrarunt; cum quibus omnibus Rivius familiarissime vixit, non sine magna litterarum et studiosorum utilitate. In tanta urbis celebritate, quae viros tunc temporis habuit eiusmodi, ut Lipsiae tanto numero non essent, nemini mirum videri debet, iuvenes paullo liberalioris et erectioris indolis, propter summam

O O O 2

et

*) v. Fabricii vit. Rivii apud Willich in Incens. Schol. Anab. p. 40. et Menckn. Diss. de Graec. et Lat. litterarum in Misnia instaur. §. 30.

et doctorum auctoritatem, et docendi praeclaram rationem, unde quaque eo confluisse. Rivius enim et Dabercus non persequantur vulgaris viae vestigia; non fallentur tempus explicandis dialogis Paulli Nivis, idiomate Laurentii Corvini, et Poematis Hieronymi Paduani, ut ante vulgo factum erat in scholis: ducebant disciplinae suae alumnos ad interiora Marfarum sacra, enarrandis poetis graecis et latinis, veluti Homero, Hesiodo, Virgilio, Ovidio, Terentio, et doctrinae veteris fonte limpidissimo, Cicerone. Rivii ratio interpretandi veteres Scriptores, vel ex eius notis in Sallustium mihi patere videtur. Peritissimus linguae latinae, ex usu loquendi erant suum scriptorem, adhibita crisi brevi, adscitisque veteribus libris Misc. et editis, nec pro more quorundam evagatur in locos communes, et dispositiones locorum logicas, quas mediocri ingenii homo facile conficere potest. Eiusmodi fontibus uberius sine dubio, inter docendum, breviter illustrabat, easque ad usum inventoris studiosae accommodabat, in methodo praesertim prudenter instituenda, ne has dicendi artes solum illustrat, sed et vitae aliquando liberaliter degendae didicissent: imprimendos vero eiusmodi locos non curabat, ne magistrorum solertiae doctrinaeque diffidere videretur. Non sine voluptate legi illam eximiam laudem, qua Josephus Waffius, editor doct. Sallustii, nostrum nobilitat, eumque melioribus auspiciis, quam superiores editores, ad idem opus paratum accessisse dicit: hunc primum Interpretum *ὁ ἄριστος ἐπιπέτυα* habuisse, neque animi secus, quam aurium iudicium, in scriptis ostendisse: testari hoc sententias antea male tornatas, et sine arte fluentes, quas novato verborum ordine, incisis membriisque permutatis, pristinis numerorum legibus obedire coegerit: usum quoque codicibus Misc. et libris veteribus, Aldino, Beroaldino, Badiano, et Argentoratensi, item Grammaticorum citationibus: adeo, ut quodcumque huic ad perfectissimum commentarium defuerit, aut aetati id, qua floruerit, aut ingenii humani imbecillitati tribui debeat. Vides hic imaginem docti et perfecti interpretis, qualem nostrae tempora, quae clariori quam superiora luce splendunt, esse volunt et optant. - Similem ar-

tem tractandi veteres scriptores, ostenderit iam in castigacionibus in Terentium editis. At non modo libris scribendis egregiis, quos Fabricius Chemnicensis in eius vita diligenter recensuit, nomen suum posteritati commendavit; sed et quod longe maximum videtur, fingendis animis doctrina et praeclaris institutis. Rivio valde honorificum est, quod ab Henrico Duce, cui nomen est Pio, Frisbergam arcessitus, dignus habitus sit, qui ingenium et praeclaram indolem Principum iuventutis, Mauritii, Principis illius fortissimi, et, ni fallor, tunc temporis maximi, et Augusti, sapientissimi purioris religionis statoris, formaret. Quod si Rivius operam in nullo alio animo ad virtutem et doctrinam fingendo impendisset, vel collocare potuisset; haec tamen gloria, quam sibi in conformandis sua disciplina his Principibus summis peperit longe maxima et stabilis est, et digna, quae ab omni posteritate cognoscatur. Quodnam enim monumentum hoc illustrius et perennius est, quod sibi exegit? Et quam insigniter eiusmodi opere disciplinae delectari poterat? Quam gratiosius deinde fuerit apud hos magnos principes, vel inde apparet, quod Mauritius eius auctoritatem, in scholis illis provincialibus constituendis, secutus esse dicitur. Disciplinae Rivianae bonitas et praestantia inde intelligitur, quod hos Principes non modo doctrina auxit et ornavit, sed et, quod ad laudem maximum est, iis amorem litterarum et hominum docturum instillavit, ut ex institutis praeclaris non modo Mauritii, sed et Augusti, quibus scholas atque Academias clariores reddidere, perspicere potest.

Ut igitur cum Rivio meo Annabergam, unde paullisper deflexi, revertar; rexit eius urbis scholam non diu quidem, non enim duos annos integros ibi docuit: sed tanta industria et sedulitate, ut contentis adversariorum, in primis pontificiorum calumniis, ipsi discipuli, optimi testes et integerrimi, quando ad iudicandi maturitatem pervenerunt, testati sint, quanta fuerit in omni re suscipienda et absolvenda religione et dexteritate. Praeter primum hac in re, Fabricium, popularem meum, laudabo neminem. Discipulos ibi non modo multos habuit,

Ooo 3

1675

) v. Fabricii vit. Riv. apud Willsh. l. c. p. 39.

(etsi multitudo discipulorum non famae stabili servit,) sed, in primis bonos, quorum fama non modo in Saxonia, sed etiam apud exterarum nationum, valde clara fuit. Liceat mihi hoc loco honoris gratia modo nominare *Georg. Fabricium*, Chemnicensem, virum de re scholastica, in primis de illustri Afraneo, quod rexit prudenter 26. annos, egregie promeritum, *Adam. Sibirium*, *Jes. Magdeburgum*, qui cum Fabricio humaniores litteras Misnæ docuit, *Christoph. Scheibam*, *Carchesium*, *Legerum*, *Ambrosium Schurerum*, *Nicol. Reinholdum*, Juris consultos, *Georg. Pylardum*, *Casp. Naevium*, *Schallerum*, medicos doctos et claros, ut alios taceam. Omnes disciplinae alumni, qui ab eius ore perperiderunt, eum maximo opere observarunt, et assiduitatem docendi, disciplinae gravitatem, vitae integritatem, modestiam in omnibus rebus prudentiamque laudarunt, et haec, ut non solum praeeptionibus viam ad virtutem sterneret, sed multo brevius et tutius iter ad illam perveniendi, exemplo suo et vitae institutis praeclaris, monstraret, adeoque non suae aetatis iuventuti, sed et seris posteris disciplina sua prodesset. Quorum meritorum magnitudine et valde amatus est a suis, ut ex epitaphio, quod Praeceptoris suo incomparabili scripsit Fabricius, intelligitur, in quo eum virum optimum, et magistrum morum severissimum, praeclare de praesentibus posterisque meritum, ornatum a principibus, cultumque ab eruditis, vocat. Etsi tantus vir Annabergam ornavit, eique praeter ceteras Saxoniae urbes, in quibus tum Musae non tam amoenum secessum et domicilium habebant, quam hic, auctoritatem conciliavit: invidia tamen sacrificulorum, quos stupor insignis notabat, et in primis *Zeidleri* cuiusdam, Pastoris pontificii ultimi, eo deductus est, ut, quam regendae scholae provinciam tam laudabiliter administrasset, eam ultro, non sine honorum dolore, deponeret. Fuit tunc ea doctissimorum hominum fortuna, ut, cum sua doctrina, qua litteris suum splendorem redderent, juvenibusque discendi cupiditatem inicerent, imperitos homines, rerum scientiam iactantes, artes dicendi vero, propter stuporem, periculosas, vel saltem inutilem verborum pompam habentes, obsequerent, malis adversariorum artibus de statu suo deicerentur.

*) v. Fabric. Annal. urbis Misniae, P. 104.

tur: qualem sortem fuisse scimus *Buschii* et *Rhagii* in Academia Lipsiensi. Sed Rivius noster, qui non sibi, sed iuventuti studiose iuvandae natus sibi videbatur, mox, Annaberga relicta, Mariabergam secessit, quam urbem, tanquam Musarum sedem, et suae quietis domicilium, valde amavit, in eiusque laudem peculiarem quoque libellum scripsit. Et si ibi publicis laboribus non functus est, quod vellet omnem molestiae sensum quem in pulvere scholastico collegerat, deponere, et in otio honesto aliquamdiu vivere: tamen non otiosus fuit, cum esset otiosus, sed, quos paullo erectioris indolis discipulos secum adduxerat Mariabergam, eos doctrina et bonis moribus politiones et humaniores reddidit. Sed non diu hoc otio ibi fructus est. Quum enim eum Gasp. Crucigerus secum Schneebergam deduceret, et Weisenbachio, praefecto urbi, Senatuique haud vulgariter commendaret, qui, quod sibi talis viri videndi copia data esset, et iste spem inieciisset fore, ut iuventuti studiosae publice prodesset, in sinu gaudebant: tandem persuaderi sibi passus est, ut ibi ludum literarium praedator regeret. Quibus praeclare factis fama viri, fortuna longe maior, sic enituit, ut plures urbes sibi tam idoneum magistrum exoptarent, qui scholas ordinaret, easque sua praesentia nobilitaret. Unde Regiomontem in Borussia, et Budissinam venire est invitatus. Sed in excellentiorem locum fortuna eum evexit, cum Henricus Pius, Dux Saxoniae, eum, ob tantam nominis celebritatem, Fribergam vocaret, ut Mauritium et Augustum, colissimos principes, pietate et bonis artibus erudiret. Ibi scholam aperuit, collegis in societatem laboris venientibus dignissimis, Adamo Sibero, Iobo Magdeburgico, et Fabricio Chemnicensi, qui tanta laude et existimatione peritorum bonas litteras docuerunt, ut, cum Principes augustissimi scholae umbram splendore collustrarent, Riviumque interpretantem Livii Decades audirent, Gymnasium Fribergense, omnibus Scholis, celebritate et frequentia tunc temporis antecelleret. Exceperat Friberga, tanquam alma studiorum mater, praeter Rivium et Siberum, Rhagium quem invidia exulem et extorrem Lipsia fecerat, Petrum Moschazum, et Sobium, quod

Fabri-

*) v. Ernestii Opp. orat. p. 61.

Fabricius merito in praefatione (p. 4.) ad Virgilium suum praedicat. Sed haec urbs non diu in oculis suis ferre potuit Rivium. Quum enim ex omnibus eius rebus, eius fideli concreditis, fides et industria plane singularis eluceret; Henricus ille Pius eum iussit in contubernio Augusti, in Academia Lipsica, esse, ut studiorum Principis esses quasi rector et comes. Cognita atque perspecta eius prudentia, in regundis studiis principis; inde ad altiorem honoris gradum ascendit. Constitutus tum Misnæ, iussu Mauriti Ducis, Senatu ecclesiastico; noster Rivius huius sanctioris concilii Senator sive assessor fuit designatus, Quo in munere amplissimo, non modo de gravissimis rebus consultus, sapienter respondit, de doctrinis religionis falsis aut suspectis diligenter cognovit, et doctrina ministrorum ecclesiae explorata, acq; censor morum, si quos praves cognosset, exhibuit, sed et inspectio illustris Scholæ Afranæ ei fuit delata, ut nunquam, usque ad vitae finem, scholarum salutem promovere desineret. Tantus vir itaque fuit Rivius, ut ex his disputatis non dubium esse possit, eum de scholastica in Saxonia, et præcipue in tractu Misniæ montana, meritiſſimum fuisse. Audorem huius rei quoque haud spernendum Menckanium, cui cognomen fuit Bureardo, laudare possum, qui in dissertatione, supra laudata, ipsi inter instauratores græcarum et latinarum litterarum, in Misnia, non infimum locum adsignat. Mirum quidem alicui videri possit, quod non diu in una manserit loco; et fuerunt sane, qui hoc levitati euidam animi tribuerent: sed, nisi fallunt omnia, hæc sedis alicuius fixæ stabilisque constitutæ inconstantia, plurimis laboris factus est utilissimus, cum in prudenter ordinatis simul rationem rite docendæ humanitatis inferret, atque in discipulis ipsius disciplina formatis, exempla, ad quæ alii se conformare possent in erudienda iuventute, posteritati relinqueret. Hoc magis, rectulævi memoriam tanti viri, æquis et doctis lectoribus non iuvenuti studiosæ non inutilem suscepisse videbitur.

NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Novembris Anno MDCCLXXI.

IO. GERHARDI, THEOLOGI QUONDAM JE-
nensis celeberrimi, *Locorum Theolog.* Tom. V. VI. VII.
VIII. Denuo edidit, variisque observationibus ac disserta-
tionibus auxit et illustravit, IO. FRIDERICUS
COTTA, Theologus Tubingens.

Tubingæ, sumtu Johannis Georgii Cottæ,
MDCCLXVI. fqq.

Pergimus in recensendo utilissimo labore, et antiqui Ger-
hardi, et sospitatoris eius Cottæ, atque id ita agemus,
ut uterque sua laude ornatur, multisque, vel aliquibus fal-
tem, desiderium oriatur, non ex rivulis nescio quibus, sed ex
ipso fonte ubertatem petendi.

Agit ergo Tom. V. primum de peccato, in quo perti-
nax et diuturna nobis controversia est, non cum hæreticis
solum his illisve, sed cum ea, unde omnes hæreses deduci
possunt, philosophia veteris Adami, cui rationi suæ dum ni-
mis indulserunt homines, in diversas partes religiones abive-
runt. Es est sane doctrina de peccatis, multis præiudiciis

Ppp

tam

tam theoreticis, quam practicis involuta, non apud alienos solum, sed et nostrae partis homines. Atque uti morborum infinitus est numerus, ita etiam peccatorum, et uterque difficulter ad tres quatuorve species redigi potest, cum virtus sit una, errores vero innumerabiles. Agit ergo Gerhardus, de natura, appellatione, causis, et effectibus delictorum, variisque speciebus, commissionis, omissionis, aversionis a Deo, conversionisque ad creatorem, in quo subtilius quidem, sed recte, fontem omnium malorum mystici ponunt; de peccatis, quae causae poenaeque sunt aliorum peccatorum, quod valde caute est tractandum, nam etsi res ipsa sit vera, Deum peccata peccatis punire, tamen permittendo id potius fieri statuendum est, ne auctorem Deum faciamus. De peccatis internis et externis, cordis, oris, operis, ubi praecipue subtilis inest disputatio cum Pontificiis, an concupiscentia, quae evitari non potest, sit revera peccatum; quo in loco acutissimi utriusque partis Theologi dimicaverunt, utriusque, ut solet, sua defendentes. Minus controversa sunt, quae notantur de peccatis contra Deum, se, vitaeque socios, in corpus vel extra corpus commissis, ubi de Carne et Spiritu acuta est dissertatio; de peccatis manifestis et occultis, clamantibus et non clamantibus, capitalibus, et comparative saltem minoribus; de alienis peccatis, quae societate quadam nostra fiunt; de venia vel morte dignis, in quibus prolixa dissensio est inter nos et Romanos, qui valde sibi in hac distinctione placent, cum in se omnia peccata sint poenarum digna, licet quaedam veniam consequantur, non tamen mereantur. Denique de peccatis quae imperium obtinent vel minus, de iis quae in se peccata sunt, vel ob accedens aliquid aliud peccata fiunt; de mortuo vel vivente adhuc peccato. Sed et, quod nunquam satis tractari explicari potest, de Peccato in Spiritum Sanctum, vexato tot sententiis atque interpretationibus, quot fere sunt libri Theologici, multosque scimus clam his curis torqueri, an forte et ipsi tale peccatum expers remissionis commiserint, quod aegris, sive corpore, sive animo hominibus,

bus, miras solet turbas ciere. Qua in re philologicas atque theologicas observationes addidit acutissimus Cotta, et rem in se satis obscuram, industria atque ordine egregio reddidit clariorem.

Sequitur impedita illa et tot agitata rixis Philosophorum atque Theologorum quaestio, de libero arbitrio s. libertate, quae iam in Philosophia fit profundior, quam ut humana libertas humano ab ingenio possit unquam satis intelligi. Sed apud Theologos eo difficilior est, quo minus valeamus in res ipsas arcaniores penetrare. Erasmus certe scimus, cum compulsus, ut creditur, ab adversariis Lutheri, de libero arbitrio librum edidisset, eoque apud Lutherum et Evangelicos parum gratiae iniisset, suspectus dudum suis, solitum esse dicere: *equidem dum liberum arbitrium defendo, paene peridi meum*, id quod forsitan in plures dici queat. Sed Gerhardsus in ea re ita versabatur, ut, postquam de libertate in genere dixisset, eamque in libertatem a coactione et necessitate, in externam internamque divisisset, libertatem iuris et facti, deinde pro diversa conditione hominum diversam statuisset, aliam innocentis, aliam lapsi, aliam sanctificati per gratiam Dei, aliam denique alterius vitae asseruit. Sed, ut nos quidem arbitramur, poterat id adhuc accuratius agi. Magna est enim nobis suspicio, lites illas contumaces Theologorum et Philosophorum, aut oriri, aut ali saltem ex eo, quod quisque genus humanum, totasque vires aliorum, ex se solo metitur. Forsan tu liberior es, nos reliqui adstrictiores, vel tu minus eligis, nobis hoc arbitrium est, sed peperam agis, si omnia haec ex te iudicas. Extant ea de quaestione tot acria volumina, ut nuperrimo exemplo utamur, Wolfianorum et Antiwolfianorum, de quibus utrisque vere dici posset,

— — — *si Pergama dextra*
Defendi possent, certe hac defensa fuissent.

Ppp 2

At

At quid iis actum est, quid decisum, nisi ut quisque Lectorum suum ad sensum usumque, fallacem fortasse referat, et sic pro libertate, vel contra eam pronunciet, id est de se ipso qualis forte sit. Namque uti facierum, ita ingeniorum et voluntatum mirifica est diversitas, ut vix duos invenias sibi omnino comparēs. Gerhardus igitur ad controversias flectens, alios ponit inter peccantes in excessu, Pontificios praecipue, speciose de libero arbitrio differentes, sive illud in naturalibus, sive moralibus, sive spiritualibus demum collocent, et latus est contra Bellarminum; nimis liberalem in libertate concedenda, disputans. Alteros in defectu ponit, qui ex homine nervis alienis mobile lignum faciunt, Stoicos, Manichaeos; Reformatos; et quos *evdēous* vocant. Quorum hominum classes, per omnem fere aetatem, deduxit in notis ingeniosissimus Cotta, sexque recentiorum philosophorum nomina recitat, iure vel iniuria, quis enim scit? hoc crimine notatorum; auditoremque potius ad alienos labores ablegat, quam ut, quae summa eius viri modestia est, ad suam sententiam alliciat. Legimus ergo hanc partem Gerhardiani operis summo cum fructu, et suavitatis et doctrinae. Succurrebat etiam, quod de Augustino olim iudicatum est, eum contra Manichaeos disputantem Pelagianum fere esse, contra Pelagianos Manichaeum. Adeo difficile est medium invenire, nedum tenere. Tertia Pars huius voluminis de Lege agit, quam cum divisisset in divinam et humanam, moralem, caerimonialem, forensem, scripti vel consuetudinis, ecclesiasticam atque politicam, eiusque species, naturae, gentium, et civitatis, inde accuratissime agit de Decalogo eiusque capitibus. Quae tota tractatio cum ad mores spectet latius excerpti hic non potest, eoque libentius Lectorem ad ipsum volumen transmittimus, quo magis ei spondere possumus usum et delectationem. Nam egregium quoddam compendium morum exhibet, et in dubiis quaestionibus, quas *casus conscientiae* appellant, quales permulti eo in genere reperiuntur, copiosus et valde subtilis auctor fuit. Ac licet

licet infinita sit in hoc quaestionum copia, poterunt tamen vel breviter inde discere iuniores Theologi, quomodo sit versandum in explicandis definiendisque officiis. Colophon additur per disputationem, an satisfieri legi ab hominibus queat et de usu legis triplici, cui Cotta noster de legibus politivis erudita quaedam atteruit.

Explicat Tomus VI. uberrimum illum locum de caerimoniis Judaeorum, legeque quam caerimonialem dicunt, derivatum ex antiquitatibus sacris; de sacerdotibus, sacramentis, sacrificiorum varietate et in Christum significatione; de rebus, temporibus, locis, ritibusque aliis. Adiuvit hic valde antiquum Gerhardum recentiorum Philologorum observationibus, Editor, nec minus in altero tractatu de legibus forensibus, et ex egregiae lectionis copia substravit auctori notas, quasi novum fundamentum, ut alius fere Gerhardus emergere videatur. Atque nunquam satis excoli hic campus poterit, et ad arcendos profanos, et adcoercendum nimis abundans nonnullorum ingenium. Alia est disputatio de Evangelio, eiusque praecipue a lege omni diversitate. Quam arcem religionis nostrae ita tractat, ut de argumento, de auctore causisque, de tempore, natura, effectis, et sine Evangelii, eiusque a lege discrimine, plurima optime moneantur, additis dein controversiis, an novarum perfectiorumque legum auctor, aut consiliorum saltem Evangelicorum Christus fuerit? an Evangelium vere concio poenitentiae, quove sensu dici possit? Magnae olim concertationes, et mira animorum acerbitate gestae, nunc vero sopitae, sed quasi sub favillis, ut solent omnia male extincta incendia.

Descenditur ad poenitentiam, nimis liberali connexione, in quo Gerhardianum systema nobis non omnino placeat. Ast ubi plura nitent — — De poenitentia igitur, cuius, onomatologia explicata, ipsa notio uberius exponitur. An ad Sacramentum revocari queat, et qua significatione? de divisionibus, causis, et vera partitione peccatorum. No-

bis tamen maxime placuerunt Polemica illa, contra partes quas pontificii poenitentiae ponunt. Sic de Contritione et Attritione, quorsum utraque pertineat, quid valeat coram Deo, unde oriatur, quid efficiat, multa proferuntur hausta ex ipsis adversariorum libris. Postulat ea pars attentam Lectorem, et interna experientia subactum iudicium, quae non sunt omnium, ne Theologorum quidem. Confessionem exponit, quo sensu et modo Pontificii urgeant, enumerationem videlicet; quo nos, et publicam et privatam. Ipsam arcem Romae invadit dissertatio de satisfactionibus, tum et qualem necessariam iudicemus declarat, et salvo tamen Servatoris merito, et quomodo ludant adversarii, aulaeque et culinae subserviant saepe satisfactionibus, indulgentiis, et iubilaeis suis quorum iam ipsos pigere occipit. Multum lucis ex notis Gerhardi ipsius adiectum videmus. Accedunt ethica quaedam salutariter monata, de poenitentia, quam celerrime suscipienda, et quos illa fructus ferat. Addidit versatissimus in recentiorum librorum notitia Editor, copiosam dissertationem de varietate sententiarum, multoque certamine inter Romanos, Gallicanos praecipue, super contritione et attritione. Diu nobis nostras digladiationes illi obiecerant, donec proelia, super bulla Unigenitus inter ipsos tanto animorum motu edita, ostenderent, satis etiam illorum concordiam discordem esse. Et ubi non?

Septimus tomus de uno, sed gravissimo argumento est, in quo saepe cum adversariis, non de imperio, sed de ipsa salute decertavimus. Est haec iustificatio peccatoris coram Deo, et cui illa fundamento innitatur. In quo subtilissima utriusque partis ingenia multum ac diu sese exercuerant, tam Pontificiorum, quam etiam Socinianorum atque nostrorum. Gerhardus autem eo ordine procedit, ut postquam de voce atque praesentia huius salutaris articuli egisset, ageret etiam de causa efficiente iustificationis, eamque poneret in sola gratia Dei, non vero donis divinis, ut pontificii,

ficii, quae gratia gratum faciens apud eos appellatur; sed in solo favore, quem gratiam gratum declarantem nostri appellant. Cumque negari non possit, sacros scriptores variis significationibus vocem gratiae usurpare, debet eo magis sollicitus Evangelii doctor ipsas formas loquendi indagare, ex quibus omnis controversia enata est, dum quisque Scripturam ad suum sensum rapit trahitque. Postea in causam meritoriam iustificationis inquiritur, quae in solo merito Servatoris nostri est, partim contra Socinianos, qui omnem satisfactionem ad exemplum piae vitae redigunt, quorum argumenta interdum satis acuta, interdum viliora, fusa refutantur; dein Pontificios, qui libenter merita Sanctorum suorum, Mariae, Monachorum, quibus uniuscuiusque ipsius attexerent: quae sententia ex Christo valde imperfectum mediatorem facit. Lata hanc excipit disputatio de fide, ut instrumentali causa iustificationis et illud *Sola fide*, quas turbas non dedit? Quare Gerhardus notionem ac partes ipsius fidei constituit, notitiam veram vivamque, ad sensum salutarem, fiduciam plenam: ac praecipue hic tanguntur Romani, qui meram notitiam litteralem, assensum magis Ecclesiae quam Deo praestitum, fiduciam satis de eventu dubitantem, fidem dicunt, inducti quibusdam locis biblicis, nobisque libenter hanc significationem suam obtruderent: qualem fidem iustificare posse nemo nostrum dixerit. Quae ut ambiguitas tollatur, magna industria collectae sunt divisiones fidei, partim ex nostra, partim ex Scholasticorum ratione, quae a nostra verbis potius, quam re abhorret. Postea de obiecto fidei, promissionibus gratuiti Evangelii, de Servatore exclusa Pontificiorum legalitate, quae ad generalem fidem pertinet. Breviter haec indicamus, compendii, non controversiae causa. Atque utinam haec vel nostrorum multi intelligerent, qui saepe pingui Minerva in hoc negotio utuntur. Et ut aperte dicamus, nunquam plebs illiterata vel litterata, nec Catholicorum nec A catholicorum, iudex hic esse potest. Felix oportet esse ingenium, quod tam ardua assequatur. Reliqui rudiores melius

Ius tacuissent utrinque. Vide, mi Lector, ultra centena
 millia hominum in Polonia hoc solo bello, quod aegre nunc
 deflagrat, ex utraque Secta sunt inferiae huic discrimini mis-
 sae, quorum vix centum fortasse statum controversiae scive-
 runt, Lutherani sine fide, Catholici sine caritate, quibus se
 tantopere iactant. Effectus fidei proximus iustificatio, isque
 solus integro capite absolvitur. Ubi adversarios, nimis late
 in voce fidei et iustificationis evagantes, et Luthero propter
 voculam explicationis causa insitam, *allein*, atrociter insultantes,
 erudite represserunt auctor et editor magna copia le-
 ctionis, atque curae. Nam necessaria esse opera, accurate
 defenditur, modo ne ad iustificationem; renoueturque anti-
 qua illa calumnia, quasi caritatem a fide dirimamus, cum di-
 stinguamus tantum. Manet ergo causa formalis iustifica-
 tionis sola Christi mediatoris iustitia, quae fide nostra esse de-
 claratur, cum in sequente sanctificatione incipiat *demum* in-
 haerere, sed in iustificatione nondum. Mediatoriam dici-
 mus iustitiam, adversus Osiandrum, qui essentialem allegabat,
 quae tamen contra peccatorem potius militat. Sola igitur
 hic censenda est gratuita, nullo respectu habito ullius dignitatis,
 nisi obiectivae, quod et ipsa hic et ille adversariorum
 iam incipit concedere. Hoc varias per classes ex scriptura
 est demonstratum, et dein subtilissime disputatur cum Bellar-
 mino, qui, ut omnes sui a iustificatione sanctificationem dis-
 cernere non potest. De fine iustificationis, usuque huius
 doctrinae tandem explicat, in quo haud scio an ulla sit reli-
 gio et Deo dignior, et sanandis animis aptior, quam haec
 Evangelicorum est, adeo vere, ut ipsi pastores Pontificii, ulti-
 mum spiritum ducentes, non alia quam Evangelica ratione,
 omisso omnium humanorum meritorum nomine, consolentur.
 Locupletavit hunc tomum sollertissimus Cotta dissertatione,
 qua controversias Socinianorum in hoc doctrinae capite ad
 quatuor haec redegit: primum male Socinianos cum Catho-
 licis nudum assensum fidem appellare; dein negat, nostram
 obedientiam saltem ut aliquid accipi a Deo, nosque inde in-
 stos

stos putari; post reprehendit dicentes non alienam ergo Servatoris O. M. sed nostram obedientiam nobis huc prodesse; tandem et eos ipsos dum dicunt, alia ratione patres V. T. quam nos consecutos esse iustificationem. Nobis praecipue tertium placebat, in quo obiectiones, fieri contra meriti Servatoris imputationem fieri solitas, et indicat aperte; et feliciter tollit. Opera nostro potissimum saeculo necessaria, cui ni succurratur brevi, totum fiet Socinianum, cui eventui non male iam praelucetur.

Sed veniamus ad octavum tomum, reliquos quatuor, ne tedium suboriatur lectoribus, in aliud volumen reservaturi, qui in bonis operibus et sacramentis totus absolvitur. Cumque mirus usus in verbo hoc boni operis fuerit, non solum usus vocis, verum etiam species vero bonorum operum indicantur, de forma eorum, quae e divinis praeceptis sola pendet, quamque necessaria illa sint si non saluti, salvandis tamen, contra Georgium. Maiorem ex nostris, incautionem in verbis, et Bellarminum, cuius argumenta bona, sed nostram sententiam minime ferentia, proesse retunduntur. De perfectione dein bonorum operum, quam adversarii potius disputandi studio urgent, quod tot eorum sententiae docent, putantes segniores homines futuros, si perfectionem huic vitae impossibilem esse cognoscerent. Alta est quaestio; eaque non minor, de meritis bonorum operum, in quo facile in initio convenire potuissimus, si utraque pars illico meriti vim definitivisset, sitne praemii, an dignitatis sensu accepta. Infinita hic utrinque dicta allegantur, et *κατ' ἀρχήν* merito locus nullus est, nisi ex lenitate Dei, cui placet, quicquid boni sit. Suademus ergo junioribus, quin et senioribus e nostris, quid enim ad nos alieni? ut congressurum adversariis, mutua declaratione ac definitionibus velint et intelligi et intelligere; quo vitio saepe peccatur, et Andabaturum more digladiantur, qui se mirificos propugnatores religionis vel sapientiae putant. Et septem illae classes argumen-

gumentorum Bellarmini facile ruent, si teneamus, pretium et praemium esse bonis operibus, non meritum vel dignitatem, severè si haec verba capiantur, adversus Deum. Alia inserta est quaestio, an propter praemia debeamus Deo servire: in quo suspendimus iudicium, ne affirmantes hoc, purae virtuti, puro amori detrahamus, vel negantes, humanae naturae videamur immemores esse. Concludit egregia disputatio, de amissione fidei totalis per peccata, quae rationibus et biblicis, et theologicis confirmatur, contra Reformatorum nonnullos, qui regeneritos cum electis confundentes, negant id fieri posse, quorum rationes solide vidimus refutari. Sed difficulter lector satis vim utriusque sententiae assequetur, nisi subactae intelligentiae, et multa cognitione animorum huc instructus accesserit. Doceri talia atque animadverri facilius, quam evinci queunt.

Desinamus nunc in loco de Sacramentis, *fertili litium* Theologicarum, cum de pacis signis causisque, parum pacifice agunt. Satis constat inter omnes, nec textum hebraicum, nec graecum, ullum verbum habere, quod notioni Sacramenti exacte conveniat, nec unquam definiri in Scripturis, quid proprie sit sacramentum, quae requisita, quas species habeat, quot denique, vel quae res habendae sint in sacramentorum numero. Debeamus ergo, in causa quae nec appellatione, nec definitione, *κατὰ τὸ ἔνθεν* in scripturisprehenditur, quanquam alias sit verissima, tamen minus *ἀποδείξει* esse. Viam egregie sternit Gerhardus, ubi de voce hac sacramenti disputat, quae voci *μυστηρίου* utcumque respondet, et in Vulgato, ac Patribus, promiscuè usurpatur, et populariter etiam de rebus usurpatur, quas adversarii in sacramentorum numerum neutiquam referrent. Id magna copia lectionis et eruditionis ostenditur. Qua diversitate significationis efficitur, ut unaquaeque factio, alia requisita, *aliam* definitionem sibi formet, in quo multa sunt arbitraria. In causis efficientibus, facile convenitur de principali, Deo nempe

nempe et Christo; intricatior vero est quaestio, clerici ne soli, an laici quoque, quorum sacramentorum, quibusque temporibus et conditionibus, possint administri tantarum rerum haberi. Praecipue ubi ascenditur ad captiosissimam hanc, an intentio administri sit de essentia sacramenti; et acuti sunt doctores in distinguenda hac intentione. Difficile est hic moderamen invenire. Si intentio requiritur pro quantum pendet e ministro; si non, quomodo vox recitantis differat a consecrante? Haec nunc ita posuimus, ut lectori impetum ceremus auctorem adeundi. Quomodo ergo dispensanda sint sacramenta, quibus sint exhibenda, quae res sint sacramentales, natura et forma ipsius sacramenti, in quoniam versetur, sitne in mera *χρῆσι* et significatione, an *μετάδοσι*, et coniunctione rerum coelestium cum terrenis *ἐπισημαῖς*, quae magna est inter nos et Calvinianos, Scholasticis nonnullis inhaerentes, contentio, id dein apte et dilucide anquiritur. Necessitas vero quae sit sacramentis, absoluta nec ne? quibus sacramentis minor, quibusve maior insit, id multa cum utilitate legetur. Novimus exercitatos fidelesque pastores, qui constantur, multa sibi in munere quotannis occurrere dubia ac periculosa in ea re, usuque ecclesiastico, ut vix sibi satis prospicere queant. Caveant ergo, qui quae non intelligunt negligunt, ne lectam suam tunc demum intellegant, cum ad rem, curam animarum, et administrationem pervenerint, id est sero nimium. Finis est in finibus sacramenti, tam primario, qui est, ut Deus actu nobis aliquid conferat, aut secundario, ut sint signa quaedam rerum coelestium; quod confirmatur atque defenditur contra magnum eorum numerum, qui mera signa inde efficiunt. Magna dein et anceps est quaestio, an etiam V. T. sacramentis haec vis fuerit conferendi gratiam, ubi in diversa abeunt non Pontificii solum, sed haud pauci etiam de nostris. Sequitur, an ex opere operato sacramenta gratiam conferant, quod placet pontificiis: qui si hoc intelligunt, dignitatem sacramenti non pendere ab utentibus, recte dicunt;

sin putant prodesse posse ei, qui sine bono motu est, falsissime. De significandi efficacia facile omnes consentiunt. Intricata est quaestio, an sacramenta imprimant characterem iadelebilem, quod Pontificii de tribus affirmant, baptismo, confirmatione, et ordine, quae negant ideo iterari debere semel facta, quia eam sive qualitatem, sive notam tamen, imprimant mentibus, quae nec in aeternum tolli plane ex ea possit. Satis ingeniose, ut solent, atque utinam paullo certius! Nos vero ne baptismum repetamus semel admissum, aliis rationibus adducimur. Quae universa, tam suppleta, quam illustrata sunt passim, doctissimi editoris annotationibus, quae eo maius pretium accipiunt, quia ad nostra tempora historiam Theologicam deducunt, et qui fontes aequandi sunt indicant. Inveniant multi antiquitate iam fere sepulti libri boni, tales editores, optamus. Utinam induci diligentissimus editor possit, ut Gerbardum in *compendium* redactum, inventati proponat. Reliqua alio tempore.

GLOSSARIUM SUIO - GOTHICUM, IN QUO
tam hodierno usu frequentata vocabula, quam in legum patriarum tabulis, aliisque aevi medii scriptis obvia, explicantur, et ex dialectis cognatis, Mosagothica, Anglo - Saxonica, Alemannica, Islandica, ceterisque Gothicis et Celticis originis illustrantur. Auctore JOHANNES I H R E.

Upsaliae, typis Edmannianis, a. 1769. Vol. I. II.
 in Folio major.

Inter praestantissimos seculi nostri proventus, iure quodam suo, referri potest, hoc opus doctissimi atque laboriosissimi *Ihrii*, de quo universa Europa litterata gratulari sibi vehementer etiam atque etiam debet. Ipsi Glossario praepositum

tum est prooemium utilissimam atque doctis, ex parte etiam nondum cognitis, observatio ut us plenissimum. Quod cum auctor doctissimus nobis satis superque probaverit, in eo excerpens tanto nobis licebit esse copiosioribus quanto lectoribus nostris gratias facturos nos commemorandis rebus, quae ibi tractantur, utilibus, existimamus. Quibus cognitis, lectores adeo bene de ipsius glossarii natura atque indole iudicaturos esse speramus, ino confidimus, ut nostra quidem commendatione egere, plane, non videatur. Dolendum tamen est, libri utilitatem apud multos homines historiarum non satis gnaros impediri insigni aliquo errore, in quem doctissimus *Ihrus*, praeter nostram opinionem incidit, quique per totum opus dominatur. Nimirum, iustam atque accuratam nominis Scythiae notionem non habuit, idque laetioribus, quam lege historiae fieri debebat, finibus circumscriptis. Igitur ille Scythiarum nomine comprehendit Germanos, Gothos, Graecos, Romanos, Celtas, Slavos, Hibernos; horumque populorum omnium linguas dicit esse quasi sorores, quae ab aliqua lingua Scythica, veluti matre, communes habeant origines. Verum est, linguam Graecorum, Latinorum, Germanorum, Persarum, dialectosque Celatarum, atque incolarum Walliae, usitatas, arctissime invicem coniunctas esse, et antiquissimis temporibus unam eandemque linguam effecisse: sed quod *Ihrus* contendit, huius coniunctionis causam esse hanc, quod omnes hae linguae provenerint e lingua Scythica, id vero cum historia prisca conciliari nullo modo potest. Nos quidem eam opinionem, quantum fieri potest, brevissimis refellemus.

Jam primum omnium fati constat, atque a viris eruditae copiose expositum est; Genes X. sub Gomerio Cimbrios, s. Celtas, sub Magogo Seythas, sub Madai Medos et Slavos, feros ipsorum posteros, sub Javano Graecos, sub Tirade antiquissimos Thraciae incolas intelligi. Hos autem viros Moses fratres appellat, i. e. cognatos, qui similes ori-

Q99 3 ginea

gines habeant. Hinc igitur sequitur, Celtas, Scythas, Slavos, Graecos, Thraces, a primis initiis una eademque lingua usos esse, quae lingua deinceps degeneravit in varias dialectos, e quibus tamen hodiernum apparet communis ipsarum origo. Quemadmodum Persae ab Scythis Asiaticis, ita omnes omnino ad Germanicam stirpem pertinentes nationes, originem a Scythis Europaeis ducunt. Gothi aut Getae videntur idem esse cum Kithimis s. Ketimis, qui ad stirpem Javanicam pertinebant. Germani, non minus quam Gothi, paulatim sese cum aliis populis, quamquam et ipsis arte invicem cognatis, commiscuerunt; nimirum illorum alii cum reliquiis Celstarum, qui ante ipsos Germaniam incolere, alii cum Slavis, qui et ipsi antiquissimis temporibus illius aliquot loca habitaverunt; hi (Gothi) cum Thracibus, Graecis, et Slavis. Haec tot populorum commixtio, dialectorum etiam magnas immutationes fecit necessarias. Romani, atque omnino Itali, originem deducunt a Celtis primis et antiquissimis ac Scotorum agnatis, cum quibus postea magnae Graecorum atque etiam Slavorum Asiaticorum coloniae commixtae sunt. His fundamentis, non communi aliqua lingua Scythica, nisi arbitratur coniunctionem linguarum Graecae, Latinae, Germanicae, Slavicae, Celticae et Persicae. Est enim lingua Scythica, Graecae, Latinae, Slavicae, et Celticae soror potius, quam mater habenda. Solae Germanorum dialecti, et lingua Persica, a lingua Scythica proveniunt. Hinc intelligitur, nos, qua coniunctionem harum linguarum in genere cum auctore consentire, in gradibus vero huius coniunctionis definitis ab illo discrepare.

His praemissis, ad prooemium ipsum progrediamur, cuius consilium est hoc, ut auctor rationem reddat de modo, quo usus sit in demonstranda vocabulorum Saeo-Gothicorum origine et significatione. Admonet statim ab initio, atque usus glossarii ipsius hoc confirmat, ipsum, qua
 etymo-

etymologium singulorum verborum longe alia via incoffisse, quam eos, qui ante illum in hoc genere laboraverunt. Fundamenti loco ponit linguam vetustissimam patriam, quae cum ipsi non satisfacit, tum consulit Islandicam. Haec enim nec tantum puritatis pristinae, quantum aliae linguae, per peregrinos populos amisit; nec fuit ante nongentos annos diversa ab antiquissima patria. Tum comparat linguam Alemannicam et Anglo-Saxonicam, quae arctissime inter se cohaerent, in primis autem Moefogothicam, certissimam reliquarum linguarum matrem; nos quidem malimus illam appellare sororem antiquissimam. Eius tam paucas hodie extare reliquias, sane eruditionis causa dolendum est. Quoniam Gothorum et Celtarum magna quaedam coniunctio antiquissimis temporibus intelligitur, Celticae vero linguae duae dialecti hodiernum usu hominum in regionibus septentrionalibus adhuc viventium valent, has quoque linguas doctissimus *Ihrius* diligenter inter se contulit. Linguae quoque Graecae et Latinae hac ex parte satisfactum est: illi propterea, quoniam Scythae, a quibus Germani originem trahunt, vicini Graecis fuerunt, et quoniam Pelasgi, populus Scythicus, ante Hellenum aduentum Graeciam inhabitabant; (immo potius contrarium verum est; nam quemadmodum Pelasgi et reliqui antiquissimi Graeciae incolae e stirpe Javani, ita Hellenes e stirpe Magogi oriundi erant; Prometheum enim, Hellenis patrem, Graeci commemorant fuisse Scytham;) hanc contra, (Latinam linguam,) comparavit auctor propterea, quod orta est e Pelasgico et Graeco, sive potius e Celtico, Graeco, et ex parte etiam Slavico. Europaeos constat e regionibus orientalibus esse profectos. Hinc auctor linguam Hebraicam, (quae utrum sit omnium antiquissima, ut h. l. dicitur; nondum est huc usque ab ullo demonstratum,) cum Sueo-Gothica contulit. Denique nec Persica lingua hic ommissa est. Causam auctor reddit hanc, quia Gothi, (qua scilicet sunt Scythae,) et vicini erant Persis, et cum iis multam conversa-

verfabatur. Nos quidem aliam addamus, quia scilicet Gothi, Germani, et Persae, e stirpibus proxime cognatis erant. Ad extremum, linguae Gothicae etiam e Slavonica multum lucis affundi posse, *Ihrius* noster tribus de causis rectissime affirmat. Primum quia populi Slavici et Gothici sunt Scytharum posterii; (Slavi vero non sunt posterii, sed fratres Scytharum, quippe oriundi e stirpe Madai, qui, ut supra diximus, cum Magogo, cuius posterii sunt Scythae, communes habebat origines.) Deinde, quia Slavi coniunctum Getis vivebant; denique quod hodiernum eas regiones tenent, e quibus olim antiquissimi populorum septentrionalium patres profecti sunt. Quoniam igitur lingua Slavonica ad cognoscendam Sueo-Gothicam tam multum proficit, dolet auctor, atque cum ipso multi alii dolebunt, se propter ignorantiam eius hoc praesidio destitutum esse. Haec est veluti summa prioris partis prooemii, quae inde a pag. 3. usque ad 41. progreditur. In posteriore sectione exponitur de linguae Suecicae immutationibus, et quibus legibus singulae litterae verborum vel patriorum, vel exterorum, paulatim in alias abierint. Jam vestigia auctoris nostri paullo pressius sequuntur, exponemus sigillatim de linguis is, quae cum Suo-Gothica habent aliquam coniunctionem.

Primum igitur A. disputat pag. 3. et 4. de lingua Hebraica, quam, ut supra iam admonuimus, falso, saltem cum nulla veri specie, omnium primam et antiquissimam existimat. Eodem modo nec Scythicae linguae primam post Hebraicam locum assignari videtur posse; est enim, si non antiquior Hebraica, certe eiusdem antiquitatis. Si autem vel maxime lingua aliqua prima sit dicenda, potior fortasse iure haec praerogativa Indicae ultra Gangem, aut Chinesicae tribuatur. Ceterum hae duae coniecturae, admodum incertae, per totum auctoris nostri opus dominantur. Nam cum v. c. verbum aliquod Sueo-Gothicum ex Hebraico aut Scythico interpretatur, tum, ad ultimam verbi originem adfeca-

adscendisse sibi firmiter persuadet. In quos autem errores Bochartus, aut Thomassinus, quibus omnia Arabica aut Hebraica videbantur, olim inciderunt, eos, fatendum est, esse a doctissimo *Ihrlo* studiose evitatos. Eius autem ratio est haec, ut, si occurrat aliquod vocabulum Hebraicum, quo voces Sueo-Gothicae explicari veris etymologiae legibus possint, illud apponat. In fine, huius disputationiunculae commemoratur Olai Rudbeckii iunioris Thesaurus Linguarum harmonicus, qui in bibliotheca Upsalensi publica hodie manu scriptus asseruatur, quemque typis describi eruditionis causa optandum est.

Pag. 4 – 9. loquitur auctor de lingua Scythica, ita tamen, ut hanc disputationem nobis omnium minime probet. Nam statim a principio fluctuat, utrum Scythae, unde lingua Scythica dicitur, a Japheto, an a Gomero sint deducendi. Prius est verum; sunt enim e stirpe Magogi, quemadmodum Cambri s. Celtae sunt a Gomero. Hoc quoque est falsum, quod *Ihrus* a quibusdam recentioris aetatis scriptoribus Graecis et Latinis repetiit, Scythas maximam non modo Europae, verum etiam Asiae partem tenuisse, adeoque hoc (Scytharum) nomine plurimas comprehendi nationes, quae diverso sermone sint usae. Longe aliorum haec Herodotus, qui Scythas ab aliis populis accuratissime solet distinguere. Quomodo enim potest unus idemque populus, uno eodemque tempore, plures atque inter se diversas linguas usurpare? Versari quidem uno loco plurimum nationum homines, usu variarum linguarum maxime discreti, possunt, veluti Franco-Galli, Itali, &c. in Germania; hos vero quis unquam communi Germanorum nomine usurpavit? Nonne singulis suum manet nomen? Verum ut suam opinionem uberius confirmaret auctor, provocavit in sequentibus ad testimonium Herodoti, qui discrete dicat, profecturo per Scythiam opus esse subsidio septem interpretum, septemque linguarum. Hoc autem Herodo-

Rrr

tus

tus non de Scythia commemorat; istud tantum dicit, praeter stirpem; a regis Scythis, disruptam, nullos omnino Scythas ultra Tanaim usque ad Phalacrenum reperiri. Has regiones si quis peragrare velit, eum, dicit, debere aut ipsum callere septem linguas, aut septem interpretes secum ducere. Afferit auctor noster praeter Herodotum, multa alia loca e Plinio, Strabone, et aliis, unde intelligi posse putat, Scytharum varias fuisse linguas. Verum paullo accuratius illa loca consideranti apparebit, auctores ibi non de uno populo, sed de regionibus, pluribus diversis populis plenis, loqui.

Verum poterant haec omnia plane ab hoc loco abesse, vel, si tamen non nihil horum adspargere auctor volebat, meliora e Bayeri et Beerii libris, vel potius ex Herodoto, Plinio, aliisque scriptoribus antiquioribus repeti.

Quemadmodum autem Ithrus nomen Scythicum latioribus, quam fieri debebat, finibus circumscriptis, ita in sequentibus nimis arte Scythas concludit intra Chersonesum Tauricam, et regiones circa lacum Moeptidem. Argumentum, quo haec opinio nititur, sumptum est ex Ammiano et Aeschilo, tragoediarum scriptore. Prius vero, quam auctor hoc uberius explicet, incipit exponere de nominis origine, quod Herodotus a Scythia, alii a verbo Gothico Skjuta, quod est iaculator, deducunt. Neutrum ipsi placet. Scythae semet ipsos Σκυλότες, atque aliis etiam nominibus appellabant, nunquam Scythas, quod nomen accipere demum a Graecis, qui aliter exprimere iaculatorem non possunt. Hinc vocabuli origo e Graeco repeti non potest. Scythas in Chersoneso Taurica et circa Moeotidem habitavisse, constat ex antiquis scriptoribus. Atqui eadem loca Gothos incoluisse, alii e veteribus tradunt. Hinc auctor noster colligit una cum Salmasio, (de lingua Hellenistica p. 368. seq.) Σκυλότες, Γέρας, et Γερδας, esse unum eundemque populum. Adiuvat hac argumentum hac observatione, ibidem repetita, Graecos, in primis autem Ae-

les,

les, vocabulis tum appellativis, tum propriis, plerumque praeposuisse Σ, veluti pro μῦς, σῦς, pro Κίμβροι dixisse Σκίμβροι. Poterat tamen auctor noster cum Salinasio transitum ad originem verbi explicandam paullo faciliorem fecisse, si apposuisset nomina Jutorum s. Gutorum, populorum Thraciae. Hos enim Aeoles Σγύδας vel Σκῦδας vocarunt, et Stephanus diserte in Thraciam ponit: Σκῦδας, Ἰδως Θράκιον. Verum, quanquam haec omnia satis speciose disputentur, tamen multa adhuc dubia remanent. Nam quibus Ithius hic nititur scriptoribus, si cum sint nimis recentioris aetatis, propterea non ita multum fidei merentur. Deinde si vel maxime, quibus in locis Scythae fuisse a quibusdam scriptoribus dicuntur, ibidem et Gothi secundum alios scriptores habitaverunt: tamen inde non statim colligi potest, Scythas et Gothos fuisse unum eundemque populum. Nam quas sedes Gothi olim habuerunt, eas ipsas hodie Tartari Europaei tenent; nemo tamen dixerit, Gothos et Tartaros unum efficere populum. Non igitur Scythae, Geti, et Gothi, unius populi nomine comprehendendi videntur posse. Verum his missis, pergamus ad alia. Narrat Busbequius in epistola aliqua, legatos e Taurica Chersoneso Constantinopolim missos, quos vidit ipse et alloquutus est, usos esse lingua Germanica, paucis verbis exceptis. Comparandis invicem verbis Procopicis et Ulphilaneis auctor ostendit, verba Procopi, quae Busbequius modo Germanica, modo non Germanica putavit, pure Ulphilana, i. e. e lingua Gothica antiquissima esse repetita. Hinc cum magna veri specie colligit, illos homines in media Tartaria habitantes, non esse Savorum Germanicorum posteros, sed potius Gothorum praeorum, quorum aliqui in Chersoneso Taurica habitaverint, reliquias. Hoc quoque ex comparatione vocum Procopicarum et Ulphilanarum elici potest, codicem Argenteum, qui Upsaliae asservatur, non esse lingua Francica, sed Gothica scriptum. In sequenti-

bus enumerantur minutatim ii, qui lingua Scythica, sive, ut auctor noster vult, Getica aut Gothica usi dicuntur.

I. Geti, qui Pontum incoluerunt, a quibus Ovidius linguam Geticam didicit. Verum cum poeta *Getice Sarmaticeque* coniungat, flare patet, praeter Getas ibi quoque Sarmatas, i. e. Slavos habitavisse.

II. Daci, qui et Daae, it. Dauī dicuntur. Hos Strabo aperte cum Getis coniungit, quanquam finibus determinet. Idem etiam testatur, Dacos a Getis ortos, eadem cum illis lingua uti. Denique in Transylvania, quae fuit Daciae antiquissimae pars, hodiernum, praeter colonias Saxonicas et Germanicas, quae recentioribus demum temporibus illuc immigraverunt, sunt homines, apud quos lingua Germanica usu valet.

III. Thraces. Getos vero non solos, verum etiam alios populos, in primis Slavos Thraciam incoluisse, constat ex Herodoto. Hinc, quanquam Geti et Thraces una sint eademque lingua usi, tamen non sunt unus populus.

IV. Moesii. Nam Strabo diferte dicit, Getos olim dictos Moesios, atque hos loquutos esse eandem linguam, quam Thraces. Scythas porro, una cum multis aliis populis, a se invicem discretis, in Moesia habitavisse, scimus ex Plinio. Denique tum ex Jornande et aliis, tum ex versione scripturae sacrae ab Ulphila in Moesia facta, constat, Gothorum magnam partem post tempora Constantini M. in Moesia sedes cepisse. Inde tamen nihil colligi potest, nisi hoc, praeter multos populos, quorum nomina a Plinio enumerantur, quique fortasse maximam partem fuerunt Slavi, Getos quoque et Gothos in Moesia sedes habuisse. Cum igitur Moesii nobis videantur Slavi fuisse, *intelligi simul*

simul potest, quare iis Strabo communem cum Thracibus linguam tribuerit.

V. Gepidi, quos nomen accepisse a vocabulo *gepanta*, quod significat pigrum s. inertem, refert Jornandes; quae etymologia nobis quidem non probatur. Ceterum hos et ipsos ad stirpem Scytharum pertinere, qui noget, existimamus fore neminem.

VI. Alani. Hos populos Scythice sive Gothice loquutos esse, auctor noster ex Sheringhamo, atque hic ex Luciano repetit. Addit Ithius, Jornandem, natione Alanum, non fieri potuisse episcopum Gothorum, nisi Gothi et Alani una eademque lingua fuissent usi. Quo argumento quam parum efficiatur, nemo non intelligit. Nobis quidem nondum certo constat, ad quam sint populorum stirpem Alani referendū.

VII. Amazones. Quarum mulierum bellicosarum historia adeo multis involuta est fabulis, ut difficillimum sit, verum a fabulis discernere. Ceterum tamen auctor noster hoc saltem vult certum esse, quod Jornandes refert, Amazones Gothis matrimonio iunctas, sine dubio maritorum lingua fuisse usas. Quod nobis quidem non sic videtur; nam talis conjunctio etiam sine linguarum usu communi intelligi potest.

VIII. Langobardi, quos, profecto dubio caret, in Gothis esse ponendos.

IX. Cimmerici. Quos cum Plutarchus, Strabo; et Diodorus, dicant postea Cimbrios vocatos esse, inde auctor noster colligit, linguam Gothicam apud ipsos usū valuisse. Nobis contra Cimmerici plane non videntur huc pertinere.

X. Ostrogothi, et

XI. Visigothi.

R r r 3

XII. Mas-

XII. Massagetæ, Europæi scilicet, qui, etsi ab Asiaticis Massagetis diversi, tamen ad unam stirpem pertinebant; Massagetæ proprie sunt Geti maiores, atque opponuntur Getis minoribus, quorum episcopus, Jornande auctore, fuit Ulphilas. Nomen enim ducitur a *maiza*, vocabulo Getico, quod est maior. A Procopio Massagetæ diserte Getis et Gothis annumerantur, et a Graecis iunioribus horum ipsorum populorum agnati dicuntur. Alii Massagetarum et Alanorum nomina synonyma putant. Quæ de Massagetis dicta sunt, ea et ipsa valent de Thussagetis, s. Thyrsagetis et Thyragetis.

XIII. Burgundii, qui pariter pertinent ad Gothos et Vandalos. Nam præterquam quod Wachterus magnam ipsorum et Celticæ linguæ similitudinem deprehendit, fuisse quoque Burgundii populis Celticis cincti, qui et ipsi sunt ejusdem cum Gothis originis.

XIV. Hyperborei. Hoc nomen est appellativum, nec modo Getis, sed etiam Finnis et Samoiedis convenit. Diodorus aliquo loco dicit, Hyperboreos sua quidem ipsorum usos esse lingua, quæ tamen et ipsa proxime accesserit ad linguam Atticorum et Deliorum, quos inter et Hyperboreos maxima familiaritas et amicitia intercessit. Quam duarum linguarum similitudinem auctor noster inde putat intelligi posse, quod Attici Pelasgice, i. e. Getice sint loquuti. Verissime hæc dicuntur. Nobis quidem res sic videtur probabilis. Macedonia apud Graecos aliquo tempore Boreæ nomen habuit. Homines igitur, qui ultra Boream habitavere, i. e. Graecorum Hyperborei, quaerendi sunt vel in Thracia aut Moesia, vel ad summum in Dacia. In illis regionibus communes sedes habuere Scythæ, Geti, Germani, Slavi, Celtae, immo adeo ipsi tempore Herodoti Graeci. Qui populi cum essent ætissime cum Atticis et Delis coniuncti, necessario etiam linguarum aliqua similitudo intelligi potest.

XV. Ba-

XV. Bastarnae s. Basternae s. Paucini. Quidam veterum eos ad Germanos referunt, quidam ad Celtas, Plinius denique diserte eos, tanquam Germanicorum populorum speciem, a Vandalis, i. e. Gothis, distinguit. Hinc igitur intelligitur, Bastarnas proprie non esse Gothos, adeoque nec huc pertinere.

His ita disputatis, in sequentibus eodem modo de singulis linguis exponitur ab auctore nostro, cuius vestigia nos quoque presse sequemur.

Lingua Celtica.

Explicat A. primum omnium latissimam Celtarum significationem, eosque deinde veluti concludit intra fines partis Galliarum eius, quae Celtica dicitur. Linguae Celticae duae dialecti hodiernum sunt in Britannia Galliae, et in Walliae Principatu: nimirum lingua Armonica in Britannia Galkica, et Kimrica in Wallia. Has esse originis Scythicae, Ithius probare nititur partim locis veterum scriptorum, partim Celticae linguae cum Scythicae dialectis convenientia. Verum haec duo argumenta redeunt tandem ad unum, et nil quidquam faciunt ad intelligendum id, quod auctor voluit. Nam illi veteres scriptores nihil afferunt, nisi hoc, tenue esse inter linguas Celtarum et Germanorum discrimen. Propter istam vero duarum linguarum similitudinem, quis tandem dicat, alteram alterius esse originem? In sequentibus auctor comparat inter se verba Gothica, Cimbrica, et Armorica, unde perspicue intelligitur, inter hasce linguas intercedere omnino aliquam cognationem. Hoc tamen, quod auctor sumit, tres istas linguas e Celtica provenisse, nondum est confectum. Postea bene refutantur ii, qui similitudinem harum linguarum negant. In fine huius disputationis adsparguntur paucula de lingua Hibernica, quam et ipsam auctor a Scythica deducit. Hinc dicit, comparationem huius cum lingua Celtica, vel etiam Gothica, non sine fructu

fructu instituti a peritis posse. Verum cum haec quaestio egeat copiosa disputatione, non possumus hic multa in contrarium afferre. Hoc tamen certo certius est, non posse hanc linguam a Scythis repeti.

Lingua Persica.

Huius cum lingua Germanica similitudo seculo demum proxime superiore est a viris doctis animadverta. Haec tamen coniunctio non temere, nec e bellis Persarum in Europa gestis, nec e Scytharum in Asia superiore imperio, sed inde enata est, quod Scythae, Germani, et Persae, communes Magogo origines debent, quodque Gothi et Geti sine dubio iidem sunt, atque ii, qui apud Mosen Kithimi s. Ketimi vocantur, adeoque a stirpe Javani oriundi, qui auctore eodem Mose Magogi frater fuit. Est apud auctorem nostrum index satis locuples vocabulorum Persicorum et Gothicorum, unde harum linguarum convenientia intelligi perspicue potest. Quod de lingua Persica est ab Iurio nostro expositum, id referri eodem modo ad Turcicam potest. De qua re cum habeamus Bringii libellum praestantissimum, ante aliquot demum annos editum, noluit auctor argumenti loco plura addere.

Lingua Graeca.

Auctor hic multa argumenta cumulat, quibus omnibus perspicue efficitur, linguam Graecam Suio – Gothicam, in primis vero Moeso – Gothicam, esse simillimam. Hoc apparet omnium clarissime ex indiculo, quem primo loco posuit, vocabulorum Gothicorum, quae et ipsa in lingua Graeca et Latina reperiuntur, item ex verbis numeralibus. Habet porro lingua Gothica multa vocabula, ad certum rerum genus, veluti ad consanguinitatem, rem navalem, &c. pertinentia, quae in Graeca etiam lingua reperiuntur. Eadem utriusque linguae coniunctio apparet item ex utriusque formibus

formibus quorundam verborum homonymiis, et particulis ac pronominiibus, ex anomalis et idiotismiis utriusque linguae communibus. Denique et lingua Moesogothica habet numerum dualem in verbis et quibusdam pronominiibus. Unde autem ista tam arcta utriusque linguae affinitas oritur, auctor in sequentibus uberius explicat. Nimirum, causa partim in communi Graecorum Gothorumque origine, partim in coloniis Graecorum ad Gothos missis, quaerenda est. Ad Graecorum originem quod attinet, constat ex antiquis scriptoribus, ante Hellenum adventum, Thracas, quos ipsi Hellenes barbaros, i. e. non Hellenes; appellarunt, (in quibus imprimis Pelasgi et Attici fuerant.) Graeciam antiquissimis temporibus incoluisse. Praeter Gotos vero multi etiam alii populi inter sese commisti in Thracia habitabant. Antiquissimi tamen Graeciae incolae sine dubio Geti fuerant. Qui cum videantur iidem esse atque Kichimi s. Ketimi Mosis, non possunt cum auctore nostro ad Scythas, sed potius ad Javani stirpem referri. Eos igitur et Dódanimos, qui pariter apud Mosen commemorantur, existimamus fuisse primos Graeciae incolas. Postquam autem Helles, Deucalionis filius, et Promethei nepos, adeoque natione Scythae, novam Hellenum coloniam in Graeciam adduxerat, illi primi Graeciae incolae, relictis sedibus pristinis, alias aliis in locis, in primis in Italia, sedes sibi fecerunt. Sive igitur quis nostram, sive auctoris celeb. sententiam sequi velit, intelligitur tamen ad extremum, quare lingua Graeca et Gothica, in primis Moesogothica, tam arcte invicem cohaereant. Haec igitur utriusque linguae coniunctio necessario efficit, ut altera ex altera illustrari commode possit. Cuiusmodi exempla plurima et perspicua in ipso glossario reperiuntur.

Lingua Latina,

Argumenta, quibus huius cum Gothica lingua artificissima affinitas probatur, primo loca ponuntur, unde efficitur,

tur, alteri ex altera lucem affundi posse. Utriusque generis exempla multa reperiuntur, tum in aliis auctoris nostri libris, tum in hoc quoque opere pag. 26 – 28. unde intelligitur, multorum vocabulorum Latinorum radices non nisi ex lingua Gothica repeti posse. In sequentibus enumerantur causae huius coniunctionis, quae sunt in coloniis Pelagicis e Graecia in Italiam deductis quaerendae. Prima et antiquissima colonia sub Oenotrio ex Arcadia in Italiam migravit, unde Aborigines Italiae enati sunt. Hanc sequuta est ea, quae pulso ex Thessalia Graeco, ultimo rege Pelagico, primum in Epirum ad Dodoneos, (Dodanum a Mose dicuntur,) deinde in Italiam pervenit. Tertia demique colonia ab Evandro ex Arcadia in Italiam deducta est. Cum igitur similis sit Pelagorum et Gothorum origo, facile intelligitur, similitudinem utriusque linguae veluti necessariam esse. Adduntur adhuc coloniae Germanorum, i. e. Celtarum, et Gallorum s. Celtarum qui in superiore Italia habitaverant, unde enata est similitudo, utriusque linguae;

Lingua Moesogothica.

Huius reliquiae hodie extant in codice argenteo versionis scripturae sacrae ab Ulphila, sive potius Wulphila factae, qui hodie Upsaliae asservatur. Ex hoc codice intelligitur, qualis ante secula quatuordecim lingua Gothica fuerit. Quae quoniam tum quoque temporis exulta iam fuerat, Gothi ante haec tempora videntur iam rempublicam certis legibus stabilitam habuisse.

Fecit nobis Ithrius gratissimum, quod hic non nihil de lingua Moesogothica inseruit. Habet autem tres coniunctiones regulares, praeter unum verbum *Gaggan*, i. e. loqui, et in his duo tantum tempora, praesens et imperfectum, unde intelligitur linguae antiquitas. Habet porro nomen dualem, quemadmodum lingua Graeca, qui in aliis ipsius fororibus vel interis, vel plane nunquam in usu fuit.

Declina-

Declinationum tot sunt flexiones, quot terminationes, omniaque ita sunt regularia, ut ex quovis casu nominativi terminatio elici certissime possit. Adiectivorum Gothico- rum terminationes sunt duae, altera indefinita, altera definita, veluti *gods* est, qui Graece *αγαθός* dicitur (*gut*), *goda*, è *αγαθός*, (*der gute*.) Gothi porro, quemadmodum et Latini solent nominibus articulum praeponere, atque omnino Graeca et Gothica lingua pleraque habent inter se communia.

Haec de forma linguae Gothicae. Ad materiam quod attinet, lingua Gothica constat vocabulis Graecis, Latinis, et Slavonicis. Nam inter Gothos erant variae coloniae Graecorum. Deinde Romanorum imperium in Moesia, ubi Gothi dialecto Moesogothica usi habitabant, pariter effecit aliquam linguarum commixtionem, unde interdum magna difficultas oritur, siue aliqua vox Graecae, aut Latinae aut Gothicae originis. Denique Gothorum magna pars inter Slavos vivebat, cum iis versabatur, atque fortasse etiam bella gerebat. Nec hoc negligendum est, Gothos e Javani, Slavos e Madai stirpe ortos esse, quos Moses diferte appellat fratres. Hinc auctor noster optat, ut vir Slavonicae linguae peritus existat, qui eam cum Moesogothica comparet, in quo genere multum praesitit Wachterus in diss. de lingua codicis argentei. Monuit tamen Ihrius in *Analectis Ulphilanis*, multa verba mere Gothica a Wachtero male esse e lingua Slavonica repetita. Pleraque tamen vocabula Gothica sunt ipsorum, possuntque ope linguae Anglo Saxonicae, Alemannicae, Islandicae, aliarumque recentiorum, commode ab alienis discerni.

Lingua Anglo-Saxonica.

Quam Germaniae partem Gothi tenuere, in ea lingua Gothica usu valuit. In reliquis homines vel Germanice, vel Slavonice loquebantur, Falsum igitur est, quod auctor

dicit, linguam Gothicam fuisse maioris Germaniae partis vernaculam. Nec hoc videtur verum, linguam Anglo-Saxorum esse Moesogothicae sororem; sunt enim potius binae dialecti proxime inter se coniunctae. Comparatio linguarum Moesogothicae, Anglo-Saxonicae, Alemannicae, Islandicaeque synoptica, cuius specimen exhibuit Hickesius in grammatica Anglo-Saxonica, magnae profecto utilitatis foret. Eiusmodi specimen dedit etiam auctor noster, qui duo commata Matthaei e versione Moesogothica et Anglo-Saxonica repetita inter se comparavit. Lingua Anglo-Saxonica est omnium reliquarum sororum primae et antiquissima, multaque continet, quae in ceteris periere. Deinde primi religionis Christianae doctores in regionibus septentrionalibus, maximam partem ex Anglia illuc venerunt. Denique plerique episcopi fuere simul personae iudiciales. Hinc igitur intelligitur, quam bene consultum eruditioni foret comparatione linguae Anglo-Saxonicae cum Sueo-Gothica, a viro harum linguarum perito instituenda, et quam multa verba, in primis iudicialia, atque ipsae adeo Suecorum leges, illustrari inde possent.

Lingua Alemannica, Germanica et Batava.

Quos hodie habemus libros hac lingua conscriptos, ii sunt e Saeculo XI. et X. repetiti. Hac occasione auctor commemorat formulam iurisiurandi inter Ludovicum et Carolum reges facti. Verum ille Carolus, qui vulgo dicitur Calvus, et Ludovicus, (Germanicus) non sunt Caroli M. sed Ludovici pii filii. Ceterum lingua Alemannica adeo omnibus obnititur grammatices legibus, ut Otfriedus vehementer ea de re queratur. Eius rei quaedam specimen etiam hic ab auctore exhibentur. Quae linguae constantia utrum sit e coniunctione Germanorum cum aliis populis, an e sedibus ipsorum saepius mutatis deducenda, huius non audeat discernere. Quamquam autem lingua
Aleman-

Alemannica non sinat se intra praeceptorum grammaticorum fines concludi, tamen ope eius lingua Gothica multis modis potest illustrari. Nam proxima inter utramque linguam intercedit coniunctio. Deinde cum primos constet religionis Christianae doctores in Suecia, venisse illuc partim e Britannia, partim e Germania, hinc quoque intelligi potest, multa vocabula Germanica in linguam Suevicam illata esse. Praeterea circa haec tempora lingua Germanica, quemadmodum Anglo-Saxonica et ceterae, multis et magnis obnoxia fuit immutationibus. Etenim versionibus scriptorum Latinorum ad verbum factis, et textui originali superimpositis illae linguae paulatim in formam Latinam abierunt. Hinc usus verborum auxiliarum, ad exprimendum perfectum, plusquamperfectum, futurum, &c. quae antiquissimi Germani et Gothi plane ignoraverant, originem ducunt. Hinc multis vocabulis novae, atque ex linguae Latinae verbis, quae illis respondent, repetitae significationes accesserunt, quas antea non habuerant. Huiusmodi vocabula aliquot ab ipso auctore sunt hoc loco exhibita. Immo adeo hac ipsa linguarum miscela factum est, ut multa vocabula peregrina in linguam Latinam irroperent, aut praesens vocabulis novae accederent significationes, cuius generis multa exempla reperiuntur in *Congii* Glossario Latinitatis mediae aevi. Exemplum illustre similitudinis, quae inter linguas Alemannicam et Suevicam intercedit, Ithius posuit e Lucae cap. I, v. 27 - 29. secundum versionem Tatiani et Suevicam. Haec de lingua Alemannica, sive Germanica antiquiore.

Ad recentiore[m] quod attinet, ea olim Suevicae ita similis erat, ut altera natio ab altera intelligi commode posset. Quanquam autem hodie longe maius est inter hasce linguas discrimen, tamen altera ad alteram similitudine proxime accedit. Auctor hanc reddit rationem, quia Saeculo XIV. reges aliquot Suevici natione Germani fuerant, qui magnum

secum Germanorum comitatum adduxerint. Sed hominum igitur in aula viventium, lingua usitatum composuisse se, magna Suecorum pars videtur. Deinde multi milites Germanici in Suecia stipendia meruerant, ac postea ibi sedes fixerant. Denique causa primaria coniunctionis utriusque linguae est in commercio quaerenda, quod Sueci cum civitatibus Hanseaticis, in primis cum urbe Hamburgensi et Lubecensi habuerunt. His igitur de causis lingua Suecica partim pristinam puritatem amisit, partim peregrina vocabula assumpsit, quorum in numero auctor ponit omnia ea, quae ab *er*, *de* et *bi*, incipiunt, veluti *ersatta* (*ersetzen*), *ertappa* (*ertappen*), *befrynda* (*befreunden*), *bidraga* (*brytragen*), &c. In Idiomatico Hamburgensi, a *Riichoio* edito, perpauca sunt verba et phrasae, quae non eodem plane modo in lingua Suecica reperiantur. Quod attinet ad discrimen linguae Suecicae antiquissimae, et eius, quae hodie multum depravata usu invaluit, illud facillime intelligi potest comparandis prisca Suecorum legibus, (*Konunga Styrisen* dicuntur, aliisque scriptis cum hodierna Suecorum lingua, Quam qui bene et accurate addiscere cupiat, ei commendatur ab Ihero studio linguarum tam Alemannicae, tum Anglo-Saxonicae, de quibus praeclare meriti sunt *Wochterus* in Glossario, et magnum illud totius Europae lumen et ornamentum, *Leibnitius*;

Quae huc usque sunt de lingua Germanica disputata, ea possunt et ad Batavam commode referri. Hinc auctor noster hoc loco est brevissimus. In fine commemorat cum laude *Cornelii Kiliani Duslaei* Etymologicon linguae Teutonicae, quod tamen proprie non est etymologicon, sed potius vocabularium.

Lingua Islandica.

Islandia, nono demum seculo reperta, maximam partem ab Norwegis culta est. Cuiusque rarissime illuc peregrini

grini venissent, puritas linguae Norwegicae antiquioris in illis regionibus magis, quam in ipsa Norwegia, conservata est, quanquam et ipsa paullatim obnoxia aliquot mutationibus facta est. Parum tamen vel hodie lingua Islandica a Sueo - Gothica differt. Hinc colligi verosimiliter potest, quam similis altera alteri ante novem secula fuerit. Collatis inter se lingua Islandica et ea, qua codex argenteus scriptus est, animadvertit auctor arctissimam illius et huius, i. e. Moesogothicae, conjunctionem, non modo qua materiam, sed etiam qua formam. Est igitur lingua Islandica instrumentum investigandae Sueo - Gothicae paratissimum, quod auctor noster in glossario ipso multis exemplis docuit. Adspergitur hic observatio bellissima, quae nobis vehementer placuit. Poetae Islandici et Anglo Saxonici etiam utuntur genere scribendi ipsis veluti proprio, multis allegoriis ad tumorem orientalium populorum assurgentibus, verbisque nec in prosa facile obviis, nec cum ceteris dialectis linguae Gothicae coniunctis; admiscet denique carminibus suis mythologiam patriam, ex antiquissimis temporibus repetitam. Cum vero auctor ill. existimet, hoc peculiare scribendi genus poeticum, iam ab Horfa et Hengisto fuisse in Angliam delatum; nobis contra originem illius e Saeculo XI, aut XII. repetendae videntur.

Finitur hic locus cum voto eruditioni utilissimo, ut vir accurata linguae Islandicae cognitione instructus, edat lexicon plenius, quam quo nunc utimur, simul quae hodie extent huius linguae praesidia, breviter commemorantur.

Lingua Franco - Gallica, Hispanica, et Italica.

Primi Franciae incolae Galli sive Celtae erant, atque in Belgio Germani sedes suas capiebant. Occasione nobilis illius populorum migrationis, Franci, Alemanni, populique stirpis Gothicae, Burgundi et Visigothi, in Franciam venerunt. Huc accedit, quod Normanni Neustriam, quae hodiernum

dienum ab ipsis Normannia dicitur, invaserunt et occupaverunt. In quibusdam adeo locis lingua Danica (sic enim appellatur interdum lingua Scandinavorum antiquioribus annalibus Francicis,) usu invaluit. Hic diligenter tenendum est, Ulphilam evangelia Visigothice vertisse. Hinc Francorum orthographia, longissime illa a modo scribendi reliquorum Europaeorum remota, originem traxit. Hinc Franci litteras *g* et *j* cum sibilo, *ai* ut *ae*, *ou* ut *u* simplex, *au* ut *o*, pronuciare solent. Ex eodem fonte haufere articulos, verba auxiliaria, &c. Ducitur quidem verbum Francicum *avoir* ab Latino *habere*, sed personae *j' ai*, *tu as*, *il a*, quemadmodum Hispanorum *yo he*, *tu has*, *aquel ha*, sunt originis Moesogothicae, ducunturque a verbo *aigan*, cuius tres personae singularis numeri praesentis temporis ita offeruntur: *Aih*, *aihs*, *aih*. In fine ponuntur exempla vocabulorum Francicorum, quae ex Gothico explicari aut illustrari possunt. Plura huius generis vocabula in ipso glossario reperiuntur.

Ad linguam Hispanicam quod attinet, ea, quanquam similitudine propius ad linguam Latinam accedit, quam Italica et Francica, tamen multa habet vocabula Gothicae originis, qualia ipse auctor noster hoc loco collegit. Optandum esset, ut, qui utriusque linguae peritiam habet, is per omnia vocabula eiusmodi comparationem instituat.

Lingua Italica. Primos Italiae incolas Pelasgos, i. e. Scythas fuisse, auctor celeb. existimat, quos deinde sequuti sint Celtae s. Galli. Nobis contra Celtae primi s. Galli antiquissimis temporibus, postea Pelasgi, qui tamen non sunt originis Scythicae, sed Javanicae, denique iuniores Celtae, e Gallia profecti Italiam incoluisse videntur. Ex utraque sententia efficitur, Italiam primis temporibus constitisse e nationibus proxime cum Gothis cognatis. Postea, cum *mati* populi sedes quaesituri, ubique terrarum vagarentur, non modo Germani, sed etiam Gothi, in primis Ostrogothi et Lango-

Langobardi, in Italiam pervenere. Ceterum, quae hodie
 arcant linguae Gothicæ in Italica reliquiae, eae ab utrius-
 quae linguae perito cognosci poterunt ex Originibus Ita-
 licis Ferrarii, qui tamen et ipse parum intellexit linguam
 Gothicam

Cur autem sit lingua *Walathica* ab auctore nostro hoc
 loco omissa, id quidem fatemur nos non intelligere. Est
 enim et ipsa cognoscendae linguae Gothicæ instrumentum
 valde necessarium. Nam in parte Daciae antiquioris ea,
 quae hodie Walachia dicitur, priscis temporibus Getae ha-
 bitaverunt, cum quibus postea coloniae Romanae com-
 mixtae sunt.

Lingua Finnica et Lapponica.

Hae quanquam sint unius linguae binæ dialecti, ta-
 men adeo sunt linguae Sueo-Gothicæ dissimiles, ut lin-
 gua Hispanica differt ab Arabica. Possit igitur non nemo
 iure quodam suo quaerere, quomodo tandem fiat, ut lingua
 Sueo-Gothica illastrari e Finnica et Lapponica possit, cum
 constet, has esse ab illa plane diversas. Quomodo enim
 autem Arabicum cum Hispanico comparari commode pot-
 est propterea, quod Arabes per aliquod tempus imperium
 in Hispaniam habuerunt, ita etiam Sueo-Gothica lingua
 multum lucis accipit a Finnico et Lapponico, quoniam ante
 Odini adventum Suecia, non minus quam Russia ante Slavo-
 rum invasionem, a Finnis et Lappis, primis et antiquissimis
 illarum regionum incolis, tenebatur. Finni vero non sunt
 originis Sarmaticæ aut Hunnicæ, quod auctor noster sta-
 tuit, nec Hunnorum nomine intelligi Hungari possunt, sal-
 tem hoc posterius nondum est plane confectum. Finnos
 tamen Hungarosque esse ex eadem populorum stirpe dedu-
 cendos, patet e similitudine utriusque linguae, exemplisque
 multorum vocabulorum ab auctore collectis. Reperiuntur
 in lingua Finnica multa etiam vocabula Moesogothicæ.

Caussam auctor in viciniae Hungariae et Moesiae posuit. Verum non est necesse, ut tam alte assurgamus. Dixit enim auctor ipse in superioribus, Finnos antiquissimis temporibus fuisse Sueciae incolas posteaque ab Odino sedibus suis pullos esse. Hinc igitur propius, quam e vicinia Hungariae et Moesiae, intelligi aliqua linguae Finnicae et Moeso-Gothicae similitudo videtur posse. Ceterum, in quibusdam vocabulis suboritur aliqua difficultas definiendi, utrum sint originis Finnicae, an Moeso-Gothicae. Utrumque interdum locum habere potest. Causa est in eo, quod Suecia primum omnium a Finnis incolebatur. Reperiuntur vero etiam vocabula Gothica in lingua Finnica, quod apparet inde, quia eadem verba Islandica etiam lingua habet. Hoc clare intelligitur ex indiculo vocabulorum Finnicorum et Islandicorum, ab auctore nostro iuxta se positorum quae eisdem sunt et soni et significationis. Verum possint fortasse etiam tales linguarum similitudines referri ad primam humani generis linguam. Circa finem auctor dicit, multa nomina pagorum, lacuum, fluminum, montiumque Sueciae, non posse, nisi ex lingua Finnica et Lapponica, explicari. Quod verissimum esse intelliget, qui inquirere in eiusmodi vocabula aut possit, aut velit. Denique adspergit Ithius votum omni attentione dignissimum, ut prodeat aliquando glossarium Fennonicum, profuturum illud sine dubio linguarum illarum studiosis. Nam ita intelligi saepe numero possit, quatenam verba non modo Finni a Suecis, verum etiam hi ab illis, in suam linguam veluti adoptarint. Haec est prior prooemii pars. In posteriore auctor exponit de modo vocabulorum Sueco-Gothicorum, ex aliis vel dialectis, vel linguis formatorum, in eaque re litterarum ordini inhaeret. Praemittitur semper certa aliqua regula, secundum quam litterae praeponuntur, immutantur, demuntur, vel transponuntur. Sequitur deinde magna copia vocabulorum hac lege factorum, quae exempli loco esse poterant. Verum haec omnia tanto commodius hoc loco possunt
omitti,

omitti, quanto fuimus in commemoranda priori parte copiosiores. Ceterum ex his, quae de prooemio sunt exposita, lectores eruditi tam bene fortasse poterunt de glossarii ipsius bonitate iudicare, ut nostra quidem commendatione egere nullo modo videatur.

ANIMADVERSIONUM AD L. I. PLATONIS

de legibus. Specimen I.

Auctore

M. JO. CHRISTOPHORO GOTTLIEBER,

illustris Afranei Rectore.

Est Platonis dialogi omnes, ob rerum gravitatem, ad cognoscendum apprime utiles sunt; e diligentibus tamen eorum lectione apparet, alios aliis esse multo praestantiores. Quidam enim, disputationibus paullo abstrusioribus similioribus, ad contemplativam philosophiae partem pertinent, veluti Parmenides, Timaeus, Theaetetus, Sophista, et praeclaras quidem res, naturae rerum cognoscendae accommodatas, eleganter, nec sine copia orationis, subinde illustrant, et cognitionis nostrae principia egregie investigant, veluti fit in Timaeo: at paucis opinor, lectoribus, ob rerum difficultatem, et rationem Socraticam paullo intricatiorem, probantur. Utiliores ad cognitionem sine dubio sunt dialogi, qui ad philosophiam vitae referuntur, hoc est, unde, quae profint ad vitam sapienter instituendam, cognoscas: unde mores hominum, tanquam ipse consuetudinem et familiaritatem aliquam cum dialogorum personis contraxeris, veluti in vitae humanae speculo intueri possis; unde tibi, quod imitare, capias, et turpe factu, quod vites: ut exposuimus alio tempore de hac re, institutione peculiari, de dialogo Platónico, quam animadversionibus nostris ad Phaedonem et Alibiadem adiunximus. Ad hoc genus igitur sine dubio referendi

ferendi sunt dialogi de legibus, quos antiquitas valde profecit, Cicero ipse imitatus est; et recentiori aetate fuerunt, et si non admodum multi, qui rerum praestantia, differendi subtilitate et suavitate delectarentur. Quis enim non libenter audiat virum sapientem, absoluto opere de optimo reipublicae statu, disputantem de legibus? earum auctoritatem repetendam esse a Deo, earum vim referri ad; ut homines non modo formam honestatis videant, sed etiam eius sectandae mirabiles amores capiant, vitamque ad virtutis normam exigant, nec a voluptatibus vinci se patiantur? verbo, ut verae felicitatis rationes non in rebus externis, sed in se; in honestae vitae suspensas habeant. Quas disputationes excipiant utilissimae, quo tempore; et quibus de causis homines coeperint condere leges: quibus in locis multa e traditione veterum videntur translata in hos libros, veluti de diluvio, de morum simplicitate, renascente mundo, in hominibus insigni, de crescente in dies pravitate; unde legum ferendarum necessitatem, impositam esse hominibus. Non alienum erat ab instituto, differere de situ civitatis opportuno; de Dei parentumque cultu; de vi atque auctoritate legum; de animi cultu; non indulgendum esse libidinibus; abstrahendum esse animum ab iis, ne se peccatis maculet; culpamque a se in alios conferat, subeundos esse labores et pericula vitae; non consequi hanc vitam finem bonorum et votorum, sed futuram; eos vero, qui seorsum faciunt, non colere animum. Non monendi sunt lectores, quam opportune de his rebus, ante ipsam *voicedivokar*, hic disputaverit Plato: quid enim efficiunt leges, quamvis praestantissimae nisi animus bene sit informatus, ut obtemperet iis, et quasi facilem et patientem praebet aurem? Leges ipsae, quae vitae humanae sapienter instituendae servant, post prooemium illud longe pulcherrimum, sequuntur. Exponitur deinde de magistratibus, iudicibus, legumlatoribus, earumque custodibus creandis. Pergit de rei domesticae ratione praecipere: de prima societate, quae est in

confugio, et de proxima, in liberis, quorum educandorum et instituendorum rationem tradit. Quod societatis artificissimum vinculum est religio, qua sublata, fundamenta rei publicae et felicitatis privatae labefactantur, et sensim sensimque corruunt, adversus impietatem graviter disputat et poenis eam vult coerceri; quo in loco de caerimoniis et ritibus sacris differit. Non praetermittit quoque, de iudiciis, poenis, et suppliciis agere; in optimo quoque enim reipublicae statu, esse qui migrent leges; item de pactis, quae lucillissime in omni vita patent. In Epinomide tandem de sapientia disputat, cuius consequendae rationem atque viam eleganter monstrat. Haec est forma adumbrata operis praecleari de legibus, cuius capita satis, opinor, demonstrant, quanta sit illius praestantia et utilitas inde ad lectores redundans. Nonne operae pretium facturi videamur, enarrandis utcunque his libris de legibus?

Antequam verba ipsa Platonis animadversionibus nostris, adiecta lectionis varietate, illustremus, breviter de summa et *synopsi* primi libri videamus. Plato, absolute Republica sua, praecclare de legibus eius, sub persona Atheniensis hospitis, differit, earumque statim ab initio auctorem facit Deum, ut iam monui, quod principium valde sublime est. Solet enim in aliis dialogis praemittere quaestioni propositae fabulam, quam vocant, dialogi, quae hic subsequitur. Ambulant inter proceras cupressos, quibus apte partes disputantium tributae, Atheniensis hospes, Clinias, Cretensis, et Meçillus Lacedaemonius: in horum enim civitatibus videbant praestantissimae Graecorum leges. Quiescunt in pratis amoenis homines a patria celeberrimi: ob urbis auctoritatem, omnibus in rebus primas tenet Atheniensis hospes, sub quo Plato latet: locus colloquii valde accommodatus, Gnoſſus, a qua urbe usque ad templum et antrum Jovis, auctoris summi legum Cretensium, disputantes procedunt. Actus proreſtor differentium valde convenit rei tra-

Standaë, quo pertinet usus, rerum peritia, doctrinae severitas. Haec elegantia Platoniorum dialogorum tenenda est iuuenibus, si velint eorum pulchritudinem nosse. Disputationem orditur Atheniensis a quaestione, ad Cliniam Cretensem directa: cur leges apud Cretenfes instituerint convivia, exercitationes, rationem armorum, quam causam docet legum Cretenfium esse: has non omnes referendas esse ad bellicam rationem, sed, quod unicuique secum pugnandum sit, de hoc certamine, de hac victoria, unicuique esse ante omnia cogitandum: maximam victoriam esse, se ipsum vincere, a vitiis autem superari, omnium turpissimum esse. Qua praeclara disputatione docet, legislatoris consilium, et praecipuam curam hanc esse debere, ut rationem atque normam suppeditet, qua pravitas coerceri, et virtus hominibus ingenerari possit: hoc condendarum legum consilium esse debere, ne cives res novas moliantur in civitatibus, his obviam eundum esse legibus: animum legislatoris autem non dirigendum ad externa bella. Seditiones atque tumultus, ad bellorum genus periculosissimum pertinere. Demonstrata itaque hac sententia, legum latori respiciendum esse ad virtutem solam, praeclare docet Plato: leges non ad aliquam virtutis partem, veluti fortitudinem, referendas esse, sed ad virtutem, quam latissime eius pateat ratio; quod egregie dictum Platonis quoque laudat Aristoteles (de Rep. II, 9. p. m. 198. Casaub.) Quibus recte disputatis, obiter duobus bonorum generibus, divinis atque humanis, constitutis, demonstrat: quatuor virtutum, prudentiae, modestiae, et iustitiae, fortitudinem esse minimam. Debent hanc virtutis descriptionem Graeci Persis, ut hoc in transitu moneam, apud quos omnis honestae liberalisque institutionis fundamentum; fuere hae quatuor virtutes, ut docet Plato in Alcibiade priori (p. 222. Bas. 2.) quas et Cicero, secutus Platonem, principia omnium officiorum esse voluit, ut satis notum est. Haec dicta, ut, unde deflexit paullisper oratio, revertatur, transferuntur, ad Lacedaemoniorum et Cretenfium, leges

leges, et praeclare de vera fortitudinis vi atque potestate differitur, quam contineri ait, non tam in dolorum perfectionibus, quam in voluptatibus deprimendis. Qua re explicata, urbane admodum reprehendit quaedam Lacedaemoniorum instituta. Quid enim elegantius est illo sermone: „Si quis in patriis domesticisque legibus aliquid reprehenderit, investigandae veritatis, atque rei optinae inveniendae studio, hoc aequo animo esse ferendum? Honesta sane praetio, et digna, quam nostra aetas praefixam sibi animo habeat. Legislatorem igitur Lacedaemoniorum imperasse quidem, ut homines abstinerent a voluptatibus et ludicris factis, sed ne permisisset quidem eum, ut eas gustarent: hoc longe secus fuisse in doloribus perferendis, hos subeundos praecipisse, ut consueverent, maximis se obicere periculis, ne iis succumberent. Rudes itaque voluptatum, iis contemnendis impares futuros: hoc enim accidere iis, qui perferendis laboribus, doloribusque, minime sint exercitati. Quid consequatur ex conviviis, et exercitationibus communibus, subtiliter deinde docet. *Susotria* quidem non plane improbanda, sed cautiones multas adhibendas esse; seditio-nibus enim, et turpissimam *raudegaslav* inde nasci. Quibus rebus expositis, Megillus quidem Lycurgum suum defendit, viam ad voluptates legibus esse praecusam: ebrios homines gravissime, nulla temporis ratione habita, puniri, nec rempublicam suam similem Atheniensi, quae interdum tota fit ebria. Hac opportunitate usus Plato, de ebrietate multa egregie disputat, qua homines, ad res perficiendas ineptos reddi, pronunciat. Fieri tamen posse, si computationes recte instituantur, et certis limitibus circumscribantur, bonae educatione antegressa, ut, disciplina honesta accedente, voluptatum lenae debellari possint. Inde viros bonos evadere, qui legibus, virtutis viam monstrantibus, obtemperent. Legislatoris autem esse, ut, investigata popularium suorum, et omnino hominum natura, leges suas illi accommodet: quod pulchre quoque repetit Aristoteles Lib. II. de Rep. pag.

197. et Montesquieu, in libro illo praeclaro, de causis legum, v. c. Lib. XIX. 21. pag. 533. et alijs locis. Vini usu, addit Plato, operta recludi, et mores cuiusque explorari posse: omnino autem ebrietatem reipublicae noxiam esse. Haec est fere summa, et totius dialogi tenor.

Praemissa legum Platoniarum summa, nunc quibus usi simus, in animadversionibus his scribendis, subsidijs, paucis indicabimus. Consultuimus veteres editiones omnes, veluti Aldinam, quae prodiit Venetijs 1513. Basileensem priorem, Joannis Valderi 1534. et alteram Basileensem, Joannis Petri 1556. Stephanianam, cuius recensionem secuti sumus, Parisijs 1578. impressam, et cuius usuram nobis dedit liberalitas summa *Perillustri FRITSCHII, Electoris Saxoniae*, in Consilio Sanctiori, quo suam regit Saxoniam, Amici. Non negleximus quoque inspicere Laemarianam, Lugduni 1590. editam, nec non *Francofurtanam, impenfis Marrii adornatam A. 1602.* utramque cum Ficini versione, multis locis emendata, instructam. Sed et ipsam versionem Ficini, quae prodiit Venetijs 1541. oculis usurpavimus, e codd. MSt. confectam, cuius usus est aliquis in crisi. Excerptimus quoque loca plurima ad hunc Lib. I. ex Eusebii Praeparatione Evangelica, a Fr. Vigero, Colon. 1586. cum animadversionibus publicata, et ex Eclogis Stobaeanis. Ex his libris omnibus varietatem lectionis concinnavimus.

[Πλάτωνος νόμων,] sic laudat hos de legibus, dialogos, Aristotel. de Rep. II, 9. p. 198. Casaub. Πλάτων ἐν τοῖς νόμοις. Ita quoque Strab. Lib. X. p. 459. Raf. Laert. III. 35. νόμοι ἢ περὶ νομοθεσίας. v. ib. p. 78. Menag. Euseb. Praep. Ev. Lib. XII, 16. ἀπὸ τῶν πρώτων τῶν νόμων Πλάτωνος, et alibi. Moeris s. v. συγγενήσεων. Πλάτων ἐν νόμοις. Cic. de legg. I, 5. „ut ille Cretenensis Clinias cum Lacedaemone Megillo — de institutis rerum publicarum, ac de optimis legibus disputat. Id. Lib. II, 6. „Plato, qui princeps, de

de Rep. conscripsit, idemque separatim de legibus eius. Lib. H, 27. video Platonem idem fecisse, omnemque rationem de legibus peroratam esse uno aestivo die. Quod tam breve tempus, his dialogis impensum dicitur; in eo reprehendit Platonem Castelveterius, v. Fabr. B. G. Lib. III. pag. 25. Platonis libros de legibus examinat Aristotel. Lib. II. Reip. c. 6. p. 191. „Libri de legibus maxima ex parte leges sunt. Plutarch. Tom. II. p. 328. „pauci leges Platonis legunt, Athenaeus (Lib. VI. p. 508.) Platonem carpit, quod leges hominibus, quales mente et cogitatione sit complexus, scripserit. Senec. ep. XCIV, non probat, quod Platonis legibus adiecta principia sunt.

Θεός,] ter hic repetitur nomen Dei. Festive Ficinus suo more in argumento ad Libe. I. p. 266. „*tres hic differunt fundatores legum, singulique divino indigent patrocinio. Tres quoque imitantur auctores legum, Minos, Lycurgum, et Solonem. Qui et leges in tria numina retulerunt, Jovem, Apollinam, et Minervam; neque id quidem iniuria. Sol enim planetarum dominus, potentiam, Jupiter clementiam, Minerva sapientiam continet.*“ Meræ argutiae, quæ sapiunt cabbalam Judaeorum. Legem, cum Platone, repetit a Deo Cic. de legg. I. 7. sq. II. 4.

Παρ' ἡμῶν p. 624.] Steph. in not. ad h. l. (pag. 28.) ὑμῶν] legitur etiam ἡμῶν. Nempe in omnibus edit. vet. Sed rectius ὑμῶν, quod hic sonat vestro iudicio. Nescio, unde lectionem ὑμῶν hauserit Stephanus, et cur eam vulgatæ præferat, quam tuetur quoque Ficini versio: apud nos. Nec deserendam eam putem: exempla addenda fuissent, ubi παρ' ὑμῶν significat, vestro iudicio.

παρὰ τῆς Λακεδαιμονίας] Ald. Bas. 1. et 2. Lugd. et Francof. habent δὲ. Ficinus quoque sic legit in suis libris; apud Lacedæmonios autem. Rectius sine dubio.

Φάνας,] Steph. vult suppleri ἀν, vel ante, vel post Φάνας, ut significare possit divinos esse.

Ἀπόλλωνα] Lycurgum ab Apolline edictum esse leges, v. Euseb. Praep. Evang. Lib. V. p. 224. ubi Pythiae oraculum, Lycurgo editum:

Το μὲν ἡμεῖς ἴδμεν ἐν πinguia τέμπε, Λυκούργε,

Οἰσὶν ὁ σὺ πρὶν, σὺν ἑσέ, τοῖς πατρίσι.

Τὸ δὲ δὴ μὲν; ἡμῶν τὸν νόμον ἔπειθε μῆστρα,

Ἀμφίγινος: ἀδύμη, ὡς σπῆς ἐστὶν, ἀνέστις ἡσπίς,

Ἀλγὴν τὴν ἡμῶν ἴσμεν ἴσμεν; ἀμῶν ἴσμεν ἴσμεν.

Καθ' Ὅμηρον λέγεται] locus exstat Od. V. v. 178. quos versus quoque laudavit Stobaeus in Eclog. p. 292.

— — ἐνθά γε Μίνως, (in Hom. edit. est τῆ)

Ἐνέωρος βασιλεὺς, Διὸς μεγάλης ὀφθαλμῶν.

Plato explicat ἐνέωρος verbis δι' ἐνάτης ἔτης: cf. Minoem p. 509. Bas. a: ad quem locum respexit Pseudodidymus ad Hom. l. c. ἡ δὲ ἴσμεν παρὰ Πλάτωνα.

Τῆ Μίνω] eius gentus v. apud Hom. Od. V. 458. cf. Stob. eclog. p. 292. Eius mores fuisse dicuntur paulo severiores, et vitia tyrannica: v. Minoem p. 509. ubi Plato vocat eum ἀγρίον τινὰ καὶ χαλεπὸν καὶ ἀδίκον. Unde h. l. Rhadamanthus μῖδος vir iustissimus dicitur: cf. Strab. L. X. 458. Plutarch. in Thes. p. m. 7.

δι' ἐνάτης ἔτης] In interpretatione horum verborum discrepant cum veteres, tum recentiores enarratores. Pseudodidymus ad Hom. Od. T. v. 178. varias explicationes verbi ἐνέωρος laudat; cf. Eustathium ad Od. T. p. 690. Francof. item Strabonem X. 458. ὁ Μίνως δι' ἐνέα ἔτη ἀναβαίνει ἐπὶ τὸ τῆ Διὸς ἄντρον, ad quem locum Strabon. respexit Eust. ad P. T. Od. 690. Francof. cf. Stob. p. 292. Casaub. ad Strab. X. p. 738. eos irridet, qui cum veteribus Grammaticis ἐνέωρος per novem annos explicent. Verba Platonis igitur interpretatur: *nono quoque anno.* Ficinus vertit: *per novennium.* Sed accuratior, et linguae legibus convenientior mihi videtur Casaub. interpretatio. Τὸ δὲ διὰ enim significat *post*:

Aelian.

Aelian. V. H. L. XIII, 42. δι' ἑτῶν τριάκοντα καὶ τεττακοσίων; ubi v. Perizon p. 919. Grón. qui exemplis rem illustravit; Verba, δι' ἔτας praeterea notant totum annum. — Hesych. δι' ἔτας h. e. δι' ὅλας ἔτας. Sic enim legendum, non δι' ἔτης. Vid. Intt. et imprimis Valkenar. ad Herod. VI. p. 443. Verba δι' ἑναέτης ἔτας itaque significant, Minoem ad patrem, post exortum nonum annum, secessisse, eumque integram apud eum egisse. Misor, Ficinum et Serranum non accuratius inspexisse locum in Minoe p. 319; et 509. Bal. 2. ubi variat Plato orationem, ἑνάτη ἔτας: quae verba non vertenda, si quid video, per novem annos; sed quae consequuntur rem conficere videntur, ἠδιστα δι' ἑνάτη ἔτας εἰς τὸ τῆς Διὸς ἀντροῦ ὁ Μίνως, τὰ μὲν μαθησάμενός, τὰ δὲ ἀποδειξόμενος: ἀ τῆ προτέρας ἑναετηρῶν παρὰ τῆς Διὸς: ubi supplendum ἑμάθε, aut simile quid; ut iam notavit Steph. in margine. Serranus misere hunc locum vertit: „Frequentabat itaque per novem annos Jovis antrum Minos, ut a Jove ea disceret, quae post novenne illud spatium caeteros doceret ipse. Ficinur: „Minos antios novem in Jovis antrum erudiendus accessit. Unde et didicit, et docuit idem caeteros, quae ab Jove novem annis acceperat. Omiserunt interpretari v. τῆ προτέρας. Unde liquet, Minoem docuisse alios, quae superiore colloquio, nonis anno quoque instituto, didicerat a patre. ἑναετηρῶν, ex analogia linguae quidem est annorum novem spatium; sed usus fert, ut significet rem nono anno quoque susceptam, ut sit h. l. colloquium superiori nono anno, scil. periodi novennariae illius, habitum cum Jove. Sic apud Plut. in Quaest. Gr. T. II. p. 293. ἑναετηρῶν significat festum diem, nono quoque anno celebratum. Davinius quidem ad Cic. Tusc. II. 13. p. 135. Ficini versionem tuetur, et ad confirmandam eam laudat Herod. II. 62. δι' ἑνδεκάτης ἔτας — redierant undecimo anno exacto. Qui locus facit potius pro nobis. Nam similis nostro est, δι' ἑναέτης ἔτας. Si autem pro Ficini interpretatione aliquid faceret, vertendus esset, per undecim annos, quod est ἀπρεσδιόνυσον. Valerius M. Lib. I. c. II. i. extr. notitiae expl. favet, nam Minoem, ait, nono quoque anno, in quod-

dam praealtum specus, sededere salere. — Strabonis locum, et qui est apud Stobaeum, interpretationi nostrae non adversatur. Nam *δι' ἐνέει τῶν* quoque significat nono quoque anno, ut apparet ex Plutarchi loco laudato, qui *ἐννεαετηρῆς* paullo post verbis, *δι' ἐνέει τῶν*, commutavit, quae et Xylander recte vertit, *πονο ἑκάστου ἀπὸ*.

[*Παρά ἐκείνου Φήμας*] h. e. oracula, responsa. Sic apud Eurip. in Ion v. 179. cf. Spanh. ad Jul. Cæs. p. m. 39. Heubing. *ταῖς πόλεσιν ὑμῶν*.] Legendum quis putet *ἡμῶν*. Sed loquitur sic Plato hoc ipso libro p. 634. *ὑμῶν ἀμφοτέρων ταῖς πόλεσιν*. it. p. 638. *ἡμῶν πόλεσιν ἑσθλῶν*.

[*ὄντος τῶν νόμων*] activum hic necessarium est, ex mente Kufferi, de V. M. p. 85. Ita in Minoe, p. 110. Bas. 2. *νόμους τῆς ἐθνε*. Dicitur proprie legislator *θεῖναι νόμον*. Sed parum constantes antiquissimi scriptores, v. c. Herod. I, 19. *Σόλωνα ἀπεδημήσε*. — *ἵνα δὴ μή τις τῶν νόμων ἀνομημασθῆ*. *λύσαι, τῶν ἔθετα*. — Et subijda, ut alio loco demonstravi.

[*Ἀδελφόν γε αὐτῶν*] vid. Herm. II. §. 211. Jupiter ibi:

— — *Φοινίκας κρήνης,*
ἢ τέκε μα Μίνω τε καὶ ἀντίθεον ἑσδάμαθιν: cf. Strab. Lib. X. p. 458. Mindem p. 509.

[*Ἐκ τῶν τότε διανεμῶν — δικασ.*] Unde Cicero Lib. I. Off. 5. de iustitia: „aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique versatur. —

[*Ἐπειδὴ δὲ*] Bas. 2. et Francofurt. *τε male*.

[*ἡθεοί τετραφθε*] v. Strab. Lib. X. p. 459. ubi Plato de legg. laudatur.

[*Διὰ κατὰ τὴν πορείαν*] Stephanus malit: *καὶ τὴν πορείαν*. Ficinus in libris suis vulgatam habuit: spero nobis non iniucundum fore, si inter eundem de constituendis civitatibus ac legibus differamus. Non necessariam hic correctionem putem.

[*Πάντας δὲ γε*] Stephanus, *Πάντας δ' ἤγε* — *οὕτως*: elegantur et vere.

[*Δὲς αὐτῶν*] v. Strab. Lib. X. p. 458. 464.

Κυρια

Κυπαρίστων — ἐν τοῖς ἄλσσοι.] v. Cic. Lib. I. de leg. 5. qui totum hunc Platonis locum ante oculos habuit: „Vilne igitur, ut ille Crete cum Clinia, et cum Lacedaemonio Megillo, aestivo, quemadmodum describit, die, in cupressetis Gnosiorum, et spatiis sylvestribus, crebro (κυπάρις) insistens, interdum acquiescens, de institutis rerum publicarum, ac de optimis legibus disputat. — Similis huic elegantia est in Phaedro (p. 196.) ubi est platanus, cum aquila pellucida, et murmure grata, ex Homero (Il. γ. 301.) desumpta. Hic variat orationem, et cupressos substituit arbores suavissimas. Cupressus enim est ἐνέδης, v. Hom. Odyf. E. 64. Cicero vero populos, L. c. sic nos inter praeclarissimas populos, in viridi oracaeque ripa inambulantes. — Ex eiusmodi locis petere possunt elegantiae studiosi imitandi rationem.

Ἐν δίσκῳ] merito suspectum Stephano, pro ἐν δίσ, ut paullo post, δράμασι, quae ratio poetis relinquenda.

Ἰδόντες δέ] deest τὸ δέ in Ald. Bas. 1. et 2. Sed est in Lugdun. arque Francof. Ficini libri quoque habuerunt: *verum haec magis affirmabimus cum viderimus.*

Κρήτης ὄσσα] de Creta insula montana, v. Hom. Od. T. v. 172. Strabo, X. 457. Laudat hanc insulam Aristot. de Rep. Lib. II. 10. p. 199 cf. Virg. Aen. III. 64. et Meurf. de Creta.

Πεδιάς] scriptura huius vacis duplex est: in Bas. 1. 2, et Lugd. est πεδειάς, in Hesychio Albertiano quoque: *πεδειάδα γῆν.* Analogia linguae proprie postulat πεδιαάς.

δράμασι δέ] Bas. 2. τῆ, quae permutatio saepius occurrit in Bas. 2.

πρὸς τὸν πόλεμον] deest art. in Lugd.

ξυσίτια] dicebantur etiam Φιδίτια et ἀνδρία; v. Arist. de Rep. II p. 198. 199. qui vituperat συσίτια Lacedaemoniorum, quod non sint publico sumtu facta, ut in Creta: cf. p. 192. et Strabon. Lib. X. 462.

Φυλακῆς αὐτῶν] Ald. Bas. 1. et 2. αὐτῶν, ut frequenter.

ἦν γὰρ καλῶσιν] Hanc ἔστιν habet Stobaeus, Serm. XLVI.

pag. 357.

καὶ σχεδὸν ἀνευρήσεις.] Stobaeus: *ἀν ἀνερήτας.*

Uuu 3

συνη.

συνετάξατο] Stob. συνετάξατο, quod est Ἀττικώτερον.
 τῶν ἀλλῶν ἐθενὸς ἐδὲν ὄφελος ἐν] notandi hic sunt Ac-
 cūsativi absoluti, pro Genit. quibus utuntur Attici saepius, ut
 Graece doctis notum: v. Ven. Ernest. ad Xenoph. Mem. I. 3.
 et quos laudat.

Πάντας — ἀγαθὰ — γίνεσθαι] Stephanus malit
 γίνεσθαι; sic orationis series certe postulat: aut subaudiri
 Φιλῆ, εἰωθε. Correctione non opus est, quod apud Platonem
 plures sunt anacoluthiae, quae non corrigendae, ut Fischerus
 V. C. exemplis, ad Platonis Eutyphr. 4. Apol. 23. et Theaet.
 13. demonstravit: cf. Ven. Ernesti ad Xenoph. I. 4. p. 41.
 Ficinus vertit, tanquam in suis libris scriptum fuisset, πάντα
 ἀγαθὰ νικάντων γιγνόμενα, pro ὅς πάντων γιγνόμενα, cum
 omnia bona eorum, qui victi sunt, ad victores illico transferant.
 Sic ἀναλύει Stephanus quoque h. locum, tanquam sic scrip-
 tum sit; sine dubio ex Ficini versione. Potuisset sic scribere
 Plato: sed simplicissimum videtur, ut dicamus, Platonem,
 quasi sui oblitum, duplicem verborum structuram adhibuisse.

Φράζε, ἐτι σαφέτερον] Aldin. et Bas. 1. ἐπισσαφέτερον.
 Reliquae edit. vet. consentiunt cum Steph.

ἔμαι τῶ] Ald. δέ.

πότερον ἐν] Ald. Bas. 1. et 2. πότερ' ἐν. Sed Lugd. et
 Francof. Steph. lectionem habent.

Ἄυτῳ δὲ πρὸς αὐτὸν] Ald. Bas. 1. et 2. αὐτὸν. Euseb.
 Praep. Evan. XII. 27. apud quem hic locus exstat, legit αὐτὸν.

ὣ ἔνε Αθηναίῃ] Ludit hic Plato in Αθηναίῳ et Ἀττι-
 κῶς. Maior laus latet in Αθηναίῳ, ut contexta docent, quod
 derivatur ab Αθηναῖ, Minerva. Prudentem itaque vult eum
 observare. Non enim ait, Atticum te velim nuncupare, nam
 deae appellatione (Minervae) dignus videris. Ἀττικὸς esse
 eos, qui elegantiam et doctrinam Atheniensium calleant, etiam si
 non sint Athenienses, vel Atticus Cornelianus docet.

ἔσαν ἀνευρήσεις] Eusebius ἀν' εὐρήσεις.

καὶ ἰδίᾳ ἐκάστος αὐτὸς] Stephanus in margine notat:
 legitur etiam ἰδίᾳ ἐκάστος, καὶ αὐτὸς. — quam lectionem
 in vet. editt. non inveni. Forte ex Ficini versione: hostes

videlicet omnes omnibus esse, tam publice, quam privatim: et singulos sibi ipsi. Ubi tamen vedetur. Ficinus legisse καὶ αὐτῶς. Forte τὸ καὶ excidit ante ἐκείνους. Caeterum ad hunc locum respexit Themistius orat. X. p. 229.

ὁ τὲ ἦττω] Bas. 2. δὲ cum Aldina. Frequens illud, τὲ μὲν, τὰ δὲ. — Praeferendum itaque δὲ putem.

ἐν αὐταῖς] Aldina, Bas. 1. 2. αὐταῖς. At Lugdun. et Francof. αὐταῖς.

τὴν δ' ἦττω] ita Aldin. Lugd. Bas. 1. Francof. At Bas. 2. τὴν δὲ ἦττω.

τὸ μὲν τέμνω.] Eleganter Stephanus coniicit, τὸ μέντος γδν. Haud dubie, praecunte versione Ficini: „Sed utrum, quod peius est, — ad praefens praetermittatur:

ὡς ποτα] Steph. malit. ex vet. εἰ ποτα — et deleri ante ὅταν, τὸ καὶ.

ἢ πόλις αὐτῆς.] ut sollemne, αὐτῆς, in Ald. Bas. 1. 2.

τῶς πλείους] Steph. in margine: legitur etiam πλείους. Scilicet ex Ficini versione: „plures eorum iniusti erunt. Sed πλείους, a Platone profectum videtur. Fieri potuit potius, ascitancia librariorum, πλείους ex τῶν πλείους, quam vice versa.

Κεῖνος] pro ἐκείνος, ut alibi, etsi poetis familiarius τὸ κείνος.

Πολιτικός] Stephan. monet, hoc verbum ex vet. exemplari sumtum esse. Respexisse opinor eum ad Ficini versionem, qui locum sic vertit: nec civilis revera unquam vix erit. — Aldina vero Bas. 1. et 2. πολεμικός. Cum Stephaniana consentiunt Lugdunensis atque Francofurtana Sed lectio veterum editionum, praefereunda lectioni Steph. exempli videtur, ut contexta docent. Plato ait: „Si quis de reip. aut privatorum hominum statu bene feliciterque constituendo, rationes hoc modo inierit, neque is militaris rei peritus (πολεμικός) rite appelletur, qui solummodo et inprimis rationem habeat bellorum exteriorum. Unde intelligitur, non πολιτικός esse hoc facere sed potius πολεμικός. Post ὁρῶς, cum Steph. incisum ponendum puto, quod in Steph. post γένοτο reperitur, in vet. edit. vero plane nullum existat.

ὄντ

Οὐτ' ἂν μισησάμεν] Hic Tyrtaei locus reperitur quoque apud Stob. Serm. xlix. p. 357. apud quem legitur τῆ-
 Δείμν, pro τῆΔείμν; sic edidit versum Klotzius, in sua Tyr-
 taei editione. Sed melior lectio videtur τῆΔείμν, quae est
 apud Platonem; Graeci enim dicunt ἐν λόγῳ τῆΔείμν, non
 τῆΔείμν, pro quo et dicunt ἄγειν: v. Valken. ad Herod. II.
 p. 172. εἴ' ἐν λόγῳ ἀνδρα τῆΔείμν, h. e. virum despicitui
 haberem, vel, ut Klotzius interpretatur: nullam rationem
 habuerim — qui multa de hac loquendi forma congesit,
 pag. 69.

ὁ, μὴ πολμήσῃσιν μὲν ὄρῳν] hi bini versus apud Tyr-
 taeum Klotzii (p. 66.) sic leguntur;

Ἐ, μὴ τετραλίη μὲν ὄρῳν. Φάναν ἀμπατόντες
 Καὶ δῆλον ὄρέγοιτ' ἐγγύθεν ἰσάμενος.

Ex comparatione versusum apud Platonem et Stobaeum appa-
 ret, Platonem accommodasse versus Tyrtaei ad suam oratio-
 nem, ut facere solet cum versibus Homeri et aliorum, veluti
 in Alcibiade secundo; v. Animadvers. ad Phaedon. et Alcibiad.
 p. 124. Particula μὲν redundat ob leges metri, et ὄρῳν lei-
 gitur in Tyrtaeo, pro ὄρῳν, noto graecismo; v. Klotzium
 p. 80. Mutabat vero Plato τὸ ὄρῳν in ὄρῳν, quod partici-
 piū in singulari nunc non locum habere poterat, propter
 superiora verba, quae orationi suae aptaverat. Unde
 ὄρέγοντο et ἰσάμενοι apud Platonem, pro singulari sequun-
 tur. Unde liquet, temere facturum illum; qui verba Tyr-
 taei ad Platonem refingere velit.

οὐκῆν τὰ μέγῳ] Existat hic locus apud Eusebium de
 Praep. Evang. XII. 2. p. 574. Stephanus malit hic ἔκστ.
 Sed haec haec tenus.



NOVA ACTA ERUDITORUM

publicata Lipsiæ

Calendis Decembris Anno MDCCLXXI.

DISQUISITIONES DE CALCULO INTEGRALI

Auctore

L A P L A C E,

I.

Omnes cuiusvis æquationis differentialis solutiones in ipſius integrali completo contineri putabantur ante celeberrimum Eulerum determinande nempe certo quodam modo constantes arbitrarias ab integratione natas. Demonstravit autem magnus hic Geometer, sæpenumero diversas, et ab his profus alienas reperiri solutiones, deditque insuper methodum in Tomo I. sui Calculi integralis, ad discernendum, utrum solutio particularis contineatur nec ne in integrali completo, ignoto etiam hoc integrali; quæ methodus etsi ingeniosissima, duo tamen habet incommoda: primo enim, $f: \varphi(x, y) = 0$, fit solutio quaedam particularis, exigit, ut y per x , eruatur, quod sæpius est impossibile; secundo, ad æquationes differentiales secundi, et superiorum ordinum, aut quæ tres vel plures variables involvunt, extendi posse non videtur.

X x x

Cum

Cum haec analysos pars maxime sit utilis, eam hic de novo consideravi, et methodum directam adveni, quaeque ad aequationes differentiales cuiusvis gradus, et quicumque sit variabilium numerus, sese extendit.

Notandum est vero, has solutiones particulares aequè problematibus quae ad aequationes differentiales propositas deducunt, ac eae quae in integrali completo continentur; satisfacere, unde harum non minus, quam integralis completi determinatio necessaria videtur, ita ut materia haec quasi supplementum Calculi integralis spectari possit. Ista consideratio me impulit ad quaerendam methodum has omnes solutiones determinandi, quod semel cognito integrali completo praestari potest. Inveni igitur regulam ad omnes gradus sese extendentem, parvam ab haec diversam, quam deinceps traditam esse longe alia via in suo integrali Calculo, ab illustrissimo Marchione de Condercet deprehendi. Ulterius vero de his meditato, perveni ad methodum generalem, et a cognitione integralis completi prorsus independentem, quae possunt determinari omnes aequationis differentialis solutiones particulares, in integrali completo non contentas. Haec nunc meas hac de re disquisitiones, quales sese menti obtulerunt.

II.

Solutio particularis est quilibet modus satisfaciendi aequationi differentiali; integrale vero particulare est quaevis solutio particularis, quae praeterea in integrali completo continetur.

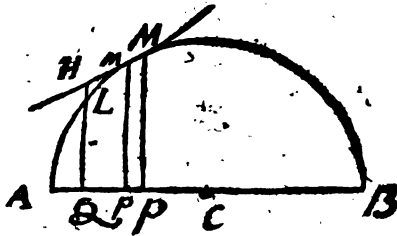
Hic non agemus de solutionibus particularibus, quae proveniunt aequando nihilo factorem, qui aequationem differentialem multiplicat. Sit v. g. $\mu R dx = S \mu dy$,posito $\mu = a$, evanescet aequatio differentialis; sed haec solutionum species, quae aliunde facillime determinari possunt, non erit praesentis disquisitionis obiectum.

III. Sit

III.

Sit aequatio differentialis, $dy\sqrt{aa - xx - yy} = xdx + ydy$ (1), huic satisfacit aequatio $xx + yy = aa$ (2); est vero integrale completum, $\mathcal{I} = C - \sqrt{aa - xx - yy}$ (3); et quocunque modo determinetur constans arbitraria, C , nunquam integrale istud reduci potest ad aequationem $xx + yy = aa$; est igitur postrema haec aequatio solutio particularis aequationis (1), quae non in integrali completo continetur. Hoc posito

Circulus, $ALMB$, centro, C , et radio $= a$, describatur; fit praeterea abscissa $CQ = x$, et ordinata $QL = y$, $Cp = b$ erit $pM = \sqrt{aa - bb}$,



iam determinetur constans arbitraria, C , aequationis (3), ita ut supponendo $x = b$, fit $y = \sqrt{aa - bb}$, ex quo fit $C = \sqrt{aa - bb}$, et describatur curva MH , mediante aequatione $y = \sqrt{aa - bb} - \sqrt{aa - xx - yy}$, posita origine abscissarum in C ; haec curva et circulus, AMB , eandem habent applicatam in puncto p , et applicata sequens infinite proxima pariter eadem est in utraque curva, ac proinde tangentem in isto puncto communem habent ambae curvae, est enim hoc in puncto $dy = \frac{xdx}{\sqrt{aa - xx - yy} - y} = -\frac{xdx}{y}$. Cum ve-

ro aequatio $xx + yy = aa$, non fit integrale particulare aequationis differentialis (1), curvae MH , et ML , necessario sunt diversae; si ergo sumatur punctum Q , proximum puncto p , aërbæ applicatae, QL et QH , erunt diversae: porro si supponatur, $QP = n dx$, existente n , numero infinito, et $pQ = y$, erit

$$HQ = y + \frac{n \cdot dy}{1} + \frac{n \cdot n - 1}{1 \cdot 2} ddy + \frac{n \cdot n - 1 \cdot n - 2}{1 \cdot 2 \cdot 3} d^3y + \&c.$$

et si respectively ad curvam, AM , variabilis y , et ipsius differentiae dy, ddy &c. per y', dy' &c. denotentur, erit similiter

$$LQ = y' + \frac{n \cdot dy'}{1} + \frac{n \cdot n - 1}{1 \cdot 2} ddy' + \frac{n \cdot n - 1 \cdot n - 2}{1 \cdot 2 \cdot 3} d^3y' + \&c.$$

Cum vero ex hypothesi, LQ differat ab HQ , vel y differat ab y' , vel dy a dy' , vel ddy a ddy' , &c. Sed ex constructione est $y = y', dy = dy'$; est igitur aut ddy , & versusum a ddy' , aut d^3y , a d^3y' &c. Differentietur nam successive aequatio (1), quam generaliter per hanc $dy = p dx$, repraesento, existente p , functione variabilium x et y , et sit $ddy = L dx^2 + Q dx dy$ (supposito dx constante) $= dx^2 [L + Qp]$, vel $ddy = V dx^2$, sit pariter $d^3y = V' dx^3$, $d^4y = V'' dx^4$ &c. Differentietur etiam aequatio (2), quam generaliter per hanc $\zeta = 0$ repraesento, existente ζ functione x et y sitque

$$d^2dy = N dx^3$$

$$d^3y = N' dx^3$$

$$d^4y = N'' dx^4$$

&c.

et

et x y

aequa-

æquatio $\zeta = 0$ erit integræ particulare, si hæc posita evanescant quantitates, $N - V, N' - V', N'' - V''$ &c. quod si non eveniat, $\zeta = 0$, solutio erit particularis, quæ nullo modo in integrali completo contineri potest.

IV.

En igitur methodum generalem, ad dignoscendum, utrum solutio particularis $\zeta = 0$, contineatur nec ne in integrali completo æquationis $dy = p dx$, ad quod præstandum, nullo modo necessarium est determinare y per x , in æquatione $\zeta = 0$.

Regula a celeberrimo Eulero tradita casus est nostræ duntaxat particularis, et ex ea sic facillime deduci potest. Supponatur, æquationem $y = \chi$. Solutionem esse particularem æquationis $dy = p dx$ (4), existente χ functione variabili. Sit $y - \chi = \zeta$, est igitur $dy = d\zeta + d\chi$, et æquatio (4) dat $d\zeta = p' dx$, existente p' functione x et ζ : at cum supponendo $\zeta = 0$, evanescat $d\zeta = p' dx$, erit per seriem ascendente[m] $d\zeta = dx [S\zeta^\mu + S'\zeta^{\mu-1} + \&c.]$ et μ numerus erit positivus; differentiando igitur obtinebitur

$$dd\zeta = dx^\mu [T\zeta^\mu + T'\zeta^{\mu-1} + \&c.]$$

$$+ dx^{\mu-1} [\mu S\zeta^{\mu-1} + \mu S'\zeta^{\mu-2} + \&c.]$$

vel $dd\zeta = dx^\mu [T\zeta^\mu + T'\zeta^{\mu-1} + \&c.]$

$$+ \mu dx^{\mu-1} [S\zeta^\mu + S'\zeta^{\mu-1} + \&c.] \cdot S\zeta^{\mu-1}$$

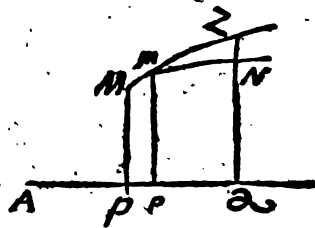
$$+ \mu dx^{\mu-2} [S\zeta^\mu + S'\zeta^{\mu-1} + \&c.] \cdot S'\zeta^{\mu-2} \quad (6)$$

$$+ \&c.$$

et sic deinceps; sed in hypothesi qua fit $\zeta = 0$, est $d\zeta = 0$, $dd\zeta = 0$, $d^3\zeta = 0$ &c. per nostram ergo methodum, si aequatio $\zeta = 0$ sit integrale particulare, evanescere debent valores (6), et sequentes differentialium $dd\zeta$, $d^3\zeta$ &c. Porro evidens est hoc evenire non posse, nisi fit μ aequalis aut maior unitate: in hoc igitur solo, casu aequatio $\zeta = 0$, integrale est particulare, id ipsum quod ex sua pariter methodo deducit celeberrimus Eulerus,

V.

Consideremus nunc aequationes differentiales secundi gradus, quas generaliter per hanc repraesento, $ddy = M dx^2$ (7), existente M functione x et y , dx et dy , et supposito dx constante. Integrale completum huius aequationis differentialis duas continet constantes arbitrarias, sed reperiri possunt aequationes vel finitae vel differentiales primi ordinis, quae huic satisfaciant, etsi in integrali completo non contineantur. Sit $H = 0$ (8) aequatio quae satisfaciat aequationi (7), existente H functione x, y, dx et dy , et fit $R = 0$ integrale completum aequationis (7), describatur curva MN , ita ut ipsius aequatio differentialis sit $H = 0$, supponendo $AQ = x$, et $QN = y$, deinde curva MZ describatur mediante aequatione $R = 0$, et ambae quas continet arbitrariae constantes per has condiciones ita determinentur, ut curva MZ , in puncto p , applicatam et tangentem



tangem

tem curvae MN communem habeat, id est, ita ut quantitates y et dy , sint eadem in utraque curva. Hoc posito, si sumantur ambae applicatae ZQ , et QN , eidem abscissae AQ respondente, et supponente $PQ = n dx$, existente n numero infinito, $Ap = x$, $pM = y$, erit

$$ZQ = y + ndy + \frac{n \cdot n - 1}{1 \cdot 2} ddy + \frac{n \cdot n - 1 \cdot n - 2}{1 \cdot 2 \cdot 3} d^3y + \&c.$$

et si pro curva MN , quantitate y , dy , &c. ita designetur per y' , dy' &c. erit similiter,

$$NQ = y' + ndy' + \frac{n \cdot n - 1}{1 \cdot 2} ddy' + \frac{n \cdot n - 1 \cdot n - 2}{1 \cdot 2 \cdot 3} d^3y' + \&c.$$

Cum nunc ambae curvae sint diversae, sit aliunde $y = y'$, $dy = dy'$, $ddy = ddy'$, erit vel d^3y , diversum a d^3y' , vel d^4y , a d^4y' &c. Si ergo differentietur aequatio (7), erit $d^3y = K dx^3$
 $d^4y = K' dx^4$
 &c.

existentibus K , K' &c. functionibus x , y , dx , dy . Aequationem (8) similiter differentiando, obtinebitur $d^3y = V dx^3$
 $d^4y = V' dx^4$
 &c.

Si igitur aequatio $H = 0$, sit integrale particulare aequationis $ddy = M dx^2$, necesse est ut evanescant hoc posito quantitates $K - V$, $K' - V'$ &c. secus $H = 0$ est solutio particularis, quae in integrali completo nullo modo contineri potest.

VI.

Supponatur in aequatione $ddy = M dx^\mu$, M functio x , et y , sit aequationem $y = X$ huic satisfacere, existente X functione solius x ; ad secernendum utrum haec solutio in integrali completo contineatur nec ne, sit $y = X = \zeta$, erit igitur $ddy = dd\zeta + ddX$, ac proinde $dd\zeta = M' dx^\mu$, existens M' functione solius ζ , ex quo concluditur per seriem ascendentem

$$dd\zeta = dx^\mu [S\zeta + S'\zeta' + \&c.]$$

existente μ numero positivo. Si haec aequatio per $2 d^\mu$ multiplicetur, et postea integratur, erit

$$d\zeta^\mu = 2\zeta^\mu d\zeta dx \int S dx + 2\zeta^{\mu-1} d\zeta dx \int S' dx + \&c. \\ + \frac{2S\zeta^\mu}{\mu+1} dx^\mu + \frac{2S'\zeta^{\mu-1}}{\mu+1} dx^\mu + \&c.$$

Hic nulla constantis ratio habenda est, cum ex hypothesis ζ , et $d\zeta$, sint nihilo aequales, est igitur

$$d\zeta = \zeta^\mu dx \int S dx + \&c.$$

$$\pm dx \sqrt[\mu+1]{S\zeta^{\mu+1} + \&c.} + \frac{1}{2} \zeta^{2\mu} (\int S dx)^\mu + \&c.$$

Porro evidens est, si μ sit aequalis aut maior unitate, differentias successivas $d\zeta$, $dd\zeta$, $ddd\zeta$ &c. evanescere ex hypothesis, quod sit $\zeta = 0$; secus non evanescere. In primo igitur casu $\zeta = 0$, seu $y = X$, integrale est, particulare aequationis $ddy = \mu dx^\mu$, non vero in secundo.

VII. Exem-

$$x^2 + y^2 = z^2$$

Exempli causa sumatur aequatio $ddy = adx$
 $[(1-x^2)^2 - (1-y^2)^2]$, cui satisfacit haec $y = x$,
 fit $y - x = \zeta$, ex quo facile obtinetur $dd\zeta = dx^2$
 $[1 - 2x\zeta(1-x)^2 + \&c.]$, et cum sit exponens varia-
 bilis ζ , unitati aequalis, aequatio $y = x$ integrale est par-
 ticulare aequationis propositae. Si vero supponatur,
 $ddy = adx^2 \sqrt{xx - yy}$, cui pariter satisfacit haec
 $y = x$, si fiat $y - x = \zeta$, obtinebitur $dd\zeta = adx^2$
 $[\zeta^2 \sqrt{-2x} + \&c.]$; cum hic exponens variabilis ζ
 minor sit unitate, aequatio $y = x$, integrale non est particu-
 lare istius $ddy = adx^2 \sqrt{xx - yy}$.

Haec methodus sese manifesto extendit ad aequatio-
 nes 3. 4. et sequentium ordinum, unde has ulterius perspec-
 dere prorsus foret inutile.

VIII.

Aequationes differentiales nunc perpendamus tres
 variables involventes, ad quod praemittatur lemma
 sequens:

Sit $y = \Phi(x, \zeta)$, et supponatur x , fieri $x \mp a^2$,
 $\zeta, \zeta + \beta$, et y, γ , crit

$$Yyy$$

$$Y = y$$

$$\begin{aligned}
 x &= y + \beta \frac{dy}{d\xi} + \frac{\beta^2}{1 \cdot 2} \cdot \frac{d^2 y}{d\xi^2} + \frac{\beta^3}{1 \cdot 2 \cdot 3} \cdot \frac{d^3 y}{d\xi^3} + \&c. \\
 &+ a \frac{dy}{dx} + \frac{a\beta}{1 \cdot 2} \cdot \frac{d^2 y}{dx d\xi} + \frac{a\beta^2}{1 \cdot 2} \cdot \frac{d^3 y}{dx d\xi^2} + \&c. \\
 &+ \frac{a^2}{1 \cdot 2} \cdot \frac{d^2 y}{dx dx} + \frac{a^2 \beta}{1 \cdot 2} \cdot \frac{d^3 y}{dx dx d\xi} + \&c. \\
 &+ \frac{a^3}{1 \cdot 2 \cdot 3} \cdot \frac{d^3 y}{dx dx dx} + \&c.
 \end{aligned}$$

est enim per theorema cognitum

$$\begin{aligned}
 \phi[x+a, \xi+\beta] &= \phi[x, \xi+\beta] + a \frac{d}{dx} \phi(x, \xi+\beta) + \frac{a^2}{1 \cdot 2} \\
 &\frac{d^2 \phi(x, \xi+\beta)}{dx dx} + \&c.
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 \phi(x, \xi+\beta) &= \phi(x, \xi) + \beta \frac{d}{d\xi} \phi(x, \xi) + \frac{\beta^2}{1 \cdot 2} \\
 &\frac{d^2 \phi(x, \xi)}{d\xi d\xi} + \&c.
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 a \frac{d}{dx} \phi(x, \xi+\beta) &= a \frac{d}{dx} \phi(x, \xi) + \beta \frac{d^2 \phi(x, \xi)}{dx d\xi} + \&c.
 \end{aligned}$$

ex quibus facile formula (7) colligitur.

IX.

Sit igitur aequatio differentialis et integrabilis $dy = Qdx + R d\xi$ (9), cui satisfacit $u = 0$ (10). Differentiatur

aditur haec aequatio, et fit $dy = q dx + r d\zeta$ (11), con-
 struaturque superficies mediante aequatione $u = 0$; fit
 iam $u = 0$, integrale completum aequationis (9), et simi-
 liter construatur superficies ope istius integralis, determine-
 turque constanti arbitraria, ita ut ambae superficies ean-
 dem habeant applicatam, quando x et ζ datos recipiunt va-
 lores: supponatur nunc, augeri quantitate quadam α , et ζ
 quantitate β ; si ambae superficies diversae sint, vel si $u = 0$
 integrale non est particulare, applicatae his variationibus
 respondentes in utraque superficie, a se invicem differre de-
 bent, est autem in prima superficie

$$T = y + \frac{\beta dy}{d\zeta} + \frac{\beta^2}{1.2} \frac{ddy}{d\zeta d\zeta} + \&c.$$

$$+ \frac{\alpha dx}{dx} + \alpha\beta \frac{dxy}{dx d\zeta} + \&c.$$

$$+ \&c.$$

et pro secunda superficie denotande per T' , y' , dy' &c.
 quantitates T , y , dy &c. erit

$$T' = y' + \frac{\beta dy'}{d\zeta} + \frac{\beta^2}{1.2} \frac{ddy'}{d\zeta d\zeta} + \&c.$$

$$+ \frac{\alpha dx'}{dx} + \alpha\beta \frac{dxy'}{dx d\zeta} + \&c.$$

$$+ \&c.$$

Si ergo T' differt ab T vel y' differt ab y , vel
 $\frac{dy'}{d\zeta}$ a $\frac{dy}{d\zeta}$, vel $\frac{dxy'}{dx d\zeta}$ a $\frac{dxy}{dx d\zeta}$, vel $\frac{ddy'}{d\zeta d\zeta}$ a $\frac{ddy}{d\zeta d\zeta}$ &c. est autem

na hypothesis $y = y'$, $dy = dy'$, $d^2y = d^2y'$, vel igitur
 $\frac{dy}{d\xi} = \frac{dy'}{d\xi}$, $\frac{d^2y}{dx d\xi} = \frac{d^2y'}{dx d\xi}$

$\frac{d^2y}{d\xi d\xi}$ differt a $\frac{d^2y'}{d\xi d\xi}$, vel $\frac{d^2y}{dx d\xi}$ a $\frac{d^2y'}{dx d\xi}$ &c. At est

$$\frac{dy}{d\xi d\xi} = \frac{dR}{d\xi} + \frac{dE}{dy} \frac{dy}{d\xi} = \frac{dR}{d\xi} + R \frac{dR}{dy} = V,$$

similiter $\frac{d^2dy}{d\xi d\xi d\xi} = V'$ &c.

$$\frac{d^2y'}{d\xi d\xi} = v, \quad \frac{d^2dy'}{d\xi d\xi d\xi} = v', \quad \&c.$$

Sit etiam $\frac{d^2y}{dx d\xi} = T, \quad \frac{d^2dy}{dx d\xi d\xi} = T'$ &c.

et $\frac{d^2y'}{dx d\xi} = t, \quad \frac{d^2dy'}{dx d\xi d\xi} = t'$ &c.

$$\frac{d^2y}{dx dx} = S, \quad \&c. \quad \frac{d^2dy}{dx dx} = S' \quad \&c.$$

&c. &c. &c.

Si $\mu = 0$ fit integrale particulare æquationis propositæ, hæc posita debent evanescere quantitates

$$V = v, \quad V' = v', \quad V'' = v'', \quad \&c.$$

$$T = t, \quad T' = t', \quad T'' = t'', \quad \&c.$$

$$S = s, \quad S' = s', \quad S'' = s'', \quad \&c.$$

&c. &c. &c.

Quod si non eveniat, æquatio $\mu = 0$ solutis duntaxat est particularis, quæ nullo modo in integrali completo contineri potest.

Visibile est; hanc methodum ad quocunque variabiles pariter extendi posse.

X.

Nunc igitur determinandae sunt omnes solutiones particulares, quae in integrali completo non continentur, quod iam praesari potest, si semel cognoscatur integrale completum. Sit aequatio $0 = R dx - S dy$, (\mathcal{V}), quae per factorem μ multiplicata fiat integrabilis, erit ergo $\mu R dx + \mu S dy = d\cdot\Phi(x, y)$. Praeterea supponatur, aequationem $\zeta = 0$, solutionem esse particularem aequationis (\mathcal{V}), quae non in ipsius integrali completo comprehendatur, ex ea concluditur, $y = \Gamma(x, \zeta)$, unde $d\cdot\Phi(x, y) = d\psi(x, \zeta)$, ac proinde $\psi(x, \zeta) + C = 0$, est integrale completum aequationis (\mathcal{V}). At cum $\zeta = 0$ non sit integrale particulare, ad nihilum reducere non potest $\psi(x, \zeta)$, nec ergo ipsius differentiale $\mu R dx - \mu S dy$. Cum ergo posito $\zeta = 0$, evanescat $R dx = S dy$, necesse est ut in eadem hypothese sit μ , infinitum, et consequenter $\frac{1}{\mu}$, nihilo aequale. Sit $\frac{1}{\mu} = \beta$, erit igitur ζ factor quantitatis β .

Si ergo inter factores quantitatis β , se ligantur hi qui aequationi differentiali $R dx - S dy = 0$, satisfaciunt, et distinguantur ii qui sunt integralia particularia, omnes obtinebuntur solutiones particulares aequationis (\mathcal{V}), quae in ipsius integrali completo non continentur,

Nunc determinanda est functio μ , quae facile ex integrali completo aequationis (T) concludi potest. Sit enim $T = C$, istud integrale completum erit differentiando. $Ldx - Ody = 0$, seu $\mu Rdx - \mu Sdy = 0$, et consequenter $\mu = \frac{L}{R}$, et $\beta = \frac{R}{L}$. μ vero infinitae

habet valores, qui generaliter per $\mu\phi'(T)$, repraesentari possunt; sed inter eos simplicissimus debet eligi, alii enim darent pro solutionibus particularibus, vel $T + q = 0$, vel $C + q = 0$, existente q quantitate constante. Porro hae $T + q = 0$ et $C + q = 0$, duae solutiones in integrali completo $T = C$ continentur, supponendo in primo casu $C + q = 0$, et in secundo $T + q = 0$.

XI.

Ad determinandos vero ipsius β factores, qui nihilo aequales, aequationi $Rdx - Sdy = 0$, (T), vel $\beta y = \frac{R}{S} dx$, satisfaciunt, sit ζ , iste factor, si differencia

tietur aequatio $\beta = 0$, erit $dy = Vdx$, quae aequatio,posito $\zeta = 0$ evanescet, evanescet ergo eadem suppositione quantitas $(V - \frac{R}{S})$, ζ consequenter factor erit commu-

nis quantitibus β , et $(V - \frac{R}{S})$, unde per methodos

cognitas facile reperietur. Porro quilibet factor his quantitibus communis, si fiat nihilo aequalis, erit solutio particularis

laris aequationis (V), ad quod demonstrandum, sit x , unum
 ex his factoribus, supposito $x = 0$, evanescet evidenter
 $dy = V dx$, et cum evanescat etiam $V = \frac{R}{S}$, aut
 $dy = V dx = dy + \frac{R dx}{S}$, evanescet igitur $dy = \frac{R dx}{S}$,
 seu $S dy = R dx$.

Facillime praeterea distingui potest, utrum aequatio
 $x = 0$, integrale sit particulare nec ne; eni ergo methodum
 generalem ad determinandas omnes aequationis (V) so-
 lutiones particulares, quae non sunt integralia particularia.

XII.

Methodus ista similiter ad aequationes differentiales
 secundi et superiorum ordinum sese extendit. Sit enim
 aequatio differentialis generalissima secundi ordinis,
 $d^2y = M dx^2$, existente M functione x, y, dx et dy .
 Sitque μ factor simplicissimus, qui reddat hanc aequatio-
 nem integrabilem, et $\zeta = 0$, solutio particularis, quae in
 integrali completo non contineatur, existente ζ functione
 x, y, dx et dy , per ratiocinia praecedentia reperietur, posi-
 ta aequatione $\zeta = 0$, evanescere debere quantitatem $\frac{1}{\mu}$;
 quo, pro secundo ordine, similia omnino praecedentibus con-
 cluduntur, quod amplius evolvere supervacaneum foret.

XIII. Prae-

Præcedens methodus a cognitione integralis completi quod in potestate sæpius non est pendet; unde utilissimum foret sine dubio has omnes solutiones ignoto etiam integrali completo determinare. Sequentem igitur adveniendi methodum, qua id facillime præstari potest.

Sit $dy = p dx$ (12) æquatio quæcunque differentialis, et $\zeta = 0$, solutio particularis, quæ in integrali completo non continetur. Differentiando æquationem (12) erit, posito dx constante, $d^2y = \frac{dp}{dx} dx^2 + \frac{dp}{dy} dx dy$ (13), vel $d^2y = dx^2 \left\{ \frac{dp}{dx} + P \frac{dp}{dy} \right\}$ (14), aut

simplicius $d^2y = V dx^2$ (15). Continuo sic differentiando, erit $d^3y = V' dx^2$ (16), $d^4y = V'' dx^2$ (17) &c. Necessè est igitur per præcedentia, ut æquatio $\zeta = 0$, non satisfaciat, vel æquationi (15), vel æquationi (16), vel æquationi (17) &c. Perpendamus primo casum, in quo æquationi (15) non satisfacit.

Cum posito $\zeta = 0$ evanescet $dy = p dx$, evanescet pariter $d^2y = \frac{dp}{dx} dx^2 + \frac{dp}{dy} dx dy$; si enim differentiatur æquatio $\zeta = 0$, erit $dy = a dx$ (18); posito ergo $\zeta = 0$, evanescet $dy + a dx + dy = p dx$, seu $a - p$, evanescet igitur $\frac{da}{dx} dx^2 + \frac{da}{dx} dx dy - \frac{dp}{dx} dx^2 - \frac{dp}{dy}$

— $\frac{dy}{dx} dx dy$, sed posito $\zeta = 0$, in nihilum abit eviden-

ter $ddy - \frac{dx}{dx} dx^2 - \frac{dx}{dy} dx dy$, evanescet ergo

$ddy = \frac{dp}{dx} dx^2 + \frac{dp}{dy} dx dy$, sed ex hypothefi non abit

in nihilum aequatio (14), posito $\zeta = 0$, subtrahendo igitur aequationem (14) ab aequatione (13), non posito $\zeta = 0$, evanescet $dx^2 \cdot p \frac{dp}{dy} - \frac{dp}{dy} dx dy$. In nihilum

autem abit ista fuppositione quantitas $p dx - dy$, est igitur $\frac{dp}{dy}$,

infinitum, seu $\frac{1}{\frac{dp}{dy}} = 0$, fit $Q = \frac{1}{\frac{dp}{dy}}$, erit ergo ζ

factor ipfius quantitatis Q , ad quem reperienda differentietur Q , ex quo fit $dy = \beta dx$ (19); posito $\zeta = 0$, evanescere debet $dy - \beta dx$, in nihilum vero abit eadem fuppositione $dy - p dx$, ac proinde $p = \beta$, est igitur ζ factor communis quantitibus Q et $p - \beta$, unde facile determinabitur. Evidens est etiam, quemlibet factorem his quantitibus communem, aequationem (12) resolvere.

XIV.

Perpendamus nunc cafum, in quo aequatio $\zeta = 0$, fatisfaciendo aequationibus (12) et (15), aequationi (16) non fatisfacit.

Zzz

Ex

Ex praecedente articulo apparet, posito $\zeta = 0$, in nihilum abire $\frac{1}{\frac{dV}{dy}}$; ζ igitur factor est istius quantitatis,

$$\frac{1}{\frac{dV}{dy}}$$

et facile ex praecedentibus determinabitur: nam si differentiando $\frac{1}{\frac{dV}{dy}}$, fit $dy = \beta dx$, ζ factor erit com-

$$\frac{dV}{dy}$$

munis quantitatis $p - \beta$, et $\frac{1}{\frac{dV}{dy}}$ et praeterea pos-

$$\frac{1}{\frac{dV}{dy}}$$

so $\zeta = 0$, in nihilum abire debet aequatio (15).

Per eandem methodum reperientur solutiones particulares quae aequationibus (12) (15) et (16) satisfaciunt, non vero aequationi (17), et sic deinceps; unde omnes istae solutiones determinabuntur.

XV.

Nunc ad aequationes differentiales secundi gradus venio, quas sub hac generali forma repraesento: $ddy = Mdx^2$ (20), existente M functione quacunque variabelium x, y , et differentialium dx et dy ; posito dx constante, differentiando erit $d^2y = \frac{dM}{dx} dx^2 + \frac{dM}{dy} dx^2 dy$

$$+ \frac{dM}{dy} \cdot dx ddy \quad (21).$$

$$\left(\frac{d^2y}{dx^2} \right)$$

vel,

$$\text{vel } d^2y = dx^2 \left\{ \frac{dM}{dx} + \frac{dM}{dy} \cdot \frac{dy}{dx} + M \cdot \frac{dM}{d\left(\frac{dy}{dx}\right)} \right\},$$

seu $d^2y = V dx^2$ (22), similiter $d^2y = V' dx^2$ (23)

$d^2y = V'' dx^2$ (24) &c. Supponatur $\zeta = 0$, aequa-

tioni (20) satisfacere, et solutionem esse particularem, in

integrali completo non contentam, existente ζ functione x, y

dx et dy ; supponatur praeterea $\zeta = 0$, non resolver

aequationem (22), subtrahatur aequatio (22) ab aequa-

tione (21), residuum non evanescet posito $\zeta = 0$, cum ista

suppositione evanescat aequatio (21), non evanescit ergo

$M dx^2 - dM ddy$, evanescit autem

$$\frac{d\left(\frac{dy}{dx}\right)}{d\left(\frac{dy}{dx}\right)} - \frac{dM}{d\left(\frac{dy}{dx}\right)}$$

$M dx^2 - ddy$; est ergo dM infinitum, seu in ni-

$$d\left(\frac{dy}{dx}\right)$$

hilum abit $\frac{1}{dM}$; est ergo ζ factor istius quantitatis,

$$\frac{1}{dM} \cdot \frac{d\left(\frac{dy}{dx}\right)}{d\left(\frac{dy}{dx}\right)}$$

qui facile per articulum praecedentem determinabitur.

Eodem prorsus modo, obtinerentur solutiones particu-

lares, quae aequationibus (20) et (22) satisfaciunt, non

aequationem (23) resolvunt, et sic deinceps; et evidens

est, hanc methodum ad cuiusvis gradus aequationes diffe-

rentiales sese extendere.

Notari vero hic omnino meretur, dari aequationes differentiales, quae non nisi integralia particularia pro solutionibus particularibus habent. Tales sunt aequationes lineares, cuiusvis sint ordinis, per hanc formam repraesentatae:

$$0 = y + H \frac{dy}{dx} + H' \frac{d^2y}{dx^2} + \&c.$$

Posito dx constante, et $H, H' \&c.$ existentibus functionibus variabilis x ; tales sunt etiam aequationes sub hac forma comprehensae:

$$0 = d\zeta [p + Q\alpha + R\alpha\alpha] + Sd\alpha \quad (i)$$

existentibus p, Q, R, S , functionibus ipsius ζ . dividendo enim per R , et supponendo $d\zeta \cdot \frac{P}{S} = dx$, in formam

$$\text{sequentem abeunt, } 0 = dx [H' - H\alpha + \alpha\alpha] + H'de(h).$$

Sit nunc $\alpha = \beta$, solutio particularis istius aequationis, ostendi in Tomo quarto commentariorum societatis Taurinensis, integrale completum aequationis

$$0 = y + H \frac{dy}{dx} + H' \frac{d^2y}{dx^2}$$

$$\text{fore } y = e^{-\int \frac{dx}{\beta}} \left\{ C + A \int \frac{dx}{\beta} e^{-\int \frac{\beta dx - dx}{H}} \frac{dx}{\beta} \right\}$$

et si $\alpha = r$ integrale completum aequationis (b), erit per demonstrata etiam loco citato,

$r =$

$$r = \frac{\beta + D\beta \int \frac{dx}{\beta} - \int \frac{\beta dx}{H'} - \frac{dx}{\beta}}{1 + D \int \frac{dx}{\beta} - \int \frac{\beta dx}{H'} - \frac{dx}{\beta + D} - \int \frac{\beta dx}{H'}}$$

et si supponatur constans $D = e$, erit $r = \beta$, unde aequatio $x = \beta$ integrale est particulare aequationis (h), ac proinde aequationis (i). Cum in ista includatur aequatio Riccatiana, inde patet, hanc aequationem nullas habere solutiones particulares, nisi quae in integrali completo continentur.

Astronomische Abhandlungen. x.

h. e.

DISSERTATIONES ASTRONOMICAE,

in Supplementum elementorum Astronomiae.

Sylloge 1.

Goettingae, apud Vid. Vandenhoeckii 1772. 8.

pagg. 477. tab. aen. 5.

Astronomiae Systema, numeris omnibus absolutum, edere difficile est, non solum ob rerum multitudinem et varietatem, sed imprimis illam ob causam, quod multa a se invicem ita pendent, ut vix possint ordine quo in pura geometria utimur omnia collocari, sed quaedam in initio ex sequentibus sumenda sint, quorundam, quae iam dicuntur, vis omnis ex iis demum percipiatur, quae multo post sequuntur. Itaque, qui celeberrima Astronomiae Systemata

Zzz 3

edide.

ediderunt, Gregorius, Cassini, de la Caille, a Systemate Copernicano ordiuntur; Dom. de la Lande vero, eo minus potuit geometrarum ordinem observare, quo magis voluit, non saltim de omnibus dicere, sed etiam populariter. Attamen concinnari, posse uberius Astronomiae Systema, ordine geometrico, tuctur Kaestnerus V. Ill. exemplo elementorum Astronomiae latinorum L. B. Wolfii; quibus, si quis addere velit recentiores Astronomiae accessiones, imitari vero in coniungendis omnibus, summum illum methodi artificem, proditurum ait noster novum Almagestum, quod cum non possis nisi labore, quem solus Germanus toleret, absolvi, in Germania tamen bibliopolam, qui sumtus faciat, non sit reperturum.

Kaestnerus in libro, quo Matheseos applicatae elementa complexus est, Astronomiam quoque sic tradidit, ut a phaenomenis communibus exorsus, eorum quae in hac scientia maxime subtilia et abstrusa sunt, nihil omnino omitteret; sed haec oportebat saepius obiter tantum indicari. Qui vero sic nexum doctrinarum omnium animo complexus est, ille Scriptores, unam alteramve uberius tractantes, eum fructu leget, neque opus erit ut illos eo ordine legat, quo doctrinae in Systemate sunt tradendae, poterit enim quae legit singula ipse ad loca sua referre.

Ita credit Vir ill. profuturum se, studiosis Astronomiae, si, quae ipsi se obtulerunt ad doctrinas explicandas et confirmandas, oceret, legem vero ordinis in edendo eum observet, ut quae iam maxime absoluta se habere existimat, illa primo prodire sinat, aliis ut expoliantur adhuc pressis. Quo in consilio exsequendo quomodo sit versaturus, specimen exhibet, triga dissertationum, de qua iam dicendum est.

Prima, formulas varias trigonometriae analyticae complectitur, quarum in sequentibus usus est: ut de summis aut differentiis angulorum; solvitur etiam aequatio quaevis anguli

anguli finum et cosinum per data definiens, huius formae:
 $\text{Sin. } x = f. \text{ Cos. } x = g.$ Solutio docet, si sit $q = A \text{ tang. } f,$
 $p = A \text{ sin. } \left(\frac{g}{p + f} \right) = A \text{ sin. } (g. \text{ cos. } q);$ fore duo-

rum ipsius x valorum, alterum $= p + q$; alterum
 $= 180^\circ - (p - q).$ Facile patet, quomodo eadem
 adhibeantur, si data sit aequatio inter duas alias líneas trigo-
 nometricas, eidem arcui quaesito respondentes. Eiusmodi
 vero aequationes frequenter occurrunt. Porro agitur de
 variationibus quae sibi respondent exiguis angulorum
 et laterum trianguli rectilinei, quarum et formulae ana-
 lyticae, et computus in numeris, summa quae locum
 habet facilitate exhibeatur; angulorum variationes in-
 minutis secundis expressae, quomodo logarithmorum ope
 computari possint, ostenditur, quod utique multo minus
 operosum est, quam dividere per arcum radio aequalem, ut
 alii faciunt. Haec ad errores in geometria practica, ex an-
 gulis non summa exactitudine cognitis oriundos, applican-
 tur; de quibus erroribus, scriptum, ab auctore, sodate, sibi
 missum, actis anni 1753. inseruit Academia Regia Scient.
 Suecica. Deinde solvit hoffer problema sequens: Anguli
 plani crura ad horizontem obliqua sunt, datur vero cuius-
 vis inclinatio; quaeritur, quem angulum contineant inter se
 plana verticalia, per crura angulorum? eundem angulum
 continebunt planorum quae diximus intersectiones cum
 horizonte; igitur hoc modo reperitur, angulo qui est in
 plano inclinato respondens horizontalis. Quod faciendum
 est iis omnibus qui instrumento goniometrico utuntur, cuius
 tubus gyrari potest, in plano instrumenti plano paral-
 lelo; nullum vero motum habet in plano, quod instrumenti
 plano esset rectum. Tali instrumento cum Mayerus Goet-
 tingenfis in praxi geometrica uteretur, formulas excogita-
 vit, quibus angulus quem diximus, in plano inclinato, ad
 horizontalem reduceretur, cum crurum inclinationes non
 sunt

sunt nisi paucorum graduum. Eas formulas, rudas, absque demonstratione et calculi secundum illas subducendi methodo, noster cum in Manuscriptis Mayeri reperisset, utrumque hic addit; fatetur tamen, trigonometria sphaerica, qua ante usus erat, angulum, minori opera, magis autem exacte computari, quam quidem Mayeri approximationibus. Alius plus problematis generalis, de angulorum illorum uno ad alterum reducendo, hic est: sit instrumenti goniometrici tubus non parallelus instrumenti plano, sed ad illud dato angulo inclinetur. Igitur, si in problemate, horizontis loco intelligatur planum instrumenti, cognoscuntur errores ab hoc tubi positu in angulorum mensuras redundantes. Unde problema facit ad usum quadrantum astronomicorum. De planis inclinatis theoremata geometrica, scitu non indigna, ex iisdem formulis colliguntur: ut, rectarum in plano inclinato ductarum, nullam maiori ad horizontem angulo inclinari, quam ipsum planum; tres vero rectas in eodem plano, per idem punctum ductas, non posse aequaliter ad horizontem inclinari.

Secunda dissertatio trigonometriae sphaericae formulas tradit, quas Eulerus in Comm. Acad. Reg. Sc. Pruss. 1753. docuit. Illas vero cum Eulerus ex eo deduxisset, quod inter duo puncta in superficie sphaerica via minima sit arcus circuli maximi, hic ex magis notis principis eruntur. Adduntur etiam quaedam calculi compendia: ita, si ex trianguli sphaerici lateribus b , c , et angulo intercepto A , quaeratur illi angulo oppositum latus a , praebet Euleri formula, $\text{Cof. } a = \text{Cof. } A \cdot \text{Sin. } b \cdot \text{Sin. } c + \text{Cof. } b \cdot \text{Cof. } c$. Tunc autem est $\text{Cof. } a = \text{vel } \text{Cof. } (b - c) - (1 - \text{Cof. } A)$ $\text{Sin. } b \cdot \text{Sin. } c$, vel $\text{Cof. } (b + c) + (1 + \text{Cof. } A)$ $\text{Sin. } b \cdot \text{Sin. } c$. prouti est A acutus aut obtusus; utroque casu, quod ducitur in $\text{Sin. } b \cdot \text{Sin. } c$. est unitate minus, ut magna exactitudine habeatur $\text{Cof. } a$. Sequuntur formulae differentiales triangulorum sphaericorum, ut ante rectilineorum. Facile intelli-

intelligitur, haberi in utriusque propositione, quas Cotesius in libello de aestimatione errorum docuit. Sed praeterquam quod hic analysis ope inveniatur, non, ut a Cotesio, synthetice demonstrantur, id etiam habent, ut facile ostendamus nam variationes sine incrementa aut decrementa, de quo nihil habet Cotesius, qui, si eadem methodo, qua principales propositiones tractavit, etiam haec voluisset discutere, librum non exiguae molis scribere debuisset. His formulis differentialibus subiicitur quaestio in Astronomia saepius obvians: Trianguli sphaerici rectanguli angulus unus parvus est, adeoque parvum etiam crus illi oppositum; quaeritur, quantum hypotenusa excedat crus reliquum, non illud, angulo parvo oppositum? Hic excessus postquam definitus est, monetur, haec duo, quorum differentia investigatur, non ipsa etiam parva esse debere; si vero sint, aliis modis rem esse peragendam, qui etiam docentur. Ut usus trigonometriae sphaericae exemplo pateat, ostenditur, quomodo ex stellae declinatione et adscensione recta, computentur longitudo et latitudo, vel contra. Inexpectatum vero multis geometriae practicae, etiam qui theoriam scire se profitentur, accidit, hos computos ad illorum artem ex astronomia posse transferri. Scilicet, si instrumenti goniometrici planum horizoni sit obliquum, tubus vero, ad ipsum instrumentum etiam dato angulo inelinetur, hocque instrumento captus sit angulus, et respondentem horizontalem invenire, est, ex stellae longitudine et latitudine, invenire declinationem et adscensionem rectam. Patet, horizontem hic succedere in locum aequatoris, instrumenti planum in locum aequatoris.

Tertia dissertatio, astronomiae sphaericae propositiones continet, inprimis illas, quarum usus maximus est in observando. Orditur a consideratione trianguli sphaerici, inter polum, verticem, et stellam contenti, cuius primo anguli ex lateribus computantur, tum vulgari regula adhibita,

A a a a

tum

tum etiam formulis, quae cuiusvis anguli cofinum exhibent, theorematibus inde duendis imprimis aptae. Quale est relatio inter mutationes altitudinis et anguli parallaxici, unde pendet, quae altitudo, posita anguli horarii mutatione eadem, maxime mutetur, adeoque, quae altitudo stellae datae aut Solis aptissima fit ad tempus, ex illa definiendum. Formulae, ex angulo horario altitudinem computandi, usus aliquot ostenduntur, imprimis gnomonici. Construaturn pro elevatione poli medii provinciae alicuius tabula, quae contineat altitudines Solis datis diebus variis horis respondentes. Ita, vel quadrante, non meliori quam quo agrimensores utuntur, poterunt observationes institui quae sufficiant horologiis publicis regendis, et tempori diurno, quantum ad negotia civilia pertinet ordinando. Astronomus vero, quomodo horologii sui motum exacte cognoscere queat, varii modi ostenduntur. Quadrantis muralis, quatenus saltem temporibus transituum per meridianum observandis adhibetur, tria notantur vitia: si quadrantis planum, non perfecte verticale sit, aut meridianae lineae non insit, et si tubi axis ad planum quadrantis inclinetur. Sumatur primo, quadrantis planum esse verticale, sed angulum parvum continere cum meridiano. Stellae, cuius datur declinatio, observentur altitudines correspondentes quadrante alio mobili. Ita habetur tempus quando transit per meridianum. Observetur vero transitus stellae per quadrantem fixum, et simul altitudo quam habet dum transit. Haec altitudo dicatur η ; arcus aequatoris, differentiae temporis inter transitus stellae per meridianum et per quadrantem respondens τ ; azimuthum quadrantis fixi ξ ; declinatio stellae δ : erit

$$\text{Sin. } \tau = \frac{\text{Cof. } \eta \cdot \text{Sin. } \xi}{\text{Cof. } \delta}.$$

Si vero secet planum quadran-

Cof. δ .

tis horizontem in linea meridiana, inclinetur autem ad horizontem angulo ϕ , factis iisdem quae ante erit

$$\text{cog. } \phi = \frac{\text{Cof. } \delta \cdot \text{Sin. } \tau}{\text{Sin. } \eta}.$$

Sin. η .

Et

fit in meridiano, ubi vero axis cum illo contineat angulum ψ : erit $\text{Sin. } \tau = \text{Sin. } \psi$. Et haec vera sunt, quan-

Cof. δ .

ticumque sint anguli ξ, ϕ, ψ . Qui anguli, si errores quadrantis fixi sint, exigui esse debent, alias usum instrumenti omnem impedituri. Tunc itaque loco linearum trigonometricarum, qui ad eos pertinent, ipsi poni possunt, et si singuli in quadrante adsint, error ex omnibus coniunctis nasciturus pro summa singulorum accipitur. Igitur, ipse τ , (etiam ille exiguus,) seu arcus aequatoris, qui respondet differentiae temporis, iuter stellae datae transitus per meridianum, et per tubum quadrantis, est

$$\xi \cdot \text{Cof. } \eta + \phi \cdot \text{Sin. } \eta + \psi$$

Cof. δ .

In qua formula tres illae exiguae quantitates positivae sumuntur, si versus orientem cadant, praebentque τ positivum, si stella citius per axem tubi instrumenti transeat, quam per meridianum. Iam igitur quantum differant datae stellae transitus per tubum, et per meridianum, scitar, si notae sint illae tres exiguae quantitates. Si vero ignorentur, ita formulae ope eruuntur: Stellae cuiusdam, nota sit declinatio B , eadem dum tubum quadrantis fixi transit, altitudinem habeat A , appellat vero ad axem huius tubi prius quam ad meridianum tempore cui respondet arcus aequatoris C ; igitur pro hac stella est $C \cdot \text{Cof. } B = \xi \cdot \text{Cof. } A + \phi \cdot \text{Sin. } A + \psi$; ubi graecae litterae incognitae sunt. Quod itaque cum stella quam diximus factum est, fiat adhuc cum duabus aliis et habentur tres aequationes, tribus illis incognitis definiendis. Adiciuntur incognitarum valores, ex tribus illis aequationibus computati. Ceterum facile patet, haec applicari etiam posse tubo meridiano absque quadrante (*lunette meridienne*). Hic vero tubus, si circa axem transversum ita versatilis sit, ut stellae non multum a polo remotae transitus bini per tubum possint observari,

ex intervallis transituum alia adhuc methodo cognoscitur positus plani verticalis, in quo gyratur tubus; aut si tubus non possit ad fixas circum polares dirigi, idem definitur ex intervallo inter transitus duarum fixarum in plaga coeli australi transeuntium. Denique, si axis transversus circa quem gyratur tubus, non sit exacte horizontalis, describet tubus planum circuli, non verticalis, sed tamen maximi, et hoc potest observatis transitibus stellarum definiri. Haec instrumentorum examina docuerunt, dom. de la Lande, Elvius, Ludlam, Io. Bernoulli, plerumque Synthesi; ubi hic analysis adhibetur ad regulas investigandas, et calculo quantum fieri potest facillimo aprandas. Calendario nautico dom. Maskelyne (*the nautical Almanac*) pro anno 1774. adiectum habetur problema dom. Lyons, de plani verticalis azimutho, ope duorum eiusdem stellae per illud transituum definiendo; cuius solutionem qui cum formulis differt. III. §. 189. 181. contulerit, has non levi operose reperit, quae neque logarithmis logistis, neque altitudinibus stellae indigent, quibus dom. Lyons utitur. Aequatio meridiei, et altitudinibus solis correspondentibus reportat, accurate traditur; ubi inter alia emendatur regula quam docuit dom. de la Lande, pro tabulis ad plures horas, quam quae in illis continentur, extendendis; leve est, quod magis Astronomi attentioni se subduxit, tangentem anguli horarii, qui cum aliquo in tabulis contento semicirculana efficiat, magnitudi- ne saltem cum huius anguli tangente eandem esse signis oppositam. De rectascensionum solis veri et ficti, qui motu medio in aequatore progreditur, differentia, in tempus commutanda, recte sentire dom. de la Lande ostenditur, et humani quid passum esse dom. de la Caille, dum hanc differentiam in tempus medium commutaret. Placetque per meridianum transitibus computandis formulae tradantur brevissimae, item aliae, effectibus praecessionis equinoctiorum computandis. Animi causa investigatur, quos fines aut potius, post plura saecula, habituras sint, Stella quae iam est

polaris, item et usque maioris, quae post 3400 annos circiter, verticalis erit Bononiae, ut tunc Itali futuri sint

— — — *populi quos despiciat Aethiops.*

Ubi de variabili eclipticae obliquitate agitur, eius observationes hoc saeculo factas recensentur; quarum adducimus duas, desumptas ex celebri mechanici Angli *Ioan. Bird* libello, non ubique obvio, *The method of dividing astronomical instruments.* Erat itaque haec obliquitas, ex observationibus *Bradleyi*, ann. 50. 51. minorum secundorum 18 supra 23° 28'; *Mayeri, Gœttingensis* init. anni 56. secundorum 16. Sequuntur methodi variae, tempus noctis obiter ex stellis cognoscendi, imprimis ex duabus in eodem verticali positis. Quas postquam theoriae causa explicavit auctor, vix tamen illa operae pretium facere existimat. Jam considerat triangulum, quod continetur Solis longitudine, declinatione, rectascensione, eiusque trianguli variationes exiguas sibi respondentes. Hinc deducit computum reductionis eclipticae ad aequatorem, quam tabulis suis inseruit dom. de la Caille, eius reductionis correctionem, si paulo alia sit, quam adusata erat, obliquitas eclipticae, et omnia quae de hac reductione praecipit, dom. de la Caille, nihil illorum demonstrans. Astri, latitudinem non magnam habentis, (planetae,) rectascensio et declinatio, quantum differant a rectascensione et declinatione puncti eclipticae, eandem longitudinem habentis, disquiritur. Methodus, ex sole cum fixa comparato, utriusque rectascensiones cognoscendi, qua dom. de la Caille etiam ad catalogum fixarum condendum usus est, explicatur.

Tempus computatur, quo Sol opus habet, ut transeat per datum circulum verticalem, aut horizontalem. Solumbar Problemata omnia, quae habet dom. de Maupertuis in *Astronomia nautica*, esse non omnia aequalis usus. Astri incogniti declinatio et ascensio, recta reperiantur, si obser-

vetur eius altitudo, in plano verticali fixo, et intervallum temporis inter transitus per id planum, eius astri, et fixae cognitae, cuius etiam in illo plano observatur altitudo. Ea methodo R. P. Mayer, Astronomus Palatinus, Petropoli usus est ad Cometae positum definiendum. Res omnis eo redit, ut inter duos transitus, immotum omnino maneat quadrantis qui adhibetur planum. Quanto tempore astrum declinationis datae opus habeat ad datam altitudinem obtinendam, et quando id tempus fiat brevissimum, disquiritur; unde problema crepusculi minimi reducit ad aequationem algebraicam, cui cum infinitae radices, ad id problema non pertinentes, unde infinitae, et quid significant ostenditur. Evitantur illae radices si problema solvatur analysi geometrica; sed computi algebraici, cum universaliores sint, et calculo aptiores, illis recte percipiendis et adhibendis utilis opera adhibetur. Qui durationem crepusculi mechanico modo investigare vult, ille uti potest globo, cuius fulcrum gradibus 18 infra horizontem adfixum habeat circulum horizonti parallelum. Ita globos suos construxit Adams, Regi M. B. ab instrumentis mathematicis confectis. nuper mortuus. Globi ab eo confecti maximi, manifestantia Reginae M. B. videntur in bibliotheca Universitatis litterariae Goettingensis. Idem Adams de usu globorum scripsit: (*A Treatise describing the construction and explaining the use of the new globes — the second edition Lond. 1769.*) ubi inter alia, quae hic cum epicrisi adducuntur, etiam circulo aeneo in horas diviso aequatorem circumdedit, quo, quae ad tempus pertinent, facilius et exactius cognoscuntur, quam circello qui ad polum adfigi solet. Hic vero ostenditur, et eius circuli aenei vices supplere ipsum aequatorem, adhibito levi calculo, qui 15 gradus loco horae ponit. In hoc aequatoris usu, nisi toto gradu erretur, tempus ad 4 minuta prima scitur. Jam agitur de puncto orientis eclipticae, angulo orientis, et altitudine nonagesimi. Huius tractationis severitatem lenit auctor narrationis de
imagi.

imagibus, quas astrologi cum singulis eclipticae punctis oriri finxerunt, quorum specimina ex astrolabio plano Io. Angeli, Venetiis 1494. impresso, dedit. Notat, Astrologiam vix alia considerare, quam quae in horizonte contingunt, indicio, ortum eius ad rudiora illa tempora referendum esse, quibus coeli observatoribus nullum aliud erat organum praeter illud, quod natura statuit, horizontem. Ad quem, cum etiam in anni partibus dividendis antiquissimi Scriptores georgici respiciant, primum est, ex usu oeconomico et chronologico abusum astrologicum esse natum. His ducitur auctor ad tempus, quo quodvis Zodiaci signum opus habet ut oriatur, vel occidat; nam et illud, teste Manilio, astrologus scire debebat:

Ne falsus dubia rationis horoscopus erret.

Sub aequatore habitantibus, opposita signa, aequalibus temporibus oriuntur; et occidunt, quod eleganter versibus expressit Lucanus Lib. IX. v. 531. seq. Joseph. Scaliger in sua Manilii editione, Lucanum adserit haec dicere de tropico, sub quem ponit Catoem pervenisse; imò sub aequatore recta signa oriri, et omnia aequalibus temporibus. Haec ultima duo a poeta dicta non reperiuntur; priori ac cufationi speciem aliquam praebet *circulus alti Solstitii*, quem varie acceperunt interpretes. Noster, ex Chavii commentario in Sphaeram Io. de Sacro Bosco, adducit, Petrum Iaconum eo ordine versus Lucani disposuisse, ut nihil omnino obscuri superfit. Scilicet post versum:

Solstitii medium signorum pertulit orbem,

ponit Iaconus illos:

At tibi quaecunque es Lybico gens igne diremta

Et fuga signorum medio rapit omnia caelo.

Non obliqua meant, &c.

Ita

Ita Lucanus, cum tropicam nominasset, digressione poetica describit, quae appareant sub aequatore ignotis illis gentibus Lytico aere diracis. Quae emendatio cum nihil nisi transpositionem versuum sumat, utique felix iudicanda est.

His finis imponitur tertiae illi dissertationi, quae quantum rerum copiam contineat, ex adductis patet, cum omnium catalogum texere noluerimus. Quaecunque, tum in Astronomia dom. de la Lande, tum in aliis scriptis, ad scopum dissertationis pertinent, diligenter hic collecta habentur, poteruntque tam multa tam paucis dici, cum ex generalibus analyticis formulis investigentur, quae alii Scriptores singula ex propriis principiis synthetice operosius demonstrant. Calculorum forma ubique traditur facillima et brevissima, simul exactissima. Proximo volumine agetur de examine et usu instrumentorum.

10. MICH. HEINSII, GYM. VINARIENSIS

Dirastoris, Strichurae quaedam Ovidianae.

P Ovidii Nasonis, poetae inter Latinos vevulissimi; Opus *Fastorum*, quod Romae coeptum *), Tomis apud Scythas exulans, ultimo vitae anno absolutum edidit **), reliquis hominis libris, si eruditionem utilitatesque variam spectes, facile vincere, non erit temere inter doctiores qui negot. Praeterea enim fabulas complures nobilissimas, et ritus antiquos Graecos, Romanos, barbaros bene multos, quorum in omni Scriptorum genere usus est, licet inde discere veteris astronomiae bonam partem, constitutione sacrorum Romanorum, et universae pene eorum religio.

*) Trist. 2, 549—552.

***) Lege ipsum lib. 4, 79—84. et Io. Massoni Vitam Ovidii p. 83. 103. et 132. editionis Lipsiens. 1758.

religionis historia, fessorumque maxime causis, origine, et deinceps sacrificiis ludisque celebrandi modo, nec non varia de sacerdotum utriusque sexus generibus, officiis, iuribus, de templis, lucis, auguriis, in quibus passim occurrunt quaedam etiam sacrorum librorum nostrorum eruditis lectoribus vel utilia cognita, vel iucunda; ne de prisca Geographia, gentiumque origine et migrationibus, vetustissimaque historia aliquid dicam: quae omnia tam eleganter narrata, et iis figurarum sententiarumque et picturarum luminibus ab ingeniosissimo poeta distincta sunt, tamque admirabili orationis copia, numerorumque suavitate exposita, ut legentes nunquam sine delectatione, plerumque etiam cum utili ad mores admonitione, a se dimittat. Hinc saepe doluerunt viri eruditi, dimidiam tantum horum librorum partem evasisse temporum edacitatem, alteram ante haec tria ferme saecula, si *Conrado* illi *Celtae*, oculato, ut ipse affirmat, testi credimus, sin coniecturae *Nicolai Heinsii* rectius habetur fides, iam ante *Lactantii* aetatem intercidisse *). Neque immerito solebat singularis Praeceptor noster, *b. Io. Matth. Gesnerus*, optare, ut licuisset istud naufragium, universorum, praeter *Metamorphoses*, *Nasonianorum* operum iacturam redimere. Horum igitur librorum interpretationem cum haud ita pridem in coetu adolescentum nostrorum absolverim, visum est quaedam in illis observata cum eruditis communicare; si forte genuina eorum lectio, quibusdam in locis rectius constitui vindicari, aut verus intellectus tali opella nostra adiuvari possit, quam aequos et intelligentes harum rerum arbitros boni consulturos esse speramus.

Ac primo quidem loco mihi occurrit, tironum certe causa, observabile specimen ingenii stilique *Nasoniani*, cuius hoc fere proprium est, ut amet in verbis ludere haut illepido,

*) vid. huius Commentar. in *Ovid. Fast.* ad versum lib. 6. ultimum.

pide, atque ea re interdum, ut fit, paulo videatur obscurior. Tale hoc distychon lib. 1, 215. quo avaritiam saeculi cum luxuria certantem describit: *Quaere ut absument, absumenta requirere certant* (homines), *Atque ipsae vitii sunt alimenta vices*. Ubi studiose posita vides, per Paregmenon et Paronomasiam, verba *quaerere* (*erwerben*), *requirere* (*wiedererwerben*), *absumere*, *absumenta*; *vitii*, *vices*, scil. vitiorum avaritiae et luxuriae. Quod pro *certant* habet quidam *tentant*, merito repudiatur; non modo quod nihil opus, autore *Burmanno*, sed etiam quod minus elegans. Vernacule sic declarem sententiam poetae: *Sie leben in einem beständigen Streite des Erwerbens, Verschwendens, und Widererwerbens; und diese Abwechslung der Laster, des Gitzes, und der Verschwendung, nehmen beyde immer zu*. Eandem stultitiam Cic. vocabat *Certare cum viciis, et fratribus praediorum*, *Catilin. 2, 8. extr.*

ibid. v. 219. et 20. nec satis declaratos, nec probe distinctos video apud *Heinsium* et *Burmannum*. Quaesiverat ex *Jana* poeta (v. 189.) quare stipem s. monetam manu teneret? Cui respondit deus, boni omnis causa id heri: quod postea explicat usque ad v. 218. Huic cum satis fecisset, praevidit aliam eiusdem interrogationem: Si ergo auspiciam, sive omen stipis utile sit, curnam aera vetusta, i. e. numum aeneum, manu teneret potius, quam novum, aureum? Continuoque respondet: Aureum sane meliorem esse, sed retineri illum aeneum antiqui moris causa. Nunc legat mihi aliquis versiculos, ut sunt apud *Burmannum*: *Tu tamen auspiciam si fit stipis utile, quaeris. Curque iuvant nostras aera vetusta manus?* et fatebitur, credo, hanc lectionem minus respondere toti orationis seriei; sed copulam in *curque* oppido esse alienam. Quod intelligens *Nic. Heinsius*, putabat leg. *si cur stipis utile quaeris. Male*. Neque enim hoc de quo quaerere poterat poeta, cui iam erat abunde satis factum. Taceo, duas quaestiones sic poni;

poni; quod parum convenit cum sequentibus, ubi ad unam tantummodo respicitur. Ergo vix dubitem, Ovidium sic dedisse:

*Tu tamen, auspiciam si sit stipis utile, quaeris,
Carne iuvent nostras aera vetusta manus?*

Quo admisso, non habebis quod desideres.

v. 231. et 232. *Noscere me duplici posses in imagine, dixit, Ni vetus ipsa dies extenuaret opus.* Hic 1) in male editum pro *ut*, quod, teste *Heinsio*, multi libri, et edici etiam plurimi agnoscunt, et ipsa sententia postulat. Praecessit enim interrogatio: *Cur navalis in aere Altera signata est, altera forma biceps?* 2) *Navalis forma* dicitur forma navis, eodem modo, ac forma humana, i. e. hominis. 3) Non video, quo modo ferri possit illud *Ni*, quod sensu plane caret, et mutandum in *Si*, hac ratione: Ut me in duplici imagine, navis et bicipitis formae, tanto certius agnoscas, quarum si forte altera, longinquitate temporis, omnia exedentis, extenuetur, tamen manebit altera. Neque duplex imago non est h. l. forma biceps, sed duplex figura, utroque veteris monetae latere, quam *vetus opus* vocat, expressa. (*Nodus in scirpo!*) —

Lib. 2, 103. *Ille (Arion) metu pavidus, mortem non deprecor, inquit.* *Heinsius* probat *vacuus* pro *pavidus*, licet in unico *Mureti* cod. pro diversa lectione invenerit notatum: et multa congerit loca, ubi *metu vacuus* legitur, quibus alia superaddit etiam *Burmannus*; quasi id dubitetur, aut ad rem quidquam faciat. Mihi certe non displicet *pavidus*, quod non minus latinum est, et melius videtur huc convenire. Ingeniose enim indicat poeta, Arionem diffinulasse metum, quo re vera paveret. Itaque non erat, cur fides omnium codicum, propter unum illum nescio quomodo, incertae autoritatis, repudicaretur a tantis criticis.

Bb bb 2

v. 277.

v. 277. Video ambigere interpretes, praestitae lege: *Par numen equarum, an equarum?* Utrumque enim vere posse dici ex disciplina mythica, certum. De priori nemo dubitat; de *aquis* vero, multis scriptorum testimoniis probant *Neapolis, Heinsius, Burmannus*. Caeterum, pro *equarum* pugnat tum autoritas plurium codicum, tum, quod hoc quidem loco etiam maius est, contextus; qui de *Pae floestri* numine, et ab Arcadibus mediterraneis hominibus culto; loquitur. Neque diligentiae Ovidii conveniens videtur, medias inter *armenta* et *oves* inferere *aquas*; qui locus potius debebatur *equis*, quos omittere voluisse vix est probabile. De ique quod offendebat, *Tamborum*, virum doctissimum, ab armentis equas minus commode distingui, nihil est. Saepe enim *armenta* sunt soli boves, (quorum etiam proprium erat arare, unde dicti *armenta*), quemadmodum bona Lexica docent.

v. 280. *Transtulit Evander floestria numina secum, Hic ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat.* Quae lo, an non otiosus est alter versus, et frigidus, si quidem sic scriptus poeta? Sed tolle punctum in fine prioris, et principium sequentis scribe *huc*, addita minori distinctione, et contineat poetae sua laus, sententiaeque concinnitas. Mirum autem, nihil varietatis hic invenisse in libris viros doctos. (*inapte*).—

v. 219. Sic vulgo distinguitur: *Vix ferax animis, nullas agitata per usus: Artis adhuc expert et rude vulgus erat.* Ego vero malim arctius coniungere utrumque versum, et incidere post *Artis*. *Noch durch keinen Gebrauch der Kunst geübt, oder gewitzigt.* Nempe, non placet illud *nullas usus* sic sine nomine positum, quod certe possit intelligi, et dubito an patiatür latinitas. In sequentibus contra *expert et rudis*, potest *artis* repeti. *Demn das Volk kannte noch keine Kunst, und war völlig unversahren und unvorsessend darinn.* Simili ratione emendandum duco.

v. 641. *Terminis, sive lapis, sive et desolus in agro*
Stipes, ubi antiquus, sic quoque nomen habes. Nam et hic
 post *Stipes* robustius incidas, quam post antiquos. Hoc
 enim vult dicere poeta, Terminum ab antiquis consecra-
 tum esse, id est *numen habere*, sive lapis sit, sive stipes.
 Contra vero nihil faciebat ad nomen termini, quod ab
 antiquis in agro desolus esset. Et miror, hoc non ve-
 nisse in mentem *Cel. Burmanno*, cum scriberet: Distinctio-
 ne puto iuvandum locum &c.

v. 711. Mirabar saltum poetae, a narratione cap-
 torum per fraudem Gabiorum caesorumque urbis prin-
 cipum, tanquam enthusiasmo, ab tali genere carminis ali-
 quantum alieno, abrepti subito ad prodigium serpentis
 ab altaribus Tarquinii prodeuntis, et propemodum suspica-
 bar de lacuna. Ergo consului interpretes, et cum nihil
 quicquam ab his annotatum invenissem, quo admoneren-
 tur lectores, vel res expediretur, coepi totum locum a
 v. 685. acriori studio perlegere; quo facto tandem in-
 tellexi, quae a v. 691. usque ad 710. legerentur, omnia
 per parenthesis narrata esse, et v. 711. cum v. 684.
 coniungendum. Eam quare neglexerint facere viri docti,
 et verbo indicare attentis lectoribus nescio. Mihi certe
 observare visum est haec indignam, ne posthac alii mei
 similes in hoc scopulo adhaerescant.

Lib. 4, 244. de Gallis, Cybeles sacerdotibus: *Caedunt*
iactatis vilia membra comis. Hic pro *vilia* Heinsius male-
 bat *laevia*: male. Nam in *vilia*, i. e. turpia, est *idos*:
 quia loquitur *Musa*, virgo, v. 195. (*Quid autem si Musas*
meratrices fuerunt?) —

v. 765. *Non minus multas redigam, quam ovae*
fuerant, scil. oves. Sic vulgata. Heinsius vero in ali-
 quot codd. reperit *nimis multo*; quod amplectitur, et probat,
nimis multo satis latine dici. Recte: sed nihil ad
 rem. Precatur enim pastor h. l. non hoc; ut *non minus*

multo (oves), h. e. multo pauciores, redigat, sed ut non minus *mollas*; quod tam clarum, ut disputatione non egeat, et est olim a doctissimo Taubnero observatum. Amant nempe interdum magni critici obscurare nimis clara.

v. 889. Non video, quare dubitetur de lectione: *Nulla mora est operae*, scil. quam a me commodari vobis vultis, siue *auxilio*, quod petitis a me; qua voce v. 887. utebatur Mezentius. Sens. *An meinen Diensten soll es nicht fehlen. Ihr dürft nur geben: vor den Sieg lasst mich sorgen.*

v. 894. *Tyrrheno vota est vindemia Regi* (Mezentio.) *Iupiter e Latio palmite multa feres.* Sic vulgo; quod Heinſius mutavit in *feras*. Temere sane. Nam et fortius est liberaliusque *feres*; et melius etiam convenit *voventi*. *Feras* contra magis optantis esse videtur.

v. 923. Sic precatur Flamen Dialis deam Rubiginem: *Nec teneras segetes, sed durum amplectere ferrum.* Quo verbo aliud elegantius, naturaeve rubiginis *aptum*, magisque poeticon; haut facile invenias; sed qui non critica pectora cogit interdum emendandi libido, cum cupidine iactandae doctrinae! Nam et hanc vocem sublatam voluerunt magni critici, et permutatam cum *contere*. Et quare? Obversatus fuit, alter inquit, librario, credo, versus ex Epist. 7, 31. *Parce Venus, nurui, durumque amplectere fratrem.* Valde vero suspiciosum virum immortalis famae, et vel propter honorem nominis, quod participo, carum mihi et colendum! Alter vero, *Contere*, rectum. Graecis enim sic verbum *δεινάζω*. An ergo statim corrigendus poeta Latinus, nisi Graeca tibi redolet eius oratio?

v. 928. *Ruris opes niteant, inquinet arma fur.* Quidam ex praestantioribus libris, teste Heinſio, *Ruris opus*

opus, i. e. instrumentum rusticum, quo opus rustici faciunt; nota metonymia, quod equidem praeferre, et praestantioribus illis accedere non dubitem. Quamvis enim alio respectu eadem res etiam ruris *opes* vocari possint, tamen huic loco, praecantisque consilio, illud est aptius. Neque vero locus a viro laudatus Trist. 3, 10, 59, satis huic similis est: quippe ubi etiam *oves* nominantur, non sola *plaustra* cum aliis machinis rusticis, unde ad hunc locum constituendum advocari non debuit.

GERARDI HOOFT, JUNIORIS, CIVITATI
Amstelædamensi ab Actis, Poemata, edita ab HIERO-
 NYMO DE BOSCH.

Amstelæd. ap. Caes. Natal. Guerin. MDCCLXX.
 octonis.

Exquisitior latinae linguae scientia, iustumque eius inter eruditos tuendae ac conservandae studium, cum hodie in dies magis magisque tepeat. mirandum non est, si etiam Poesis latina, haud defunctoriam istius linguae cognitionem requirens, longe magis tepeat, imo plane frigescat. Versibus quidem vernaculo sermone fulis orbis eruditus tamquam diluvio aliquo inundatur, et huiusmodi poetarum plena sunt omnia; at mira paucitas illorum est, qui pedem proferre, et in hoc etiam Poeseos genere aliquid insignius praestare sustineant. Id quod vero haud levi est indicio, egregia poetarum latinorum monumenta admodum negligi, plusque temporis ac studii impendi legendis tantummodo nostris poetis vernaculis, illis multo inferioribus, et, si quam nominis celebritatem consecuti sunt, illorum maxime vestigia secutis.

Laudi

Laudis ergo atque honori ducendum est Batavis, quod, poeseos latinae venam inter se non exaruisse, luculentis subinde documentis probant. Missa ex oris istis ad nos sunt Poemata juvenis, proli dolor, morte immatura abrepti, spemque haud exiguam sui insignioris, olim poetae iniucientis, cuius adeoque memoria digna fuit, quae ab oblivione vindicatur, *Gerardi Hoofstii*, adornata et in lucem edita ab *Harmonyo de Bofsch*. Qui *Boschius*, ipse poeta elegantissimus, postquam haec poemata, defuncti patri, carmine concinno, illorumque argumentum strictim tangente, nuncupaverat, ~~mittit~~ nobis in praefatione vitam Hoofstii, de qua paucis, antequam ad poemata ipsa deveniamus. Natus noster poeta Amstelædâmi a. d. XIV. Febr. MDCCL. ex amplissima et in historia Batava celebri gente originem duxit, Patre Gerardo Hoofst; Gerardi filio, non minus propter ~~multos~~ in republica Amstelædamensi honores, quam ob acceptam a Patre et ab Avo Atavisque consularem dignitatem conspicuo, Matre vero ex consulari genere, *Witfena* domo prognata. Sed ut haec sunt fortunae munera, quae et ignavissimo cuique haud raro eveniunt, praeter haec Hoofstius alias habuit et maiores a natura dotes, ingenium vivax, placidum, memoriam tenacem, ita ut celerrime, quae tradebantur, ariperet, et arrepta diligenter contineret. Linguae Gallicae adeo gnarus fuit, ut a multis sic habitus non minus commode Gallice fuisse locutus, quam hi poterant qui in Gallia essent nati. Latinitatis elementa in Gymnasio, quod Amstelædami floret, moderantè *Henrico Verheykio*, didicit, utpote qui iam cum eam venae ubertatem, poeseos elegantias, et pullulantes ingenii facultates, quibus mox effloruit, primus detegeret, ad easque maturandas non parum utilitatis conferret. Poesi autem sub *Petri Barmanni secundii* auspiciis omnem suam operam et studium locavit, in qua longe magis excelsisset,

luisset, nisi de improvise a Patre ceterisque Consulibus ad munus publicum, quo Reipublicae patriae ab Actis esset, fuisset avocatus. Neque tamen hic intermisit literarum studia, nec teneros aetatis annos inertiae ac desidiae emancipavit, sed eo acrius horas subsecivas brevesque a negotiis cessationes arripiebat, et omne otium in legendis quibusvis aureae aetatis scriptoribus, et in primis poetis, Horatio, Ovidio, Propertio, et Tibullo consumebat. Hoc modo postquam ingenium suum exercere, et ad optimas artes se componere incepisset, etiam Iurisprudentiae operam sic dedit, ut de Iure respondendi facultas, Senatus Academiae Leidensis decreto, nisi quid humani intervenisset, ipsi mox fuisset delata. Quemadmodum ingenium eius bonis artibus excultum fuit, sic etiam animus verae virtutis ac pietatis sensu imbutus. Grassante vero id temporis Amstelodami haec epidemica, ex variolis decessit ad d. XVIII. Dec. MDCCLXVIII. anno aetatis decimo nono, cui Musas longiorem vitam optassent.

Venimus iam ad Poemata ipsa, quae suavitatis sua, numerorum dulcedine, nativae simplicitatis copia, ac venusta sermonis compositione, se nobis valde commendant. Constant illa duobus libris, quorum *primus* carmina maxime amatoria, Juliae suae nuncupata, continet, quae quia in licet adhuc tenera sint et juvenilia, tamen clarissime demonstrant, qualis hic futurus erat, si longior aetas et maior experientia accessisset. Elegia prima Lectores et de argumento huius libri, et de Nafonis ingenio, imitatione felici ab eo expresso docebit. Veneris auxilium implorat, quo *Juliam* rite celebret:

Non libet indomiti cantare pericula belli,

Clara nec heroae dicere facta pede:

Nec nomen celebrare tuum, fortissime Mavors,

Vel pia thura tuis, Bacche, cremare focus:

Cc cc

Non

*Non ego Mercurii tentabo dicere laudes,
 Aut canere ingenium, diva Minerva, tuum:
 Te, Venus alma, precor, tenerorum Mater Amorum,
 Digna tibi multa cum prece dona ferens;
 Te colo, te veneror, mihi tu iuvenilibus annis,
 Perpetuumque viro tu mihi carmen eris. —*

*JULIA vel Paphis non inficianda choris
 JULIA, deliciae, JULIA sola, meae,
 JULIA, quae teneri vatem me fecit Amoris,
 JULIA materiem carminis una dabit. —*

Ut vero et de Juliae forma, et de concinna perspicuitate,
 qua illam depingit, iudicare valeamus, lubet haec trans-
 scribere:

*Formosi crines per eburnea colla fluentes!
 O oculi, urentes pectora nostra faces!
 O facies Dominae, solis radiantis imago,
 Qua Regina fores ipsa superba Deam!
 Mollis quae roseum simulatis labra colorem,
 Quae labra Idaliae vincitis ipsa Deae!
 Vos quoque, quae niveo turgetis pectori, mammae!
 Brachiaque; Eoum quae superatis ebur!
 Maxima vos estis misero mihi causa doloris,
 Torquetisque animum nocte dieque meum.
 Vos eritis tamen o! quondam mihi sola voluptas,
 Cum dabitur carae copia JULIGLAE.*

Quam

Quam valde vero poeta noster Tibullum prae ceteris in deliciis haberit, geniumque eius teneram ac mollem suum fecerit, testatur Elegia IX. ad columbas, *Juliae* a se dono datas:

O amor et Dominae gratissima cura, Columbae!
Quas nivea tractat JULIA saepe manu:
Quas nunc lacteolis ponit mea vita papillis,
Quas nunc humidulis admovet illa labris:
Basta nefforse toties quibus ore propinat,
Quas beat alloquio blandula saepe suo.
Ah quibus illecebris tantos meruistis amores!
An quia vos casti Mater Amoris amat?
Quis non invideat vobis ea fata, Columbae?
Nec cupiat votis esse columba suis?
Sint Dominae exemplum fidei, mea dona, Columbae,
Atque columbino more perennet amor.
Sic utinam liceat, mea Lux, mea flamma perennis,
Nostra columbinis ora ligare modis!
Nedere sic nostris utinam tua colla lacertis,
Iungitur ut cupido blanda columba mari!

Fatemur tamen occurrere passim, quibus lima adhuc admoveri queat. Ita e. g. in Elegia X, ubi somnium de *Juliae* erga se amore cantat, hoc displicet, quod adhuc somnians, et ipsam puellam suam conspiciens, Veneri longo carmine gratias agit; quod quidem officium aptius post somnium persolveri potuerat, nec natura somnii, in

primis amatori, finit animum meditari, aut cogitationes ad rem aliam praeter adamantam transferre. Quando denique finis:

Se me mox placida somnus cum nocte reliquit

Dulcis et ex oculis fugit imago meis.

Quas non delicias, quae non ego gaudia sensi,

Haec Tecum specie, Julia, nocte brevi!

Claufula, quam *Utzius* somnio simili imposuit in carminibus lyricis germanice scriptis, nobis quidem longe plus falis ac veneris habere videtur.

Liber *secundus* poemata varii argumenti continet, inter quae Elegia, secunda in funere *Ionae Witten* scripta, et propter stilum dramaticum, quo moribundum loquentem inducit, et propter orationis gravitatem tali viro dignam, quae simul animum juvenilem poetae nostri bene moratum, ac pietatis virtutisque plenum spirat, excellit, itemque elegia V. Poeseos laudes depingens, ex qua patet, quam scite *Nofter* immorari suo argumento, eique plenissimam lucem affundere didicerit: quam igitur, uti totum librum, lectoribus commendamus.

Ne quid denique ornamenti hisce Poematis defuncti *Hooftii* deesset, carmina nonnulla ei inscripta, ut et Epitaphia ei posita, adiecit *de Bofch*, de quibus aliquid dicendum videtur. Debentur haec variis auctoribus, quorum singuli benigna ingenii vena conspicui sunt, *Petro Burmano Secundo*, *Laurentio van Santen*, *Iano Helvetio*, *Henrico Ver-*

Verheylio, Petro Nicolao Arntzenio, Antonio de Rooy, et ipsi Hieronymo de Bosch. Longum esset ea omnia recensere, attamen nobis temperare non possumus, quin aliqua ex epistola *Boschii* ad Hooftium nostrum, in Angliam proficiscentem *Juliae*, nomine conscripta, excerpamus. Cepit illa nos, ac valde retinuit, partim nativa sua simplicitate, partim artificio isto, quo tenerum affectum puellae, discessum amici sui plorantis, ad vivum exprimit. Initiū iam prodit eleganter affectum feminae indignabundae, atque speculo amoris simul sauciatae:

*Ergo me sine longinquas discedis ad eras
 Anglicaque horrifonum per mare regna petis,
 Ergo nulla subit tenerae te cura puellae,
 Carter externis quas fuit una bonis;*

Postquam *Julia* iam argumentorum pondere proficiscentem retinere frustra tentasset ita pergit:

*Undarum est, quodcumque paras, en, adspice, surgit
 Aeolus, Arctoi iam fremit ira maris.
 Undique venturas infelix suspicor undas,
 Quae mergant vastis transstra sub aequoribus.*
 — — — — —
*Quid tibi cum Pelago? pelago ne crede, Gerarde,
 Terra tibi potior; flecte Gerarde, ratem.*

Aut si vexati placeant iam murmura ponti,

Sim comes, et tecum rigna Britanna petam;

Sim comes, haud dubitem conscendere femina puppim,

Rostraque virgineos ferre per alta pedes.

Ipsa legam teneris turgentia lintea palmis,

Atque operis merces tu mihi solas eris.

Dummodo sum tecum, me nulla pericula terrent,

Nec frata terribili turbine rapta Noti.

Ipsa sequar, natura suum qua deficit orbem,

Qua surgunt scopuli, qua via nulla rati;

Per Syrtes rupesque cavas, crescentia late,

Flumina, per gelidas iam lubet ire nives.

Omnia nullus vero affectus concitatior animum diu habet
aequabilem ac sibi constantem fluctuat quoque oratio Ju-
liae, et redit ad priora:

Turpe rudimentum peregrinis quaerere cultum.

Moribus, ah! Patriae noxa futura meae;

Si propriis contenta bonis mea terra fuisset,

Stulta nec externas appetiisset opes;

Non faco medicata genas, non perditam lunam

Femina quaestis ureret illecebris;

Gallia

*Gallia non nostros, non fingeret Anglia mores,
Forma sed in cultu simplice grata foret.*

Et cum aemulatio maxime urat puellas amantes, nihil magis expectatum venire poterat hoc argumento:

Forssitan, extimesco, tuus hic si desinat ardor,

Ne capiat plausus altera forma tuos;

Ne procul a nobis alios mediteris amores,

Inque tuos veniat nupta Britanna sinus;

Invida quae Batavis insultet moribus, et te

Blanda peregrino detineat gremio.

Hei mihi! si nostrae tibi sint obliviosa formas,

Et rediens, quae sis Julia? et unde? roges.

Julia sum, nuper tibi foedera pacta marito. —

At haec animi perturbatio fit sedatior, et Julia redit ad se:

Nec tamen haec timeo, tua quae constantia, novi,

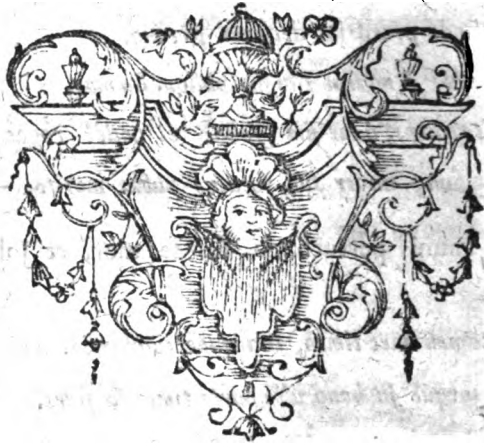
Quaeque sit haud ulla parte timenda fides.

Quo magis absentes suspirat femina amores,

Hoc magis ad vanos ingeniosa metus.

Sed sufficiat hisce, aliquos poetas tantummodo indicasse; utinam plures nostrae aetatis iuvenes, praeciaro suo exemplo

exemplo ad Poeseos latinae cultum, et veterum monumentorum studium, excitent! Nam hunc quidem insaniunt certe versiculis germanicis, atque ineptiis; et quo quisque in laudandis talibus aut tardior est, aut parior, hoc magis contemnitur. *Gustum* appellant isti homunculi ineptias suas; quem verae eruditionis consulti procul a se omni tempore abesse iubeant, tam est sensui antiquitatis, sine cuius scientia nihil sapimus, adversus.





INDEX AUCTORUM, quorum Libri aut Inventa in hoc Volumine recensentur.

I. *Libri Theologici et ad Historiam Eccle- siasticam spectantes.*

A cta Sanctorum Septembris, Tomus VIII.	239
Animadversiones super Bulla in Coena Domini.	158
Bianchi (Ignatii Ludovici) Dissertationes, de remedio aeternae salutis pro parvulis in utero clausis, sine baptismo, deceden- tibus, et de parvulis extra uterum sine baptismo in re susce- pto, aut martyrio, decedentibus.	5
Gerhardi (Iohannis) Loci Theologici. Denuo edidit, vari- que generis observationes, nec non praefationem de vita et scriptis Auctoris adiecit, Io. Fridericus Cotta, Tomus I. II. III. IV.	377
— — — Tomus V. VI. VII. VIII.	491
Kluit (Adriani) Vindiciae Articuli 6, 7, 70 N. Test. Pars Prior, Tomus III.	44
Mansi (Io. Dominici) S. Conciliorum nova et amplissima Col- lectio, Tomus XI. XII. XIII.	1
Observationes theologicae, quae spectant ad temporum nostrorum depravationem atque errores.	49
Reccardi Quaestiones quaedam chronologicae, quae festum Pa- scha Judaeorum concernunt, solutae.	312

Dd dd

Thale-

INDEX

Thalemanni (Christ. Guil.) *de Nube super Arca Foederis, commento Judaico. Accedit Commentatio de auctoritate Philonis et Josephi in historia rituum sacrorum.* 349

II. Libri Iuridici.

Anonymi *Liber de auctoritate Cleri, et potestate Magistratus civilis circa exercitium functionum Ministerii ecclesiastici.* 31
 Cannegieteri (Hermannii) *Observationum Iuris Romani Libri IV. in quibus plurima Iuris Civilis, aliorumque Auctorum loca, explicantur et emendantur.* 197
 Goodricke (H.) *Tentamina Iurisprudentiae rationalis, de iure puniendi divino et humano.* 53

III. Libri Medici et Physici.

Bianchi (Ignatii Ludovici) *de communicatione affectuum inter mulierem praegnantem et foetum, Dissertatio.* 5

IV. Libri Mathematici.

Anonymi *Problema geometricum.* 131
 de Cadenberg (Iosephi Sloprii) *Theoriae Cometarum a. 1769. et 1770.* 440
 a Fagnano (Io. Francisci de Tuschis) *Demonstratio Circuli Quadraturae, ex infinita quorundam rectorum serie a Cartesio olim deductae.* 406
 Kaeftneri *Dissertationes Astronomicae in Supplementum Elementorum Astronomiae, Sylloge I.* 559
 de la Lande *Astronomia. Tomi III, Editio secunda auctior et emendatior* 395
Methodus inveniendi longitudes locorum. 323
Observationes siderum habitae Pisfis in specula Academica, ab anno 1765. ad a. 1769. 361
 la Place *Dissquisitiones de Calculo integrali.* 539
 Reccardi

AUCTORUM.

Reccardi (Goth. Christian.) *Observatio Eclipsos Lunae partialis Regiomonti in Prussia, A. 1771. Octobr. 23. facta* 201

V. *Libri Historici, Geographici, Numismatici.*

- Annales Russici, ductu et auspiciis Academiae Scientiarum Imperialis editi, Pars I. usque ad A. 1094.* 299
- Belii (Car. Andr.) *de futurorum et praesentium historia, Dissertatio* 75
- Bonfinii (Antonii) *Rerum Hungaricarum Decades, Libri XLV. comprehensae. Recensuit et praefatus est Carolus Andreas Bel* 166
- Ernesti (to. Augusti) *Elogium Gottfridi Heinzi* 174
- Gottleber (to. Christoph.) *de Iohanne Rivio, Rectore quondam Annabergensi, bene de re scholastica in Misnia merito* 483
- de Gudenus (Valent. Ferd. L. B.) et Frid. Cor. de Buri *Codex diplomaticus anecdotorum, res Moguntinas, Trevirenses, cet. illustrantium, Tomus V. Edidit Henr. Wilh. Ant. Buri.* 135
- Ihrii (Iohannis) *Dissertatio de Gothis, Graeciae aboriginibus* 387
- Kerschelich (Balth. Adami) *de Regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, notitiae praeliminares.* 454
- Klotzii (Christ. Adolph.) *Opuscula numaria, quibus Iuris antiqui Historiaeque nonnulla capita explicantur.* 204
- Lambecii (Petri) *Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesar. Vindobonens. Liber Primus. Editio altera. Opera Ad. Franc. Kollarii.* 143
- Lingueti *Historia Conversionum in Imperio Romano.* 308
- Malleti *Historia domus Brunsvicensis, Tomus I.* 16

Dd dd 2

Ottobura

I N D E X

<i>Ottobura pia liberalitate Syllachi fundata, sive brevis descriptio fundationis, conservationis et incrementi Abbatiae templique Ottoburenfis.</i>	434
<i>Paitoni (Iac. Mariae) Bibliotheca Aufferum veterum, Graeco- rum et Latinorum, Tomi V.</i>	459
<i>Saxonis Grammatici, Historiae Danicae, Libri XVI. Edidit Christ. Adolph. Klotzius.</i>	64
<i>Schloezeri (Aug. Ludovici) Specimen Annalium Russicorum.</i>	419
<i>Tiraboschi (Hieron.) Historia Litteraturae Italicae.</i>	294
<i>Toppeltii (Laurent.) Originum et Occasuum Transylvaniae Recensio critica, studio Godofr. Schwarz.</i>	338
<i>Vita Francisci Petrarchae, ex Operibus eius aliisque Scriptori- bus coaevis desumpta, Tomi III.</i>	429

Libri Philosophici, Antiquarii, Auctores Classici, Philologici, Miscellanei.

<i>Crevierii Rhetorica Francogallica</i>	134
<i>Dragnettae (Andraeae) Specimen Psychologiae in Vniuersitate Braydensi propositum.</i>	343
<i>Fischeri (Io. Frid.) Prostitutiones, quibus libellus Palaephati de Incredibilibus emendatur, explicatur, vindicatur. Accessi- runt Orationes duae.</i>	169
<i>Gottleber (Io. Christ.) Animadversiones ad Platonis Phae- donem et Alcibiadem secundum. Adiuncti sunt Excursus in quaestiones Socraticas de animi immortalitate, cum summo Phaedonis.</i>	26
— — — <i>Animadversiones ad Lexicon N. T. Schoettgeni- um.</i>	107
— — — <i>Observationes in quaedam loca Dionysii Halicar- nassaei, quibuscum aliquot Livii comparantur</i>	209
— — — <i>Earundem continuatio</i>	281

Gottleber

AUCTORUM

Gottlober (Io. Christ.) <i>Animadversionum ad L. I. Platonie de Legibus Specimen I.</i>	525
Heinsii (Io. Mich.) <i>Scriburae quaedam Ovidianae.</i>	570
Hooft (Gerardi) <i>Poemata, edita ab Hieronymo de Bosch.</i>	577
Ihre (Io.) <i>Glossarium Suiso-Gothicum, Volumina duo.</i>	502
de Kautz. (Constantini Francisci) <i>de cultibus magicis eorumque perpetuo ad Ecclesiam et Rempublicam habitu, Libri duo</i>	90
Leibnizii (Godofr. Guil.) <i>Opera omnia, nunc primum collecta, in classes distributa, praefationibus et indicibus exornata studio Ludovici Dutens, Tomi VI.</i>	103
Palaephati <i>Libellus de Incredibilibus, Graece, tertium edidit, animadversiones indicemque adiecit Io. Fridr. Fischerus.</i>	169
Plutarchi <i>Liber de sera Numinis vindicta. Accedit fragmentum eidem vindicatum, apud Stobaeum. Recensuit, emendavit, illustravit Daniel Wytttenbach.</i>	191
Reiskii (Io. Iac.) <i>Oratorum graecorum Volumen tertium, Aeschinis omnia complectens.</i>	59
— — — <i>Volumen quartum, Aeschinis secundum.</i>	138
de Rooy (Antonii) <i>Spicilegia Critica.</i>	443
Rudera <i>Poesii, sive Posidoniar, urbis Magnae Graeciae</i>	356
Saint Simon <i>Specimen versionis litteralis Carminis Popiani de homine.</i>	97
Schelleri (Immen. Io. Gerh.) <i>Animadversionum Criticorum in T. Livium Specimen alterum adiunctis aliquot in Florum et N. Test. animadversionibus.</i>	116
Sterzingeri (D. Ferdin.) <i>Oratio de vulgari praeeiudicio realis et effectivae magiae.</i>	330
Toup, (Io.) <i>Emendationes in Suidam, in quibus plurima veterum Graecorum loca cum explicantur, tum emaculantur, Pars I. II. III.</i>	19
P. Virgilio Maronis <i>Opera, varietat. lectionis et perpetua annotatione illustrata, a Chr. Gottl. Heyne, Tomi, Secund.</i>	9

INDEX
RERUM NOTABILIORUM.

<p style="text-align: center;">A.</p> <p>Abbatum <i>cornobii</i> <i>Ottoburani series</i> 437</p> <p>Aelianus <i>Italice versus</i> 467</p> <p><i>de rerum in Aeneide tractatarum inventione</i> 14</p> <p><i>de Aequationibus differentialibus</i> 540</p> <p><i>de Aequatione meridiei</i> 397</p> <p>Aeschinis <i>orationes a Reiskio editae</i> 59. 138</p> <p>Aetatis <i>nostrae historia utrum scribenda?</i> 86 sq.</p> <p><i>de Affectuum communicatione inter mulierem praegnantem et foetum</i> 5 sq.</p> <p><i>de Alanis quaedam</i> 510</p> <p><i>ad Alcibiadem secundum Platonis observata</i> 26</p> <p><i>de Alemannica lingua</i> 518</p> <p>Alphonfus <i>Henriquez manus Michaelis Archangeli videns</i> 246</p> <p><i>de Altinensi concilio quaedam</i> 4</p> <p>Ammiani <i>Marcellini versus Italica</i> 459</p> <p>Andocidis <i>Orationes editae</i> 141</p>	<p>Anecdotorum <i>Codex diplomaticus</i> 135</p> <p><i>de Anglo-Saxonica lingua</i> 517</p> <p><i>de Animi immortalitate quaedam</i> 26</p> <p>— — — <i>natura quaedam</i> 344</p> <p>Annaberga <i>litteris illustrata</i> 485</p> <p>Annales <i>Ruffici editi</i> 299 sq.</p> <p>Annalium <i>Rufficorum specimen</i> 419</p> <p>Anni <i>longitudo quomodo elicienda?</i> 397</p> <p>Apollonū <i>versio Italica</i> 461</p> <p>Appiani <i>versiones Italicae Super Arca foederis an nubes?</i> 349 sq.</p> <p><i>de Argumentorum inventione</i> 236</p> <p>Aristeae <i>versio Italica</i> 461</p> <p>Arreum <i>quid?</i> 2</p> <p>Arriani <i>versio Italica</i> 462</p> <p>Articuli <i>o, n, so in Nov. Test. vindiciae</i> 44</p> <p>Arung <i>vox obsoleta</i> 2</p> <p>Astronomiae <i>Sphaericae propositiones</i> 563</p> <p style="text-align: right;">Astronomia</p>
---	---

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Astronomia copiosissime tradita 395

Astronomicae dissertationes 559

— — — observationes 201 sq. 361 sq.

— — — tabulae 399

Astronomicum problema 314

de Asylorum iure quaedam 163

de Atticis ex Thracia oriundis 390

de Austriae Marchionatu 18

de Azone II. Marchione Italo 17

B

de Baptismate observationes 5. 40

de Baptizatis super mortuos 125 sq.

de Batava lingua 518

de Bibliotheca Vindobonensi Caesarea Commentarii 143

de Hug. Blotio quaedam 145. sq.

Bonfinii Historia Hungarica iterum edita a Belio 166

de Bonis ecclesiasticis 35. 164

de Casp. Bornero quaedam 176

Brunsvicensis domus historia 16

Super Bullae in Cosna Domini animadversiones 158

C

de Caeremoniis Iudaeorum 495

de Calculo integrali disquisitiones 539

Capitolini locus emendatus 445 sq.

Capitularia Regum Francorum recusa 2

de Carolo M. quaedam 434 seq.

de Celtica lingua 513

de Christi satisfactione 58

de Christiana religione quaedam 51 sq.

de Christo doctrina 385

Chronologicae quaestiones 312

de Circensii pompa quaedam 292

Circuli quadraturae ex infinita quorundam rectorum serie demonstratio 406

de Cleri auctoritate circa exercitium functionum ministerii ecclesiastici 31

— — — Gallici conventibus 38

Super Clypeo inaugurati Principes 207 sq.

de Codice Aeschinis Helmstaedensi 60

de Coemitione varia 200

Coena Domini an alicui negari possit? 40

Cometarum

I N D E X

Cometarum a. 1769. et 1770. theoriae	440	Diabolus an per magos quaeratur patret?	95
de Cometa libellus Heinſii	186	de Dialogo Platónico	30
de Conciliis quaedam	37	Dinarchi Orationes editae a Reiskio	140
Conciliarum nova et amplifi- ca collectio	1	Dio Caſſius Italice verſus	466
Conventio in manum quid?	200	Diodori Siculi verſiones Ita- cae	464
Conventuum eccleſiaſticorum varia genera.	36	Diogenis Laertii verſiones Ita- lae	465
de Critica arte quaedam	443	Dionyſii Halicarnaeſi loca cum Livianis comparata	209. 281 ſq.
Criticae obſervationes	213.	— — — verſio Itala	466
443 ſq. 573		Diplomaticus codex anecdoto- rum	135
de Croatiae regno quaedam	454	Diplomatis cuiusdam examen	434
de Cultibus magicis diſquiſitio	90	de Diſputationibus fori	199
Q. Curtii verſiones Italicae	464	Doctorem Eccleſiae officium et potestas	32 ſq.
de Io. Cuſpiniano quaedam	145	Dogmatici Loci Gerhards iterum editi	377. 491
de S. Cyriaco Abbate	257 ſq.	Doloris natura an a Deo mu- tari poſſit?	344
D		de Georg. Draskowicſio; Epi- ſcopo Zagrabienſi	458
de Dacis quaedam	510	E	
de Dalmatiae regno quaedam	454	de Eccleſiaſtica poteſtate	32. 50 ſq.
Danica hiſtoria illuſtrata	64 ſq.	Eclipſos Lunae obſervatio	201. 371
Dares Phrygius Italice verſus	466	— — — Solaris obſervatio	372
Dei ius puniendi	57	de	
Demosthenis vita	142		
de Deo diſcrimina, huiusque hi- ſtoria	381		

RERUM NOTABILIORUM.

de Eclipticae obliquitate va-
riabili 567
de Epico carmine observationes
11 sq.
Epistolae Leibnitii collectae
105
Excentricitates orbitarum pla-
netarum 401
de Excommunicatione Prin-
cipis 39. 50. 160
— — — quaedam 159
F.
ad Fastos Ovidii observata
570 sq.
de Fide historica ad Dionys.
Halic. historiam aestimanda
211
de Finnica lingua 523
Flori locus emendatus 447
— — — versiones Italicae 469
in Florum animadversiones
116
de Foetus communicatione cum
affectibus matris 5
de Nic. Forlosia quaedam
153 sq.
de Francogallica lingua 521
Francogallicorum historico-
rum ingenium 16
Frontini stratagemata Italice
versa 469
de Fuffetio narratio 283
de Furto per lancem et licium
200
de Futurorum historia 75

G.

de Nic. Garellio quaedam
152 sq.
de Auguf. Gazotto Epifcopo
Zagrabiens. 457
Geometricum problema 131
Io. Bened. Gentiloti vita
151
Io. Gerhardi Loci-Theologici,
editi iterum et aucti a Cotta
377. 491
Germaniae ius et hiftoria illu-
strata 135
Getae et Gothi num iidem?
393
Glossarium Suio - Gothicum
502
de Gothis, Graeciae aborigi-
nibus 387
de Graeca lingua observationes
514
Graecae voces et phrafes illu-
stratae 21 sq. 27 sq. 45
sq. 61 sq. 108 sq.
126 sq. 169. 192
sq. 213 sq. 292 sq.
351. 530 sq.
Graeciae aborigines qui? 387
Graecorum scriptorum loca il-
lustrata et emendata 19 sq.
27 sq. 61 sq. 169.
212 sq. 530 sq.
— — — Oratorum colle-
ctio 59. 138

INDEX

<p>Graecorum et Romanorum <i>comparatio</i> 174 — — — et Latinorum Au- storum bibliotheca 459 Grammatici cognomen a quo Saxoni tributum? 67 de S. Gregorio, Episc. Arme- niae, Confess. 261 sq. Gudeni (Val. Ferd. L. B.) <i>vita</i> 136</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>de Haeresibus observata 52 Haufenii Mathematici laus 180 de Hebraica lingua quaedam 506 Hebraicae voces illustratae 24. 349 Hegesippus Italice versus 467 Heinii (Gothofr.) <i>Elogium</i> 174 de Henrico Leone quaedam 18 Herodianus Italice versus 467 Herodoti versiones Italicae ibid. S. Hieronymi <i>vita</i>, a Stiltingo scripta 264 sq. de Hispanica lingua 521 Historia Germanica diplomati- bus illustrata 135 de Historia futurorum et prae- sentium 75 — — — litteraria Italiae, a Tiraboschio scribenda 294</p>	<p>Historicae artis <i>fata</i> 76 sq. 309 Historiae Romanae conver- sas illustratae 308 Homerici carminis cum Virgi- liano comparatio 12 de Io. Homilio nonnulla 178 Hooft (Gerhardi) <i>Poemata</i> <i>edita</i> 577 — — — <i>vita</i> 578 de Horatio eiusque sorore 288 Humaniorum, litterarum in- fluantio Saeculo XVII. 484 Hungarica historia a Bonifacio <i>scripta</i> 166 de Hyperboreis quaedam 512</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>de Imaginibus contumeliosis 205 sq. Inscriptio vetus correcta 449 de Instinctu morali 345 de Integrali calculo disquisiti- ones 539 Iosephi auctoritas in historia rituum sacrorum 353 de Iosepho futura prospiciente 82 Iosephi versiones Italicae 740 de Iove observationes astrono- micae 367 sq. Isidori loci emendati 450 de Islandica lingua quaedam 528 Italiae</p>
---	--

RERUM NOTABILIORUM.

<i>Italiae historia litteraria scripta a Tiraboschio</i>	294	<i>Lambecii in Bibliothecam Caesarem merita</i>	148
— — — <i>Sec. XIV.</i>	429 sq.	— — — <i>vita et scripta</i>	149 sq.
<i>Italicae versiones Graecorum et Romanorum Scriptorum</i>	459	<i>de Lapponica lingua</i>	523
<i>de Italica lingua quaedam</i>	521	<i>de Latinitatis bonae notis, et de Latinitate dogmatica</i>	54 sq.
<i>de Iudaeorum Paschat. quaestiones</i>	312	<i>Latinae voces et phrasae illustratae</i>	517. 572 sq.
<i>de Iudaicis fabulis quaedam</i>	349 sq.	<i>Laticudinis inveniendae methodus</i>	364
<i>Julii Caesaris versiones Italicae</i>	462	<i>de Wolfsg. Lazio quaedam</i>	145
<i>de Iure puniendi divino et humano</i>	53	<i>de Lege caerimonasi</i>	495
<i>Iurisprudencia e numismatibus illustrata</i>	208	<i>de Legibus liber Platonis primus illustratus</i>	549
<i>Ius Germanicum diplomatibus illustratum.</i>	135	<i>Leibnitii (Godofr. Guil.) Opera omnia nunc primum collecta</i>	103
— — — <i>Romanum illustratum</i>	197	— — — <i>Philosophia utrum religioni noxia?</i>	104
<i>de Iustificacione peccatoris coram Deo</i>	496	<i>de S. Leodowino, Archiepisc. Trevirensi</i>	258
<i>Iustinus Italice versus</i>	472	<i>de Jo. Leunclavio quaedam</i>	146
K			
<i>Kletzii (Chr. Adolph.) in Saxonem Grammaticum merita et mors</i>	74. 75	<i>ad Lexicon Schoettgenianum N. T. observata</i>	107
<i>de Kollario quaedam</i>	156.	<i>de Libertate seu libero arbitrio</i>	493
		<i>de Lictoribus, Cuss. Romanos praecedentibus</i>	226
		<i>de Lingua Latina observationes</i>	55. 515 sq.
		<i>Linguetus notatus</i>	309 sq.
		E e e e 2	de

RERUM NOTABILIORUM.

<i>de Nube super arca foederis</i>	<i>de Pegaso Icto</i>	199
<i>commento Iudaico</i>	<i>de Pelasgis, Graeciae incolis</i>	389
<i>de Numis observationes</i>	<i>de Perfica lingua quaedam</i>	514
	<i>Petrarchae (Francisci) Vita</i>	429
O	<i>de Petronia martyre</i>	241
<i>Observationes siderum, Pijss habitae</i>	<i>in Phaedonem Platonis observata</i>	27
<i>de bonis Operibus quaedam</i>	<i>de Philonis auctoritate in historia rituum sacrorum</i>	353
<i>Oratorum Graecorum collectio</i>	<i>— — — versione Italica</i>	468
<i>Organorum astronomicorum descriptio</i>	<i>de Philosophiae fatis</i>	76
<i>Orosii versiones Italicae</i>	<i>Philostrati versiones Italicae</i>	468
<i>Ottoburanae abbatae et templi historia</i>	<i>Planetarum revolutiones</i>	399
<i>de Ottono Frisingensi quaedam</i>	<i>ad Platonis libros quosdam observationes</i>	26 sq. 449 sq.
<i>in Ovidium stricturnae quaedam</i>	<i>Plinii historia naturalis Italice versa</i>	475
	<i>— — — epistolae Italice versae</i>	476
P	<i>Plutarchi libellus de sera Numini vindicta editus a Wyttenbachio</i>	191
<i>de Pacto magorum cum malo daemone</i>	<i>— — — versiones Italicae</i>	477
<i>in Palaephati libellum de Incrediblebus observationes Fischeri</i>	<i>Poematum latinorum Gerh. Hooft specimina</i>	579 sq.
<i>Palaephati libellus tertium editus a Fischero</i>	<i>de Poenitentia observationes variae</i>	495
<i>de Parvulis in utero clausis sine baptismo decedentibus</i>		
<i>de Paschate, Judaeorum quassiones chronologicae</i>		
<i>de Peccato doctrina</i>		

RERUM NOTABILIORUM.

<i>de Sacramentis observationes</i>	Exod. VII, 11.	92, 334
500	XIII, 21.	348
<i>contra Sagas processus</i>	XXIII, 9.	ibid.
90	XL, 34-35.	348
<i>Sallustii loci emendati</i>	Levit. XVI, 2.	350.
447		352. sq.
<i>— — — — —</i>	Num. XVI, 35.	349
<i>que</i>	Deut. XXIX, 18.	46
479	i Sam. XXI, 7.	350
<i>Salutis remedium pro parvulis</i>	i Reg. XVI, 24.	109
<i>in utero sine baptisate de-</i>	Pfalm XXXII, 5.	113
<i>cedentibus</i>	CII, 8.	26
6	Iesaiæ LIV, 1.	215
<i>Sanctorum Romanensium Ac-</i>	Matth. I, 19.	110
<i>ta copiosissime descripta</i>	XIV, 15.	110
239	XVI, 18-19.	33
<i>de Satisfactionis Christi neces-</i>	XXI, 45-46.	21
<i>sitate</i>	XXVI, 74.	45
58	Marci III, 2.	108
<i>de Saturni motu</i>	III, 20, 21.	21, 114
367. 400	VI, 9.	114
<i>de Satyricis et contumeliosis</i>	XIV, 68.	45
<i>numis</i>	Lucæ I, 30.	109
205	II, 7.	45
<i>Saxonicae gentis in Transilva-</i>	X, 6.	47
<i>nia natales</i>	XXIII, 54.	48
338	XXIV, 1.	111
<i>Saxonis Grammatici Historia</i>	Ioh. I, 14.	45
<i>Danica recte studio Klotzii</i>	XV, 20.	108
64	XIX, 29.	22
<i>— — — — —</i>	XX, 19.	33
<i>visa et scripta</i>		
66 sq.		
<i>Schloezeri in historiam Russi-</i>		
<i>cam merita</i>		
300		
<i>ad Sehoetsgenianum Lexicon</i>		
<i>observationes</i>		
107		
<i>de Scriptura Sacra quaedam</i>		
380		
<i>Script. S. loca explicata aut</i>		
<i>illustrata:</i>		

I N D E X

Actor. X, 1.	108	<i>de Scythica lingua</i>	507
XIII, 21. 23	45	<i>Simonii versus carminis Popiani commendata</i>	99 sq.
XVII, 18.	22	<i>de Sifinnis quaedam</i>	244
XIX, 15.	113	<i>de Slavis varia</i>	425. seq.
XIX, 27.	23		506
XX, 17.	112	<i>de Slavoniae regno quaedam</i>	454
XXVII, 14.	23		372
Roman. IX, 4.	351	<i>Solaris eclipsas observata</i>	
X, 14.	34	<i>Solis aut fixarum occultationes</i>	403
I Corinth. VII, 34.	48	<i>de Somnio Hieronymi Anticiceroniano</i>	266
X, 11.	29	<i>de Spannagelii (Guthofr. Phil.) scriptis</i>	156
XI, 10.	23	<i>Spartiani loci emendatio</i>	444
XV, 29.	46.		seq.
	125. sq.	<i>Sphaericae trigonometriae formulae</i>	562
Galat. I, 4.	108	<i>Stellae binae in eodem gradu longitudinis</i>	324
Philipp. I, 12.	128	<i>Stérzingeri laudes</i>	330 seq.
I Theff. II, 16	111	<i>Suetonii locus tentatus</i>	198
III, 10.	115	— — <i>locus emendatus</i>	444
I Timoth. II, 15.	129	— — <i>versus in italicas</i>	480
IV, 3.	24	<i>Suidae commendatio</i>	20 sq.
V, 13.	25	<i>in Suidam emendationes</i>	19
I Petr. III, 1.	109	<i>Suio - Gothicum Glossarium</i>	502
V, 5.	25		
2 Petr. I, 21.	47	<i>Sulpicii Severi locus emendatus</i>	448
I Joh. V, 20.	46		
Ebr. VI, 26.	29		
XII, 15.	46		
Apoc. VI, 14.	46		
XXI, 9.	48		

de

RERUM NOTABILIORUM.

de Swieten *Bibliothecae Caesareae Praefectus* 156
 de Syllacho Comite, fundatore coenobii Ottoburani. 434
 de Sylvestro, *Rufficorum An- naliū scriptore* 424

T

Taciti *versiones italicæ* 480
 de Talmude *Judatorum ob- servata* 355
 de Seb. Tengnagelio *nonnulla* 147
in N. Testamenti. libros, ob- servationes 61 sq. 116 sq.
 de Teutonicis *hospitibus* 340 sq.
 Themistii *fragmentum Plu- tarcho vindicatum* 195
 Theologicae *observationes de temporum horum deprava- tione et erroribus* 49
 Theologiae *dogmaticæ vices* 377 sq.
 Thraces a Gothis *quæ re dif- ferant?* 392
 Thucydidis *versio italica* 461
 de Tiberio *commenta Lingueti* 310 sq.
 de Laur. Toppeltino *quaedam* 339

Transilvaniae *origines et occa- sus* 338
 Trebellii *Pollionis locus emen- datus* 446
 Tribus *Romanorum* 231 sq.
 Trigonometriae *analyticæ formulae variæ* 560
 — — — *sphæricæ formulae* 562
 de Tullo *quaedam* 283 sq.

V

Valerū *Maximi versiones itali- cæ* 481
 de Vaticanis *historicis* 81. 83.
 Vegetii *versio italica* 482
 Veneris *satelles, fallacia optica* 403 sq.
 de *Versione Vet. Testamenti* 270
 Versionis *accuratæ vera ratio* 98
 de S. *Victurniano Anachoreta* 279
Contra Vigilantium disputatio Hieronymi 276
 Vindobonensis *Bibliothecæ Caesareae historia* 143 sq.
 Virgilii *editio egregia, curata ab Heynio* 9
 — — *cum Homero compa- ratio* 12

Ff ff

Virgini-

